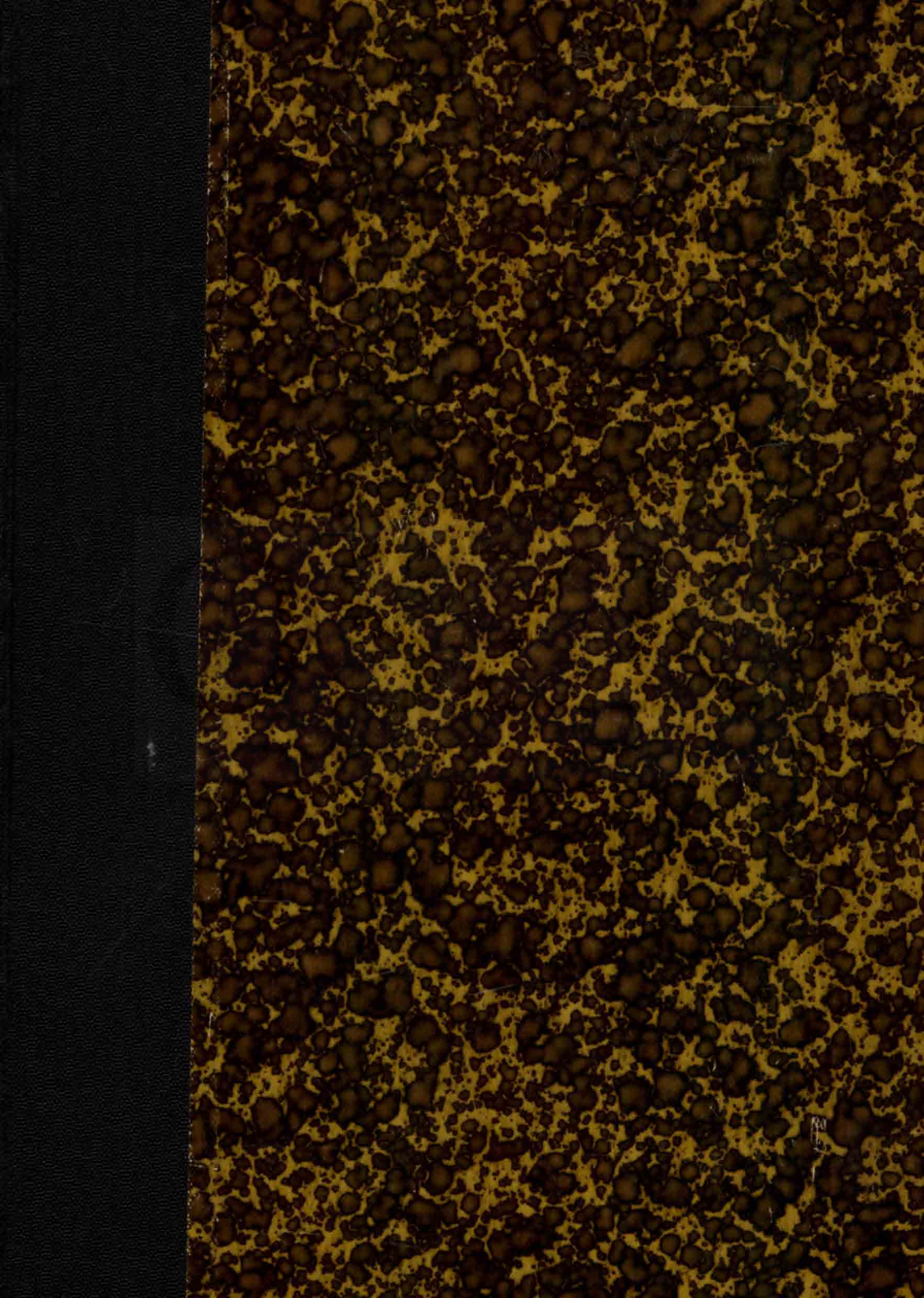

211521

BORBÉLY

Emlék-könyv

N. M.

EMLÉK-KÖNYV

A

SIKETNÉMÁK VÁCZI ORSZÁGOS KIRÁLYI
INTÉZETE

100 ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK ÜNNEPE

— * ALKALMÁRA * —

SZERKESZTETTE :

BORBÉLY SÁNDOR
IGAZGATÓ.

BUDAPEST, 1902.

Az intézet régi épületének homlokzata.

211521

EMLÉK-KÖNYV

A

SIKETNÉMÁK VÁCZI ORSZÁGOS KIRÁLYI
INTÉZETE

100 ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK ÜNNEPE

— * ALKALMÁRA * —

SZERKESZTETTE :

BORBÉLY SÁNDOR
IGAZGATÓ.

BUDAPEST, 1902.

239.

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyelvi és néprajzi osztály
1903 év 344 sz.

A siketnémák száz esztendő s vaczi intézete egyike azoknak az intézményeinknek, melyekre büszkén hivatkozhatunk, mint bizonyosságokra hogy sok téren s éppen a legnemesebb törekvések terén, nem maradtunk messze el a külföld mögött. Alig egy negyedszázad telt el az után, hogy Franciaország felállította az első, hasonló intézetet, s már állt a magyar humanitás e tisztos háza is.

A hosszú idők s még inkább az emberbaráti érzés fenségétől megilletődve, tisztelettel állok meg az ország e nevezetes intézete előtt, melyben már négy nemzedék talált vigaszt s orvosságot a sors mostohasága ellen, mely megtagadott tőlük két kiváló emberi képességet.

A tisztos múlthoz vajha füződnek érdemekben gazdag, szép jövő, mely e nemes tradicziók nyomain haladva, továbbra is minél hathatósabban szolgálja a segélyre szorult boldogtalanok istápolását.

Wlassics Gyula.

BEVEZETŐ.

1802-ben, a királyi kegyesség — és hazafias lelkesedés, megteremtették a siketnémák kir. országos intézetét Váczon, mely intézet egyike volt az elsőnek a Continenzen.

Ennek most száz éve. Azóta a siketnémák oktatása terén hasonló intézmény nem létesült.

Csak az utolsó két évtized mutathat fel jelentősb haladást, amennyiben ezen időszakra 10 új intézmény felállítása esik. És pedig előbb a siketnémák temesvári, kolozsvári, az izr. siketnémák budapesti, — a siketnémák aradi és budapesti állami, — majd később s úgyszólván a legutóbbi időben, a siketnémák kaposvári-, kecskeméti-, szegedi-, jolsvai- és egri iskolái létesültek.

Ha a lassu fejlődés okait keressük, úgy első sorban arra kell rámutatnunk, hogy a siketnémák oktatásának kulturális hatása alig ment át a köztudatba. A kezdetben közlőeszközül használt u. n. „*jelbeszéd*“ nem volt képes nagyobb bizalmat kelteni az ügy iránt. A nagyközönség azon hitben, hogy ez képezi a tanítás és nevelés egyedüli tárgyát, s ez képviseli a siketnémák oktatásával elérhető eredményt is, nagyobb áldozatot hozni nem volt hajlandó. Hiányzott ezenfelül a mozgató erő. *Jólétszi Cházár* András elhunytával, befolyásosabb egyének, az ügy propagálására nem vállalkoztak. Távolság áll tőlünk,

hogy elődeinket közönnnyel, vagy szívtelenséggel akarjuk vádolni; sőt nagyobb alapítványoknak időnként történt létesítése arra vall, hogy a jó akarat nem hiányzott. Tény azonban az is, hogy az országnak a mostaninál kedvezőbb anyagi helyzete, a 90-es években, megfelelően kihasználva, a gyógypaedagogiai intézmények extensív fejlesztésére nem lett. Jelentékeny hátrányára volt és van az e némű intézetek fejlődésének azon körülmény is, hogy az egyéni hiúság, mely legtöbb ilyfajta ténykedésnek rugója szokott lenni, csak ritkán nyer kielégítést; az ezen téren való működés vajmi ritkán jár dicsőséggel.

Csak midőn az úgynevezett német módszer kezdett érvényesülni; mely a hangos szó-beszéd révén visszaadja a siketnémáknak az emberi társadalomban őt megillető helyét; csak midőn az elért eredmények a tanitóság fáradságos működését érzékelhető módon kezdték jutalmazni és az eredmények a nem szakértő társadalomra is hatással lehettek: kezdett az ügy iránti érdeklődés is fokozódni. A siketnémák beszéde eleinte nagyobb körben inkább csak részvétet keltett; majd a siketnémáknak az érzékküekkel egyenlő képességeit illetőleg, kétségtelen meggyőző hatás kezdett nyilvánulni, s ezt nyomon követte az elhatározás, iskolák létesítése.

A szakbeli tanitóság által folytatott propaganda, támogatva a kormány jóindulatú útmutatásai által, megtermették gyümölcseiket.

Sajnos azonban, még ma is távol állunk a közszükséglet kielégítésétől. Meglévő intézeteink, ha fokozatosan kiépülnek, mindössze mintegy 1000 siketnéma oktatását képesek biztosítani, a tanköteles korban lévő siketnémák száma pedig hazánkban mintegy 4000.

Távol állunk tehát attól, hogy a tankötelezettség, a siketnémákat illetőleg is, törvényhozási uton kimondható legyen. Az út azonban, melyen most haladunk, célra-

vezetőnek látszik. A közérdeklődés fel van keltve, a jó szándék is megvan; csupán az anyagi eszközöknek vagyunk híjával. A kérdés végleges rendezésének időpontját tehát azon körülmény állapítja meg, hogy a szóban lévő intézmények létesítéséhez szükséges tényezők, u. m.: az állam által nyújtandó tanerők, a törvényhatóságoktól remélt tanhelyiségek — és a fogyatékos gyermekeknek az egyes iskolák székhelyein való ellátására szükséges, *társadalmi úton* megszerzendő költségek, mily mérvben fognak rendelkezésünkre állani.

Fájdalom! a siketnémaság a *legszegényebb* néposztály gyermekeit sújtja; mint a melynek sanyarú életviszonyai, egyéb bajoknak és betegségeknek is kútforrásai szoktak lenni.

Egy okkal több, hogy a tehetősebbek legyenek segítségükre akkor, a midőn adományuk nem alamizsna, hanem oly befektetés, melytől a siketnémák egész jövődjé függ.

A fentemlített tényezők kellő összhangba hozatalával és az ügyek helyes irányításával, aránylag rövid idő alatt pótolni lehetne e téren a mulasztásokat; különösen ha a *főnemesség* és a *főpapság*, mely mostanság, sajnos! meglehetősen közönyös ez ügy iránt, a váczi anyaintézzettel szemben kezdetben nyilvánított jóindulatával ismét megajándékozná ez ügyet. Reménykedünk továbbá a *sajtónak* hazafias ügyekben mindenkor tanusított nemes, önzetlen támogatásában. Bizalommal fordulunk tehát, a második évszázad kezdetén hazánk lelkes fiaihoz, érdemes közönségéhez, a sajtó vezetőihez: legyenek erkölcsi és anyagi támogatásukkal segítségünkre, hogy a humanismus e nagy műve mielőbb teljes betetőzést nyerhessen! Az elvetett mag nem fog meddő talajra esni, hanem kikél és a koldusbot helyett tisztességes kenyeret biztosít ezereknek, hasznos polgárokat nevel a hazának.

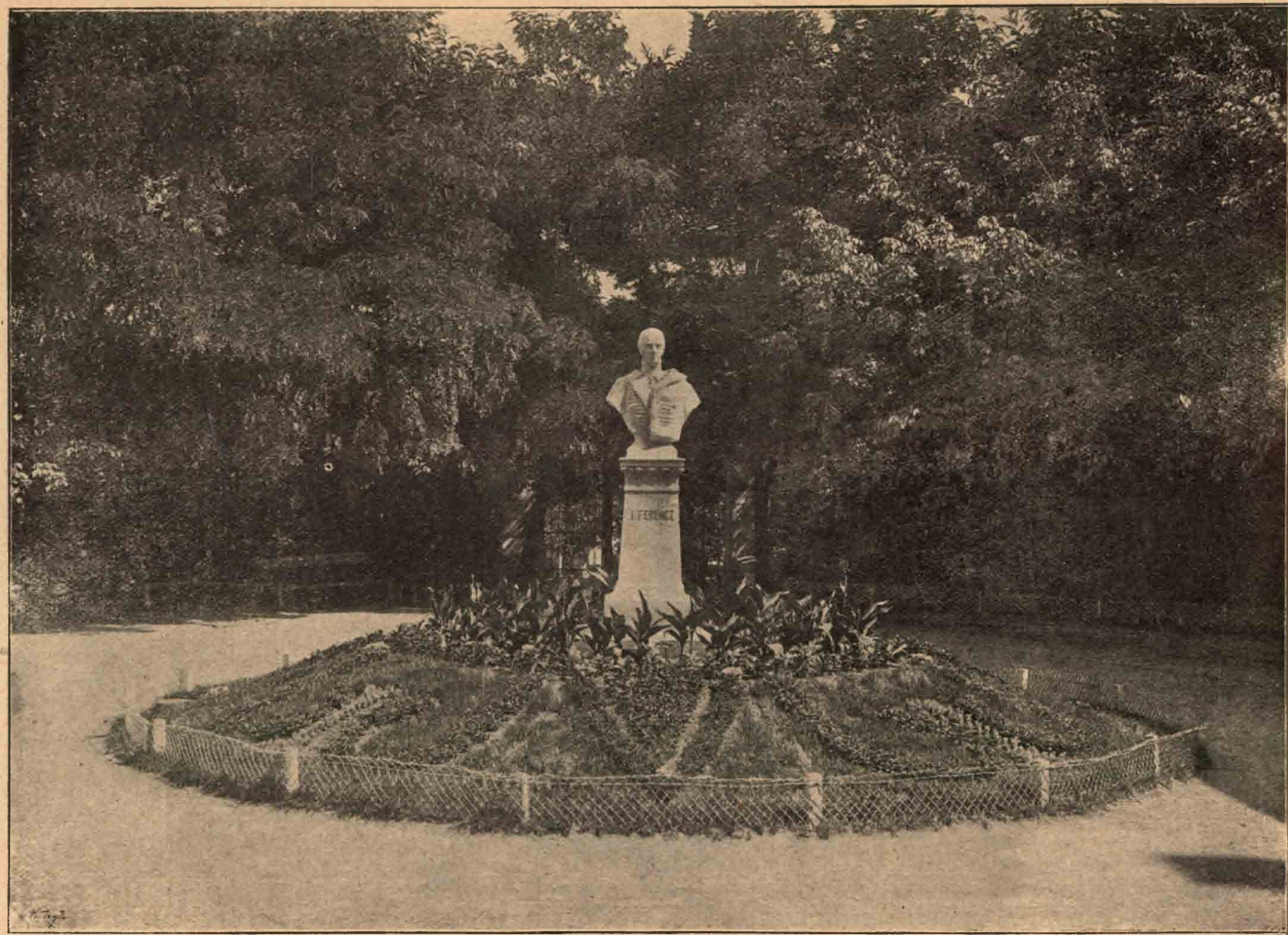
Az Üdvözítő e szóval gyógyította a némákat: „Hephata“ és ők beszéltek. A csodatételek ideje elmúlt, mi a tudománynak rendelkezésünkre álló eszközeivel igyekszünk gyógyítani.

Kérjük tehát, legyenek az anyagi eszközök megszerzésében, a mentés munkájában, segítségünkre!

Hazafias üdvözlettel!

Nárai Szabó Sándor dr.

miniszteri oszt. tanácsos.

I. Ferencz.

I. Ferencz.

A siketnémák hazai első intézetének 100-dik éves örömnepén hála és elismerés adassék részünkről mindazoknak, kik ez intézet megalapításában ezelőtt 100 évvel részt vettek! A kegyelet adójának e leróvása alkalmával azonban hálatelt tekintetünk különösen azon koronás fő felé irányul, ki nemzeteket érdeklő nagy világesemények közepette is kiterjesztette gondját azokra, kik elnyomottak, mert joguk sohasem volt; kik tudatlanok, mert nem tanulhattak senkitől, soha; kik elhagyatottságuk nehéz sorsát panasz nélkül türték szótlanul, mert sem fogalmuk nem volt az emberi jogokról, sem szó nem adatott ajkukra; a kik siketeknek és némáknak neveztetnek.

Az egyes nemzetek kultur-története tanítja, hogy mennyi balhiedelemnek kellett a közönségnél rombadülnie, mily lelkedésnek kellett égnie, mily kitartásnak kellett egyes apostolokban működnie, míg a siketnémák részére az első intézetek megalakultak.

Azonban a tisztelet és hála, melyet ma érzünk e nagy emberbarátok iránt, nem kisebb a kezdet fáradságos munkájánál, melyet Franciaországban egy De l'Épée Károly, Németországban egy Heinicke Samu kifejtettek.

E példák hatása alatt az osztrák tartományokban nem kisebb ember, mint a szabadgondolkodásu József császár kel védelmükre a siketnémáknak s megalapítja számukra 1779-ben a maig is fennálló bécsi cs. kir. siketnéma-intézetet.

A 18. és 19. századok ölelkezése a magyar nemzet fiában is felébresztette a szükségképeni haladás eszméjét. A hazafiak jobbainak minden szavában, írásában és tettében a hazafias lelkesedés és buzgalom tündöklött. Minden téren az alapítás korszakának szabad, humanus szelleme uralkodott.

E szellem alkotta meg többek között a keszthelyi Georgikont, ez teremtette meg a Széchenyi-féle nemzeti muzeumot, s e szellemből kelt életre Magyarország szellemi kulturájának egy új sarja: a siketnéma-oktatásnak immár 100 évessé lett eszméje is.

Kegyeletos hálával adózunk ezért I. Ferencz magyar királyunk dicső emlékének, a ki megértvén korának szellemét, s a magyar nemzetének óhajtasait, királyi szavával ép ugy, miként elődje József császár — Bécsben — megalapította a magyarországi siketnémák első intézetét Váczott 1802-ben.

Királyi felkent személye oly magas, hogy azt gloriával körülvonni akarnunk hiába való törekvés lenne; jótékony uralkodásának alkotásai pedig oly számosak és oly nagyok, hogy azok mellett a siketnémák hajléka eltörpülni, s a siketnémák hálaszava elveszni látszik.

Ám a viselt háboruk zaja megszünhetik, az egyik harci győzelem dicsőségét elhomályosítja egy másik; a krónikás is szűkebbre szabhatja dicsérő sorait; idővel a költő magasztaló szava is szintelenebbé válhatik: egyben azonban változatos nem léssen — hogy t. i. a magyar siketnémáknak az első hajlékot Ferencz királyunk adta; s hogy ők Isten nevében emberekké neveltessenek, a társadalomnak és a nemzetnek pedig hasznos tagjaivá avatassanak: királyi szavával ő rendelte el.

Jobbágyi hódolattal ajánljuk fel tehát nagy emlékének az elismerés és hála szerény jeléül a megemlékezés e néhány sorát és azon emlékművet, melyet az általa ala-

pított intézet siketnéma tanítványai emeltek neki hálából, jókedvvel. A siketnéma ifju pedig, ki az alapító arczá-
nak mását a legfehérebb márványból szent kegyelettel
alkotta meg, sorstársaival s intézetünkkel együtt továbbra
is áldani fogja szent emlékét.

Józsefi Cházár András.

Jólétszi Cházár András.

Szül. 1745. jul. 2. † 1816. jan. 28.

Gyenge erővel fogok nagy munkához, kicsinységemnek tudatában egy nagy magyarnak, jólétszi Cházár Andrásnak életrajzát kell megírnom. Sohasem volt még nekem ily nehéz és mégis kedves feladatom

Vajha a lelkesültség, mi bennem támad, mikor róla emlékezem, adna erőt és ihletet ahhoz, hogy mit róla beszélek, méltó legyen hozzá!

Ki volt Cházár András? — akit elfeledtek honfitársai, bár valamikor, régen még az idegenben is hire volt nevének.

Tudós volt, mert kora ifjúságától kezdve késő vénségeig semmi alkalmat el nem mulasztott, hogy lelkének a tudás iránt érzett hő szomját kielégítse. Nagy szorgalommal összegyűjtött tudománya felölelte az emberi ismeretek egész egyetemét s azon ritka kevesek közé tartozott, a kik tudományukkal az arra szorulóknak mindenkor rendelkezésére és segítségére állanak.

Páratlan hazafi volt, aki érezvén honának sanyaru helyzetét, az elnyomott ország jogainak védelmezéseért síkra szállt, hogy ragyogó tollal és ékesszólással, okos érveléssel és rettentő fenyegetéssel visszaszerezze az elrablott jogokat s vele együtt a régi dicsőséget.

Nemesen érző emberbarát volt, a kit nemcsak nyugtalanított az ügyefogyottak és nyomorultak elfojtott, sokszor visszaparancsolt sóhaja, hanem a ki védelmébe is fogadta őket, s szerzett számukra számtalan, magához hasonló barátokat.

Nagy nemzetgazdász volt, a ki úton-útfélen tanította, melyek az anyagi jólétnek feltételei s példát mutatott rá, miként lehet a kopár sziklaföldet termékeny paradicsommá átváltoztatni.

Nagy tudásáért az ördög cimborájának tartották; páratlan

hazafiságáért, kérlelhetlen igazmondásáért mellőzés, örökös rettegés és bizonytalanság volt osztályrésze; emberbaráti nagy jó cselekedeteit elfeledték; s a nép jólétének emelése érdekében kifejtett önzetlen tevékenységét legtöbben bolondságnak nevezték.

Korát meghaladó politikai és társadalmi eszméi kiemelték őt kortársai közül, de egyszersmint martírrá is avatták. A XVIII. század nagyjai megszokták azt, hogy az igazság rongyos köntösben, hajlongva járjon előttük, nem úgy, miként Cházár András ajkán megjelent: egyenes magyar beszédben, ékes szavakkal, büszkén.

Aki abban az időben, miként Cházár András is, gondolatait meztelen őszinteséggel mondta meg a királynak éppen úgy, mint akárki másnak, aki megalkudni és a körülményekhez alkalmazkodni nem tudott, mert új állapotokat kívánt teremteni, aki maga fölött urat és tekintélyt nem ösmert, hanemha az okosság és arravalóság tették azzá: az tett légyen a közjó érdekében akármi üdvöset, lett légyen bár makulátlan, tiszta jellemű, okos, hasznavehető, munkás ember: arra kimondatott, hogy rebelis s miként elfordul a dögvészes betegtől az égi kegyelem, éppen úgy elfordult tőle is a földi isteneknek mosolygó arca.

Cházár Andrásnak élete folyása éppen ezért a kisebb-nagyobb tragédiáknak folytonos sorozata. Kigondolt eszméinek megvalósításánál majd mindig szemben találta magával a tömeget, mely elmaradottságánál fogva nem tudta Cházár András sajátos módjánál fogva pedig nem akarta megérteni azokat az eszméket, melyek ma már politikai és társadalmi életünknek alapját képezik. Gömör vármegyének gyűléstermében elmondott szónoklatait, gyakorta folytatott vitatkozásait s a megye nevében készített feliratait okosság, erő és bátorság jellemzik; s ha néha köztetszésben részesültek is azok, mégis meg volt visszahatásuk, mert a kormányzat legmagasabb polczain lázadónak tüntették fel őt s mint veszedelmes embert a közpályáktól visszavonulni kényszerítették.

Sok nagy erénye mellett egyben tévedett Cházár András: a régi Magyarországot düledező háznak nézte, melyet ház módjára fundamentumáig le akart rombolni hamar, hogy azután még hamarabb helyébe lehessen építeni az impozáns nagy palotát, az új Magyarországot. Nem gondolta meg, hogy az eszméknek tovább kell érniök, mint a gyümölcsnek, hogy zökkenés nélkül átformálhassák a politikai és társadalmi életet. Hiszen halála után 32 esztendőnek kellett elmulnia, hogy nagy gondolatainak egynemelyike véres forradalom árán valóra váljék. És mintha élete utolsó

korszakában maga is érezte volna, hogy nagy terveit ő már nem viheti végre, visszavonult a politikai élet színterétől, vérző szívvel érezvén az emberek háladatlanságát, kiknek jóvoltáért nagy lelke annyi kint s szenvedést kiállt.

Visszavonult a politikától, de nem pihenni tért, hanem új munkához fogott.

Jártában keltében bőséges alkalmá nyilott arra, hogy megismerkedjék az emberi nyomorúságok különféleségeivel, hiszen maga is annyit élt át, hogy sok volna két embernek is elviselni azt.

Mikor a családjában szenvedett csapások összetörték minden reménységét, nagy gondolat fogamzott meg agyában: *a mások nyomorúságát fogom enyhíteni, hogy a magamét felejtsem!*

A siketnémákon, kikkel Árpád óta nem törődött senki, azokon esett meg emberséges szíve. Főképpen az keltette fel irántuk szálnalmát, hogy bennük a felséges elme, az istenségnek képmása, a lélek és összes foghatóságai tétlenségre vannak kárhoztatva, holott alkalmas módon életre kelthetők s kiművelhetők. Elhatározta hát, hogy számukra iskolát teremt a könyörület tőkepénzéből. És a mit az erős elhatározásnak e mintaképe föltett magában, az annyi volt, mint a megvalósított akarat. Királyának, — a kit szándéka kinyilatkoztatásakor eszméje számára megnyert — megbízása folytán szeretetteljes érzékenységgel föllármázta az ország lakosságát s még két esztendő sem telt el azután, már állott a ház, az emberszeretnek fölszentelt temploma: a siketnémák iskolája.

Bármely szempontból vizsgáljuk is Cházár Andrásnak életét és tevékenységét, azt el kell ismernünk róla, hogy lelkének minden tudásával, honszerelemtől lángoló szívének minden dobbanásával hazájának javát szolgálta teljes életén át. Hogy egyben-másban tévedett, való dolog, de ez nagy érdemeiből mit sem von el, mert hiszen ő is csak „sárból és napsugárból összegyúrt“ ember vala.

Jólétszi parnassusán, könyvtár-épületének homlokzatára ez ismeretes mondást iratta:

Labora quan aeternum victurus ; —

Vivito velut cras moriturus.

Valóban úgy dolgozott s úgy élt, miként e mondás tanítja.

Önéletrajzát pedig halála előtt mintegy háromnegyed évvel, önérzettel és jóreménységgel e sorokkal zárja be:

Vixi et quod dededat munus Fortuna peregi ;

Proque Labore meo proemia larga feram.

Cházár András szülőháza Jólészen.

A mi Cházár Andrásunk e szerint ükunokájája a nemességet nyert Gergelynek. Születési idejére nézve eltérők az adatok. Életrajzírói közül *Ambrosius Sámuel* (1803) és *Sztrókay Antal* (1842) szerint 1745. jul. 5-én született. *Stymmel* Soma, Rozsnyó város egykori polgármestere, aki Cházár Andrásnak önéletrajza alapján írta meg róla becses dolgozatát, születési idejéül a mondott év jul. 2-át teszi. Én két évnek előtte a Kraszna-horka-váraljai róm. kath. hitközség anyakönyvéből erre vonatkozólag a következőket jegyeztem ki: „1745. Die 4. julii. Baptisatus est infans Jolesiensis Nomine Andreas a parentibus Andreas Csásás et *Catharina Sebik*. Patrini fuere Georgius Gaznersej et Julianna Barna.“

Bizonyosra lehet tehát venni, hogy a Cházár András Jólészen jul. 2-án született, mert im, az anyakönyvi bejegyzés nem a születés, hanem a kereszteleés napját mutatja.

Érdekes dolog, hogy Cházár Andrást, aki ág. hitv. ev. szülöktől született, római kath. templomban keresztelték meg. Az időben ugyanis a protestánsokat s így a lutheránusokat is a jezsuiták fondorkodása Rozsnyón megfosztotta a nyilvános isteni tisztelet tartásának szabadságától és templomaiktól s ekkép kénytelenek voltak a szomszéd Berzétére menni, hol 1714-től 1783-ig a hithű bújdosóknak menedéket s istenitisztelet tartására alkalmat adott *Várady Mihály*, *Szirmay Tamás* és később *Máriássy Ferencz* szabad bensősége.*) Talán a szülőknek okos előrelátása, hogy annál inkább megkíméljék magukat a várható üldözésektől, vitte gyermeküket keresztelni a kraszna-horka-váraljai róm. kath. templomba, melyhez ma is filiaként tartozik Jólész.

Cházár András nyolcz éves koráig szüleinek gondozása mellett Jólészen maradt. Mint gyermek eleven s bizonyos mértékben csintalan lehetett, legalább erre vall ama körülmény, hogy még venségében is testén hordozta ama sérüléseket, melyeket kis korában szerzett volt.

Nyolcz éves korában, 1753 augusztus hónapban szülei a szomszéd Berzétére adták tanulni, nyilván azért, mert Jólészen nem volt megfelelő iskola. Berzétén *Csöklíus* és *Solymosi* voltak első tanítói. Vetélytársa volt itt a tanulásban ama országgyűlésileg is híres *Máriássy István*, kit férfikorában legjobb barátai közé számíthatott.**) Berzétéi tanuló korában történt vele, hogy több növendék-

*) Oravec Mihály. Értesítő a rozsnyói államilag segélyezett ág. hitv. evang. kerületi főgymnasiumról az 1885—86. tanévben.

**) Hollok Imre. Császár Endre életrajza. Társalkodó. 1838.

társával, tanítójuk kíséretében a jólési erdőbe cseresznyét szedni menvén, ott egy magas fáról leesett és jobb karját törte. Majd más alkalommal a Csermosnya vizében rákászott s vigyázatlanságában majdnem elnyelte az örvény.

Két esztendei tanulás után 1755 október havában édes apjának okos belátása Dobsinára küldte tanulni Cházár Andrást, főképpen azért, hogy német szóra szokják. A német nyelv mellett a nyelvtanban is némi jártasságra tett szert *Gotthardt* nevű tanítójának vezetése mellett.

Apjának szegénysége s talán még inkább fiával szemben tanúsított szigorúsága igen korán megismertették Cházár Andrással a nélkülözéseket s korán megtanították arra, hogy a saját lábán tudjon járni. Berzétére, mely pedig csak mintegy fél órányira van Jólésztől, hetenkint kétszer vittek utána főtt ételt s Dobsinára is oly szűken adtak vele élelmiszereket, hogy belőlük csak nagyon is mértékkel élhetett.

Dobsináról, hol József bátyjával együtt tanult, a következő levelet írják szüleikhez :

„Ezzen rövid és együgyű Levelünk addassék az mi kedves Szüleimnek Kiváltképen az én édes Atyám Uramnak Tsászár Andrásnak illendő becsülettel. Jólész.

Az Úr Istentől minden Jókat s állandó egészséget. Kívánunk Kigyelme-
tekk Kedves Szüleim!

Mivel hogy ezzen alkalmatosság *) adatattot, azt nem akarvan el mutatni hogy Kedves Szüleinket Kegyelmeteket tsekély irásunkkal megne látogatnók. — Mink Istennek jó voltából egészségessék vagyunk, de Kigyelmetek mint birjak magukat nem tudhatyuk ; mert Kigyelmetek sem személyekben sém pedig levelek által nem látogatnak. Atyam Uramat pedig ő Kigyelmet, az elmúlt hétékén ejél nappal egyarant vártyuk, amint ő Kegyelme jövetelet meg ígérte, de hijában valo léven váraozássunk mert mind ez ideig nem gyózávn el varni hógy ő Kigyelme mint mester Uramnak, mint pedig egy Deaknak, akihez folyamodvan az arythmeticanak megtanulásara éléget tenne.

Az élesünket az mi illeti el anyira megfogyaokozott, hogy keves idő alat böjtölni kényzeritetünk. Azért kérük ázatatossán kedves Szüleinket Kigyelmeteket az ededelnek él Küldésével ne kesék Kigyelmetek. Egyébbek olyan valók nincsenek, ámellyeket Kigyelmeteknek megjelenténénk, hanem az Úr Istennek atyai óltalmaban ajanlyúk Kigyelmeteket, S maradunk. Jót Kivánó Fiai Kigyelmeteknek Tsászár Joseph és Tsászár András.“

Cházár András dobsinai tartózkodása alatt *Martinidesz* nevű polgárnál volt szálláson, kinek rétjén, szénatakarás idején a bog-

*) Bizonyosan valami jólési, vagy rozsnyói ismerősük járt Dobsinán.

**) Közlöm az eredetiről másolt levelet a maga tótos kiejtésre valló s különben is hibás helyes írású szövegezésében, mert az egyedüli eredeti adat Cházár A. diákletéből.

lyák alatt talált kígyókat pusztá kézzel összefogdosta, a nélkül, hogy legkisebb írtózatot, vagy félelmet elárult volna s a folyóba eregette. Vajjon ez s ehhez hasonló apró gyermekcsinyek nem rejtik-e már magukban ama rettenthetetlen bátorságnak csiráit, melylyel Cházár András férfikorában minden bajjal, minden veszélylyel félelmet nem ismerve, szembeszállt!

Megtanulván németül s a tudományok elemeit is elsajátítván, 1757. őszén tudásra vágyó lelke néhány tanuló-társával egyetemben Eperjesre vonzotta Cházár Andrást, hol a már akkor is virágzó collegiumban *Hrabovszki*, *Henscheliusz* és *Dolovitzeni* tudós tanítók a grammaticát, syntaxist, poétikát és rhetorikát ismertették meg vele. 1762. év ápril havában pedig a logicának, metaphisicának és theologiának tanulása végett Késmárkra ment a *Carlovszky* igazgatása alatt levő iskolába; majd értésére esvén, hogy *Benczúr* tanár Pozsonyba mily kitünő eredménynyel tanítja a történetet és a magyar jogtudományt, a jogásznak készülő ifjú 1765-ben Késmárkkal Pozsonyt váltja fel s egy esztendőre Benczúr tanítványai közé szegődik.

Mint tanuló tanulmányaiban ernyedetlen szorgalmat mutatott, tanuló-társai között mindenkor az első helyet érdemelvén ki, nekik követendő mintaképül szolgált s tudós tanítói büszkeséggel tekintettek a korán fejlődő ifjúra, kiben megrovandót nem, csak dicséretre érdemest találtak.

Pedig, hogy mily nagy volt Cházár Andrásnak ez időben az anyagiakkal való küzdelme, mely tanulmányainak zavartalan folytatásában mindenesetre nagy mértékben akadályozta őt, mutatja az, hogy fenntartásáról már 13 éves korától kezdve magának kellett gondoskodnia. Eperjesen, Késmárkon és Pozsonyban, részint a szegény tanulók számára alapított alumneumokban és conviktusokban nyert szorgalma által ingyen étkezést, részint pedig gyermekek oktatásából szerzett magának csekély jövedelmet, hogy a könyörület sovány kenyerét néha-néha pótolja s hogy ruházzkodhassék.

Amint átlépte az iskolák küszöbét, elméleti ismereteit, gyakorlatiakkal óhajtván kiegészíteni, Pozsonyban *Fodor* ügyvédi irodájába ment gyakornoknak, kinek gyermekei nevelését is végezte. 1766. esztendő nyarán *Tisztapataki* István jeles győri ügyvéd irodájába szegődött hasonló célzattal, hogy a magyar törvénytudomány gyakorlatát elsajátítsa. Tudós princípialisa mellett mint patvarista nagy kedvvel és szorgalommal igyekezett behatolni a szövevényes pörök intézésének titkaiba s e tekintetben annyira vitte, hogy mikor egy esztendei ott tartózkodása után a szülei házhoz Jólészre visszatért,

1767. október 8-án nemes Torna vármegye közönsége előtt a szokott ügyészi esküt letehetette s az ügyészi karba beigtattatott.

Ekkép kész ügyvéd lévén, önálló irodát nyithatott volna, azonban egy és más dologban a magát jól ismerő ifjú érezte tudásának hiányosságait, az elbizakodottság hibájától is ment óhajtván lenni s hogy jövődő életpályájára minél alaposabban előkészüljön, újlag a patváriákra ment tanulni. Így Eperjesen *Toppercz* és *Lipovnitzki* hírneves ügyvédek mellett 1770 végéig, akkortól fogva pedig Pesten *Parnyiczki* mellett dolgozott mint járulnok. S mikor már képesnek érezte magát bármely ügynek önállóan való lelkiismeretes elintézésére 1773. november havában Rozsnyón szállást bérelt és ügyvédi irodát nyitott.

Gyenge szervezeténél fogva a különféle betegségek, nélkülözések és sanjarúságok igen megviselték az ifjút; hozzájárult ehhez még az is, hogy midőn az utolsó években a patvariákat látogatta volna, tanulmányaiában többször megzavarták a családját ért kellemetlenségek. Ugyanis a szomszéd kraszna-horkai b. Andrásyak apja és családja ellen több rendbeli pört indítottak, melyekben megtámadták a jólési Cházároknak nemességét és birtoklási jogát. A fiatal ügyvédnek legelső dolga tehát az volt, hogy családját e támadásokkal szemben megvédelmezze.

Mint ügyvédnek nagy tudásáért és gyakorlati ügyességéért hamar híre kelt s fiatal kora daczára annyi munkája volt, hogy eleinte négy, később hat patvaristával dolgozott. Ő vitte az előkelőbb családok, városok és uradalmak nevezetesebb és bonyolódottabb pöreit, melyeket a legtöbb esetben megnyert. Éles látásával a legszövevényesebb bonyodalmakban felfedezte az igazságot; remek szónoklataival, melyekben a tudományok összes ágaiban való jártasságát mutogatta, bámulatba ejtette az ítélő-bírákat éppen úgy, mint az ellenfél képviselőjét, kit okoskodásával, érveivel lefegyverzett. Így kitünő tulajdonokkal rendelkezvén, egyáltalán nem lehet csodálkozni azon, hogy Rozsnyó környéken még ma is az a közhiedelem prókatori működéséről, hogy nem volt olyan pöre, melyet elvesztett volna s a természet fölötti erők voltak támogatói.

Egyik legnevezetesebb pöre volt az, melyben Dobsina mezővárosnak jogait régi oklevelek alapján s a lakosok eredetének kikutatásával a csetneki uradalommal szemben megvédelmezte s melyért Dobsina lakosságát hálára kötelezte le maga iránt. E pörnek lefolyását meg is írta volt s e munkáját *) József Cházárnak ajánlotta föl.

*) Processus Domini Csetnek contra privilegium oppidum Dobschina. Leutschoviae, 1782. ex Typographia Michaelis Podhoranszky.

Már mint ügyvéd többszörösen kimutatta az elhagyatottak iránt érzett nagy jóindulatát. Jövedelmező nagy pörei mellett a szegényeknek igazait egészen díjtalanul, éppen olyan lelkiismeretesen és hévvel védelmezte, mint azokat, melyek anyagi jólétének forrásai voltak.

Patvaristái iránt atyai indulattal viseltetett. Nemcsak dolgoztak neki azok, de tanította is őket. Gyakori utazásai alkalmával mindig magával vitte közülük egyiket, másikat s ily alkalmakkor a beszéd tárgya mindig valamely körmönfontabb pörnek elintézési módja volt. Ha valamelyikben tehetséget fődözett fel, azt a saját költségén kitanította. A tudományos művek íróit támogatta. Így pl. Gallik Mártonnak az első keresztények tíz fő üldözéséről szóló művét 1787-ben Pozsonyban a saját költségén nyomatta ki. Így akarta ő visszahálálni a társaságnak azt, mit tanuló korában tőle vett. Patvaristái közül valók voltak *Szontágh* Gusztáv akadémiai tag és *Rosztly* Imre Rozsnyó egykori főbírája.

Azonban hírének, nevének, vagyonának gyarapodása s még inkább azon bátor, kiméletlenül őszinte s nem egyszer íronikus beszédmód, melylyel nyilatkozatait tenni szokta, számára sok irigy és ádáz ellenséget szerettek. Többször elmarasztaltatott e miatt silentiumban és nyelvváltásában. Maga Rozsnyó város tanácsa is egy alkalommal silentiummal fenytette a nagy eszű, fényes tollú s bátorbeszédű prókátort, de mind e fenytékek alól felsőbb ítélet folytán fölmentetett.

Legelkeseredettebb ellensége volt a katolikus papság s annak élén *B. Andrassy* Antal jezsuita nevelésű rozsnyói kanonok, később püspök. Oka ez ellenségeskedésnek bizonyára az volt, hogy míg *B. Andrassy* A. törül metszett katolikusként a XVIII. század vége táján a nyugat Európából szárnyra kelt szabad emléket,*) hagyományos görbe szemmel nézte, mivelhogy azok a katolikus egyháznak tanításaival ellentétben állottak, addig Cházár András vérbeli protestáns létére, szabadság szerető lelkével az eszméket nemcsak mohón szívta magába, de azoknak mindenkor bátor hirdetője is volt.

B. Andrassy A. a jólési jobbágyok nevében a királynál megtámadta a Cházár-család nemességét, majd ezzel célzott nem érvén,

*) *B. Andrassy* A. fölött tartott halotti beszédben (1800) Tornallyai Gedeon kanonok róla a következőket mondja: „Az Ő Könyvtárjából K. K. távul van *Volter*, távul *Ruszó*, *Machiavellus*, és több ilyen dögök: tiszta az, fedhetetlen az, Sz. Atyákból, és az Anya-Szent-Egyház próba-körén által mentt Authorokból álló az: ugy hogy az ezekből szedegedett végezéseken meg-állhat minden igazság.“ stb.

erkölcsi jellemét törekedett beszennyezni s bevádolta őt anyakönyvi hamisítás miatt, később pedig József császár halála után azzal vádolta, hogy több társával egyetemben a róm. kath. egyház ellen összeesküdött.

Mind e vádakkal szemben könnyű volt Cházár Andrásnak védekeznie. Ellenségeskedésük azonban az úgynevezett *nyirjesi* korcsma okozta pörben érte el csúcspontját.

A Rozsnyóról *Kraszna-Horka-Váraljára* vezető országút mellett volt egy sziklás terület, melyet Cházár András az akkori rendezetlen birtokviszonyok mellett a sajátjának hitt. Nagy forgalmú út mellett feküdvén e hely, Cházár András még máig is fennálló pompás épületet emeltetett reá s benne korcsmát nyitattott; a körülötte levő sziklás területet pedig nagy költséggel remek gyümölcsös kertté alakította át, úgy, hogy a rozsnyóiaknak kellemes kiránduló helyül szolgálhatott.

B. Andrassy Antal szintén jogot formálván e területhez 1775-ben Cházár András kibecslési pörrel támadta meg s az első bíróság ítélete után, 1781 táján, jóllehet Cházár András törvényes ellentállással élt, arra nem hajtván a korcsmát fegyveres erővel elfoglalta s Cházár Andrásnak ott talált mindennemű ingóságait nyilvános préda gyanánt három határban szétszóratta. Hogy boszújának kielégítését mennyire elhamarkodta a püspök, mutatja azon körülmény, hogy e pör csak az ő halála után jóval, 1811-ben ért véget s mind ez ideig a nyirjesi terület előbbi birtokosának tulajdona volt.

Cházár András érezvén az egyenetlenkedéseknek áldástalan voltát, a püspököt meglágyítandó 1785-ben „*Hungaria semper sua etc.*“ címmel nagyhírű munkát írt, s ezt neki ajánlotta volt. B. Andrassy A. a helyett, hogy e gyöngéd figyelem révén megengesztelődött volna, a neki ajánlott munka szerzőjét följelentette s így a szabadon írottnak ítélt mű Eperjesen kinyomatott összes példányai elkoboztattak, szerzője pedig felsőbb helyről megdorgáltatott.

Mindkét félnek megmaradt hát szívében a harag, s midőn Kiss megyei jegyzőnek házassága ügyében a legfelsőbb helyről jött ítéletnek a püspök engedelmeskedni nem akart, hanem inkább arra kényszerítette a férjet, hogy feleségét bocsássa el, s mert az a püspök parancsának nem tett eleget, őt azért súlyos egyházi fenyítéssel büntette: akkor Cházár András a megye közönségének nevében a B. Andrassy A. hatalmi önkénykedését bepanaszolta a király-

nak, mire a király őt a püspöki javak élvezetétől eltiltotta és zár-dába internálta, hol három esztendei békességtűrés után befejezte életét.

II. József császár 1784. ápr. 26-án kelt rendelete, mely a magyar közigazgatás és igazságszolgáltatás nyelvétül a németet rendeli, az ügyvédeknek pedig meghagyja, hogy ezután keresetleveleiket németül fogalmazva nyújtsák be a törvényszékekhez, s minden közhivatalt viselőnek megparancsolja, hogy három esztendő alatt tanuljanak meg németül, mert különben hivatalukat vesz-tik: Cházár Andrással e törvénytelen rendelet letéteti a jövedel-mező ügyvédi pennát s ily szókra fakasztja: „*Nem akarom idegen nyelven a magyar törvényszékeket profanálni s kész vagyok inkább e sok ideig tanult nyelvet elfeledni, mintsem azt (így) használni*“. Majd a törvénytelen rendelet ellen latin nyelven hatalmas czáfola-tot ír, melyben a többek között a következőket mondja: „Nagy büntetés reánk nézve a német nyelvnek béhozatala, s különösen azon szigorúság, melynek tartalma által a parancsolat eszközésbe vétele rendeltetik, mert mi lehet nagyobb büntetés, mint a köz-hivatalban megöszült férfiakat minden előre figyelmeztetés és meg-intés nélkül az új és szokatlan nyelvnek nem tudása miatt a kor-mányszékektől száműzni, őket érdemlett tisztségeikből kivetni, az Isten örök végzése által nyújtott kenyerektől megfosztani. — **Mi lenne belőle, ha a koronás főeknek idegen nyelv beszélése koronájok vesztese alatt parancsoltatnék?**“*)

Ime, így beszél ír és tesz Cházár András kurucz magyarsá-gának sértett érzetében. Feledi, hogy a maroknyi nemesi birtokot, ügyvédi irodája gyarapította meg, nem gondol arra, hogy az ügy-védeskedés neki hírt és nevet szerzett, bár tökéletesen tud néme-tül, de készebb erős fogadást tenni magában, hogy soha többé német szót ki nem ejt száján, semhogy egyetlenegygyel is hazájá-nak ősi, szent törvényeit megsértse, mert legelső sorban magyar kívánt lenni. Nem is vállalta el többé senkinek pörét, legfeljebb, ha régi klienseinek tanácsot adott.

Ekkép Cházár András hivatal nélkül maradt. Hivatal nélkül, de azért talált magának foglalkozást bőven. II. József önkényes kormánya alatt hazájának nemcsak ősi alkotmánya dült romba, de az gazdasági tekintetben is a tönk szélén állott. Fájó szívvel látta Cházár András népének az igazságtalan adóval való megterhelését

*) Sztrokay Antal. Jólétszi Cházár Andrásnak a vácsi siket-néma intézet indítványozójának életrajza.

és vagyoni pusztulását. S ha már nem állott módjában az akkori viszonyok miatt, hogy az egész ország földmivelésén javítson, s hogy a föld termőképességének fokozásával könnyebb legyen az adófizetés, legalább szülőföldének akart ezt illetőleg példát mutatni.

Említettem már, hogy a nyírjesi korcsma mellett levő sziklás területet különböző nemesített gyümölcsfákkal ültette be s oda, hol azelőtt a gyom is alig nőtt, remek gyümölcsös kertet varázsolt. Hasonlóképen temérdek beruházások árán, nevének csándi jószágát is átalakította s rá alkalmas épületeket emeltetett. De legkedvesebb helye volt az úgynevezett *Parnasszusa*, mely Jólésztől nyugati irányban a Csermosnya patakán túl a hegy oldalán fekszik. Ortásnak (irtásnak) is nevezik e helyet, mivelhogy Cházár András előtt, erdő borította e hegyoldalt. Cházár András az erdőt részben kivágatta, a terület kimagaslóbb részére pompás nyárilakot építtetett, mögéje sírboltot a családjá számára, köréje pedig kertet plántált, szépet, mely messze földre híres volt akkor! A kert közepén egy forrás mellett tavat ásatott s benne halakat tenyészett, egy félrebb eső részében hatalmas méhest állíttatott.

E helyt töltötte ő életének legboldogabb napjait. Teste, lelke itt pihente ki az élet viszontagságainak fáradalmait. Itt, könyvtárszobájában gondolkozott ő az emberek boldogításán; és itt támadt lelkében bocsánat azokért a szenvedésekért, melyeket embertársai ártó szándékkal okoztak neki. Templom volt számára e hely, ahol fűben, virágban, fában, méhzümmögésben és madárdanában csodálta és imádta a mindenek Urát.

Egyik életrajzirója *) azt írja Cházár Andrásról, hogy ő is joggal válaszolhatta volna azoknak, akik őt időnkint csendes magányából az élet viharos piaczára kiszólitották, azt, amit Diocletian válaszolt Maximilian küldötteinek, mikor a vészterhes kormányra szólíttatott: „Mondjátok meg barátomnak, hogy, ha szerencséje lehetett volna ezen kies kertemben plántált növényeket látni, akkor nem fogná javasolni, hogy annak gyönyöreit egy birodalommal váltsam fel“.

A nép Grulya-várnak nevezte akkor is s nevezi most is Cházár Andrásnak egykori Parnasszusát. Rozsnyó környékén ugyanis a burgonyát köznyelven grulyának (grulának) hívják. E hasznos növényt Cházár András előtt Gömörben senki sem ismerte, ő honosította meg.**)

*) Hollok Imre prof. Cházár Endre életrajza. 1838.

***) Gemeinnütziges Blätter 1829. évf. 561—562. l.

bőségben megkedveltetni az új növényt. Ezért Cházár András elvermeltette a termesztett burgonyát s mikor télvíz idején itt is, ott is bekopogtatott a pór nép ajtaján az inség, akkor megnyitotta krumpli vermeit, s amit kenyérbőségben lenéztek, annak kenyérszükiben nagy lett a kelendősége. Hálából elnevezte aztán a népet a Parnasszust Grulya-várnak, mivelhogy ott voltak a grulya-vermek elhelyezve.

De nemcsak tanította, nemcsak példát mutatott Cházár András a népnek arra, hogy miképp kell kihasználni a földnek termőképességét, hanem maga is akárhányszor megfogta az ekeszarvát. Ügyvéd korában is gyakorta megesett vele, hogy midőn egyik patristájával szántóbéresének munkáját megtekinteni kiment a mezőre, onnan béresét hazaküldötte, patvaristájával pedig fél napig is elszántogatózott; egyik az ekét tartotta a másik pedig az ökröket hajtott.

Magda Pál soproni professzor Cházár András 70 éves korában versben üdvözlőlvén, hálával emlékezik meg arról, hogy a tudós bölcs nem átalotta őt, a gyermek-íjút valamikor szántani és vetni tanítani.

Mikor II. József császár 1784. május 1-én elrendelte a népösszeírást és a házak megszámozását, az ország összes vármegyéi felzúdultak a rendelet ellen, mert a nemesi kiváltságok ellen intézett támadásnak tekintették azt, sőt *Nyitra* és *Trencsén* egyenesen ki is jelentették, hogy a rendelet végrehajtásához nem fognak, mert világosan látják, hogy azzal a kormány alapot keres a nemesek megadóztatására.*) Cházár András pedig a mily bátran kimondta József császárnak a német nyelv használata dolgában kibocsájtott rendeletére, hogy törvénytelen, most az egész ország közvéleményével szemben „Hungari semper sua“**) című munkájában éppen olyan bátran védelmére kel a császár az újabb rendeletének, hazai törvényeinkből kimutatván, hogy a népösszeírás sem nem új, sem nem törvénytelen, mert hiszen azt már a régebbi országgyűlések sürgették is. Hogy a nemesekre nézve éppen úgy szól a rendelet, mint a jobbágyakra, azt csak természetesnek találja, mert a nemesnek is éppen úgy kell katonáskodnia, mint a jobbágyoknak s a rendelés kibocsájtását főképp az okozta, hogy

*) Ballagi Géza. „Politikai irodalom Magyarországon“ és Farkastalvi Imre „Adatok Cházár András publicistikai működéséhez.“

**) Teljes czime: „Hungaria semper sua ad explicandum e legibus regni conserintionem recentissimam.“

tudja a császár, mily számú sereget állíthat csatarendbe háboru esetén.

Cházár András 1788-ban lefordítja s 1789-ben kinyomatja a II. József császár által kibocsájtott új törvénykezési rendet.*) Hosszú, 16 lapra terjedő előszót ír hozzá, melyben főképen a háború jogos vagy jogtalan voltáról elmélkedik, azután tulajdonképeni tárgyára tér át és így panaszodik: „Benitzki Péter szentelt vitéz, más dolga nem lévén, henyélést kerülvén, fogott Ritmusaihoz. Én a fordításhoz. Nem: mintha dolgom nem lett volna; *de olly dolgom; a' minéműre magamat készítettem, nem volt. Az idők fordulása megfordította sorsomat, annyira: hogy ha tsupán a pennára támaszkodtam volna, kéntelenítenék, a' sok éjjeli 's nappali életrovidítő, 's egészség fogyasztó fáradozások, és az el-hagyattak, foglyok, más ilyenek körül, tsupa emberi szeretetből tett munkám után, az érdeemes Molnár Albertel, a' kenyérnek szükiről panaszkodni.*“

„Ámbár tehát a pennát le-tettem; *de nehéz levén attúl való el-szokás, a' mihez szoktunk: az eke mellett is elő-veszem a szokott dolgaimat, fáradok mig élek.* Eleget nyughatok valaha, a Melankton Filep mondása szerint, a koporsóban.“

Az előszó végén pedig talán több keserőséggel mint őszinteséggel, — mert hiszen II. József önkényes kormányzásával nem volt megelegedve, felkiált: „Be boldog, az olly nép; a' mely, tudta nélkül is boldogítottik!“

Mind a mellett e törvényrend a jogász Cházár Andrásnak tetszett. Tetszett főképen azért, mert úgy a bírának, mint az ügyvédeknek kötelességeit világosan megszabja, az igazságszolgáltatást megkönnyíti, s a bírakat a pörnek kimeneteléért felelőssé teszi ez utolsó szavaival: „Ha vegetére a Biró a Pert az itt ki-mért rend ellen hozna, vagy a' maga vastag véttsége miatt a' Féleknek kárt okozna, tartozik minden kárról felelni.“ Lefordításával a németül és deákul nem tudó honfitársainak kívánt szolgálatot tenni.

Ugyanez évben adta ki „*Origines juraque hospitum Teutonum*“, vagyis a német letelepülők származásáról és jogairól irt könyvét, melyet II. József császárnak ajánlván, méltán felköltötte Bécsben maga iránt az érdeklődést.

A következő évben Gömör vármegye rendei Cházár Andrást érdemeire való tekintettel főjegyzőjükké választották meg. E hiva-

*) Teljes czime: Törvény-rend, mely magyar, és ahoz tartozó országok mindennemű Törvény, és ítélő székeinek szabott. Deákból pedig, és németből magyarra fordítottatott Tekintetes nemes Aba-Uj és Torna, Gömör és Hont egyesült vármegyéknek tábla bírása Cházár András által 1789.

talában az alkotmány megoltalmazása körül fejtette ki Cházár András azon munkásságát, melyért méltán érdemes az utókor hálás elismerésére.

A török háborúk alatt II. Józsefnek elfogyott a katonája és a pénze. Pedig a háborút folytatni akarta. Az ország népéhez fordult tehát és ujonczokat és gabonát követelt. A megyék megtagadták a törvénytelen kívánságot, mire a császár biztosokkal hajtatta végre rendelését.

Ekkor tartotta Gömör vármegye azon nevezetes közgyűlését, melyen Cházár András II. József kilencz évi uralkodása alatt elkövetett törvénytelen túlkapásai ellen oly élesen kikelt.

A föld népét is fel akarván világosítani a vármegye arról, hogy sanyargatásuk nem tőlük, hanem a fejedelem önkényétől származik, behívták a helység biráit is e gyűlésre, kikhez Cházár András szólott a következőképen :

„Helységek Biroi, Édes Attyámfiai !

A ns Vármegyének, kientek iránt való atyai Gondoskodása, okozta a kientek öszve-hívattatását.

A mit ezen Részben, itten hallani fognak kk : hir mondoi léznek annak, a maguk köségeiknél ; Jelenteni fogjak azt, a maguk Feleségeiknek, Gyermeküknek, Szomszédjaiknak, egy zóval mindeneknek, valakiket csak, úton s útfélen találnak. Hadd lássa kiki : Kitől származik a KK nyomorgatása ? És kitől várhatták KK annak orvoslását ?

Az Egekig mentek, ugyan azért sziveikre hatottanak ezen Tettes Rendeknek is, azon számtalan Sanyargattatások ; a mellyek nem csak kienteknek ; de az egész Magyar Nemzetnek, egy néhány Esztendőktül fogva, majd minden vérit ki szívták. Imé !

Szorongattatot a Pap, az Úr, a Szolga, egy zóval minden élő Magyar : az Adózó Népet, a Szabad Tettszés hordozhatatlan Adóval nyomatta : a Gyermekait Katonának, Hadi Béresnek, Sántz-ásónak s. a. t. ragadtatta : a Csata piacra állatván, vágattatta, mint a mészár székre ki jegyzett Barmot : a Marháját Határ nélkül való szekerezésekkel fogyasztotta : a kenyerét elszedette : mindenébül ki üresítette : éhel halásra s kétségben esésre jutatta. Ugy voltak ezek valóban intézve : mint ha az egész Magyar Nemzetnek eltörlésére szánt-szándékkal czéloztattak volna.

A ns Rendek, a kik Tudniillik a szegény Népnek, Isten, Természet, és Haza Törvényei szerint Pártfogói, ellent nem állhattak : ők is, azon egy hajóban evezvén, se magukon ; se kienteken nem segíthettek, mind addig ; míg végtére, az egész ország el keseredvén, egy Gondolatra jutott, és magát igassága mellett el szánván, a törvénytelen királyi kívánságoknak ellene mondott, nem engedvén meg : hogy tovább is szorongattatasson a Nép : fogattatasson a katona : foglaltatasson a Gabona : romollyon a Nemzet s. a. t.

Ezen állapotok iránt leendő Tanátskozás seregeltette ezen Tettes Ren-

deket öszve. Élő Tanui lesznek kientek annak : Hogy itt vannak a KK Attyai, Óltalmazói, igaz Emberi Társai.

A mi itt végeztetik : a lesz Kienteknek Sinor mértékek : ahoz tartás magukat : Senkinek, a ki-szabandókon felül, Semmit ne adjanak: Mind ezek mellett pedig, védelmezzék, ha megkiváztatik, magukat, és azokat, a kik kienteket a maguk szerentséltetésekkel is, védelmezik s Javokat keresik.

Nem tartoznak KK Egyébbel annál, a mit a Törvény meg határozott. A Törvényt az egész ország csinálta. Soha se volt az a Magyar Királynak megengedve : hogy a Törvény ellen, maga Innye szerint terhelje az országot s sanyargassa a Népet. *A Király a Törvélynél kissébb ; a Nép pedig, mind a kettőnél nagyobb“ !*

Ez után megmagyarázza a népnek, hogy úr, hivatalnok, mesterember és szántóvető egyaránt szükséges a polgári öszveszerkesztésben ; — továbbá, hogy ős időktől fogva az uraké lévén a föld, a szántóvetők őket, mint személyeik és vagyonuk oltalmazóit, mint született katonákat tartani kötelesek, — azután így folytatja :

„Igy foly ez az egész Világon ! Egy Pennával ; más kapával ; egy Fegyverrel, más mesterséggel munkállya a társaságba lépett Nemzeteknek Boldogságaikat. Es ha ezek így meg nem maradnának ; fel fordulván a Világ, Rablás, Öldöklés, s több ilyenek által rövid idő alatt el fogyna. De,

Valamint a törvényes adó igasságos, úgy, valami azon felül vann igasságtalan. Ugyan azért, nem is engedik azt meg a Tettes Rendek : hogy a Fejedelmek a szegény Népet a magok Tetszéseik szerint huzzák, vonnyák s Gyermeküket fogassák, s. a. t. *Nagyobb a Törvény a Királynál. A ki a Törvény alatt lenni nem akar : Senki felett nem lehet.“*

Majd megkérdezi hallgatóitól, hogy akarnak-e összevetett vállakkal a Tettes rendekkel együtt munkálni azon, hogy a fejedelem az ország népét régi törvényei ellen ne sanyargathassa, mert akkor visszatérnek a régi jó idők, mikor a magyarnak jó bora, buzakenyere, szalonája bőven vala s ezzel fejezi be beszédét :

„Éljenek kientek, és a mit itt látni és hallani fognak : beszéllyék másoknak is“ !

Szokatlan hangú e beszéd, de szokatlan időben is mondatott el ; forradalmi ize van, mert az ország elkeseredésében éppen a forradalom szélén állott. Egyébiránt Cházár András a megye nevében készített feliratában ugyanekkor a fejedelemnek is megmondja bátran és őszintén, mi fáj a magyarnak, csakhogy azt már a fejedelem nem olvashatta, mivelhogy tíz nappal előbb ; — miről a tanácskozó rendek nem tudták, — elköltözött az élők sorából, miután népeinek boldogításokra szánt rendeleteit visszavonta volt.

Főbb pontjait közöljük a feliratnak.

„*Felséges Császár ! *) Bámult Európa a magyar nemzet*

*) Farkasfalvi Imre idézett dolgozata.

kilencz évi béketűrésén. Nem kevésbbé fog bámulni, midőn olvasandja, hogy Felséged a magyarok feliratai által meggyőzötve 1790. jan. 28-án kelt kiadványa által Magyarország ősi törvényeit és szokásait a magyaroknak, következőleg őket hazájuknak visszaadta, mégis a magyarok, fejedelmük eme gyöngéd kezvezését dáczos ellenszegüléssel — miként ők hiszik — akarják meghálálni.

De nem fog csodálkozni, mihelyt következő érveinket igazságos birói mérlegbe vetendi.

Törvényeinkkel s királyi hitleveleinkkel felfegyverkezve lépünk fel azért Európának — bármilyen nagy színe előtt — s midőn vonakodásunk okait előadjuk, figyelmet kérünk.

Törvényei vannak a mi nemzetünknek s királyaival kötött szerződésai, melyek valamint azt, mivel a nemzet tartozik, megszabják: úgy azt, mit a fejedelem jogszerűleg kívánhat, pontosan meghatározzák.

Törvénnyel vannak megkötve a magyarok kezei, hogy országgyűlésen kívül, azaz semmi országos dolgot az ország nélkül királyukkal — ha akarnák is — tenni ne merészeljenek.

Hasonló törvény parancsolja a magyarnak, csak azt tartani igaz fejedelemnek, ki esküt tesz, ki esküjét megtartja és meg van koronázva.

Midőn Felséged nem hallgatva a nemzet kilencz évi zaklatásaira, ezen törvényeken felül akart emelkedni: hogy a nemzet is királyától, a törvényeitől megfosztva, semmire se érezte magát kötelezettnek, kétséget nem szenved

Cházár András ezután az országgyűlések halogatásából eredett sérelmeket tárgyalja, s kereken kimondja, hogy az uralkodóház csak akkor tartott országgyűléseket, mikor a nemzetnek nagylelkűségére appellált; az ujoncozás és gabonaszedésre pedig a következő energikus választ adja:

„Megmondtuk már többször, most újra kijelentjük, hogy hacsak azon törvényeket, melyet Felséged is ezen K. kiadványában szentül megtartani akar, elgázolni; hacsak magunk magunkat tettleg infamisokká tenni nem akarjuk, országunk élő törvényei ellenére, hadi segílyt ha akarnánk sem adhatnánk.

Még a garanciák is, mik a törvényekhez kötvék, sokszor sikertelenek. A király a törvény ellenőreit megnyeri, másokat a sors tehetetlenekké tesz. Ezek nem segíthetnek, mert erőtlenek,

amazok nem akarnak segíteni, mert a fejedelemnek kedveznek. Így a törvények gyakran papiroson maradnak; a fejedelem egy intéssel meghiusítja a törvényre hivatkozót, vagy meg sem hallgatja, vagy hogy despotizmust gyakoroljon, megijeszti, másokat büntet.“

Háromszor szónokolt Cházár András II. József császárnak önkényes uralkodása ellen. „Vinculum illud“, „Stupuit Europa“, és „Lapsu Temporis“ ezen szónoklatainak kezdő szavai. Mindhárom viharos köztetszésben részesült.

Mikor pedig II. Lipót megkoronázására készült, a királyi szövetségszövevényre vonatkozólag a multak tapasztalatainak keservesen okulva, rendkívül körültekintő követi utasítást szerkesztett, melyben szabatosan meghatározta, miből nem szabad a megye követének egy hajszálnyi engedni. „Az ellenző esetre más Nemes vármegye Követtyei Egyet-értésével ellenkezéseket iktassák bé az Ország Könyvébe és az elfajult Hazafiak Ortza pirulásokra és a Következendőségek Tanuságára jöjenek vissza.“ Ez utasítást Deák Ferencznek az önkényt feladott jogra vonatkozó híres mondásához hasonlóan a következő szavakkal végezi be: „Jobb lesz, ha a Fejedelem maga hatalmabúl a Nemzet akarata ellen foglalja el a királyi széket, mintha abba rossz kötés mellett a Nemzet által ültetetik be. Az első tartó nem lehetvén, az idő által elromol; a második mód által baj szereztek a Maradékknak“.

Az 1792-iki országgyűlés alkalmával a megyei rendeknek szintén nem kevésbé fontos követi utasítási tervezetet írt, melyben *a magyar nyelvnek mind jogi, mind pedig politikai tárgyakban való használatát és általános alkalmazását sürgeté!**)

I. Ferencz uralkodásának kezdetén, 1793-ban rendeletet ad ki, melyben királyi jognak deklarálja a könyvvizsgálatot s büntetést szab azokra, a kik a rendeletet áthágnák.***) E rendelettel az céloztatott, hogy a nyugatról hozzánk szivárgó szabadabb eszmék megsemmisüljenek és a szabadság vágya teljesen elfojtassék. Lehetetlenné volt téve ez által az akkori nagy események fölött való szabad véleménynyilvánítás, sőt az események közlése is.

Gömör megye rendei ékes tollú főjegyzőjük, Cházár András által feliratban tiltakoznak a rendelet ellen, s részint magyar köz-

*) Sztrokay Antalnak idézett dolgozata.

**) Ballagi idézett műve.

jogi, részint pedig észjogi szempontból kifogásolják azt. Nem ösmerik el, hogy királyi jog volna a könyvvizsgálat, „mert a fejedelem csak olyan jogokkal birhat, melyekkel a társadalmi szerződésben ruháztatott fel, ezek közt pedig a könyvvizsgálat jogát hiába keressük. A szabad gondolkodás — mondja tovább a felirat — és annak közölhetése, az emberek természeti jussait illetvén, valamint ők azon jussról le nem mondtak, úgy annak határozását, az emberi szentséges jussoknak meggyaláztatása s több veszedelmes következesek nélkül a fejedelemnek által sem adhatták. Feljebb való juss az minden polgári jussoknál“.

Hivatkoznak arra, hogy a magyar nemzet nemhogy feladta volna e jogát, hanem inkább magának tartotta fönn azt, mikor az 1791. évi 15. t.-cz.-ben országos választmányra bízta a sajtószabadság elveinek megállapítását. Azt sem ismeri el a felirat törvényesnek, hogy a király a rendelet áthágóit büntetéssel sújtja, mert a törvényhozó hatalmat a király és nemzet együtt gyakorolja s így büntető szabványokat a király egyoldalulag nem léptethet életbe. Észjogi szempontból igazolja és védi a felirat az ember ama jogát, mely szerint „szabadon írhat a fővalóságáról és annak tisztelése módjáról, a társaság jussairól és kötelességeiről, a fejedelmekről, a törvényekről s azoknak megjobbíthatásukról, a mesterségekről, kereskedésről, Istenről, emberről, egyszóval mindenről“.

Hathatós érv gyanánt emlegetik, hogy a tiltott gyümölcs mindig edesebb. „Hány könyv nem olvastatott volna, ha meg nem tiltották volna! Hány írás nem látott volna napot, ha gátolatlan láthatott volna!“ Azután, a gondolkodást a természet öntötte az ember lelkébe, de ha azzal élni nem szabad, annyit ér, mint „a szem, melylyel látni nem lehet, mint a ház, melynek ablakja ugyan van, de zárva tartatik“.

Továbbá a fejlődésnek elengedhetlen feltétele lévén a gondolat szabad nyilvánítása, attól az embereket megfosztani nem szabad, mert: „vajjon a nemzetek közt melyik emelkedett nagyobb fényre, díszre, dicsőségre, boldogságra? Az-e, ki szabadon láthatott? vagy az, a ki csak más szemével nézhetett?“

Végezetül méltatlankodva mondja a megye, hogy ama „szent juss kiméletlenül szoríttatik oly fogadott könyvvizsgálók által, kik mind gyanus létekre, mind tehetetlenségükre nézve egy nemzet gondolkodásának birái soha sem lehettek, nem is lehetnek, s kik nem a nemzet boldogíttatását, hanem más, mellesleg levő hasznokat tárgyazván, vizsgálásaik által szárnyakra eresztik sokszor a

szemetet, a szép gyöngyöt ellenben a szemétre hányják!“*) Kéri a helytartó tanácsot, hogy addig, míg a sajtóra nézve törvény nem intézkedik, könyvek eltiltásától tartózkodjék.

A szabad sajtóról ez időben latin nyelven önálló munkát is írt ily czímmel: „Pro libertate Preli“, melyet gróf Andrássy Károly és mások magyar és német nyelvre lefordíttatván, Kassán kinyomattak, de a fentebb említett királyi rendelet folytán szigorú motorzás mellett összes példányai elkoboztattak, szerzője pedig legmagasabb helyről megdorgáltatni parancsoltatott.

Öt esztendeig viselte Cházár András Gömör-vármegye főjegyzői tisztségét. Ez öt esztendő Gömör-vármegye történetének fontos korszakát kepezi. Vezető szerepet játszott akkor a vármegye az ország többi vármegyéi között, mikor együttesen az alkotmány védő bástyáit képezték. A Cházár András tollából kikerült számos feliratok, melyeknek legtöbbje közközlésen nyomtatásban is megjelent és a többi vármegyéknek is megküldetett, hasonlatosak voltak a Deák Ferencz felirataihoz, elhangzott szónoklatai pedig olyanok voltak, mint a milyeneket Kossuth Lajos mondott a szabadságharcz idejében. Nagy hire lett azért Cházár Andrásnak az igaz magyar hazafiak között, sietett is több vármegye, mint Gömör, Hont, Abauj, Torna és Liptó hálás elismerésének jelül őt táblabírái közé igatni. Csakhogy Cházár András szereplése sehogy sem egyezett a kormányzás akkori szellemével, mely a törvényt semmibe se vette s az alkotmányt lépten-nyomon lábbal taposta. És mert felvilágosodott szelleménél fogva a népjogot, igazságot hirdetni többszörös dorgálás után sem szűnt meg, mert a törvényt szentebbnak, erősebbnek tartotta még a királyi önkénynél is, azért midőn Gömör-vármegye 1794-ben Br. Prónay Gábor főispán elnökölete alatt tisztújító gyűlését tartotta, a főispán Cházár Andrást Pálffy kancellár utasítása folytán, a megyei rendek akarata ellen, kihagyta a jelöltek sorából s ekkép Cházár András egy csalódással meggazdagodva, kénytelen volt díszes hivatalától, melyet fölötte kedvelt, megválni.

Még mint megyei főjegyző bokros elfoglaltsága mellett arra

*) Hogy Cházár András a tökéletes sajtószabadságot csak bizonyos, jelenleg is divó megszorításokkal kívánta, mutatják „A magyar nyelvet tárgyazó“ stb. című munkájának következő szavai: „Én is midőn a Könyv-Nyomatásnak szabadságát javallom: T ö k é l e t e s szabadságot kívánok. A T ö k é l e t e s nevezettel ellenkeznek az olly Irások; a mellyek a Fő Valóságot, a Szent Religiót sértegetik, a Társaságoknak Tsendességét meg-zavarják, motskolódók, rágalmazók s. a. t. Az e' féle szemeteket, én is örökös sététségre; a szerzőit pedig szinté olly meg-vetésre kárhoztatnám.“

is ráért, hogy egyházának ügyeivel törődjék. Az 1791-ik évben Pesten tartott protestáns zsinaton, mint a gömöri evang. esperesség követe részt vett s ott egyakarattal a házassági ügyek jegyzőjévé választatott. Sokan azonban nem voltak megelégedve itt kifejtett működésével, megvádolták azzal, hogy a symbolikus könyvek és a hierarchia ellen élesen nyilatkozott volna s ezért, midőn a zsinatról visszatért a Gömörpanyiton tartott esperességi gyűlésen jelentését nem hallgatták meg. Erre vonatkozólag így ír róla Sztrókay Antal: . . . „a haladás útján már akkor sokaknál előbbre lévén, némely balitéletek elleni őszinte tüzes kinyilatkozásaiért, s az idők akkori szellemén s fogalmain sokkal felebb hatott okoskodásaiért sok elmaradás emberétől nemcsak megrovatott, hanem üldözésbe is vétetett. Csendes elmével hallgatta a tudatlanoknak becsméréseiket, s azt tartotta, hogy a becsület útján járóknak, s valódi tudományokkal foglalkozóknak meg kell vetniök megvettetéseiket, üldözőit pedig ártatlanságának kiderítésével mélyen elnémitotta“ . . .

Cházár Andrásnak emberséges gondolkodását, fenkölt szellemét, előrehaladottságát legfényesebben igazolja az az „esedező levél“, melyet a magyar szántó-vető polgárságnak nevében felszólalásuk iránt az 1790-ben tartott országgyűlés rendjeihez intézett.*)

„*Non erit Semper sic!*“ jeligét viseli e levél s hangja nem annyira esedező, mint inkább erősen önértetes; panaszkodása az évszázados szenvedések emlegetésében égrekiáltó; kérelme az emberi jogok egyenes követelése. Oly szépen, tömören, világosan van magyarul írva, hogy olvasása közben nem tudja az ember, mit csodáljon inkább, ékes irályát-e? vagy azt a mélységes tudást, mely a különféle társadalmi bajok felismerésében és abban nyilvánul, hogy azoknak gyökeres orvoslására tanácsokat ad. Vajjon volt-e ember, aki tartalmát abban az időben megértette? Az 1790. és 1791-i országgyűlés határozatai arra vallanak, hogy nem. Kemény jégkéreg, az önzésnek kérge vette akkor még körül a nemesek szívét s megfagyasztott benne minden emberi indulatot, mely a jobbágyok sanyarú helyzetét átérezte volna. Talán nem ragaszkodtak jobban hazájuk alkotmányához, mint azon jogokhoz, melyek kutyabőrre írva, őket jobbágyaik felett kényurakká tették, amazokat pedig az állatoknál is alacsonyabb sorsra kárhoztatták.

Pedig Cházár András is nemes ember volt. Neki is volt ilyen

*) A „legg-közelebb tartatott Magyar Országgyűlés által, a Haza Boldogittatásának ki-munkálására ki-rendelt, és most ugyan abban munkálkodó Nagy Méltóságú s Tekintetű Urak-hoz a Fel-segélés iránt bé-nyújtott Esedező Levele a Magyar, Szántó Vető Polgárságnak.“

jogokat biztosító kutyabőre. Az ükapja szerezte. De ő inkább szivének, lelkének érzésben, tudásban való gazdagsága által kívánt nemesnek tartatni s nem azon véletlen által reá szállt erkölcsi és anyagi javak birtoklásában, melyeket ükapjának érdemei tartottak fenn számára. Aki meg akarja érteni, miért nem lett Cházár András minden arravalósága daczára, előkelőbb állású, magasabb rangú hivatalnok hazájának, miért nem méltányolták érdemeit, miért üldözték életében oly sokat s miért feledték el nevét és tetteit oly hamar? — az legelső sorban abban találja meg ezeknek okát, hogy Cházár András egész életének gazdag tevékenységével soha sem az előkelőknek kedvezett, hanem inkább az ő kényelmük, szabadságuk és gazdagságuk rovására a nyomorult pór népnek és a százalmas sorsban levő ügyefogyottaknak elhagyatott érdekeit védelmezte. Az ilyen alacsony sorsban levő teremtetések pedig, ha megértik is jóltevőjüknek nemes célzatát, csak hála az ő viszontszolgálatuk, nagygyá nem tehetik érte sorsuk gondozóját.

Azonban a historiai érdek nem engedi meg nekem azt, hogy ez esedező levélről csak kommentárokbán emlékezzem meg; Cházár András munkásságának, jellemének megértéséhez szükséges az is, hogy tudjuk, miként vélekedett ő az egyenlőségről és népszabadságról, ezért a levélnek némely pontjait idegíthatom.

Mindjárt az elején arra kéri a rendeket, hogy ne a szókat nézzék, hanem magát a dolgot, mert „a parasztnak szótárja az egyenesszivűség“. Nyilván azért volt szükség e kitételre, hogy a levélnek erősebb és élesebb részei ne essenek zokon a rendeknek.

Azután elpanaszolja nagy szegénységüket, mondván: „Nem volt arra tekintet: hogy a csekély termés és arra következett kenyeretlenség miatt imitt s amott kenyér helyett makkal; főtt éték gyanánt forrózott füvekkel tartóztattuk ájuló testünkben a haldokló lelket“. Majd nyomoruságuk okozóit keresvén, azt találják, hogy bár a fejedelem is hibás, de mégis hibásabbak az összesereglett rendek, mert azok a mult országgyűlésen ahelyett, hogy az ő terheiken számbavehető módon könnyíteni siettek volna, inkább a saját szabadságukat ápolgatták és a parasztnak zsirjával a maguk káposztájukat kövérítették. Holott a törvényt szerző hatalomnak nem volna szabad az országnak oly nagy sokaságáról megfelekezni, „mely nélkül az ország gyengébb a rependezett fazéknál“, mely nélkül a „király király; az úr úr; a pap pap; a katona katona sat. nem lehet; egy szóval: a ki nélkül senki nem élhet, nem lehet, nem mozoghat“.

Hát csak az urak-e az ország tanácskozásainak tárgyai? — mondja tovább a levél. — Csak az urakból áll-e a társaság? Csak az urak-e a haza javainak örökös részesei? Csak az urak számára készítette-e az adakozó természet a maga kincseit? Hát csak az-e az urak létinek célja, hogy uralkodjanak azokon; akikkel egy Alkotónak markából s egy vérből eredtek és egy boldogságra teremtettek?

Nem tudják-e az urak? hogy eredetire nézve minden ember egyenlő: nem tudják-e, hogy az urasság a homályos időknek idéetlen szüleménye: hogy annak helyes fészke sem a természetben; sem a polgári öszve-szerkesztésben nem találhatik: hogy azt csak a hatalom, csak a meg-nyomattatás, csak az emberiség jus-sainak öszve-gázlása költötte. Nem tudják-e azt az urak, hogy ezeket mi tudjuk, sok ezerezen tudjuk, sőt azt is tudjuk: hogy valamint minket az igazságtalan erőszak vetett iga alá; úgy az igazságos erő ki is vehet az alól. Nem látják-e? hogy a mi markunkban van az erő: a mi fiainkból állanak ki a vitézek: mi tartjuk a seregeket. Nem tudják-e? hogy az elkeseredett sziv vitézeket szül: a görcsösből paizst, a kaszából fegyvert készít és rendtartást szab. Nem látják-e, hogy a természetes erő a parasztkézben van; az urakéban ellenben csak a mesterségnel fenntartott és ugyanazért amannál erőtelenebb erő lebeg.

Hát ily erős, ily hasznos, ily szükséges, ily elkerülhetetlenül szükséges része, még pedig legnagyobb része az országnak hagyattathatik-e gyámoltalanul örökös rabságban, örök semmiségben? Hát soha se lesz nékiünk szavunk az országos tanácskozásokban? Hát a földesurainkra, azon földesurainkra, akik az ő szabadságaik miatt örökös vetélkedő társaink, bizattatik-e a mi ügyünk? a lesz-e a maga tulajdon dolgában törvény-hozónk, s bíránk, a ki minket örökös adósoknak tart; sőt a ki közül némelyek egy kopóért két jobbágy lelket is néha-néha felcseréltek; a kik közül némelyek megvesszőzván bennünket, a sujtoló vesszőt is csókoltatták velünk; a kik közül némelyek a lelkünket is csak azért hagyták fel sajátunknak, mivel azt meg nem vámolhatták, nem is kőtyavetyéltethették. Ennek még csak az említése is irtóztató: hogy azoknak, akik vagy hasznos mesterségekre adták magukat, vagy oskolákat járván, jeles tanítókká s orvosokká lettenek: jutalom helyett még ki kellett magukat az uraktól váltani és fizetni azért: hogy hasznosabb emberekké tették magukat az uraiknál. Csuda: hogy az ennyire felfúvott hólyag eddig is el nem pattant!

Gondolják meg, esedezünk! az urak: hogy nálunk nélkül nem urak: hogy ha velünk öszve nem emberesednek: az ország ország nem lehet. Gondolják meg: hogy nemes nem születhetik, de lehet: hogy a születés csak a vak történetnek játéka; gondolják meg: hogy a ki a hazát tartja, van annak a haza kormányzásához szava.

Valóban az erőltetett dologtartó nem lehet: a magát elszánt ember más életének ura: a sok lud a mi példabeszédünk szerint a farkast is letépi.

Nehezen esett az uraknak: hogy a mult országlás alatt az országló az Urak hire nélkül szabad törvényeket szabott. (II. József önkényes uralkodása.) Hát hogy eshet nekünk könnyen, ha az urak nálunk, vagy képeinket viselőink nélkül inyek szerint szabogatják a törvényeket; hirünk, de nem költségünk nélkül öszve gyülekezvén, csak a magok javokra intézgetik tanácskozásait, mindenütt csak a magok malmaikra folytatják a társaságnak minden vizeit. Mi hasznunk nekünk a magyar nemzet szabadságában: ha azokból részt nem vehetünk: mi hasznunk, hogy élünk, ha jobbat nem reménylhetünk; ha emberek s polgárok lévén, az emberiség és polgárság javaival nem élhetünk“.

A folyamodó polgárság, — mint a levél továbbat mondja, — uraságra nem vágyódik, tudja, hogy szükség van a társaságban minden rendbéli emberre, így az úrra is; azt sem veszi tagadásba, hogy a föld különböző czimen az uraké s így annak termését velük meg kell osztani, azon kívül tartani kell a közhivatalnokokat és katonákat, de ezen terheknek viselése után olyan embereknek kívánnak tartatni, mint akárki más, mert henyén élő, minden teher viselése alól magát kihúzó „urat az Isten nem teremtett; a természet nem szült. Igazgatót mind ez, mind amaz szenved; a társaság öszve-szerkesztése megkiván. Csak annyiban úr tehát az úr, amennyiben igazgató, amennyiben vagy király, vagy bíró, vagy hadi-vezér s. a. t. A földes úrnak nincs több jussa (a jobbágygyal szemben) annál; amely van a hitelezőnek az adós ellen. Egyébiránt egyenlő polgártársak vagyunk. Egyenlők lévén, egyenlő kötelességekkel tartozunk a köz-hazának“.

Az emberi társaságnak célja lévén a közboldogság, azért ennek a célnak elérésére közre kell munkálnia mindenkinek egyforma igyekezettel és erővel, mert miként a méheknek társasága sem szenved a munkátlan herét, azonképen az emberi alku által összeállt társaságnak sem szabad elnézni, „hogy egy része vérig

veritékezve dolgozza a közczélt, más része ellenben tátott szájjal, öszvetett kezekkel, pipázva, nyújtózva s ásitozva nézzen az elsőnek izzadozó homlokára. Ezen felül csak azért; hogy amaz a születésnek más rendin lépett be a társaságba, mint ez; hogy amannak a neve más betűből áll, mint ennek; hogy amannak kutya-bőr levele van, ennek pedig az ugyan nincs, de a helyett van becsületes ember bőre, munkás keze és jámbor erkölce; csak azért, hogy amannak a nagyatyja kardot forgatott akkor, mikor ezé annak kenyeret és lovának abrakot hordott; csak azért mondjuk és ilyenekért az ezt emberi társának sem ismervén, rajta mint rab-szolgán uralkodjon: véres izzadásain hizzon, sőt a haza zsirjának és minden gyönyörűségeknek élései s használhatásai közt amaszt még megvesse s tőle még a barátságos szót is sajnálja?“

„Hogy pedig a teherviselésnek súlya alatt le ne dőlünk: hogy a jobbaknak várhatása nyomoruságainknak keserűségét valamennyire engesztelje s édesítse: a közizagságra, az emberiségnek jussaira, a társaságnak szent szövetségére, a hazának szeretetire s állandó javára, egy szóval mindarra, valami szent nevezet alatt jár, kérjük s kényszerítjük Nagyságtokat: hallgassák ki panaszainkat, enyhítsék súlyainkat, tegyenek az emberiség társaságába vissza, tartsanak polgártársaiknak, egy szóval embereknek.“

Ezek után hálásan emlékezik meg a parasztság arról, hogy egy régebbi országgyűlés (helyesebben Mária Teréziának egy rendelete) őket szabadon költözködhetőknek nyilvánította s arra kéri a rendeket, hogy e felvilágosodott században, amidőn az emberi nemzet már kikelt az ő gyermekkorából, vizsgálja meg cikkelyeiket s határozzon fölöttük emberséges indulattal.

Negyvennégy cikkelyekben foglalja össze Cházár András a jobbágyok sérelmeit és azoknak orvoslási módját. Nagy előrelátás és bölcsesség nyilvánul e cikkelyekben. Amiről a XVIII. században csak némely választott elme is félve álmodott, azt ő, mint megvalósítandót az ország gyűlésének elibe terjeszti. Kivánságainak legtöbbjét a 48-i törvények megvalósították, ámde az egy fél évszázaddal később történt. Ki gondolt kivülről a XVIII. században arra, hogy mindenki számára iskola álljon készen s ebbe nemcsak szabad bemenetele legyen minden ember fiának, de azt aki művelődni nem akar, bele kell kényszeríteni. A zsidót és cigányt az ő kor-

szakában mindenki lenézte, mert az egyik csalásból, a másik pedig lopásból tartotta fenn magát, nem lévén számukra egyéb keresetforrás. Cházár András mindkét nációban felismeri az életrevalóságot, egyenlő embereknek tekintvén őket, kijelöli számukra a munkakört, hogy a társaságnak ne terhekre, hanem inkább számukra legyenek. Az általános iskoláztatásban a szellemnek szabad fejlődését látja s egy jövőző boldog ország lebeg szemei előtt, hol mindenki arravalósága szerint érvényesülni képes s nem áll be az az állapot, hogy valaki beleszületik oly hivatalba, melyben tehetetlen, miként ő mondja: „valóban szégyen szemmel szaladni kellene a jó szívű nemesnek az olyatén széktől, a melybe őtet nem a maga foghatósága, de a nagyatyja érdeme, nem a személyes érdem, de azok a betük, a melyek a nevét kicsinálják; sőt nem is a betük, de azoknak rendi ültették. Ki-ki a maga szemeivel lát: az atyának jó szeme a vakon szülöttnek látást nem ad; a híres orvos tudatlan fiára senki se bizza életét. Hát miként lehet a társaságnak azon kormányát, a melytől számtalan ezereknek polgári életek függ, kezetlen-kezekre, szemetlen-szemekre, lelketlen-lelkekre, s főtelen fejekre bízni? Hát csak azért veti-e meg a társaság a nagy hasznú tettet, mivel az nemtelen kéztől foly? Csak azért nem lesz-e a világtúl megesmért bölcsesség bölcsesség, mivel nem nemes főből eredett? Csak azért nem lesz-e a győződelem győződelem, mivel a vezér nemtelenül született. Csak azért nem lesz-e a nagy találmány találmány, mivel a találó neve nincs kutyabőrre írva? Azért nem lesz-e a legelső papi kormányt megérdemlő püspök, mivel az ő neve másféle hangon hangzik, mivel nem úgy elrendelt betükből áll, mint másé?“

A többi §-ban kívánja Cházár András egyebek között, hogy az országban egységes mérték legyen, hogy az utak jó karban tartassanak és a folyók szabályozottak legyenek, mert ezek a kereskedelemnek feltételei és megkönnyítői. Panaszt emel a czéheknek visszaéléseiért s ezért a szabad ipart pártfogolja. Sir a lelke azért, hogy annyi ép egészséges ember legtöbbször az uralkodóknak szeszélyéből a csatatéren halálát leli s egyébként is a háborúk kimondhatatlan nyomorba ejtik a nemzeteket; — ezért a nemzetek és uralkodók viszálykodásaiban birákkal óhajtana igazságot szolgáltatni, hogy a katonák emberhez illő munkát végezhesenek ott-hon s béke legyen a földön. Nem kevésbé sajog a szive azért is, hogy a rabokkal embertelenül bánnak börtöneikben, a helyett, hogy hasznos munkák végeztetése által őket hasznosítanák, azon

meg épen fellázad érzékenysége, hogy némely bűnösöket halálra ítél és kivégez az okos emberi nemzet.*)

A mezőgazdaságot olyképp kívánja megjobbitani, hogy ehhez értő tanítók járjanak helységről-helysére, s oktassák a népet az okszerű gazdálkodásra. Ha pedig rossz termés, vagy egyéb csapások némely vidékek gazdálkodóit tönkretennék, azoknak felsegélylését a társaság kötelességévé teszi, nemkülönben az elaggott munkásoknak eltartását is.

Az orvosok szaporításával s egyéb intézkedésekkel a közegészségügy javítását akarja elérni, mert a paraszt „meghal gyakran olykor is, a mikor egy garas árú porral meglehetne az életét tartani“.

A varázslókat, a kik a szegény népet a földi és mennyei javaknak ígérgetésével elcsábítják és megkárosítják, mesterségüktől eltiltatni kéri, nemkülönben azon papokat is, akik a különböző vallásfelekezeten levőket egymás ellen uszítják s ekkép a társaság békés szellemének megrontóivá lesznek.

Ezeket s még ezeken kívül sok egyebet kíván Cházár András a magyar szántó-vető polgárság nevében az országgyűléstől, hogy boldog lehessen az ország.

Nem ismerem az 1790. és 1791-ben tartott országgyűléseknek naplóit, de biztosra veszem, hogy a rendek szelid mosolygással, vagy éppen boszankodással hallgatták végig Cházár Andrásnak javaslatait, ha ugyan végig hallgatták s nem dobták olvasatlanul az örök feledésre kárhoztatott irások közé.

Fölötte jellemző Cházár Andrásra nézve, hogy 1794-ben a *Martinovics*-féle összeesküvésnél gyanuba fogatott. Nem tudni egész határozottsággal, hogy „az egyenlőség és szabadság, társulatának“ 75 tagja között ott volt-e Cházár András is, s e mellett tagja volt-e valamely szabadkőmives páholynak, melyekben nevezett társulatnak tagjai megkísérelték eszméiknek terjesztését; az azonban egész életének tevékenységéből, különösen pedig a XVIII. század kilenczvenes éveiben kifejtett működéséből egész határozottsággal kiviláglik, hogy e két társulat által hirdetett eszméket nemcsak ismerte, azokkal nemcsak rokonszenvezett, de azoknak uton-utfélen való bátor hirdetője is volt. Érezte is Cházár

*) A halálos büntetések etörléséről három önálló munkát írt, ezek : 1.) *Comenentatio de Supplicis capitalibus, quam sernissimo, caesareo-regio haereditario principi regni Palatino, domino, omino Josepho sacram facit A. Ch. Leutschoviae 1807.* 2.) *Responsoriae Andreae Cházár ad Dominum Joannem Fejes de Supplicis exarata quas Luci publicae dedit G. V. Cházár Advocatus et Iti Cottus Gömör Honth notarius.* 3.) *Recensio opellae, de capitalibus supplicis.*

András a szellemi köteléket, mely őt Martinovicshoz és társaihoz csatolta, megrettent *) a tömeges elfogatások hallatára s mindenre elkészülendő, végrendeletet írt, melyben büntelenségnek tudatában így beszél:

„A szíveknek és veséknek vizsgáló Istene . . . tanúja az én indulatim jóságának és szívem ártatlanságának.

Polgári létem kezdetétől fogva, gyengélkedő egészségemnek fogyasztásával szolgáltam mindennek, soha véteni nem akartam, készakarva nem is vétettem senkinek. Elöttem lévén tudni illik:

Nem tudván élhetsz-e a nap lefogytaig,

Tégy jól mindenekkel élted végfogytaig!

Hive voltam a törvénynek, hive a királynak, szeretője a hazának, barátja az emberiségnek, pártfogója a nép erőtelenebb részének és az ügyefogyottaknak fáradhatatlan védelmezője, oltalmazója a lelkiismeret szabadságának, és a tiszta isteni tisztületnek. — Ezek között megvetvén tulajdon hasznomat, azon törekedtem, hogy megsérthetetlen legyen a törvény, szent a királyi törvényes hatalom boldog a haza és az egész nép.

Ily indulatok és tettek közt, munkás életemet a társaság javára folytatván, méltán fényes jutalmakat várhattam; de mivel a jutalom soha tetteimnek célja nem volt: elmellőztetésemet nyugodt szívvel viseltem, azt fájlalván egyedül lelkemből, hogy az érdemlett jutalmaztatás helyett váratlan esetek fenyegetnek.

*Ártatlanságomban bizakodván, előállok rettenthetetlen szívvel az Isten és világ törvényszékei előtt számot adok hátra tett életemnek minden részéről; nem félek a törvénytől, mert annak oltalmazója voltam, bizok a királyban, mert annak hive voltam, biztam magam a társaság védelmezésével, mert jó polgára lenni iparkodtam. Azonban, ki tudja? **mit ssülhet egy, vagy más estve?** Így rendelem hogy“ stb.*

Azonban e végrendeletére nem volt szüksége Cházár Andrásnak, mert a kiállott rettegésen kívül egyéb baja nem történt. Mégis polgártársait hasonló szenvedésektől megakarván menteni, abban az időben, midőn a fejedelemnek kénye-kedve, még inkább a magyarok előtt gyűlölt tanácsosainak roszindulata e szabad országban ólálkodó kémrendszert léptetett életbe, midőn ki-ki által sértett

*) Az a szájhagyomány, melyet Rozsnyón hallottam, hogy t. i. Cházár A. a Martinovicse féle összeesküvés alkalmával félelmében hosszabb ideig pinczében rejtőzködött volna, nem valószínű, mert nem fér össze Cházár A. jellemével.

hazafiságának érzetében elejtett szó is felségsértésnek nyilvánított, hogy törvényeink és szokásaink ellenére szabadosan ítélkezhesék fölötté az erőszak: Cházár András könyvet irt a felségsértésről, melyben világosan megmondja, hogy ősi törvényeink szerint mikor sérti meg királyát a magyar s mi büntetés vár arra, aki ilyet tenni merészel. Alig hagyta el munkája a sajtót, összes példányait elkobozták.

De a legnagyobb és legérzékenyebb csapások családi életében érték Cházár Andrást. Mintha elhirtelenkedve, többé-kevésbé ismeretlenül választotta volna feleségeit; erre mutat legalább azon körülmény, hogy első két feleségétől elválva, csak harmadizben talált magának szive szerint való asszonyt. Azonban ki ítélheti meg igazsággal a rég elmúlt idők eseményeit, a személyeket, kik ez események élő szenvedői valának egykoron? — ki mondhatja magát elég bölcsnek ahhoz, hogy látásból megismeri az embert, erényeit és hibáit, amazokat nem becsülvén sokra, ezeket pedig burokba rejtve sem látván kicsinyeknek? — és ki mondhatja magát elég erősnek ahhoz, hogy rosszul választott házastársával a pokloknek minden szenvedései között is bölcs nyugalommal, tettezett kedvvel végigtűri az egész életet, miként a tormába került féreg, nem vágyik jobbra soha.

Hogy állhatatlanságában hibázott Cházár András, az kétségtelen, de hogy voltak sokan, a kik botlásában megtalálták a mentéséget, akik hasonló körülmények között talán éppen ugy cselekedtek volna, mint Cházár András, az bizonyos. Csakhogy könnyebb valakinek rossz, mint jó hírét költeni, mert amazt előbb elhiszik az emberek mint emezt s a rossz, — miként Shakespeare mondja — túléli az embert, a jó pedig legtöbbször sírba száll vele.

Cházár András is így járt. Erényei, országra szóló nagy tettei eltemetkeztek vele, hibái azonban túlélétké őt, sőt halála óta meg is gyarapodtak.

Három felesége közül az első okolitsnai *Okolitsányi Mária**) volt, kivel 1780. nov. 30-án kelt egybe. Ezen feleségétől 1783. böjtmás havának 10-én Gábor nevű fia született. Csakhogy az anya szelidsége és jósága mellett eltitkolt nyavalyatörésben szenvedvén, Cházár Andrásnak nem volt reménye ahhoz, hogy Gábor fia, aki különben is csecsemő korában sokat betegeskedett, hosszú életű legyen, azért nejtől hat évi együttélés után törvényesen el-

*) Sztrokay A. szerint Anna Mária, Hollok I. szerint pedig Zsofia volt a keresztnéve.

vált. Második felesége *Márjássy Krisztina* volt, kivel 1793-ban lépett házasságra, de aki őt egybekelésük után következő hetednapra, nem tudni mi okból, elhagyta. Az előbbi célért harmadszor is nősülni óhajtván, második neje ellen válópört indított s midőn a gömöri törvényszék kimondta válásukat, harmadizben felső-szudi *Semberi Tereziát* választá magának házastársul akit 1795-ben el is vett.

Csak ekkor gyűlt meg Cházár Andrásnak a baja. T. i. a második felesége ellen folytatott válópörnek kimenetele a kir. tábla ítéletétől függött, hova Márjássy Krisztina a jegybér és női tartás érdekében a pört megföllebezhvén, az a megyei törvényszék ítéletét nem hagyta jóvá, a pörösködő feleket nem választotta el egymástól, holott akkor már Cházár András megesküdött harmadik feleségével is. Ellenségei felhasználván a kedvező alkalmat, Cházár Andrást kétnejüségi pörbe fogták, melytől azonban szerencsésen megszabadult, de a második nejével folytatott válópörnek a legfelsőbb bíróság ítélete szerint az lett az eredménye, hogy harmadik házassága semmisnek nyilvánított, s a második feleségével való együttélésre kényszerített. Nem használt ezután sem perújítás, sem a királyhoz való folyamodás, Cházár Andrásnak harmadik nejétől külön kellett élnie. Nagy elkeseredésében ily szókra fakadt ekkor Cházár András: „Jobb volna inkább a vadak közt élni, vagy pedig nem lenni, mintsem annyi balcsapásokkal küzdve Magyarországnak élni. Tele van itt minden álnoksággal és irigységgel. A klérus hatalma nagy, stb. Így történik ez azon országban, mely hogy fennállhasson, felforgatásra volna szükség. Ezek után tanulságul szolgálhat, hogy a béke és a nyugalom csakis a közepszerűségben található fel, stb. . . . Ime az életben ártani senkinek, de mindenkinek használni igyekeztem. Tudomány és jó erkölcsök által a mint lehetett magamat védeni igyekeztem és üldöztetéseknek valék kitéve“.

Nehéz szívvel vált el szerette ferjétől a nemes szívű s minden asszonyi erényekben ékeskedő *Semberi Terézia*, midőn nagyatyjához Felső-Szudra visszaköltözött. Ámde ez egyszer Cházár András nem engedelmeskedett az emberi törvényeknek, inkább a természet rendeléseit követte, mert hánytorgó lelkének csak az adhatta vissza nyugalomát. Visszahívta hát feleségét Rozsnyóra, hol vele az emberek áskálódásai daczára boldog napokat élt. Azonban a kiállott rázkódtatások *Semberi Teréziának* érzékeny asszonyi szívét beteggé tették. Nem tudta azt meggyógyítani már sem a tudós orvosok bölcsessége, sem férjének önfeláldozó szeretete; „hat holnapokig

tartó keserves nyavalygása után, miként Cházár A. mondja, életének virágjában megszünt lenni“.

Holttestét férje a rozsnyói temető Sajópart felé néző dombján külön kis sírboltba temettette el, a szívét spirítuszba tétette, hogy majd holta után vele egy koporsóban legyen.

Hogy mily gyengéd szeretettel volt Cházár András e harmadik neje irányában, mutatják a következő sorok, melyeket latin szövegben sírkövére vésetett:

„Felső-szudi Semberi Terézia, aki — Nemének disze és példaképe, — Istenéhez hű, de nem vakbuzgó; — Az emberiségnek barátja, de minden fitogtatás nélkül, — Ellensége senkinek. — Élettársához állandóan hű, — A balsorsban vigasztalója, — A jólétben mérséklője, — Testmozdulataiban szemérmes; — Beszéde gyönyörködtető; — Dolgában helyes; — A munkában fáradhatatlan; — Társalgása kellemes; — Mindenki iránt szives, kegyes, jóakaró, igazságos, okos, nagylelkű, hibátlan. — Mindenki szeretetének tárgya és igaz gyönyörűsége. — Oh jaj! jaj! 1799. márcz. 31-én, Rozsnyón a könyörtelen sorsnak áldozatul esett. Tiszteletreméltó maradványait vigasztalhatatlan férje jólésszi Cházár András e kövel akarta most megsíratni s a jövőre megörökíteni“.

Cházár András tehát egyedül maradt. Azaz mégsem egyedül, volt egy fia, Gábor, a ki első beteg feleségétől származott. Némi vigasztalására szolgált ebben az időben az, hogy e fia, bár kis korában rövid életet jósolt számára állandó betegeskedése, most fejlődöttebb állapotában mintha megczáfolta volna a jóslatot, úgy, hogy édes apjának abbéli aggodalma, hogy utód nélkül hal el, lassan-lassan fiának sokat ígérő fejlődését szemlélgetvén, reménységgé változott által. Nevelésétől nem kimélt sem költséget, sem fáradságot, mert kitünő elmebeli tehetségének már igen korán tanujelét adta. Az alsóbb iskolákat Rozsnyón és Csetneken végezteté vele, majd a felsőbb tudományokra Késmárkon taníttatta, a törvényre pedig Cházár Mihály és Zaturetzky János vezérelték. 22 éves korában már prókátor lett s mint ilyen Gömör-megye aljegyzőjének választatott.

Azonban a jó öreg apának egyedüli fia, reménysége és szemefénye, saját szárnyára kelvén, nem becsülte meg magát. A helyett, hogy apjának segítője, támogatója lett volna, durva volt vele szemben s így a szerencsétlen apát 1805. febr. 24.-én kelt végrendeletében nemtelen és erkölcstelen magaviseletéért panaszkodásra kényszeríté. Növelte bűneit azzal, hogy mikor Cházár András a nyirjesi pört az utolsó forumon is elvesztette, az ott felállított épületekért és egyéb befektetésekért Márjássy István és Ragályi Gedeon közvetítésével gr. Andrassy Istvántól egyezség útján sikerült a maga számára, kártérítés fejében 5000 frtot kieszközölni, ez összeget Gábor fia vevén fel, egy krajczárig eltékozolta. Házasságát Ragályi Zsuzsánnával apja ellenzése daczára kötötte, miért azonban az apa később megbocsátott neki. E házasságból két unokája származott Cházár Andrásnak István és Zsigmond, kik közül az első himlőben korán elhunyt. Az első unoka halálát nemsokára követte Cházár Gáboré is. Mértéktelen és kicsapongó életmódja-e, vagy talán veleszületett gyengesége okozta, hogy szárazbetegségbe esett. Eleinte Kassán gyógyították az orvosok, de mikor már nem segíthettek rajta, hazavitték Jólészre, hol 1814. szept. 6.-án meghalt, reménytelenségben hagyván maga után öreg édes atyját és hetedik életévébe járó kis fiát, kit az orvosok gyógyíthatatlan betegségben szenvedőnek mondtak.

Zsigmond unokáját ugyan, ez évben a rozsnyói iskolába adta Cházár András, de látta a könyörtelen végzetet, mely átokként nehezedett reá, mely megfosztotta még attól a gyönyörűségtől is, hogy utódjában életének folytatása biztosítva legyen, azért 1815. év április havában megírta utolsó végrendeletét, melyben általános örökösévé, ha életben maradna Zsigmond unokáját tette, az ellenkező esetben pedig, leszámítva néhány rokonának hagyományozott kisebb-nagyobb összegeket, minden vagyonát könyvtárának gyarapítására fordítani rendelé.

1815. április 11.-én lezárta önéletrajzát is, nem kívánt tovább élni, készült a halálra. És Cházár András nyugodt és boldog öntudattal várta a halált. Egy barátjának — a lélek halhatatlanságáról elmélkedve — így ír: *„Haldokló körülállásaim közt is abban állapodtam meg: hogy ha valami lesz (t. i. a halál után), jó állapotom lesz, meri szívemnek ártatlanságát természet szerint jutalom fogja követni; ha úgy járunk, mint az úgynevezett Sz. Írásban említett dölt fa: semmit sem veszünk. Ezek szerint én a haláltól ezerszerre kevesebbet félttem, mint a mostani rekruta a francziától“.*

Az embereknek ítéletétől sem félt, mert végrendeletében önéletrajzára vonatkozólag a következőket mondta: „*Voltomnak leírását, az előbbi megváltoztatott végrendeleteimet *) egy kötetben és egy csomóban, emlékezet okáért szinte megtartottam, ily elmélkedések közt: visszaadom léteimet annak a valóságnak, melytől azt vettem: visszaadom nyugodt elmével, akármikor eljövend végeloszlatásom utolsó órája*“.

Elérkezett az utolsó óra, melyre fáradt lélekkel, megtört testtel és csalódott szívvel várt. 1815 december utolsó napján ágybadöntötte a betegség s a következő hónap 28. napján éjjeli 11 órakor Rozsnyón örökre lehunyta szemeit. Betegségének utolsó idejében, mikor már a halállal tusakodott, keserves kínjai között többször kérdezte a mellette levő orvostól: „meddig tart még itteni lételem?“ végre egyet sóhajtván, nagy lelke elszállt ez árnyékvilágból.**)

Egyik utóbb kelt végrendeletében meghagyta Cházár Mihály nevű unokaöccsének, hogy holttestét a jólési Parnasszusban épített sírboltba temettesse el, a koporsó fölibe pedig ezeket metssze ki:

„Távozz tőlem irigy! ne bánts már fektemben,
Eleget bántottál veled volt léteemben.

Én soknak használtam, senkit nem sértettem,
Mégis szemed előtt semmit sem értettem.

Pirulj, légy emberebb! ne bánts oly társadat,
Aki éretted él, kél s keresi javadat:

Szeresd embertársad, úgy boldogabb lehetsz,
Embertelenséggel mond meg: mire mehetsz?“

E sirverset maga készítette volt; megható módon juttatja benne kifejezésre életének tragédiáját s a keserűséget, mit szívében fájón érzett. De azért nem átok kél ajkán, hanem boldogságra vezérlő bölcs tanács. Mégis mintha előre tudta volna, hogy testének a mély sírbolt sem biztosítja a csendes nyugalmat, távozásra inti az „irigyet“, aki koporsójának közelibe lép. Hiába! a tudatlanság-

*) Cházár András hat ízben irt végrendeletet, ami nem határozatlanságára vall, hanem a körülmények folytonos változását mutatja. Utolsó végrendeletét így kezdi: „Alább irt gyermekkoromtól fogva egy napot sem tölthettem el tökéletes egészségben. Ugyanezért egy napi lételem sem lévén bizonyos: Több ízben, úgymint 1794-dik, 1796-dik, 1803-dik és 1806-dik esztendőben a körülményekhez alkalmaztatott végső rendelkezéseimet írásba foglaltam. De mivel az akkori környülállások is megváltoztak, azokhoz képest a mult 1814-dik esztendőben pünkösöd havának 11-dik napján változtattam meg végrendelesemet. Azonban a kisebb unokámnak, utána a fiámnak halálai azon rendelkezésemet is megváltoztatták: ezen változásra nézve utolsó rendelkezésemet következőkéleg alapítottam meg tudniillik stb.“

**) Hollok Imre idézett dolgozata.

nak, babonának és vakhitnek munkáját nem állítja meg a bölcs intelem.

Cházár Andrást nagy tudásáért, szerencséjéért, mely ügyvéd korában vagyonát meggyarapította, különösen pedig azért, mert szabad idejében, magányos szobájában örökösen a könyveket bujta, a néphit az ördög czimborájának tartotta.

Rozsnyó környékén még ma is beszélnek, — magam hallottam többektől, — hogy volt egy könyve Cházár Andrásnak, melynek erejével módjában állt az ördögöt idézni, hogy nehéz munkájában segítségére legyen, vagy hogy azt egészen elvégezze. A hithez hozzájárult még az a véletlen eset is, hogy midőn 1815 febr. 1.-én földi maradványait eltemették, oly rettenetes vihar dühöngött, milyen sem azelőtt sem azóta nem volt még a tájon. Házak tetejét elvitte, kerítésekét ledöntött s az utczákon járó embereket a földhöz sújtá e rettenetes szélvihar. E szerencsétlenségért a tudatlanok Cházár Andrást okozták, akinek a lelkét, a földieket így mégfélemlítve viszi el az ördög. Azután mindig görbe szemmel néztek sirboltjára, vagy messze elkerülték azt. Mikor pedig a kegyelet elfeledte, s a sirbolt ajtaja is ekorhadt, behatoltak oda a babonás hitűek, csontjait szétszórták, vele nemtelen játékot űztek s elégették, nehogy dögvéset, jégverést, vagy más veszedelmet vigyen a vidékre. Ez volt az utolsó és legszegyenletesebb tett, melylyel Cházár Andrást embertársai igaztalan boszúból illették.

De még nem fejeztük be egészen életének és tetteinek leírását.

Halála előtti utolsó esztendeig nem szünt meg Cházár András munkálni a közjót. Bár 1794 óta nem volt hivatala, de azért módját ejtette annak, hogy minden felmerült politikai és társadalmi kérdésben hallassa véleményét. Legtöbbször a megye gyűlésén tette ezt, vagy a saját költségén kinyomatott könyvei által.

Nevezetes ilyenmű munkái közül az, mely által a magyar nyelvnek kiművelését és általános használatba vételét sürgeté. Három dolgozatot írt e tárgyban. Egyiknek czíme: „*A magyar nemzethez! Nagy-Szombat. 1806*“, a másikké: „*A magyar nyelvet tárgyazó 's a' Magyar Kurir által ki-hirdettetett jutalom kérdéseknek fontosabban lehető megfélelésére előre bocsátott elmékedései Cházár Andrásnak. Nagy-Szombat 1807*“, a harmadikké pedig: „*Analisis Opelae de lingua adminiculis et perfectione eius in genere et lingua hungarica in specie etc per Joannem Fejes, auctore Andreae Cházár, Leutschoviae 1807.*“

Ez utóbbi dolgozatában nagy erővel védelmére kel a Fejes

János nagynevű kortársa által megtámadott magyar nyelvnek. Az elsőt pedig instanczia formájában Gömör-megyéhez intézte, melyet a megye magáévá téve kinyomatott és az ország valamennyi vármegyéjének elfogadás és hasonló értelemben való további munkálkodás végett megküldött. Lángoló honszerelméről tesz tanuságot Cházár András e munkájában. „*A nyelvemet szeretem, — mondja, — és azt kívánám, hogy az angyalok is azon beszélnének*“. Hazája erőtelenségének okát soknyelvűségében látja, azért azt óhajtja, hogy előbb ki kell művelni a legelső hazai nyelvet, a magyart, azután a többi nemzetiségekkel is el kell fogadtatni, mert „*a Magyar Nyelvnek El-hatalmazásával nem lesz Erő, a' melly a' Magyar Nemzetet le-nyomhassa. Rettentő lesz a' Nemzet: fényes, virágzó, és ditsőséges az ország; hatalmas a Király: állandó a polgári alkotmány: boldog a nép*“.) A nyelv kiművelésére egy tudós társaság szervezését látja szükségesnek, amely gondoskodnék arról, hogy minden betolakodott idegen szó helyett jó magyar szó álljon rendelkezésre. E tekintetben annyira megy, hogy a bevándorlottak neveit is megmagyarosítaná, csupán csak a keresztneveket hagyná meg úgy, amint vannak.

„*Még a' Magyar Magyar nem lesz: addig a' Magyarnek álló Országá nem lesz*“, — mondja Cházár András. Majd, akik nem akarják megtanulni a magyar beszédet, viselni a magyar ruhát, élni a magyar szokások szerint, azokról így szól: *A' kinek kedvesebb a' Nemzeti nyelvnél, ruháznál, szokásnál az idegen: hogy kívánhattya az a' Magyar kenyeret enni? a' Magyar bort inni? miért nem távozik-el az, az idegen földre? miért nem mellyeszi magát a Frantzia öltözetben Párisban az, a' kinek a' Magyar ékes ruhánál kedvesebb az idegen? a' kinek a' Magyar érzékenyítő hang, 's dall unalom; miért nem gyönyörködteti magát az Olaszszal az, az Olasz földjén? vagy miért nem tántzoltattya a' lengyellel a medvét otthon? A' ki a' Magyar diszes öltözetet megveti; méltó: hogy Adámnak a Meg-Esés előtt volt ruhájával ruházkodjon. A' Magyar kenyeret evőnek kívül, belül, elöl, 's hátúl, testestől 's lelkestül Magyarnek kell lenni*“.

Ugyanezekre vonatkozólag továbbat így ír: „Most a' Felsőges Nádor-Ispány Magyar Tüzzel lángol: Magyarúl tud, tanúl: Magyar köntösbe fényeskedik: Most a Felsőges Uralkodó a' Királyi Magzattjait Magyarúl taníttattya; Maga-is, midőn a' Magyaroknál mulat:

*) Idézeteimet Cházár Andrásnak elsőbben említett két munkájából veszem, mivelhogy a kettő egy azon célt szolgálja.

Magyar öltözetben jár. Ha ezek Magyarok, és lenni-is akarnak: hát, a' Magyar nem fog-e akarni Magyar lenni? Bizonyára!

Ha a' Tekéntetes Nemes Vármegye, a' Magyar nyelvnek ki-mivelésére a jeget meg-törendi: követői léznek: és valamint az Athenásbeliek Falérius Demeternek Emlékezet oszlopot emeltek: úgy a következő századok, tsak a' világnak elenyészésével elmúló oszlopot fognak emelni ennek a Tótnak tartatott Gömör Vármegyének. Én a' Koporsóm felibe-is azt kívánnám iratni: hogy *Magyar voltam, vagy lenni akartam, másokat is létetni kívántam*“.

Bizonyára mindazoknak, akik Cházár András irodalmi tevékenységével foglalkoztak feltűnt, hogy ily rajongóan szeretvén a magyar nyelvet, műveinek legtöbbjét mégis latinul írta meg. Ennek oka egyrészt abban keresendő, hogy Cházár András jobban tudott latinul mint magyarul,*) másrészt pedig és főképen abban, hogy kortársai, akik a tudományok művelésével és a fennforgó politikai és társadalmi kérdésekkel foglalkoztak, még kevésbé, vagy éppen nem is ismerték a magyar nyelvet, s így műveit éppen azok nem olvasták volna el, akiknek olvasás céljából szánva voltak.

Eddig említett munkáin kívül nevezetesebbek még a következők, melyeket életrajzai és kéziratai nyomán állítottam össze.

1. *Suspirium philosophicum*. 1787.
2. *Hungaria Austriaca, proposita, per Regnum et Regem Amantem Civem*. Anno 1790. Mense Martio.
3. *Motiva pro inducendo Rosnaviam gymnasio districtuali stantia inclitae ac venerabilis synodo evang. aug. confess. anno 1791. mense septembris Pestini congregatae exhibita per evangelicos Rosnavienses*. 1791.
4. *Contributionis modorum projectum*. 1792.
5. *Memorabilia Regiminis Josephini*. 1792.
6. *Gömör-vármegye válasza a f. m. helytartó tanácsnak kiadott rendeletére a sajtószabadság tárgyában*. Kassa 1793.
7. *Variae observationes in sentencias contra criminio laesae Majestatis reos latas*. Pest, 1795.
8. *Quaerenti: quid sit crimen laesae Majestatis? Amico respondit Andreas Cházár*. Eperiessi, 1795.
9. *Opinio de coordinatione juridicorum-fororum judicialium emendatione processualis Ordinis etc. quam, Anno 1802. deputationi exhibuit con-deputatus, et assesoor I. comitatus Gömriensis Andreas Cházár*.
10. *Crisis circa Canabichianum de virtute*. 1804.
11. *Exomologesis Andreae Cházár*. 1804.

*) Maga is bevallja „A magyar nyelvet tárgyzó stb.“ című dolgozatában, hogy: „Én is (Fájdalom!) esméretesebb vagyok az idegen Nyelvvel, mint a' Nemzetemével!“ Sztrokay így ir ez illetőleg róla: „Latinul úgy beszélt és irt, mintha Róma aranszázadában élt volna, magyar előadása pedig kellemes volt és remek.“

12. **Animadversio in Kritik** d. N. Lehre der Kristlichen Kirche Canabich de Trinitate. 1804.

13. **Dissertatio de Galicia et Lodomeria**, item Dalmacia regno Hungariae incorporanda. 1805.

14. **Processus Jesu Christi Deantropi ut A.** contra Atheos, Polytheisos, Judaeos, Christianos Heterodoxos ut. J. J. anno 1805. Coram excelso Rationis Tribunali motus.

15. **Analisis Articuli 1-mi 1805. de Generali Insurrectione.** József nádornak ajánlva, mely munkára a nádor Gömörmegye alispánja utján tudtára adja a szerzőnek, hogy a munka a körözésre nézve elkésett; egyébiránt a szerzőnek hosszú életet kíván a nádor.

16. **Beszéde Gömör Vármegyéhez.** 1806.

17. **Rosnavia pro nationali Gymnasio in inclito Comitatu Gömör et Kis-Honth** articulariter Unito, prae Caeteris maxime idonea. Leutschoviae 1807.

18. **Ichnographia pacis aeternae 1809.** József nádornak ajánlva.

19. **A nemesi felkelésről szóló törvények három czikkelyei.** 1809.

20. **Responsoriae amici ad epistolam amici quarenti:** num bona ecclesiasticorum necessitate status exigente adimi possint? 1811.

21. **Commentatio Andreae Cházár,** de Jure Hominis et civis. 1813.

22. **Serenissimo Britanorum Regio coronoque Principi Domino ali- quid de jure hominis, et civis sacrum.** Wienae. 1813. Ebben Angliára nézve három dolgot rosszal: 1. a róm. kath. iránt való türelmetlenséget, 2. a rab- szolgakereskedést, 3. a tengerek fölött való uralom bitorlását.

Kelet nélküliek a következő munkái:

23. **Gábor fiához irt oktatásai.**

24. **Analisis representationis J. C. G.** circa libertatem preli. Budae.

25. **Questionis juridicae.**

26. **Animadversios Opellae cui Titulis Animata Dei,** in Terris Imago est Rex Arthore Andreae Simonyi et proposita Per Andream Cházár.

27. **Projektum de Administratione Justitiae** Con-Deputati Andreae Cházár.

Ezeket kívül még számos munkái vannak kéziratban, melyek Sztrokay szerint 24 drb. ív nagyságú s 30 drb. negyedretű jó vastag kötetet tesznek ki. *) Részint az akkori idők szigorú censored vizsgálata, részint pedig költséghiány akadályozták Cházár Andrászt abban, hogy minden munkáját kinyomassa.

Nagy könyvtárában, melyet saját szorgalma által összegyűjtött keresményéből szerzett, minden akkori időben megjelent tudományos munka megvan. Ebből merítette ő mindenre kiterjedő nagy tudását, valamint ez őrzí becses kéziratait is. Minden könyve, még kéziratai is gondosan be vannak kötve, hogy az elhányódástól megmentessenek. A legtöbb könyvre rájegyezte, hogy hol szerezte, mikor kezdte olvasni s mikor fejezé be olvasását? — valamint

*) Könyvtárának cathologusa szerint a benne található kéziratok száz kötetnél többre rugnak.

röviden bírálatát is rájegyzé. Így az ősirégi perekről szóló egyik könyvének címlapjára a következő verset írta:

„Im, nyomtatva olvassátok
 A lovag faj tetteit,
 Most is feltalálhatjátok
 Köztük a mult képeit.
 Más kereste sok vagyonnal
 Felruházni önmagát
 Könnyü bőség asztalával
 Biztosítani önfaját.
 Be más a polgár élete
 Ha méri magát mellette
 Esze, kara, Istene
 Munkálkodnak érette.
 Férfiut munka illet meg
 Hon s családért vészbe megy
 Öt ép agy, sziv és szellemmel
 Jólétben Isten tartja fel“.

Minden tetteről, valamint kiadásairól és bevételeiről is pontos naplót vezetett, mely bizonyos takarékos és mértékletes életének. Az olvasás és munka volt legnagyobb gyönyörűsége s csak nagy néha váltotta fel ezt néhány meghitt barátjával való beszélgetéssel, vagy a „vojta“-nevű kártyajátékkal, melyet elmepihentetés okáért kedvelt.

Egyéni értékét ismerte s ezért bizonyos fokú idealis hiuság fejlődött ki benne, melyet egyáltalán nem vehetünk tőle rossz néven, ha tudjuk, hogy érdemeit kortársai közül csak nagyon kevesen becsülték.

Hogy hazájának több szolgálatot tehessen, közhivatalokért gyakran folyamodott, de mindannyiszor sikertelenül. A kormánynál és a királynál kérelmezte az eperjesi ker. táblai ülnökséget, a XVI. szepesi városoknak administratorságát, egyizben pedig a m. cancellariánál hivatalt kért. Jellemzők ránézve a királyhoz intézett egyik ilyen folyamodványának következő végszavai; „Ha mind ez nem sikerülend, a folyamodó dologtalan életnek adatik által s mivelhogy a tudományok miatt valamely mesterség tanulmányozását elmulasztotta s a tudományoktól is eltávolítottatik; sem pap, sem szántóvető, sem katona, sem iparos már nem lehet, lesz belőle egy nyomorult semmi“. De hogy is adhattak volna abban a csúszó-mászó világban neki hivatalt, neki, a ki hizelegni nem tudott, a kinek hátgerincze egyenesebb volt a sugár fenyőfánál, neki, a ki testestől-lelkestől magyar lévén, beszédjében soha hátra nem tekin-

tett, a ki rajongott a népszabadságáért s fennen hirdette, hogy nem fog soká késni annak ideje!

Életének legtöbb szerencsétlenségét annak tulajdoníthatta, hogy nem tudott beleilleszkedni abba a korba, melyben élt. Kortársait, a kik nem értették meg a jövőbe illő eszméit, örökösen korholta elmaradottságukért, miáltal azok ellenségeivé lettek. *„Szeretem embertársamat és a hazámat, — mondja egyik iratában, — de mindez, mind amaz háládatlan lévén engemet jutalom helyett a világos és szabadabb gondolkodásokért, az emberi és polgári jussoknak támogatásokért, a babonásoknak s régi hibás vélekedéseknek feszegetésekért a nagyobbra való törekedésekért, egy szóval azért: hogy sokaknál jobb ember és polgár lenni igyekeztem, embertelenül . . . üldözött és üldöz.“*

Vitkozásaiban a maga igazából egy jottányit sem engedett s nem volt olyan tekintet, mely gondolkozásának szabadságát korlátozhatta volna. Így ir ezt illetőleg magáról: *„a lelkemnek szabadságára, s szabad gondolkozására soha bilincset semmiféle isteni jelentésnek színe, vagy szentségnek köpönyege alatt nem tétetek és csuffá nem teszem azt a felséges kincset, melyet a fő valóság markából vettem.“* Zmeskáll Ferencz is megakarván tisztelni őt jellemének szilárdságáért, arczképe alá e verset jegyzé:

„Ha beszél, avagy a tollával játszik;
Hogy római tejet szopott: annak látszik.
Nagy a tudománya, azt a világ látja,
De hazudni nem tud: kevés a barátja.“

Mikor a szerencsétlenségek özöne megrohanja, elhagyja lelkét szokott békés türelme, kikel a változhatatlan végzések ellen, melyek romlását okozzák. Rozsnyón hallottam, hogy midőn 1813. aug. 13.-án a Drázus pataka felhőszakadás következtében kiáradt és Cházár Andrásnak is közellevő háza tönkretévesével roppant károkat okozott, ily szókra fakasztotta volna őt veszteségének látása: *„Ad animam me puderet nunc Deum esse!“* Általában azt tapasztaltam, hogy a szóbeli hagyomány nagyon szereti Cházár Andrást olyannak mutatni, aki az Istennel is gyakorta pörbe szállt. Így emlegetik egy művét, melynek ez lett volna a címe: *„Andreas Cházár contra Jesum Christum“*. Utána néztem kézíratai között és az előbb idézett mű helyett azt találtam, melynek címe művei között a 14. helyen van megemlítve. Lám, mennyire csalódik a szóbeli hagyomány!

Cházár András vallásos vala. Mutatják munkái, bizonyítják

egyháza érdekében hozott áldozatai. Csakhogy amint műveltségével is kivált kortársai közül, azonképen Istenében való hite sem vala egyező azokéval. Ő, aki semmit vakon el nem fogadott, míg értelmének ítélőszéke azt jónak, helyesnek el nem ismerte: a vallás tételeivel sem tett kivételt.

És amilyen hajthatatlan volt jelleme, erős, törhetetlen akarata, éppen olyan hajlékony és lágy vala a szíve. Valamint tudásban csak kevesen voltak kortársai közül hozzá hasonlatosak, azonképen szívjóságban, emberséges, nemes érzületben senki nem állt fölötte akkor. Ő megértette és átérezte az emberek nagy tömegének emberi jogokért való siránkozását; nemcsak értette és érezte: tett is értük a mi tőle tellett. Még a néma panasz is nyílt szívre talált nála, s akik kilenczszáz esztendeig elveszett teremtéseként emberekhez nem illő állapotban éltek szerte e hazában, a siketnémák, ő észrevette azokat, szeretetébe fogadta őket s megtalálta mikéntjétt annak, hogy necsak külső formában, de benső tartalomban is hasonlatosak legyenek a teremtő Istenhez. „Cházár András az Istent, — mondja *Katona Mihály* a fölötte tartott halotti beszédben, — mint ama Bölcs Plátó azzal tisztelte, hogy őtet a könyörületeségben s jótétben követte, ő lévén az, aki ama szánakozást érdemlő nyomorultaknak, a siketnémáknak intézetét Magyarországon fundálta stb.“

Cházár Andrást feledésben hagyhatja hazája ezután is éppen úgy mint eddig, nagy érdemei fölött eltekinthet az utókor, a felszabadult nép babonás hitében taposhatja kegyeletlen érzelmeivel sirboltjának omló maradványait, a féktelen lojálítás, a mendemondáknak vak hívője s a fél műveltség beszélhet róla, mint felségsértőről és az ördögnek kijelölt czimborájáról: a tanult siketnémák kegyelete azonban emlékezetét szívüknek legszentebb érzelmeivel mindenha őrizni s áldani fogja.*)

*) Cházár Andrásnak az intézet létesítése körül kifejtett munkásságáról egyebütt esik bővebben szó.

Az intézet keletkezése és megnyitási ünnepe.

Ha valaki a siketnémák vácsi intézetének keletkezésével foglalkozik, annak méltán feltűnhetik ama körülmény, hogy ez intézetnek létesülése éppen olyan időre esik, midőn egész Európában a francia háborúk miatt rendkívül felfordult állapotok uralkodtak; midőn kinek-kinek, egész országoknak és egyeseknek meg volt a maguk bajuk, melyek megakadályozták őket abban, hogy a nyomorúttal felé szánó tekintetet vessenek és segítsenek az ő elhagyott sorsukon. Az ágyúörgés és kardcsattogás ideje, országokat féltő aggodalom és az elesettek fölött való siránkozás, a keservesen szerzett vagyonnak és az ember-életnek pusztítása, a kegyetlenkedés úton-útfélen, hogy annál dicsőségesebb legyen a kivívott véres diadal; nem alkalom arra, hogy az emberek szívében könnyörület támadjon azok iránt, a kik a teremtésben vesztesek maradtak.

A mi intézetünk mégis ilyen időben keletkezett.

Vajjon mely hatalom változtatta meg a minden időknek egyforma emberét, mely hatalom czáfolt rá a kishitűség alkotta közhiedelemre, ki volt a törhetetlen hitű erős, ki embertársaival felejtetni tudta keservüket, hogy a „természet árváinak“ nyomora előttük annál nagyobbnak lássék, ki indította szánakozásra a szánalomra méltót és ki vetett virágot a csatamezőre?

Egy férfiú, kinek nagy, erős, törhetetlen volt a lelke, embertársaiért melegen érző a szíve, kinek a felebaráti szeretet gyakorlása mindennapi imádsága vala.

E férfiú jóléshi Cházár András volt, az embertársaitól üldözött, a sokat szenvedett, az elfeledt Cházár András.

Mintha isteni küldetése lett volna, hogy járja be a földi sivatag tereket, keresse fel fészket az emberi nyomorúságok különféleségeinek s találjon rá gyógyszert, mit az irgalom készít s a könnyörület ingyen árul.

Ha Cházár Andrásnak egyéb érdeme nem volna is ; ha egész hosszú életének gazdag tevékenysége azon egyre zsugorodnék össze, hogy a siketnémákat munkás szeretetébe fogadta és indítványozója, jobban mondva megteremtője volt hazai első intézetüknek: már méltó volna arra, hogy neve örökre fennmaradjon.

Nagyobb volt benne embertársai iránt a szeretet, mint azokban a gyűlölet iránta.

Életének minden lépése bizonyítja, hogy az elhagyottak sorsa legfőbb gondolatai közé tartozott. . . . „*hogy is tarthatya egy olly valaki magát boldognak; aki csak egy boldogítható boldogtalan Ember-Társát is hideg vérrel maga körül nézhet, szenvedhet*“ — mondja egyik levelében. Az 1790. esztendei országgyűléshez benyújtott „esedező levelében“ a javaslatok 7. §-a alatt a következőket írta: „. . . némely gyermekek születések szerint neveletlenek, következésképen boldogtalan sorsokra nézve holtig a mások gondviselése alatt levökhöz számlálandók. *Oszlopot emelne a társaság az emberi méltóságnak*: ha az ily, tehetetlen szüléktől született's szerencsétlen magzatokat a maga gondviselése alá venné és azokat az árvaházakban, ha orvosolhatatlanok lennének holtig tartaná. Így az ilyen szerencsétlenek a rájtok és olykor általuk másokon történhető szerencsétlenségektől mentek lennének. A szegény szülék a gondviselésnek terhétől üresek lévén, szokott foglalatosságaitak szakadatlanúl folytathatnák. Ide számlálandhatók a talált, árva és gyámoltalan szülék gyermekei: a vakok, csonkák, bénák s. a. t.“

Így gondolkozván Cházár András, csak az alkalom hiányzott nála ahhoz, hogy a nyomorultak iránt érzett meleg rokonszenvét kimutassa. Reá nézve örökös gyász, amely mindenkorra száműzte szívéből az örömet, szolgáltatva erre az alkalmat. Ugyanis, mikor forrón szeretett harmadik felesége, a minden asszonyi erényekben ékeskedő Sembery Terézia 1799. márcz. 31.-én meghalt, hogy nagy bánatát felejtse, Bécsbe utazott, s hogy ott mikép jutott a magyar siketnémák megmentésének gondolatára, azt maga beszéli el annak a vaskos könyvnek előszavában, mely az intézet létesítése érdekében írott leveleit és egyéb kéziratait tartalmazza, a következőképen: „Kegyes olvasó! Egész életemben nem volt nagyobb vágyam, mint azokon, a kik saját hibájukon kívül szerencsétlenül jártak, segíteni. Mindig sajnáltam a sok adózással terhelt népet, részvételt voltam a sorsverte emberek iránt, igaz néven a koldusok, árvák, elhagyottak iránt: szántam a jobb sorsra született, de mégis elhagyott

földmives népet. Bámulva sajnálkoztam a cigányokon, kik a művelt Európa és a kereszténység közepette meztelenségben neveletlenül maradtak stb.

Ily érzéseim közt, mi lehetett természetesebb, mint az, hogy látván a siketnémák bécsi intézetét, — melynek berendezése minden képzeletemet túlhaladta, — mély meghatottságot éreztem. Ugyanazért, mikor 1799. szept. havában Bartó András, (ki most már segítségével ns. Bartóffy András) a fiam s ennek nevelője tiszt. Magda Pál társaságában Bécsben járva, barátaim tanácsára meglátogattam ugyanott a siketnémák intézetét, az ott látottak által ébresztett érzéseimet, benyomásaimat közöltem a „Magyar Kurir“ cz. ujság jeles és nagynevű szerkesztőjével Dr. Décsi Sámuellel, ki azt lapjában kiadta, egy német író pedig az udvari naplókba felvette. Innen indulva történt aztán stb.“

A „Magyar Kurir“ szerkesztőjének írott levél teljes szövegében a következőképen szól:

„Kedves Barát Uram! Bétsnek minden ritkaságait Semmivé tette előttem a Siket-Némáknak Oskolája. Szánakodás, édes megilletődés, Bámulás, öszveütköztek bennem. Láttam: hogy azok; a kikben ez előtt az ötödik érzékenységnek fogyatkozása miatt, a Fő Valóságnak képe, az okos Lélek mintegy el temetve hevert, a Lélek foghatóságait, szólás helyett Jelek által ki fejtegethetik, Gondolatjaikat másokkal közölhetik, irnak, számoznak, kártyáznak egymással, vagy akárkivel mással, Leveleznek, a könyvnyomtató műhelyekben Betüket szedegetnek, nyomtatnak s. a. t. Láttam: hogy ezek a szerentsétlen Boldogok, a Fő valóságról való képzelődéseiket mind jelek, mind írás által másokkal közölhetik, a mint az Eleikbe általam is le irt Kérdésekre írással azonnal meg feleltek, egymásnak a könyvek-ből Jelek által diktálgattak 's a diktáltattakat le irogatták. Láttam: hogy a Siketek nem hallván is hallanak; a Némák nem beszélvén beszélnek. Láttam egy szóval: hogy ők Isten, Embertárs és magok iránt való kötelezettségekre, a Religiora, a kézi munkásságra s. a. t. a szerint meg tanítottak, valamint akárki más. Isteni találmány!

A Kaldeusok a Tsillag nézést; Fenitziái Tant a Betüket; Eskulap az orvosi tudományt; Mongolfier a Levegőbe való Hajókázást feltalálták; Galilei a napot, mint Josue meg állította; mások Telegrafust, Hieroglifákat, mások mást találtak és tökéletesebbitettek, L'Eppe Frantzia Abbás az ő Tsuda-tevő Találmányával mind azokat felül haladta. Isteni mesterségével az embert Emberré, a Polgárt Polgárrá, a siketet Hallóvá, a Némát szólóvá tette.

12417.

12417.
10.
17.

Sacra Caesarea et Regia Apostolica Majestatis
Domini Domini Clementissimi Nominis, Eiusdem Consilii
Regis Ultri Hungarici huius benigne intencionum: Ponens
isthuc per Josephum May Directorem huiusmodi Sacri mutorum Institutii
ubi sine introducendi simili in Regno Hungaria Instituti exhibitas
duplicis ordinis propositiones Consilio huic Ultri Regis ea ad
invitatione transmitti, ut habita Reflexione ad Salubrem Sa-
ngnam omni possibili Ratione promovendum cejus instituta alia
Nobilis Andreas Császár e Cotto Promovendi dum se-
ratione com morationis sua isthuc in Notitiam ejusdem
Institutii devenisset, proprio motu pro fundando eor-
simili instituti ex facultatibus suis Oblationem fecisse vel
agabatur, eandem Propositiones in maturam deliberatione
sumat, et via archelati Cotto a dicto Császár determinatam
ejusdem intencionem instituti declarationem exigat, hanc pro
habita, et expensis quibusvis ad gerendam institutionem, et con-
dicionem Objecti huius institutionibus adjunctis super eo,
quo loco et qualiter idem Institutum in Regno introducendum
quantum ad finem in hunc hunc e concernentibus rebus
Secularium Foundationum Fundis subministrandum competat,
Circumstantialium horum passat relationem. Datum in Ur-
chiduali Cite Vienna Austriae die Vigesima secunda Mensis
Novembri, Anno Domini, Millesimo, Septingentesimo, Nonagesimo

Comes Carolus Lally

Barb.

Joannes Conyay
P. Berignum Sacra Caesarea et
Regia Apostolica Majestatis
Josephus Jastrowy

Ez előtt az ilyen Szerentsétlenek mind a Társaságoknak, mind magoknak Terhekre voltak. Ezen Találmány által azoká tétet-tettek a miknek lenniük kell. Áldottak legyenek a Találónak hamvai! Áldásban említessen neve az őket máig is gyámolítgató Felsőges Uralkodónak! Áldott legyen II. Józsefnek (ő Felsőge állította fel 1789. Esztendőben ezen Oskolát) emlékezte!

Ezen nagy Felsőgeknek példája, az Emberiségnek Tekintete, a Hazámnak szeretete buzdított engemet is arra a gondolkodásra: miképen lehetne, tudniük boldogtalan Hazámfiait 's Leányait ezen hasznos Találmánynak részeseiké tenni? Egy Tudós és emberi érzékenységekkel megrakott Hazafi (tiszteletes Magda Pál) A Magyar és Erdély országi e féle boldogtalanoknak oktatását örömmel fel vállalta. Én ezen tanítónak, itt Bécsben leendő Taníttattatására a szükséges költséget meg adom, a Rozsnyai Házamat*) (Gömör Vgyében) az Institutumnak örökösén által adom, sőt a Tanulóknak mind Multságokra, mind Gyakoroltatásokra egy közel levő kertemet is hasonló Jussal oda engedem, vagy ezek helyett a már ez előtt a Tanulóknak számokra szánt 1000 Rftokat (ha más helyen állítatna fel ezen Institutum) ajánlom. De hol a többi? Töllem ezek is nehezen telhetnek ki!

Reményilem: találkoznak a két Nemes Hazában, akik velem egyet éreznek és egy Lélektől érzékenyítette lévén Ember Társaikban magokat nézik 's magokban másokat, úgymint azon egy nagy végre alkottatott Teremtvényeket Szemlélendők lesznek, következés szerint az efféle boldogtalanoknak boldogíttatásokra velem kezét fognak, és ezen nagy Lelküségeket az Urnak tudtára is adják. Erről tudósíttatva lévén, további Gondolkodásaimat a Publikummal bővebben közleném és bölcs utasítását alázatosan ki kérném. Tegyen az úr kérem próbát, és hirdesse ki ezen Intézetemet a két hazának. Ha elégséges ajánlások leendenek: a Bécsi Institutumnak Rendén azonnal el kezdődhetik a munka, azzal a különbséggel: hogy a Magyar Institutumban a Magyar Nyelv és a bé vett valások taníttatnának. Végtére,

Észre vévén egy 15 Esztendős Fiam ezen Tárgy iránt való gondolkodásomat, azokból az 52 Forintokból, a mellyeket egytől mástól kisdéd korába ajándékuul nyert, a le irt tzelra ezen nállam levő pénziből 20, Gömör Vgyei Hámosos Bartó András úr pedig 100 fkat ajánlottak. Bécsben 24 szept. 799. Cházár András mk“.

Cházár András Bécsben tartózkodása alkalmával bizonyára

*) E ház a mellékelt kép alakjában maig is meg van Rozsnyón a Jólélesi-útca 149. sz. a.

Cházár András rozsnyói háza, melyet siketnéma-iskolának felajánlott.

Kedves Bani úrnak!

Édesnek minden kedvességű Sémle' tete előem a Rikos nemzetnek oskolija.

7 az ötödik királyi rendnek fogas, léte a Valtornak keze, az ott állék, inces, el. tenses.
Közös más

1. királyi rend, egy másfal
vagy akár két másfal létezi.
nek

2. deklarációs le. ingattak.

Közös: hogy a lakosok nem halnak
hullának. 2. Német, nem befelé, hanem
sz. befelé; lakás,

3. Fars,

4. el. vállalat

5. a legyőzött orsi fajhájás; Calilei; a nagy, mint Jozsi meg. utóva; mások felé, meg. 4.
6. Hírcsügliket az -
7. a lakásban említett neve
8. a lakás máig is gránitilag
9. a lakásos utatlonak!

10. a Fars, és ember egye;
készen, a lakás meg. rakva
11. a lakás / M. P. /

12. a lakás egye; meg. egye
13. a lakás egye; meg. egye
14. a lakás egye; meg. egye

15. a lakás egye; meg. egye
16. a lakás egye; meg. egye

17. a lakás egye; meg. egye
18. a lakás egye; meg. egye

19. a lakás egye; meg. egye
20. a lakás egye; meg. egye
21. a lakás egye; meg. egye
22. a lakás egye; meg. egye
23. a lakás egye; meg. egye
24. a lakás egye; meg. egye
25. a lakás egye; meg. egye
26. a lakás egye; meg. egye
27. a lakás egye; meg. egye
28. a lakás egye; meg. egye
29. a lakás egye; meg. egye
30. a lakás egye; meg. egye
31. a lakás egye; meg. egye
32. a lakás egye; meg. egye
33. a lakás egye; meg. egye
34. a lakás egye; meg. egye
35. a lakás egye; meg. egye
36. a lakás egye; meg. egye
37. a lakás egye; meg. egye
38. a lakás egye; meg. egye
39. a lakás egye; meg. egye
40. a lakás egye; meg. egye
41. a lakás egye; meg. egye
42. a lakás egye; meg. egye
43. a lakás egye; meg. egye
44. a lakás egye; meg. egye
45. a lakás egye; meg. egye
46. a lakás egye; meg. egye
47. a lakás egye; meg. egye
48. a lakás egye; meg. egye
49. a lakás egye; meg. egye
50. a lakás egye; meg. egye
51. a lakás egye; meg. egye
52. a lakás egye; meg. egye
53. a lakás egye; meg. egye
54. a lakás egye; meg. egye
55. a lakás egye; meg. egye
56. a lakás egye; meg. egye
57. a lakás egye; meg. egye
58. a lakás egye; meg. egye
59. a lakás egye; meg. egye
60. a lakás egye; meg. egye
61. a lakás egye; meg. egye
62. a lakás egye; meg. egye
63. a lakás egye; meg. egye
64. a lakás egye; meg. egye
65. a lakás egye; meg. egye
66. a lakás egye; meg. egye
67. a lakás egye; meg. egye
68. a lakás egye; meg. egye
69. a lakás egye; meg. egye
70. a lakás egye; meg. egye
71. a lakás egye; meg. egye
72. a lakás egye; meg. egye
73. a lakás egye; meg. egye
74. a lakás egye; meg. egye
75. a lakás egye; meg. egye
76. a lakás egye; meg. egye
77. a lakás egye; meg. egye
78. a lakás egye; meg. egye
79. a lakás egye; meg. egye
80. a lakás egye; meg. egye
81. a lakás egye; meg. egye
82. a lakás egye; meg. egye
83. a lakás egye; meg. egye
84. a lakás egye; meg. egye
85. a lakás egye; meg. egye
86. a lakás egye; meg. egye
87. a lakás egye; meg. egye
88. a lakás egye; meg. egye
89. a lakás egye; meg. egye
90. a lakás egye; meg. egye
91. a lakás egye; meg. egye
92. a lakás egye; meg. egye
93. a lakás egye; meg. egye
94. a lakás egye; meg. egye
95. a lakás egye; meg. egye
96. a lakás egye; meg. egye
97. a lakás egye; meg. egye
98. a lakás egye; meg. egye
99. a lakás egye; meg. egye
100. a lakás egye; meg. egye

Cházár Andrástól

megbeszélte tervét az ottani siketnéma-intézet igazgatójával May Józseffel is s tőle annak megvalósításához tanácsot kért, legalább erre mutat a m. kir. udvari kancelláriának a helytartótanács elnökéhez és tanácsosaihoz intézett 12417. sz. rendelete, mely az első hivatalos írás az intézet létesítése tárgyában. Szól pedig a rendelet magyarra fordítva a következőképen: *Ő szent császári és apostoli királyi Felségének, legkegyelmesebb Urunknak nevében magyar kir. helytartótanácsával kegyelmesen a következőket kell közölnünk:*

Az idevaló siketnéma-intézet igazgatója May József két rendbeli tervezetet készített egy a magyar királyságban felállítandó siketnéma-intézet céljára. A tervezeteket ide mellékelve avval az utasítással küldjük meg a m. kir. helytartótanácsnak, hogy az üdvös célznak minden lehető módon való előmozdítása érdekében tegye azokat komoly megfontolás tárgyává. S minthogy gömör vármegyei nemes Cházár András, mikor itt tartózkodása alkalmával a nevezett intézetre figyelmessé lett, hir szerint saját jó szántából ajánlatot tett, hogy saját költségén egy ugyanilyen intézetet alapít, a fennemlített vármegye útján, nevezett Cházártól kérjen szándéka tekintetében határozott nyilatkozatot. Ha ez meg van, első sorban a felállítandó intézet lehető költségeiről, a szükséges felszereléssel való be rendezéséről, továbbá, hogy mely helyen és mily módon kellene az intézetet az országban felállítani s véleménye szerint mily mértékben lehetne azt netalántán az illető világi alapokból szegélyezni, — mindezekről tegyen részletes jelentést. Kelt az Ausztriai főhercegségben, Bécs városában, november 2.-án az Úrnak 1799. esztendejében Pálffy János gróf, Somlyai János, Ő szent császári és apostoli királyi Felségének kegyes parancsára Gászner József.“

Ezen rendelet alapján a helytartótanács 29220. szám alatt a következőket írja Gömör-vármegyének: „Tekintetes stb. Magas helyen arról értesültek, hogy a megyebeli nemes Cházár András a közbő és a szenvedő emberiség iránti érzetétől vezéreltetve a Bécsben szépen virágzó siketnéma-intézethez hasonló intézetnek Magyarországon alapítását és e célból egyéb általa nyújtandó segélyeken kívül rozsnyói házát is a hozzátartozó kerttel együtt e célra felajánlani tervezi. Minthogy egy ily közhasznú törekvés gyámolítást érdemel, a helytartótanács kegyelmes királyi parancsból elrendeli, hogy Cházár András a királynak is bemutatandó bővebb nyilatkozatot terjesszen a helytartótanács elé arról, minő készüléteket tett ő már üdvös terve megvalósítására, továbbá micsoda segélyforrásokat szánt sajátjából az intézet felállítására, avagy bir

más jóltevők ígéreteiben és gyűjtésekben? Végre, ha ezen intézet legfelsőbb védelem és királyi felügyelet alatt, mint országos közintézet, valláskülönbség nélkül való használatra, arra alkalmas helyen felállítatnék, kész-e saját s netán érdektársai segélyét arra áldozni. 1799. decz. 17.-én.“

Nagy lett a meglepetése és öröme Cházár Andrásnak, midőn a megyének 1800. január 24.-én Pelsüczön tartott gyűléséből e rendeletről értesült. Azonnal hozzá is fogott javaslatának megírásához, mely főbb pontjaiban így kangzik:

„Ő Felsege legkegyelmesebben három kérdésre parancsolta, hogy nyilatkozzam.

I. Kész vagyok-e a saját és érdektársaim adományait az országban felállítandó siketnéma intézetnek adni?

II. Minő előkészületeket tettem czélom foganatosítására, továbbá mekkora összeg áll már rendelkezésre az általam ajánlott és gyűjtött, valamint a mások által e célra ígért összegekkel egyetemben?

III. Fekvésénél fogva az egész ország érdekének melyik hely felelne meg a legjobban?

Az én gondjaimat magáévá tette a haza atyja, atyja azon szerencsétleneknek, kiket a mostoha természet némasággal büntetett. Elvállalta annyi szánandó szerencsétlen nevelési gondját saját legfelsőbb pártfogása és királyi felügyelete alatt s azt nyilvánossá tévén minden felekezeti különbség nélkül. S teszi ezt (lássák és bámuljanak a népek) háború idején, a legterhesebb hadviselési gondok közepette. Boldogok azért, — a kik bár szerencsétlenek, szerencsések, hogy ily boldog uralkodó alatt születhettek. Boldog az ország, mely a természet által tőle eddig elvont polgárokat uralkodójának isteni gondoskodásából visszkapni remélheti. E boldogító helyzetben legmélyebb hódolattal bátorkodom felelni a legkegyelmesebb úr által kegyelmesen hozzám intézett kérdésekre:

I. Én saját ígéretemet megadni minden esetre hajlandó és kész vagyok. Czélom az *A* alatti mellékletből *) világosan meglát-szik. Itt két ajánlatot tettem. Ugyanis rozsnjó házamat és az ehhez közellévő tágasabb kertet, vagy ezek helyett azon 1000 frtokat, melyeket nevelési czélokra régebben *B* alatti irat szerint kijelöltem.

Az első ajánlatomat, mely a másodiknál nagyobb, azért tettem, mert az intézet folytonos szemlélésének gyönyörűségét magam is

*) E melléklet a legnagyobb valószínűség szerint a „Magyar Kurirban“ megjelent levelének másolata volt.

élvezni kívántam. Ha más helyen állíthatnék fel az intézet, erre az esetre szorítkozik 1000 frtos ajánlatom. Hogy a kettő közül melyik ajánlatomat kell beváltanom, a hely megválasztása fogja eldönteni.

II. Más előkészületet nem tehettem, mint azt, hogy levelekkel és szóval felkerestem azokat, kiket emberszeretőknek tudtam és ilyenekül ismertem. Lelkem óhajtása lassankint valóra válik. Ugyanis a megkeresettek majdnem mindnyájan, — mihelyt utba indult a dolog, — készeknek nyilatkoztak segílyt adni. Készséggel be is fogják váltani ígértüket, mihelyt értesülnek, hogy ezen tervezett intézet Ferencz király védnöksége alatt fog létesülni és nyilvános lesz. E végből szükségesnek vélném, hogy:

1. Ezen legkegyelmesebb királyi szándék az ország összes törvényhatóságainak azon felhívással volna tudomásul adandó, hogy a papok a szószékből, a megyei birák pedig részint körözvényekben részint közvetlen megküldött levelekben a nemességet és a köznépet a jó ügynek megfelelő indokolással segélynyújtásra hívják fel. Remélni lehet, hogy ily módon, azok, kik már késznek nyilatkoztak adakozni, valamint azok, kik még erre nem gondoltak a szükséges alap nagyobb részét össze fogják adni. Egyedül *Jezerniczky József*, pozsonyi assessor több ezer forint gyűjtésére nyújtott nekem reményt.*) Ezen alap gyarapítására a következő segítségeket lehetne igénybe venni:

2. Hogy az intézet könnyebben fentarthassa magát, vajjon nem lehetne-e a házasulandókat arra bírni, hogy születendő gyermekeik épségének érdekében erejükhez mért adományt tegyenek? — továbbá nem volna-e lehetséges, hogy a lotteria nagyobb nyereményeiből valamely kisebb rész ezen intézet javára visszatartassék? — a végrendeletet tevők szintén megemlékezhetnének az intézetről, valamint a végrendeleti örökösök is, kik a mások verejtékén szerzett vagyonnak uraivá lesznek; a kincstárra visszaszálló javak egy része szintén az intézetnek adathatnék s annak sem volna semmi akadály, hogy a színházak időnkint napi bevételeiket az intézet számára adják.

3. Bizonyos mértékben az 1548. évi 12. tcz. alapján a tanulmányi alap is igénybe volna vehető.

A gyűjtésről ezeket mondja: Én semmi olyat sem hagyok megkiséreletlenül, mely által a segélyösszeget szaporítani lehet. Kétségtelenül növekedni fog pedig az összeg, ha Ő Felsője ke-

*) Nevezett táblabíró, amint Cházár Andrásnak levele a M. K.-ban megjelent, azonnal irt a szerkesztőnek egy szép levelet, melyben nagyobb összegű adományát bejelentette.

gyesen rám bízna a gyűjtést (húséges számadástétel terhe alatt) s ez a törvényhatóságoknak tudomásukra adatnék. Ily módon bizton remélem, hogy a tervezett intézet állandó biztosítása a magas kincstár igénybevétele nélkül eszközölhető lesz.

III. Sok indok szól a mellett, hogy az intézet székhelyéül Pest, házául pedig az ott levő valamelyik József-féle épület*) jelöltessek ki. De tekintve azt, hogy Pesten drága az élet, a levegő pedig nem elég egészséges, s ha ott állíttatnék fel az intézet, azt a galicziaiak nem vehetnék igénybe, nem igen lehet akadály az ellen, hogy ezen intézet rozsnói házamban, vagy Rozsnyó szomszédságában levő kertemben, melyet a vidék kellemes fekvése is ajánl és a hol építeni lehet, állíttassék fel. Ezekhez hozzáadható még, hogy *én, míg élek, az intézet épületeiről és az élelmi szereknek mentől olcsóbban való beszerzéséről, nagy gyönyörűségemre gondoskodni kész volnék.*

Ezután a szükséges szobákat számlálja fel részletesen s ezek költségeit 9734 Rfrtra teszi.

Két tanítót kíván alkalmazni: egy katolikus és egy protestáns. Ezeknek, valamint egyéb alkalmazandóknak fizetését s mintegy 20 növendéknek eltartási költségeit összesen 3630 frt.-ban állapítja meg.

Tökéül tehát mintegy 60,500 Rfrtot gondol szükségesnek.

Javasolja, hogy tanítók nyerése céljából pályázat hirdettessék s azok az intézetnél való alkalmazásuk idejében mellékfoglalkozásoktól ne tiltassanak el.

Az intézet alapvagyonát a benne felállítandó nyomda jövedelméből kívánja növelni.

Ezek azok, melyeket legfelsőbb betekintésre ez alkalommal a legmélyebb hódolattal előterjesztek. Ha a dolog életbe lép többet. Rozsnyó, 1800. febr. 10.“

Gömör-vármegye ugyane hónap 21. napján Pelsüczön tartott közgyűléséből Cházár András javaslatát a következő szavak kíséretében küldte meg a helytartó-tanácsnak:

„Felsőéges Királyi örökös Feő Herczeg s Nádor Ispány Nagyméltóságú Királyi Helytartó Tanács, Kegyelmes Úr és Kegyes Urak!

Méltóztatott a közelebbi esztendő Deczember hava 17.-én 29220. számok alatt költ Kegyes Rendelésével Tábla Biránk Nemes Cházár Andrásnak az Siket Némák fel segellésére tett ajánlása

*) Ily épület alatt valószínű az üresen álló kolostorok valamelyikét érti.

íránt nekünk felelettyének által tételét Kegyesen meghagyni, mellynek következésében az $\frac{1}{2}$. alá rekesztett önnön kinyilatkoztatását ezzel alázatosan elé terjesztyük s hathatós pártfogóságában, s szokott Kegyességeikben ajánlották, Melly és alázatos Tisztelettel maradunk stb.“

Cházár András javaslatát a király a maga egészében azon egy pontnak kivételével, hogy a tervezett intézet Rozsnyón állítassék fel, elfogadta és a magyar helytartó-tanács utján 1800. okt. 27.-én 24112. sz. alatt az ország összes törvényhatóságaihoz a következő rendeletet intéztette:

„Főméltóságú, Főtisztelendő, Tekintetes és Nagyságos, jeles és kegyes, általunk tisztelt Urak!

A magyar és német nyelven nyomtatásban megjelent 60 példányban csatolt értesítés a bécsi császári királyi országos sikenéma-intézet célját, szervezési szabályzatát és elrendezését tartalmazza, nemkülönben vázlatos rajzát adja azon tervnek, a mely szerint Magyarországon is hasonló intézetet kellene létesíteni. *) Az említett ismertetésből nyilvánvaló, hogy ezen intézetre szükség van és pedig azért, mert ily nevelő-intézet nélkül azon szerencsétlen emberek, kiktől a természet a hallást és beszédtehetséget megtagadta, s akik természeti és az emberi társaságon kívül álló helyzetükben tudatlanságban nőnek fel, tétlenségükben és minden erkölcsi és vallásos ismeretek hiányában, szellemi képességeik s testi állapotukhoz képest — hacsak erővel nem tartatnak vissza — többnyire saját vágyaikat, természeti ösztönüket követik; ellenben, ha rendszeres nevelésben részesülnek és taníthatnak s ily módon értelmi tehetségük, testi képességeik, a vallásról és erkölcsről nyert ismeretek és a tudományok művelése által mozgásba hozatnak s tevékenységre ébresztetnek, akkor úgy magukra, mint polgártársaikra nézve is hasznosakká válnak.

Ő Felsőge szokott atyai gondosságánál fogva ily hasznos közintézetet akarván minden osztály és valláskülönbség nélkül létesíteni Magyarországon is, — *Vác püspöki városban, mint oly helyen, mely az ország közepén fekszik, s a mely helyet egészséges levegője és az élelmiczikkek ottani árának mérsékelt volta is ajánl, — annak alapítását és felállítását elrendelte a következő hozzáadással:*

Ezen intézet a legmagasabb védnökség és ezen királyi hely-

*) Az egyiknek czíme: „Rövid tudósítás a bétsi tsászári királyi siketek és némák oskolájának mivolta, és rendtartásai felől”, a másik pedig: „Intézet egy siketeket és némákat nevelő-oskolának fel-állítására végett Magyar országban, May József a' bétsi tsászári siketek és némák oskolájoknak igazgatója által.“ Mindkettőt V á l y i András egyetemi tanár fordította magyarra.

tartó-tanács közvetlen felügyelete és kezelése alatt fog állani, ugyanott a közalapítványi alapok valamely átalakítandó épületében egy év leforgása alatt fog felállíttatni. Minthogy pedig a nevezett intézetnek belső felszerelésére és adománynyal való ellátására teteme-sebb összeg szükséges, a melyet sem a királyi kincstár a most fennforgó szűk viszonyok közt, sem pedig, e különben is már meghatározott rendeltetéssel bíró közalapítványi alapok nem szolgáltathatnak, Ő Felsege kegyesen elhatározni méltóztatott, hogy e célból, mit az emberi érzés is megkövetel, — a fennemlített üdvös intézet szükségleteinek fedezéséhez, a polgári társadalom minden tagja saját ereje és tehetsége szerint való hozzájárulásra kérésék fel.

Erről fenntcizmzett uraságtok azzal értesítetnek, hogy ismert bőkezűségük és emberi érzésüknél fogva mind maguk járuljanak önkéntes segélyadománynyal a nevezett intézet részére, mint pedig előzetesen ismertetve az intézet üdvös céljait, megfelelő hirdetéssel buzdítsanak másokat is a részvételre.

Ezen kegyes adományok gyűjtésére nézve: *Cházár András nemesnek*, Gömör és más vármegyék táblabírájának, rozsnyói lakosnak, ki ezen ügyben buzgalmának és emberi nemes törekvésének már jeleit adta, — a részint általa, részint némely mások által ígért segélyek valósítására, valamint az egész országban való további gyűjtésre oly módon, hogy ez minden kényszer nélkül, csupán az ajándékozók jóindulatából történjék, akár személyesen és élőbeszédben, akár pedig a vidékekre küldendő levelezésben, — *a király ő Felsege nevében felhatalmazás adatott* azzal az utasítással, hogy a készpénzben beszédett adományrészleteket, mihelyt azok összege egyszáz forintra nő, azonnal szállítsa be a közelebbi fiók- vagy közalapítványi gazdasági uradalmi pénztárba, hogy azok azt a nevezett intézet számára ide szolgáltatassák be. Minthogy pedig e férfitől nem lehet kívánni, hogy segélygyűjtés céljából az egész országot bejárja, minden fizetéskötelezettnek tetszésére bizatik, hogy segélyadományát akár közvetlen, akár a vármegye vagy lakóvárossa útján, vagy pedig a nevezett Cházár András nemes útján a közelebbi fiók, vagy uradalmi gazdasági, vagy éppen magához a közalapítványi főpénztárhoz Budára megfelelő pénztári nyugta ellenében beküldje. Időről-időre a befizetett adományösszegekről, az adakozók nevének közlése mellett a budai nyilvános lapoknak hirdetés fog kiadatni. Ezen helytartó-tanács biztosan reméli, hogy fenncizmzett Uraságtok Ő Felsege atyai szándékát minden, eszközzel és

törekvéssel gyámolítani fogják és a szándékolt czél valósítására hatékonyan közreműködnek.

Továbbá, minthogy az országban felállítandó ezen siketnéma-intézethez tanítók is szükségesek, akár világi rendűek, akár egyháziak, — mindjárt az is kihirdetendő, hogy a kik ezen intézetben tanítói állást kívánnak elnyerni, — jelentkezzenek a bécsi siketnéma-intézetben, a szükséges kiképzés megszerzése végett. Minő képzettségekkel kell birniok azoknak, kik az ilyen tanítói állásokra vágnak, azt a bécsi siketnéma-intézetnek idecsatolt kivonata bővebben mutatja.

Végül hivatkozva az 1800. ápril 21.-éről tett felterjesztésükre fenntcímzett Uraságtoknak azt is meghagyja e helytartó-tanács, hogy az összes előadottakról kebelbeli táblabíráját Cházár András nemest azon hozzáadással értesítse, hogy az előzőkben előadottakkal egyező körrendelet az ország összes törvényhatóságaihoz, úgy az egyháziakhoz, mint a világiakhoz, a mai napról már elküldtven, nem marad egyéb hátra, hogy ugyanazon *Cházár András dicséretes törekvései megkoronázására és ezen közintézet felállításához a maga részéről további sikeres munkálkodásra újabban is buzdítsák*, egyszersmind utasítsák arra is, hogy a magános jóltevők részéről úgy előzőleg tett, mint ezután teendő pénzbeli adományokat mentől előbb összegyűjteni törekedjék és fentírt módon a közalapítványi pénztárhoz részletekben is szolgáltatssa be. Kelt a magyar kir. helytartó-tanácsnak az 1800. év október havában tartott üléséből. Fenntcímzett Uraságtoknak hivatalosan kész hívei Mednyánszky János s. k. Láng Sámuel s. k. Felolvastatott az 1801. év január 22.-én Pelsöcön tartott vármegyei közgyűlésen“.

Végezés.

Ő Felségének ebbéli Atyai gondoskodása, háláadó szívvel vétettvén, valamint ezen Kegyes Rendelés az ahoz rekesztett nyomtatványokkal, Nemzetes és Vitézlő Cházár András Úrnak, mint ezen igen hasznos, 's az Országban fel-állítandó Oskola Indítójának 's elő-mozdítójának a' meg-hagyott végre ki-adódik: úgy a' jelenvaló öszve-gyűlt Rendek-is, ezen jó Tzélnak segítségek által lejendő eszközöltetésére, fel-serkentettek.

E' mellett a' Járásbéli Szolgabíráknak-is, ezen Kegyes Rendelés, az ahoz zárt Intézet és Tudósításokkal, olly meg-hagyással, ki-adódik, hogy nem tsak a' köz-hírre való botsátás, hanem az

Évangyélikusok Templomaikban végbe viténdő ki-hirdetés, sőt különös ajánlások által-is mindenképpen igyekezzenek, mind a' Földes Urakat, mind a' Megyének Városi 's Falusi Községeit arra bírni, hogy tehetségek szerint pénzbéli Segítségeket e' végre fel-áldozni el ne mulaszták, bé hozván minden Fertály Esztendőben tartatni szokott Gyűlések idején, az illetén jól-tévőknek, és ajánlások mennyiségének Fel-Jegyzését. Költt a' mint felül 's fel-jegyeztetett

T. Nemes Gömör Vármegye Ord. Notar.
Szontagh Mihály által.

A czélnál érezte magát Cházár András, mikor ezt a kegyelmes rendelést elolvasta. A belé helyezett nagy bizodalomnak mindenképen a lehető legteljesebb mértékben meg akarván felelni, megírta „kérlelő levelét“, mely így szól:

„A Fő-Valóság, nem elégedvén-meg a' maga magános Bóldogságával, közleni akarta azt, olly Teremtvényekkel; a kik annak El-foghatására, és a' Véle való Elhetésre alkalmasok.

Alkotta tehát, az embert. Hogy pedig ez, a' néki el-rendelt Bóldogságot használhassa, egyszersmind annak Adóját ditsőíthesse, közlötte véle a' maga Képét, az Okos Lelkét. E' szerint

Teremté az Embert, fel-ékesítvén őtet; mind Okossággal; mind a' Bóldogsággal való Élhetésre meg-kivántatott Tehetséggel. És,

Minthogy az Ember, Ember nélkül, se Ember; (tudni illik: valóságos Ember) se Bóldog nem lehet. Így tehát, mindeneknek arra kell törekedni: hogy, kiki a' mennyire lehet, valóságos Emberré, következőképpen, az Isten Képének Használhatása által, Bóldoggá tétetődjön. De,

Mivel a' Bóldogság egyedül az *Elmének meg-világosodásátul*, és a' *szívnek Nemesítettésétül* a) függ; ezeket pedig Neveltetés nélkül, el-érni nem lehet, mivel tovább, a' Neveltettnek a' maga Lételének Fel-tartására (hogy mások Terhelhetése nélkül bóldogul élhessen) módot és alkalmatosságot nyújtani szükséges; következik, az a' szent Kötelesség; a melly szerint kinek-kinek azon kell lenni: hogy minden Tag a' Társasságban, az ő Foghatóságának Mértéke szerint, Nevelést; a' Neveltetett pedig, a' Bóldog El-élésre, módot nyerhessen. Ez által gyakoroltathatik: a' Felebaráti szeretet! Ez

A' Szeretet egyetlen egy Alapja a' Keresztényi Hitnek. Szeretet nélkül, a' Vallás, tsak egy zengő Értz, és pengő czimbalom

a) Sz. Pál a' Filip. R. 1. v. 9.

b). A' Szeretet a' parantsolatoknak vége c) és a' Törvénynek sum-mája. d) A' Szeretet a' Krisztus Tanítványinak Jele! e) a' Szeretet-nek, végre, Örök Élet a' Jutalma f). Már pedig;

A' Szeretetnek munkásnak kell lenni: g) mert a' kinek vagy on e' Világi Gazdagsága és látánda az ő Atyafiát valami nélkül szükölködni; és bé-záránda az ő szívét az előtt: mi módon marad-meg az Istennek szerelme, abban? h) Ezekből foly: hogy,

A' Szeretetet mindenek, kiváltképpen pedig azok iránt az Atyafiak iránt, a' kiknek arra leg-nagyobb szüksége van, gyako-rolni kell. Ilyenek a' Siket-Némák! Ime! mert,

Ezen szerentsétleneknek, a' Köz-Anya, a' Természet, mostohá-jokká válván; tőlök az egyik Érzékenységet (Hallást) meg-tagadta; ennek meg-tagadásával, a' Nyelveiket (a' Társalkodhatásnak ama gyönyörű Költsát) meg-kötötte; ezt meg kötvén, azt okozta: hogy azok merő állatnak állapotjában helyheztettek, az Észnek, az Istenség ama Felséges Képének, kevés, vagy semmi hasznát vehet-vén, mind a' Társaságoknak; mind önön magoknak terheltetésekre élni, vagy inkább nyomorgani kintelenek.

Ezeket a' Szerentsétleneket, annyival szerentsétlenebbeknek méltán tarthatni; mennyivel bizonyosabb az: hogy őket, az ő siral-mas fekvésekből, Neveltetés által menttekké, következőképpen, az iszonyatos Vázakból, valóságos Emberekké tenni lehet.

Melly szerentsés Elő-menetellel folytattik Bétsben az illy neve-lés: a' túl le-írt Felséges Ki-nyilatkoztatás bizonyítja; én magam is (nagyobb szánakodással-é; vagy gyönyörködtetéssel? nem tudom) tapasztaltam, egyszersmind az ollyatén Nevelő-Ház Talp-Kövének meg-vettetéséről gondolkodni kezdtem.

Gondolkodásim szerentsés Történetből a' Felséges Királyi-Székhez jutottak. E' meg-esvén, tettsett a' Felségnek a' maga Fel-séges Jóvá-Hagyását, a' most említett Felséges Ki-nyilatkozató Rendelés által, Atyai Érzésekkel tellyes Indulattal közönségessé tétetni; engemet pedig az Ajánlások' Bé-szedőjévé Ország-szerte kegyelmesen ki-nevezni.

Az az édes meg-illetődés; a' melly engemet ezen Hír-hallásból el-foglalt, érzékenyítőbb minden Gyönyörűség-nél, a' melly Életem-ben történhetett, vagy történt. Mivel, ime!

Fel-áll, még pedig rövid Idő múlva fel-áll, a' Siket-Némák-nak Nevelő-Házok! Fel-áll a' Táborozás folyta alatt, és így a Fegy-

b) Korinth. Lev. 1. R. 13. v. 1. c) Timoth. Lev. 1. R. 1. v. 5. d) Máté R. 22. v. 37. e) János R. 13. v. 35. f) János Lev. 1. R. 3. v. 14. g) Korinth. Lev. 2. R. 8. v. 14. h) Ján. Lev. 1. R. 3. v. 17.

vereknek tsörgéseik közt: Fel-áll a' Felségnek Szárnyai és Ótalma, a' Felséges Királyi Helytartó Tanátsnak pedig Fő Fel-Vigyázása és Igazgatása alatt: Fel-áll az én Javallásomra és Fel-találásomra. Bóldogok, a' bóldogtalanok; Bóldog, a' Bóldogtalanok' Bóldogítója, az Uralkodó Felség: Bóldogok a' bóldogtalanok' bóldogításokra bóldog Tanátsokat nyújtó Tanátsasok! Bóldog vagyok én-is! Lám!

Hallókká tételnek a' Siketek; szállókká a' Némák: mert a' Nem-hallás-Nem-szólhatás, olly Eszközök által 'pótoltatik-ki; a' mellyek az el-temettetve hevert Képzelődéseknek ki-fejtegetésekre, 's közölhetésekre alkalmasok. És így a' borzasztó-Ember-vázból, Ember teremtetik!

Vizet hordanék a' Dunába; ha ezen Intézetnek szükséges és hasznos vóltáról szót szaporítanék. Mind a kettőt meg-esméri a' Felség: érzik a' fel neveltettek: tsudálja és ditsóiti a' Tapasztaló: Lelkeikben ábrázolják; azok a' nagy Lelkü Embert-Szeretők; a' Kiknek nemes szíveik, a' Felebaráti-szeretetlenek szent Tüztűl lán-golván; magokat mind addig bóldogoknak nem tartják; valameddig tsak, egy olly Bóldogtalant-is látnak; a kinn segíthetnek.

A' Mennyei Jóság olly nemes Gondolkodásokkal és külső Javakkal áldotta-meg hogy segíthet, a kinn-akar; akarni fog pedig; a' hol kell. Már pedig!

Annyival szükségesebb a' segítség-nyújtás a' Siket-Némákra nézve; a mennyiben Tehetlenebbek azok, a' Segítség Kérésre. Imé!

Ők, ha éheznek, Kenyeret; ha szomjúhozna, Italt kérni nem tudnak, ha Könyörülő kezekre nem találnak: az Emberiségnek közepette, Éhenn, Szomjann el-vesznek, oda lesznek.

Az oktalan állatoknak, maga az Adakozó-Természet, kész Eledelt készített az Embereknek, készíti azt, a' Mesterség. Amazok, magokra hagyattatva lévén, el-élhetnek, az Ember nélkül; de az Ember, Ember nélkül nem élhet. Ezek így lévén,

Azzal a' Jussal; a mellyet a' Felség nékem, Kegyelmesen adni méltóztatott, felemelem a Némák' nevében szavamat az Emberiségnek szeretetére, a' szent Évangyéliomnak parantsolatjára, a maga tulajdon Javára, és Nemes szívének Jóságára kérem:

Méltóztasson, a' ki-tett Felséges Végre, a' maga Vagyonának mértéke, és kegyes 's jó Tettzése szerint, áldozatot tenni, vagy ha most ki nem telik; azt, a' mit szívében el-szánt (hogy a' Felségnek bé-jelentessem:) tudtomra adni.

Az Idők, a' mint kiki láttya 's érzi, nem engedik: hogy a'

Királyi Kints-Tár, most minémü Terhekkel terheltessen; nem engedik azt-is; hogy, kiki most annyit, és azt; a' mennyit, és a' mit szívében el-szántt: mindjárt bé-adja. E' szerint,

Tsak annyit kell adni, a' mennyit most lehet; a' többit lehet akkor, a' mikor lehet. Elég leszsz most a' Bé-Jelentés. Így tehát,
Ne mondjad ezt a' Te Felebarátodnak: menj-el; azután térj-meg: mert hólnap adok; (holott Tehetségedben vagy az; a' mit kér) Arra nézve,

Nem tudván: élhetsz-é e' nap Le-száltáig?

Tégy jól a' Némákkal, Élted vég fogytaig!

ezen adakozása, emlékeztető örök Oszlopa lész, Hallása lész a' Siketeknek; Szóllása a' Némáknak; továbbá ezen Jó-tétemény, a' meg-nyomatott Emberiségnek áldozatja; a' Nemzetnek Dísze; a' szent Vallásnak ditsőítettése; a Társasságnak pedig könnyítésére lenni fogg: Lenni fogg ezen kívül; az élőknek adózás; a Születtendőknek áldoztatás. Utoljára,

Jutalma lész ennek: a' Jó-téteményről való édes meg-émlékezés, és a' Felebaráti Szeretnek Gyakorlásából származott kedves meg-nyúgóvás: Jutalma lész, a' nagy Névnek örökösítettése; másoknak a' követésre hathatós serkengettetése; végtére az örök Élet, nékem pedig mind ezek közt meg nem szünhető ösztönöm arra: hogy
 maradjék

Rozsnyón 1901. Eszt.

Bóldog Asszony Hav. 28. napján.

alázatos Szolgája

T. Nemes Gömör és több Vármegyék
 Tábla Bírāja, és a' Segedelmeknek
 Kegyelmesen ki-neveztetett Bé-szedője

Cházár András.

Hétezer példányban, ív nagyságu papiroson három nyelven — magyarul, németül és tótul — nyomattatta ki Cházár András e levelet Kassán; megtoldotta a helytartó-tanácsnak 24112. számú rendeletével is. Azután szétküldözte az ország minden részébe, megyéknek, városoknak, testületeknek és egyeseknek. Akiknek küldött, azoknak neveit feljegyezte, hogy számon tarthassa őket.

Nem volt abban egy szikrányi emberi érzés sem, aki ezt a „kérlelő leveleit“ megilletődés nélkül el tudta olvasni. Hiszen olyan,

mint a szent könyvnek egy lapja! A világot fenntartó szeretetről beszél ékes nyelvezettel! Gyönyörű védő beszéd azok érdekében, akik büntelenül évezreken át szörnyű sorsot szenvedtek, akiknél az értelem börtönbe zárva, kínosan vergődött s hangos szóval nem tudta halomra dönteni a könyörtelenség jericho-falát.

Egy Cházár András kellett ahhoz, hogy az ismeretlenség homályából kivonja s fényes napvilágra állítsa őket és nagy nyomorukat, hogy lássák, csodálják és szánják az emberek azokat, akik az Isten beszédét nem hallották s nem érezték áldó melegét az evangélium hirdette szeretetnek, bár ők is az Isten képét viselő emberek.

Cházár András emberi nagyságának tetőpontját akkor érte el, mikor a föld legelhagyatottabb teremtsései felé fordította szánó tekintetét. A csodával határos az, hogy ő éppen abban az időben, midőn a nemzet alkotmányának, a király pedig trónjának romba dülésétől félt, midőn az ősi tradíciókban büszkélkedő koronák Európaszerte játékszerek valának, s hogy kik viseljék azokat, annak eldöntéseért bőven omlott az embervér. Cházár András abban a válságos időben királyának jóindulatát megnyerte nemzete számára s bebizonyította, hogy a csaták zaja nem csupán elkeseredésre, kétségbeesésre és egyéb vad indulatokra ragadja az embereket, de a könyörületes munkálására is alkalmat enged. Legelsők egyike volt maga a koronás király, I. Ferencz, aki magyarjainak követésre méltó példát mutatott, midőn a tanulmányi alap birtokába került váci püspöki palotát az intézetnek házul adta, a megürült püspöki javak jövődelméből pedig 5000 frtot rendelt e célra.*)

Csak halványan juttathatom én kifejezésre azt a nagy lelkesedést, mely Cházár András lelkét betöltötte, mikor a siketnémák megmentéséért fáradozott. Sokan kishitűségből, vagy talán irigységből tervének sikertelen voltát előre látni vélték, sokan le akarták beszélni szándékáról, de ő szokott vas akaratával, törhetetlen hitével nem hallgatott az irigyek és kishitűek szavára, sőt annál nagyobb hévvel folytatta megkezdett munkáját.

Palásthy István honti alispán a neki küldött kéregető levélre hideg tudással oly értelmű választ adott Cházár Andrásnak, hogy a siketnémák nevelése nem képezheti feladatát, a modern társadalomnak, mert hogy kevesebb legyen az ép, egészséges tagoknak baja, talán jobb volna velük spártai módra elbánni. Cházár András

*) Az aula 1800. év. nov. 4.-én kelt 11060 sz. rendelete.

hosszantartó polémiába bocsájtkozott a nagy eszű, de rideg gondolkodású alispánnal s az emberszeretetből emberszeretettel leczkét adott neki.

Rengeteg levelezést folytatott ekkor Cházár András. Majdnem mindegyik kéregető levélre érkezett válasz s ő egyiket sem hagyta szóttalan. Kit megdicsért a küldött, vagy bejelentett adományért, kit pedig buzdított. 1801. márcz. 1.-től novemberig 255 frt 32 kr. volt a postaköltsége, ami eléggé igazolja nagy tevékenységét. Leginkább az iskolák tanuló ifjúságai, a főpapok és az egyes városok voltak gondolatának első megértői. Ügyességére vall, hogy nem elégedett meg a szétküldött „kerelő levelekkel“, hanem maga személyesen is utána járt, hogy minél hamarább együtt legyen a szükséges összeg. Ha valahol ünnepi sokadalomba gyülekeztek össze az emberek, Cházár András közöttük termett azonnal s Isten nevében adományokat kért a vigadóktól azok számára, akik még hírből sem ismerik az örömet. A tokaji híres szüreteknek temérdek látogató vendégei voltak abban az időben, hetekig eltartott ott a vigalom; Cházár András sem maradt el róla, mert nagyon jól tudta, hogy az embernek jó kedvében szívével együtt pénztárczája is hamarabb kinyílik.

Mikor 1802-ben Szány Ferenczet a rosznyói püspöki székbe beigtatták, Cházár András a vácsi siketnémák nevelő házának [névében magyar és latin nyelven versben „*Könyörgő levelet*“ írt és azt az „öszve-sereglett“ rendeknek szétosztotta. Bibliai citátummal kezdte levelét, mondván: „Nyisd meg a Te szádat (erszényedet) a mellett a ki néma. — Még ma, mert eljő az éjszaka és senki sem cselekedhetik“. Mély érzéssel ír e levélben a felebaráti szeretetről, így kezdvén e részét a levélnek: „*Ember-Barát névnél nintszen szebb Nevezet, — Boldog, a' Kit a Nép így nevez s nevezett!*“

Ugyane levéllel tisztelte meg *Fuchsz Ferencz* Xávér püspököt is, midőn az az egri érseki és a hevesi főispáni székbe ültettetett.

Amit a királynak ígért, hogy: „én semmi olyat nem hagyok megkísérletlenül, mely által a segélyösszeget szaporítani lehet“, — éjjeli és nappali fáradozásaival beváltotta. Nagy buzgalmában ezt illetőleg annyira ment, hogy az orosz czárhoz, a bajor, svéd és dán királyhoz, Svájc és Hollandia köztársaságokhoz is küldött kerelő leveleket. A „Magyar Kurir“ szerkesztőjével *Décsy* Samuellel, — aki neki igen kedves barátja volt, — állandó összeköttetésben állott. Az ő lapja volt megindítója a mozgalomnak s a benne megjelent közlemények, valamint az érkezett adományok nyugtázásai

élesztették s tartották fenn a nagy közönségben az adakozási kedvet.

A papok a szószékből bizonyos alkalmakkor a néma-siketek iránt való könyörületességre szólították fel hiveiket. Egy ily predikáció nyomtatásban *) is megjelent abban az időben s bizonyára nem kis mértékben segítette elő az adományok gyűjtését.

Az érdeklődés fokozása céljából s azért, hogy a kételkedők előtt bebizonyítva legyen a siketnémák oktathatósága, *May* József két magyar származású, tanult siketnéma növendékével, név szerint *Fáy* Károlylyal és *Heinisch* Károlylyal Budára hivatott, hogy ott előadást tartson s megmutassa, mily nagy áldás a siketnémára nézve a tanítás és nevelés. 1801. május 11.-én tartotta meg *May* József ez előadását az országházban. Előbb megmagyarázta a módszer, azután tanítványait mutatta be. Képzeltetni, micsoda nagy csodálkozást keltett az, midőn az egyik növendék beszédét a másik táblára írta.

Mikor a helytartó-tanács Cházár Andrásnak felküldött jelentéseiből meggyőződött arról, hogy az intézet fenntartása a már begyűlt s még az után várható adományokból biztosítva van, 1801. márcz. 17.-iki kelettel 5837. sz. alatt *May* József javaslata alapján, az ország összes törvényhatóságaihoz intézett rendeletében pályázatot hirdetett azok számára, akik ez intézetben tanárok kívánnak lenni.**) Sokan pályáztak, de a pályázók közül előzetes vizsgálat után, a pesti tudomány-egyetemről csak hárman feleltek meg a kívánt feltételeknek, ezek: *Schwarczer* Antal, *Molnár* János és *Sánta* Károly, kiket 30 frt utiköltséggel és 2 frt 30 kr. napidíjjal Bécsbe küldöttek a *May* József igazgatása alatt levő intézetbe, hogy elsajátítsák a siketnémák oktatásának módszerét. A kiküldöttekhez csatlakoztak még *Fengler* József győri püspök költségén *Simon* Antal széplaki káplán, s az udvari kancellaria beleegyezésével *Kapuváry* Sámuel is.

Cházár András szerette volna, hogy az intézet tanárai közül legalább egy protestáns legyen s ezért levélben felszólította *Tsitsch* Tamás csetneki professzort, hogy pályázzék, mert ajánlani fogja, de a felszólított 50 éves korára hivatkozva nem fogadta el az

*) Jól tselekszünk ha azt tselekszünk, hogy a' siketek halljanak és a' némák szóljanak. Így szóllanak minden jó keresztény magyar hazafiak így azokkal együtt Bellitz János Szent Antalfa „Evang. Predikátor“.

***) A rendelet szövegét lásd a „Tanerőképzésünk“ cz. fejezet alatt.

ajánlatot. A Bécsbe küldöttek mindnyájan katolikusok voltak s e körülményből a hazai protestánsok azt következtették, hogy az intézetben a protestáns vallású növendékeket is katolikus szellemen fogják nevelni amiért adakozásaikat hátratarították. Cházár András több ízben jelentette ezt a helytartó-tanácsnak, de nem

Zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Antal
az intézet szervezője.

hallgattak szavára, mignem a Tiszamelléki reformatus superintendia egyenesen a királyhoz folyamodott, hogy „a protestáns ifjak a maguk vallásokban neveltessenek.“ A király aztán megnyugtató választ küldött kérésükre.

Míg az intézetnek jövődő tanárai Bécsben buzgólkodtak, hogy minél mélyebben behatolhassanak a módszer titkaiba, azalatt a király zsadányi és törökszentmiklósi *Almásy Antal* királyi kamarást és helytartósági titkárt királyi biztossá kinevezvén, megbizta az intézeti épületnek átalakításával, berendezésével és az egész intézmény szervezésével. Kitünően oldotta meg e férfiú nehéz feladatát. A szakbeli dolgokban, hogy minél maradandóbb legyen munkája, nem mulasztotta el kikérni May József tanácsát. Hogy mily nagy volt benne a jóindulat a siketnémák irányában, eléggé mutatja azon körülmény, hogy az épület átalakításának és berendezésének tetemes költségeit a sajátjából fedezte.

A bécsi tanfolyam, mely 1801. szeptember elején kezdődött és hat hónapon át tartott, elvégződván, az intézet megnyitásáról kezdtek gondolkozni s úgy tervezték, hogy az 1802. márcz. 15.-én megtörténhetik. Egy körülmény azonban megakadályozta e terv kivitelét. Ugyanis, hogy az új intézetnek igazgatója tudásban és tapasztalatokban a tanárok közül kiváljék és fölöttük állhasson, a király e végből a bécsi intézetnek első tanárát *Strommer Jánost* nevezte ki a váczi intézet igazgatójává, aki ez állásért már akkor folyamodott volt, mikor a bécsi tanfolyam kezdetét vette. Azonban Strommer sem magyarul, sem latinul nem tudott, holott az intézetnek igazgatási nyelve a magyar kellett hogy legyen, a levelezéseket pedig latinul kellett végezni s e miatt — Strommer maga is belátván helyzetének fonák voltát, — állásáról — még mielőtt elfoglalta volna azt — lemondott. Így aztán a tanároknak az új igazgató kinevezéséig Bécsben kellett maradniok.*)

Hosszas gondolkozás után végre az új igazgatót is kiszemelték az intézet számára Simon Antal személyében, aki legidősebb lévén a Bécsbe küldöttek közül, legtöbb reményt nyújtott arra nézve, hogy jól meg fog felelni a beléhelyezett bizalomnak. A következő tartalmú levél adta értésére Simon Antalnak a nagy megtiszteltetést: „Hogy a siketnémák váczi intézete felavatásának és megnyitásának napja, amely intézet igazgatóságát a hitoktatói tiszttel egyetemben Ő Felsege kegyelmesen teljes czimű Uraságotra ruházni méltóztatott, a legközelebbi aug. hó 15.-ére, vagyis Nagy-

*) E közben történt, hogy a király May Józsefet a váczi intézet szervezése körül kifejtett érdemeiért a nagy arany-érempenzzel, — mely 64 aranyat kitevő lánczonnal lógott — kitüntette. Az érempenznek ünnepélyes átadása jul. 10.-én volt Bécsben, az alsó ausztriai tartományi gyűlésben, ahol a bécsi és váczi intézetek tanárainak és sok másoknak jelenlétében, a gyűlés elnöke gr. Kufstein Ferdinand, válogatott szavakkal méltatván May Józsefnek a király által kitüntetett érdemeit, az érempenzt nyakába akasztotta.

Boldogasszony napjára tüzetett ki, azon utasítással jelentem Uraságodnak, hogy a fentjelzett határidőre nyolcz fi- és két leánynövendővel, akik a bécsi intézetből lesznek elhelyezendőek, nemkülönben a kijelölt tanárokkal*) haladéktalanul megjelenjék és hivatalának teendőit Almásy Antal királyi biztostól a magas királyi helytartó-tanács titkárától hivatalos kinevezésével együtt átveendő utasítás értelmében megkezdjé. Melyekkel egyebekben kiváló tisztelettel maradok teljes című Uraságodnak szolgálatkész hive Gr. Brunsvik József. Pozsony, 1802. jul. 26.“

Simon Antal e levél vétele után azonnal intézkedéseket tett, hogy a kijelölt időre mindnyájan Váczon legyenek. Utazási költségül 300 frt utalványoztatott számukra.

Aug. 9.-én, reggeli 8 órakor, derült szép időben mindnyájan felszálltak a már előzőleg kibérelt hajóra s kedvező széllel utnak indultak. Három nap mulva, aug. 12.-én reggel 5 órakor szerencsésen meg is érkeztek Vácra, ahol akkor már kíváncsian várták őket. E napra valamennyiüket *Laftsák* kanonok látta szívesen uri asztalánál vendégeiül.

Almásy Antal tudomást szerezvén érkezésükről, azonnal Vácra jött, hogy *József* nádor utasításainak szellemében a szükséges intézkedéseket megtegye.

Az intézet felavatására rendelt napnak reggelén $\frac{1}{2}$ 7 óra tájban Almásy Antal a Szarvas vendégfogadóban**) levő lakásáról pompás fogatában, az intézet elé hajtatott, ahol akkor már vártak reá az intézet tisztjei és az egybesereglett uri rendek, egyebek között a váci kanonok és *Gosztonyi* megyei küldött. Mindnyájan az intézet épületének nagy termébe vonultak, hol a király személyét képviselő Almásy Antal emelkedettebb helyen I. Ferencz arczképe alatt foglalt helyet s legelsőbben is királyi megbízó levelét olvasgatá fel, azután pedig a következő tartalmas és nagyhatásu beszédet intézte az egybegyültekhez: ***)

„A hivatalos kötelességből kifolyólag elvállalt eme megtisztelő hatáskörömet, midőn hozzátok beszélek, az őszinte szívnek ama bizonyágtételével kell kezdenem nemes uraim, hogy a ti lelketek szerinti valóban emberbaráti buzgó gyülekezetetekben semmi sem lehet rám nézve megtisztelőbb, mint, hogy midőn az emberiség

*) Schwarzer Antalt első tanárnak, Kapuváry Sámuel második tanárnak és Fáy Károlyt népirási tanárnak és segédtanárnak már előzőleg kinevezte az udvari kancellária.

**) Jelenleg Pannónia szálloda.

***) A beszéde eredeti latin szövegében maradt reánk s abból fordított magyarra.

vigasztalásának ügyével foglalkozom, eszközévé lettem annak a háladatosságnak, melylyel a magyar nemzet soha sem szünik meg átkarolni I. Ferencz királyunknak népe iránt táplált, s nyilvánosan ismert atyai gondviselését.

Most nem is említem azt a kiváló sok jótéteményt, melylyel apostoli királyunk minket és utódainkat az által halmozott el, hogy a hanyatlott erkölcsöknek atyához illő javítására törekedve igyekezett visszaállítani a hazai törvényeket régi üdvös virágzásukba, s a földi fejedelmeknek istentől adott hathatós eszközöket erre a célra lehetőleg bölcsebben törekedett felhasználni. Azonkívül, ha tekintem azt a sok jót, melylyel Ő Felsége elhalmozza a sujtott népet, a kegyes intézmények bőkezű megteremtésével, s ha nézem az érzékök hiányával sujtottak érdekében felállított eme siketnéma-intézetet is, s ha elmémmel vizsgálom ennek messze kiterjedő célját: az ügy nagyszerűségétől lelkesülten arra vagyok indíttatva, hogy a nyomorult emberek gyöngé szavából, a mi jóságos és kegyes királyunknak halhatatlan köszönetet mondjak. — Hiszen maga Ő Felsége ezt az intézetet annyira kiválóan szükségesnek tekintette, hogy — noha a veszedelmes háboru gondjai eddig akadályozták — *már 1800-ban elhatározta ennek felállítását, s hogy ellátja királyi bőkezűségével és felékesíti magas pártfogásával, a lehető legjobb móddal gondját viselve az ország ama szerencsétlen gyermekeinek, kiktől a beszéd és hallás érzékét megtagadta a mostoha sors.*

Mindazon dolgok között, melyekkel ugyanez a királyunk az ország atyai kormányzása terén halhatatlan dicsőséget szerzett magának, *igazság szerint ez az intézet felállítása kell, hogy elfoglalja az első helyet az emberek szívében: részint jótéteményért s azért a tudományos eredményért, hogy az ország siketnéma gyermekeinek értelmi világa mintegy varázserőre megnyílik, s rendszeres következetességgel fejlődik, — részint leginkább azért, hogy az egyesek tétlenségből kiragadtatva, a társadalomnak, a hazának hasznos tagjaivá lehetnek, és úgyszólván újjá születnek az állam számára.*

Komoly ember előtt nem lehet ez közönséges munka, s olyan sem, a mely a legnagyobb figyelmet meg ne érdemelné. Mert nagy emlék ez, s a szemes fürkésző előtt olyan, mely kedves az Istennek is, s utódról-utódra szállva kedvesen és felemelőleg hat a sujtott emberiségre. E jótéteménynek emléke mindenkinek a szívébe vésvé s a magyar évkönyvekbe írva időközön át meg fog maradni. Vajha volna nekem az a tehetségem, a mint óhajtanám, hogy ké-

pes lehetnék ezt az alkotást, mely a felséges alapítónak nem kevésbé dicsőségéhez, mint halhatatlanságához méltó, úgy dicsőíteni, a mint megérdemli.

Tisztelt Uraim! Engedjék meg, hogy ámbár nem érzem magamat arra elég erősnek, — midőn önöket ez intézet rendszeres történetének részletes előadása alkalmával a dolognak lelegelejéig vissza akarom vinni, — hogy elől kezdjem a dolgot; hogy ily módon Ő Felsége kegyességének és jóságának a nagyságát, ha teljesen nem is, de némileg bár, meglehetősen mértékkel megítélhessék.

Jól tudom, hogy sok embernél az előítélet annyira akadályozza a helyes ítéletet, s így a siketnémák nevelését is, hogy igen sokan a neveléstudománynak ezt az ágát inkább száraz gépiességnek tartják, s nem számítják az elme kiművelésének alapos módszeréhez; de nem is csudálkozom.

Hiszen a gondolkodástan legjáratosabb embereiben, a bölcséletani és lélektani tudományok művelőiben is alig van eddigelé még megnyugtatólag tisztázva ez a kérdés; mert a siketnémák nevelésének ez az új találmánya csak az imént letűnt századnak a végén jutott a rendszeres tudományba s éppen azért azt hiszem hasznos dolgot művelek, ha ennek a tudományágnak szellemét megakarom ismertetni önökkel, a lehető apró részletekig, ha már szabad ennyire belemennem. Noha ennek a művészetnek a fürkészése nem épen olyan szükséges ugyan, de azért nem lehet érdektelen előttünk. Hallgassák meg tehát t. uraim türelmesen, kifejtem a mennyire tudom, hogyan sikerült ez ügynek a tudományos világ tapsára érdemessé lenni.

Igyekezem föltárni tehát az itt lévő siketnémák természeti és erkölcsi állapotát, még pedig külön-külön, hogy milyen helyzetben volt előbb az, a mostani nevelés előtt s milyenben van most, az érdekekben felállított intézmény után: hogy saját ítéletek szerint vizsgálhassák meg önök sokkal terjedelmesebben, mint a hogy én elő tudnám adni.

Bemutatom itt ezt a gyereket. Nézzék ezt a gyereket, a ki egyéb érzéki tekintetben teljesen hasonló hozzánk, csak nem hall és nem beszél, s nézzék meg, hogy épen ezért buta és bárgyu: mert magának a hallásnak a hiánya már ilyenné kell hogy tegye. Mert hiszen a rendes szervezetű gyermek is a gyakori érzéki észrevétel által okosodik, kétségkívül, csak külsőleges gépies módon és csak ritka esetben a tárgyaknak bonczolgotó mérlegelése után. Mert az érzékei utján nyert fogalmak összekapcsolásának elméletét,

s a fogalmakban, vagy tárgyokban rejlő feltünőbb sajátságokat az anyától, dajkától vagy házbeliektől gyakori ismétlésekkel, beszéd-közvetítéssel aképen nyeri, a mint azok hallási érzékébe jutnak. — Ellenben az a siketnéma gyermek, a kinek beszéd sohasem érintette a fülét s azért a közlekedésnek csaknem minden fonala el van szakítva közte és az értelmes emberek között, a látáson kívül nyerhető eszmék hiánya miatt mindaddig butának kell hogy maradjon, míg az oktatónak szakértelme az eszmék felfogásában közte s a rendes szervezetű emberek között rendes érintkezést nem teremt a számára.

A míg csupán a szeme segítségével megismeri az anyagi világot, addig hányja, dobálja, gyötri a szenvedély, mint az oktan állatot; használja ugyan szemét a nézésre, de a tehetség rendes gondolkodásának hiánya miatt, csak pillanatnyi gyönyöre van, ha pedig szenvedélyeit féken tartja, a buskomorságra hajló természeténél fogva a legszerencsétlenebb ember lesz. Mivel ugyanis a keresztény erkölcsiségnek és erénynek édességét nem élvezheti, másoknál százsorta jobban érzi, ha szenvedélyeit fékezni akarjuk; komor lelki hangulatát annyival is inkább megtartja, mert elméjét csak kicsinyes s csak a legegyszerűbb tárgyak ismeretére szorítva nem igen tudja azt másfelé irányítani, s így felvidulni is aligha tud. A bölcsőtől kezdve egy bizonyos korig a szülők és dajkák gyengédsége, beczéztetése veszi körül, de azután látja, hogy miatta az ő jóltevőinek könnyezniök kell, sőt szívök mélyében el vannak szomorodva; s őt ezután már ugyanazok a szülők és háziak a serdültebb korban a gyöngédségnek gyermekies jeleivel és kecsgetéseivel nemcsak nem kísérhetik, de bizonyos fokú unalommal fordulnak el tőle. Ezért van aztán, hogy az eltaszított bárgyú ifjúval a vele egykorúak, kisebbek avagy nagyobbak botorul és rosszakaratólag csúfondárosan gúnyt űznek. Az ily ifjú szakadatlanul nevetség tárgyának és célzáblának kitéve, önmagában gyötrődik, s annyira elvadul, hogy fékevesztett vadállat módjára minden emberiességből kivetkőzik. Csak az izlés érzékében gyönyörködik, a mennyi életkedvet nyer a látásból, ugyanannyi szomorúságot érez is ugyanabból, mert nem a jóakarató barátoknak a csoportját, hanem az aljas gúnyolódóknak a csordáját látja szakadatlanul, s mint a vad az odújában, félrevonúltan egy szegletben gyászolja elhagyatottságát ő is. Ezért alig is tud ő valamit abból, a mit mi az emberek nyájas társaságának mondunk. Az összhangzó egyetértéstől s a másvilági dolgok emberies kedvességeitől, a lélek vidámságától és jámborságától örökre számúzve van.

Óh fájdalom és szomorú végzet! mily nyomorúlt az ilyen szerencsétleneknek a sorsa! kik az emberi életnek minden baján túl a jövőbeli mennyei boldogságnak csaknem az egész emberiséget kecsegtető reményétől is elzárva, még a bölcselkedéssel sem emelhetik fel nyomorúlt emberi voltukat! De nem jajveszékelek tovább a sorsukon. Ideje már — úgy gondolom, — hogy a sok fájdalmat, mikkel az önök szívét megterheltem, takarjam el egy vidámabb képpel, hogy a siketnémáknak már bemutatott sajnálatos sorsával szembe állítsam azt a boldogabb helyzetet, melyet a tanítás művészete teremt meg, mert semmi sincs a mit mesterséggel és nagy gonddal, ha nem is legyőzni, de legalább enyhíteni ne tudnánk.

Kézzel fogható bizonyágot nyújt erre a *Fáyak* nemes családjából származott ifjú,*) kit itt saját szemükkel látnak önök. Mert azt lehetett hinni, hogy szomorú végzetre kárhoztatta őt a természet, megfosztván a hallás és hangérzéktől; de ime! a mint látják önök, a legszerencsésebb művészettel kiragadtatott abból az állapotból, határozottan elég vidám és boldog helyzetbe jutott, mikor kedélyének vad erkölcsü indulatát, — melylyel eddig birt — a legszelidebbre változtatta. Mennyi bizonyágát adja ez az ifjú annak a művészetnek, mely őt a polgári társadalomra alkalmassá s a mi fő, hasznossá is tette. Nagyrabecsült nevelőjének s a siketnémák bécsi intézete igazgatójának, May Józsefnek hányszorosan visszajuttatta azt a dicséretet, a mit ő kapott, a ki nem elégedett meg azzal, hogy a rája bizott ifjút a rendszeres következtetés tudományának jótéteményében részesítse, hanem azt akarta, hogy az ifjú a tagolt beszélés adományával is meg legyen áldva.

Nos mit látok? hogy Önök csodálkoznak ezen? A kik a némáknak adható beszélésben csodálkoznak, igyekszem megmagyarázni azok előtt ezt a talányszerű kétséget.

Azt hittük, hogy a szegény siketnémák között és érzékű rendes szervezetű embertársaik között a nevelésnek legyőzhetetlen akadályja van, mert az első pilanattól kezdve s ezen dolognak legelső kutatása óta csak arra jöttünk rá, hogy ezekben nincs meg a gondolatok gyors közlésének eszköze, a beszéd, melyet mesterségesen nem is tartottunk pótolhatónak. De mindenekelőtt azt kell előbb megjegyezni, hogy igen ritkán találjuk mi a természetet annyira mostohának, hogy az ilyen szerencsétlen gyermekeket a hallástól is, a beszélés tehetségétől is megfosztotta volna. Tudjuk,

*) Fáy Károly s. n. ifjú a bécsi intézetben tanult s mint ilyen első rajz és szépirás tanítóként alkalmaztatott a váci intézetben.

hogy a született süketek épen azért maradnak mindig némák is, hiszen bizonyos, hogy a sükettség a beszélőképesség kifejlesztésének egyedüli akadály, mert ha a hallás akadályozva van, a tagolt hangok egyes képzeteinek megalakulása is akadályozva kell hogy legyen. Mert kérem — ugyan, — mit ismerhetünk és különböztethetünk meg, ha érzékünkre képek, eszmék nem hatnak. Erről nem is beszéllek. Ezért a ki a hallás hiánya miatt a szóban levő tagolt hang, hangcsoportok képét fel nem foghatta, hangokat ad ugyan, de beszédet akár utánzásra, akár a saját kívánságára, vagy másnak az értelme szerint nem tud nyilvánítani. Szükséges tehát a dolgok ez állapotában, hogy segítsük az ilyen siketnémákat első sorban is szellemi tehetségének a kifejlődésére, a hallás hiányzó érzéke helyett a szemére eső képeknek jelképes magyarázatával. Ha az ilyen született siketnéma egyébiránt el van látva az emberi testnek tagolt beszédre szükséges szerveivel és tehetségeivel, ki fogja tudni ejteni az abc elemeire osztott hangokat. Az egyes betűknek részeit először csak gépiesen — a nyelvnek előretolásával, visszahuzásával s különféle módosulásával, az ajkak mozgatóásával s a szakemberek előtt ismeretes más ilyen segítségekkel. Így lépésről-lépésre tisztán írott beszédet is olvashat majd az élőhang segítségével; majd ha az elméje is kiművelődött, ügyesen is meg tud mindent nevezni saját és a mások értelméhez képest. Hiszen anyagilag véve, a nyelv nem egyéb, mint a tüdő s szájbéli hangnak közmegegyezésileg elfogadott módosulata, az érzés különfélesége szerint.

Bárkinek is megvan a kifejezésre két eszköze, tudniillik a hang és a testtagoknak mozgatója (mimelése). Irással a legkevesebb dolog fejeződik ki. A hanggal ki lehet fejezni az érzelmi dolgokat, a testtagok jártatásával pedig az anyagi világot. Mert a mint a hangot a testjáratás nem utánozhatja, úgy a hanggal a tárgyak alakja sem utánozható. Azért mi a mi tárgyunkban elég eredményesen használjuk az utánzó testjáratást, a mennyiben ez a közlő nyelv helyetteseként szerepel. Többé-kevésbé érvényesül ez a különböző népek között is. Semmi kétség tehát, hogy úgy az érzéki, mint az erkölcsi, sőt merném mondani, hogy az elvont képzeteknek is ugyanaz a nyelve, ha t. i. a természeti dolgoknak a hangját átviszszük a nyelvre. Mert ha bármely szó, kiterjesztés és képletes használat által az eredeti természeti jelentéséből átmegy a bölcselmi, vagy elméleti nyelv birodalmába: a kéznek és a testnek az a külső jele is átmehet a szónak hű helyetteseként ugyanarra a térre.

Nem forogván fenn tehát kétség, hogy a képzetek, azok kap-

csolatai és sajátságai, egyszóval az elme első műveletei, a melyek különben csak a nyelv útján csepegtethetők az emberbe, a született süketeknek is megadhatók a hallás helyettesítőiként szereplő jelképekkel. A született sükettség állapota nem gyógyítható, csak kivételes esetekben, mikor a sükettség a fül üregében felhalmozódott genyes nedvek túlbőségéből származott. A míg tehát az orvosi tudománnyal, villanyozással, s az ujonnan feltalált galvánismussal, e csodaszerrel, a mint magunk is teljesen hiszszük, az ilyent orvosolni lehet, addig az igazi süketséget, mely a fül gépezetében lévő csontocskák hiányából, a fül dobhártyájának túlságos porczogós, avagy vastag voltából származik, orvosilag soha semmi módon sem lehet gyógyítani. Ezért azt hiszem nem lesz háládatlan dolog önök előtt, ha én arról a művészetről elmélkedem, mely a siketnéma ifjút, a jelképek segítségével okossá teszi.

Előnyösen oktattatnak az érzéki tárgyaknak és azok képeinek rokonsága után a hasonló tárgyakat kifejező jelképekkel, azután több hasonló érzéki fogalomnak ismétlése, összekötése, szétválasztása, ellentétes összehasonlítása, módosulása s számtalan kiemelkedőbb jellegzetessége után; megmagyaráztatnak a természeti dolgoknak közös tulajdonságaik s a cselekvő és szenvedő szók; s ezek után a siketnéma növendék elméje kiterjed könnyen az elvont fogalmakra is, különösen az eszmék általánosításával és részletezésével, kiterjed a lényegre, a tárgyra, a dologra, a nemre, a fajra, a természetre s magára az Istenre is. Ezek az ismeretek aztán a jelképekkel való ismétlés után az emlékezetbe vésődnek, s így megtörténik, hogy az ilyen siketnéma megtanulva a képzetek kapcsolását, az általa ismert és azokhoz fűződő képzetek alapján képes lesz az erkölcsi avagy elmélkedő gondolkodásra is; miután pedig több hasonló ismeretet szerzett, ugyanazon siketnéma képes lesz észtehetségét a képzetek kapcsolásának terén mindinkább kiterjeszteni s így a dolgokról bővebb és összefüggőbb belátását szerezni. Ilyen módon történik, hogy a siketnéma értelme, a mely az ítéletalkotásra, már úgy, a hogy alkalmassá vált, ha még a tanítónak a lélektan és logikai metóduson alapuló tanítása is hozzájárul, a mely tekintetbe veszi a siketnéma könnyebben vagy nehezebben kifejezhető észtehetségét s a jelképes tanításra támaszkodik: eléri kívánt fokát. Ekkor már nincs egyéb hátra, minthogy az elmélkedésnek e megszerzett tehetségét a jelképek segítségével terjessze ki terjedelmesebben s e jelek után másokkal is tudjon érintkezni. Helyén való tehát, hogy beszéljek külön ezekről a je-

lekről. Ezek kéziek és írásbeliek. Mindkettőt teljesen otthonossá kell tenni a siketnéma előtt, hogy magamagától biztosan megtudja különböztetni a tárgyakat s tudja másokkal is közölni; az egyes betűjeleket pedig, melyeket a siketnémának kézzel és írásban is kell képeznie, azért vessük elméjébe, hogy megismerje az abc egyes betűit, azt a betűcsoportot, a mely szót s ezzel együtt fogalmat fejez ki, és a melyet a siketnéma eddig csak csoportosítva, mint a dolognak látható jelét ismerte, képes legyen egyes betűkre felbontani, és a kézzel adott jelek alapján nemcsak leírni, hanem elemezve is megérteni és így valamely tárgyat, még ha nem látja is, elvontan elképzelni. Ily módon képessé válik az elvont gondolkodásra, emlékezetét pedig a leczke ismétlésével, vagy írással támogatni tudja. Azután a tanító ügyességétől függ az egész, hogy a logika grammatikai módszere szerint, a melyet Siccardius megírt s melyet a bécsi cs. kir. siketnéma-intézet kiművelt, vagy pedig, ha szükséges, gépies eljárással is ismertesse meg vele elméletileg is idő és alkalomadtán a szók összekötését és szétválasztását, a körmondatok fölbontását s nemcsak a szók kapcsának elméletét, de grammatikai részecskék ismeretét is, a változó dolgok rendeltetését, sajátosságát egyenként s így a gondolat és beszéd tehetségének a süketség miatt mintegy elfojtott tömjénét meggyujtsa s kívánt sikerre vezesse. De a siketnéma nevelésnek mind e művészi haladását az intézet tekintélyes munkásságából fogjuk meglátni.

Szeretném elhagyni az erről való beszédet tisztelt uraim! de nem hagyom el most, mert nem fogják ezt a haladást szívöknek nagy gyönyörűsége nélkül, és lelköknek felüdülése nélkül nézni. S nem kételkedem, hogy önök teljesen meg vannak győződve, hogy mindazokat a dolgokat, a melyeket mi a hallás érzékével, még pedig ismétlés és megszokás útján teljes mértékben megszoktunk tanulni, hogy azokat a dolgokat a siketnémák csak a logikának és grammatikának elemző eljárási módjával sajátíthatják el. Nos lehet-e azon csodálkozni aztán, hogyha az ilyen siketnéma az ő jelképes tanulmányával éppen olyan jó grammatikus lesz, mint az épérezkü. Ellenben igen sokan, a kik az érzékek teljes tehetségével meg vannak áldva, alig ismerik a honi nyelv szabályait, az pedig még eszökbe sem jut, hogy gondolkozásuk törvényeit megismerjék, mint azok a dúsgazdagok, a kik öröklött javaikat nem becsülik meg, míg ellenben azok, a kik saját szorgalmukkal szerzik meg magoknak az életszükségleteket, meg is becsülik s fel tudják használni.

Ilyen módon a siketnémák emez üdvös intézetének valódi

hasznos volta ki lévén mutatva, ne engedjék önök magokat tév-
 útra vezetni azoktól, kik minden jó ügynek gáncsolói szoktak lenni
 s mondjuk ki nyíltan: a kik ennek az intézetnek is ellenzői. Jó
 lesz még azt is megemlíteni, hogy ugyaneme siketnémák nevelé-
 sének a célját azért támadják olyan márdosólag, mert eleve elhi-
 tették magokkal, hogy a siketnémákba belecsepegtetett gondolkodási
 mód által az ilyenek még szerencsétlenebbé lesznek, mert önisme-
 retre jutva kénytelenek átlátni saját fogyatékoságukat s másokat
 náloknál sokkal magasabb rendűeknek kell elismerniök: s hogy
 ők is a soha nem ismert, de a kinyilatkoztatott keresztény vallás
 dogmája utján ismeretessé levő örök büntetéstől állandóan remeg-
 nek. Sőt ezen a téren olyan vad érzéktelen embereket kellett halla-
 nom, a kik azt állították, hogy a legtöbb siketnéma, mint a házi
 állat hasznára van ugyan az emberi társadalomnak, de azért a
 siketnémák lelki tehetségeit nem kell kiművelni. De a ki az em-
 beri nemnek méltóságát és előkelőségét nem szereti bemocskolva
 látni s az okosság isteni ajándékát meg tudja becsülni: bizonyo-
 san úgy itél, hogy a magasztos ügy előbb említett becsmérloin
 sajnálkoznom kell. A vallásos ember, ha nincs megvesztegetve
 kizárólagos dogmatikus álláspontja által, kénytelen lesz elismerni,
 hogy az örök büntetéstől való félelmet a siketnémák lelkébe is
 bele lehet ültetni, épen úgy mint másokba, a gonosz cselekedetek
 meggátlása végett, mert a büntetéseknek ily módon való közlése
 semmiképen sem választható el az Üdvözítőnk utján kinyilatkoz-
 tatott vallástól és kell is közölni a siketnémák gonosz cselekedeteinek
 meggátlására, a mint közönségesen történni is szokott. Különben
 azt kérdem tisztelt hallgatóim! micsoda nagyobb kincset lehetne
 ezeknek a szerencsétlen ifjaknak adni, mint a mennyei boldogság-
 nak ama nagy mértékben örvendetes reményét, a mely őket eme
 nyomorult földi élet tartama alatt olyan kellemesen élteti.

Ugyan kicsoda fog már — kérem — ingadozni abban a hitben,
 hogy ez a megbecsülhetetlen intézet úgy aránylagosan a léleknek,
 mint az emberiségnek a művelődés tekintetében eme szegény polgár-
 társainkra nézve a lehető legüdvösebb, hazánkra nézve pedig való-
 ban a leghasznosabb adomány. Hisz nem lehet azt a sok hasznót
 előszámlálni, amely ebből úgy az emberiségre, mint a polgári
 társadalomra háramlani fog.

Azokat a hallhatatlan férfiakat tehát, a kik a természetnek eme
 szerencsétlen siketnémák érzékeire vetett vasbékóit megkísérlették
 feloldozni, sőt diadalmas sikerrel le is szakgatták onnan: ez ünne-

pélyes alkalommal nem illik hallgatással mellőzni: *Vallis, Amman, Bonnet, Pereire* és *Vanin* már e század előtt fáradoztak a siketnémák nevelésének előbb leírt nagy munkájában, a mit sohasem szabad elfelejteni. Ezt a pályában fekvő művészetet a szív gyöngéségéről s kiváló szelleméről nyilvánosan mindenütt ismert De l'Epée apát, — kiben tényleg megdicsőül az emberiség — s utánna Ambrosius Siccard, a siketnémák párisi intézetének igazgatói emelték rendszeres tudományyá. A végső simitást pedig megtették s ebben a tekintetben csaknem semmi kívánni valót sem hagytak hátra Heinicke, Etske s a szelidségéről és alapos tudományáról ismeretes bécsi siketnéma-intézeti igazgató May József, a ki ezen váczai intézet tanítóinak kiképzése által drága hazánk előtt csakugyan kitünő érdemet szerzett.

Hazánknak e művelt férfiba tehát az ország mindenesetre reményét és bizalmát helyezheti, kik Isten segítségével bizonyosan fel is fogják mutatni a siketnéma nevelésnek tőlük elvárt eredményét. Legyenek tehát rajta Uraim, segítsenek buzgósággal úgy az emberiségen, a miként egyuttal legyenek díszére a magyar tudományos világnak! Foglalkozzanak ugyanis az elméleti tudományokkal, adják rá magokat mind jobban-jobban, mert semmit sem kezhetnek el kellőleg és okosan az emberek a jól felszerelt és kiművelt észnek segítsége és munkája nélkül; s ha még hozzájárul a gyakorlat, a szorgalom s az alapos kísérlet, akkor az ügy egyuttal bizonyosan nagyobb tökéletességet és emelkedést fog nyerni.

Hátra van még, hogy szóljak önökhöz, e magyar királyi intézet nevelő tanáraihoz, hogy t. i. csepegtessék, vessék jól tanítványaiknak gyöngé szivökbe, hogy mit tett érettük a királynak s testvérének, annak a fenséges kir főherczegnek, József nádornak és a helytartó-tanácsnak valóban atyai gondoskodása, meg az ország lakóinak kegyes adakozása, hogy felséges királyukat gyermekségük óta — mintegy nyilvános atyjoknak ismervén meg, mikor megtérnek családi tűzhelyükhez, a háziak gyöngéd ölelése közt, érezzék és vallják azt, a mit itt tapasztaltak, áldva szülőiket, hogy életet adtak nekik, de áldva a királyt és a többi jóltevőt, a kik azt a sanyaru életet enyhítik számokra.

Óh! tehát valóban apostoli királyunk és császáruunk vagy, hogy az emberi nem reményét oltalmaz alá vetted, mert hiszen nincsen egy halhatatlan nagy fejedelemnél szebb fajtája az áldozatnak, minthogy a süjtött emberiség érdekében az utódokra gondol. Nem engedi tehát lehanyatlani a magyar dicsőséget, mely osztály-

részetül jutott neki, kihez mindenképen méltó az örök élet. Éljen I. Ferencz császár felséges királyunk! Éljen az ország nádora, felséges József főherceg! a magas magyar helytartó-tanács, ez intézetnek összes jóltevőivel!“

E beszéd folyamán, — mint a „Magyar Kurir“-nak tudósítója írta volt, — „minden jelen volt személyeknek szemeik lábbadtak könnyübe“, elhangzása után pedig a királyi biztos átadta Simon Antal igazgatónak a kinevezésről szóló hivatalos okmányt. „Röviden ugyan, de nyomatékos beszéddel felelt az intézet újonnan kinevezett igazgatója“. Azután Benedek Ágoston olvasó kanonok szólott a nemes káptalan nevében s végezetül Hamvai Mihály városi főjegyző a város nevében „Anyai nyelvünkön megérthető nyers magyarsággal tisztelte meg a kir. Biztos és jelenlévő urakat a következőképen :

„Tekéntetes Királyi Comisarius Úr!

Méltóságos, Tekéntetes Úri Rendek!*)

Midőn a Siket-Némáknak Városunkban és a végre Költségesen alkalmaztatott ezen roppant Épületben való pompás Bévezetések s Felséges Fejedelmünknek erántok lett kegyes Rendeléseiket tekintjük, Tekéntetes Uraságodnak, kit e Tisztos Hivatal ditsőségessé, s Jegyzéseinek által Késő maradékainknál is emlékezetessé teszen, különösen örvendünk. Örvendünk Méltóságos, Tekéntetes Uraságtoknak is, kik e készületet Jelen létekkal diszesíteni méltóztatnak. Örvendünk, kiváltképpen ezen szerentsétlen, de egyszerűszeremind szerentsés Siket-Némáknak, kiket a Történet és születéseknek hibája Együgyüeknek és alkalmatlanoknak hagyott ugyan, hanem Felséges Urunk s Hazánk édes Attyának Kegyelme, 's reájuk terjesztett gondolkodása nem tsak alkalmatosakká, sőt a köz Jónak hasznosakká is készítetni rendelt vala. E közben légyen szabad szegény Városunknak részéről, mind örömünket, mind annyi szerentsénket meg vallani, hogy Felséges Urunk, Királyunk ezen Új és Magyar Hazánkban mind eddig nem hallatott Rendelésének bé helyzetetésére más Várassai előtt ezt találá alkalmatosbnak lenni, és az által Kegyelmét vélünk közölni méltóztatott. Nyuljon tehát Tekéntetes Uraságod reá bizotságának Érdeméhez 's tellyesítse Felséges Urunknak, 's a' köz Jónak hasznára intézett akarattját, és a mennyire szükséges éljen szolgálatunkkal, s szegény Városunknak, a mostoha idők által engedett Javaival, készek vagyunk a' Köz

*) E beszéd nyomtatásban is megjelent akkor „Folyó beszéd, mely“ stb. cz. alatt.

Jónak áldozni, és mind azokat, mellyeket tehetségünk engedend ; elkövetni: Többnyire könyörgünk, hogy a midőn Tekéntetes Uraságod folyó tisztében meg térend az ő helyein, s elől adandó alkalmatosságokban rolunk 's szegény Városunkról meg emlékezni méltóztasson !“

A napnak további részét Vác városának 1802. aug. 17.-én felvett jegyzőkönyve így beszéli el: „És így vége lévén a' Mondásoknak, az úgynevezett Dominikánusoknak Templomában elől menvén gyalog, a Tisztelt Kir. Biztos Úr, utánna pedig a Nép, és a Siket-Némák szép rendel a mozsaroknak sűrű ordéttások közt ballagának, meg telvén pedig a Templom Sokasággal elsőbb Feő Tisztldő Fölső Plébános Kubik Jos: Úr monda a Pompás Készülethez alkalmaztatott Beszédet*), az után Püspöki Süveg alatt Csányi (Ciani) Canonok nagy misét énekelt, végre ugyan ezen Úr Német mondással zára bé az egész Pompát. Vége lévén már mindeneknek, a' Magyar mondás ki lévén eleve nyomtatva a Népnek föll osztatott és így egyben tsoportozván mások olvasásban foglalatoskottak, mások a' Siket Némákat nézegették, és tsudálták, Mások a Város házának altánáján ki tett nagy Raizolatot, mely a Fölségnek Képét úgy alkalmaztatva mutatá, midőn a nevezett Kijráli Biztost a siket Némáknak a Városban leendő Bévezetésre hatalmazta és az eránt Szólló Diplomáját nékie által attá, le lévén maga Biztos Úr is a Kyrál előtt meghajulván föstve, és körülötte láttatának a Fiu és Leány Siket Némák; Igy telvén el az Üdő a musikáknak szüntelen zengése és Mozsáraknak böggése közt egész estvélig és akkoron a Város házánál kilencz óra tájban Asztal terítettvén sokféle hus, és Tészta Sütemény, gyümölcsök, és a Bornak bövsége adatott föl, meg jelen itten maga Tettes Királyi Biztos Úr, a Siket Némák Direktorok, és Professor Urak az Uraság Tisztjei, a Polgárok és azoknak Asszonyaik, és Leányaik, kik együtt vigan, 's példás Barátsággal maid éjfélkorig mulatták magokat, és akkoron vegyétett butszuzások közt vetének végett a Reggel kezdett pompás Szemhizlalásnak, s Füllel hallott gyönyörködtetéseknek“.

Másnap, vagyis aug. 16.-án délelőtt volt az intézet tanárainak

*) Mekkora ékesség! Milyen áldás! — monda egyebek között Kubik plébános — hogy ez az üdvös intézmény a vácziaknak egyenesen, mintegy az ölébe hullott“. Éppen vasárnap is lévén a napon e beszéd alapgondolatát a következő evangyeliumi vers képezte: „Es felette igen álmélkodnak vala azt mondván: Mindeneket jól cselekedett; mind a siketeket hallóká teszi, mind a némákat szólókká. Márk ev. VIII. r. 37. v.

első gyűlése a királyi biztos elnöklete alatt. E gyűlésen felolvas-tattak az általános és különös utasítások és kinek-kinek megjelöl-tetek a kötelessége. Végeztével a királyi biztos az intézet tisztjeit meghívta ebédre a „Szarvas fogadóba“, harmadnap pedig haza-utazott Budára.

Az intézet felavatása éppen olyan időre esett, midőn a tanítás az összes hazai iskolákban szünetelt; siketnéma is még kevés jelent-kezett az ország különböző részéből s ezért az iskolai év megkez-dését novemberig el kellett halasztani.

Cházár András az intézet felavatása után sem szünt meg fáradozni azon, hogy pénzalapját minél gazdagabbá tegye. Sokan nem hittek abban, hogy az intézet létesíthető lesz s azért nem adakoztak, ezeket figyelmeztette Cházár András, hogy már fennáll az institutum és sok siketnéma várja adakozó kezeinek segítségét.

Növelte az adakozási kedvet ama már előbb történt intéz-kedés is, hogy a király a helytartó-tanácsnak 1802. jan. 12.-én kelt rendeletével tudtára adta az ország lakosságának, hogy egy alapítványnak összegét 2000 frtban szabja meg s aki ez összeget az intézet számára leteszi, annak jogában álland egy siketnémát fölvételre kijelölni s meghatározni azt, hogy magyarul, vagy németül taníttassék-e?

1803. május 20.-án Cházár András maga is meglátogatta az intézetet s nagy lelki gyönyörűsége tellett abban, hogy a benne nevelt tanítványok mily kitűnő előmenetellel taníttatnak. „Felül haladta valóban a Reménységet a Tapasztalás! — mondja ő maga.— Az öt Érzékenységekkel bíró Tanítványoktól sem lehetett volna többet várni. Lehetetlen hideg Vérrrel nézni ezeket a Vadságból Emberekké, e mellett hasznos Polgárokká is által változtatott új Teremtvényeket annak, aki hátra néz arra: mik voltak? és tulajdon szemeivel látja: mik lettek? Valóban! látni és el-ragadhatni; szána-kodni és örülni, itt egy nyomon jár. Tulajdon Tapasztalásom előtt én is csak hideg-Vérrrel olvastam az ily Nevelő Házakról tett Jelen-téseket. Meg fordulván a Bétsi Nevelő Házban, a Bámulás Fő Szédelgést, a Fő Szédelgés majd Ájulást okozott bennem. Szaba-dabb Levegőt kapván: még azt is oda ajánlottam volna a nevelt-vényeknek Számokra, a mim nem volt“.

Csak egyedül az „lankasztotta“ Cházár Andrásnak a „Váczi Házban“ érzett örömét, hogy kevés lévén az erő, a neveltek is kevés számuak lehetnek. Ezért 1804-ben a „Magyar Kurir“ utján azon levelével, melyből az előbbi idézetemet is vettem, még egy-

szer felkéri adakozásra az ország lakosságát. Attól félt, hogy a mind nagyobb mérveket öltő francia háborúk teljesen kiüritik a kincstárakat s az intézet saját alapjából nem bírván megélni, megszűnik.

Ennyi aggodalmas gondoskodásai közepette Cházár Andrásnak meg kellett érnie azt, hogy kitagadják érdeméből. Az intézetnek egyik első tanára Schwarczer Antal megírta latinul az intézet keletkezését és Cházár Andrásnak nevét sem említi művében, holott személyesen ismerte s bizonyára tudomása volt arról, hogy az ő javallására és kéregetésére keletkezett az intézet.

Meszlényi Molnár János tanár 1812-ben kiadta „Bevezetés a' siketnéma oktatásmódba stb.“ című munkáját, melyet Cházár András is megszerzett volt. E munkában az intézet keletkezésére vonatkozólag egyik helyt ez áll: . . . „Végtére a mostani ditsőségesen uralkodó szeretett Ferencz Királyunk, kegyes Tekintetbe vévénn az egész Magyar Nemzetnek szives Óhajtását és munkás Segítségét, atyai Kegyességét a' hazánkbeli nyomorult Siketnémákra is kiterjeszteni akarvänn, a legfontosabb és legszorgosabb országgló Foglalatosságai között, az eddig elhagyatott szerencsétlen siketnémák' Boldogítására, nagylelkü Gondoskodással Nevelőiskolát állított fel, 20 siketnéma Fiú-gyermekek és 10 Leány-gyermekek számára Vátzonn 1802. Esztendőben“. Másutt így szól e könyv idevágó része: „Ő Felsége I. Ferencz, *kit azon nemes Ditsőség, hogy a' Hazánkban ő volt a' siketnéma intézet első Felállítója, egyedül illeti,* azt most is szüntelen méltóztatik különös Gondoskodással felsegíteni“.

Cházár András nevééről, az intézet létesítése körül kifejtett önzetlen buzgalmáról sehol egy szó sem esik a könyvben. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy Cházár András, kinek egyéb érdemeit is nagyon szívesen elfelejtették kortársai, méltatlankodva olvasta át a könyvet. Meg is írta neheztelését Molnár Jánosnak keserű, szemrehányó hangon. Nem hiányzik a levélből az önérzet megnyilatkozása sem.

Szól pedig e levél így:

„Nagy Bizodalomú Drága s Jó-akaró Uram! Két egymással ellenkező Indulatokat gerjesztett bennem, azon tudós munka, mellyet Drága Úr, a Siket-Némáknak Oktatás Mójáról ki-adni méltóztatott.

Gyönyörködtetésemre szolgált az Intézetnek Elő-mentje: a' Tanulóknak, oly tudós Kezekre lett Jutása — nevelte Gyönyörü-

ségemet kiváltképen az: hogy, Életemben, Iparkodásaimnak s Javallásaimnak Gyümöltseit láthattam. Ellenben:

Nem titkolhatom el, azt a kedvetlen meg-illetődést, melyet, a' rólam való meg-nem emlékezés támaszta bennem.

Nem lehet nem emlékezni arra: hogy, az én, Újságban iktatott Javallásom, Mozdítója lett légyen ezen Intézetnek; azt se lehetett el-felejteti: hogy annak elé-mozdítására tulajdon Költségeimmel 50,000 Rfknál többet öszve koldulgattam, és el-húzván magamtól a' Szükségeket, azon Summát 1000 Rfkkal szaporítottam.

Igaz az: hogy, a' Jó tett, Önn magában elég Jutalmat talál, de igaz az-is: hogy a' Jót Soha se teszük, egyedül azért, hogy tegyük; de azért: hogy a Jó-tettből magunk is Vigasztalást arassunk. Szeretünk másokat, mert szeretjük magunkat.

Hitesse-el bár akár-kivel, Kant vagy Fichte azt: hogy, tsupán a' Kötelességnek Tekintetjéből kell a' Virtust gyakorlani; én azt tartom: hogy, a' Kötelesség, nem Vég-Tzél, de eszköz: a' Vég-Tzél, meg-elégedés. A Kötelességet, úgy nézem: mint a Pénzt. Nem azért kedves előttem a Pénz: hogy Pénz; de azért: mivel, azzal, Jót vásárolhatok; a' Kötelességnek Gyakorlása szinte, nem azért gyönyörködtet: hogy Kötelességet gyakoroltam, de azért: hogy a' Gyakorlásból Jót reménylek. Azonban:

A'ki a' Jót, egyedül az Önn Haszonkeresésnek Tekintetjéből míveli: el-veszti annak Moralitását — el-vette itt Jutalmát.

ÉN, a Siket-Némák Intézetjének Javallásával segíteni kívántam — szenvedő Ember-Társaimon, de, az ő fel-segélésekben, magam is gyönyörködtetést kerestem; azt pedig, tsupán a' rólam való-megemlékezés szülhette, 's szülhetné. Valóban!

Ha a' túl le-irtt Intézetem által, Nevemnek fel-tartását nem reménylhetném: vissza húznám azt ma. Akár mint Okoskodjanak a' Theologusok, vagy mások: én, a' Pszichológiából itélek 's érzek.

Drága, Nagy és Jó Uram! Ha, az említett Munkátskájából, nemes Gondolkozásait ki-nem tanultam volna, drága, Nagy és Jó Uramnak: nem bátorkodtam volna Szivemet illy hátra-tartás nélkül kiontani. Ha Egyeneségem Idétlent Szült: a' Jó-Lelkü Ember-barát Botsánattal biztattyta azt: a' ki igen Szives Tisztelettel óhajt lenni. Nagy Birodalmú, Drága, s Jó-akaró Uramnak, köteles Szolgája s Barátja

Cházár András m. k.

Akadhatnak talán e levél olvasói között többen, a kik ebből Cházár András nagy emlékezete ellen tőkét kovácsolnak; a kik

nem ismervén egészen az ő életét és jellemét, egyedül e levél soraiból igyekeznek megítélni őt.

Sokaknak gondolkozását nem lehet kormányozni. Nekünk sem célunk, hogy Cházár Andrást hibátlan emberként állítsuk olvasóink elé; annyival azonban tartozunk az igazságnak és a nagy ember emlékezetének, hogy ez ítélet-alkotásban óvatosságra kérjük olvasóinkat. Egy nem közönséges, egy rendkívüli emberről van szó, a ki korát megelőzte, kortársait felülmúlva eszméket termelt, melyeknek érdekében e társadalmi élet minden terén tevékeny mozgalmat fejtett ki, miközben korának elmaradottságában gyakorta beleütközve akaratlanul is sebeket osztott és kapott. Ám a bátor fellépés, a szokatlan szókimondás, főleg pedig politikai szélsőséges magatartása vajmi ritkán hozta meg számára azt az elismerést, melyre a jó szándéku kezdeményezés s a jó ügyhöz méltó fáradozás révén méltán számot tarthat minden gyarló ember. El nem vitatható érdemeinek példátlan elhallgatása pedig méltán fájhatott nemes lelkének.

Ily ember emléke előtt, ki elég őszinte és bátor volt, hogy a valójában el nem rejthető természetes emberi gyarlóságait is nyíltan bevallja: tiszteletünket megkettőzzük.

Az intézet szervezete keletkezésétől mostanig.

Amint I. Ferencz király az udvari kancellária útján 1800. szept. 19.-én kelt 9511. számú rendelettel intézkedett az intézet felállítását illetőleg, mindjárt arról is gondoskodott, hogy a m. kir. helytartó-tanács hivatalnokai között legyen egy, aki az intézet felállítását célzó mozgalomnak hivatalos ügyeit intézze. E tisztségre legalkalmasabbnak mutatkozott zsadányi és törökszentmiklósi *Almásy* Antal helytartósági titkár, kit egyéb kitünő tulajdonságai mellett szívének emberséges indulatai is ajánlottak. Később pedig, mikor már a begyült és még várható adományok elégségeseknek mutatkoztak arra, hogy az intézet felállítható legyen, Almásy Antal azzal is megbízott, hogy utasítást dolgozzon ki, mely majd a létesítendő intézet életét és tevékenységét kormányozni fogja. E nehéz feladatot olyképp oldotta meg Almásy, hogy a bécsi intézet szervezetét vette alapul s annak szabványait a magyar viszonyokhoz alkalmazta. Elkészülvén a tervezettel, azt 1801. márcz. 7.-én egy bizottság vette tárgyalás alá, mely bizottságnak *Almásy* Pál volt az elnöke, tagjai pedig a következők: Báró *Mednyánszky* János, *Mitterpacher* Dániel püspök, *Podmaniczky* József, gróf *Battyán* Vincze, *Parády* István, *Almásy* Antal, *May* József és *Stajer* concipista. Az így elkészült utasítást a m. kir. helytartó-tanács 1802. jul. 26.-án Pozsonyban tartott gyűléséből a király Ő Felsége nevében Almásy Antalnak kiadta, hogy ő, mint az intézet megnyitására kinevezett királyi biztos, annak idejében az érdekelteknek mihez-tartás végett hirdesse ki s adja át.

Hogy az utasítás a mondott időben, jóval az intézet megnyitása előtt készült, néhány rendelkezése eléggé mutatja. Mindazonáltal csodálni lehet azt a körültekintő figyelmet és előrelátást, mely benne megnyilatkozik. Úgy a növendékek nevelése, valamint

az intézet vagyonának kezelése rendkívül aprólékos részletezéssel van szabályozva. Az oktatási módszert illetőleg eléggé liberális készítőkre vall ama rendelkezése, hogy az, ha jobbal helyettesítik, okkal móddal megváltoztatható.

Egyébiránt néhány jelentéktelen részletnek kihagyásával, mint-hogy az elmúlt száz esztendőben jelentős tényezőként szerepelt az intézet történetében, egész terjedelmében közöljük.

Legfelsőbb utasítás a váczi kir. siketnéma-intézet igazgatására.*)

Ő Cs. és K. Fölségének, legkegyelmesebb Urunknak, Dicsőségesen Uralkodó II. Ferencz Császárnak és a Mi Királyunknak kegyességéből emeltetett jelen megbecsülhetetlen váczi siketnéma-intézet, mely a legmagasabb Királyi Pártfogottatással van megajándékozva és közvetlenül a M. Kir. Helytartó-tanácsnak Fönhatósága alatt áll, nyilvánvaló céljának és szervezetének, névleg fegyelmi és gazdasági, főleg pedig a tanulmányokat felölelő szervezetének szabályzatával, az arra megkívántató következő egyénekkel Legmagasabb Királyi Elhatározással elláttatni elhatároztaték, és pedig:

1. §. A személyi álladék- és a járandóságokról.

Az intézet fejének a tanulmányok tekintetéből épen úgy, mint a fegyelem és gazdaság feletti felügyelet tekintetéből

a) az igazgató tartandó évi 800 frt fizetéssel, kijellett házonbelüli lakással, meghatározott kertrészszel és pinczével javadalmazva, aki magát az alább A) alatt számára foglalt részletes utasításhoz a legszigorúbban fogja alkalmazni.

b) A számvevő vagyis a számadó gazda 400 frt évi fizetéssel, szabad lakással, kert- és pincerészszel, végül az igazgatóval egyetemben szabad faélvezéssel ellátva, akire legkivált az intézet gazdasági ügyei lesznek bízva; számára a külön utasítás B) alatt olvasható.

A tantárgyakra való tekintetből pedig az előbb említett igazgatón kívül még lennének.

c) a róm. k. hitoktató 400 frttal, szállással és tüzelő fával javadalmazva, vagy valamely más keresztény felekezetbeli hitoktatók, ha tisztán a hitoktatás céljából alkalmazhatók lesznek.

*) A latin szövegű eredetinek ez a címe: *Instructio Pro Directione Regii Surdo-Mutorum Instituti Vaciensis altissime praescripta.*

d) s c) Két világi tanár, akiknek elseje 450, másodika 400 frt fizetéssel bír, mindkettő ingyen szállást élvez, de csak önnönmaga számára, nem pedig felesége és gyermekeire, úgyszintén tüzelőfát; ezeknek utasítása *C)* alatt alábbi helyen lesz.

f) A tanársegéd 200 frt évi fizetéssel, ingyen lakással, az intézet részéről étellemezzel, szabad fahasználással, kinek kötelessége lesz a tanárokat helyettesíteni és a siketnéma növendékeket a rajzolás művészetére megtanítani.

g) Orvos nincs különösen alkalmazott, amennyiben a betegek szeretetteljes ápolását az odavaló irgalmasrendiek vállalták magukra, kötelezvéni magukat, hogy minden növendék után fizetendő évi 2 frtért a betegeket gyógyszerrel és orvosi segélylyel ellátják.

ElSOROLTATVÁN ilyenképen az intézet felsőbb tisztségei, szorosan vett alárendelt egyéniségek volnának :

h) a fi-növendékek felügyelője 50 frt évi fizetéssel, szállással, ágygyal, intézeti étellemezzel, ruhával és fűtéssel, aki magát a *D)* alatti utasításhoz fogja tartani, valamint

i) a leány-növendékek felügyelője, a ki a ruházatot kivéve a felügyelő járandóságaiiban részesül és magát ugyancsak a *D)* alatti utasításhoz fogja tartani.

Végül cselédek lennének :

k) a kapus 50 frt fizetéssel, szállással és bentékezésel nemkülönben ruházattal ellátva. Utasítása *E)* alatt van.

l) Szolga 50 frt fizetéssel, lakással, étellemezzel, de ruházat nélkül.

m) Szakács v. szakácsnő 50 frt fizetéssel, lakással, étellemezzel.

n) Szolgáló 30 frt fizetéssel, lakással, étellemezzel.

Végül, hogy a növendékek az iparos foglalkozásban oktatásanak, szabad lakásra elegendő failletmény mellett felfogadtatnak :

o) és *p)* egy szabó- és egy cipész-mester, ezeknek kötelessége lesz az előbb felsorolt élvezményekért, valamint azért, hogy a siketnéma növendékeket külső teendőiknél használhatják, minden intézeten belüli munkát, de mégis könyvbeírás mellett, a segítségükre kiválogatott növendékek közreműködésével az intézet javára ingyen megcsinálni.

2. §. Az intézetnek időnkinti üléseiről.

A kellő rend fenntartása végett és azért, hogy eme királyi intézet kellő vezetéséről a föntemplített magas intéző hatóságnak,

mint a helyszínén nem lévőknek, tudomása lehessen, szükséges az intézet minden tényeit és adatait ismernie; miért is Ő kir. Felsőge legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy egy értekezleti jegyzőkönyv útján ugyanannak az intéző főhatóságnak az intézet előbb említett tényei és adatai időközönként, még pedig hónapról-hónapra a legpontosabban fölterjesztessenek, az ezek megtartásában kövendő szabály a következőkben van körülírva:

Nem érintve az iskolai értekezletet, mely t. i. a tantárgyakra és a növendékek erkölcsi viseletére terjeszkedőleg az igazgató által lesz meghatározandó és a tanárok jelenlétében egyszer-másszor megtartandó: ezen kívül, még pedig minden hó utolsó napjaiban időnkinti tanácskozmányok lesznek tartandók, az igazgató elnökle s a gondnok és a tanárok jelenlétében, mely alkalommal a tanárok fölváltva viszik a tollat és megszerkesztik a jegyzőkönyvet, mely azután a gyűlés minden tagja által aláírandó és így a magas helytartó-tanácsához fölterjesztendő.

Hogy eme havi értekezleteken a királyi intézet tisztviselői között a helyes rend megtartassék, azt a szabályt kell szem előtt tartani, hogy az igazgató után a gondnok, ezután a hitoktató s ennek utána a tanárok következzenek.

b) Az efajta havi gyűléseknek tárgyát fogja képezni az intézeti rendtartásnak bármely ága, amelyben t. i. a tanárok a tantárgyak kezelésének megváltoztatását célzó nézeteiket a legnagyobb szerénységgel előadják és egyenkinti szavazásra bocsátják a dolgot. A nyert szavazatok azért veendőek föl a jegyzőkönyvbe, hogy ekként a kérdés eldöntése a magas hatóság útján eszközöltethessék, addig pedig az elfogadott intézeti tanrend tetszés szerint meg ne változtathassék.

Ugyanezen havi értekezletnek érdemleges tárgyát fogja képezni az is, ha t. i. valamely, az intézetben alkalmazott egyén, vagy cseléd az igazgató intelmeinek daczára is az ő előírt utasítása és kötelessége ellen cselekednék, vétkeiben megmaradna, törvényszegő és nem alkalmazkodó lenne, ha tehát valaki ilyennek találtatnék, egyedül az igazgató tekintélyére hagyatik, hogy az illetőt ilyen esetben a szolgálatból szabadon elbocsássa és más egyént alkalmazhasson, de mindazonáltal oly módon, hogy egyik vagy másik egyénnek úgy elbocsátása, mint megfogadása az értekezlet jegyzőkönyvébe fölvétessék.

c) A veszekedések és verekedések esetei pedig az igazgató által azonnal bebörtönöztetéssel büntetendőek és ugyaneme gyűlésen utólag előterjesztendőek.

d) Azon esetekben pedig, melyekben az intézet tisztviselőinek vétségei forognak föl, ezek orvoslás végett eme jegyzőkönyv után azonnal az intéző magas főnhatóság tudomására hozandók.

e) Végül eme havi értekezletnek legfőbb tárgyát a pénztárj és gazdasági ügyek fogják képezni, t. i. az utasítás értelmében a készpénz bevételét és kiadásait feltüntető kivonatok itt előmutatandók; itt kell a gondnok részére előírt naplókat, számlakönyveket és minden afélet, ami az ő utasításában elő van írva, az ő számadásait megtekinteni és átvizsgálni, hogy akként az előírt rend megtartassék. Ugyanezen gyűlésben a gondnok az előforduló új kiadások elméleti kivetését új pénzelőlegek szükségességét kifejteni s e tárgyat írásbelileg bejelenteni tartozik.

f) Végül minden az intézet anyagi javát érdeklő ügy, melyben a főnhatóság döntése szorosán véve nem szükséges, itt tárgyalható és a szavazatok többsége szerint itt eldönthető. Ugyanaz a főnhatóság azonban mindenről jegyzőkönyvileg értesítendő.

3. §. Az intézet növendékeire és teendőire vonatkozó rendről és fegyelemről.

a) Miután a rend a dolog veleje és az ifjúságnak ehhez hozzá kell szoknia, e végből tehát, valamint azért is, hogy az intézet bármely tisztviselőjére vagy cselédjére nézve a növendékek teendőit illetőleg nyilvánvaló legyen, hogy mit kell a rá szabott kötelezettségnél fogva meghatározott időközönként tennie, e czélból F) alatt a teendőknél rovatos táblázata van, mely a királyi intézet személyzetének zsinórmértékül fog szolgálni, és ezért a hálótermekben, szobákban, műhelyekben és iskolákban nyilvánosságra ki fog függesztetni.

b) Különben az intézeti belrend, vagyis a fegyelem fönntartására lényegileg megkivántatik az is, hogy ugyanabban az intézetben ne csak maguk a növendékek tartassanak tisztán épen úgy testük mint ruházatuk tekintetében, hanem egyúttal az intézetnek minden szobái és részei mindig szorgalmasan kisépertsenek és a legnagyobb tisztaságban tartassanak; ugyancsak az egészségre való tekintetből ügyelni kell, hogy a szobákba és hálótermekbe naponta friss levegő bocsájtassék, egyszóval az intézetnek minden része még magát az udvart sem véve ki, minél gyakrabban kitakaríttassék, miért is eme dolgok elvégzésére a növendékek felügyelői, s az intézetnek cselédei részint saját utasításaik értelmében, részint az igazgatónak belátása szerint szigorúan rázorítandók.

A részletezést illetőleg a felügyelőknek *D)* alatt idecsatolt utasításai szolgálnak irányadóul.

c) Végül az intézetből való kimenetel és visszatérés rendének megtarthatása végett valamint az elzárt hely (*clausura*) és a főudvar elzárása tekintetéből a kapusnak *E)* alatti utasítása foglalja magában a legapróbb szabályokat sőt ezek mellett az intézeti belfegyelem tekintetében már csak arra fordítandó figyelem, hogy a fi-növendékek a leányoktól mindig különválasztva tartassanak és egymással csakis a felügyelők jelenlétében társalogjanak és minden titkos érintkezésnek közöttük eleje vétessék.

4. §. A növendékek számáról és minőségéről.

A Legkegyelmesebb kir. elhatározás, mely 1800. szeptember 19.-én 9511 sz. a. intézetett a M. Kir. Helytartósági Tanácshoz, azt rendelte, hogy egy létesítendő alapból mindkét nembeli ifjúságból a keresztény felekezetiségre való tekintet nélkül 60 növendék vétessék fel. De mégis a fölállítás elején és amíg a szükséges alap meg nem lesz, ezt a hatvanas számot 30-ra méltóztatott leszállítani, oly módon, hogy eme 30 alapítványos növendéknek csak egy harmada lehessen leány, azaz 20 fi- és 10 leány-növendék vétessék fel az alapítványból, akik ott t. i. élelemmel, ruházattal és oktatással lesznek ellátandók a nyilvános királyi alapból.

Ugyanez intézethez azonfelül olyan növendékek is fölvehetők, a kikért szüleik 100 frtot fizetnek évenként intézeti élelmezés, ruházkodás és neveltetésért, de avval a kikötéssel, hogy magukat előbb mindenkor az intéző főnhatóságnál jelentsék.

Meg fog továbbá esni, hogy olyanok is lesznek, kik jómódúságuknál fogva gyermekeiket bőségesebb élelmezésben, ruházattal és kiszolgálással ellátni kívánják, ezeknek szabadságára bizatik, hogy élelmezés dolgában az intézet igazgatójával egyezzenek, méltányosnak tartatik azonban, hogy az intézet segélyezésére, saját személyi állásuk fenntartására és az évente több ezerekbe kerülő épület fenntartási költségeire évenként az intézet pénztárába 100 frtot fizeszenek. És, ha maguk mellett inast is szándékoznának tartani, azért 50 frtof fizessenek, aki egyébiránt eme fizetésért intézeti élelmezéssel és lakással lesz ellátható. De mindenkor szükség lesz, hogy az ilyen növendékek is a föl vételre vonatkozólag a kir. helytartótanácsnál előre jelentkezzenek.

E szerint az intézet növendékei három osztályba fognak soroztatni, u. m. :

1. Olyanokra, akik az alapítványból kapnak eltartást ;
2. akik évi 100 frtért intézeti ételmezést, ruhát, szállást és oktatást kapnak ;

3. végül olyanokra, akik sem ételmezést, sem más egyebet a tanításon és lakáson kívül az intézettől kapni nem akarnak.

b) Mindezek csak 7—14 éves korukban vehetők föl és 20 évük betöltésével az intézetből távozni tartoznak, szülőikre bizván, mint kívánnak jobb sorsukról gondoskodni.

Megjegyzendő, hogy ez a fölvétel csakis olyanokról értendő, akik a siketnémaságon kívül más valami fogyatkozásban, vagy betegségben u. m. a léleknek vagy testnek tompultságában tudóbbajban a fővégtagoknak sántaságában, vagy bénultságában, veszedelmes bőrkiütésekben és más e fajta testi nyavalyában nem szenvednek.

Előbbiekről az országos hatóságoknak az 1800. év ok. 7.-én 24112. sz. a. kelt a Legm. Helytartó-tanács által közzétett körrendelet intézkedései előírják, hogy minden egyes siketnéma ifju a szóban levő királyi intézetbe fölvételni óhajtván, a fölvételnek előbb említett, öt törvényesítő körülményeiről orvosi bizonylatot hozva köteles megjelenni ; ha pedig valamely jelentkező alapítványi helyre akarná magát felvételni, szegényes helyzetét, vagyis azt, hogy szülői a megélhetés eszközeivel nem rendelkeznek, köteles bebizonyítani.

c) Azon esetekben, midőn egy ilyen ifju jelentkezése az intézet igazgatóságánál történik, az igazgató figyelmeztetni tartozik az ifjút, hogy a fönnt írt feltételeknek eleget tenni és közvetve a felsőbb hatósághoz fordulni köteles. Ha pedig a feltételeknek eleget tett, az ily ifju kérvénye az igazgató által a Legm. Helytartó-tanácsához beküldendő.

d) Ha végül előadná magát olyan eset, hogy egy 20-ik évét elért ifju oktatása meghosszabbítandó lenne, (mert nem mindenkinek észtehetségei fejleszthetők ki egyazon idő alatt) ily esetben kérvény küldendő a felsőbb hatósághoz a végett, hogy az ily siketnéma ifju előírt időn túli oktatása megengedtessek.

Olyan esetekben, midőn a növendékek elhagyják az intézetet, megengedtetik, hogy az olyanok, kik a szabályok szerint 20 évüket betöltve távoznak és megélhetésükről maguknak kell gondoskodniok, — ha szüleik már nem élnek, vagy semmivel sem rendelkeznek — a fiuk 20, a leányok 15 frtnyi segélylyel láttassanak el. Előzőleg azonban az ügy a felsőbb Hatósághoz betérjesztendő.

e) Az olyan növendékek ügyében pedig, kik valamely rendkívüli ok, pl. betegség, vagy más véletlen szerencsétlenség folytán

elméjük kiművelésére szükséges képességüket elvesztenék, felterjesztés teendő a felsőbb Hatósághoz a végett, hogy az ilyenek helyébe más alkalmasabbak fölvehetőek legyenek.

f) Hasonlóképen valamely siketnéma ifju halála esetében az igazgatónak különösen ajánltatik, hogy minden egyes siketnéma ifju halála után bonczolás által megvizsgáltassék, az orvosi művelet írásba foglaltassék, az orvos sajátkezü aláírásával elláttassék s ennek egy példánya az intézet irattárában helyeztessék el, egy másik példánya pedig a Legm. Helytartó-tanács utján a pesti egyetem orvosi fakultásának küldendő be, a kellő tanulmányozás megtétele céljából.

g) Végül az igazgató a növendékek személyi állapotáról vezetett jegyzékét, melyet a legpontosabban s a szabályokat szigoruan szem előtt tartva köteles elkészíteni, félévénként, a havi gyűlések alkalmával junius és deczember hónapokban ugyanazon gyűlések jegyzőkönyvéhez hozzácsatolva a Legm. Helytartó-tanácschoz késedelem nélkül megküldje, hogy így a növendékek személyi változásának állapota számon tartassék és az üresedések idejében betölthetőek legyenek.

5. §. Az oktatás módja.

A siketnémák oktatásában a bécsi cs. és kir. siketnéma intézetben elfogadott rendszer a váczi kir. intézetben is érvényes. A bécsi intézetből egy kiválóan képzett egyén állittatik a váczi intézet élére mint igazgató, ez a vele együtt dolgozó tanárokkal, kik szintén a bécsi intézetnél nyerték abbéli ismereteiket, bizonyosan eléri azon eredményeket, melyek a váczi királyi intézet emelésére, tudományos virágzására szükségesek. Ezen férfiakban van az általános bizalom, hogy a siketnémáknak ujonnan feltalált s tudományos rendszerbe öntött oktatás-módja nagy haladást fog tenni s ezáltal a fönnt említett tanféria a tudományos világ előtt kiváló érdemeket szereznek.

a) Jóllehet a tudományok eme nemében a bécsi intézet előadási rendszere (általános vélemény szerint) a többi intézetek oktatási módjánál kiválóbbnak tartatik, mégis minthogy az efajta tudományok, tapasztalati és gépies előadási módjuknál fogva szorosan körül nem határolhatóak, hanem újabb találmányokkal folyton előrevihetőek és szükséges is haladniok, a váczi királyi intézetben megengedtetik az előadási rendszer változtatása, de ne történjék semmi az ügyben önkényesen, hanem körültekintéssel és megfontolással. Ezen szabályzatnak 2. §-a itt ujra friss emlékezetbe hozatik, hogy

t. i. : a tanároknak az oktatásmód megváltoztatásáról szóló különböző vélekedései fejenkinti szavazatok szerint, a kérdésnek az intéző főhatóság útján való eldöntése végett az intézeti gyűlésnek jegyzőkönyveibe foglalandók és ugyanazon magas főhatósághoz fölterjesztendők.

b) Legfelsőbb királyi előírás szerint az intézeti oktatás Magyarország népességének nagy különbözősége miatt magyarul a két legelterjedtebb tájszólás szerint és németül történjék. A 1802. jan. hó 12.-én 748. sz. a. az ország összes hatóságaihoz megküldött körrendelet szerint a szülőknek szabadságukban áll siketnéma gyermeküket az említett nyelvek egyikén vagy másíkan taníttatni. A lakósságnak ezen, a nyelvek többféleségét követelő helyzete folytán a következők határozatnak és pedig :

1. A német nyelvre vonatkozólag. Az intézet életének kezdetén német nyelvű oktatásban azok részesülnek, kik már a bécsi intézetben előbb oktatást nyertek és onnan a váczí intézethez tanulmányaik folytatása végett küldettek, valamint azok is, kik ujonnan az ország különböző részeiből fölvéve még semminémű oktatásban nem részesültek. Ezen nyelvben tehát kétségkívül két osztály szükséges. Egy azok számára, kik tanulmányaikat folytatni és befejezni jönnek, a másik azok számára, kik előlről kezdik. Ezen két osztály az intézet igazgatójára s a Bécsben képzett tanárok egyikére bízatik, kik azokat egymás között felosztják.

2. A magyar nyelvre vonatkozólag. Itt egy tanár azért alkalmaztatik, mivel ezen előadást csak azok fogják igénybe venni, kik tanulmányaik elején vannak s csak az alapelemeket kell elsajátítaniok. Azért itt egy osztály elegendő lévén, ez az egyik Bécsben képzett tanárra bízatik; ha esetleg a magyar nyelv tanára az előadásban bármikép akadályoztatnék, nehogy az oktatás hiányt szenvedjen, annak helyettesítésére, a német iskolából hívassék a másik tanár, kinek helyére a segédtanár állíttassék. Mikor pedig a magyar nyelvnek már két osztályra lesz szüksége, a második rendes magyar tanárról is gondoskodni kell.

Az említett két tanár, kik Bécsbe küldetnek, hogy a siketnéma oktatást viszonyítva a magyar nyelvhez elsajátítsák, azon legyen, *hogy ne csak a siketnémáknak szükséges könyveket fordítsák le magyar nyelvre, hanem hazájuk iránti buzgalomból azok tökéletesítésén kell fáradozniok, és a magyar nyelvet a többi művelt nemzetek példájára kiművelni, hogy ez által a nemzeti irodalom ügyén buzgólkodva hazájuk iránti hálájukat így is lerójják; ha pedig akadályokra és nehézségekre bukkannának, forduljanak a pesti egyetemhez.*

3. A festést és rajzot a segédtanár tanítja a növendékeknek.

4. Az említett oktatási módokból nyilvános próbák tartatnak oly időkből, melyek az igazgatónak legalkalmasabbaknak látszanak. Junius és december hónapokban azonban mulhatatlanul megtartandók, hogy a növendékeknek a tanulmányokban való egyéni előmenetele a g) alatt előirt jegyzékbe bevezetve a Legm. Helytartótanácsához felküldessék.

c) A keresztény vallás tanítása, mint legfőbb tárgya ezen jótékony intézetnek, azt eszközli, hogy az égi boldogságnak reménye beleoltatik a siketnémák szívébe és főképen ezáltal földi boldogságuknak is alapot nyernek. A növendékek ugyanazon hitigazságokban neveltessenek, mint mások. A tanítás elvei a hitoktató előtt bizonyára ismeretesek és bizton elvárható, hogy kötelmeinek legpontosabban meg fog felelni. A keresztény vallás oktatásának módszerét az ő belátására lehet bízni.

d) Hozzájárul a siketnéma növendékek neveléséhez az a gondoskodás is, mely által jövendő megélhetésükhöz szükséges foglalkozásokban gyakoroltatnak. Azokon kívül, kiket már szüleik is arra szánnak, valamennyi növendék a két házi mestertől t. i. a szabótól és cipésztől a hajlamaiknak inkább megfelelő mesterséget köteles megtanulni, részint azért, hogy munkájokból a háznak némi haszna legyen, főképen pedig azért, hogy ez által a társadalomnak hasznos tagjaivá lehessenek.

6. §. Az intézet alapjáról és a pénzkezelésről.

Pénzbeli alapja nincs az intézetnek, kivéve ama néhány ezer forintnyi kamatozásra elhelyezett összeget, mely az ország lakosságának kegyes, az intézet első felszerelésére szánt és már jórészben elköltött adományaiából fönmaradt; legfelsőbb rendelkezés folytán, Ő Felségének 1800. szept. 19.-én 9511. sz., illetve 1801. decz. 18.-án 12333. sz. a. kelt udvari rendelete szerint ezen intézetben a tanárok fizetése a vallásalap, egyéb évi kiadások pedig az eltörölt világi testvérületek alapjának terhére ruháztatik egyidejüleg, míg ezen intézetnek saját alapja létesül; végre a r. kath. hitoktató fizetését a vallásalap viseli. Avégből, hogy az intézetnek minél előbb saját alapja legyen s így a testvérületek alapja, egyéb üdvös célokra, más hasznos intézmények létesítésére legyen fordítható, Ő Felsége előbb említett udvari rendeletében megengedte, hogy nagyobb adományokra való serkentés végett minden egyes vagy

egyesület és város, ha az intézetnek 2000 forintot adományoz, joggal ruháztatik fel, hogy egy növendéket fölvételre beterjesszen. Így remélhető, hogy az alap teljesen összejő, mely a kegyes alapítványi pénztárnál a Legm. Helytartó-tanács felügyelete mellett elhelyezve, állandó biztonságot ígér. Ha az alap a szükségén túl növekszik, a növendékek száma harmincnál magasabbra emeltetik.

Így az intézet költségeinek az előbb említett alapok kezelőjétől a budai k. al. pénztártól való előlegezésére a következők határozatnak.

a) Minthogy az intézet évi kiadásai számadások szerint 6760 forintot tesznek ki, melynek fedezésére az előbb említett alapok, a tanulmány és testvérületek alapja arányosan hozzájárul, határozatlik, hogy a tanulmányalap a tanárok fizetése czimén, kik között az igazgató felelősségével 400 frttal szerepel, 1450 frtnyi összeget fizet.

A vallásalap a r. kath. hitoktató fizetésére 400 frtot fizet.

Végül az eltörölt testvérületek és az intézet saját alapja, ha már vagyona ki van helyezve, jövődelmük arányában az intézet többi évi kiadásainak fedezésére 4910 frtot fizetnek.

b) Hogy pedig ezen pénzüsszegek az említett alapok által rendesen, kellő időben előlegeztessenek s így az igazgatósághoz jussanak, határozatlik, hogy negyedévenként t. i. márczius, június, szeptember és december hónapok végén az intézet összes évi kiadásainak negyede, 6760 forintnak negyedrésze 1690 frt kifizetetik a budai pénztár által úgy, hogy ezen előlegezéshez a fönntemlített alapok a rájuk eső teher arányában hozzájárulnak. A tanulmányalap 362 frt 30 kr., a vallásalap 100 frtot, a testvérületek és az intézet alapja 1227 frt 30 krt fizet. Mely összegek a három alaphoz külön intézett nyugtát ellenében veendő fel.

c) Ezen negyedévi összegek a budai főpénztár által a Legm. Helytartó-tanácshoz előzőleg küldött beterjesztésre a maróthi fiókpénztár útján utalványoztatnak. Az ily negyedévi részt a maróthi gondnok, ki egyszersmind a fiókpénztár pénztárnoka is, az intézeti gazda jelenlétében az igazgatóhoz irányítja, az összegekről az igazgató által irt hármias nyugtát pedig az intézeti gazda által is láttamozva átveszi.

d) Az így előlegezett összeget az intézet igazgatója, az intézet anyagának kimerültével átadja a gondnoknak, tőle azonban nem hármias, csak egy általános nyugtát vesz. Az év végén ezen négy általános nyugtát a pénz felvételéről és kiadásáról való okadatolás mellé helyezvén, melyhez még saját kiadásainak bizonylatait is

csatolja, a gazda által felküldi a Legm. Helytartó-tanácsshoz számadás és tanulmányozás végett.

e) Az intézetnek ama jövödelmei, melyek Vácson vagy önkéntes adományokból, vagy kegyes hagyományozás, vagy végül az intézet gyűjtőperselyéből befolytak, az igazgató által a gazda jelenlétében átveendő, és annak nyugta ellenében azonnal átadandók.

f) Ha pedig valamely ajándék, vagy hagyomány 50 frtot meghalad, a havi gyűlésből fölterjesztés tétessék a Legm. Helytartó-tanácsshoz a végből, hogy az ilyen nagyobb összegek az intézet alapjának növelésére a budai főpénztárba helyeztessenek.

g) Minthogy pedig remélni lehet, hogy az intézet fizető növendékei révén takarékoság által az intézet vagyonával jó gazdálkodás folytatható; bármi ezen, vagy azon czímen az intézet pénztárában fönmarad, az a maga egészében az intézet létesítendő alapjához csatoltassék.

h) Ami végre az intézet kiadásainak jegyzékét és vezetését illeti, arra nézve a gazda számára külön táblázatos utasítás van előírva.

7. §. Az anyagiak rendezése.

A jó házi gazdálkodásnak legfőbb elvei, hogy a pénzek bevételéről és kiadásáról jegyzéket vezessenek és hogy a befolytak ne csak gondosan számon tartassanak, hanem minden könnyed kiadástól és fölösleges fecsérléstől megóvassanak, melynek megtartására az intézet gazdáját az előirt szabályzatok eléggé segítik.

Különösen vigyázni kell, hogy az egyformaság mindenben évről-évre megtartassék, nehogy a növendékek élelmezésében vagy a ruházásában akár formai akár értéki (amennyiben ez lehetséges) változás történjék. E végből egyszer s mindenkorra a következők határozatnak:

a) A növendékek élelmezésére nézve. Azon fölül, hogy legszigorúbban örködni kell a konyhában, a gyermekek asztalán valamint az étel és itálnak állandó tisztasága fölött, az ételekről jegyzék készítenő, hogy a növendékeknek az előirt mindennapi eledelük teljességgel kiadassanak. A mennyiség a harmincz növendéken és hét szolgaszemélyen kívül a külön fizető fiúk számától is függ, az azonban szigorúan előiratik, hogy az intézet egy tagjának élelmezése napjában 8 kr.-nál többre ne kerüljön.

b) A növendék fiúk és lányok ruházata alakra és színre mindig ugyanaz maradjon, mely ezen ujólag felállított intézet meg-

bízott rendezője által előírva az intézetnek átadott, s melyhez a vásznak, posztók s a ruhához szükséges egyéb anyagok minősége is tartozik. Az előirt ruhák és azok árai táblázatba foglalvák.

A) *A növendékek felső ruházata.*

1. Zubbony vagy kabát.
2. Rövidebb nyári kabát.
3. Mellény.
4. Két magyar nadrág.

Ezen ruhák anyagához megkivántatik (a 7 és 20 éves gyermekek közötti arány szerint) $7\frac{1}{2}$ rőf posztó

1 rőf ára 1 frt 42 kr.

5. Ezen ruhákhoz szükséges bélésre vásárlendő 7 rőf szövet. 1 rőf 18 kr.

6. Érczombok 36 „

7. Néhány öv 25 „

A szabómunkáért nem jár fizetés, mert a szabó ingyen tartozik munkát végezni az intézetnek, mégis czérnára és egyéb mellékesek beszerzésére egy növendék után fizetetik $9\frac{1}{2}$ kr.

A kabátot megjavítani tartozik bármikor s így azt két esztendőn keresztül viseli a növendék, ennél fogva a kiadások közé is csak két évenként kerül ez a rovat.

8. Két pár czipő, melyeket az intézet czipésze készít s melyekért bőr és hozzávalók beszerzésére egy pár után kap 1 frt 24 kr.

Bélésért és javításért (a munkát szintén ingyen köteles végezni) kap 12 kr.

Üdvös lenne, ha a bőrt maga a gazda szerezné be s az ő jelenlétében vágatnék szét a növendékek használatára.

9. Kerek kalap 1 frt 20 kr.

és házi sapka posztóból 51 „

melyek két évig tartsanak.

10. Nyakravalókra, gombokra stb. kiadatik 1 frt.

B) *A növendékek fehéreneműi.*

1. 3 pár ing és ugyanannyi alsónadrág, melyekhez szükséges (a növendékek korának középárányát véve) mindenikből egyhez $4\frac{1}{2}$ rőf s így az összeshez $13\frac{1}{2}$ rőf.

1 rőf ára 24 kr.

Ezeknek megvarrása az intézetben történik, azért az semmibe se kerül.

2. 4 pár kapczára $1\frac{1}{3}$ durva szövet szükséges.
 1 rőf 18 kr.
 De ez a rovat később elmarad, mert az elhasznált
 ingek e célra felhasználhatók.
 3. 3 színes szövetű kötő, 1 18 kr.

C) *A lányok téli felső ruhája.*

1. Szoknya és köntös Moldonból. Ehhez szükséges
 8 rőf szövet, melynek rőfe 45 kr.
 2. Ehhez bélés és belső vastagabb szövet 42 „
 3. Ezek beszegéséhez szükséges anyag 10 rőffel, 1 ... 2 „
 A megkészítés az intézetben történik, csak czérna és
 mellékesek címén fizettetik 12 kr.

Nyári ruházat.

4. Szoknya és köntös 8 rőf kelméből, melynek rőfe 42 kr.
 5. Ezek bélésére 3 rőf szövet, melynek rőfe 18 „
 A megvarrási munka az intézetben végeztetik.

D) *A lányok fehérnemű ruhái.*

1. 3 ing $3\frac{1}{4}$ rőf vászonból, melynek rőfe 24 kr.
 2. Két $2\frac{1}{2}$ rőfnyi kötény 24 „
 3. Két fejkendő 24 „
 4. Három zsebkendő 18 „
 5. Három pár harisnya 42 „

E) *Ágyneműek.*

1. Szalmazsák, mely le van varrva, hogy szalmával is-
 mételten ne kelljen tölteni s így a tisztaság megőrzését ne
 nehezítse, munkával együtt 1 frt 58 kr.
 2. Matracz 1 „ 54 „
 3. Dupla vánkos fej alá 3 „ 54 „
 4. Ugyanoly minőségű takaró, de könnyebb 2 „ 30 „
 5. Minden növendéknek 3 ágylepedő számíttatik
 6 rőf vászonból 24 kr.
 6. Nyári takaró 3 frt.
 7. Az egész ágyat befödő takaró, szövetjének rőfe 24 kr.

F) *Közös ruhakészlet.*

1. Törölköző két rőfből, 1 rőf 24 kr.
 2. 12 személyre szóló három alkalommal változtatandó
 asztali ruha (szalvéta), melyhez 30 rőfnyi anyag szükségeltetik 11 frt.

3. 12 személyre szóló és 12 alkalommal változtatandó asztalkendő, melyhez szintén 30 rőfnyi anyag szükséges ... 12 frt.

G) Az intézet fönntartására kiadott összegek általános átnézete.

1. Az intézet hivatalnokainak és szolgaszemélyzetének fizetése	2990 frt.
2. A házi iparosok fönntartása	150 „
3. A harmincz növendéknek és a hét szolgaszemélynek ételmezése	1805 frt 16 $\frac{1}{2}$ kr.
4. A növendékek ruházása	649 frt 30 kr.
5. Edények javítására	30 frt.
6. Konyhai edényekre	24 „
7. Konyhai faedények vásárlására és javítására	5 „
8. Írási és iskolai eszközök beszerzésére	100 „
9. Gyertyára, melynek fontja 14 kr.	85 frt 10 kr.
10. 8 lámpa ellátása évenként	50 frt.
11. A fűtőlukak és félrehelyek tisztogatása	20 „
12. A fehérműnek mosása, melyhez a 30 növendéknek valamint a 7 szolgaszemélynek fehérműi, az asztalterítők és kendők tartoznak	111 frt.
13. A portásnak és felügyelőknak ruházata	100 „
14. A ház belső fűtéséhez 120 öl fa szükséges, melynek öle 5 frt összesen	600 frt.
15. A favágónak ölenként 20 krt számítva	40 frt.
Az egész évi kiadás	6759 frt 56 $\frac{1}{2}$ kr.

A ház gondnokának buzgalmától elvárható, hogy ezen összegben túl nem fog költeni, sőt amennyire lehet takarékoságával a fönntirt rovatokból néha az intézet javára enged, elhagy. Különösen a fa, mint legdrágább czikk kezelésében nagyon örködő szemmel járjon el, nehogy a tüzelő tékozolva és bárki önkénye szerint pazaroltassék.

8. §. A gyöngélkedő beteg növendékekről és a szolgaszemélyzetről.

A megbetegedett növendékek gondozására, — amint már említve volt — szükséglet szerint naponként, vagy hetenkint kiküldetik az irgalmasok orvosa, hogy a betegeket meglátogassa és őket gyógykezelje. Különben a betegekre nézve is előir egyet-mást a házi-rend.

1. Ha a növendékek közül fiu vagy leány járványos beteg-

ségbe esik, a többi betegetől azonnal elválasztandó és távoleső szobába helyezendő.

2. Az ilyen betegekre vagy a felügyelő (ha máshol elfoglalva nincs) vagy egy szolgáló ügyel s azoknak az étel, orvosság szokott módon viendő be. A beteg lányokhoz azonban vagy a szakácsnő, vagy egy cseléd lány vigye be. Ez ügyben az igazgató a legnagyobb örködést, ellenőrzést tartozik gyakorolni, akinek az ily betegek állapotáról különben az orvos többször jelentést tesz.

3. Az ilyen beteg növendéknek — fiúnak vagy lánynak — halálakor a holttest ilyen esetekben szokásos módon helyezendő el, továbbá bonczolás útján megvizsgáltatik s az orvosi vizsgálat írásba foglalva mind az intézetben megőriztetik, mind a pesti egyetem orvosi fakultásához megküldendő.

A meghalt temetése minden pompa nélkül s a lehető legkevesebb költségekkel végeztessék.

A Magyar Helytartó-tanácsnak 1802. Jul. 26-án Pozsonyban tartott gyűléséből.

Lang Sámuel.

A) Az igazgató tisztje.

1. Az igazgató első személy az intézetben. Az álladalom reá bizza a siketnémák nevelését, melyért ő a felelős, azért a maga kötelmeit a leglelkiismeretesebben tartozik teljesíteni.

2. Örködni tartozik, hogy az intézet tanárai, növendékei, szolgálói, cseléd lányai köteleességüket, amint az a szabályzatokban bentfoglaltatik, pontosan és hajszálnyira megtegyék.

3. A ház rendjét szigoruan ellenőrizze; minden nap benézzen az iskolába, a dolgozószobába; kit-kit a maga munkájánál figyeljen meg.

4. Ha az intézetnek valamely tagja kötelezettségének nem tenne eleget, vagy engedtlenséget tanusítana s magát előzetes intésre sem javítaná meg, ügye az igazgatóhoz tartozik. Ha valamelyik tanáron észleli ezt s javulására igen kevés reménye van, az ilyent tartozik a havi gyűlésen nyilvánosan meginteni, ennek eredménytelensége után a Legm. Helytartó-tanácsnak feljelenteni s ellene a további lépéseket megtenni.

Ha valamelyik szolgáló lenne szófogadatlan, azt az igazgató vagy megbünteti elkövetett vétsége szerint, vagy a javíthatatlant az intézet szolgálatából elbocsátja s erről az intézeti havi gyűlésnek jelentést tesz.

5. A tanárokkal minden vasárnap köteles tartani szűkebb tanácskozmányt, a melyen

a) tanácskozás alá vétetik, ami a növendékek képzéséhez, viseletéhez tartozik.

b) A tanítás módszere, amint azt az igazgató osztálylátogatáskor megfigyeli, vagy amint azt valamelyik tanár fölvetni akarja, bocsáttassék vita alá, s különösen igyekezzenek mindent úgy intézni, hogy az egésznek tökéletessége, az együttes működés előmozdítsa az intézet célját.

c) a személyi megintések és tanácsadások tárgyát képezik a tanácskozásnak.

d) legfőbb tárgya azonban a tanácskozmánynak, hogy minden egyes növendék szorgalmáról, magaviseletéről és jelleméről elmondják észrevételeiket, hogy így azok képességei, hajlamai alaposan megtekinthetők legyenek.

e) Mindazon visszaélések, melyek az intézetben szokásba mennek s melyeket vagy az igazgató, vagy valamely tanár felfödözött, megbeszélés tárgyává lesznek s részint az illető tanárnak eljárásához szükséges tanács adatik, részint a vétkes növendék előhivattatván, kellő dorgálásban részesül, vagy ha szükséges, reája büntetést szabnak.

f) Az előadások rendszerének megváltoztatásában az igazgatót az 5. §-ban előadott módozatok irányítsák.

6. Hogy minden fölvetendő tárgy annál bizonyosabban föl is hozassék a tanácskozáson, az igazgató naplót vezessen, melybe mindent följegyezzen, ami az intézetnek előnyére vagy hátrányára szolgál.

7. Legyen az igazgató elveiben szilárd, kötelessége végzésében fáradhatlan, a legnagyobb akadályok se rémítsék el; minden idejét, erejét és nyugalmát az intézet javára szentelje.

8. Végül minthogy az igazgató az egész háznak felügyelője s így az intézet anyagi, fegyelmi, rendtartási ügyeire egyaránt befolyással bír, utaljuk, hogy az intézet szabályzatának illető fejezeteit mindig szem előtt tartsa.

Kötelességének ismerje ugyanazon igazgató, hogy magát mindig az intézet szabályzatához tartsa s annak megtartását szigorúan megkövetelje mindenkitől.

B) Az intézet gazdájának vagy gondnokának tisztjéről.

Az intézet anyagi ügyei egészen a gondnokra bízotnak, ki a pénzkezelésben, ruhák és más szükségesegek beszerzésében, az épület

javítása és fönntartása körül rendszeresen és megfontolással járjon el. A gondnok a szabályzatokhoz köteles magát tartani és sohase téveszsze szem elöl, hogy legfelsőbb rendeletek szerint mindig az igazgató az intézet feje, az első személy, kinek minden ügyekben felügyeleti joga van. Előírt esküjében is, melyet letett, megfogadta, hogy az igazgató ellen semmit sem tesz se nyiltan, se titokban s bármit észre vesz, mi az intézetnek kárára volna, az igazgatónak fölfödözi, iránta mindig tisztelettel lesz s hivatalos dolgaiban az ő ellenőrzési jogát elismeri. Az intézet anyagi ügyeinek vezetése nem igazgatására, csak gondjaira van bízva. Az intézet bevételeit, a maróthi fiókpénztárból az igazgatóhoz utalványozott pénzelőlegeket, valamint az intézet helyi jövedelmeit az igazgatótól nyugta ellenében átveszi.

Ugyancsak a gondnok felelős az intézet minden bevételéről és kiadásáról. Az említett negyedévi pénzelőlegek csak az igazgatónak a Legm. Helytartó-tanács-hoz küldött felterjesztésére utalványoztatnak.

A gondnok számára a következő szabályok állnak:

1. A hónap utolsó napjaiban az anyagiak intézésére gyűlés tartatik, melyen a gondnok is köteles résztvenni. Itt kötelessége a gondnoknak, hogy tapasztalati számadás alapján a kiadások fedezésére szükséges pénzüsszeget írásban kérje, melyet az igazgató a Legm. Helytartó-tanács engedélyezése után az ő nyugtája ellenében előlegez. Az ily havi gyűléseken köteles bemutatni a gondnok a gazdálkodásáról vezetett jegyzékeket.

2. A gondnok jegyzéket vagy naplót vezessen, melybe a bevételeket és kiadásokat a kelet napjával együtt bevezesse. Minden szombaton összegezze a bevételeket és kiadásokat és zárja le a számadást. Hónapok végén bevégezvén a jegyzéket, a bevételek összegéből vonja le a kiadások összegét s az előálló különbözetet mint kasszamaradványt a következő hónap jegyzékébe mint bevételt vegye föl és az így vezetett hónapi jegyzékeket október végén a katonai év befejeztével zárja le és a maradványt a november hónapi jegyzékbe vigye át.

Ezen naplóban a bevételek és kiadások részletesebb, pontosabb vezetése végett fejezetek és számok is szerepelnek. A látalmazott elismervények, utalványozások az egész éven keresztül megőrizendők a napló mellett.

Jöllehet a naplóba minden bevétel és kiadás beirandó, azonban, mivelhogy a konyhára naponkinti számos, kisebb kiadás van,

melyek bevezetésével a napló vaskos könyvvé növe, azért a gondnok készítsen külön konyhakönyvet, melybe a napi kisebb kiadásokat vezesse be, a melyeket este összegezvén, az összeget a főnaplóba írja be. A konyhai számadásokat szintén október végén zárja le a szakácsnal, vagy szakácsnéval s a hozzátartozó okmányokat, illetve elismervényeket csatolja.

Mint hogy a gondnoki hivatalban tartandó naplók, melyekbe a kiadások és bevételek mind bevezettetnek, arra valók, hogy az intézet pénzbeli állapota bármikor megvizsgálható legyen, köteles a gondnok egy más jegyzéket u. n. költség-könyvet készíteni, melybe a bevételek és kiadások nemeik szerint külön rovatokba iratnak, folytonos utalással arra, hogy azon adat melyik lapon és szám alatt található a naplókban. Ezen könyv is október végén összegeztetik, a bevételi költségből levonván a kiadási összeg, a maradvány kitüntetendő s az illető évi bizonylatokat, elismervényeket hozzácsatolva átvizsgálás végett a Legm. Helytartó-tanács-hoz felküldetik.

3. Azon szükségletek nyilvántartására, melyek évenként nagy mennyiségben szereztetnek be, mint a liszt, zöldségfélék, fa, stb. külön jegyzéket vezessen. Ezeknek beszerzését illetőleg az intézet gyűlésén előzőleg írásban beadja a maga tervezetét. Ezen jegyzéket a maga függelékeivel t. i. bizonylatokkal, elismervényekkel fölterjeszti szintén a Helytartó-tanács-hoz.

4. Mivel a gondnok az intézet minden javának megőrzésére kötelezve van, szükséges, hogy nála a konyha, a szobák készletei, butorai jegyzékbe legyenek összeírva, melynek egy példánya az igazgatónál is meg legyen.

A ház ingóságai, szükséges eszközei egy jegyzék által a gondnok részéről mindig számon tartassanak. Mint hogy emez eszközök az év folyamán romlásnak, pusztulásnak vannak kitéve, a gondnok által többször megvizsgálandók és a jegyzetbe ez írandó: jó, javítandó, használhatatlan és azt saját aláírásával ellátva, az igazgatótól láttamozva az intézet gyűlésének a végett mutatja be, hogy az a Helytartó-tanács-hoz felterjeszse és kitűnjék, hogy mi a javítandó és mi a beszerzendő.

5. A gondnok a siketnéma ifjúság fehérenemű és egyéb ruháit is köteles megőrizni és e végből kellő helyiség jelöltetik ki neki, hol egy szobában állványok vannak a ruhák számára kis osztályokra felosztva, hogy azokba a növendékek fehéreneműit és egyéb ruháit külön rakja. Minden növendék a maga helye fölé könnyebb át-

tekintés és zavarodás elkerülése végett nevével ellátott czédulát függeszt.

Ruhaváltoztatáskor a gondnok köteles a letett ruhákat az illető szolgálktól bekövetelni s azok javításáról, tisztításáról gondoskodni.

6. A ház tisztántartása is a gondnok tisztjéhez tartozván, köteles a szolgaszemélyzetet erre szigorúan szorítani. Továbbá az ételek, italok, edények tisztaságára, egészséges voltára is ügyeljen.

7. Az éléskamrát ne bizza egészen a szakácsra, hanem annak kulcsait magánál őrizze. Általában vigyázzon, hogy az élelmiszerek szükségén túl való bevásárlása által a szakács tékozlást ne kövessen el. Továbbá arra is figyelemmel legyen, hogy a könyhai szükségletek oly időben szereztessenek be, midőn az ily czikkek olcsóbb áron kaphatók, hogy így az intézet javát takarékoságával előmozdítsa.

8. A mint egy siketnéma ifjú az intézetbe lép, minden ruhája és egyéb készlete a gondnok által összeíratik, a ki ezen jegyzéknek egy példányát az igazgatónak átszolgáltatja. A növendék mindennemű készleteit, javait őrizni tartozik s azokról a havi gyűléseken jelentést tesz.

9. Az intézet fönntartásához szükséges összes dolgok beszerzésében a szabályzatokhoz tartsa magát, melyek többek között az ételek, ruházatok minőségét, alakját is előírják.

C) Megjegyzés a tanárookra nézve.

1. A tanárok feltétlenül az igazgató alá tartoznak, mint előljárójuk alá és az ő utasításaihoz tartásuk magukat mindenben, a mi a tanítást, fegyelmet, a növendékek kötelmeit, a ház előírt rendjét illeti.

2. Egymással békében éljenek s így a növendékeknek az egyetértésre jó példát adjanak.

3. A tanítási órákat úgy, a mint maguk között fölosztották, a legpontosabban tartsák meg.

4. A tanítványaiival együtt távozó tanár addig el ne hagyja a termet, míg a másik tanár növendékeivel együtt be nem vonult.

5. Egy tanár se hagyja el, vagy változtassa meg tanóráját az igazgató tudta nélkül.

6. Egymást fölváltva örködjenek a növendékek és szolgaszemélyzet fölött, vigyázzanak, hogy a nyugalom és rend meg ne zavartassék.

7. Ha az ügyeletes tanárnak valamely fontos ügyben távoznia

kell az intézetből, jelentse ezt az igazgatónak vagy annak távollétében a hitoktátónak, ki őt helyettesíti. És ebben az esetben mindig tartozik bejelenteni az időt, a melyre künn marad, a mit az igazgató, vagy a hitoktató naplójába bevezet.

8. Az ügyeletes tanár teendői a következőkben foglaltatnak:

a) Reggel a fölkelésre való csöngetéskor köteles a hálószobákon átmenni és gondoskodni arról, hogy egy növendék se maradjon tovább ágyában, hanem mindnyájan rendben felöltözzenek, megmosakodjanak, megfésülködjenek, ágyukat megvessék, a hálószobát kitisztítsák és kiszellőztessék.

b) Felöltözködés után reggeli imára vezeti őket az iskolába, melyet az igazgató végez velök.

c) Imádság után ott marad az az osztály, melyet az napon az igazgató fog oktatni, a másik két osztályt saját foglalkozásukra vezetik.

d) Köteles napjában többször elnézni a dolgozó szobákba és ott a növendékeket szorgalmas munkára buzdítani.

e) Ebéd és vacsora idején ott marad az ebédlőben és vigyáz, hogy rend és illem uralkodjék ott, hogy a növendékek lassan és illendően egyenek, hogy mindenki megkapja a magáét és senki fékezetlen falánksággal ne ártson egészségének.

f) Ha az ételekben valamely hiányt venne észre, vagy azok a kellő mennyiségben nem hozatnának, azt közvetlenül a gondnoknak és igazgatónak jelentse.

g) Miután az esteli imádság után a növendékek már lefeküdték, tartozik végigmenni a szobákon és megfigyelni, hogy ágyában van-e minden növendék?

9. Minden vasárnap kötelesek a tanárok az iskolában tartandó tanácskozáson megjelenni.

10. E végből naplót vezessenek, melybe mindent beírjanak, amit az intézet és növendékek hasznára, vagy kárára tapasztaltak.

11. Minden szombaton előadás végeztével naplóikat az igazgatónak átadják, hogy az igazgató így a szükséges megbeszélést a gondnokkal, a tanácskozmányon pedig a tanárokkal megejtthesse.

12. Ha valamely tanárnak nehézsége támadna, előadja az igazgatónak s mindketten bevezetik naplójukba mind a panaszokat, mind az igazgató által felhozott ellenérveket.

D) Az intézet felügyelője- és felügyelőnőjéről.

1. Reggel nyári időben 5, télen 1/26-kor — miután a felkelésre jel adatott, — a felügyelő fölkelti a fiukat, a felügyelőnő

a lányokat és mindketten vigyázzanak, nehogy valamelyik növendék továbbra is ágyban maradjon.

2. Gondoskodnak róla és segédkeznek benne, hogy a növendékek ágyukat megvessék, felöltözzenek, megmosakodjanak, megfésülködjenek.

3. Midőn 6 órakor reggeli imára csengetnek, az iskolába vezeti, ott osztályonként elrendezi őket, hogy az ügyeletes egyenként könnyen megvizsgálhassa őket, mely után az igazgató, vagy hitoktató elvégzi velök a reggeli imát.

4. 6 órától nyolczig a hálószobák és folyosó tisztítását a maguk mellé vett növendékekkel elvégzik.

5. E végből a szolgálknak kötelességévé tétetik, hogy a tisztogatásra kijelölt gyermekeket oktassák az ily munka teljesítésére. Ez az oktatás azonban módjával történjék. A növendékek hibáit gorombaság nélkül, szeretettel mondják meg és szelidséggel vezessék őket rá, hogy kell pl. söpörni, és készséget, kedvet öntsenek beléjük a munkához.

6. Ha valamely növendék engedetlen, hanyag és durczás, miután előbb őt megintették, az ügyeletes tanárnak jelentsék föl.

7. A tisztogatás következő módon történjék: a) Először ki kell nyitni a hálószoba és folyosó ablakait, azután kezdődjék meg a söprés, mely után asztalok, székek, ágyak, szekrények törlőruhával megtörlendők. b) Vigyázni kell, hogy az ágyak alatt szemét ne maradjon és hogy az asztalok, székek rakosgatása lárma nélkül történjék. c) Arra is vigyázzanak, hogy az éjjeli edények kiüríttessenek, vízzel kimosva helyükre betétessenek, az árnyékszékek naponkint a mindenes által tisztán tartassanak, úgyszintén a hálószoba és folyosó köpöladái, valamint a mosdótálak is rendben legyenek.

8. A hálószoba teljes kitakarítása után a kulcsok az igazgatóhoz viendők, ki azokat szükség esetén kérelmükre újra kiadja.

9. A munkára kiszabott órákban a növendékeket elvezetik munkájukhoz s őket szorgalomra, vidámságra serkentik. Hozzák elő nekik jövődő életüket, boldogulásukat, melyet csak munkával érhetni el. Példákban adják elő nekik, hogy az élet fönntartására sok munka és fáradozás szükséges.

10. A hanyag, kedvetlen, vagy rossz viseletű gyermekeket jelentsék be, hogy büntetésben részesüljenek; éppen így jelentendő az ügyeletes tanárnak az is, ha a növendékek között valamely pör, vagy viszálykodás ütne ki.

11. Az ebédnél és vacsoránál szétosztják az ételmet és vi-

gyáznak, hogy mindenki megkapja a maga részét és hogy senki élelmiszerét, kenyérét el ne rejtse, ne változtassa, ne adja másnak.

12. Ebéd után a kisebb növendékek kíséretükben az udvarra mennek, a nagyobbak pedig dolgaikra. A játékorák alatt ügyeljenek, hogy engedély nélkül egy növendék se maradjon vissza, a többitől el ne zárkózzék.

13. A mosakodásra való vizet a tisztogatásra kirendelt növendékekkel vacsora után vitessék föl.

14. Esteli imádság után a növendékeket rendben és csendben a hálókba vezetik. Ott vigyáznak, hogy ágytakaróját mindenki levéve összehajtsa és a székre helyezze, azután illően levetkőzzék és lefeküdjék.

15. Miután a növendékek mindnyájan lefeküdtek, kioltják a világosságot. Nyáron $\frac{1}{2}$ 10, télen $\frac{1}{2}$ 9-ig szabad csak égni a mécsesnek.

16. Minden hétfőn a délelőtti órákban a fehérenemű és más ruhák tisztításáról gondoskodnak. Az elszakadt, de már megtisztított ruhákat elviszik a leányok dolgozószobájába, hogy azokat megjavíttassák. Ha valami hiányzik, a gondnoknak jelentik.

17. Vigyázniok kell arra, hogy a gyermekek ruháikat kiméeljék. Ehhez őket minden módon hozzászoktatni iparkodjanak. Nekik olyan játékot meg ne engedjenek, melyben ruhájukat bepiszkit-hatják, elszaggathatják, mint pl. a földön való csúszást, hentergést.

18. Ha valamely növendék rosszüllétről panaszodik, jelentésék az igazgatónak, vagy a hitoktatónak, ki a továbbiakról intézkedni fog.

19. Legszigorúbban örködjenek, hogy a szemérmesség megmaradjon a növendékekben, ahhoz őket minden módon hozzászoktassák. Fokozott legyen az örködés ott, hol mindkét nemű növendékek együtt vannak.

20. Templomba menéskor és visszajövetkor és különösen a templomban vigyázzanak, hogy a növendékek lehetőleg jámborul viseljék magukat s ha valaki ott szórakozott, rakoncátlan lenne, hazajöve azonnal jelentse az igazgatónak.

Ezek megtartására a felügyelő és felügyelőnő felelősség terhe mellett köteleztetnek.

E) Utasítás a portás számára.

1. Köteles a portás nyáron $\frac{1}{2}$ 6-kor, télen pedig világosodáskor kaput nyitni; — becsukja pedig az ajtót nyáron 9, télen 7 órakor.

2. Ha valaki 10 órán túl jönne haza, a nevét és a hazatérés idejét bejelentőlapra feljegyezze.

3. A növendékek kötelességeinek teljesítésére a csöngetyűvel jelt ad a megfelelő órákban, melyek a következők:

a) Fölkelésre nyáron $\frac{1}{2}$ 6-kor, télen 6 órakor.

b) Az iskolában végzendő reggeli imára 7 órakor.

c) Étkezésre, vagyis reggelire $\frac{1}{2}$ 8-kor, ebédre 12-kor, vacsorára 7 órakor.

d) Reggeli tanulásra 8-kor, délutáni tanulásra 2-kor.

e) Lefekvésre nyáron 9-kor, télen 8-kor.

f) Vasár- és ünnepnapokon hittanításra $\frac{1}{2}$ 9-kor, reggeli istentiszteletre $\frac{3}{4}$ 10-kor, a délutánira $\frac{3}{4}$ órakor.

4. Ha idegenek jönnek az intézetbe, illedelmesen fogadja; megkérdezi, hogy kit keresnek és nekik az illető tartózkodási helyét megmondja.

5. Ha magasabb állású, vagy más tisztességes egyén kívánná megtekinteni az intézetet, a tanuló szobába vezeti őket és azonnal jelenti az igazgatónak, vagy távollétében a hitoktatónak.

6. Egy növendéket se engedjen ki az intézetből, hacsak a kimenetelre jogosító igazolványt föl nem mutatja. Ezt a czédulát visszatérés alkalmával — jelezve a visszatérés idejét — a tanárnak kell átadni igazolásul, hogy a kitűzött időn túl nem maradt künn.

7. Szabad időn kívül, amikor a növendékeknek együtt kell lenniök, ne engedje meg, hogy bármelyik is akár az udvarban, akár a kapu előtt ácsorogjon. Ha pedig valamelyiket ott találja, tanulási időben az iskolába, munkaidőben pedig a megfelelő munkaterembe vezesse és azonnal jelentse a tanárnak, vagy az alkalmazottaknak.

8. Szigorúan ügyeljen, nehogy valaki az ajtóknak, asztalokban, székekben és ablakokban valami kárt tegyen, vagy azokat meghasogassa, vagy azokra irkáljon, vagy bármiféle módon az épület fölszereléseiben kárt tegyen. Ha észrevette, hogy valaki szándékosan kárt tett, azonnal jelentse a tanárnak.

9. Valahányszor az udvaron, folyosón, vagy lépcsőkön valami szemetet találna, azonnal vagy maga, vagy pedig valamelyik szolgálójával takarítsa el.

10. Amikor reggel a felkelésre jelt adott, azonnal az első emeleti hálószobába megy, a nagyobb fiu-növendékeket felkelti és nem engedi meg, hogy tovább az ágyban maradjanak; gyakran utánanéző, hogy az arra rendelt növendékek a 2-ik szakaszban elő-

irt utasítás szerint elvégzik-e a takarítást? Takarítás után bezárja a hálótermet és a kulcsot az igazgatónak adja.

11. Miután este a lefekvésre jelt adott, elhozza a kulcsot, kinyitja a hálótermet és felügyel, hogy a nagyobb növendékek rendben és csöndben feküdjenek le.

Eme utasítás legpontosabb megtartása a portásnak szigorúan meghagyatik.

F) A házi rend.

A napi rend, mely az intézet számára megállapított, megfelel a növendékek korának és testi erejének, mégis kell, hogy a fiatalabbaknak és gyöngébbeknek többszöri üdülés és nyugalom engedtessek, mint az idősebbeknek és erősebbeknek, hogy így lassankint hozzászokhassanak a munkához.

Minthogy kezdetben az intézet csak egy osztályból és csupa kezdő növendékekből áll, azért a következő napi rendet kell megtartani:

Reggel.

6 órakor a siketnémák fölkelnek és öltözködnek.

7 órakor összejönnek az iskolába s valamelyik tanár jelenlétében elvégzik a reggeli imát.

$\frac{1}{2}$ 8-kor reggeliznek.

8—10-ig az iskolában taníttatnak.

10—12-ig a munkateremben kézimunkával foglalkoznak.

12 órakor az asztali ima előbocsátásával ebédelnek s utána az asztali áldást végzik.

Ebéd után.

1 órakor üdülés az udvarban.

2—4-ig az iskolákban taníttatnak.

4—6-ig ismét a munkateremben kézimunkával foglalkozkodnak.

6 órakor újból üdülés.

7 órakor ima előbocsátásával vacsora, utána a szokásos hálaadás.

Télen 8-kor, nyáron 9-kor elvégzik az esti imát és utána lefekszenek.

Vasár- és ünnepnapon szokásos felügyelet mellett a délelőtti és délutáni ájzatosságra vezetnek.

A hitoktatáson kívül néhány órát üdülésre és a földolt leczkék tanulására kell fordítani.

Vasárnap és csütörtökön, ha az időjárás megengedi, a siket-némákat az alkalmazott felügyelő és felügyelőnő a szabadba vezetik sétálni; a helyet, a hová mehetnek és az időt, ameddig kimaradhatnak, mindig az igazgató határozza meg.

A napi étrend.

Ebéd $\frac{1}{2}$ 12-re

Vacsora $\frac{1}{2}$ 7-re.

Vasárnap.

1. Egy meszely jó marhahús
leves hosszú vagy koczká-
metélttel.	1. Elegendő leves zsemlyével.
2. Marhahús czéklával.	2. Zsemlyés, vagy szalonnás gom-
bóc.
3. Savanyú káposzta, vagy tök-
káposzta.	

Hétfő.

1. Egy meszely savanyú leves
zsemlyével.	1. Leves árpadarával.
2. Marhahús zsemlyemártással.	2. Jól megfőzött hüvelyes vete-
mény zsírral rántva.
3. Télen hüvelyes növény, nyá-
ron zöldség (zuspeis gyanánt).	

Kedd.

1. Leves mint feljebb koczká-
val vagy galuskával.	1. Leves mint feljebb zsemlyével.
2. Marhahús megfelelő savanyú-
mártással.	2. Nyáron saláta, vagy érett gyü-
mölcs és főtt borjulás „bérán-
tottan“.
3. Főzelék (zuspeis) mint hétfőn.	

Szerda.

1. Leves mint hétfőn.	1. Leves árpakásával.
2. Marhahús czéklával.	2. Nyáron friss gyümölcs, télen
pedig „köles kása“.
3. Főzelék mint hétfőn.	

Csütörtök.

1. Leves mint vasárnap.	1. Leves búzadarával, vagy árpa-
darával.
2. Marhahús sárgarépa mártás-
sal.	2. Zsírral készített főzelék.
3. Főzelék mint vasárnap.	

Péntek.

1. Tejleves zsemlyével.	1. Leves („bérántott“).
2. Főzelék („bérántott“).	2. Vajjal készített bab.
3. Hosszú, vagy koczkametélt
vajjal készítve, vagy köles tészta.	

Szombat.

Mint Pénteken.

Pecsénye és sör a következő ünnepnapokon adatik.

1. Karácsonykor.
2. Ujévkor.
3. Husvétkor.
4. Pünkösdkor.

Betegek számára.

Reggelire „Panadl“ adatik 8 óraker jó marhahús-levesből. A többi étel pedig ebédre és vacsorára előírás szerint.

Jelen kegyesen adott utasítást, amely a siketnémák váczy kir. intézetének 1802. aug. 14.-én tartott első gyűlésén kihirdettetett, a nevezett intézet használatára kiadtam.*)

Kelt Váczon 1802. aug. 14.

L. S.

Almásy Antal

a Legm. Helytartó-tanács titkára,
mint e czélra kirendelt királyi biztos.

Az intézet szervezetének minden egyes ágaira kiterjeszkedő ezen latin nyelven fogalmazott utasítások az idők folyamán esz-közölt, s a változott viszonyok követelte módosításokkal ugyan, de lényegileg 1896-ig voltak érvényben.

A fontosabb módosítások a következőkben nyernek kifejezést:

Az 1803. szept. 30.-án kelt 21208. sz. rendelet szerint az igazgató-helyettesi állás nem rendszeresíthető; megengedtetik azonban, hogy az igazgató adandó alkalmakkor a legidősebb tanár által helyettesítse magát.

Az 1805. decz. 31.-én kelt, 29136. sz. rendelet értelmében a fizető növendékek ellátási díja 100 frtról 150 frtra emeltetik fel.

Az 1810. jul. 10.-én kelt, 13336. sz. rendelettel a tanárok fizetése egyenkint 100 frttal megjavíttatik.

Az 1811. jan. 8.-án kelt, 644. sz. rendelet a felvételi kort 9—14 évben állapítja meg. Az u. a. évi márcz. 19.-én kelt, 6775. sz. rendelet kimondja, hogy a nem katolikus hitfelekezetek a növendékek vallás-oktatásáról gondoskodni és a hitoktatót fizetni tartoznak. Az igazgatóság ezzel kapcsolatban utasíttatik, hogy a különböző felekezetű hitoktatók számára külön helyiséget bocsásson rendelkezésre oly célból, hogy abban zavartalanul taníthassanak.

*) Schwarczer Antal az intézetről irt historiájában azt mondja, hogy az intézet tisztii személyzetének első gyűlése az ünnepélyes megnyitást követő napon, tehát 16.-án volt.

Az 1811. jun. 25.-én kelt, 16224. sz. rendelettel u. a. évi márcz. 16.-tól január végéig 5-szörös fizetés adatik a tanszemélyzetnek; az u. a. évi jul. 9.-én kelt, 18045. sz. rendelettel Tarrodi biztos javaslatára az összes tanárok természetbeni lakást kapnak az intézetben és a lakások átalakítására 3000 frt utalványoztatik.

Az 1813. aug. 3.-án kelt, 18703. sz. rendelet szerint az „*Instructio*“ 4. §-ának a) pontja úgy értelmezendő, hogy csak azok a nem alapítványos növendékek kötelesek fizetni, a kik az intézetben ellátást nyernek s nem azok is, a kik bejárók, tehát csak tanításban részesülnek.

Az 1815. jul. 11.-én kelt, 20133. sz. rendelet értelmében a fizető növendékek díja 300 frtra emeltetett fel.

Az 1837. ápr. 10.-én kelt, 12144. sz. rendelet szerint az 1837—38. tanévtől kezdve új növendékek csakis szeptemberben vehetők fel; a kijelöles pedig minden évben előzetesen junius hóban kell hogy történjék.

1847-ben Havas József kir. biztos 25% drágasági pótlékot engedélyez a tanároknak mindaddig, míg fizetésük rendezve lesz.

Nagyobbszabású változás a szervezetben az 1851. évben történt. Ekkor ugyanis Kovács Pál ideiglenes iskola-felügyelő tanulmányozván az intézet viszonyait, a tanárok meghallgatásával az intézet újjászervezése tárgyában részletes javaslatot dolgozott ki, melynek tartalmát főbb vonásokban a következőkben ismertetjük:

Kivonat Kovács Pál iskola-felügyelő reorganizálási tervzetéből.

A tervzet kelt Pesten 1851. febr. 28.-án. Készült az 1850. évi jul. 19.-én kelt $\frac{12814}{g}$ számu, az 1850. évi decz. 29.-diki $\frac{24420}{g}$ számu és az 1851. évi január 17.-én kelt $\frac{25100}{g}$ számu rendeletek alapján. 12 részből áll:

I. rész. „Általános nézetek és elvek“. 12 pontban tárgyalja a siketnémák oktatásának célját.

II. rész. Az alapítványok keletkezése és az intézet számadásai. Ez a rész előírja a pénzkezelés módját. Megmondja, hány alapítvány van.

III. rész. „Az intézet gazdasági administratiója“. Kiszámítja, hogy egy gyermek napi ellátására 13 kr. esik. Hosszasan bizonyítja, hogy helytelen az élelmezést vállalkozóra bízni. A tervzet evvel az igazgatót és a tantestületet kívánja megbízni.

IV. rész. „A tiszt- és szolga-személyzet kötelességei és járandóságai“. Az intézet tiszt- és szolga-személyzete: 1 hitoktató, 4 tanár, 1 tanítónő, ki egyszersmint felügyelőnő, 1 felügyelő, 1 kapus, 1 mindenes, 1 szakácsnő, 1 cseléd leány, 1 szabó. 1 czipész. Összesen 13. Az igazgató mindig a tanárok közül a legkiválóbb; tehát az, aki ismereteivel, jellemével, tekintélyével és érdemeivel legjobban kitünik. *Az igazgatót Ő Felsege nevezi ki*; a tanárokat a kormány, a szolgálkat az igazgató. A cs. kir. közoktatási miniszteriummal az igazgató az iskolai hatóság útján érintkezik. A második tanár egyszersmint gondnok is. A fizetésről a tervezet ezeket mondja: „Annak a tanárnak, a kinek más kilátása, más jutalma, más becsülete nincsen mint intézetének a felvirágoztatása, elvitáhatatlanul nagy okai vannak arra, hogy becsületesen dolgozzék, de csak úgy, hogy nem szenved szükségét. A mostani körülmények és a szociális viszonyok szükségessé teszik a fizetések javítását. Ezt belátta az előbbi magas helytartó-tanács is, mert elhatározta a fizetések javítását“. Ezekre támaszkodva a tervezet is tekintélyes fizetés-emelést proponál.

V. rész. „Az épület, mint intézet és lakóház“. *Ez a rész az intézetnek Pestre való áttétele eszméjével foglalkozik.* Szerző a vakok pesti intézetével való cserét tartja a legegyszerűbb megoldási módnak. Azon esetre, ha az meg nem történne, kisebb-nagyobb átalakításokat ajánl.

VI. rész. „A növendékek felvétele; az alapítványos növendékek számának szaporítása“. Ez a rész a felvétel módozatait írja körül. — Szerző kiszámítja, hogy kellő gazdálkodás mellett a meglevő alapítványokra az akkori 56 növendék helyett 70, sőt 75 növendéket is lehetne venni.

VII. rész. „Élelmezés, ruházat, ágy“. Az élelmezésnél a főelv az, hogy az étel egyszerű és tápláló legyen. Főeledelek a leves, a hús, a főzelék és a kenyér, a melyből minden gyermek naponként egy fontot kap. A reggeli nyáron tej, télen rántott leves. A ruházatra vonatkozólag azt kívánja a tervezet, hogy az egyszerű, czél-szerű, tartós, olcsó és tiszta legyen. A ruhát az intézeti mesteremberek készítik díjtalanul. Csak a kiszabásért kapnak csekély díjat, pld. egy kabátért 24 krt. Az ágynemű lehetőleg egyszerű legyen: varrott szalmazsák, szalmavánkos és pokrócz.

VIII. rész. „Nevelés, tanítás és tanítási tervezet“. A tanfolyam 6 évig tart, 3 osztály van. Minden osztályba 2 évig jár a gyermek. Az első osztályt egy tanár, a másodikat két tanár, a harmadikat

egy tanár tanítja; a gyakornok szükség szerint segédkezik, vagy helyettesít. Az első osztály feladata az előkészítés, bizalomkeltés, rendre való szoktatás és bevezetés a jelyelvbe. A felsőbb osztályok anyaga folyékony olvasás, helyesírás, az olvasottak megértése, a gondolatok helyes kifejezése, a nyelvtan főbb szabályai, a matematika legszükségesebb szabályai, naponként előforduló természetrajzi, földrajzi és természettani adatok. Kertészet, torna és rajz is beleszövendő a tanítás közé. A tanítás nyelve magyar és német. Augusztusban nyilvános vizsgát kell tartani.

IX. rész. „Mellékes foglalkozások, szórakozások, testgyakorlatok“. A növendékek ne henyéljenek soha. Szabad idejükben tisztítsák és javítsák ki ruhájukat, hozzák rendbe ágyukat, dolgozgasanak a kertben, avagy rajzoljanak. Tornát is kíván a tervezet még pedig Gutsmuths könyve nyomán.

X. rész. „Felügyelet, fegyelem, tisztaság“. A főfelügyeletet a cs. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium gyakorolja az iskolai hatóság által. Az intézet közvetlen feje az igazgató, ki mindenért felelős. A növendékek a hálótermekben, a tantermekben, a műhelyekben és a szabadban folytonos felügyelet alatt vannak. A tantestület kéthetenként gyűlést tart, a melyeken letárgyalja az összes folyó ügyeket. A gyűlésről jegyzőkönyvet kell felterjeszteni. 3—8 napi szabadságot az igazgató adhat, ennél többet a miniszteriumtól kell kérni. Nyári szünidő nincsen. Az intézet minden helyiségének tisztának kell lennie.

XI. rész. „Mesterségek, kereseti források, a növendékek elbocsátása“. A siketnémákat hasznos polgárokká kell nevelni, tehát mesterségre kell őket tanítani. Az első két évben erről nem lehet szó, de a harmadik évben már minden második nap délutánján a műhelybe járnak. A negyedik esztendőben minden délutánt, az ötödik esztendőben minden délutánt és három délelőttöt, a hatodik esztendőben minden délutánt és délelőttöt a műhelyben töltenek, reggel és este pedig tanulnak. Az intézetben csak szabó- és cipész-műhely van. A ki más mesterséget akar tanulni, az kijár egy becsületes, tisztességes mesteremberhez. A hatodik év után az igazgatóság gondoskodik arról, hogy a növendék felszabaduljon.

XII. rész. Áttekintés.

Ezen tervezetet a vallás- és közoktatásügyi cs. kir. miniszterium 1853. jun. 18.-án kelt, 1612. sz. rendeletével további eljárás végett a következő lényegesebb megjegyzésekkel adta ki a helytartó-tanácsnak:

A rendszeres tanítás és ipari képzés már az első évfolyamon vegye kezdetét; a tanterv e szerint megváltoztatandó.

A betöltött 8. életév előtt nem vehetők fel növendékek.

A leányok is 6 teljes éven át tartandók az intézetben.

A növendékek és tanárok üdülése szempontjából, továbbá az intézeti épület tatarozása céljából 4—6 heti nyári szünet adandó.

A fiúk mellé csak egy felügyelő alkalmazandó.

Házi orvosra szükség van ugyan az intézetben, de nem indokolt, hogy az illető a városbeli gyakorlattól eltiltassék.

Hogy a hitoktató a növendékek vallás-erkölcsi nevelését sikerrel eszközölhesse s hogy e végből minél többet érintkezhessék a növendékekkel, számára az intézetben természetbeni lakás biztosítandó.

A keresztényi erkölcsi neveléssel nem lévén összeegyeztethető az, hogy a növendékek vasárnap kézimunkákat végezzenek s e napon nyilvános vizsgálatok tartassanak, e helytelen intézkedések a jövőre nézve beszüntetendők.

A szabadkézi rajz mellé — tekintettel a növendékek ipari kiképzésére — felveendő az építészeti- és mértani rajz tanítása is.

A tanárok munkakörének megállapításánál az osztályrendszer tartandó szem előtt.

A növendékek gyakorlati képzése alatt nem értendő valamely iparág tökéletes megtanulása. E cél megvalósítása az intézetből való kilépés utáni időre hagyandó.

A helytartó-tanács u. a. évi aug. 2.-án kelt, 11735. számú leírátában a fenti iratokat áttette az intézet igazgatóságához azzal a meghagyással, hogy a Kovács Pál-féle tervezetnek a fenti minis-teri rendelet értelmében való végrehajtásáról és betartásáról gondoskodják, illetve azok alapján állítja össze az új szervezeti szabályzatot.

Az 1857. évi nov. 5.-én kelt, 3201. számú helytartó-tanácsi rendelet értelmében kérdés intéztetett az igazgatósághoz, hogy a szervezeti szabályzatot elkészítette-e már? Erre az igazgatóság u. a. évi decz. 15.-én kelt 218. számú felterjesztésében azt felelte, hogy a szabályzat politikai része készen van s még csupán a didaktikai résznek a kidolgozása van hátra, mert a gazdasági részt a cs. kir. számvevő hivatal megállapította már.

A szabályzatnak a felterjesztésben említett kész politikai része német eredeti után így hangzik:

„Ő császári és apostoli királyi felsége I. Ferencz, a ki a

siketnémaék elhagyatott állapotát szívére vette és feltette magában, hogy Váczi siketnéma-intézetet alapít, mely a legmagasabb pártfogása és védnöksége alatt állandó. Ez intézet létesülését nemes hozzájárulása által a magyar társadalom is támogatta és 1802. aug. hó 14.-én meg is nyílt. Ez alkalommal a legmagasabb helyen helybenhagyták az utasításokat, nemkülönben az intézetnek belső és külső szervezetét, melyet Almásy Antal helytartó-tanácsi biztos az első tanári gyűlésen nyilvánvalóvá tétetett. Idővel azonban a körülmények és az intézet java a szervezetet illetőleg változtatást kívántak, s minthogy a legfelsőbb cs. és kir. kormányzat megfontolás után az eddigi szervezetet és más ideiglenes szabályokat, nemkülönben az intézetnek politikai, didaktikai és gazdasági szervezését is legfelsőbb meghagyással eltörölte: a következő szabályokat és rendeleteket a váczi siketnéma-intézet számára életbe léptette.

I. RÉSZ.

Politikai szervezet.

1. §. A legmagasabb pártfogó és a felügyelő hatóság.

A váczi cs. és kir. siketnéma-intézet Ő cs. és ap. kir. Felsége legmagasabb pártfogása alatt áll. Ugyancsak Ő Felsége méltóztatott kegyesen ezen jótékony intézetet a magas cs. és kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium főfelügyeletére bizni, mely hatóság a közvetlen felügyeletet magas csász. és kir. magyar helytartó-tanács által gyakorolja.

2. §. Személyzet.

a) Az igazgató közvetlen előjárója az intézetnek, a kinek felelős vezetésére bizatik a politikai, didaktikai és gazdasági igazgatás.

b) A tantestület az igazgatón kívül még 4 tanárból áll, a kik közül az egyik számvevő és gazdasági felügyelő, a másik pedig róm. kath. hitoktató.

A rangsorozat, a melyben a 4 tanár egymástán van, a szolgálati évektől függ, úgy, hogy az idősebbik a fiatalabbikat megelőzi. Utolsó a sorban a segéd- vagy rajztanár, a ki a rajzoktatást vezeti és mint jövődöbeli tanár, a tanároknak segédkezik.

c) A segédszemélyzetet képezi: az orvos és sebész (utöbbi az irgalmasok rendjéből).

Alárendelt személyek.

Ezen osztályt képezik:

- a) női kézimunka tanítónője.
- b) A fiúk felügyelője
- c) A lányok felügyelőnője.

Szolgaszemélyzet.

Az intézet szolgaszemélyzete a következő egyénekből áll:

- a) kapus,
- b) háziszolga (mindenes)
- c) szakácsnő.
- d) két szolgálóleány.

Kézmivesek.

Ide tartoznak: egy szabó és egy cipésmester, a kik a növénydekeket az e fajta iparágakban előkészítik és a nekik szükséges ruhadarabokat megcsinálják.

3. §. Fizetési rend.

A fizetési rend, a melybe nevezett személyek tartoznak a következő:

- a) Az igazgató, aki egyszersmind első tanár is; fizetése 1000 frt, lakás, fa, kamra és pincze az intézet épületében és kertrészlet.
- b) gondnok, egyszersmind tanár is, fizetése... .. 800 frt, lakás, fa, kamra és pincze az intézet épületében és kertrészlet.
- c) és d) Két tanár egyik-egyik 600 frt, tehát kettő 1200 frt fizetéssel, ezenkívül mindegyik kap lakást, fát, kamrát, pinczét az intézet épületében és egy kertrészletet.
- e) Hitoktató 500 frt fizetéssel, e mellett kap lakást, fát, kamrát az intézet épületében és kertrészletet.
- f) Segédtanár egyszersmint rajztanár lakással és 300 frt fizetéssel.

Segédsemélyzet.

- g) Házi orvos kap 100 frtot.
- h) Sebész (az irgalmasok rendjéből), aki fizetés és gyógyszerár fejében kap 60 frtot.

Alárendelt személyzet.

- i) Női kézimunka tanítónője, aki élelmezést, lakást, fűtést és 120 frt fizetést kap.

i) a fiuk felügyelője 80 frt fizetéssel, e mellett ételmezés, ruha (mint a fiu-növendékeké), lakás, ágy és fűtés élvezetével.

j) leányok felügyelőnője 60 frt fizetéssel, ételmezés ruha (mint a leány-növendékeké), lakás, ágy és fűtés élvezetével.

Szolgaszemélyzet.

k) kapus 60 frt fizetéssel, ételmezés, ruha (mint a fiú-növendékeké), lakás, ágy és fűtés élvezetével.

l) háziszolga, intézeti koszt, lakás, ágy-fűtés és 50 frt fizetéssel.

m) szakácsnő 60 frt, e mellett intézeti koszt, lakás, ágy és fűtés.

n) és o) Két konyhaleány, à 30 frt, összesen 60 frt, e mellett intézeti koszt, lakás, ágy és fűtés.

Összes személyi járandóságok: 4450 frt.

Kézművesek.

p) és q) Az intézeti szabó- és cipész-mester a III. részben kiírt díj mellett s lakással bírnak az épületben.

4. §. Az állások betöltésének módja.

Az állások betöltésének módja üresedés esetén a következő:

a) Az igazgatói állás betöltését a cs. és kir. budai helytartó-tanács útján a legmagasabb cs. és kir. miniszterium eszközli s ezen állás betöltésénél az intézet tanárai érdemök szerint részesülnek előnyben; különös tekintetbe vétetnek szolgálati éveik s különös érdemeik.

b) Számtanárrá oly egyént nevez ki a legm. cs. és kir. Ministerium, a ki speciális képességeit, főleg pedig szolgálati éveit igazolja.

c) A megüresedett tanári állások — a hitoktatóé kivételével — az igazgató jól indokolt javaslatára a budai helytartó-tanács útján a cs. és kir. Ministerium által töltetnek be; — ezen állások betöltésénél az intézeti segédtanár, a ki mint kezdő tanár erre az állásra képességet szerzett s a tanítás módját is elsajátította, minden más pályázó fölött előnyben részesül.

d) Hitoktató hiányában az igazgató a püspöktől kér egy oly egyént a papságból, vagy szerzetes-rendből, a ki önként vállalkozik

e hivatásra, és aki a német és magyar nyelvet tökéletesen bírja. Az igazgatónak kell a jelöltet a kinevezésre ajánlania. Az ideiglenesen kinevezett hitoktató ezután köteles az intézet minden osztályát szorgalmasan látogatni, hogy ily úton a tanulás methodusát elsajátítva majdan nehéz hivatásának megfelelhessen. Az ilyen módon előkészített hitoktató egy év leforgása alatt tartozik szakvizsgát tenni, amely a helytartó-tanács kiküldöttjének elnöklete alatt az igazgató és az intézeti tanárok jelenlétében tartatik meg. Az így képesített hitoktató kinevezését a cs. és kir. Ministerium eszközli.

e) Segédtanári, vagy rajztanári állás megüresedésekor pályázat hirdettetik, és a beérkezett folyamodványok az intézeti igazgató által a helytartó-tanács elé terjesztetnek, a hol az ideiglenes kinevezésre méltó egyén, aki a német és magyar nyelvet tökéletesen tudja és a népiskolai rajztanításra képes, kijelöltetik. Az ideiglenesen alkalmazott segéd- vagy rajztanár alá kell hogy vesse magát az igazgatói hatalomnak és köteles rendkívüli szorgalommal a tanítás nehéz methodusát és az ettől elválaszthatatlan jelbeszédet megtanulni, hogy egy év leforgása után az előbbi pontban említetthez hasonló vizsgát sikeresen kiállja. A vizsga sikeres letévése után a cs. és kir. Ministerium kinevezi, illetve véglegesen alkalmazza őt

f) Az intézeti orvost a helytartó-tanács ajánlatára a kormány nevezi ki.

g) A sebészről a váczi irgalmasok rendje tartozik gondoskodni.

Alávetett állások.

h) A mi a női kézimunkát illeti, az igazgató lehetőleg élte-sebb, jó erkölcsű asszonyt igyekezzék az intézet részére megnyerni, a ki természetes szeretettel, türelemmel, jóakarattal viseltetik a gyermekek iránt és a ki meglehetősen ügyességet tanusít a női kézimunkákban. Kinevezését az igazgató jól indokolt javaslatára az előljáró helytartó-tanáctól kapja meg.

i) A fiúk felügyelője állásának megüresedésekor az igazgató ezt az előljáró hatóságnak bejelenti, hogy ez állásra egy jól fegyelmezett katona (még pedig altiszt) kiválasztassék, a ki kérvényét a határidőn belül az intézeti igazgatóságnak megküldi; az igazgatóság pedig kinevezését a cs. és kir. helytartó-tanáctól kéri.

j) Az igazgatótól függ, hogy a leányok felügyelői állásának elnyerésére oly asszonyt jegyezzen elő, a ki már előrehaladottabb korban van, jóakarattal viseltetik a gyermekek iránt és a ki külö-

nösen a beteg gyermekekkel gondos, szorgos, ápoló anyaként tudjon bánni. Kinevezését az előljáró helytartó-tanács eszközli.

k) A portási (kapusi) állás betöltése ép úgy történik mint a fiuk felügyelőjéé.

Ha ezen alárendelt személyek közül egyik-másik erkölcstelen magaviseletével, gyakori hanyagsága által, vagy a szolgálatban tanusított jelentékeny mulasztásával, — daczára a sokszori figyelmeztetéseknek — állására méltatlannak bizonyulna, akkor a tanári gyűlés kizárólag erre vonatkozó jegyzőkönyvet vesz fel és erről a helytartó-tanácsnak jelentést tesz, ha azután az illető nem tudja magát kellőleg védeni, a felsőbb hatóság szolgálatából elbocsájtja és az állást mással tölti be.

Szolgai állások.

Az igazgatónak jogában áll az intézet szolgálait, még pedig a mindenest, szakácsnőt és a szolgálókat a gondnok meghallgatása mellett felvenni, vagy azokat, adott okok alapján elbocsájtani.

Kézművesi állások.

A növendékek gyakorlati kiképzését illetőleg nagy fontosságu, hogy az intézeti szabó és czipész alaposan begyakorlott, szorgalmas és szakértő iparosok legyenek. Ezen személyek felvételénél tehát nagy körültekintéssel kell eljárni. Arra is tekintettel kell lenni, hogy ne csak keresett és derék iparosok, hanem jóra való emberek is legyenek. Családjuk pedig lehetőleg kevés gyermeket számláljon, mert mindenestre kellemetlen és czélelles, ha az intézetben sok, többnyire piszkos és rongyos gyermek járkal s a rendet zavarja. Ezen emberek felvétele és indokolt elbocsátása az igazgató javaslatára a tantestület által történik. Az eredmény pedig a jegyzőkönyv utján felettes helyen utólagosan bejelentendő.

5. §. Alapítványok.

Szegény növendékek fenntartására és ellátására az intézetnél 64 alapítványi hely van, a melyek a következő két kategóriába osztatnak:

1. Országos alapítványi helyek, a melyek a siketnémák alapjának a kamataiból tartatnak fenn. Ilyen országos alapítványi hely van 43, még pedig fiuk részére 26, leányok részére pedig 17.

2. Magánalapítványi helyek, melyek egyes jótévköztől által szegény gyermekek ellátására alapítottak. Az ilyen magánalapítványi

helyeket a kinevező tetszése szerint fiuknak, avagy leányoknak adományozhatja. Számuk 21.

Az eféle alapítványoknak ezentúl való létesítése a következőképen történik:

a) Annak a jötevőnek, a ki egy örökös magánalapítványt szándékozik tenni, ezen célra legalább 2000 forintot kell áldoznia, mely összeg az alapítvány tőkáját képezi.

b) A kiállítandó alapítványi levélben, az alapítványára felveendő gyermek kinevezésének jogát fenntarthatja magának. Halála esetére ezen kinevezési jogot utódjára átruházhatja. Azon esetben, ha az alapítólevélben nem jelöltetett ki utód, vagy ha az alapító a kinevezési jogával nem akar élni, vagy ha utódok már nem volnának életben, a kinevezési jog Magyarország cs. és kir. helytartójára száll.

c) Az alapítványi tőkének csak a kamatai használhatók fel, még pedig mindig csak egy gyermek ellátására.

d) Az ilyen magánalapítvány állandóan az alapító nevét viseli.

6. §. A növendékek felosztása.

Az intézet növendékei, még pedig úgy a fiuk, mint a leányok négy csoportba oszthatnak. Ezek a következők:

1. Országos alapítványosok. Ezek olyan növendékek, akik valamely országos alapítványi helyre vétettek fel.

2. Magánalapítványosok. Ezek olyan növendékek, akiknek valamely magánalapítványi hely adományoztatott.

3. Fizető növendékek. Ezek olyanok, akik az alapítványosokkal együtt láttatnak el, de oly feltétellel, hogy évi tartási díjuk előírás szerint az intézetnél befizetessék.

Ezen növendékeknek száma nincsen korlátozva.

4. Bejárók. Ezek olyan növendékek, akik magánosoknál vannak ellátáson, az előírt tandíj fejében bejárnak az intézetbe és a többivel együtt élvezik a tanítást. Számuk nincsen korlátozva.

7. §. A növendékek fölvétele.

A növendékeknek az intézetbe való felvételénél a következő szabályok tartandók szem előtt:

1. A tulajdonságokat illetőleg, a melyekkel valamely felveendő gyermeknek birnia kell, különösen arra kell ügyelni, hogy az a siket-ségen kívül más fogyatkozásban ne szenvedjen, tehát ne legyen hülye s ennek következtében tanításra alkalmatlan.

Siketnéma az, aki akár születésekor, akár később valami betegség által szerzett szervi hallási hiba következtében nem hall s azért a beszédhangokat felfogni, s gondolatait artikulált hangokban (szavakban) kifejezni nem képes. De azért bír azon képességgel, hogy látható jelekkel és arczkifejezésekkel gondolkozzék és beszéljen. Ilyen gyermek intellektualis tekintetben képzésre alkalmas. De miután a máskülönben képezhető gyermek gonosz betegségeknek lehet alávetve, melyek a társait is veszélyeztetik, avagy oly gyenge testalkattal bírhat, amely kiképzésére hátrányos, azért szükséges, hogy — miután az intézet semmi esetre sem gyógyító, hanem képző-intézetnek tekintendő — a felveendő siketnéma gyermek egészséges testalkatú legyen, veszélyes és ragályos betegségek elhárítása végett pedig be is legyen oltva.

Ezek szerint tehát mindenekelőtt kívánatos oly orvosi bizonyítványnak a bemutatása, a melyből kitűnik, hogy a felveendő gyermek nem hülye, hogy a siketségen kívül más fogyatkozásban nem szenved és hogy vagy kiállotta a természetes hímlőt, vagy eredményel beoltatott.

2. A siketnéma gyermek felvételénél ennek életkora sem csekély fontosságú. A zsenge korban levő gyermek, a kinél a szellemi képességek még nem érettek, oktatásra nem vehető fel. Ezenkívül az ilyen kisebb gyermekek különös gondozásra is szorulnak, a melyben az intézet berendezése miatt nem részesülhetnek. De nemcsak a csekély koru siketnéma gyermekek nem vehetők fel, hanem a nagyon idős gyermek sem. Mert az olyan gyermek, a kinél a szellem, a kedély, az intellektualis képességek éppen abban az időben hevernek parlagon, a melyben a fejlesztésre legfogékonyabbak, az az idő folyamán elbutul s azért a felvételre már nem olyan alkalmas, mint a milyen korábban lett volna. Mindenek előtt azonban az ilyen gyermekek felvétele már csak azért sem engedhető meg, mert az intézet rendeltetése, a melyben fiúk és leányok egymással érintkezhetnek, idősebb növendékek felvételét kizárja. Ezek szerint megállapítatik, hogy a felveendő gyermek ne legyen 9 éven alul és 14 éven felül.

A felvételnél tehát felmutatandó a keresztlevél, amelyből kitűnik, hogy a gyermek elérte-e már az előírt életkort. Ha az eddig nevezett bizonyítványok, a gyermekek kvalifikációját igazolják, az igazgatóság közülök a fizető növendékeket és a bejáró növendékeket felveheti. Ily növendékek felvételéhez tehát az orvosi bizonyítvány, az oltási bizonyítvány és a keresztlevél szükséges. Szegény

szülők, akik siketnéma gyermeküket valamely megüresedett országos alapítványi helyre kívánják elhelyezni a fentemlített orvosi bizonyítványon, oltási bizonyítványon és keresztlevelen kívül, még egy, a folyamodó lakhelyén működő cs. és kir. rendőri hatóság által láttamozott szegénységi bizonyítványt is tartozik benyújtani, a melyben a szülők foglalkozása és gyermekeik száma feltüntetendő, hogy lássék, miszerint a folyamodók kedvezőtlen anyagi körülmények miatt képtelenek arra, hogy siketnéma gyermekük kiképzéséről gondoskodjanak.

E három bizonyítvány ö cs. fensége, a főherceg úr, Magyarország katonai és polgári helytartójához intézett kérvényhez melléklendő, melyben a kérvényező siketnéma gyermekének egyik megüresedett országos alapítványi helyre való felvételét kéri; — az így felszerelt folyamodványok a felettes hatóság útján az illetékességi táblázatba való felvétel végett az intézet igazgatóságának megküldetnek, azután a beérkezett kérvényekkel együtt a fölötte Helytartósági-osztály útján magas döntés és kinevezés végett ö cs. fensége, a főherceg úr, Magyarország katonai és polgári helytartójához felterjesztetnek; a kérvényezők pedig az eredményről az illető hatóság útján értesítetnek.

Valamely magán-alapítványi hely elnyerhetésére a kérvényhez ugyanazon négy melléklet csatolandó, melyek az országos alapítványi hely elnyerésére előirattak — azon megjegyzéssel: hogy a kérvény az illető pátronushoz címzendő, ki a kinevezésre jogosult. A megtörtént kinevezésről az intézet igazgatósága a csatolmányok megküldése mellett — értesítendő lesz; mely ezen mellékletek szorgos megvizsgálása és a felvettnék az azokból látható qualificatiójának mérlegelése után — ha az kifogás alá nem esik — a jelzett kinevezést magas jóváhagyás végett a fölötte hatóság útján ö cs. fensége, a főherceg úr, Magyarország katonai és politikai helytartójának felterjeszti, — vagy kifogás esetében a kinevezőt kinevezésének megmásítására kéri fel.

A növendékek felvételénél pontos eljárás követhetése végett köteles az igazgatóság:

a) márczius havában, a másik félv kezdeten napilapok útján közölni az iskolai év végével megüresedő országos- és magán-alapítványi helyek számát, a folyamodás módozatait és határidejét.

b) A beérkező folyamodványokat az illetékességi táblázatba — mely az I. táblázat szerint készítendő, — felvenni és ezzel együtt junius hó elején felterjeszteni.

c) Az országos alapítványi helyekre újonnan felvettek kinevezését és a magánalapítványi kinevezések jóváhagyását július hó végéig eszközözi ő cs. fensége, a főherczeg úr, Magyarország politikai és katonai helytartója.

d) Az újonnan kinevezett növendékek augusztus, vagy szeptember hónapok folyamán mulhatatlanul Vácra az intézetbe hozandók, minthogy az elkésett behozatal csakis fontos okok: mint betegség, vagy más legyőzhetetlen akadályokkal igazolható.

e) A fizetéses valamint a tanórákra járó növendékek felvétele — rendkívüli esetek kivételével — szintén augusztus és szeptember hónapokban történjék.

f) Ha valamely gyermek az intézetbe való felvétel céljából hozatik el, szükséges: hogy az igazgatón kívül a számadást tevő és az intézeti orvos is jelen legyen, — kik a felveendő gyermeket úgy testileg mint intellectualis tekintetekből megvizsgálják. Ha ezen alkalommal kitűnnék, hogy az elhozott gyermek valamely ok miatt a felvételre teljesen alkalmatlan, akkor az igazgatóság — ha az illető gyermek felsőbb helyről valamely alapítványi helyre neveztetett volna ki — a megejtett vizsgálatról jegyzőkönyvet vesz fel, melyben a gyermek leendő elutasítását megokolja.

g) Felvétel alkalmával a növendékek a II. táblázat szerinti anyakönyvbe irandók be, melyben idővel a velük történő összes változás, valamint a kilépés ideje és módja is pontosan feljegyzendő.

h) A mennyiben oly eshetőség is lehetséges, hogy a felveendő képzése, tehetsége kétséges és erről csak hosszabb idő múlva szereshető bizonyosság, — azért erre vonatkozólag megjegyztetik: hogy az első félév próbaidőnek tekintendő, mely idő elmúltával az igazgatóság köteles az esetleg képezhetetlen gyermekek eltávolítására javaslatba hozni.

8. §. A növendékek képzési ideje és elbocsájtása.

Az oktatható siketnéma gyermekek képzési ideje — és pedig úgy az országos, valamint a magánalapítványon levőknél — 6 évben állapítatik meg; mivel pedig nem minden gyermek egyenlő szellemi tehetséggel bír és oly esetek is fordulhatnak elő, hogy egy növendék a tanár minden fáradozása daczára, — korlátolt tehetség, vagy más külső okok, pl.: hosszabb betegeskedés miatt — az előírt 6 évi szorgalmi idő alatt a kivánt képzési fokot elérni nem képes: akkor ily kivételes esetekben, az igazgatóság a tanárgyűlésen felvett jegyző-

könyvvel a felettes hatóságnál a képzési időnek 1 évvel való megtoldását kéri.

A fizetéses, valamint a tanórákra járó növendékeknel a képzési idő az illető szülők kívánsága szerint meghosszabbítható, — megjegyzendő azonban, hogy ezen meghosszabítás az ily növendéknél a 20. életév betöltése után már nem engedélyezhető.

A képzési idő befejezésének elérkeztekor az igazgatóság erről értesíteni tartozik a szülőket és őket gyermekeiknek — kik szeptember közepéig maradhatnak az intézetben — elvitelére felszólítja, a vagyontalan növendékeket pedig megfelelő útiköltséggel és okmányokkal felszerelve az utolsó félév betöltése után az intézetből elbocsátja.

9. §. Tanári értekezletek.

Az intézet jóléte feltétlenül megkívánja, hogy a fontosabb események és az intézetet érdeklő kérdések közösen tárgyalassanak. E célra szolgálnak az igazgató vezetése alatt tartandó heti s időszaki tanári értekezletek.

A hét bizonyos napján tartandó heti értekezletnek tárgyai a következők:

Az intézetre és a növendékekre vonatkozó mindazon események, a melyek a lefolyt héten előadódtak, nevezetesen:

a) Az igazgató közli a tantestülettel a lefolyt hét alatt beérkezett rendeleteket és fontosabb leiratokat.

b) A növendékeknek erkölcsi magaviselete, az elméleti és ipari képzésben való előmenetele, a fegyelmezés gyakorlása, az egyes esetekben alkalmazott büntetések módjának a megbeszélése, büntetendő cselekmények elkerülése céljából bizonyos rendszabályoknak a megállapítása.

c) Tárgyalandók továbbá mindazon javaslatok és tett tapasztalatok, melyek a tanítási módszer tökéletesítését célozzák.

d) Az alárendeltek és növendékekkel illető összes figyelmeztetések és biztatások, melyek különleges esetekben szükségessé válnak, itt beszélendők meg.

e) A heti felügyeletnek átadása és átvétele e gyűlésen történik meg.

f) Ide tartozik az előveendő különleges foglalkozások fölött való tanácskozás, a napirend esetleges megváltoztatása, a rendkívüli szünnapok és a vizsganapnak a megállapítása, stb.

g) Az értekezletnek tárgyalásai a heti felügyeletet teljesítő tanár által jegyzőkönyvbe foglalandók.

Időszaki értekezletek tartandók: a tanév elején, minden időszak közepén és végén valamint rendkívüli esetekben.

E gyűléseken kerül tanácskozás alá általában az intézet szellemi és anyagi érdekét érintő minden kérdés és ügy, továbbá az igazgató, vagy a tantestületi tagok által a képzésre, fegyelemre, az intézet szükségleteire, külső és belső viszonyaira vonatkozólag tett minden észrevétel, indítvány és ajánlat.

a) E gyűlésekről a tanárok felváltva jegyzőkönyvet vezetnek, mely a felettes hatósághoz felterjesztetik, hogy az a testület törekvéseiről tudomást szerezhessen.

b) E jegyzőkönyvben minden félév végén pontos jelentés teendő a növendékek létszámáról, az egyes osztályok tantárgyainak különleges felosztásáról, a vallásgyakorlatokról, a növendékek előmeneteléről, magaviseletéről, ipari képzéséről és egészségi állapotáról.

c) Az időközben előadott s a siketnémák javának előmozdítására vonatkozó értekezések, a nevelés és oktatás érdekében tett szóbeli vagy írásbeli indítványok a jegyzőkönyvbe vezetendők.

d) Ha a tantestület tagjainak a véleménye valamely tárgynál eltérő volna, akkor a jól indokolt szavazatok a jegyzőkönyvbe vezetendők, vitás kérdés pedig a felettes hatóságnak terjesztendő fel döntés végett.

e) Ha az intézetben valakinek oly panasza van, mely el nem intézhető, akkor az az illetőnek kívánságára magasabb döntés céljából a jegyzőkönyvbe felveendő.

f) Ha valaki az alárendeltek közül az általa viselt hivatalra méltatlannak találtatnék, akkor a 4. §. értelmében az okoknak fel- említése mellett az alkalmazandó rendszabályok fölött tanácskozás tartandó s az esetleg szükségesnek vélt ajánlat a jegyzőkönyv által a felettes hatósághoz felterjesztendő.

g) A 4. §-ban foglalt előírás szerint az intézeti iparosoknak felvétele vagy indokolt elbocsátása ezen a gyűlésen tárgyalandó s a hozott határozat a jegyzőkönyvben feljegyzendő.

h) Jegyzőkönyvbe foglalandók továbbá az összes rendeletek és az intézethez érkezett egyéb átiratok, továbbá feljegyzendő ezen rendeletek végrehajtásának ideje és módja is.

i) A tanév végén a jegyzőkönyvvel együtt beküldendő a növendékek jegyzéke.

j) A jegyzőkönyv a gyűlés tagjai által aláírandó.

Eddig tart Zsigmondovitsnak az intézet szervezetét illető dolgozata. A kormányzó hatóság rövid idejű használatra elfogadta és életbe is léptette szabványait, de mert nem volt teljes, 1858-ban megbizta Fekete Károly intézeti tanárt ilyennek kidolgozásával, aki német nyelven ugyanez évben meg is írta „Organisations-Entwurf und Instructionen etc.“ czímen dolgozatát. Nagy terjedelmű a dolgozat, azért csak az egyes fejezeteinek czímeit közöljük, amint következnek:

I. *Általános határozatok.*

II. *Az oktatás.* Az oktatásról általában, a beszédtanítás, a közhasznú ismeretek tanítása, a számtani oktatás, a hittani oktatás, a rajzoktatás, órarend, vizsga, vakációk, tankönyvek, tanszergyűjtemény.

III. *Életpálya.* A fiuk pályaválasztása, ipari foglalkozások, az iparmester, a leányok pályaválasztása és foglalkoztatása, az iparmesternő.

IV. *A növendékek.* Beosztás, felvételek, díjak, napirend, ájtosságot, felügyelet, fegyelem.

V. *Egészségügy.* Az egészség ápolása, a betegek gondozása, kórházi szabályzat és a gyógyszerek kiszolgáltatása, betegápolás, intézeti orvos.

VI. *Tantestület.* Tanár, gyakornok, tanárjelölt, a tantárgyak szétosztása, a tanszemélyzet alkalmazása, (kinevezés).

VII. *Az intézet vezetése.* Közvetlen vezetés, igazgató, gyűlés, intézeti iratok, közvetett vezetés.

VIII. *Intézeti alap.* Határozatok.

IX. *Házi gazdálkodás.* Határozatok.

Függelék. Különös utasítások az igazgató, a tanárok és gyakornokok, a gondnok az intézeti orvos, a tanfolyam-hallgatók, az iparmesternő, egyszersmint felügyelőnő, a felügyelő, az ápolónő és a kapus részére; fizetések és egyéb járandóságok, a nyersanyag és a termények kiadása, nyomtatványminták.

Fekete Károly munkálatának eme közölt vázából ktiünik, hogy elég körültekintően járt el. Az általa készített tervezet mindazonáltal csak irattár-töltelék maradt. Nem tudni, hogy Zsigmondovits akkori igazgatónak a tervezetről mondott kedvezőtlen véleménye-e, vagy talán a fensőbb hatóságnál uralkodó abbéli nézet, hogy jobb időnkinti rendeletekkel tetszés szerint kormányozni az intézetet, mint a kormányzó kezét megkötő, hosszabb időre szóló utasításokkal, — nem tudni, — mondom — mi volt az oka, annyi

azonban bizonyos, hogy Fekete Károly dolgozata soha szabályzattá nem lett.

A kormányzó hatóság az adott eseteket mindig külön-külön, rendeletekkel intézte el s ekkép az intézet személyzete nem tudván mindenben mihez tartani magát, természetes, hogy köztük több kellemetlenség történt. Sőt az is megesett az innen-onnan érkező rendeletek után, hogy az igazgató nem tudta, hogy kinek van voltaképen az intézet alárendelve, mert egyszer a bécsi csász. és kir. közoktatásügyi miniszter, máskor a helytartó-tanács, ismét máskor valami német csász. iskola-felügyelő küldözte rendeleteit.

Amint aztán az elnyomatás iszonyatai megszűntek, és a magyarokban ébredezni kezdett a nemzeti öntudat, megérezték az itt székelő csász. hivatalnokok, hogy nem sokáig lesz itt maradásuk, nem is törték fejüket aztán azon, hogy maradandó dolgot alkotásnak. Működésük kezdetén a kipróbált régi alkotásokat volt erejük rombadönteni, de helyébe újat, a régihez hasonlatos jót nem tudtak produkálni. A mi intézetünk régi instructiójában, melyet elődeink a király nevében és parancsára kaptak, észrevették az idők által elavult részeket s e czímen használhatatlannak nyilvánították azon rendelkezéseit is, melyeknél jobbakat ma sem ajánlhatunk. Jó szerencse, hogy midőn nemzeti alkotmányunkat visszakaptuk, elődeink figyelmen kívül hagyták a „német világban“ érkezett rendeleteket s ragaszkodtak az első instructióhoz, melyet a király adott.

Nem mondom, hogy az említett első utasítás szerint, mindenben ma is kormányozni lehetne az intézetet, tényleg vannak divatból kiment részletei, melyek manapság csak historiai értékkel bírnak, de mind az ügyre, mind pedig művelőire nézve örök kár, hogy az ilyen szabályzatok későbbi készítői nem értették meg nagy jelentőségét annak, hogy az intézet királyi eredeténél fogva „legmagasabb pártfoglaltatás“ alatt létesült, s hogy részére e pártfogás mindenkorra ígértetett s tőle azt soha senki el nem vette. A társadalmi tisztelet, melynek az intézet első tanárai részesei valának, a gondtalan megélhetést biztosító fizetés, melyet élvezni szerencsések voltak, lassan-lassan idő haladtával csökkent és fogyott.

Különben ki tudja miben rejlett mind ennek oka? Hiszen a kutató előtt nyilvánvaló azon visszásság, mely az intézet tanárai által végzendő munka idő szerint való folytonos gyarapodása és az élvezett kedvezmények apadása között szembeszökően meg volt és meg van. De hagyjuk ezt, az örömnép vidám kedélyét nem szabad zavarni kellemetlen dolgok emlegetésével. Jó reménységgel hisz-

szük, hogy a közfelfogás előbb-utóbb belátja, hogy ami száz esztendőknél előtte nem volt sok előlegnek, az száz esztendő elmúltával sem lesz sok jutalmazni a közönségesen elismert eredményeket.

Az intézet tanárainak fizetése az elmúlt század folyamán rendkívül változatos volt. Hol több, hol kevesebb. Aránylag legtöbb volt az intézet létesítésekor s legkevesebb most. Az egyes időszakok drága megélhetési viszonyai több ízben folyamodásra is kényszerítették az intézet tanárait, hogy a változott viszonyokat figyelembe véve gyarapíttassék javadalmazásuk; némelykor meg is hallgatták kérelmüket, de legtöbbször csak ideiglenes intézkedésekkel segítettek bajukon. Így a sok kérelmezésre 1862-ben a helytartó-tanács decz. 30.-án kelt 83053. sz. rendeletével három évre a következőképen állapítja meg fizetéseiket: az igazgató, aki egyszeremint első tanár is, kap 1300 frt évi fizetést, a második tanár 950 frtot, a harmadik 850 frtot, a negyedik 700 frtot, a hitoktató 600 frtot, a rajztanár 400 frtot, az orvos pedig 120 frtot; ezen kívül az orvos kivételével mindegyik szabad lakást is. E rendelet által megszabott fizetések 1865-ben aug. 7.-én kelt 61462. sz. rendelettel három évre újból megállapítottak. 1868. szept. 1.-én kelt 14529. sz. rendeletével a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig a fizetést illetőleg úgy intézkedett, hogy az igazgató kapjon 1000 frt fizetést és 400 frt pótlékot, a rendes tanárok 800 frt fizetést és 200 frt tizedéves pótlékot, a segédtanárok pedig 450 frt fizetést és 100 frt tizedéves pótlékot. A tizedéves pótlék azonban csakhamar ötödéves pótlékká változtatott át.

A szervezeti szabályzat kidolgozása iránt 1858-tól fogva újabb intézkedés nem történt. Az intézet az időnkint érkezett rendeletekkel kormányoztatott s a tiszti-személyzet egyébként alkalmazkodott az 1802-ben kelt „legfelsőbb utasítás“ szabványaihoz.

1892-ben aug. 8.-án kelt 29381. sz. rendeletével a vallás- és közoktatásügyi miniszter az igazgatónak és a tanári testületnek figyelmébe ajánlotta, 1894. január 14.-én kelt 53321. sz. rendeletével pedig meghagyta, hogy az intézet számára szervezeti szabályzatot készítsenek. E szabályzat az utóbb említett év febr. 17.-ére tényleg el is készült. Nagyon sok szóval az aprólékos dolgokra is kiterjeszkedik s éppen ez a hibája, a miért nem léphetett életbe.

A testület azonban emlékezetében tartotta a miniszter úr rendeletét, s 1896. márcz. havára az akkori igazgató többek segítségével elkészítette s a tanári testület letárgyalta az új szervezeti szabályzatot, melyet a miniszter úr alább közlendő szövegében el is

fogadott. Legnagyobb hibája minden modern intézkedése daczára e mostan is érvényben levő szervezeti szabályzatnak az, hogy teljesen mellőzi az intézetnek történelmi múltját; sok irányú intézkedései nem a múltak hagyományain alapulnak, hanem a bámult külföld példáján. A szervezeti szabályzathól hiányzó rész „Házirend“ cím alatt a következő évben lépett érvényre.

Mindkettőt teljes szövegében im itt közöljük:

I.

A siketnémák váczi m. kir. orsz. nevelő- és tanítóképző intézetének szervezeti szabályzata.

(Jóváhagyatott a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr 1896. évi június hó 15.-én 29348. sz. a. kelt rendeletével.)

I. Általános határozmányok.

1. §. A siketnémák m. kir. országos nevelő- és tanítóképző intézetének — mely 1802. óta áll fenn — czélja: első sorban úgy a fiu, mint a leány-növendékeket fogyatékoságuk daczára vallásosan és erkölcsösen nevelni, a jóra és szépre szoktatni és különleges szakszerű oktatási módszer segélyével az élő és hangzó szónak kiéjtésére és a tisztán tagolt beszédre, valamint lehetőleg mindazon ösmeretekre oktatni, melyeket az éperzékű gyermekek az elemi népiskolában sajátítanak el. Czélja továbbá a siketnéma leány-növendékeket az éperzűekkel versenyezni tudó, kenyérkereső munkás-nőkké képezni, teljes ipari kiképzést nyújtván a felső- és fehér-ruha-varrásban, szabásban, műhímezésben és más alkalmas, kenyérkeresetet biztosító kézimunkában.*) Czélja végül ezen intézetnek: hivatásuk iránti lelkesülő oly tanítókat tanítónőket képezni, a kik az intézetben rendszeresített tanítóképző tanfolyamon a siketnémák nevelésének és oktatásának módszerét úgy elméletileg, mint gyakorlatilag elsajátítván, a siketnémák iránti szeretettől áthatva, mint képzett szaktanítók és tanítónők siketnémák intézeteiben sikeresen működhetnek.

2. §. A váczi intézetben a siketnéma növendékek a jelbeszédnek teljes mellőzésével csupán előszóval oktattatnak 8 évig tartó tanfolyamban. Az oktatás tárgyai pedig a következők:

1. Hit- és erkölcsstan.

*) A fiu-növendékek az intézeti képzés egész ideje alatt kézügyességi (slőjd) oktatásban részesülnek. Az elemi oktatásban, rajzban és az előszó használatában képzett kilépő növendékeknek megbízható iparosoknál való elhelyezését és megélhetésének biztosítását az intézeti igazgatóság lehetőleg támogatni törekszik.

2. Szemléltető nyelvoktatás.
3. Olvasás és írás (fogalmazás).
4. Nyelvtan.
5. Számtan.
6. Földrajz.
7. Természetrajz és természettan.
8. Egészségtan.
9. Történelem és alkotmánytan.
10. Szabadkézi- és mértani rajz.
11. Szépirás
12. Tornászat.
13. Kézügyességi oktatás (slöjd és női kézimunka).

Az egyes tantárgyakból elérendő célokot, az elvégzendő tananyagot és alkalmazandó módszert a tanterv és módszertani utasítások határozzák meg.

3. §. Az intézet tannyelve a magyar. Jobb módú és tehetségesebb növendékek azonban az esetleg ezek oktatására vállalkozó valamely intézeti tanító által külön órákban és külön díjazás mellett, az igazgató engedélyével, idegen nyelvből is nyerhetnek oktatást.

4. §. Az intézet 8 felmenő osztálylyal és szükség szerinti párhuzamos osztályokkal bír. Egy osztályban a növendék egy tanévben át nyer oktatást. Rosz előmenetel esetében a növendék ismétli az osztályt. Többször, mint egyszer, valamely osztály nem ismételhető. Ha az osztályt ismétlő növendék a második év végén is rajz, szépirás, tornászat, avagy kézimunkán kívül még valamely tantárgyból elégtelen osztályzatot nyer, mint oktatásra alkalmatlan az intézetből elbocsáttatik. Tíz évnél tovább senki az intézetnek növendéke nem lehet; az osztály-ismétlés folytán elmaradt növendéknek tehát a 10.-ik év végén ki kell lépnie a képzés fokára való tekintet nélkül.

5. §. Egy-egy osztályban a növendékek számának maximuma az alsó négy évfolyamon 10, a felső négy évfolyamon 12. E maximumon felül egyáltalában nem szabad az egyes osztályokba növendékeket beosztani.

A tanév minden osztály számára szept. 1.-én kezdődik és tart június hó végéig. Évközben a növendék be nem léphet. Kivételnek csak az I. osztály növendékekre nézve van helye, kik legkésőbb október hó 15.-ig is felvehetők, ha a késedelmet orvosi bizonyítvány alapján betegséggel igazolják.

II. A növendékek felvétele.

6. §. A siketnémák váczai m. kir. országos nevelő- és tanítóképző intézetébe vallás-, nemzetiség- és nemre való tekintet nélkül felvehetők: oly 7 éven felüli és 10 éven aluli korban levő siketnémák, a kik a süketsegen és az ennek következményeül tekinthető némaságon kívül más testi, vagy lelki fogyatkozásban nem szenvednek. Ha valamely növendéknek felvétele után tűnnék csak ki, hogy az hülyeségben, gyengeelméjűségben, nehézkórságban, vagy más, az oktatást akadályozó betegségben szenved, eltávolíttatik.

7. §. Minőségükre nézve a növendékek bennlakók, vagy bejárók.

a) A bennlakó növendékek az intézetben teljes ellátást, ruházatot, taneszközöket nyernek és betegség esetén az intézet költségén gyógyíttatnak. A bejárók csakis oktatásban részesülnek.

b) A bennlakó növendékek fizetők, vagy ingyenesek (alapítványi helyet élvezők.) A tápdíj egy tanévre — további intézkedésig — 300 frt; mely előleges félévi részletekben fizetendő. Ez összeg fejében a növendék mindazon előnyökben részesül, melyek a bennlakó növendékek számára biztosítvák.

c) A künnlakó növendékek tisztességes és feddhetlen híri családoknál helyeztetnek el. Ennek ellenőrzése végett a szülők a növendékek elhelyezése iránt az igazgatóságot e felvétel előtt tájékoztatni tartoznak.

Az igazgatóság feladata, figyelmeztetni a künnlakó növendékek szülőit arra, hogy az ellátás költségeinek egészben, vagy részben való fedezésére mily segélyezési alapok állnak rendelkezésére, s e segélyezés elnyerése céljából a folyamodókat támogatni tartozik.

d) Tandíjat a bejáró növendékek sem fizetnek. Az intézettől kapott tankönyvek, író- és rajzeszközök fejében azonban minden növendék 10 frtot fizet az intézet pénztárába. Szegénysorsú és szorgalmas növendékeket azonban ezen összeg fizetése alól a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tantestület javaslata alapján felment.

e) A bennlakó növendékek számára létesült alapítványi helyek között vannak magánalapítványok is. Ezeknek adományozási jogát az alapítók, vagy jogutódaik gyakorolván, ily helyek elnyerése végett vagy közvetlen az alapítvány kegyurához intézendők a felvétel iránti kérvény, vagy pedig ahhoz címelve az intézeti igazgatóságnál nyújtandók be.

f) Minden más növendéknek (országos alapítványi helyet élvező, fizető bennlakó, segélyt nem élvező bejáró, segélyezett

bejáró) felvétele egyedül a vallás- és közoktatásügyi ministerium joga. Az intézetbe való felvétel iránti kérvények tehát vagy közvetlenül ezen miniszteriumhoz intézendők, vagy ahhoz címelve az intézeti igazgatóságnál nyújtandók be.

8. §. Az intézetbe való felvétel iránti szabályszerűen bélyegelt kérvényekhez a következő mellékletek csatolandók :

- a) keresztlevel, vagy születési bizonyítvány ;
- b) a gyermek siketnémaságát igazoló tisztí orvosi bizonyítvány ;
- c) himlő-oltási bizonyítvány ;
- d) hatósági kimutatás a családi és birtokállapotról.

A b) és d) alatti csatolvány számára csakis az intézeti igazgatóság által díjtalanul megküldött nyomtatvány-ürlapok használhatók.

9. §. A felvételért folyamodók felszerelt kérvényei minden évben június hó végén tárgyaltnak, hogy a felvételt nyerő növendék hozzátartozói még a tanév megkezdése előtt idejekorán értesíthetők legyenek. Az egyszer benyújtott felvételi kérvények ugyanis a benyújtás napjától mindaddig nyilvántartatnak az intézeti igazgatóság által, míg a folyamodó vagy felvétetik, avagy míg a 10. életévet be nem tölti. A 10. életévet betöltött siketnéma gyermekek kérvényei ugyanis a kérvények anyakönyvből az igazgatóság által hivatalból töröltetnek és a folyamodóknak visszaküldetnek. Úgyszintén tárgyalás nélkül hivatalból visszautasíttatnak a 10. évüket már betöltött siketnéma gyermekek felvétele iránt benyújtott kérvények.

10. §. A bennlakásra felvett fiu-gyermekek a felvétel alkalmával kötelesek magukkal hozni : 6 drb inget, 6 drb lábravalót, 6 drb zsebkendőt, 6 pár kapczát, vagy harisnyát, 3 drb törülközőt, 1 pár cipőt, vagy csizmát ; a lányok pedig : 6 drb inget, 6 pár harisnyát, 6 drb zsebkendőt, 3 drb kis kendőt, 3 drb törülközőt és egy pár cipőt.

III. Fegyelmi intézkedések.

11. §. Az intézet tantestülete a növendékek erkölcsi magaviseletét, előmenetelét állandóan gondos figyelemmel kíséri és a tantestületi üléseken tanácskozás tárgyává teszi.

12. §. Az intézet összes növendékei a szükséges tankönyveket, író- és rajzeszközöket az intézettől kapják.

A tankönyvek, füzetek és egyéb taneszközök tisztán és rend-

ben tartását az illető osztályfőnökök, de főképen a bennlakó tanítók és tanítónők szigoruan ellenőrzik és időnként a növendékek összes szerelvényeit megvizsgálják.

13. §. A növendékek kötelesek a tanórákat pontosan látogatni.

Sem a bennlakó, sem a bejáró növendékek házi, vagy egyéb teendők miatt a tanórákat el nem mulaszthatják, s az osztályfőnök felelősség terhe alatt köteles minden növendék mulasztását az osztálykönyvbe bejegyezni. Úgy a benn- mint a künnlakó növendékek mulasztása csak akkor tekinthető igazoltnak, ha a mulasztás oka betegség volt, vagy ha az igazgatónak írásban megnyert előleges engedélyével történt az óráról vagy órákról való elmaradás.

14. §. Ha valamely künnlakó tanuló maga, vagy a vele egy lakáson levők egyike ragályos betegségbe esik, az intézettől távol tartandó. Az igazgató az ily növendéket csak akkor bocsáthatja ismét az intézetbe, ha az intézet orvosa erre írásbeli engedélyt ad.

A mely tanuló igazolatlanul, habár nem egyfolytában is, annyi órát mulaszt, a mennyi a heti órák száma, az intézetből kizáratik.

15. §. A növendékek erkölcsös, vallásos és hazafias érzületének ápolása, az intézet jó szellemének megőrzése, a tanítói testületnek a hivatása. Minden tanító tekintse kötelességének nemes példaadással és igazán humanus bánásmóddal odahatni, hogy a kötelességérzet és engedelmesség, a tisztaság és rendszeretet mély gyökeret verjenek a növendékek lelkében. Gyámolítsa a tanító a növendéket önfeláldozó módon, hogy az ne érezze gyámoltalanságát, úgy azonban, hogy ne a siketnémát tekintse benne, hanem az önállóságra csak lassanként jutó zsengekoru gyermeket.

16. §. A künnlakó növendékek erkölcsi nevelésénél a szülők, vagy helyetteseik közreműködése igénybe veendő. Szükséges, hogy valamint az intézeti, úgy a házi nevelés is törekedjék arra, hogy a növendékek mindent elkerüljenek magaviseletükben, a mi korukkal, életük céljával meg nem fér, vagy erkölcsiségüket veszélyezteti.

A nem szüleiknél lakó növendékért e részben első sorban azon egyén felelős, a kire a szülő kötelességeit és jogait átruházta. Másodsorban azonban felelős az illető növendék osztályfőnöke, a ki köteles havonként legalább egyszer künnlakó növendégeit meglátogatni, tapasztalatairól a rendes tantestületi üléseken jelentést tenni; avagy az esetben, ha az illető szállásadó gondviselését alapos oknál fogva elégtelennek, vagy a növendékre való befolyását éppen károsnak tartja, az igazgatónál rögtön jelentést tenni. Az

igazgató a nyert informatio alapján javaslatot tesz a testületnek, hogy a növendékeknek más családhoz való adását határozza el, sürgős esetben pedig, igazgatói jogával élve, rögtön elveszi a gyermeket a kifogásolt családtól és máshoz adja. Miről úgy a tantesületet, mint a gyermek szüleit (gyámját) hivatalosan értesíti.

17. §. A növendékek kötelesek felekezetük vallásos gyakorlataiban az illető hitoktató által az igazgatóval egyetértőleg meghatározandó módon részt venni. Ezen gyakorlatok alól valamely növendék csakis kivételesen és fontos okok folytán az igazgató által az illető hitoktató meghallgatása után menthető fel.

Az igazgatónak kötelessége arról gondoskodni, hogy a vallási gyakorlatok alatt a növendékek ne legyenek felügyelet híján. A tanítók és tanítónők tartoznak e tekintetben is az igazgató által meghatározott módon felügyeletet teljesíteni.

18. §. A növendékekkel szemben a következő fegyelmi büntetések alkalmazhatók:

- a) a tanító által való intés, feddés és szigorú dorgálás;
- b) az igazgató beleegyezésével valamely kedvencz étel megvonása, vagy a sétáról és kirándulásról való eltiltás;
- c) az igazgató által való megdorgálás;
- d) megdorgálás a tantestület előtt;
- e) az élvezett segély, vagy alapítvány megvonása;
- f) kizárás az intézetből.

A d)—f) alatt felsorolt fegyelmi eszközök csakis megelőző tantestületi ülésben hozott határozat után alkalmazhatók.

Az élvezett segély és alapítvány megvonásához és a kizáráshoz a vallás- és közoktatásügyi minster jóváhagyása kivántatik.

A büntetések fokozatosan alkalmazandók; csak igen súlyos vétség esetén szabad a növendéket a határozatot megerősítő rendelet beérkeztéig az intézetből ideiglenesen eltávolítani, avagy a künnlakó növendéket az intézet látogatásától eltiltani. Ily intézkedésért az ösztantestület, illetőleg a tantestületi határozatot megszavazott tagok és az igazgató viselik a felelősséget.

IV. Az internatus vezetése.

19. §. Valamint az intézet általában, úgy különösen a vele kapcsolatos internatus is az igazgató felelős vezetése alatt áll. Az igazgató az internatusban ellátandó összes teendőket a jelen szabályzat keretében a bennlakó tanítók és tanítónők, a gondnok és megfelelő számú személyzet között osztja meg.

20. §. A bennlakó tanítók és tanítónők ezen segédkezése kiterjed a bennlakó növendékek feletti felügyeletre, velük együtt való étkezésre, a hálótermekben *) való ellenőrzésre (mely czélből a napi-jelentés naponként a felügyelők által kitöltendő), a növendékeknek a tanórákon kívül való hasznos és czélszerű foglalkoztatására és szórakoztatására és a szolgálzat ellenőrzésére. Ezen teendőket illetőleg a bennlakó tanítók és tanítónők az igazgatótól nyerik a szükséges utasításokat, a ki tartozik figyelemmel lenni arra, hogy a felmerülő teendők egyenlően és igazságosan legyenek az összes bennlakó tanítók és tanítónők között felosztva.

21. §. A szolgálzat és az ideiglenesen alkalmazott munkások foglalkoztatását, a rend és tisztaság körüli teendőket az igazgató — a gondnok meghallgatása mellett — a házi rendben állapítja meg.

22. §. A szolgálattal és munkásokkal a megállapított házirend keretében a gondnok rendelkezik.

A gondnok azonban a házirendtől el nem térhet, az igazgató utasításait követni tartozik, de a mennyiben az igazgató intézkedésével egyet nem értene, írásba foglalt észrevételeit az igazgató eldöntés végett a ministeriumhoz felterjeszteni köteles.

23. §. A bennlakó tanítók, tanítónők, tanfolyamhallgatók, növendékek és szolgálzat étrendjét a tantestület, az intézeti orvos és a gondnok meghallgatásával az igazgató állapítja meg és a heti étlapot az ebédlőben kifüggeszti.

24. §. Hasonlóképen szabályzatokat készít az igazgató a fentnevezettek meghallgatásával a hálótermek, a játszótermek, a fürdő- és betegszobák mikénti használatára, melyek az illető helyiségekben kifüggesztendők.

25. §. Az intézeti szigorú rend és fegyelem képezvén az eredményes internatusi nevelés legfőbb feltételeit, szükséges, hogy az intézet összes tagjai, bennlakók úgy, mint künnlakók szorosán az intézeti rendhez alkalmazkodjanak, annak betartását kiki a lehetőség szerint előmozdítsa, kerülvén mindazt, a mi az intézeti rend megbontására vezetne, mely súlyos fegyelmi kihágást képez.

*) A leányok hálótermében állandóan egy tanítónő és egy varró nő alszik. A fiúk hálótermében pedig két felügyelő tanító, hogy a növendékek levetkőzését, felöltözését, mosdását, térsülködését stb. ellenőrizhessék és még éjjel is utánuk nézhessenek.

V. Tanulmányi ügyek.

26. §. A siketnémák váczai m. kir. országos nevelő- és tanító-képző intézetében az iskolai év szeptember hó 1.-én kezdődik és tart június hó végéig.

27. §. Az iskolai évet az igazgató alkalmi iskolai ünepélylyel nyitja meg.

28. §. A tanítás folyama az egész iskolai éven át megszakítás nélkül halad a tanterv, a módszertani utasítások, a megállapított tanmenet és a havonként tartani köteles tantestületi ülések határozatai értelmében.

29. §. A tanulmányi órarendet a tantestület a tanév első hetében tartandó ülésen akként állapítja meg, hogy a tanítást a vasárnapi és ünnepi szüneteken kívül más egész napra terjedő szünet ne szakíthassa meg.

A rendes szüneteken kívül szünnapok általában a vasárnap, a meghatározott ünnepek és az igazgató által tanévenként engedélyezhető 3 szünnap.

A karácsonyi szünidő december 23.-ától bezárólag január 3.-áig, a husvétii szünidő virágvasárnaptól husvét utáni keddig bezárólag tart. Iskolai szünet tartandó még a király és a királyné születése és nevenapján, továbbá a koronázás évfordulóján.

30. §. Az órarend megállapításánál figyelmet kell fordítani arra, hogy a legtöbb szellemi munkával járó tantárgyak a délelőtti első órákra tétessenek.

Az első lecke az óraiütéssel kezdődik és teljes egy óráig tart. Az első és második lecke között 10 percnyi szünet van. A második és harmadik lecke között az ozsonna kioszthatása végett 15 percnyi szünet van, míg a harmadik és negyedik lecke között ismét csak 10 percnyi a szünet. Szünetek alatt a tantermeket szellőztetni kell.

31. §. Az iskolai tanulmányok kellő vezetése az igazgató feladata. Ő jelöli ki a tantestület meghallgatása után a tanév elején az egyes osztályok vezetőit, amennyiben pedig a felső osztályokban szakrendszer szerint folyik az oktatás, kijelöli a tantárgyak előadóit; kellő figyelemmel levén az oktatás érdekeire, továbbá az egyesek képességeire és lehetőség szerint kívánságaikra.

Az igazgató osztja fel a tantestület tagjai között az intézeti mellékteendőket is, u. m. a testületi jegyzőséget, a könyvtárnokságot, a szertárak felügyeletét stb., tekintettel levén mindig az intézet érdekeire és a teendők egyenleges megosztására.

32. §. Minden tanítónak és tanítónőnek kötelessége az oktatást a tanterv alapján megállapított tanmenet, s a módszeres tanácskozások megállapodása szerint pontosan, és az oktatás minden segédeszközeit felhasználva, elvégezni. A minden tanóra való beható, tudatos előkészület éppen olyan múlhatatlan követelménye hivatásának, mint a kiszabott tanóráknak szigorúan pontos megtartása és lelkiismeretes felhasználása. Az intézeti rend érdekében pedig akadályoztatás esetén az igazgatót idejekorán értesítenie kell, hogy helyettesítéséről intézkedhessék.

Különös figyelmet kell a tanítónak fordítania az oktatás folyamán a tiszta, természetes, jó kiejtésre, lehetőleg szabatos kifejezésre, meg nem tűrvén, hogy a növendék akkor, a midőn már képes volna gondolatait élőszóval előadni, kényelemszeretetből a jelbeszédhez, vagy íráshoz folyamodjék. Egyébként pedig legyen kellő figyelemmel a tanítás helyes, módszeres folyamatára és a rokon tantárgyak belső kapcsolatára. Minden óra necsak tanító, hanem tanuló, begyakorló óra is legyen. A házi feladatok lehetőleg a minimumra szorítkozzanak. Több házi feladattal, mint a mi egy óra alatt elvégezhető, a növendékeket megterhelni nem szabad.

33. §. Az igazgató egyik legfőbb gondját az képezze, hogy az intézet el legyen látva az oktatáshoz szükséges taneszközökkel. A tantestületnek és gondnoknak pedig kötelessége a taneszközügyűjtemények rendbentartásáról és kiméléséről gondoskodni. A taneszközök fölött a főfelügyeletet az igazgató gyakorolja. A közvetlen felügyeletet az egy egészet képező taneszközök, (szemléltetési, természetrajzi, természettani, földtani gyűjtemények, könyvtár stb.) fölött az igazgató az illető szakok tanítóira, vagy kijelölt tanítókra bízza. A tanteremhez kötött taneszközökre az illető osztályfőnök ügyel.

Minden tanító a neki átadott taneszközökről leltárt vezet, azoknak megőrzéséről, jó karban tartásáról gondoskodik, és ha szükséges, azoknak javítására az igazgató figyelmét felhívja.

34. §. Minden tanító köteles az intézetben lévő osztálykönyv megfelelő rovatait pontosan betölteni. Az osztálykönyveket pedig az igazgató havonként legalább egyszer átnézi és láttamozza.

35. §. A növendék egészségi állapotáról, magaviseletéről és előmeneteléről a szülők (gyámok) minden hó első napján értesítendőek egy értesítő lapon. Az érdemjegyek az osztálykönyvekbe is bejegyzendőek.

36. §. Minden iskolai év végén és pedig június hó második felében osztályonként házi vizsgálat tartandó. A házi vizsgálaton a négy alsó osztályban legalább 2, a felső osztályokban 4 órán át tartó vizsgán minden növendéknek mind tantárgyból be kell mutatnia a tanév alatt tett haladását.

A házi vizsgálaton az illető osztályfőnök (tantárgy előadója) az igazgatóval egyetértve megállapítja a növendéknek azon érdemjegyeit, melyek az évi értesítőben kinyomattatnak és melyek alapján a tanulmányi napló kiállítandó. Ezen naplót úgy az igazgató, valamint a tantestület összes tagjai aláírják. A házi vizsgálat nem nyilvános.

A magaviselet jelzésére: a dicséretes, jó, tűrhető, szabálytalan, rossz;

— az előmenetelre: kitünő, jeles, jó, elégséges, elégtelen;

— A szorgalom jelzésére: a kitartó, kellő, változó, hanyatló, csekély — érdemjegyek szolgálnak.

Az általános osztályzat a tantárgyakból nyert érdemjegyek számtani középárayosa alapján az előmenetelre használt érdemjegyekkel fejeztetik ki.

Bizonyítványt a növendék csak az intézet végleges elhagyása-kor kap.

37. §. A tanévet bezáró napon nyilvános vizsgálat tartatik a vallás- és közoktatásügyi minster kiküldött biztosának elnöklete alatt. Az évváró vizsgálat délelött 9 órakor kezdődik és legfeljebb déli 12 óráig tarthat. A nyilvános vizsgálaton a növendékek írásbeli dolgozatai, rajzai, kézimunkái közszemlére kiteendők.

38. §. Az oly növendék, aki a szépírás, rajz, tornászat és kézimunkán kívül valamely tantárgyból elégtelen jegyet nyer, az osztályt ismételni köteles. Javító vizsgálatot a növendék csak azon esetben tehet, ha ki tudja mutatni, hogy a két havi nyári szünidő alatt valamely, siketnémák tanítására képesített tanító által magánoktatásban részesült azon tantárgyból, amelyből elégtelen érdemjegyet nyert.

VI. A tantestület.

A) Az igazgató.

39. §. Az igazgató az intézet vezetője és a tantestület minden tagjának, valamint az intézet összes alkalmazottainak köz-

vetlen elüljárója. Felelősség melltett vezeti az intézet összes szellemi és anyagi ügyeit. Képviseli kifelé az intézetet, közvetlenül érintkezik a vallás- és közoktatásügyi ministeriummal, mint tanhatósággal és az innen vett rendeleteket végrehajtja. Mindenkor pontos tudomással kell, hogy bírjon az intézet állapotáról. Ügyel az intézeti rendre és szigorú fegyelmet tart. — Kötelees a tanítók és tanítónők óráin minél gyakrabban megjelenni, a tanítást és nevelést figyelemmel kísérni.

Különös teendői:

a) Minden tanév végén a tantestület összes tagjairól és a gondnokról minősítési táblázatot terjeszt fel a vallás- és közoktatásügyi ministerhez.

b) Ügyel arra, hogy úgy a tantestület minden tagja, valamint a gondnok előírt köteleéseit pontosan teljesítse; az esetben pedig, ha valaki részéről mulasztást tapasztal, első ízben négy-
szemközött megint, ismétlődés esetén ügyét a tantestület előtt szóba hozza, s ha mindez eredménytelen volna, végül a mulasztásról további intézkedés végett a vallás- és közoktatásügyi ministernek jelentést tesz.

c) Felügyel az intézet összes vagyona, helyiségei, gyűjtemények, könyvtár stb. felett.

d) A tantárgyakat és egyéb iskolai és intézeti teendőket felosztja, és a leczkerendet megállapítja.

e) Ellenőrzi az oktatást és nevelést.

f) Szabadságolja a tanerőket legfeljebb 8 napi időre.

g) Valamely tanító akadályoztatása esetén annak helyettesítéséről gondoskodik.

h) Intézkedik a vizsgálatok és azok vezetése iránt.

i) Gondoskodik arról, hogy minden növendék havonként legalább egyszer levelet írjon szüleinek, vagy gyámjának.

j) Szerkeszti az időnként teendő jelentéseket és a tanév végén megjelenő értesítőt.

k) Összehívja és vezeti a tantestületi üléseket és gondoskodik arról, hogy a jegyző az ülések jegyzőkönyveit pontosan vezesse.

l) A testület tagjainak és a gondnoknak magánbeadványait a saját véleménye hozzácsatolásával felterjeszti a vallás- és közoktatásügyi ministerhez.

m) Pontosn kezeli az intézet irattárát és vezeti az iktatókiadó könyvet, postakönyvet és szükséges segédkönyveket.

Az intézet gazdasági és elszámolási kezeléséért első sorban

az igazgató, másodsorban a gondnok felelős az erre vonatkozólag kiadott külön szabályzatban megszabott hatáskörben.

40. §. Az iskolai év tartama alatt az igazgató 24 órán belül eltávozhatik az intézet székhelyéről, ha helyettesről gondoskodik; 24 órán túl terjedő időre azonban csak szabályszerűen megnyert szabadsággal távozhatik. A nyári szünidő alatt 4—6 heti szabadságot vehet, azonban köteles helyettesítésére nézve a vallás- és közoktatásügyi ministerhez idejekorán felterjesztést intézni.

B) *A benn- és künnlakó tanítók és tanítónők.*

41. §. A siketnémák vácsi m. kir. országos nevelő- és tanítóképző intézetének tantestülete áll egy igazgatóból, rendes tanítókból*) segédtanítókból, tanítógyakornokokból és tanítónőkből. A tanítónők a női kézimunka-oktatást és a leányok nevelését végzik.

A tanítóképző tanfolyamon előadással megbízott rendes tanítók tanári címet viselnek.

A hitoktatók kivételével a tanítók egy próbaév kifogástalan kitöltése után állandóan alkalmaztatnak, ha siketnémák oktatására képesítő oklevéllel bírnak. A tanítónők a kézimunkán kívül más tantárgyat nem tanítván, nem kötelesek siketnémák oktatására képesítő szakvizsgát tenni.

42. §. A vácsi intézet tanítóit a vallás- és közoktatásügyi minister nevezi ki. A rendszeresített tanári és illetőleg tanítói állásra kinevezettek nyugdíjigénye az 1891. XLIII. t. cz. alapján érvényesül. Az összes intézeti alkalmazottak felett a fegyelmi hatóságok a vall. és közokt. minister gyakorolja.

43. §. Nem állandóan alkalmazott óraadó-tanítók egy heti óráért egy iskolai évre legalább 100 kor.-t kapnak.

44. §. A hitoktatókat az illető egyházi főhatóság (izraelitáknál az egyházközség) ajánlatára ideiglenes minőségben a vallás- és közoktatásügyi minister bízza meg.

Tiszteletdíjuk az illető hitfelekezethez tartozó növendékek számához képest adandó heti órák száma szerint a fentebbi kulcs alapján állapítatik meg. Ennek fejében kötelesek a növendékek hittani oktatásán kívül azok vallási gyakorlatait is vezetni és ellátni, a tantestület értekezletein megjelenni s a növendékeket összhangzó nevelésénél az igazgató utasításai szerint közreműködni.

45. §. Az intézetben alkalmazott minden tanító (tanár) és tanítónő heti 20—24 órasi oktatásra kötelezhető. — A bennlakó

*) A régiebb szabályzatokból kifolyólag ez idő szerint még 4 intézeti tanító tanári címet viselhet és egy segédtanító segédtanári címet.

tanítók és tanítónők ezen kívül kötelesek az internatus vezetése körüli teendőkben (l. 20. §.), valamint a tanítók az irodai teendőkben az igazgató utasítása szerint segédkezni.

A tanítási kötelezettségén felül adott heti tanórák külön díjazása felett az igazgató felterjesztésére a minister határoz.

46. §. A tantestület rendszeresített minőségben alkalmazott tagjai kötelesek egy tanerőt díjtalanul helyettesíteni, ha a helyettesítés nem tart tovább két hónapnál.

47. §. Minden tanító köteles a reábizott tantárgyakat a 32. §-ban megjelölt módon tanítani, a tanóráknak legpontosabb megtartásával a növendékeknek példát adni. Akadályoztatásáról tartozik az igazgatót idejekorán értesíteni, a ki helyettesítése iránt intézkedik.

Köteles minden tanító példájával és közvetlen befolyásával a fegyelem fenntartásába és a nevelésbe befolyani, az intézetet minden irányban emelni és tökéletesíteni; kartársaival a kartársi jó egyetértést fenntartani; az emberbaráti oktatás-ügyet általában, de különösen a siketnéma-oktatás ügyét folytonosan figyelemmel kíséreni, s úgy az intézetben, mint azon kívül előmozdítani; az általános paedagogiai és szakirodalom tanulmányozása által magát folytonosan tovább képezni.

48. §. Kikerülhetetlen akadályoztatás esetén az intézeti tantestület tagjai az igazgatótól 8 napig terjedhető szabadságot kaphatnak. Ennél hosszabb ideig tartó szabadságot csak a vallás- és közoktatásügyi minister engedélyezhet.

49. §. Köteles a tantestület minden tagja az igazgató minden rendeletének feltétlenül engedelmeskedni, fennmaradván azon joga, hogy a magára nézve sérelmesnek talált intézkedés ellen a vallás- és közoktatásügyi ministerhez felfolyamodik, az igazgatónak kötelességében állván ezen felfolyamodást 8 napon belül a saját véleménye hozzászólásával felterjeszteni.

C) *Tantestületi ülések.*

50. §. Az iskolai év megnyíltával tartja meg a tantestület alakuló tanácskozását, melyen az igazgató kijelöli az egyes osztályok vezetőit, előterjeszti az órarendet, és közli a tantestülettel, hogy kik bizatnak meg egyéb teendőkkel.

51. §. A testület a fennálló tanterv alapján megállapított tanmenet szerint teljesíti az oktatást.

E tanmenet megállapítása, későbbben a szükségesnek mutató javítások és módosítások meghatározása végett minden iskolai

év kezdetén, továbbá november, január és április hó első hetében módszeres tanácskozások tartatnak. Ezenkívül foglalkozik a testület ezen tanácskozásokon a siketnéma oktatása köréből választott kérdésekkel oly módon, hogy egy tanácskozásról a másikra a kérdés előre kitűzetvén, a testület egyik tagja arról a következő módszeres tanácskozáson referál.

52. §. Ezen módszeres tanácskozásokon kívül rendszerint minden hó végén rendes tantestületi ülések tartatnak, melyeknek feladata minden egyes osztály tanulmányi és fegyelmi állapotának megbeszélése.

53. §. Az említett ügyeken kívül a tantestület ülési elé tartoznak a következők:

a) Tankönyvek és taneszközök megállapítása.

b) A beszerzendő tanszerek és könyvtári munkák felett határozathozatal.

c) A vallás- és közoktatási minister részéről a tantestülethez utalt ügyek megbeszélése és véleményadás.

Azonkívül a tantestület minden tagjának joga és kötelessége az intézet és internatus ügyeit az üléseken tanácskozás tárgyává tenni.

Az igazgató a ministeriumtól vett rendeleteket, amennyiben azok természetüknél fogva a testület elé tartoznak, az üléseken közli, és korábbi ülések megállapodásainak végrehajtásáról beszámol, vagy beszámoltat.

54. §. A tantestület minden tagja köteles az üléseken megjelenni; akadályoztatása esetén magát kimenteni. A távollevők a jegyzőkönyvben megemlíthetők.

A jegyzőkönyveket a hozott határozatokra való tekintettel, nem napló alakjában kell szerkeszteni.

A tantestület mindig egyhangulag, vagy szótöbbséggel határoz, de a kisebbség, sőt egyesek is követelhetik írásba foglalt külön véleményüknek a jegyzőkönyvhöz való csatolását.

A jegyzőkönyvet a tanácskozásban részt vett minden testületi tagnak alá kell írnia.

55. §. Ha beáll azon eset, hogy az igazgató nem ért egyet a testület többségének határozatával, akkor jogában áll a határozat végrehajtását felfüggeszteni és ideiglenesen saját belátása szerint intézkedni; azonban köteles azonnal, a kellő módon indokolt többségi határozat mellékelésével a vallás- és közoktatásügyi ministerhez jelentést terjeszteni fel és döntését kieszközölni.

VII. Az intézet működéséről kiadott értesítő.

56. §. Az igazgató minden tanév végén az intézet évi állapotáról értesítőt ad ki, mely kiterjed a lefolyt iskolai év minden mozzanatára.

Az értesítő a következő pontok szerint szerkeszthető:

I. Az intézet állapota.

1. Az igazgató, vagy valamely tantestületi tag által kidolgozott és az általános, vagy szakoktatás köréből vett értekezés.

2. A tantestület: a rendes- és segédtanítók (tanárok), gyakoronokok, tanítónők száma, képesítések minősége; a hitoktatók száma. Változások az előbbi évhez képest. Szabadságotlás; betegeskedés; mindezen esetekben a helyettesítés módja.

3. A növendékek: Érdemsorozat; a legfontosabb statisztikai adatok, különösen a szülők anyanyelve, vallás, illetőség, kor, sikerességük oka, részleges hallásképeség stb. tekintetében.

4. A tanítóképző tanfolyam: Fontosabb statisztikai adatok.

5. Az intézeti személyzet és cselédség.

6. Az épület: Építkezés, butorzat, rendbentartás, netáni szükséglet.

7. A taneszközök: Gyarapodásuk szám és érték szerint, vétel és ajándék útján.

8. A könyvtár: Gyarapodás szám és érték szerint, vétel és ajándék útján.

9. Az internatus: Bennlakók száma; az ellátás minősége és költsége.

10. Segélyezési ügy: a) intézeti alapítványok; b) ösztöndíjak; c) segélyző-bizottság.

II. Az intézet működése.

1. Fegyelem: Az erkölcsi nevelést előmozdító, vagy akadályozó körülmények. A jó nevelés tekintetében tett intézkedések; a tanítóknak ez irányban tanúsított tevékenysége. A súlyosabb vétések és büntetések módja. Az internatusi nevelésben alkalmazott eszközök és eredmények.

2. Oktatás. Felemlítendő:

a) bevégzett tananyag általánosságban; órarend;

b) a fankönyvek (az esetleges hiányok és kivánalmak);

c) a tanítás eredménye általában; az egyes tantárgyakban mutakozó esetleges hiányok oka.

d) a tantestület intézeti működése; tanácskozások; tanerők tudományos, irodalmi és közéleti tevékenysége; elfoglaltságuk más intézetben; az igazgató intézkedései a tanítás és képzés eredményének biztosítására.

e) a tanítóképző tanfolyam működése és a tanítóképesítő vizsgálat eredménye.

3. Testi nevelés: Eszközei, eredményei. Intézkedések a játékok, séta, kirándulások, korcsolyázás, úszás stb. tekintetében.

4. Egészségügy: Az intézeti orvos. Teendője és tiszteletdíja. Az intézeti kórház. Egészségi állapot általában úgy a benn- mint a künnlakó növendékeket illetőleg. Betegségek nemei; ápolás és gyógykezelés költségei.

5. Általános ügyek: Érintkezés a vallás- és közoktatásügyi ministeriummal, mint közvetlen felsőbb hatósággal; érintkezés a szülőkkel (gyámokkal) és más felekkel; az intézetben kiképzett tanítók alkalmazása és működése.

VIII. Egészségügy.

57. §. A beteg növendékek gyógyítása és az intézet egészségügyi kérdéseit illető ügyekben való tanácsadás céljából az intézetnek saját háziorvosa van. A háziorvost a minister bizza meg e tisztséggel és ő állapítja meg évi tiszteletdíját is.

A háziorvos tartozik bizonyos meghatározott órában naponkint megjelenni az intézetben, hogy a növendékek egészségi viszonyai felől tájékozódjék. Valamely növendék betegsége esetében naponkint többször is tartozik azt meglátogatni, illetőleg annyiszor, a hányszor arra szüksége van. Minden megbetegülést tartozik az ápolónőnél levő rovatozott naplóba bejegyezni.

Tartozik továbbá az intézeti orvos az intézeti viszonyokat higienikus szempontok szerint lehetőleg minél behatóbb megfigyelés és tanulmányozás tárgyává tenni, miért is lehetőleg gyakran megvizsgálja a növendékek ételmezését és pedig úgy nyers állapotban az ételmi szereket, mint tápérték szerint emészthetőség tekintetéből a kész ételeket is. Jogában áll ez okból az éléstárban, a konyhában, az éttermekben bármikor megjelenni, az ételmi szereket és kész ételeket bírálat tárgyává tenni. És ha netán egészségügyi szempontból bármely tekintetben is kifogásolni valót talál, arról az igazgatónak jelentést tesz, a ki tartozik az orvos óhajtását lehetőleg figyelembe venni.

58. §. Az intézet künnlakó beteg növendékeit is az intézeti orvos gyógyítja megfelelő külön tiszteletdíj mellett és azokról rovatolt naplót vezet.

59. §. Ha valamely növendék betegségét az intézeti orvos életveszélyesnek találja, tartozik erről az igazgatónak azonnal jelentést tenni, a ki ez esetben az intézeti orrossal egyetértőleg legalább még egy orvosnak tanácsát veszi igénybe. Amennyiben pedig az orvosi tanácskozás eredménye is az életveszély kimondása volna, tartozik az igazgató erről táviratilag értesíteni a szülőt, vagy ennek helyettesét.

60. §. Súlyosabb, vagy életveszélyes műtétet igénylő esetben tartozik az igazgató ennek végrehajtására a szülő, vagy ennek helyettese beleegyezését kikérni. Ha pedig oly eset állna be, a midőn az élet megmentésére irányuló utolsó kísérlet súlyos, vagy életveszélyes, ámde halaszthatatlan műtétet igényelne, ez esetben az a szülő beleegyezésének kikérése nélkül is eszközölhető; tartozik azonban ez esetben az igazgató három orvosnak tanácskozását igénybe venni és erről mindhárom orvos által aláírandó jegyzőkönyvet felvenni.

61. §. Ha valamely növendék elhalna, az igazgató erről táviratilag értesíteni tartozik a szülőt, vagy annak helyettesét. Amennyiben pedig a holttest eltakarítására nézve 24 óra alatt választ nem nyerne, az igazgató a növendéknek saját vallása szertartása szerint való eltemetése iránt intézkedik.

62. §. Az intézeti betegek az intézet kórházában ápoltnak az intézeti orvos utasítása szerint. A betegek gondos ápolhatása céljából állandóan egy ápolónő van alkalmazva. Szükség esetében egy kisegítő ápolónőt is alkalmaz az igazgató.

Az ápolónő tartozik a beteget lelkiismeretesen és hűségesen ápolni, az orvos minden utasítását követni és szigorúan a kórházban kifüggesztett szabályokhoz alkalmazkodni. Ha az ápolónő ellen az orvosnak panasza volna, az igazgató őt szigorúan kötelessége teljesítésére inti. Amennyiben pedig újabb panaszra adna okot, azonnal elbocsátja.

63. §. A kórház külön lépcsője állandóan zárva van és ahhoz kulcsa csak az igazgatónak, orvosnak és ápolónőnek van. Ragályos betegség esetében az elzárt lépcső-ajtó a legszigorúbb felügyelet alatt tartandó és általában a legszigorúbb elkülönítésre gond fordítandó.

IX. Az intézet tanhatósága.

64. §. Az intézet feletti főfelügyeletet a vallás- és közoktatásügyi minister, vagy közvetlenül gyakorolja, vagy az emberbaráti tanintézetek felügyelője által gyakoroltatja, a ki ezen minőségében az emberbaráti tanintézetek felügyelője számára kiadott szabályzat értelmében jár el.

II.

Gazdasági és elszámolási utasítás a síketnémák váczí m. kir. országos nevelő- és tanítóképző intézete számára.

(Jóváhagyatott a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr 1896. évi június hó 15.-én 29348. sz. a. kelt rendeletével.)

1. §. A gazdasági kezelésért és az elszámolásért első sorban az igazgató, másodsorban a gondnok felelős, a jelen utasításban megszabott hatáskör szigorú betartása mellett.

2. §. Az intézet évi költség-előirányzatát az igazgató — a gondnok meghallgatása mellett — mindenkor legkésőbb az előző év május hó 15.-ig a vallás- és közoktatásügyi ministerhez felterjeszteni tartozik.

Az állami költség-előirányzat terhére, vagy ministerileg engedélyezett más czímen az intézet részére a kir. adóhivatali állampénztárnál folyósított dologi javadalmazás összegeit az igazgató s a gondnok által aláírandó nyugtára, a gondnok veszi fel s a felvett összeget megszámlálva az igazgatónak adja át, ki ez összegeket az intézet „Wertheim“ szekrényének belső rekeszébe (trezor) zárja el, melynek kulcsát az igazgató őrzi. A szekrény külső zárának egyik kulcsa a gondnok őrzetében tartandó. A kulcsok másod példányai pedig a váczí kir. adóhivatalnál letétbe helyezendők s onnan csak az igazgató és a gondnok együttes aláírására vehetők át arra az esetre, ha az igazgatónál, illetőleg a gondnoknál levő kulcs elveszne, — miről tényállási jegyzőkönyv veendő fel.

3. §. Az igazgató a házi pénztárból mindenkor csak annyi pénzt ad ki, a mennyit épen azon alkalommal fizetni kell.

A napi kisebb szükségletek, valamint apróbb fenntartási költségek fedezésére azonban folyton megújuló 100 frnyi előleg adandó a gondnoknak a házi pénztárból számadás kötelezettsége mellett.

Ily összegű újabb előleg azonban mindig csak akkor szolgáltatható ki, ha a már előbb adott előleg rendelt céljára történt felhasználását a gondnok okmányokkal igazolja.

Minden ily előlegről a gondnok bélyegtelen nyugtát állít ki, mely a pénzszekrény belső rekeszében őriztetik.

A pénzszekrény külső zára alatt a gondnok által elszámolásra átvett összegek és az azokról szóló elszámolási okmányok őrzendők.

4. §. A fizető növendékek által évenként fizetendő tápdíjakat az igazgató félévenként beküldi az állampénztárba és az onnan nyert nyugtatványt az évi számadásokhoz csatolja.

A gondnok, mint a számadások vezetője tartozik arra ügyelni, hogy a szülők tápdíj-hátralékban ne maradjanak s azon esetben, ha valamely növendék szülője, vagy gyámja késedelmeskednék, az igazgatót figyelmezteti, hogy a szülőket, vagy gyámokat fizetésre hívja fel.

E célból minden tanév elején az igazgató a gondnoknak a növendékek teljes névjegyzékét adja át, mely elkülönített kimutatását tartalmazza az egész- és fél-tápdíjat, vagy tandíjat fizetőknek, valamint a táp- és tandíj-menteseknek.

5. §. Adományok és hagyományok fejében közvetlenül az intézet igazgatójához beküldött pénzüsszegeket az igazgató a gondnok jelenlétében számolja meg és a gondnok ellenjegyzése mellett haladéktalanul tartozik az állampénztárba beküldeni. Az onnan nyert nyugtatványokat az igazgató a számadásokhoz való csatolás és nyilvántartás végett a gondnoknak adja át.

6. §. Minden megrendelés és utalványozás az igazgató hatáskörébe tartozik; az évi előirányzat keretének betartásáért, a javadalom célszerű felhasználásáért a felelősség első sorban őt terhelvén, a gondnok — a mennyiben a jelen szabályzat ara külön fel nem jogosítja — csak az igazgató utasítása és felhatalmazása szerint járhat el. Viszont az igazgató megrendelése és utalványozása csak a gondnok ellenjegyzése mellett bír érvénnyel s a mennyiben a gondnok akár a javadalom túllépése, vagy a megrendelés minősége, vagy végül az e szabályzatban meghatározott alaki kellékek bármelyikének hiánya miatt az ellenjegyzést megtagadná az igazgató minden esetben a ministerium elé tartozik az ügyet a gondnok véleményes nyilatkozatával együtt felterjeszteni.

7. §. A gondnok vásárolja be az igazgatótól nyert utasítás szerint az intézeti növendékek, tanfolyamhallgatók, bennlakó tanítók és tanítónők, valamint a személyzet számára szükséges élelmi cikkekét.

8. §. A gondnok tartozik oly élelmi cikkek bevásárlására, melyeknek szállítása szerződésileg biztosítva nincsen, a legkedvezőbb időben, midőn t. i. azok legolcsóbban beszerezhetők, az igazgatót idejekorán figyelmeztetni. Ezen élelmi szerek az évi szükségletnek megfelelő mennyiségben szereztetnek ezután be.

9. §. A szerződésileg biztosítani kívánt cikkek szállítására nézve az igazgató által kellő időben közzétett árlejtési hirdetményben kitűzött határidőre beérkezett írásbeli ajánlatok felbontásánál a gondnok jelen van és az igazgatónak javaslatot tesz.

Az ajánlatok ezután az igazgató által javaslat kíséretében a vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz elhatározás végett felterjesztendők.

10. §. A gondnok ügyel arra, hogy a szerződött szállítók szerződésbeli köteleiségeiknek pontosan megfeleljenek, mit ha valamely szállító elmulasztana, ezt további eljárás végett az intézeti igazgatónak tudomására hozza.

11. §. A piacon vásárolt, vagy a szerződött vállalkozók által nagyobb mennyiségben szállított élelmi cikkek, ruha- és vászoneműek s egyebek átvételénél az igazgató, vagy helyettese mindig jelen van, hogy a szállítmány minősége és mennyiségéről magának tudomást szerezzen, az általa bármi tekintetben el nem fogadhatóknak talált cikkeket visszautasítván.

12. §. Mindennemű beszerzések, megrendelések és az iparosok által teljesítendő munkák az intézeti igazgató utalványa alapján történnek.

13. §. A gondnok ügyel arra, hogy a naponkint kiadott élelmi cikkek, továbbá a varrónőknek és az intézeti mesterembereknek ruha, fehér- és ágyneműek, valamint lábbeliek készítésére a megszabott méretek szerint átadott anyagok a rendelt célra teljesen felhasználtassanak; továbbá, hogy a tüzelő és világítási anyagok felhasználása körül a lehető legnagyobb takarékoság követtessék; általában, hogy az élelmi cikkekből s az elsorolt anyagokból mi se idegeníttessék el; hogy az ételek egészségesek és táplálók legyenek; hogy a ruhák, fehér- és ágyneműek, valamint a lábbeliek az illető mesteremberek által jól elkészíttessenek; végül, hogy az éléskamrában készletben levő élelmi cikkek el ne romoljanak s a ruhák, fehér- és ágyneműek jó karban tartassanak és szándékosan ne rongáltassanak.

14. §. Tartozik a gondnok arról gondoskodni, hogy az ételek a meghatározott időre pontosan elkészíttessenek, nehogy a házi,

esetleg a tanítási rend megzavartassék. Hasonlóan gondoskodik a ruházatok kellő időben való elkészítéséről is.

15. §. Az elkészített ruhák, fehér- és ágyneműekről, valamint a lábbeliekről két kimutatást készít, mely kimutatás egyik példánya az igazgatónál marad, a másikat a gondnok őrzi s az év végén az anyagszámadáshoz csatolja.

16. §. Minden növendék, továbbá a kapus következő ruhát kap.

I. A *fiu-növendékek* :

1 drb téli zubbony, 1 drb nyári zubbony, 1 drb téli nadrág, 1 drb nyári nadrág, 1 drb sapka, 6 pár vászon kapcza, 1 drb téli kabát, 1 pár téli keztyű, 1 drb nadrágszíj, 2 pár csizma (melyek felváltva viselendők), 1 pár papucs, 6 drb fehér ing, 6 drb lábravaló, 1 drb uszónadrág, 6 drb színes zsebkendő, 3 drb törülköző, 3 drb asztalkendő.

II. A *leány-növendékek* :

1 drb nyári ruha (mosó), 1 drb téli ruha (gyapjuszövetből), 1 drb szalmakalap, 1 drb téli sapka, 1 drb téli nagykendő tiszta gyapjuszövetből, 1 pár téli keztyű, 2 pár czipő (melyek felváltva viselendők), 1 pár papucs, 6 drb fehér ing, 3 drb fehér alsószoknya, 1 drb úszóöltöny, 3 drb nyakra való kendő, 6 pár harisnya, 6 drb színes zsebkendő, 4 drb színes kötény, 3 drb törülköző, 3 drb asztalkendő.

III. A *kapus részére* — *évenként* :

1 drb téli felsőkabát, 1 drb posztó alsókabát (elhasználásig), 1 drb nyári kabát, 1 drb téli nadrág, 1 drb nyári nadrág, 1 drb sapka, 2 pár csizma, 2 pár talpalás.

Az elősorolt ruházaton kívül a növendékek és a kapus használatában az előbbi évben, vagy időszakban készített ruhaneműek is megmaradnak, mely utóbbiakat a házban, az újonnan készületeket pedig a házon kívül kimenetel alkalmával használják.

A növendékek által már nem használható ruhaneműek egy része a felmerülő szükséghez képest foltozásra veendő igénybe, a többi a ministeriumtól — részletes jegyzék felterjesztése mellett — előzetesen kérendő felhatalmazás alapján nyilvános árverésen eladandó.

17. §. Az intézetbe újonnan felvett növendékek által hozott összes ruhaneműeket a gondnok jegyzék mellett átveszi és az

anyagszámadásba bevételezi, további kezelés végett pedig az igazgató által kijelölt kezelőnek átadja.

Az intézetből szünidőre, vagy más alkalommal távozó növendékek által magukkal vitt ruhaneműekről a gondnok szintén jegyzéket vesz, (mely jegyzéket az igazgató láttamozza) és azokat nyilvántartja.

18. §. Az intézetből véglegesen távozó növendékek következő ruhaneműeket kapnak.

a) *A fiuk:*

3 drb inget, 3 drb lábravalót, 3 pár kapcztát, 1 pár csizmát, 3 drb zsebkendőt, 1 drb zubbonyt, 1 nadrágot szíjjal, 1 sapkát.

b) *A leányok:*

1 drb felső ruhát, 3 drb inget, 1 drb szoknyát, 3 pár harisnyát, 3 drb zsebkendőt, 3 drb nyakra való kendőt, 1 pár cipőt, 1 drb szalmakalapot.

Ezen ruhaneműeket a gondnok az anyagszámadásban kiadásba teszi.

19. §. Tisztasági és egészségi szempontokból a növendékek hetenkint kétszer kapnak tiszta fehérneműeket, asztalkendőket pedig minden vasárnap.

A párnahéjak és ágylepedők minden hóban tisztákkal cserélendők fel.

A ruhaneműek mosására különös gond fordítandó.

20. §. A gondnok az intézeti épületnek évenkénti külső megszelletésére és kijavítására nézve idejekorán javaslatot tesz az igazgatónak.

Ezen munkák rendes körülmények között mindenkor a nagy szünidő alatt, rendkívüli körülmények között ellenben a szükség fölmerültével azonnal foganatosítandók és pedig, ha jutányosabbnak mutatkoznék, ezen munkák házilag eszközendők, különben az igazgató több iparost szólít fel ajánlattételre.

Az ajánlatokat illetőleg az igazgató a gondnok véleményét kikéri s a munkát a legjutányosabb ajánlattevő vállalkozóval, ha az megbízhatónak találta, foganatosíttatja.

Ha azonban rendkívüli munkák szüksége merül fel s ezek költsége a 100 frtot meghaladja, ezen esetben a költségvetés és ajánlatok javaslat kíséretében kellő időben a vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz felterjesztendők s a munkák csak a ministeri engedély megnyerése után foganatosítandók.

Hasonló eljárás követendő valamely 100 frtnyi költséget meghaladó felszerelési tárgy beszerzésénél is.

21. §. A gondnok az intézet kertjének okszerű műveltetéséről és hasznosításáról gondoskodni tartozik. — A kert terményei kizárólag az intézeti konyha által, az intézeti ételmezés céljaira használhatók fel.

22. §. A gondnok az intézet összes pénzbevételeiről és kiadásairól — ide értve a hagyományokat és adományokat is — naplót és pénztári számadást, az élelmi cikkekről, vászon- és ruhane-müekről s általában mindennemű anyagokról anyagszámadást, végül a leltári tárgyakról leltárt vezet.

23. §. Minden pénzbeli, továbbá az élelmi cikkekből, ruhane-müekből s mindennemű anyagokról történt bevétel és kiadás a pénznaplóba és pénztári, illetőleg anyagszámadásba naponkint bejegyzendő.

A leltári tárgyak átvételük után szintén azonnal felveendők a leltárba.

A tan- és rajzeszközöket az illető tanítók (tanárok) veszik át és felelősség mellett kezelik; azoknak átvételét az illető számlára irandó elismervény által igazolják.

Ezekről külön leltár vezetendő, mely az év végén az igazgató és gondnok által aláírva a számadáshoz csatoltatik. A pénztári napló minden hó végével a pénztári és anyagszámadás, valamint a leltár az év végén, vagyis december hó 31.-én lezárandó.

24. §. Minden pénzbevétel ellennyugtával, minden pénzkiadás pedig a pénzügyi törvények és szabályok szerint, bélyegelt és az igazgató által láttamozott nyugtákkal igazolandó.

25. §. Az anyagszámadáshoz következő kimutatások készí-tendők: az élelmi szerek napi kiadásának kimutatása, tüzelő- és világitási anyagokról szóló kimutatás, a munkatanítónő, az inté-zeti szabó és varga kimutatása, a tanodai és irodai szerek fel-használásáról, a ruházat és ágyneműek hollétéről szóló kimuta-tások, továbbá kerti könyv, valamint a pék, mészáros, hentes és tejáros által szállított anyagokról egész éven át vezetendő könyvecskék tartoznak, mely utóbbiakban a napi összegek minden hó utolsó napján összeadatván s kifizettetvén, a pénzfelvételt iga-zoló nyugta gyanánt szolgáló elismervény az illető pénzfelvevő által a havi főösszeg után közvetlenül bejegyeztik.

26. §. A pénztári napló minden hó végén zárlat után ok-mányokkal együtt az igazgatónak bemutatandó, a midőn az igaz-

gató jelenlétében a pénzszekrényben levő pénzkészlet megszámláltatik és a pénztári napló házi eredményével összehasonlíttatván, az esetleg mutatkozó pénzhiány — a mennyiben az egyéni felelősség kétségtelenül kideríthető nem volna, illetőleg mulasztás, vagy visszaélés szempontjából vizsgálat megindítására alapos ok fenn nem forog — az igazgató és gondnok által közösen és azonnal kipótolandó.

A lezárt és az igazgató által is aláírt pénznaplót, pénztári és anyagszámadást, valamint a lezárt az igazgató az év végén — mint első sorban felelős számadó — a gondnokkal együtt szintén aláírja.

27. §. A pénznapló, számadások és leltár lezárásuk után legkésőbb márczius végéig a vallás- és közoktatásügyi ministerium számvevőségéhez felterjesztendők.

28. §. Az intézeti szolgáloményzetet és iparosokat a gondnok meghallgatása mellett az igazgató fogadja és bocsátja el.

29. §. Az intézeti szolgáloményzetet sem az igazgatónak, sem a gondnoknak magánszolgáltatokra felhasználnia nem szabad.

30. §. Az intézeti szolgáloményzet és iparosok járandóságait az igazgató felterjesztésére, melyhez a gondnok véleményes nyilatkozata is mindenkor csatolandó, a ministerium állapítja meg. E járandóságokat az igazgató utalványozására a gondnok fizeti ki.

31. §. Ha az intézeti iparosok az anyagot az intézettől kapják, a következő munkadíjat számíthatják fel:

1 pár csizmáért 1 frt, 1 pár fejelésért 50 kr., 1 pár talpalásért 30 kr., 1 pár női félcipőért 50 kr., 1 pár uj cipőért 1 frt, 1 téli kabát varrásáért 2 frt (67500/1890. sz. m. rend.), 1 zubony, vagy kabát varrásáért 1 frt, 1 nadrág varrásáért 50 kr., 1 mellény varrásáért 50 kr.

32. §. Úgy a cselédség, mint az iparosok járandóságait utólagos havi részletekben nyerik.

33. §. A gondnok gazdászati és számadási ügyekben a ministeriummal, állami közhivatalokkal és magánfelekkel csak az igazgató útján érintkezhetik.

34. §. A gondnok hivatalos irodai óráit d. e. 8-tól 11-ig szigorúan megtartani köteles. A bevásárlások, átvételek körül, valamint hatáskörében felmerülő minden egyéb teendőket azonban ezen időn kívül is tartozik végezni.

35. §. A gondnok 8 napig terjedő szabadságot az igazgatótól

nyerhet. Hosszabb ideig tartó szabadságot csak a vallás- és közoktatásügyi minister engedélyezhet.

36. §. A nyári szünetben a gondnok 4 heti szabadságot kérhet.

37. §. A gondnok összes teendőinek és hivatali kötelességeinek pontos és kifogástalan teljesítésére az igazgató tartozik felügyelni; a mennyiben a gondnok az igazgató illetékes hatáskörének ellenszegülne, vagy mulasztásokat követne el, vagy egyébként az intézet érdekeit kellően szemmel nem tartaná, az igazgató a tényállás megvizsgálása végett azonnal jelentést tartozik tenni a ministeriumhoz. Viszont a gazdasági kezelés és elszámolás keretébe tartozó ügyekben, a gondnok írásbeli előterjesztéseit is, különösen pedig akkor, ha az igazgató gazdasági intézkedéséhez a gondnok hozzá nem járult, az igazgató saját megokolt felterjesztése kapcsán a ministeriumhoz haladéktalanul felterjeszteni köteles.

38. §. Fegyelmi tekintetben a gondnok is az állami tisztviselőkre nézve fennálló szabályok alá tartozik.

III.

Szabályzat

a siketnémák váczí m. kir. országos nevelő- és tanítóképző-intézete szegénysorsú növendékei segélyezésére alakult segélyző-bizottság számára.

(Jóváhagyott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium 1896. febr. hó 2.-án 70706/1895. sz. a. kelt rendeletével.)

1. §.

A siketnémák váczí m. kir. országos nevelő- és tanítóképző-intézetének tantestülete az intézetnek ama szegénysorsú és bejáró növendékei számára, kik alapítványi helyre fel nem vehetők s egyes családoknál ellátásuk költségeit nem fedezhetnék, rendszeres segélyezést óhajtván biztosítani, e célból segélyző-bizottsággá alakul, mely segélyző-bizottságnak feladata, hogy jószívű emberbarátok áldozatkészségéhez forduljon és önkéntes adományokat gyűjtsön.

2. §.

E célból időről-időre hirdalok utján és névre szóló gyűjtő-ívek által felhívja a jószívű emberbarátokat, és pedig úgy egyeket, mint testületeket, hogy adakozzanak a szegénysorsú tanulók javára.

3. §.

A segélyző-bizottság mindenkori elnöke az intézet igazgatója, pénztárnoka pedig a gondnok. A jegyzőt és ellenőrt pedig minden tanév elején egy évi tartamra szavazattöbbséggel választja a segélyző-bizottság.

4. §.

A befolyt adományok a bizottság által „A siketnémák váci m. kir. orsz. intézete szegénysorsú növendékeinek segélyalapja“ czimen gyümölcsözőleg kezeltetnek.

5. §.

A segélyző-bizottság minden hó első szombatján az ügymenet rendszeressége végett ülést tart és a segélyalap ügyeit elintézi. A tanév első ülésén megállapítja a segélyezésre méltóknak talált növendékek számát és névsorát, s megszavazza az egyes növendékeknek a folyó tanévre megadandó segélyösszeget. A segélyezendők névsorát a megszavazott segélyösszeg kitüntetésével szeptember hó első felében jóváhagyás végett felterjeszti a vallás- és közoktatásügyi ministerhez.

6. §.

A segélyző-bizottság évenként június hó végével lezárja számadásait és felterjeszti a vallás- és közoktatásügyi ministerium számvevőségéhez.

7. §.

A segélyző-bizottság segélyeket csakis a siketnémák váci m. kir. orsz. nevelő- és tanítóképző-intézete szegénysorsú növendékei számára szavazhat meg és pedig ellátásuk, ruházatuk, gyógyításuk céljaira, valamint az intézetből lakóhelyükre való elszállítatásukra, avagy az intézetbe való visszaszállítatásukra. Másnemű segélyezéseket egyáltalában nem eszközölhet.

8. §.

A segélyző-bizottság elnökének hatásköréhez a következők tartoznak:

1. Képviselet a bizottságot a hatóságokkal és egyesekkel szemben.
2. Elnököl a bizottság ülésein.
3. Kiadományozza a jegyzővel együtt a jegyzőkönyvi határozatokat.

4. A befolyó adományokat beutalványozza a pénztárba.

5. A megszavazott segélyeket a vallás- és közokt. minister által történt jóváhagyás után utalványozza.

6. Három forintnál kisebb összegeket elnöki joggal utalványoz, az így kiutalványozott összegekről minden ülésen jelentést terjesztvén elő a bizottsághoz.

9. §.

A bizottság pénztárnoka kezeli a segélyalap pénztárát. Minden bevételről ellennyugtát állít ki és minden kiadásról szabályszerűen bélyegelt nyugtát vesz. Vezeti a pénztári könyveket és számadásokat és a pénztár állásáról a rendes havi üléseken jelentést terjeszt be.

10. §.

A bizottság jegyzője az összes jegyzői teendőket végzi.

11. §.

Az ellenőr az elnök által kiadott utalványokat ellenjegyzi. Ellenőrzi a pénztárnokot és kimutatásait, számadásait ellenjegyzi.

12. §.

Az elnök, pénztárnok és ellenőr semminemű díjazásra nem tarthatnak igényt. A jegyzőnek teendőihez és a segélyalap állásához képest az alap terhére a bizottság megfelelő tiszteletdíjat szavazhat meg, mely azonban csak a vallás- és közokt. minister jóváhagyása után fizethető ki.

13. §.

A segélyalap gyarapításához egyszerre legalább 50, vagy 100 frttal, vagy ezen felüli összeggel járuló adakozó adományáról ministeri köszönet illetőleg elismerés végett a segélyező-bizottság elnöke minden alkalommal külön felterjesztést intéz a vallás- és közoktatásügyi ministerhez. A legalább egyszerre 10 frtot adományozó pedig a segélyalap-bizottság elnökségétől nyer köszönő iratot.

14. §.

A segélyalap-bizottság minden tanév végén jelentést ad ki évi működéséről, melyben az egész év alatt befolyt adományok az adakozók névsorával együtt kitüntettetnek. A jelentés a tanév végén megjelenő intézeti értesítő minden példányához csatoltatik.

15. §.

A segélyző-bizottság az állam czimerével ellátott következő köriratú pecsétet használ: „A siketnémák váczi m. kir. országos nevelő- és tanítóképző-intézete szegénysorsú növendékeinek segélyző-bizottsága“. Levelezéseire a váczi m. kir. országos intézet hivatalos levélborítékait használhatja külön iktató- és postakönyv vezetése mellett.

16. §.

A segélyző-bizottság köteles ezen szabályzat minden pontját szigorúan betartani, működését csakis addig folytathatván, míg a vallás- és közoktatásügyi ministerium engedélyezi.

* * *

Az intézet szervezetének imént közölt §-ai a vallás- és közoktatásügyi minister úrnak különböző időben érkezett rendeletei által a következőképen módosultak:

Az 16822—1900. sz. rendelettel kiadott „Tanterv és módszeres útmutatások a magyarországi siketnémák iskolái (intézetei) részére“ a szervezeti szabályzat 2. §-ában említett tantárgyakat a következőkben sorolja elő: 1. Kiejtés, 2. beszédtanítás, 3. leíró szemléleti oktatás, 4. fogalmazás, 5. olvasmány-tárgyalás, 6. hit- és erkölctan, 7. számtan, 8. természetrajz, 9. természettan, 10. földrajz, 11. történelem, 12. alkotmánytan, 13. szépírás, 14. rajz, 15. kézimunka (kézügyességi gyakorlatok és női kézimunka), 16. torna.

A szervezeti szabályzat 5. §-ában levő intézkedést az 1901. évi 16677. és 73224. sz. rendelet úgy módosította, hogy egy-egy osztály növendék-létszámának a maximuma 15, minimuma pedig 8 legyen.

A 7. §. d) pontja annyiban szenvedett változást, hogy a taneszköz-díj fizetése alól az összes növendékek fölmentettek.

A 9. §. abbeli rendelkezése, hogy a felvételért folyamodó növendékek kérvényei jun. hó végéig a tanári testület által letárgyalandók, a vidéki intézetek felvételére való tekintettel olykép változtattatott meg, hogy a váczi intézetnek a felvételre vonatkozó javaslata minden évben már május hó folyamán fölterjesztessék.

Az 5869—1900. sz. rendelet a 29. §-ban foglalt ama kívánalmat, hogy az órarendek a tanév első hetében megállapítandók, oda módosítja, hogy az adminisztráció megkönnyítése céljából a következő iskolai évre szóló órarendek mindenkor az előző év

21	A gyermek születése idejében hány éves volt a) az apa? b) az anya?
22	Nem vérrokonok-e a szülők?
23	gyermek? Hány éves korban és mily be-
24	szülők, tegségben hal-
24	szülők, tegségben hal-
24	szülők, tegségben hal-
25	Beoltatt-e a gyermek véd- himlővel (hány ízben, hány éves korában) mily ered- ménynyel?
26	A növendék előképzettsége
27	A felvétel ideje és száma
28	Melyik osztályba vétetett fel?
29	Belépésének ideje?
30	Tanév és osztály
31	Magaviselete
32	Szorgalma
33	Kiejtésben
34	Szájról olvasásban
35	Beszédben
36	Fogalmazásban
37	Olvasásban
38	Hittanban
39	Számolásban
40	Földrajzban
41	Történelemben
42	Alkotmánytanban
43	Természettanban
44	Természettanban
45	Szépíróban
46	Rajzolásban
47	Kéz ügyességben (slójd) Női kézi- munkában
48	Tornában
49	Általános osz- tályzat
50	Mulasztott
51	ígazolatlan
52	Osztályfőnök aláírása
53	Alapítvány, vagy segély, melyben a növendék rés- zesül
54	Esetleg elnyert jutalom
55	A növendék további sorsa

1	Sorszám
2	A növendék neve
3	A szülő (gyám) neve, foglalkozása és lakó- helye (utolsó posta, megye)
4	Ha az atya vagy anya nem él, miképpen tör- ténik a gyermekről gondoskodás?
5	illetőségi köz- sége
6	vallása
7	születési helye és ideje (év, hó, nap)
8	testvé- reinek neve
9	élő meghalt
10	Van-e siketnéma testvére?
11	Hányadik szülött e nö- vendék?
12	Nem ikertestvér-e?
13	A siketségnek bevallott oka
14	Szó- és mondat- hallás
15	Mely vocalisokat hallja
16	Zörej hallás
17	Teljesen siket
18	Hány éves korában siketült meg? Mily beszédképessége van?
19	Esetleges testi fogyat- kozása (Még működő érzékszervei épek-e?)
20	A gyermek rokonai között volt, vagy van-e a) siket, nagyothallo, vak, hülye, gyen- geelméjű, gyengetehetségű, elmebajos, dadogó, hebegő? (A rokonsági fok pontosan meghatározandó!) b) iszá- kos, éjjelező, nemi kicsa- pongó, stb. c) valamely idült betegségben szenvedő?

A siketnémák váczsi orsz. királyi intézete növendékeinek anyakönyve.

végén tartandó tanácskozáson szerkesztessenek meg és terjesztessenek fel.

A 35. §. annyiban változott, hogy a növendékek szülei gyermekeik szorgalmáról és tanulásbeli előmeneteléről nem minden hónapban, hanem csak időszakonként, karácsonykor és husvétkor értesítendőek.

A 36. §. második bekezdésében említett minta időközben a 168. lapon találhatóval cseréltetett fel, mely egyszersmint az egyes növendékek anyakönyvi adatait is tartalmazza.

A szervezeti szabályzatnak az igazgatóra vonatkozó 39. és 40. §-ai annyiban megváltoztak, a menyiben az igazgató mellé meghatározott önálló hatáskörrel helyettes-igazgató neveztetett ki.

A 43. §. főképen a hitoktatókra vonatkozott; a 694—1901. sz. rendelet óta azonban a hitoktatók — a fővárosiak kivételével — csak az esetben kapnak heti egy óráért 100 K-t, ha szakképesítő vizsgálatot tesznek, az ellenző esetre csak 50 koronára lehet igényük.

A 82511—1900. sz. rendelettel a növendékek intézetbe lépésük alkalmával orvosilag megvizsgálatnak s a vizsgálat eredménye a 169. lapon található minta szerint készült orvosi anyakönyvbe vezetetik be.

Az 56. §. szerint az évvégi értesítők elején 34230—1898. sz. rendelet értelmében nem közölhető a szokásos értekezés, mivel ilyen értekezések számára szaklap áll fenn.

A szervezeti szabályzatnak az intézet tanhatóságáról szóló fejezete olyképp változott, hogy a minister az intézet fölött a közvetett felügyeletet nem az időközben megszűnt „emberbaráti tanintézetek felügyelője“ által, hanem az 1898-ban létesített gyógygyaepedagogiai intézetek orsz. szaktanácsa által gyakorolja.

A növendékek nevelése és oktatása.

a) Tanítási módszer.

Midőn a váczi intézet 1802.-ben felállított, a siketnémák oktatásügye a külföldön is még nagyon mostoha volt. Alig 1—2 intézet hirdette még akkor a külföldön a felebaráti szeretetet, alig néhány ember foglalkozott e szerencsétlenek tanításával.

I. A bécsi
módszer kor-
szaka.

Az ügy kezdetleges voltánál fogva tehát a tanítási módszer sem lehetett még kifejlődve. Majdnem azt lehetne mondani, hogy a hányan voltak, annyiféleképen tanítottak. Általában véve azonban mégis két, egymástól teljesen ellentétes irányú módszer fejlődött ki: a De l'Épée által feltalált *francia módszer* és Heinickenek *német módszere*.

Míg az előbbi De l'Épée és Sicard alatt fénykorát élte, addig az utóbbi még javításra és fejlesztésre szorult. Ez és kiváltképen az a körülmény, hogy míg De l'Épée az ő módszerét nyilvánossá tette, addig Heinicke az övét a titokzatosság leple alá burkolta: volt az oka annak, hogy a figyelem is inkább a párisi intézet felé fordult, mint a lipcsei felé, s hogy a keletkező új intézetek többnyire ezt a módszert, a jelelési módszert vezették be, nem pedig a jobbat, az élőszóra való tanítás módszerét.

A párisi intézetben nyerték kiképeztetésüket az 1779-ben felállított bécsi intézet első tanárai is. Midőn pedig hazánkban a váczi intézet felállítása elhatározott, a leendő tanárokat az oktatás módjának elsajátítása céljából a bécsi intézetbe küldték.

Mivel pedig ezen intézetnek akkoriban May József volt az igazgatója, ki maga is Párisban készült e pályára, természetes, hogy a bécsi intézet azon időben még nagyon a francia iskola hatása alatt volt. A jelbeszéd ugyanis nemcsak tanítási eszköz volt, (nevezetesen az írott nyelv tanításánál és a társalgásnál), hanem egyúttal tanítási cél is. Ez intézetben tehát a francia módszer

használtatott azon különbséggel, hogy az igen bonyodalmas, mesterséges jeleket egyszerűsítették, s hogy némi tekintettel voltak a hangzó beszédre is. (Bécsi módszer.)

Ezt a módszert sajátították el elődeink, ezt hozták haza és használták kezdetben a mi intézetünkben is: *Simon Antal*, az in-

Simon Antal,

az intézet I. igazgatója, sz. Újfaluban (Györm.) 1772-ben ; meghalt 1808. aug. 30.

tézet első igazgatója, továbbá *Schwarzer Antal* és *Kapuváry Sámuel*, az intézet első tanárai. Ennek a módszernek a használatát írja elő a vácsi intézet igazgatására vonatkozó legfelsőbb királyi utasítás is, melynek 5. §-a így kezdődik: „*A siketnémák oktató-*

nézve a bécsi császári és királyi siketnéma-intézetben alkalmazott módszer ezen intézetben is szabályul szolgál.“

A királyi utasítás azonban nem akarja útját állni a haladásnak s azért nem is ragaszkodik szigorúan e módszernek változatlan megtartásához. Sőt azt mondja az említett 5. §-nak a) pontjában: „Noha a bécsi siketnéma-intézet tanítási módszere általános vélemény szerint a többi siketnéma-intézetekben alkalmazott módszereken jóval felül áll, — mégis, minthogy az ebbe a csoportba tartozó tudományokat, tekintettel egyfelől kísérleti, másfelől pedig a tanításban alkalmazandó gépies voltukra, szorosán körülhatárolni nem lehet; annál kevésbbé, mert az új felfedezésekhez képest mindig lehet s kell is javítani, — a tanítási rendszeren való változtatás ezen kir. intézetben megengedtetik. Hogy azonban az egyéni tetszésen alapuló változtatás ki legyen zárva s minden erre célzó javaslat előbb komoly vizsgálat s érett megfontolás tárgyává lehessen is, ismételjük itt ezen intézet számára a 2. §. b) pontjában előírt következő szabályt: A tanároknak a tanítás módszerén való változtatásra vonatkozó véleményei az intézeti havi gyűléseken, minden egyes tanár szavazatának egyenkint való kitüntetésével jegyzőkönyvbe foglalandók s a kérdés eldöntésére a magas kir. Helytartó-tanács hoz előzetesen mindig felterjesztendő!”

Intézetünkben tehát az első években, teljesen a bécsi módszer használtatott. S bár hisszük, hogy a siketnémák oktatás-ügyének módszeres kifejlődése sokkal hamarább ment volna végbe, ha elődeink nem a bécsi, hanem a német módszert sajátították volna el, mégis hálaival kell adóznunk Maynak, hogy intézetünknek oly derék, lelkes tanárokat nevelt, kik alatt intézetünk színvonala folytonosan emelkedett s kik tevékenységükkel nemcsak önmaguknak szereztek hírnevet és dicsőséget, hanem intézetünknek is. Ugyanis a Bécsben tanult 3 tanár közül Simon Antal az általános paedagogia terén szerzett fényes nevet az 1808-ban kiadott irva-olvasási és hangoztatási tanmódot sürgető „Igaz mester“-ével;*)

*) E munkával megelőzte *Graser* Jánost 11 évvel. Teljes czíme: *Igaz mester a' ki tanítván'ait igen rövid idő alatt, minden unalom nélkül eg'serre írni is olvasni is megtanítja. Irta a' mag'arok has'nára Simon Antal g'öri meg'ebéli világi pap, és a' m. k. siket-néma intézetnek igazgatója. Váts'on 1807. — Budán, nyomtatott magyar királ'i universitas' betűivel. 1808.*

Simon e munkában először a nyelv és írás keletkezését fejtegeti. Majd az írás és olvasás tanítására tér át s kárhoztatja korának rendszerét, melyben előbb a nyomtatott betűk ismertettek meg s csak azután az irottak: „Az írást kell tehát először — így szól ő — az iskolákban tanítani. Más az, hog' mind

Schwarczer Antal pedig a siketnéma-oktatásügy terén emelkedett az elsők közé s német szakmunkáival a külföldön ma is ismert névre és tekintélyre tett szert.

A bécsiéktől átvett módszer Simon Antal idejében nem igen változott; nem is változhatott, mert a módszer megváltoztatásához több évi működés tapasztalata lett volna szükséges, Simon Antal

eddig a 'Germerek Elméje a' Betűknek pus'ta nevével kínoztatik, a' nélkül, hog' ug'anazon tanulóndó Betűket eg's'er'smint rajzolni is tanulnák: holott az Emberi Elme ol'an Tulajdonsággal bír, hog' azt sokkal előbb megtanúlja, a' mel'nél több Érzéken'ségek foglalatoskodnak. Innéd tehát ismét kitets'ik, hog' az G'ermekeket az Írásra kellene fogni, mihel'est tsak a' Betűk' Esméretébe belekapnak.“ (13. l.) Azután így szól a mássalhangzók helytelen kiejtéséről: „A' legnagyobb akadál' pedig, a' mel' a' g'enge Tanítván'okat az Olvasásban hátráltatja az, hog' a' Betűket nem a' magok valóságos Nevén, hanem más néven mintsem az olvasásban előjönnek tanulják nevezni. Ezen Hiba tsak úg' nevezet Mássalhangzóknak Tanításában követtetik el. Ig' neveztetnek a' Más-salhangzók: Bé, Cé, Dé, eF, Gé, Há . . . Már most mondja nékem valaki, hog' ezen Betűk ig' ejtnek az Olvasásközben, ha az hozzájuk ragas'tott á, vag' é, vag' egés' S'ótagotkskák mellettek nem állnak, és én azt mondom, hog' tudatlanabb eg' Siket-Némánál, és hog' eg' bes'élni megtanult Siket-Néma a' Betűk' Kimondásában Tanítója lehetne . . . Minden Betű azon néven taníttassék, a' minémüvel elől fordul az Olvasásban“ (13. 14. l.). Majd külön abc-t ajánl, melyben sok betűt megváltoztat, az idegeneket pedig elveti. Az ly, gy, ny, ty betűkre vonatkozólag azt mondja: „Kiki tudja azt, hog' az y a' Mag'aroknál nem Betű, hanem tsak lág'ító Jel: ha tehát tsak jele az Ellág'ulásnak, miért írjuk Betű' Képibe? „Az y-t tehát nem használja, hanem így írja a fenti betűket: l', g', n', t., Az Sz. és zs helyett, melyek szintén csak l—l hangnak a megjelölésén szolgálnak, csak l—l betűnek az írását ajánlotta s pedig ily alakban: sz—s', zs—z'. (Tulajdonképen a ly, gy, ny és ty betűket úgy jelölte meg Simon, hogy az l, g, n és t fölé kis ívet tett. Szerk.)

Ezek után leírja az egyes hangok képzését és a szótagokban való kiejtését és pedig korához mérten bámulatosnak mondható pontossággal.

A betűztető módszert közvetkezőkép bírálja: „Ha a' G'ermek ezen S'avat l l l e t l e n s é g akarja a közönséges Mód s'erént 'sillabizálni, nemde ig' erőlteti és fásas'tja magát *i-el-il-el-é-té-let-illet-el-é-en-len-illetlen-es-é-gé-ség-illetlenség*. Boldog Isten! nem nagy' illetlenség-e ez, a' g'enge G'ermekeket ig' kínozni, ig' terhelni! Míg a' G'ermek ezen S'avat l l l e t l e n s é g egés'en kiolvassa, 24-s'er kell néki a' S'áját mindég máskép meg máskép eltátani, azaz: 24 S'illabát kell néki kimondani, hog' azon nég' S'illabákat, mel'ek a' főlebb említett S'óban vag'nak, kimondhassa: holott sokkal könn'ebb vólna ezen S'avat ig' olvasni: *ll-let-len-ség*, azaz: 4 S'ájátással az egés' S'avat minden Hiba és S'ós'aportás nélkül kimondani“ (38. l.)

Végre leírja, mikép tanítja az igaz mester „az ő, Nevendékjeit mind a' Betűk' Esméretére, mind az Írásra, mind az Olvasásra úg' s'ólván ug'an azon eg' időbe“. A tanyanyagot 30 napnak megfelelően 30 részre osztotta fel, de azért nem kívánja, hogy a gyermekeket minden áron 30 nap alatt megtanítsuk

pedig igen korán, alig 6 évi működés után szállt sírba. Az „Igaz mester“-en kívül 1804-ben értesítőt is adott ki Simon Antal az intézetről. *)

Ez értesítőben azonban alig találunk valamit a módszerre vonatkozólag, Csak annyit tudunk meg belőle, *hogy az írás „a rendes tanítás alapköve“* volt, s hogy a gyermekek mindenekelőtt a betűk írására és elolvasására, illetőleg a hangok kiejtésére és a kézi abc-vel való jelelésére tanítottak. Érdemesnek tartjuk azonban a feljegyzésre, hogy Simon Antal a mássalhangzók kiejtésére és az olvasásra vonatkozólag már e német nyelvű füzetecskében is ugyanazon elveket hirdeti, mint a 4 évvel később megjelent „Igaz mester“-ében. Mikor a gyermekek a betűket már meglehetősen utánozni s olvasni tudták, rögtön hozzáfogtak a szavak tanításához. A betűknek a szóban foglalt sorrendjét a kézi abc segítségével kellett a siketnémáknak beemlézniök. A felírt szónak az értelmét vagy a természetben, vagy képen való szemléltetés által magyarázták meg, utána pedig megismertették a tárgynak a jelét is. Először a főneveket, azután a mellékneveket és igéket tanították. Majd az igeragozás után a személyes névmások, határozók, viszonyragok tanítása s mondatok alkotása került sorra. — Tanultak még számtant és hittant is. A számtant 10 ujjuk segítségével tanulták. Először megtanultak számlálni s ha a számjegyeket szóval és írásban is meg tudták nevezni, akkor megtanulták a 4 alapműveletet.

Ez az egész, mit az értesítőből a módszerre vonatkozólag megtudhatunk. De ez a kevés is eléggé igazolja azon állításunkat, hogy a bécsi módszer az első években változatlanul maradt és használtatott intézetünkben.

* * *

Simon Antal halála után *Schwarczer* Antal vette át az intézet igazgatását, melylyel új korszak, a *módszer fejlődésének korszaka* vette kezdetét. A fejlesztés munkáját Schwarczer egészen maga

II. Schwarczer
A. módszerének korszaka.

az írásra és olvasásra, mert ez szerinte csak akkor volna lehetséges, ha az osztályban csupa egyenlően jó tehetségű tanuló volna. A betűk tanítását a következő sorrendben tárgyalja: *á, a, é, ê, e, í, i, ó, o, ú, u, ő, ö, ű, ü, f, v, sz, z, s, zs, b, p, d, t, cz, cs, ty, g, gy, k, h, j, l, ly, m, n, ny, r.* — Az egyes betűk tanítására vonatkozó utasításai oly ügyesek, a munkájában foglalt nézetei oly practikusak, hogy valóban csodálatos, hogy kora nem értette meg őt s az általa javasolt írva-olvasási módot csak akkor használták, mikor azt később idegenből hozták hozzánk.

*) Kurze Beschreibung des königl. ungarischen Taubstummeninstitutes zu Waitzen. Pesth, Gedruckt bei Franz Joseph Patzko, 1804.

végezte el. Schwarczer e munkájával megelőzte a bécsieket, kik csak *Venus Mihály* igazgatósága alatt, tehát csak 1820 után közeledtek valamivel jobban a német módszer felé. De nemcsak hogy megelőzte őket, hanem túl is szárnyalta azt az intézetet, melynek egykor tanítványa volt. A tanítványból mester lett, ki alatt inté-

Schwarczer Antal,

II. igazgató, sz. 1780. jan. 16.-án Szegzárdon ; meghalt 1834. decz. 29.-én.

zetünk fénykorát élte s csak sajnálhatjuk, hogy munkálkodásának éppen a bécsi módszer volt a fundamentuma, mert oly alkotó erő, mint ő, más alap kifejlesztésén dolgozva, esetleg oly reformmunkával ajándékozhatta volna meg ügyünket, mint később a német Hill.

De még így is nagy lépést tett a jobb felé. Módszerét Walther is fejlettebbnek tartja a Venusénál és azt mondja a „Geschichte des Taubstommen-Bildungswesens“ című munkájában: „ha Schwarczer sokban osztja is Venusnak a nézetét, ami könnyen érthető, hiszen az az intézet, a melynél működött, a bécsi intézettől vette át a tanítási elveket, — azért mégsem a lényegtelen dolgokban tér el tőle, s módszere a Venus-féle eljárás továbbfejlesztésének tekintendő. A hangzó beszéd sokkal tekintélyesebb helyet foglal el az ő módszerében, mint a Venuséban és pedig nemcsak az elméletben, hanem a gyakorlatban is“. (153. l.)

Swarczer módszerét kiadott munkáiból ismerjük. Irt módszertani munkát és tankönyveket. Mindenekelőtt jó tankönyveket akart a gyermekek kezébe adni s azért legelőször is ezeknek a megírásához fogott. E könyvek körülbelül 10 évi működése után, 1812-ben készültek el s használtattak az intézetben, a sajtó alá azonban csak 1817-ben kerültek. Tankönyvei a következők:

1. *Magyar nyelvtanítókönyv* a siketnémák számára. Budán, a magyar kir. universzi betűivel 1817.

2. *Deutsche Sprachlehre* für Taubstumme stb. 1817.*)

3. *Első esméretek* a siketnémák számára May szerint, Kérdésekkel bővítette és a nyelvtanulásban való gyakorlásra alkalmaztatta Schwartz Antal. Budán, a magyar kir. universzi beűivel 1817.

4. *Erste Kenntnisse* für Taubstumme nach May stb. 1817.

Ez utolsó két munka második része — a kérdések — 1823-ban jelent meg ugyancsak Budán.

Tankönyvei közül a „Magyar nyelvtanítókönyv“ a legjelentékenyebb műve Schwarczernek, nemcsak azért, mert világosan elénk tárja a tanításnak anyagát és osztályonkénti menetét, hanem azért is, mert 42 lapnyi előszava nagyjában körvonalozza Schwarczer módszerét.

Előszavában legelőször is a némaság fajairól és a siketnémák képességeiről szól. Azután pedig bevezet minket a módszerébe, miközben párhuzamot von a halló és a siketnéma nyelvtanulása között. Érdekes fejtegetésében azt mondja: „A' halló 's beszéllő Embernek két módja vagon, ha más valami idegen nyelvet tanulni akar. Ő tudniilik a' nyelvet vagy az Emberekkel való társalkodás-

*) Ez a munka egyezik a „Magyar nyelvtanítókönyv“-vel. Kiadatását az tette szükségessé, hogy intézetünkben kezdettől fogva 1876. évi szeptemberig 2-féle nyelven, magyarul és németül folyt a tanítás.

ban tsupán tsak a' hallás, és gyakorlás által megtanúlhatja szinte ugy, valamint a' Gyermekek anyanyelvét édes Anyjától; vagy pedig a' Könyvekből tanulja meg. Az első mód szerént meg nem tanulhatja a' Siketnéma a' Nyelvet: mert nintsen hallása. Ő neki tehát, mivel más módja nintsen, a' nyelvet Könyvekből tanulni kellek, és hogy azt úgy tanulhassa, szükséges, hogy minden előtt írni és olvasni tanuljon“ (VIII. lap). Majd azt mondja, hogy a halló és beszélő az idegen nyelvet anyanyelve segélyével tanulja meg s nyelvre nyelvet épít. Mivel pedig a halló már egy nyelven ragozni tud s ismeri a szavak különböző elváltozásainak jelentőségét, azért szerinte mindegy, hogy mily sorrendben tanulja meg az idegen nyelv szavait és szabályait. A nyelvtanuláshoz tehát a hallónál „nem kívántatik több egyetlen egy Könyvnél, a' mellyből egyszer'smind a' Tanító taníthat, és a' Tanuló tanulhat. Mert tsak az szükséges, hogy ugyan abban a' Könyvben két Nyelveknek Beszédrészei egymás mellé tevődjenek, és a' Regulák a' kivételekkel együtt utánnok ragasztódjanak, hogy így a Tanuló az idegen Nyelvnek Beszédrészeit a' maga anyanyelve szerént megérthesse, és megtanulhassa“. (X. lap). Majd azt mondja: *A Siketnéma a' mi nyelvünket a' maga Kézinyelvének segítségével tanulja*, valamint a halló 's beszélő Ember az idegen Nyelvet a' maga anyanyelve által. *Tudniillik a' Szóknak és Beszédrészeinek értelme Kézijelek által magyaráztatnak neki*, de azért ő mégis nyelvet nyelvre nem építhet. Az ő Kézijelei, mellyeknek kigondolására őtet a' szükség kényszerítette, nem tsak elégtelenek a' maga szükségeinek kijelentésére, hanem még olly rosszúl vannak alkatva, hogy azoknak semminémü Ejtései, Hajtogatásai, Együvéfoglalóji, és más többféle grammatikabéli Tulajdonosságai nintsenek, mellyek által egyedül értelmesen és világosan beszélhetünk Azért nem is lehet ő neki mindegy, bár melly rendesen, vagy rendetlenségben adódjanak elő a Beszédrészei. Ő úgy tanul beszélteni, valamint a Gyermekek, melly hallása által gráditsonként, a hogy az ő foghatóságai kifejtődzenek, és tapasztalásai szaporodnak, a hallott Szavaknak értelmét igazán megfogja, és pedig legelsőbbben a' szembetünnő 's érzeki dolgokat, azután az elvont képzeletűeket. E' szerént a foghatóságoknak és képzeleteknek gráditsonként való kifejtődzése szerént a' Siketnémat is mesterségesen oktatni, az ő Nyelvtanítókönyvét elrendelni, és szerkeszteni kellek. Egyetlen egy Könyv nem elegendő, mellyből egyszer'smind a 'Tanító taníthatna, és a Tanuló tanulhatna: mivel az ő kézinyelvének, és a mi nyelvünknek Beszédrészei egymás mellé nem tevődhetnek, és a'

Regulák után a' kivételek nem ragasztódhatnak (XI. XII. XIII. és XIV. 1.).

Schwarczer szerint 3 könyvre van szükség. Az egyik könyv módszertan a tanár számára, A másik a beszéd összes részeit fokozatos egymásutánban feltüntető kézikönyv (nyelvtanítókönyv). Mivel pedig a siketnéma nem hall, azért szerinte a *nyelv gyakorlása „többnyire csak a' látásától függ, kivéven a' maga kimondását, mellyet csak ugyan ő maga is érez . . . A' gondolatoknak költsönös s' legalkalmasabb ő véle és velünk való közlése tehát csak írásban áll,* következőképpen a' gyakorlása többnyire csak a látásától függ“ (XVI. 1.). Éppen ezért szerinte a nyelvtanítókönyvben foglalt példák nem elegendők arra, hogy a siketnéma a nyelvet gyakorolhassa, hanem szükség van egy harmadik könyvre is, egy gyakorlókönyvre, *„mellyben a' Siketnéma a' tanult Beszédrészeivel való élmódjában szinte úgy a' látás által gyakorolhatja magát, valamint a halló 's beszéllő Ember a hallás által“.* (XVII. 1.). Ily gyakorlókönyv volt az „Első esméretek“ című könyve, melyről későbbben fogunk megemlékezni.

Schwarczer a 3 osztálynak megfelelően 3 részre osztotta nyelvtanítókönyvét, 1—1 rész 1—1 osztálynak vagyis 2—2 évnek az anyagát ölelte fel.

Az I. rész a nagy és kis, írott és nyomtatott abc-vel kezdődik. A második lapon a kimondás tanítása szerint vannak a hangok csoportosítva. Azután pedig körülbelül 950 főnév, 300 melléknév, 433 ige, kicsinyítő képzővel ellátott 16 szó s végül több rend-, sor- és osztó számnév következik,

Látható tehát, hogy a siketnémának, mielőtt még egyetlen hangot is tanult volna kiejteni, meg kellett tanulnia az összes betűket. A legelső teendő tehát, a mint ezt Schwarczer e könyvnek más lapján maga is mondja, az összes kis- és nagy betűk írásából és a kézi abc-vel való jeleléséből állt. Csak ha azokat már jól tudták írni és jelelni, fogtak hozzá a hangok kimondásához. A kiejtés tanításánál ez volt a hangok sorrendje: *a, e, i, y, o, u, ö, ü; á, é, í, k, ú, ő, ű; b, p, d, t, f, l, m, n, s, z, sz. zs; v, h, g, k, r, q u, v, j, gy, ly, ny, ty.* E sorrendből kitűnik, hogy Schwarczer nem volt tekintettel a kiejtés könnyebbségére, hanem előbb a rövid, azután a hosszú magánhangzókat s végre a mássalhangzókat tanította. Igen jellemző, hogy előbb az összes hangok kiejtését tanulták meg a siketnémák, s csak azután kapcsolták azokat össze szavakká.

Az első részben foglalt szóanyag — körülbelül 1800 szó — nagyon sok. E rengeteg szóhalmazt 2 év alatt kellett beemléznie a siketnémának és pedig oly egymásutánban, mint a milyenben a nyelvtanítókönyv egyes csoportjaiban egymás alá sorakoztak. A szavak nem gyakorlati, hanem nyelvtani szempontok szerint vannak csoportosítva. Először főneveket, azután mellékneveket, igéket és számneveket kellett tanulniok. A főnevek a tárgyak rokonsága szerint 42 kisebb csoportba vannak foglalva a következő címek alatt: „Az Ember Teste. Az Étel. A' Hal. A' Főzelék. A' Gyümölcs. A' Fűszerszám. Az Ital. A' Ruházat. A' Lakás. A' Falu, Város. A' Templom, Kápolna. A' Házieszköz. A' Műszer. Az Íróeszköz. A' Tűzszerszám. Az Utazó eszköz. A' Víz. Az időjárás. Az Ég. A' Föld. A' Mező. A' mezei Növény. A' mezei Műszerek. Az erdő. A' Szőlő. A' Borosedény. A' Virág. A' Háziállat. A' Vadállat. A' Baromfi. Az éneklő Madár. A' motsáros Madár. A' ragadozó Madár. Az Amfibium. A' Bogarak. Az Értz. A' Mérték. A' Fegyver. A' Betegség. A' Játék. A' Muzsika Műszer. Ember Nevek“. — Minden csoportban annyi szó van, hogy a siketnéma nem kénytelen a tanítás későbbi folyamán szókinsét kiegészíteni. Így pl. nem kevesebb mint 81 testrészt jelentő szót kellett beemlézniök. Nem csoda, ha ezek között aztán ilyenek is vannak: „vendégszakál, vendéghaj, nyaktsap, lábikra, köldök, lép, vese, fodorháj, epe“ stb. — A testrészek után az ételek, ezek után a halak stb. taníttattak. Schwarczer nem tartotta azonban szükségesnek, hogy a siketnéma előbb az összes főneveket megtanulja, mielőtt a melléknevekre térne, mert az egyoldalu szótanulás nagyon úntatja a gyermeket.

„A' melly Szókat a' Siketnéma az első Osztályban (vagyis az első 2 évben) egyenként, 's magánosan tanúlt, azokat a II. Osztályban hajtogatni, ejtegetni, egymással összvekötni és velek élni tanul“ (XXVIII. l.). A nyelvtanítókönyv II. része tehát az első részben foglalt szavak ragozására szorítkozik. Elül a személyes névmások állnak, azután következnek a birtokragok, a segédigék ragozása, fokragozás, a cselekvő-, ható- és ikesigék alanyi és tárgyasragozása a jelentő- és parancsoló módban, a névmások ragozása, a névszók ragozása (birtokos-, tulajdonító- és tárgyragok), a tulajdonító rag személyragozása, a személytelen igék, az igevonzat, a helyragok és névutók személyragozása, a míveltető igék ragozása, a *val*, *vel* és *által* gyakorlása, a szenvedő igék ragozása, határozószók és körülbelül 1800 ige az igekötő gyakorlására.

A III. részben mindenekelőtt a kötőszókat ismerteti meg, mert

ezek nélkül nem értheti meg a siketnéma a foglalomódot, mely ennek az osztálynak tanítási tárgya. A kötőszók ismertetése után a segédigéknek, továbbá a cselekvő-, ható-, míveltető- és szenvedőigéknek az óhajtó módban való ragozását veszi elő, Azután az indulatszók és a főnévi igenév alkalmazásának szemléltetésére kerül a sor. Majd külön csoportba foglalja azon igéket, melyek csak 3. esetet, vagy csak 4. esetet vonzanak és külön csoportba azokat, melyek 3. és 4. esetet vonzanak. Végül az igevonzat, a visszaható névmásnak gyakorlása és a szóképzés következik. A szóképzést 102 lapon ismerteti.

A „Nyelvtanítókönyv“ ismertetésével végezve, különösen azt kell még hangoztatnunk, hogy ez a könyv csak arra szolgált, hogy belőle a siketnémák nyelvünk szavait, ragjait, képzőit és szabályait megismerjék és megtanulják. S bár a ragok és képzők használatának megmagyarázásánál s a nyelv szabályainak szemléltetésénél mondatokat is tanultak a gyermekek, a nyelv gyakorlása mégsem ezen könyv segítségével történt, hanem az „Első esméretek“-kel.

Ez a tankönyv 3 részből áll, s minden rész 1—1 osztály anyagát tartalmazza.

Ez a könyv is jórészt a „Nyelvtanítókönyv“ első részében foglalt szóhalmazt teszi a beszélgetés tárgyává. Amíg ugyanis Schwarczer abban a könyvben a testrészeket csak megnevezi, addig ebben beszélget róluk. Pl. a kezekről azt kellett a gyermekeknek tanulniok: „Nekem két Kezem vagyom, egy jobb Kezem és egy bal kezem. Mindegyik Kezemen vagyom öt Újj. Az öt Újjaknak nevei ezek: a' Hüvelyk, a' Mutatóújj, a' Középújj, a' Nevendékújj és a Kisújj. Az Újjakon nőnek a Körmök A' Kezekkel tapogathatok, foghatok, üthetek, húzhatok tolhatok, taszíthatok és vihetek“. (6. és 7. lap.)

Az első részben az ember testéről, az élelemről, a ruházatról, a lakásról, az emberi foglalkozásokról, az iskoláról s iskolai eszközökről és a gyermekjátékokról van szó.

A második rész a különböző állatokról, (négylábuak, madarak, halak, amfibiumok, bogarak, férgek), növényekről, a földről s ásványairól, a levegőről, az égről s az időről szól.

A harmadik rész az ember családi és életviszonyait, a hivatalokat, hivatalnokokat s az érzékeket tárgyalja s a lélekről és Istenről nyújt ismereteket a gyermekeknek.

E könyv kiegészítéséül adta ki Schwarczer 1823-ban az „Első esméretek a' siketnémák számára kérdésekkel“ stb. című II. részt,

mely az előbb említett könyvben tárgyalt anyagra vonatkozó kérdésekből áll. A II. rész ugyanannyi (107) pontból áll, mint az első, olyformán, hogy az egyenlő számú paragrafusok ugyanazon anyagra vonatkoznak. Ha tehát a tanár pl. az első résznek a játékokról szóló 35. pontját akarta kérdések által gyakorolni, akkor csak fel kellett keresnie a II. résznek 35. pontját s készen találta a szükséges kérdéseket.

A ki e könyvet tanulmányozza, az előtt feltétlenül szembe kell ötleni az anyag elrendezésében való fokozatosságnak. Ugyanis e könyv előbb a könnyebb s a gyermekhez közelebb eső tárgyakról nyújt ismereteket s úgy tér át fokozatosan nehezebb és a gyermektől távolabb eső tárgyakra, az elvontabb tárgyú ismereteket pedig egészen a végére hagyja. De feltűnő az is, hogy míg a „Nyelvtanító könyv“-nek az első osztály számára előírt részében még szó sincs a ragozásról s a gyermekek e fokon csak elemi mondatokat tanultak alkotni, addig e tankönyvnek első részében nemcsak ragokban bővelkedő bővített, hanem igen nagy számmal összetett mondatokat is találunk. E két tankönyv között tehát nincs meg a grammatikai összhang. Beismeri ezt Schwarczer is, amikor azt mondja: „Az Első ismeretekben az I. osztálynak oly anyaga van, a melynek grammatikai megmagyarázása csak a felsőbb osztályokban történik, de azért, ha a siketnémának a szavak összefűzéséről (a mondatalkotást s az ezzel járó ragozást értette itt Schwarczer) kezdetben csak halvány fogalmi vannak is, ezek a fogalmak a sok ismétlés, hosszas gyakorlás és a felsőbb osztályokban való nyelvtani magyarázatok után lassanként tisztulnak és határozottabbakká válnak.“ (Lehrmethode 426. lap.)

Tanítási eljárást, tekintettel arra, hogy hazánknak akkor csak 1 intézete volt, s hogy nézeteit a külföld szakembereivel akarta megismertetni, német nyelven írta meg. Munkájának teljes címe: *Lehrmethode zum Unterrichte der Taubstummen in der Tonsprache für Lehrer von Anton Schwarczer, Direktor des königl. Ungarischen Taubstummen-Instituts zu Waitzen. Mit dem Handalphabete. Ofen, gedruckt mit kön. ung. Universitäts-Schriften. 1827.*

E könyv 3 részre oszlik; mindegyik rész 1—1 osztály nyelvtanítási anyagának módszeres feldolgozását tárgyalja.

A Lehrmethode tehát szoros összefüggésben van a „Nyelvtanítókönyv“-vel, annyira, hogy még az anyag sorrendje is majdnem teljesen egyezik.

A Nyelvtanítókönyv ismertetése alkalmával felemlített elveket

és nézeteket a Lehrmethodeban is hangoztatja Schwarczer. A mi ezeken kívül e munkában még érdekes és az eljárásra nézve jellemző lehet, azt a következőkbe foglaljuk össze.

A) Írás.

1. Az oktatás az írás tanításával vette kezdetét.
2. Az írás tanításánál palatáblát használtak.
3. Minden gyermek mintalapot kapott, melyen az abc volt megírva.
4. A betűk írását írási előgyakorlatok előzték meg.
5. Az új betűket lehetőleg a már tanult betűkből keletkeztették.
6. Minden kezdő mellé egy ügyesebb haladót ültettek, a ki mialatt a kezdőt oktatta, azonközben maga is fejlesztette írását a falra függesztett táblákon levő betűk utánzásával.
7. Az írással egyidejűleg megtanulták a kézi abc-t tartalmazó nyomtatott lapok segítségével az illető betűnek kézi jelét is.
8. A betűk után szavak irattak, melyeket el is kellett olvasniok s melyeknek értelmét rögtön meg is magyarázták.
9. Úgy a szavak tanításánál, mint a nyelvoktatás későbbi folyamán is az írás mindig megelőzte a kiejtést; az írást pedig, különösen eleinte, a jelelés előzte meg.
10. Az írás jelentékeny közlési eszköz volt. Schwarczer azt kívánta, hogy a tanár a felső fok növendékeinél írásban fejezze ki megelégedését, rosszaságát stb. Majd azt mondja: *a tanuló vagy írásban, vagy a mi még jobb, szóval közölje mondanivalóját; a tanár pedig, mivel a siketnéma nem hall (e szerint tehát nem gyakorolták az ajakleolvasást!), írásban válaszoljon.* (480. l.) Megjegyzendő azonban, hogy ezzel homlokegyenest ellenkezik könyvének egy másik pontja, melyben Schwarczer a jelnyelvet teszi közlési eszköznek.

B) Kiejtés.

A kiejtésnek Schwarczer rendszerében már sokkal nagyobb tér jutott, mint az intézet felállításának idejében. Míg Simon Antal idejében a gyermekek a betűknek a szóban való sorrendjét a kézi abc segítségével tanulták meg, addig Schwarczer azt mondja: „A gyermekek ne jelöljék meg a kézi abc-vel a betűk egymásutánját a szavak emlezésénél (a diktálásnál azonban igen! szerk.), hanem nézzenek a könyvbe s ejtsék ki egyszeri megtekintésre az abban

látott szót.“ Már ez is haladást jelent, de Schwarczer még tovább megy. A 43. lapon ugyanis a következőket találjuk : „A siketnémát arra kell bírunk, hogy gondolatai közvetlen kifejezőjének a kiejtett szavakat (tehát a kiejtést, a hangzóbeszédet) tekintse, az írást pedig csak közvetett kifejezőjének tartsa.“

Míg a jelnyelv az intézet első éveiben tanítási eszköz és cél volt, addig most már azt mondja Schwarczer, hogy „a hangzóbeszéd a siketnémák oktatásánál végcélnak, a jelbeszéd pedig ezen cél elérésére szolgáló eszköznek tekintendő“ (40. lap). Más helyen meg azt mondja, hogy „a hangzóbeszédnek társalgási (érintkezési) nyelvvé kell válnia.“

Ezekből látható, hogy Schwarczer nagy jelentőséget tulajdonított a kiejtés tanításának. De hogy a hangzóbeszéd még sem vált társalgási nyelvvé, a gondolatok kölcsönös közlési eszközévé, azt sejteti velünk az az ellenmondás, a melyet a gondolatok közlésére vonatkozólag Schwarczernek az írásról és a jelnyelvről tett kijelentéseinél észlelünk ; sejteti továbbá azon körülmény, hogy minden gyermek a külvilággal való érintkezhetés céljából zsebkönyvet kapott, a melybe úgy a hallók, mint a siketnémák kérdéseiket és feleleteiket beírták.

A hangzóbeszéd azonban nem is válhatott kölcsönös társalgási nyelvvé, mert mint fentebb is rámutattunk, a siketnémák *nem gyakorolták az ajakleolvasást*. Bár Schwarczer képesnek tartotta a siketnémát arra, hogy sok oly egytagu és több többtagu szót le tudjon olvasni a beszélő ajkáról, mely szavaknál a hangképzés a külső, tehát jobban megfigyelhető beszédszervek működése által történik, s bár arra is képesnek tartotta, hogy némely esetben a látott articulatio segítségével a rejtett articulatiót megsejtse és így az egész szót kitalálja : mégis „a szavaknak a beszélő szájáról való leolvasását igen bizonytalanak, sőt alig lehetségesnek“ mondta. „Épen ezért le kell mondanunk azon reményről, hogy a fület a beszélő szavainak gépies leolvasásával pótolhassuk. Meg kell tehát azzal elégednünk, hogy a siketnémát a némaságtól megszabadítsuk, s csak arra kell törekednünk, hogy kiejtése elég érthetővé váljék. A mi a leolvasás érdekében tehető, azt a célszerű kiejtési oktatásnál úgyis megadtuk már a siketnémának, a mennyiben minden egyes hang kiejtésénél a beszédszervek alakjának szigorú megfigyelésére és egymástól való megkülönböztetésére kényszerítettük“ (122. l.). Ezekből önként következik, hogy a hangzóbeszéd nem volt kölcsönös társalgási eszköz s hogy a kiejtés, amint ezt Schwar-

czer a 122. lapon maga is bevallja, „*csak a saját gondolatainak közlésére és az írott szavaknak és mondatoknak olvasására szorított.*“

Hogy a kiejtés oktatását a tanároknak megkönnyítse, körülmenyesen leírja munkájában a hangok képzési módját. Az egyes hangok leírása általában véve jónak mondható. Hogy itt-ott tévedt, azon nem csodálkozhatunk, mert hiszen akkoriban még igen fejletlen volt a fonetikai tudomány. Így azt mondja, hogy az *o*-nál és *u*-nál a nyelv ugyanolyan nyugalmi helyzetben van, mint az *á*-nál; az *sz* és *s* hangoknál a fogak összeszorítását is megengedte; a *g*, *d*, *b* hangoknál pedig alig említi a gégeműködést.

A hangok tanításának sorrendjénél — szerinte — tekintettel kell lennünk az oktatás czélszerűségére és az articulatio természetére. A sorrendre nézve tehát sem a betűk alakja, sem a beszédszervek nem lehetnek irányadók, mert egyetlen hang sem ejthető ki egyetlen beszédszerv működésével. „Itt inkább a beszédszervek működésének eredményére kell tekintettel lennünk. Ha a siketnéma hol zöngét, hol zöngé nélküli hangot kénytelen tanulni, akkor az a tanítást úgy a tanulóra, mint a tanárra nézve nagyon megnehezíti, mert a gyermeket hol a hangra, hol pedig a leheletre kell figyelmeztetni.“ (104. l.) Épen ezért előbb a vokalisokat (*á, a, e, é, i* [a *j*-t is ide számította!], *o, u, ö, ü*) és az *l, r, w, m, n*, hangokat tanította, csak azután a többieket, a zöngé nélkülieket és pedig a következő sorrendben: *s, z, sz, ch, f, (v), h, g, k, (c), d, t, b, p, q, x, cz.**)

Mihelyt az összes hangok kiejtésének tanítása befejeztetett, rögtön a szavak kiejtéséhez fogtak. A kiejtés javításának szükséges voltát több helyen hangoztatja Schwarczer. A javítást a vocalisokon kezdi. Különösen a hehezetes és nasalis kiejtés javítására hívja fel a tanárok figyelmét. A szavak kiejtésénél rámutat a hangok összeolvasztására s a kiejtés folyékonyága érdekében különösen az átmenetek gyakorlását tartja szükségesnek. A kiejtés gyakorlását az írással kötötte össze. Mindent, a mit írtak, legyen az szó, vagy mondat, egyúttal ki is kellett ejteni. Ezek voltak Schwarczernek a kiejtés tanítására vonatkozó nézetei.

*) Ez a sorrend némileg eltér a „Nyelvtanítókönyv“-ben foglalt sorrendtől. Mivel a Lehrmethode 10 évvel később készült, mint a másik munka, azért feltehető, hogy Schwarczer ezt a sorrendet tartotta jobbnak és ezt használta működésének második felében.

C) *Jelnyelv.*

„A módszer legelső sorban azt kívánja, hogy a tanár a jelnyelvet teljesen bírja. Ez a siketnémánál az anyanyelv helyettesítője. Ezzel magyaráztatnak meg az összes tantárgyak és ennek segítségével közölketnek a gondolatok tanár és tanítvány között. A tanár csak oly mértékben képes tanítványait tanítani, a mely mértékben a jelnyelvet bírja. Ha ezt teljesen bírja, akkor könnyű a dolga s a gyermek haladása gyors és biztos (433. l.). Más helyen meg azt mondja, hogy „ha a tanár tanítványát oktatni akarja, ahhoz mindenkéül előbb az szükséges, hogy őt megértse s vele beszélni tudjon. Onnan van, hogy a tanítás mindannyiszor szenved, valahányszor kezdő tanár kerül az intézetbe, mert ez jól ismeri ugyan a hangzóbeszédet, a tanítás végcélját, de nem ismeri az ezen cél eléréséhez vezető eszközt, a jelnyelvet, melyet tehát előbb neki is meg kell tanulnia tanítványaival együtt“ (435. lap).

Mivel a jelnyelv alapos megtanulása sok esztendőbe kerül s huzamos készülést károsnak tartotta az ügyre nézve, szükségesnek vélte a jelelési szótár megírását. Hozzá is fogott tanártársaival e szótár megírásához, de nem fejezte be.*)

A jelnyelv elsajátítása ugyanolyan módon és fokozat szerint haladt, mint a nyelv tanulása. Előbb betűket, majd szavakat, később pedig, a mint mondataalakításra került a sor, mondatokat tanult jelelni a növendék. A nyelvgyakorlás is a jelnyelv segítségével történt, amennyiben az „Első és méretek“-ben foglaltakat a tanár, vagy valamelyik ügyesebb növendék jelekkel diktálta, a növendékek pedig az eljelelt beszédanyagot leírták. Eleinte, a kezdőknél, szavanként történt a diktálás, de később eljelelték az egész mondatot s csak azután engedték meg, hogy a gyermekek az íráshoz fogjanak.

A tanítás vége felé, mikor az első ismereteket már jól tudták a gyermekek, a napi eseményekre, a gyermekek vagy a tanár élményeire s egyéb alkalomszerűségekre került a sor. Ezek előbb eljeleltettek, azután a falitáblára irattak s végre egy erre szánt füzetbe lemásoltattak. A tanítás végefelé ez az eljárás megfordított, a mennyiben az írás a jelelést megelőzte. A tanár ugyanis leírta a napi eseményeket, vagy egyéb mondani valót a táblára, azután pedig eljeleltette magának az írás tartamát.

Kétféle jelelésről kell említést tennünk: vagy betűket, vagy fogalmakat jelöltek. A betűk, tulajdonnevek stb. jelelésére a *kézi-*

*) E szótárt, mely a Lehrmethyde megírásának idejében már félig megvolt, 1839-ben fejezte be a testület.

Siketnéma kézi Ábécérend.

<i>a A</i> 	<i>a A</i>	<i>b B</i> 	<i>b B</i>	<i>c C</i> 	<i>c C</i>
<i>d D</i> 	<i>d D</i>	<i>e E</i> 	<i>e E</i>	<i>f F</i> 	<i>f F</i>
<i>g G</i> 	<i>g G</i>	<i>h H</i> 	<i>h H</i>	<i>i I</i> 	<i>i I</i>
<i>k K</i> 	<i>k K</i>	<i>l L</i> 	<i>l L</i>	<i>m M</i> 	<i>m M</i>
<i>n N</i> 	<i>n N</i>	<i>o O</i> 	<i>o O</i>	<i>p P</i> 	<i>p P</i>
<i>q Q</i> 	<i>q Q</i>	<i>r R</i> 	<i>r R</i>	<i>s S</i> 	<i>s S</i>
<i>t T</i> 	<i>t T</i>	<i>u U</i> 	<i>u U</i>	<i>v V</i> 	<i>v V</i>
<i>x X</i> 	<i>x X</i>	<i>y Y</i> 	<i>y Y</i>	<i>z Z</i> 	<i>z Z</i>

vagy *ujj abc-ét* használták, — a fogalmak jelelésére pedig a testtagokat, különösen pedig a kezet.

A fogalmak jelelésére használt jelek szintén kétfélék voltak, u. m. *természetesek* és *mesterségesek*.

Természetes jelek pl. azok, melyek a dolgoknak jegyeit utánozták és különösebb tanulás nélkül is megérthetők és utánozhatók. Pl. az imádkozás így jelettetett: a kezeket imához összeteszük és az ajkakat mozgatjuk. Mesterséges jele a víznek az, hogy a *v* betű jelét szájunk előtt mozgatjuk (Wasser) stb.

Az *ujj abc-ét* Bonnet találta fel, többé-kevésbé a latin *abc* alakjait akarván utánozni. A fogalmak mesterséges jeleit Abbe de l'Épée alkotta meg, utóda Sicard pedig rendszerbe foglalta. A mi intézetünkben mindkettő használatban volt (a természetes jelek is), sőt a tanári alkalmaztatás első feltétele 1873-ig az volt, hogy a jeleket a pályázó vagy tudja már, vagy tanulja meg.

A magyar jelelési szótárból mutatóul ime itt közlünk néhány fogalom-körülírást.

Szántani = az eke szarvának tartása; mindkét kézzel és kézmozgással utánozzuk az eke haladását; a bal kéz belső felületén végig csúsztatjuk jobb kezünk szélét, jelezvén a barázdát, s végre a jobb kézzel mutatjuk a fordulatot balra.

Oltár = jelezzük az asztalt és csókolva reáhajolunk.

Elbúcsuzás = jobb kézzel utánozzuk a kézszorítást és az ajánlást és meghajtjuk fejünket.

Borbély = a borotválást kell utánozni.

Ágy = az ágy alakját utánozzuk és jobb kezünket arcunkra fektetve mutatjuk az alvást.

Öreg = jobb kezünk mutató- és hüvelykujjával jelezzük a ráncokat és ezután görnyedt testtel utánozzuk az öreg emberek járását.

Krisztus = mutató ujjainkkal megérintjük belső kézfelületünket kölcsönösen és mindkét kezünket a keresztrefeszítés módjára kinyújtjuk.

Tuczat = 12-öt mutatunk.

Villa = kifeszített közép- és mutatóujjal bal tenyerünkön mutatjuk a felszúrást.

Fizetni = jobb kezünkkel bal tenyerünkön mutatjuk a fizetést és a pénz köralakját.

Kukucsál = a bal szemet behúnyjuk és a jobb szemmel a jobb kéz hüvelyk- és mutatóujjával képezett környiláson át nézegetünk.

- Kártya* = mutatjuk a kártyák tartását és a kijátszást.
- Kereszt* = a két mutatóujjal jelezzük a kereszt alakját.
- Csókolás* = utánozzuk maga a cselekvés.
- Piros* = jobb kezünk mutatóujjával simogatjuk ajkainkat.
- Fürész* = a jobb kéz lefelé tartott élével mutatjuk a bal kézen a fürészélést.
- Savanyú* = szánkat csúcsosítjuk és a jobb kéz egymáshoz szorított ujjait a száj előtt gyorsan néhányszor balról-jobbra és megfordítva jelezzük a kellemetlent.
- 4* = a jobb hüvelykujjat befogva, 4 ujjas tenyerünket függélyes helyzetben előre tartjuk.
- 40* = Jobb hüvelykujjunkt befogva, a 4 ujjat — a tenyeret felfelé tartva — magunk előtt vízszintes helyzetbe hozzuk.
- 4-dik* = a 4-nek jele azzal megtoldva, hogy gyors mozgással $\frac{1}{4}$ -nél valamivel nagyobb fordulatot teszünk tenyerünkkel magunk felé.
- Sakktábla* = az ujjakkal vízszintesen fekvő négyszöget jelzünk, melyen utánozzuk a sakkfigurák ide-odahelyezését.
- Katona* = utánozzuk a katona feszes magatartása.
- Izlelni* = a mutatóujj hegyével érintjük a nyelvet s az arcunkon visszatükröztetjük a jó vagy rossz ízt.
- Írni* = a bal tenyerünkön utánozzuk az írást.
- Fekete* (sötét) = a befelé fordított jobb tenyerünket az arc előtt felülről lefelé mozgatjuk, mintegy jelezve a sötétséget, mely miatt nem látunk.
- Erős* = az öklöket az erőset kifejező arcjáték mellett felfelé nyújtogatjuk.
- Csizma* = az alsó lábszáron mutatjuk ennek magasságát és utánozzuk a felhúzást.
- Harisnya* = mutatjuk a kötést és a harisnya felhúzását.
- Óra* = mellényzsebünkben mintegy mutatjuk, hogyan veszszük ki az órát és a jobb öklünket a fülhöz tartva jelezzük a hallgatódzást.
- Testrészeket* egyszerű rámutatással jelzik.
- Czigány* = jeleljük a fekete színt és utánozzuk a hegedülést.
- Rajzolni* = a jobb mutatóujj hegyét megnedvesítjük és utánozzuk a rajzolást.
- Kéjézet* jobb tenyérrel körben simogatjuk mellünket s ezután mindkét nyitott kezünk balra való eltasztásával kifejezzük az utálatot.

Tükör — a jobb tenyeret arcunk elé tartjuk és utánozzuk a tükröbe való nézést.

Gomba = a függélyesen álló bal mutatóujjra helyezzük a behajlított üres jobb kezét.

Átbujni = a fej meghajlítása után a jobb kezét a bal alá csúsztatjuk.

Éles = a kifeszített jobb mutatóujjat a balra fektetjük és kétszer hirtelenül visszarántjuk.

Szombat = először jeleljük a napot, olyformán, hogy a kézi abc *t* betűjével (a jobb mutatóujjat a hüvelykujjon átfektetjük a jobb kéz többi ujjait pedig a függélyes és vízszintes irány között előre feszítjük) félkört írunk le s ezután a zsidót mutatjuk a kecskeszakál simogatásával (T = Tag, nap).

Én = a jobb mutatóujjal mellünkre mutatunk.

Házasság = jeleljük a férfit (bajuszlól) és a nőt (hosszú hajáról) és ezután a kezeket felváltva egymásba fektetjük.

Türni = a türeést kifejező arczkifejezés kíséretében a kézi abc „d” betűjét a mellünktől lassan leeresztjük (d betű a német *dulden*, *türni* kezdőbetűje.)

Keskeny = a szembe fordított tenyereket egymáshoz közelítjük.

Hízelegni = mosolygás mellett jobb kezünkkel kétszer megsimogatjuk arcunkat.

Holnapután a kettes jelét a fültől előre vetjük.

Mise = az imára függélyesen összetett tenyereket jobbra és balra egymástól szétnyitjuk.

Május = jeleljük a hónapot az által, hogy „m” (Monat = hónap) betűvel félkört mutatunk és ezután 5-öt.

Magyarázó jegyzetek a jelnyelv szótárához.

A jelek eme szótárában csakis a tőszavak vannak tárgyalva; a származék- és összetett szavak közül csak azok, melyek tőszavuktól lényegesen eltérnek s azért

1. a származék- és összetett szavak jele a megfelelő tőszó;

2. az összes főnevek és önálló szavak oly módon jelelhetők, hogy a felfelé tartott tenyereket kissé lejjebb bocsájtjuk.

3. A melléknév jele: a jobb kéz külső felületét bal tenyerünkbe fektetjük.

4. A cselekvő igét meghatározzuk a cselekvés jelével; a szenvedő ige jele: mindkét kezünket a mell tájékáról hanyagul lecsusz-

tatjuk s e közben a térdek meghajlásával kifejezzük a test összeesését vagyis a szenvedést.

5. A sorszámneveknél az alapszám jelét felfelé lendítjük. (L. a fennebbi fogalmak közt a *negyedik* fogalom jelölését.)

6. Az igék ragozásánál a *jelen időt* a „most“ jelével fejezzük ki, a felfelé fordított előttünk tartott tenyérrel, a félmult időnél az „egy“, a mult időnél a „kettő“ és a régmult időnél a „három“ jelét vállunkon át hátra vetjük. A jövő idő jele: a jobb kézzel előretolva mutatjuk a kézi Abc „k“ betűjét (a mutató- és középujjat kifeszítve a vízszintes és függélyes irány közé felfele tartjuk miközben a hüvelykujjat a fekvő maradó gyűrű- és kisujjhoz illesztjük;) (a „k“ jelzi a német „künftig“ [jövő] szót. A parancsolómód jele a parancs. A kötő-mód valamint a kötőszavakat oly formán jeleljük, hogy a mutatóujjakat egymásba kapcsoljuk.

7. A középfokokat jobb, nyitott kéznek fejmagasságig való lendítésével, a felső fokot pedig a kéz teljes fellendítésével jeleljük stb.

D) Nyelvoktatás.

A nyelvoktatás az első osztályban főleg szógyűjtésből, a másodikban ragozásból, a harmadikban pedig mondatalakításból állott. De azért nemcsak a harmadik osztályban tanultak mondatokat alakítani, hanem már az első osztályban is. Ugyanis a „Nyelvtanító könyv“ I. részének tanítása alkalmával összekapcsolták a főneveket egymással, vagy pedig mellénevekkal és igékkel s ily módon olyan elemi mondatokat szerkesztettek, melyeknek tagjai ragoztalanok voltak.

E fokozat a következő eljárása volt Schwarczernek: Felkerestette a tárgy nevét a Nyelvtanító könyv I. részében levő főnevek között, leírta a táblára, névelőt tett eléje, rámutatott a tárgyra s jelek segítségével megmagyarázta, hogy ez a szó az illető tárgyra vonatkozik. Azután megvizsgáltatta a tárgy tulajdonságait; felkerestette a tulajdonságok megjelölésére szolgáló szavakat a mellénevek között s fölírta azokat a táblára. Végül jelek segítségével megmagyarázta, hogy mit mondhatunk az illető tárgyról, majd a cselekvések neveit felkerestette az igék között, s leírta. Míg ily módon elemi mondatokat tanultak a gyermekek szerkeszteni, azokban az ily gyakorlatok által megtanulták a beszédrészeknek egymástól való éles megkülönböztetését is.

A II. osztályban a szavak ragozása alkalmával már bővített

mondatokat tanultak szerkeszteni. A ragozás gépies megtanulása után következett a ragoknak mondatokban való alkalmazása és gyakorlása. Így pld. mikor a tulajdonító rag személyragozását (nekem, neked stb. már jól tudták, akkor a következő mondatokat tanulták:

„Én adok néked egy Krajtzárt.

én adom néked ezt a' Krajtzárt.

te hozzá nékem egy Táblát.

te hozd nékem ezt a Táblát.

én mutatok néktek Képet, Órát.

a szabó varrja néktek a' Ruhát“ stb. (Nyelvtanítókönyv 41. l.)

A ragok értelmének a magyarázása jelelással történt.

Érdekesen járt el a személyes névmások tanításánál. Ezeknek megmagyarázása alkalmával 2 ügyes gyermeket választott ki. Ezeknek a nevét felírta 1—1 papírlapra, a név mellé pedig oda írta az *én* szót is. E lapokat feltűzte a gyermekek mellére. Alájuk, kis távolban, más lapot is tűzött a *te* szóval. A gyermekek most szembe álltak s elkezdtek jelekkel beszélni. A beszéd tárgya oly esemény volt, melyben mind a ketten szerepeltek s valahányszor a beszélő gyermek önönmagáról szólt, mindannyiszor rámutatott a saját mellén levő papírlap *én* szavára; ha pedig a másíkról szólt, akkor annak a mellén levő papírlap *te* szavára mutatott rá. A harmadik személy szemléltetése céljából egy harmadik gyermek mellére oly papírlapot tett, a melyre *ő* volt írva s valahányszor e gyermekről folyt a szó, mindannyiszor az *ő* szóra mutatott a beszélő. Ezt aztán később a többiek is gyakorolták. A többes számot épp úgy szemléltette, csakhogy akkor csoportokat állított egymással szembe. A csoportok szélső gyermekei a sor előtt végig húzódnó 2—2 szalagot tartottak, melyek közül a felsőre a *mi*, az alsóra a *ti* szó volt felírva. A sorban álló csapat helyett eleinte a sor legügyesebb növendéke beszélt, később pedig mindnyájan egyszerre beszéltek s beszédközben hol a felső szalagjuk *mi* szavára, hol pedig a másik csoport alsó szalagjára írt *ti* szóra mutattak. A harmadik csoportnak nem volt szabad beszélnie, az csak szenvedőleg vett részt a társalgásban. Nekik csak egy szalagjuk volt az *ők* névmással, melyre a beszélők alkalomadtán rámutattak.

Az ige három főidejének szemléltetésénél három gyermekkel egyféle cselekvést végeztetett, de nem egyszerre, hanem egymásután. Például: íratott mind a hárommal. A mig egy sem írt, addig a cselekvés mind a háromra nézve a jövő időben volt. Ezért elő-

szőr megmagyarázta jelek segítségével, hogy a gyermekek írni fognak. Azután 3 papírlapra felírta az *írni* szót s melléje a *lesz* v. *fog* szót is. E lapokat rátűzte a gyermekek jobb karjára. Azután oda küldte az egyik gyermeket a falitáblához s miközben az írt, kicserélte Schwarczer a gyermek karján levő papírlapot egy másikkal, a melyen az *írni* szó mellé a *most* szó volt felírva. Ezt az új papírlapot csak addig hagyta a gyermek karján, a míg az írt; ha az az írást befejezte, akkor ezt a papírlapot is bevette s olyat tűzött a karjára, a melyen az *írni* szó mellé a *már* és *mult* szavak voltak felírva. Azután a második gyermek került a falitáblához, ki írásközben szintén *most ír* felírású papírlapot kapott. Most tehát minden gyermeknek más-más papírlapja volt, mert az egyik már írt, a másik éppen ír, a harmadik fog írni; mert volt tehát a három gyermek a legalkalmasabb a 3-féle igeidőnek a szemléltetésére.

Az igeragozást táblázatokból tanútták meg. Schwarczer azt kívánta, hogy a siketnéma oly gyakorlott legyen az igeragozásban, hogy bármely igét tetszés szerinti időben, számban és személyben tudjon ragozni. A ragozással egyidejűleg megmagyarázták az igének a ragozás folytán megváltozott értelmét is.

A III. osztályban (utolsó évfolyam) összetett mondatokat tanútták a siketnémák szerkeszteni. Az előmondatot baloldalt, az utómondatot jobb oldalt jelelték, miközben a kötőszó jelelésekor értésükre adták a gyermekeknek, hogy a két mondat együvé tartozik. A kötőszók értelmének megmagyarázása után megtanították a kötő- és a feltételes módot. A feltételes mód tanításánál követett eljárás megvilágítására álljon itt a következő példa:

„én akarok írni, — ha Krétám vagyok; de nem írok, —
 én nem írhatok: — mert nekem nintsen Krétám.
 rövideden.

én írnék, ha nekem Krétám volna“.

Ha a gyermekek a Nyelvtanítókönyv és az Első esméretek anyagát már elvégezték és többször ismételték, s ha az utóbbinak II. részében foglalt kérdéseire már jól tudtak felelni, akkor e könyvek félretétettek s kezdetét vette a szabad nyelvoktatás. Mindent, a mit a gyermek látott, látni akart, továbbá vágyai, élményei, a napi események, sőt még álmái is leírtattak vele a falitáblára. Míg az egyik a falitáblánál írt, addig a többiek a palatáblára írták az illető gyermek által nyújtott beszédanyagot, csak azután tárgyalták és javították a falitáblára írt mondatokat. Az ilyen beszédanyag, kellő javítás után egy külön füzetbe íratott. A tanárnak egyik leg-

kiválóbb gondját képezte, hogy ezt az oktatást saját tapasztalataival, újsági hírekkel és közhasznú ismeretekkel élénkítse és érdekessé tegye. Az ilyen gyakorlatok alkalmával ismertették meg a siketnémát az élet különböző viszonyaival, polgári jogaival és kö-

Nagy Lipót,

III. igazgató, 1835—1845-ig. Szül. 1773., meghalt 1861.-ben.

telességeivel is. Tehát különórák a közhasznú ismeretekre nem voltak. A számtanra és hittanra azonban igen.

A számtani oktatás anyaga a négy alapműveletnek megnevezett és meg nem nevezett, egész és törtszámokkal való gyakorlása

volt. Schwarczer azt kívánta, hogy a számtani oktatás szemléleti és a gyakorlati élethez alkalmazkodó legyen. Éppen azért kellett a tanároknak a műveleteket igazi tárgyakon szemléltetniök s az életből merített példákon gyakorolniok.

A hittani oktatás már az „Első esméretek“ tanítása alkalmával készítettet elő, úgy, hogy a hitoktatónak csak a vallás legfontosabb dogmáit és az ó- és új-szövetség történeteit kellett tanítania. Rendszeres hitoktatásról Schwarczer szerint csakis a felsőbb fok gyermekeinél lehetett szó. A hitoktatás tisztán a jelnyelv által és képek segítségével történt.

* * *

Swarczer Antal a fennebb vázolt módszer segélyével érte el azokat a szép eredményeket, melyekről az itt járt külföldi szakemberek oly elismeréssel nyilatkoztak. És ha e módszer nagyon távol volt is a maitól, a tiszta német módszertől, mégis elismeréssel adózunk Schwarczernek, mert módszere az ő idejében megállta helyét, sőt oly ösvényt vágott, amelyen az utódai még négy évtizeden át követték őt. Hálával viseltetünk Schwarczer iránt azért is, mert buzgó működése által magának s vele a magyar elmének dicsőséget, a tanároknak tekintélyt, munkánknak elismerést, az ügynek jóakarókat, a siketnémáknak emberbarátokat, pályánknak és intézetünknek pedig oly nymbust szerzett, melynek fénye és éltető melege évtizedeken át érezhető volt.

* * *

Swarczer Antal 1834-ben halt meg, módszere azonban nem szállt vele sírba. Míg külföldön e korban a német módszer fejlesztőinek tekintélyes számával találkozunk, addig nálunk senki sem akadt, ki a Schwarczer módszerén változtatni valót talált volna.

Hiába lépett fel alig 6 évvel Schwarczer halála után korszakalkotó munkájával*) *Hill Mór*, a német módszer nagy reformátora, az ő módszere és elvei nálunk zárt kapura találtak; intézetünkben továbbra is jeleltek s továbbra is a kézi abc-t és Schwarczer Antalnak grammatikai alapon készült nyelvtanító könyvét használták.

Mikor pedig a helytartóság azt követelte, hogy a testület tegye vita tárgyává értekezletein a tantervet, akkor arra a tanári kar 20 évvel Schwarczer halála után, 1854. évi június 1.-én tar-

*) Anleitung zum Sprachunterrichte taubstummer Kinder. Essen, 1840.

tott gyűlésén következőleg válaszolt: „A tanterv a jelbeszéd alapszik, melyet a siketnéma gondolatainak közölhetése céljából maga talált ki és alkotott magának és ez az egyedüli szemléltetési eszköz, mely által a beszédrészek a siketnémának megmagyarázhatnak. Valamint a halló társaival való érintkezés alkalmával a fül

Kollonits Antal,

IV. igazgató, 1845—1855-ig. Sz. 1806. jún. 8.-án Budapesten, meghalt 1855. nov. 21.

által, úgy a siketnéma a jelnyelv segítségével tanulja meg a nyelv- és tárgyismereteket. Ebből következik, hogy a módszer, melynek tekintettel kell lennie az állandó természetű jelnyelvre, *változást nem szenvedhet.*“

Nem is szenvedett az változást jó sokáig! Évtizedek múltak el és intézetünk még mindig ott volt, a hol azt Schwarczer Antal elhagyta.

Később azzal érveltek a német módszer behozatala ellen, hogy intézetünkben két nyelven (magyarul és németül) folyik a

Zsigmondovits Mihály,

V. igazgató, 1855—1873-ig. Szül. 1805. szept. 9.-én Váczott, meghalt 1877-ben.

tanítás, hogy kevés a tanár (4), úgy, hogy mindenik csak 4 perczig foglalkozhatnék 1—1 gyermekkel; továbbá, hogy a magyar nyelvnek nehézkes a kiejtése és hogy *majdnem a lehetetlenséggel határos a különböző torok-, orr- és sziszegő hangoknak a szájról való*

leolvasása. (Lásd Zsigmondovits Mihálynak 1859. évi május 31.-én kelt 106. számú igazgatói felterjesztését.)

Mikor pedig 1866-ban Zsigmondovits Mihály, a váczai intézetnek akkori igazgatója Bécsbe ment az ausztriai intézetek igazgatóinak gyűlésére, a melyen Hill Mór is részt vett és elnökölt, s a melyen a nagy reformátor eszméit bőven kifejtette, azt lehetett volna várni, hogy a tiszta német módszer végre a mi intézetünkbe is be fog vezetettetni. E helyett azonban az történt, hogy az igazgató hazajövele után, másnap, az 1866. évi október 7.-én tartott értekezleten a régi módszer megtartása határozottatott el.

Igaz ugyan, hogy a hatvanas években már kezdték hangoztatni az ajakleolvasás tanításának szükségességét, de mivel az ismeretek közlése és a nyelvtanítás még mindig a jelnyelv segélyével történt, azért ez az ajakleolvasás nem a tanítás egész folyamán, hanem csak igen kis mértékben, csak néha-néha és csak kiválasztott gyermekekkel gyakoroltatott. Némi világosságot vet az ajakleolvasás gyakorlásának mértékére az 1861. évi márczius 13.-án felvett jegyzőkönyvnek következő része: *„Illő figyelem fordítatik nemcsak a tanult tárgyak szóbeli előadására, hanem egyszersmint azon ügyesség megszerzésére is, hogy a gyermek a kiejtett szavakat az ajakról leolvasni kisebb-nagyobb mértékben képes legyen.“*

Még érdekesebb adatokat találunk erre vonatkozólag az intézetnek 1869—70-ik évi zártudósítványában. Már magában véve az a körülmény, hogy e zártudósítványnak az élén „A siketnémák jelbeszédé“-ről találunk értékezést, nem sok haladásra enged következtetni. Igazolja feltevésünket az értekezésnek egész tartalma, a melyből az 1870-ik év módszerének jellemzésére csak a következőket emeljük ki: *„A természet mostoha gyermekei a siketnémák oktatásánál a jelnyelv nélkülözhetetlen, mert habár a legújabb tanmód, az ajakról leolvasás által a siketnéma gyermek egyes tárgyak ismeretére és megnevezésére a jelnyelv segítsége nélkül, csupán a szemléleti tanmód alkalmazása által vezethető is, de ha ezen tárgyak minősége és tulajdonságairól akarunk neki helyes fogalmat szerezni, ez esetben kell, hogy a jelnyelvhez folyamodjunk, mert a jelnyelv azon egyedüli közeg, mely a tanárnak útát nyit a siketnéma növendék elméjéhez, mert ez azon egyedüli taneszköz, mely által a süketnéma gyermek elméleti tehetsége fejlesztetik. A süketnémák oktatásánál szükséges, hogy a kiszabott tanidőnek egy részét a kimondásbani gyakorlásra, a szavaknak ajakról leolvasására fordítsuk, mindazonáltal ne foglalkozzék a*

tanár a tanítás ezen gépies részével kizárólagosan mind az ideig, míg növendékei magukat a kimondás és ajakleolvasásban egészen begyakorolták, hanem a kimondást az írásbeli tanítással egybekapcsolván, a jelnyelv minden tehetségében álló eszközeivel oda hasson, hogy növendékei az írottakat és kimondottakat megértsék és használni is tudják.“

* * *

Végre 1873-ban az intézet agg és az új eszmékért nem lelkesülő, máskülönben munkás és lelkiismeretes igazgatójának nyugalmába vonulásával intézetünk ismét a haladás színterére lépett s kezdetét vette egy új, egy jobb korszak, a német módszer korszaka, úgy, hogy már 1874-ben a következőket jelenthette a vallás- és közoktatásügyi miniszter az országgyűlésnek, a közoktatásnak 1873. évi állapotáról szóló jelentésében (59. l.): „A mi a tanmódot illeti, elvül tüzetett ki a tanév elején, hogy követve az úgynevezett német módszert, főgond leend fordítva a hangbeszédre s ajakmozgásról való leolvasásra, — hogy ez úton a növendékek s a kívülvilág közt létező válaszfal ledöntessék s az intézetből kilépő siketnémák szabadabban s természetesebb eszközökkel érintkezhessenek. Ezen cél azonnal még nem érhető el ugyan egész terjedelmében mindaddig, míg a már előbbi években a régibb tanmód szerint oktatásban részesített növendékek kiképeztetése végkép be nem fejeztetik; mind a mellett az újabb tanmód, amennyiben az előhaladás megakasztása nélkül a régibbel megegyeztethető, már az idősb növendékekre is részben, az újakra nézve pedig már egészen alkalmaztatik. Ennek alapján a növendékek az *egyesített tárgy- és alaki nyelvoktatás alkalmazásával, a jelbeszéd és a betűk ujj-jelölésének kizárásával, élőszóval nyernek úgy a nyelvtanból, valamint a többi tantárgyaktól oktatást*“.

A német
módszer
korszaka.

A német módszernek intézetünkbe való bevezetése *Fekete Károlynak* az érdeme, ki mint igazgató 1873-tól kezdve minden erejét arra szentelte, hogy e módszernek intézetünkben teljes érvényt szerezzen.

A kezdet nehézségeinek leküzdésére évek kellettek, részint azért, mert az idősebb növendékeket nem lehetett a jeleléről és a kézi abc használatáról leszoktatni és ezért továbbra is jelek segítségével kellett őket tanítani, részint pedig azért, mert a tanároknak is előbb tanulmányozniok kellett azt a módszert, a mely szerint tanítani akartak.

Fekete Károly idejében a nyelvoktatás szolgálatába egy újabb tantárgy lépett: az *olvasmánytárgyalás*. Úgyszintén újabb tantárgyként kell felemlíteniünk a *beszéd- és értelem-gyakorlatokat* (szemléltető nyelvoktatás), mely által a tartalmi és alaki nyelvoktatás egyesítése vette kezdetét. Míg a vegyes módszer idején (Schwarczer és

Fekete Károly,

VI. igazgató, 1873—1889-ig, sz. 1822. július 8.-án Váczott, meghalt 1889. jan. 11.

utódai) a grammatikai formák tanítása volt a főczél s e mellett csak alárendelt szerep jutott a közhasznú ismereteknek: addig Fekete idejében az alaki és tartalmi nyelvoktatás egyesítése, továbbá a beszéd- és értelemgyakorlatoknak, valamint az olvasmány-

tárgyalásnak a nyelvoktatás szolgálatába állítása által helyesen jelöltetett ugyan ki az irány, mindazáltal a gyakorlatban a tartalmi és alaki nyelvoktatás nem hozatott kellő összhangzatba, az alaki rész pedig teljesen elméleti nyelvtani oktatássá fajult.

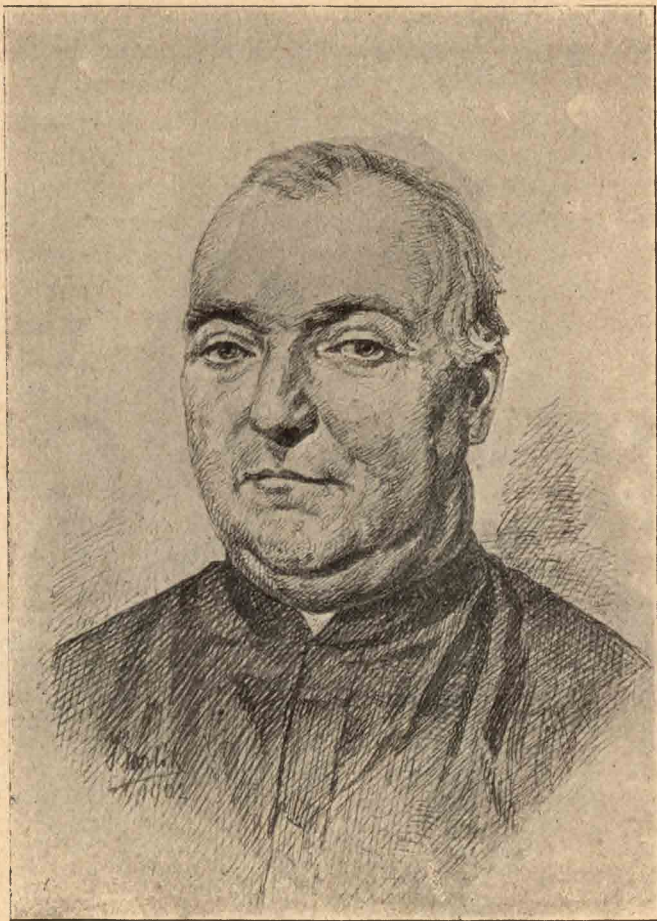

Krenedits Ferenc,

VII. igazgató, 1889—1891.-ig, sz. 1829. január 6. Váczott, meghalt 1891. július 8.

Ez irány 1892-ben annyiban módosult, hogy az elméleti nyelvtanítás helyébe a *szóalaktan* nagyobb mérvű gyakorlati alkalmazása lépett úgyannyira, hogy az összes tantárgyakat ez uralta s mellette a tárgyi nyelvoktatás jelentősége másodrendűvé lett.

A nagyfokú grammatizálás csak 1895-ben mérsékeltetett. E helyett azonban az olvasókönyvnek tulajdonított a szükségesnél nagyobb fontosság, úgy, hogy már a II. osztálytól kezdve külön a siketnémák számára írt olvasókönyvekből kellett a gyermeknek a

Pivár Ignác,

VIII. igazgató, 1892—1895-ig, sz. 1843. ápr. 1. Csobankán. Jelenleg a vakok budapesti orsz. intézetének igazgatója.

nyelvalakokat és a beszédet megtanulnia. E mellett szemléltetési és társalgási oktatás is folyt. Ez utóbbinak az anyagát is tankönyvbe gyűjtötték össze.

* * *

Egészen más irányt adott a siketnémák beszédtanításának a gyógypedagógiai intézetek országos szaktanácsa által készített s a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 1900. évi 16822. sz. rendeletével kiadott s ugyanazon évi szeptember 1.-én életbe lépett tanterv, amely a mai módszer irányelveit tartalmazza. A mai beszéd-tanítási módszer jellemzése céljából a következőket idézzük a tantervből:

„A siketnémák iskoláinak első feladata, hogy azt a kifejezési képességet sajátíttassák el, melylyel az érzékű, normális szellemi képességű 6 éves gyermek iskolába lépésekor rendelkezik.

Ez a siketnémák beszédtanítási módszert követő iskoláinak speciális feladata, — s míg ez végrehajtva nincs, addig a népiskolai értelemben vett beszéd- és értelemgyakorlatok, olvasmánytárgyalás, fogalmazás stb. tanítása időelőtti és téves irányt jelent.

A siketnémák iskoláinak tehát oly nyelvoktatást kell végezniök, melyet a családi iskola nyújt az ő neveltjének. Ez okból a nyelvoktatásnak oly értelmű széttagolását, mely szerint már a II. évben legyen külön szemléleti oktatás, külön nyelvtani oktatás, külön társalgás, külön olvasmánytárgyalás, és fogalmazás, — e tanterv mellőzi. Ez a tudományos részletezés, felaprózás az alsó fokon a legtöbbször nem is lehetséges, igen sokszor pedig oly kényszerhelyzeteket teremt, melyek csak a forma kielégítésére valók, de a lényegét figyelmen kívül hagyják. Egy második osztályos gyermeknek külön a beszéd-értelemgyakorlatokra való tanítása és külön társalgási gyakorlata nem volna indokolt, mert az egy és ugyanaz.

Minden alkalommal, minden vonalon kifejezésre kell jutni, hogy *a társalgási, a közvetlen beszélgetési forma az, mely a siketnémát beszélővé teszi.*

Önálló, célzatos szemléltető oktatásra tehát mindaddig nincs szükség, míg a siketnéma egy kised beszédkörben bár, de kerekdeden magát kifejezni nem tudja. Ha azután elkövetkezik az az idő, hogy a magában levő érzelmekről, érzéki észleleteiről, vágyairól és kívánságairól tanárával, tanuló társaival, testvéreivel és szüleivel való viszonyáról s a köznapi jelenségekről egy kerekded beszéd keretében kifejezést tud adni: ekkor (körülbelül az V. évben) indokolt az egy tárgy köré csoportosított oly szemléleti oktatás, mely rendszeres megismerléssel jár, logicus csoportosításokat kíván és a mely földrajzi és természetrajzi alapfogalmakat, sőt más közhasznú elemi ismereteket is van hivatva nyújtani.

Igy az alsó fokon nem lehet még olvasásról és fogalmazásról sem komolyan szólni; a mi írás itt előfordul, az kiegészítő szer-

ves része, járuléka minden egyes szóbeli tanítással kitöltött órának s így külön órát erre felvenni didaktikailag nem volna kellőleg indokolt. A nyelvtanból pedig 2—3 órát erre felvenni, annyit jelent, mint az eleven szemlélettől elválasztva, többnyire holt anyagon gyakorolni egynéhány alakot, mely így vérré nem válhatik. Különben is e pár óra az összes nyelvalakok részére elegendő begyakorlást úgy sem biztosíthat; ezek a tartalmi nyelvoktatással egyidejűleg szerves összefüggésben ismertetendők, a felső fokon pedig szemlélhető rendszerbe foglalandók.

Ugyanígy az alsó fokon az olvasmánytárgyalásra sem lehetvén eléggé elkészített a talaj, annak sincs e fokon kellő jogosultsága. Az alsó I.—III. osztályokban tehát, hol a családi iskola nyújtotta beszédképességet kell, hogy utólrjúk, *a külön, célzatos szemléleti, nyelvtani, társalgási, olvasmányi, fogalmazási oktatást egygyé vonva, társalgási alapon oly beszédtanítás végzendő, mely minden más feladatot mellőzve egyedül azt célozza, hogy az alkalomszerű jelenségekben rejlő, azokhoz fűzhető anyagon tanuljon meg a néma beszélni.*

A mi a II., III., IV. osztályokban „Beszédtanítás“ czimén szerepelt, az az V. osztálytól kezdve leíró *szemléleti oktatásnak* nevezetik. A kettő közötti hasonlóság és különbség magyarázatául szolgáljanak a következők:

Úgy a II., III. és IV. osztályok beszédtanítási anyaga, mint az V. és következő osztályok leíró szemléleti oktatása, a legelső és legfontosabb tárgya a siketnéma-iskoláknak, melynek alapján a siketnémának beszélni meg kell tanulnia. A mint az, úgy ez is végcéljában beszédtanítás.

Csakhogy míg az alsó 4 osztályban a siketnéma mindenen előtt kifejezésre vágyakozik és nem rendszeres ismeretre, elszórt bár, de gyakorlati értékű szölamokra s nem tudományos szellemű élettelen leírásokra: addig a képzés további fokán, midőn már utólrerte a kifejezés a lelki tartalmat, nem maradhat kielégítetlenül az ismeretek után vágyó lélek sem. Ellenkezőleg: megkivánja a szellem fejlődése, hogy az elszórt ismeretek egy tárgy, vagy eszme köré is csoportosíttassanak, hogy az egyforma jegyek felismerésével, vagy a különbözőknek szétválasztásával, rendezésével, a logika törvénye alapján fejlődjék az értelem.

Ezért indokolt, hogy az alsó fokon társalgási alapon folyó „Beszédtanítás“ nevezetet az V. osztálytól kezdve a „Leíró szemléleti oktatás“ elnevezés váltsa fel“ (18., 19. és 20. l.).

A beszéd alaki részére vonatkozólag a következőket emeljük ki a tantervből:

„A gyermek kifejezésre jutni akaró érzelme- és gondolatvilágát ellesni s ennek — a nyelvtani kifejezések fokozatosságait szem előtt tartva — a gyakorlati beszédnek megfelelő szöveget adni, ez az, a miben a beszédtanításra vonatkozó alaptétel általában kifejezést nyer.

Minthogy pedig ez a tétel kizárja azt, hogy a tárgyak s a róluk alkotható 3-ik személyű vonatkozások szabják meg ezután a tananyagot, vagy a tanmenet gyűrűzetességét: a nyelvalakok elrendezésében sem állhat meg az az elv, hogy minden körülmények között előbb a jelen idő forduljon elő a múlt előtt, a második személy csak az elsőnek ismerete után használtathassék, hogy a rendhagyó ige várokozzék, míg a rendesek elvégeztetnek, az óhajtómód várjon sorra, míg a jelentő- és kötőmód idői letárgyaltattak stb.

Nem! a gyermek megnyilatkozási kedve nem a tudományos nyelvtan formái szerint alakul s ezért a nyelvalakok tanmenetét is nem a tárgyak, személyek önkényes csoportosítása, sem nem a nyelvtan sorrendje állapítja meg, hanem mindig a beszélni akaró siketnéma énje, az ő érzés- és gondolatvilága, mely kifejezésre kíván jutni“ (60. és 61. l.).

„Minthogy pedig a nyelvalakoknak tudatossá tételére nem tud senki oly kitünőleg szemléltető alkalmat elővarázsolni, mint a milyet a hivatlan alkalom nyújt: a nyelvalaktani ismeretek az eleven szemlélet érdekében nem külön választott órákon, hanem magával az igaz szemlélettel együtt tervszerűen, a beszélgetés kapcsán, annak szerves részeként nyújtandók“ (62. l.).

Ebből látható, hogy tantervünk teljesen hátat fordított a grammatikus irányzatnak, mely annyi időn át jellemezte intézetünknek nyelvtanítási módszerét. Ezzel azonban nem akarjuk azt állítani, hogy egyik szélsőségből a másikba esve a ragozást teljesen kiküszöböltük volna a tanításból, hanem csak azt, hogy a beszéd-tanításnál jelenleg nem a nyelvtani alakok vétetnek irányadóul, hanem a gyermeki lélek megnyilatkozási köre. A ragozás szükségességét maga a tanterv is elismeri, midőn az 59. lapon azt mondja: „A nyelvalaktan ismeretére pedig azon elvnel fogva van szükség, hogy a hallás hiánya folytán kevesebbszer ismétlődhetők kifejezéseket a nyelvalakokban rejlő törvényszerűségekre való eszméléssel az agy is könnyebben megjegyezze s a szem is segítsen azt megtartani“.

Míg a német módszer bevezetésének első éveiben szó- és mondattan tanultak a gyermekek, addig a tanterv a következőket mondja erre vonatkozólag: „A mondattan a siketnémák beszélni tanításánál egy fokon sem lehet elméleti fejtegetés tárgya, — kizárólag gyakorlati úton ismertetendő; sőt a terminus technikusokból is csak azok neveztetnek meg, melyeknek megnevezése a beszéd könnyebb elsajátíthatása céljából indokolt. Azon nyelvtanítás tehát, mely a mondattan körében a gyermek figyelmét és emlékezetét azzal szándékozik megterhelni, hogy pl. a főnév lehet a mondatban alany, állítmány, jelző, kiegészítő és határozó, viszont az alany lehet: főnév, melléknév, számnév, névmás, névelő, névutó, ige, határozószó, kötőszó és indulatszó — nem felel meg a siketnémák helyes beszédtanítási módozatának“ (56. l.).

Változást találunk a tantervben a kiejtési oktatásra vonatkozólag is. Eddig ugyanis minden osztály órarendjében külön kiejtési órák voltak kijelölve a kiejtés gyakorlására és javítására. A tanterv e különórákat a következő indokolással szünteti meg:

„A kiejtés további gyakorlására a II. osztálytól kezdve külön órák nem szerepelnek, nehogy a tanár azon hiedelemben élhessen, hogy 2—3 kijelölt fonetikai óra elvégzése után felmentve érezheti magát a folytonos ellenőrzés és hangjavítás alól. A kiejtésnek elfogadható, vagy elégtelen volta egyik legjellegzetesebb kritériuma a siketnémák beszédtanításának; azért e tárgy tanítása nem szorítkozhatik sem osztályokra, sem különórákra, hanem végig húzódik az egész tanfolyamon, s kiterjed minden órára, minden tárgyra, minden mondatra, sőt minden szóra és hangra is.

A különórákban tartott fonetikai gyakorlatok és az ezekkel okvetlenül együtt járó mechanikus beszédgyakorlatok, mivel nem a közvetlen szükségét elégítik ki, hanem a helyett, hogy közeli hiányt pótolnának, sokszor az elmélet miatt messze kalandoznak: az elérendő eredményt nem biztosítják — azért mint ilyenek törültenek“ (14. l.).

Végül ide jegyezzük még a tantervnek a fogalmazási oktatásra vonatkozó részéből a következőket: „Minthogy a tulajdonképeni fogalmazás egy bizonyos központ körüli csoportosítása az eszméknek, mely műveletre a siketnéma — legalább kezdetben — képtelen; mivel még 3—4 évi képzés után is aránylag igen keveset tud írásbelileg elfogadhatóan kifejezni: az oktatás alsó fokán eddig fogalmazásnak nevezett foglalkozás tulajdonképen nem is nevezhető fogalmazásnak, hanem inkább csak a szóbelileg tanult

dolgok írásbeli reprodukciójának, írásbeli gyakorlatoknak, vagy fogalmazási előgyakorlatoknak.

Az egy eszmei központ körül sorakozó írásbeli mondatcsoportok gyakorlása csak akkor kezdődhetik meg, midőn a növendékek többé-kevésbé tisztában vannak már a fogalmazás előgyakorlataival, — mint pl. a helyesírással, íráspontozással s 1—1 mondatnak elfogadható kifejezésével. Addig azonban, — tehát a 4-ik év végéig — az írásbeli gyakorlatok csak arra valók, hogy a szóbelileg tanult dolgok az írás útján is gyakoroltassanak, megrögzíttessenek, jobban öntudatosokká váljanak. Ezek számára azonban különórákat kijelölni épügy időelőtti, mint didaktikailag nem indokolt eljárás. Az V. osztálytól kezdve külön fogalmazási órák szerepelnek“ (64. l.).

*

Ime ez volt intézetünk módszerének 100 éves története, a melyben 3 főkorszakot találtunk: a bécsi módszer korszakát (1802—1812.), Schwarczer Antal módszerének a korszakát (1812—1873.) és a tiszta német módszer korszakát (1873-tól a mai napig).

b) Módszeres hallási gyakorlatok.

A siketnémák beszédtanítása módszerének kiegészítéseképpen meg kell emlékeznünk a *hallási gyakorlatokról* is, mint a melyekkel intézetünkben 2 tanéven át külön órákban rendszeres kísérleteket végeztek és a melyek a beszédtanítási órák keretébe beosztva jelenleg is alkalmazásban vannak.

Az az élettani igazság, hogy az elgyengült érzékszervek célszerű gyakorlatokkal fejleszthetők, elejétől fogva arra ösztönözték a fülorvosokat és a siketnémák tanítóit, hogy a részleges hallással bíró növendékek hallóképességének fokozása, illetve megrögzítése és a beszédtanítás érdekében való felhasználása céljából megfelelő gyakorlatokat végezzenek.

Már *Archigenes* a Kr. u. első században jelezte volt, hogy a nagyothallás kellő gyakorlás által javítható. A siketnémák tanítói közül *Ernaud* és *Pereira* a 18. század második felében hallócsövek segítségével és hangos beszéd által igyekeztek azon siketnémák hallását fejleszteni, a kiknél a hallásnak bizonyos nyomát észlelték. Elsőknek, a kik rendszeres hallási gyakorlatokat végeztek növendékeikkel *Itardot*, a párisi siketnéma-intézet fülorvosát és *Aepliniust*, a halberstadti siketnéma-intézet igazgatóját tekinthetjük, a kik a

19. század első felében működtek. Újabb időben dr. *Urbantschitsch* bécsi-, dr. *Berthold* königsbergi- és dr. *Bezold* müncheni egyetemi tanárok fejtenek ki elismerésreméltó tevékenységet a hallási gyakorlatok érdekében.

Dr. Urbantschitsch a múlt század 90-es éveinek elejétől fogva kísérletezik a módszeres hallási gyakorlatokkal a siketnémák bécsi izr.- és döblingi intézeteiben. Ebbeli kísérleteiről és működésének eredményeiről „*Über Hörübungen bei Taubstummenheit und bei Ertaubung im späteren Lebensalter. Wien. 1895.*“ című munkájában számol be.

Urbantschitsch szerint az általa tökéletesített módszeres eljárás segítségével a siketnéma gyermekek legnagyobb részénél felébreszthető és fokozható a hallás, a mi nagy előnyöket biztosít az oktatásnál, a mennyiben a tisztább és érthetőbb kiejtés biztosítása mellett a nyelv tartalmilag és rendkívül gazdagodik.

Urbantschitsch ez irányú működéséről tudomást szerezvén a hazai siketnéma-oktatásügy iránt meleg érdeklődést tanúsító dr. *Dirner* Gusztáv budapesti egyetemi m. tanár, 1898. év elején 500 frtot bocsátott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister rendelkezésére oly célból, hogy egy szakember küldessék Bécsbe az Urbantschitsch-féle módszer elsajátítása és annak hazai siketnéma-intézeteinkben való meghonosítása céljából.

A minister *Roboz* Józsefet, a siketnémák váczi intézetének akkori igazgatóját küldötte ki a jelzett módszer elsajátítása végett, a ki megbízatásában 1898. június hónapban eljárván, azt jelentette, hogy az Urbantschitsch-féle módszert komolyan kell venni s annak alapján a váczi intézetben kísérleteket kell tenni. Az 1898. évi aug. 10.-én kelt, 55285. számú ministeri rendelettel megengedtetvén, hogy az intézetben az 1898—99. tanév folyamain kísérletek tésessenek a jelzett módszerrel: a tantestület u. a. évi szept. 19—24-iki gyűlésein egyenként megvizsgálta az intézet összes növendékeinek hallóképességét s kiválasztván közülök 25 részleges hallással bíró növendéket és azokat 3 csoportba osztván, *Klis* Lajos, *Paull* István és *Gácsér* József vezetésére bízta, a kik az igazgató útmutatása nyomán naponként d. u. 1/2 órától 2 óráig tartottak az egyes csoportokkal hallási gyakorlatokat.

1899. jún. 28.-án a tantestület jelenlétében vizsgálat tartatott a hallási gyakorlatokon részt vett növendékekkel, mely alkalommal csekély kivétellel minden növendéknél konstatáltatott az intellektuális hallás javulása. A tantestület azonban a rövid 9 hónapon

át folytatott kísérletezést és az azon idő alatt szerzett tapasztalatot kevésnek tartván arra, hogy végleges határozatot hozzon e gyakorlatoknak a jövőben való állandósítása, vagy megszüntetése ügyében, azzal a kéréssel fordult a miniszterhez, hogy a következő, 1899—1900. tanévre is engedélyezze a hallási gyakorlatok folytatását.

Erre a miniszter az igazgatósághoz intézett 1899. évi 67076. sz. rendeletében a következőleg válaszolt: „Utasítom Tekintetessedet, hogy a siketnemák orsz. intézetében az Urbantschitsch-féle hallási gyakorlatokat próbaképen az 1899—1900. tanévben is folytattassa. Az ezen gyakorlatokban résztvevő növendékek a tanév elején a tantestület összessége és az intézeti orvos részéről beható vizsgálat alá veendő, mely vizsgálat összehasonlítás és az elért eredmény megállapítása céljából a tanév végén ismétlendő. Az egyes osztálytanítók utasítandók, hogy a hallási gyakorlatok eredményét kíséreljék figyelemmel és a kétféle tanítást egymással összhangba hozni el ne mulasztják“

E rendelet vétele után a tantestület dr. *Váli* Ernő budapesti kórházi főorvos és fülspeczialista közreműködésével u. a. évi okt. 11., 18. és 27.-diki gyűlésein pontosan megállapította 34 részleges hallással bíró növendéknek a hallási fokát. Ezekkel újból megkezdették s egész éven át folytatták a hallási gyakorlatokat, melyeknek eredményét a tantestület ugyancsak dr. *Váli* Ernő közreműködésével az 1900. jun. 8.-án és 15.-én tartott vizsgálatok alkalmával állapította meg, kijelentvén, hogy valamennyi növendéknél észlelhető a kiejtés javulása és az intellectualis hallás fejlődése, vagyis, hogy a beszédből annyit hallanak meg a növendékek, a mennyit hallani megtanultak, ellenben az akusztikai hallás javulása csak egyeseknél tapasztalható s azoknál is csak igen csekély mértékben. Beigazolást nyert továbbá, hogy e gyakorlatok után a növendékek jobban figyelnek az akusztikai behatásokra s a hallási maradványt élénkebben igyekeznek a kombinálás szolgálatába állítani. Ezek alapján dr. *Váli* Ernő a gyakorlatoknak az eddigi módon, külön órákban való fenntartását és szakorvos ellenőrzése melletti folytatását javasolta, mivel szerinte az Urbantschitsch-féle hallási gyakorlatok egyénenkénti kezelést igényelvén, a rendes tanórák keretébe nem oszthatók be; a tantestület ellenben azt ajánlotta, hogy költségkimelés szempontjából és a többoldalú kísérletezés lehetővé tétele céljából egyelőre minden osztályfőnöknek tétessék kötelességévé, hogy az arra alkalmas növendékekkel a rendes tanórák keretében

hallási gyakorlatokat is végezzenek. Az 1900. évi aug. 1.-én kelt, 53283. sz. ministeri rendelettel a tantestület javaslata fogadtatván el, azóta a váci intézetben az összes osztályfőnökök a hallási gyakorlatokra is kiterjesztik figyelmüket. — Ez intézkedés azon tapasztalatra van alapítva, hogy a siketnémák hallóképessége minden különösebb gyakorlat nélkül, csupán a rendes oktatás következtében is javul, a mint a növendékek intelligenciája fejlődik.

Az Urbantschitsch-féle módszernek gyakorlati eredményei ez idő szerint még nincsenek egész biztonsággal kipróbálva, noha több intézetben, így Bécsben, Münchenben, Weissenfelsben, Gerlachsheimban, Hamburgban, Königsbergben s néhány amerikai intézetben állandóan kísérleteznek vele.

Az 1899. szept. 16.-án Münchenben tartott otologiai gyűlésen, melyen 48 híres fülorvos és 102 siketnéma-intézeti tanító vett részt, sem tudtak határozott megállapodásra jutni a hallási gyakorlatok kérdésében s a végleges döntést a további kísérletektől tették függővé. Maga Bezold dr., a hallási gyakorlatoknak egyik legnevesebb előharcosa is elég óvatosan azt ajánlja, hogy e gyakorlatokat a *hallás igénybe vételével történő kiegészítő beszédtanításnak* nevezzük, nehogy a „*hallási gyakorlatok*“ hangzatos elnevezéssel túlságosan vérmes reményeket keltsünk a szülőkből.

Végül megemlítendőnek tartjuk, hogy dr. Bezold a hallási gyakorlatokat illetőleg f. évi jún. havában Münchenben tanfolyamot nyitott a siketnéma-tanítók és fülorvosok számára, melyen közoktatási kormányunk megbízásából dr. *Pollatsek* Elemér orvos vett részt, a ki ott szerzett tapasztalatait a jövő 1902—1903. tanévben a váci intézetben szándékozik értékesíteni. (A hallási gyakorlatok eredményeinek s általában a növendékek testi fejlődésének s egészségi állapotának megfigyelése és nyilvántartása céljából orvosi anyakönyv vezetetik, melynek mintája az *Intézet szervezete* cz. fejezet végén látható).

c) Tanterv, tantárgyak, tananyag, órarend.

Az intézetnek kezdetben nem volt tanterve, hanem a mit a Bécsbe kiképzésre küldött tanárok ott láttak, azt is úgy itthon tanítani megpróbálták.

Az ott látottak és az itthon tapasztaltak aztán arra indították *Schwarzzer* Antalt, hogy a nyelvoktatásra kidolgozza *Nyelvtanítókönyvét*, a közhasznú ismeretekre pedig az *Első Esméreteket*. E két könyv szolgált kezdetben s részben 1873-ig is tanterv gyanánt.

Úgy 1873-ig, mint ezután is, találkozunk az évvégi irott zártudósítványokban s 1881-től a nyomtatott értesítőekben tananyag kimutatókkal, de ezek e nevezetnél többre számot nem tarthatnak.

Úgyszintén irott kézikönyvekkel is találkozunk, melyek tananyag kimutatást és tantervi részleteket is foglalnak magukban, de minthogy e kéziratok csak egy-egy osztálynak, vagy egy-egy tantárgynak anyagát ölelték fel és e többiekkel összhangzatba sohasem hozattak, ezek az egységes tanterv, az elfogadott tananyag és kipróbált tankönyv értékéig soha fel nem emelkedtek.

1891-ben történt az első számbavehető vállalkozás, midőn az összes oktatási tárgyakra egy egységes tanterv dolgoztatott ki, de jóváhagyást ez sem nyert.

A siketnéma-oktatás nagy múltja s az egyre keletkező újabb intézetek azonban elkerülhetlenné tették az égetően szükséges egységes tanterv elkészítését.

A gyógypaedagogiai orsz. szaktanács érdeme, hogy a tanterv ügyét felvette s úgy a miként előadjuk itt, végrehajtotta.

Megalakulás után ugyanis első teendőjének tartotta, hogy felszólítsa az összes intézeteket ily egységes tanterv készítésére. A beérkezett javaslatokból *Borbély* Sándor előadó egy egységes tervet dolgozván ki, az 7 napi tárgyalás után elfogadtatott, felterjesztett s jóváhagyatván, kötelező használatra az összes hazai siketnéma-intézeteknek kiadatott.

Hogy kezdetben mily *tantárgyakat* tanítottak, Schwarczernek *Első Esméreték* című munkája nyújt bővebb felvilágosítást. E munka felölvén az összes közhasznú ismereteket, az órarendbe külön földrajzot, természetrajzot, természettant, történelmet stb-t nem tüntettek ki, valamennyit a beszédtanítás kapcsán tanították, csak később, a siketnéma-oktatás fejlődésével válnak ki a nyelvoktatás köréből. — 1845-ik év után válik ki a földrajz, 1856-ik év pedig az általános földrajz és a természettan, 1868-ban a természetrajz, 1870-ben a honi történelem, 1871-ben pedig az ajakról való leolvasást is felvették rendes tantárgyul. E tárgyakat, lévén akkor csak 4 osztálya az intézetnek, a III.-ik és IV.-ik osztályban tanították. Mikor a német módszert 1874-ben meghonosították, az intézetben az osztályok számát 6-ra, majd 1878-ban 8-ra emelték, a tantárgyak tanítását azonban a IV.-ik és V.-ik osztályokban halmozták össze, a hittant pedig a II.-ik osztálytól kezdve tanították. Csakhamar be kellett látniok, hogy ez anyagalmaz a tanítás eredményére nem kedvező, a tantárgyak számát a IV—V. osztályban

redukálni kell s a felsőbb osztályokba kellett áttenni. Ezért 1881-ben a természettant és a polgári jogok, kötelességek ismertetését az V.-ik osztályból a VII. osztályba tették át. 1886-ban a IV. osztályból elmarad a természetrajz s az V.-be kerül. A vallástant az 1888-tól a III.-ik, 1892-ben pedig a IV. osztálytól kezdve tanítják. 1889-ben az V.-ik osztályban már nem tanítanak történelmet, az alkotmánytan is csak a VIII. osztályban szerepel. A természetrajzot 1896-ban az V. osztályból kiküszöbölik s csak a VI.-tól kezdve tanítják, a történelem csak a VII.-ik osztályban veszi kezdetét.

Az órarendre s a tantárgyaknak órák szerint való beosztására nézve kevés adatunk van. Zsigmondovics feljegyzéseiből tudjuk, hogy kezdetben d. e. 8-tól 11-ig, d. u. pedig 3—4-ig tanítottak, még pedig úgy, hogy két tanár felváltva, 8 órától 9 $\frac{1}{2}$ -ig, a másik két tanár pedig $\frac{1}{2}$ 10-től 11-ig tanított, délután pedig két tanár 2-től 3-ig, az I. osztálybeli tanár pedig a kezdőket 3-tól fogva 4-ig tanította. 1845. után a tanári testület önkéntes hozzájárulásával a délelőtti, valamint a délutáni tanítás 1 órával meghosszabbított, délelőtt 4 óra hosszat, délután pedig minden tanár külön 2 óra hosszat tanított. Kollonics volt az első igazgató, ki már délután is tanított, elejénte egy hétben egyszer, később kétszer.

1856. óta pedig, kivéve a keddi napot, az igazgató délelőtt is, délután is csak annyiszor és annyi ideig tanított, mint a többi tanár.

A tantárgyaknak órák szerint való beosztására nézve az 1868—69-iki zártudósítványban találunk feljegyzéseket.

E szerint

a hittannak jutott hetenként	8 óra
a nyelvtannak és <i>egyéb</i> tárgyaknak	22 „
a számtannak	2 „
a rajznak	6 „
	<hr/>
összesen	38 óra.

E kimutatás után itélve, az „*egyéb*“ tárgyaknak alig juthatott hetenként egy vagy 2 óra.

A 70-es, 80-as években a reáltárgyakra hetenként 2—2 óra jutott, kivéve a számtant, a rajzot és a női kézimunkát.

A számtannak 3—4, a rajznak 3, a női kézimunkának heti 6 óra jutott.

Álljon itt most a legújabb órakimutatás, melyet a mostani tantervünk mutat ki:

Sorszám	Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
		osztály óra számai							
1.	Kiejtési (phonetikai) gyakorlatok (írás és olvasással)	20	17	17	15	12	10	6	4
2.	Beszéd-tanítás (tartalmi és alaki nyelvoktatás írással és olvasással, társalgás alapján.)	—	17	17	15	—	—	—	—
3.	Leíró szeml. okt.	—	—	—	—	12	10	6	4
4.	Fogalmazás	—	—	—	—	2	2	3	3
5.	Olvasmány tárgyalás	—	—	—	3	4	4	5	5
6.	Hit- és erkölcsan	—	—	—	2	2	2	2	2
7.	Számтан	—	4	4	4	4	4	4	4
8.	Természetráajz	—	—	—	—	—	2	2	2
9.	Természettan	—	—	—	—	—	—	—	2
10.	Földrajz	—	—	—	—	2	2	2	1
11.	Történelem	—	—	—	—	—	—	2	2
12.	Alkotmánytan	—	—	—	—	—	—	—	1
13.	Szépírás	4	3	3	2	1	1	1	1
14.	Rajz	—	2	2	3	4	4	4	4
15.	Kézimunka (kézügyességi gyak., női km.)	4	4	4	4	6	6	7	7
16.	Torna	2	2	2	2	2	2	2	2
	Összesen	30	32	32	35	39	39	40	40

d) Tankönyvek, taneszközök.

Külön, a siketnémák számára írt tankönyvünk kevés van. A mi a beszéd-tanítást illeti, azt leginkább gyakorlati úton, tankönyvek segítségével nélkül tanították, csak a reáltárgyak tanításánál használtak egy-két népiskolai tankönyvet. Schwarczer *Nyelvtanítókönyve* is inkább a tanár kezébe való volt, mint a növendékébe. Ugyanilyen

volt az *Első Esméreték* cz. tankönyv is. Általában inkább jegyzetkből tanultak növendékeink, mint könyvekből.

Leghasználatosabbak voltak a következő könyvek: Schwarzer Nyelvtanítókönyve, az *Első Esméreték* és az *Erste Kenntnisse*; a 60-as években írt Gáál Miklós hittani könyvet „Keresztény katólikus hittanítás siketnémák számára“ czimen s igen sokáig használták. 1897-ben írt Roboz József a siketnémák számára egy olvasó- és nyelvgyakorló-könyvet, és egy „Közvetlen érintkezés nyelve a siketnémák első fokán“ cz. munkát, mely inkább vezérkönyvül tekintetett s csak rövid ideig volt használatban.

A 70-es és 80-as években különféle népiskolai olvasókönyvet használtak; leghasználatosabbak voltak a Szirmay-Vörös-Szilágyi féle, a Gáspár-féle továbbá a Bárány-féle olvasókönyvek. A reál-tárgyak tanításánál a Vargyas-félét tanították a legtöbben.

Megemlítendő még Pivár Ignác Bibliája, melyet a legújabb időkig tanították az intézetben.

A 80-as években írt Tariczky Ferencz természetrajzot és történelmet, a mely tankönyvek sokszorosítva írott alakban használtattak. „A siketnémák tárgyi és alaki nyelvtanítása“ czímen Scherer István és Berinza János egy könyvsorozatot indítottak meg 1892-ben. Ennek első része, az abc-s könyv mindfogytáig — 1897-ig — használatban volt, hézagot pótol. A II., III. és IV. év nem tört magának útát és csak egy iskolában, a budapesti államiban használtatott.

A tankönyveken kívül a következő *tanesszközöket* sorolhatjuk fel:

1. Új abc (kép) a 70-es évekig használták.
2. A közoktatási minster által kiadott szemléltető képek.
3. Hill- és Walther-féle, kizárólag a siketnémák használatára szerkesztett képek.
4. Speciális tanesszközök: kézi és álló tükrök, hallócső, nyelvcsontocska.
5. Számológépek: a) orosz, Metzger-féle, Klis-féle és Bihari-féle.
6. Természetrajzi felszerelés. (Kitömött állatok, madarak, hullók, halak, praeparatumok, ásványok, növények, növényi termékek.)
7. Földrajzi felszerelések: térképek, tellurium, lumarium, földgömb.
8. Fizikai és vegytani szerek.

e) Gyakorlati képzés.

A váci intézetben az értelmi képzés mellett elejétől fogva Ipar- és kéz- napjainkig kiváló súlyt helyeztek a növendékek gyakorlati kép- ügyességi ok- zására is. Mindjárt kezdetben 2 iparműhelyt, és pedig csizmadia- tatás (slőjd)- és szabóműhelyt állítottak fel az intézetben oly célból, hogy e műhelyek egyrészt a házi szükségletet kielégítsék produktumaikkal, másrészt pedig, hogy az arra alkalmas növendékek e műhelyekben a képzés ideje alatt annyira elsajátítsák az illető mesterségeket, hogy az intézetből kilépve, mint felszabadított iparossegédek keres- hessék meg kenyerüket. A kik az intézeti iparműhelyekbe nem jut- hattak be, azokat a városban szerződtették el különféle kézműve- sekhez.

1805-ben az ellőbbieik mellé drágakő-csiszoló műhelyt is ren- deztek be az intézetben. E célra ugyanis *Arady Nepomuki* János dulczinói püspök és esztergomi főkáptalani kanonok 8000 frtos alapítványt tett azzal a kikötéssel, hogy annak kamataiból a köc- scsiszoló mesternek évi 400 frt fizetés adassék s hogy a csiszolásból eredő tiszta jövedelem évenként 3 egyenlő részre osztandó, mely- ből egy rész a műhely felszerelésének költségeire, a másik rész ellenben az intézet gyámolítására fordítandó, míg a fennmaradó harmadik rész az állami kincstárba szállítandó be. 1805. évi május havában foglalta el helyét az intézetben *Korselt* Antal drágakő- csiszoló mester. Nagy-Szombathból jött, a hol mintegy 2 évig gyönyör- ködtette művészetével *Arady* János püspököt. Magával hozta a köcscsiszoláshoz szükséges összes eszközöket és egy gazdag nyerskö- készletet, melyeket mind az alapító ajándékozott az intézetnek. Mindjárt az első évben 2 siketnéma fiú, *Muray Ambrus* és *Kneszaszt Mihály* rendeltetett a köcscsiszoló műhelybe az alapító kegyes szán- dékának megfelelően azzal a célzattal, hogy megtanulván e mester- séget, idővel megélhetési módot nyerjenek általa. Az igazgatóság azonban előrelátásból egyéb mesterségekre is képezte az említett 2 ifjút, mert komoly megfontolás után belátta, hogy ez új és nagy tökebefektetést igénylő iparág nem igen alkalmas arra, hogy a többnyire szegénysorsú siketnémáknak kenyérkereseti foglalkozásul szolgáljon.

Az időközben szerzett tapasztalatok az igazgatóságnak adtak igazat, mert a köcscsiszolás nem igen jövedelmezett, s nem igen akadtak növendékek, a kik ennek az iparágnek a megtanulására szánták volna magukat. Az igazgatóság többszöri indokolt felter-

jesztése alapján végre 1830. szeptember havában a helytartó-tanács beszüntette ezt az iparműhelyt.

A megtanulandó iparág megválasztásánál csak igen ritka esetben vették figyelembe a gyermek vágyait, tehetségét és hajlamait s inkább a szülők és hozzátartozók határozott kívánsága volt e tekintetben a döntő, a mi mellett még legfeljebb csak a gyermek korára és testi erejére voltak tekintettel.

Az első tanévben rendszerint még nem adták a növendéket iparoshoz s csak kivételesen tértek el a szabálytól, ha t. i. a gyermek életkora és testi fejlettsége azt indokoltta. A második és felsőbb évfolyambeli növendékek azonban már kötelesek voltak a rendes tanítási órákon kívüli időt a kijelölt iparműhelyekben tölteni.

1808-ig a napi foglalkozás következőleg volt felosztva: Reggelizés után elmentek a fiú-növendékek a kézművesekhez, 8 órától 10 óráig az iskolai tanításon vettek részt. 10 órakor megint szétszórtak az iparműhelyekbe s ott maradtak $\frac{3}{4}$ 12 óráig. Ebéd után ismét az iparműhelyekben foglalkoztak. 2—4 óráig az iskolai tanításon vettek részt. 4 órától $\frac{1}{2}$ 7-ig újra az iparműhelyekben dolgoztak.

Eltekintve attól, hogy ez a folytonos ide-odajárás terhes volt a növendékekre nézve s a mesteremberek különféle panaszát vonta maga után: nagyban akadályozta a rendes tanulásbeli előmenetelt s a mesterség elsajátítását is hátráltatta. Alighogy elmentek ugyanis a növendékek a mesterekhez, különösen ha ez utóbbiak kissé távolabb laktak az intézettől, a tanítási órák megkezdését hirdető csengetyű hangja már is visszaszólította őket s így ide is, oda is többnyire elkésve érkeztek, itt is, ott is keveset, vagy semmit sem haladhattak. E nevelési hátrányokra 1808-ban Schwarczer Antal, az intézet akkori első tanára rámutatván, azt javasolta, hogy az iskolai oktatás naponként délelőtt 8-tól 12-ig, a mesterségek és kézimunkák tanulása pedig délután 1-től estig történjék. Ez a házi-rend a tantestület helyeslésével találkozván, a jelzett évben tényleg életbe is lépett.

A 60-as évek közepéig, a mig az elméleti tantárgyak meg nem szaporodtak, miként az előadottakból kitűnik, a növendékek naponként hosszabb időt tölthettek a műhelyekben s ezért az intézetten kívül levő iparosok is nagyobb hasznát vehetvén a tanoncoknak, ingyen vállalkoztak az ipari képzés nyújtására. Az intézet csupán a felszabadítási levél kiállításával járó költségeket fedezte. Ez időtől kezdve azonban megszorodtak a tantárgyak ugyannyira, hogy a növendékek télen csakis 4—6-ig, nyáron pedig 4—7-ig

látogathatták az iparműhelyeket és csupán az utolsó évfolyambeli növendékek voltak hetenként egy teljes napon (csütörtökön) át felmentve a tanulás alól oly célból, hogy ez időt is az iparműhelyekben tölthessék. Ezért ez időtől kezdve a künnlakó mesterek nem igen vállalkoztak többé a siketnémák ingyenes ipari képzésére, hanem rendszerint évi 30—40 frt tanítási díjat fizettek maguknak a szülőkkel. Csupán az intézeti iparosmesterek tanították ingyen a műhelyekbe járó ifjakat, a minek fejében különféle kedvezményekben részesültek, így többek között az intézet alapítása óta szabadlakást, tüzi-fát és világítást élveztek és 1813 óta az is megengedett nekik, hogy lakásuk ablaka fölé kifüggeszthessék czégtáblájukat s külső megrendeléseket is elfogadhassanak. Később némi díjazásban is részesültek e mesterek.

Minthogy az intézeti 2 iparműhely a növendékeknek csak igen csekély százalékát fogadhatta be ipari kiképzésre, a növendékek legnagyobb része arra volt utalva, hogy a városi iparműhelyekben tanuljon valamely mesterséget. Ámde a szegénysorsú siketnémák szülői nem voltak képesek megfizetni a mesterek által követelt tanítási díjakat, s így a növendékek nagy részének gyakorlati képzése kérdéssé vált. Ezen a bajon segítő, *Fekete Károly* intézeti tanár 1869-ben „*Siketnémák iparintézeti ösztöndíj-társulat*“ czímen egyesületet alakított abból a célból, hogy az egyesület társadalmi úton ipari foglalkoztató telepet állít fel Váczon, melyben idővel fokozatosan mindenféle iparműhelyt meghonosít s e műhelyekben az intézet növendékei ingyenes ipari kiképzést, a felszabadultak pedig állandó foglalkozást nyernek.

E társulat, miután alapszabályai*) az 1869. évi jul. 20-án kelt, 12852. számú min. rendelettel jóváhagyattak, működését még ugyanazon esztendőben megkezdette. Eleinte csak nyomdát állított fel a társulat, melyet később könyvkötő-műhelylyel egészített ki, de kellő anyagi eszközök híján többre nem vihette s azt a tervét, hogy rendre másféle iparágak számára is nyit műhelyeket, nem valósította meg. 1876-ban *Fekete Károly* igazgató közbenjárására és felelősségére 6000 frt államsegélyt kapott a társulat, de működését így is csak 1882. jul. 1-ig folytathatta, a mikor is végleg feloszlott. A társulat fennállása alatt igen hasznosan töltötte be hivatását, a mennyiben számos intézeti növendéknek nyújtott teljes ipari kiképzést a betűszedés és könyvkötés mesterségében.

*) A társulat alapszabályaiból egy-egy példány Pest-megye irattárában, az ipar- és kereskedelemügyi ministeriumban és a váltótörvényésznél őriztetik.

A növendékek gyakorlati, illetve ipari képzése tekintetében a 80-as években találkozunk a legtöbb újítással. Így az 1881. évi május 30-án kelt, 14152. sz. rendelettel a betöltendő tanárjelölti állásokra pályázat hirdettetvén, a pályázati feltételek között, többek között ezek olvashatók: „*Megjegyzendő, hogy a kézi ipar-, v. pedig az asztaloság, fafaragászat, vagy más munka tanításában képzetek előnyben részesülnek*“.

Az ipari képzés rendszeresebb fejlesztése céljából az 1888—89. tanévben a meglevő *szabó-* és *varga-*műhely mellett még *asztalos-, esztergályos-* és *könyvkötő-*műhely létesített az intézetben, mely műhelyek mindegyike külön mesterember vezetése alatt állott. Minthogy az utóbbi 3 műhely mesterei nem díjaztattak, csupán abban az előnyben részesültek, hogy felszerelt kész műhely állott rendelkezésükre, azért e célra többnyire csak kezdő mesterek vállalkoztak, a kik nem voltak bővében a munkának s csak egyszerűbb cikkek készítésével foglalkoztak.

Ez időben az ipari munkára fordított időt, valamint a munka tartama alatt megszabott fegyelmet illetőleg külön munkarend és az iparos mesterek számára kiadott szabályzat lépett életbe, mely nyomtatásban megtalálható az intézet 1892—93. tanévi értesítőjének 33. és 34. lapjain.

Azon növendékek, a kik az intézeti iparműhelybe helyszüke miatt be nem juthattak, vagy pedig hajlamaikat követve más iparágat választottak, továbbra is az intézeten kívül lakó mesterekhez jártak ki ipari képzésre. Ez utóbbiak tanítómesterei részben a szülők által, részben pedig az intézeti pénztárból díjaztattak évi 25—30 frttal. Ez időben a felsőbb osztálybeli növendékek hetenként 20 órán át foglalkoztak iparral, az alsóbb osztálybeliek ellenben testi fejlődésükre való tekintetből hetenként csupán 12 órát töltöttek az ipari műhelyekben.

A siketnémák ipari képzése a jelzett módon az 1895—96. tanév végéig állott fenn. Ekkor azonban a tantestület indokolt felterjesztésére, melyben különösen kifejtetett, hogy az elméleti képzéssel egyidejűleg az iparképzés sikeresen nem eszközölhető, a vallás- és közoktatásügyi minister elrendelte az intézeti iparosok kitelepítését s az ipar helyett a *kézügyességi oktatás* (slójd) 3 ágát, u. m. az agyag-, papír- és famunkákat léptette életbe. (1896. okt. 7-én kelt, 54379. sz. min. rendelet) A kézügyességi oktatást pedagógiai képzettségű egyének vezetik. Ez időtől kezdve a fiúk ipari képzése a 8. osztály bevégezése utáni időre van fenntartva és kizárólag

a szülők gondoskodására van bízva. A közügyességi oktatás tananyaga tantervszerűleg és úgy van megállapítva, hogy a fiú növendékek a képzés ideje alatt értelmük és testi erejük fejlődésével lépést tartva, fokozatosan gyakorolják magukat annak mindhárom ágában. E mellett a meleg évszakokban kertészettel és méhészzel is foglalkoznak szabad idejük alatt.

A női kézimunkaoktatás mindjárt az intézet létesítésekor kezdetét vette. Eleinte alig szorítkozott egyébre, mint harisnyakötésre és fehérnemű varráásra. A helytartó-tanács 1813. évi aug. 3-án kelt, 18703. sz. alatt elrendelte, hogy a leányok ne csak varrást tanuljanak, hanem a konyhai dolgokban és a mosásban is gyakorolják magukat. Később a horgolás, hímzés és felső-ruhavarrás is felvételre ugyan a női kézimunkák sorába és 1871-től kezdve a varrógép használatában is gyakoroltattak a leányok, de az elért eredmény 1878-ig igen csekélynek mondható. Ez ideig ugyanis a női kézimunkák tanítása a szolgaszemélyzethez tartozó felügyelőnőkre volt bízva, a kik paedagogiai képzettség híján csak csekély eredményeket tudtak felmutatni. A leányok gyakorlati képzése az 1878. évtől kezdve kezdett egészségesebb fejlődésnek indulni. Ekkor rendszeresített ugyanis a külön kézimunka-tanítónői állomás, melyre az u. a. évi 16223. sz. min. rendelettel Olgyai Julia okleveles tanítónő neveztetett ki. Az 1881. évi jun. 12-én kelt, 11436. sz. min. rendelettel megállapított a női kézimunka-oktatás részletes tanterve s a horgolás, kötés, hímzés, fehér- és felső-ruhavarrás mellé felvételre a rendszeres gépvarrás és szalmafonás is.

Az 1889. évi 368. számú felterjesztésében jelzi az igazgatóság, hogy már 3 varrógép áll a leányok rendelkezésére, s hogy azoknak kezelésében igen ügyesek a növendékek. Jelzi továbbá, hogy a női kézimunkák kiegészítése céljából kötőgép fog beszereztetni s hogy a finomabb fehérnemű-tisztítás, keményítés és téglázás is meg fog honosíttatni az intézetben, de a keztüös- és takács-iparral, mint a melyek Váczon igen gyenge lábon állanak, egyelőre nem tehető kísérlet. Végül ezeket írja az igazgatóság jelzett felterjesztésében: „A leányoknak teljes mérvű gyakorlati kiképzése csak azon boldogabb időben foganatosítható majd akadálytalanul, midőn külön intézettel fognak bírni, a hol nem lesznek zárka alatt, hanem szabadon mozoghatnak mindefelé; a hol az ő foglalkozásukhoz alkalmasított napi- és tanórend fog érvényesülni, mely szerint a főzéssel együtt minden női foglalkozásra idő és alkalom nyújtatik. Addig csak az adott körülményekhez mérten törekedünk elérni a lehető.”

Női kézimunkák.

Az 1892—93. tanévben tényleg be is vezetett az intézetbe a kötőszövő-ipar, mely célra a közoktatásügyi kormány 800 frtot engedélyezett. Néhány év múlva azonban a leány növendékek, gyenge szervezetére való tekintetből be kell szüntetni ezt a nagyobb testi erőt igénylő foglalkozást.

Az 1896—97. tanévben az eddig egyedül levő *Weiser Adél* kézimunka-tanítónő mellé második tanítónővé kineveztetett *Pápay Mária*, és a női kézimunka-oktatás gyakorlati irányban történő szervezése céljából kiküldetett az intézethez özv. *Nendtwich Gusztávné* a budapesti áll. női ipariskolák igazgatónöje. Nevezett igazgatónő a helyszínén eszközölt tanulmány alapján, az igazgató és a tanítónők meghallgatásával új tantervet dolgozott ki a női kézimunka-oktatás számára, mely szerint a leányok az I.—V. osztályban általános kézimunka-oktatásban részesülnek, a VI.—VIII. osztályban pedig, mint szabónők, vagy hímzőnők külön ipari kiképzést nyernek és naponkint d. e. 11—12 óráig a konyhában kell segídeniük a főzésnél.

Legújabbban a női kézimunkákat illetőleg az a lényeges intézkedés történt, hogy az egységes tanterv életbeléptetése óta a VII. és VIII. osztálybeli leányok felmentettek a reáltárgyak tanulása alól, mely időt szintén a női iparágak és a háztartási teendők minél alaposabb elsajátítására kell fordítaniok.

A jövő 1902—1903. tanévben még intensívebbé válik majd a siketnéma leányok ipari képzése. Akkorra ugyanis a váci intézettel kapcsolatban továbbképző női ipariskola szervezése van foganatba véve azzal a célzattal, hogy abban 2—3 év alatt teljes ipari kiképzést nyerjenek az intézetekből kilépett leány növendékek.

Végül helyén való itt megemlékezni a Kisteleki Lévay Henrik br. 10.000 frtos alapítványáról,*) melyet 1883-ban oly célból tett a nagynevű alapító, hogy annak kamatai évenként márcz. 13-án adassanak ki egy, az intézetekből kikerült és önálló iparüzlet nyitására alkalmas szegénysorsú siketnémának.

Rajz.

A rajztanításra, mint az ipari pályáknál nélkülözhetetlen tényezőre, az intézetben elejétől fogva kiváló gond fordított. Azonban e tárgy tanítása 1875-ig anyagi eszközök hiányában rendszerint a legfiatalabb tanárookra vagy gyakornokokra bízott, a kik nem voltak külön rajzoktatásra képesítve és csak mellékfoglalkozásképen látták

*) Az alapító-levél szövege az intézet 1883—84. tanévi értesítőjének 31—34. lapjain olvasható.

el a rajztanítást. Ily körülmények között természetesen nem is lehetett a rajzoktatás terén számbavehető eredményeket felmutatni.

1853-ban elrendelte a helytartó-tanács, hogy a szabadkézi rajz mellé a mértani- és építészeti-rajz tanítása is felvétessék.

Az 1858. évi aug. 17-én kelt, 18857. számú helytartósági rendelettel felhivatott az igazgatóság, hogy nyilatkozzék az iránt, vajjon nem lehetne-e a rajztanítást a gyakornoki állástól elválasztani? Mire az igazgatóság oda nyilatkozott, hogy a jelzett 2 állás nincs egymással semmiféle olyan bensőbb vonatkozásban, hogy külön-külön ne állhatnának meg. Ha tehát gyakornoki álláson felül külön rajztanári állás szervezetenék, ami kívánatos is volna, mindössze azt lehetne megkövetelni az alkalmazandó rajztanártól, hogy sajátítsa el a jelnyelvet, mint a mely eszköz a rajzoktatásnál nélkülözhetetlen.

Ez a kívánalom azonban költségfedezet hiányában egyelőre nem volt teljesíthető.

Az intézetnek első szakképesítéssel bíró rajztanára *Hoppe* Lipót volt, a ki az 1875. évi okt. 8-án kelt 20781. sz. min. rendelettel neveztetett ki az intézethez. Ez időtől kezdve a rajzoktatást külön képesítéssel bíró rajztanárok látják el intézetünkben, a mi a rajzoktatásnak gyors fellendülését vonta maga után.

Már előzetesen is történtek egyes intézkedések, a melyek a rajztanítás intensivebbé tételét célozták. Így 1856-ban a febr. 7-én kelt, 2556. sz. helytartósági rendelettel utasított az igazgatóság, hogy *jövőre ne csak a tehetségesek, hanem minden növendék részesüljön rajzoktatásban* és még ugyanazon évben 56 darab rajzmintát küldött a helytartó-tanács az intézetnek. Azóta pedig évről-évre szaporították a szükséges rajzeszközök számát, ugyannyira, hogy az intézetnek mai rajz- és gipsz-minta gyűjteménye teljesnek és mintaszerűnek mondható.

Rajzoktatásunknak mai fejlettségét különösen jellemzi az erre vonatkozó tanterv következő kitétele: „Tekintve, hogy a siketnémák zöme az ipari pályákra lép, a rajztanítással különös célja az, hogy a növendékek a testek alakjának, helyzetének és méreteinek felismerése és graphikai előállítására alapján kellőképen előkészíttessenek arra, hogy az ipari rajzok és ipari készítmények közötti összefüggést felismerni s egyiket a másik után megszerkeszteni képesek legyenek“.

A növendékek gyakorlati képzésének fejlődése és eredményei abból is megítélhetők, hogy mily időközökben, hány kiállításon

Kiállítás.

mutatta be az intézet a növendékek ipari készítményeit, kézimunkáit, rajzait és írásbeli dolgozatait?

Legelőször 1866-ban kapott az intézet felhívást, hogy vegyen részt a párisi világkiállításon, de az igazgatóság u. a. évi 134. sz. felirata szerint az intézet akkor még nem volt képes a jelzett felhívásnak megfelelni. 1872-ben a bécsi világkiállításon való részvételre buzdítottatott az intézet, de a válasz akkor is az előbbihez hasonló volt. Még az 1874. évben rendezett II. egyetememes magyar tanítógyűlés kiállításán sem vehetett részt az intézet.

1877-ben azonban már abban a helyzetben volt az intézet, hogy az orsz. tanszermúzeum számára megküldhette a használatban levő taneszközök mintáit és a növendékek dolgozatait. Ettől az időtől kezdve aztán több kiállításon vett részt, így: 1878-ban a *párisi világkiállításon*, 1879-ben a *székesfehérvári kiállításon*, 1881-ben a *budapesti női iparkiállításon*, 1885-ben a *budapesti orsz. kiállításon*, 1887-ben a *kereskedelmi múzeumnak* a budapesti iparcsarnokban rendezett kiállításán, 1896-ban a *budapesti millenniumi kiállításon*, 1899-ben a *budapesti nemzetközi gyermekvédő kongresszus kiállításon* és 1900-ban a *párisi világkiállításon*. A jelzett kiállításon az intézet különféle elismerésekben és kitüntetésekben részesült.

A legnagyobb szabású kiállítást az intézet 100 éves fennállásának emlékünnepe, ez évi okt. 19-én fogja bemutatni a közönségnek. E kiállításon részt vesznek az összes hazai siketnéma intézetek növendékeik dolgozataival, valamint a hazai felnőtt siketnémák is ipari készítményeikkel.

f) Felügyelet, egészségügy.

A növendékek testi, lelki jóvoltára a legfelsőbb utasításnak majdnem minden pontja foglal magában intézkedést. A felügyelet közvetlen gyakorlására egy felügyelő, illetőleg felügyelőnő rendeltetett, a kiknek kötelessége volt a tanuláson kívüli időben a gyermekekre való felvigyázás. 1840-ben az is kötelességévé tétetett a férfi felügyelőnek, hogy a városba iparra járó tanulókat odáig elkísérje. 1853-ban 2 férfifelügyelő alkalmaztatott, de egy már pár év múlva elbocsájtott.

A felügyelő munkáját az igazgató ellenőrizte. 1853-ban behozatott a tanárok inspectiója, a kik naponkint, vagy hetenként felváltva ellenőrizték az intézeti rendet s a hetenként tartott tanári értekezleteken beszámoltak a tapasztalatról.

Minthogy a férfi felügyelő alkalmaztatásának legfőbb kelléke az volt, hogy az kiszolgált altiszt legyen, nem csodálkozunk a krónikás egy és más feljegyzésén, hogy az akkori nagyobb ifjak felkelés előtt engedelem nélkül elszöktek a szabad Dunára fürödni (egyik bele is fulladt), avagy lefekvés után kiszöktek a hálószobából és tiltott helyekre mentek, a másik napokon át korcsmában dőzsölt, mások meg a cselőtei erdőbe mentek ki lövöldözni, itthon pedig a padláson rejtették el a puskaport, és ha ilyes dolgokért hivatalosan megbotoztattak, szembeszálltak tanárjukkal, vagy gyakori megszökéseket rendeztek az intézetből. Valószínű, hogy ilyes okok bírhatták rá Fekete Károlyt, hogy 1869-ben a felügyeletet egy szakemberre bizandónak javasolja.

A felügyelői intézmény 1895-ig tartott. Ekkor Pivár Ignác igazgató a felügyeletet 2 tanfolyam-hallgatóra bizta. Így van jelenleg is. 1897-ben ismét megkísérelte az akkori igazgatóság, hogy egy szakemberre bizassék a felügyelet, de a felsőbb hatóság azon indokkal útasította vissza a javaslatot, hogy a jelöltek kiképzéséhez hozzá tartozik a gyermekek feletti közvetlen felügyelet; illetőleg az ebből vonható tapasztalat.

1892-től kezdve naponként 1 órán át, az esti magántanulás idején valamennyi tanár tartozik sorrendben inspectiót tartani, egyébként jogában áll az intézet bármely helyiségébe benézni, minthogy általános kötelessége is az intézet érdekét figyelemmel kísérni. 1896. óta az is kötelessége minden osztálytanárnak, hogy a bejáró növendékek szállásadóit havonként egyszer meglátogassa, az ott kitett ívre nevét stb. bejegyezvén, szükség szerint az igazgatóságnak jelentést is tegyen.

A *leányok* felügyelésére egy nő alkalmaztatott, ki kezdetben betegápoló és kézimunkatanítónő is volt. 1858-ban tétetett először javaslat az ápolónő alkalmazására.

A növendékek, ha nagyobb betegségbe estek, az irgalmasrend szemben levő házában ápolattak. Kisebb betegségek kiheverésére 1872-ben említettik 2 külön *kórszoba*. 1876-ban kibővítettén az épület, 2 betegszoba rendeztetett be a leányok ebédlője és kézimunka terme között. Elhelyezésnek elég czélszerűtlen. 1893-ban egy új szárnyal újólag bővülvén az intézet, itt külön feljárattal két más szoba rendeztetett be a betegeknek. Azóta itt lakik állandóan egy betegápolónő.

A *fürdőszobának* szükségessége már 1858-ban hangsúlyoztatott, de helyet nem tudtak szorítani, mert 1859-ben is arról pa-

naszkodik az igazgatóság, hogy a növendékek a vizsgaterembe s 2 tanterembe vannak összeszorítva. Ily fürdőszoba berendezése 1872-ben meghagyatik az igazgatóságnak. 1893-ban rendeztetett is be 2, egyik a beteg-, másik az egészséges gyermekeknek.

Nyáron 1868-ig a Duna-fürdőt használták — a fiuk a szabadban, a leányok pedig valamely sziget közelébe fürödtek, — 1868-ban 150 frtot, később 300 frtokat fizettek az uszodáért. Ma az időjárás szerint 20—40 frt a fürdő díj.

A *torna*, mint az egészség fenntartója 1853-ban is csak ajánlatik. Valójában azonban csak 1870-ben hozatott be; a leányok azonban ekkor még télen nem részesültek tornaoktatásban. Zsigmondovits 1872-ben sürgeti ezt, mert — úgymond — „koronként megtörténik, hogy télen hétszámra sem mehetnek sétálni — ők az udvarban nem szórakozhatnak úgy, mint a fiugyermekek, a folytonos szobai ülő élet nagyon előmozdítja a bennök levő görvélynek elterjedését, — naponként egy órai tornaszat igen sokat segítene a bajon“.

1896. óta tervszerűleg üzetik a testedzés, melyet kiegészít télen-nyáron a hetenkénti 3-szori 2 órás séta, a nap közti játék és télen az intézeti kertben üzött korcsolyázás.

Az *élelmezés* mértékét a legfelsőbb utasítás az első évekre megszabta. 1870-ben új étkezési rend állapított meg: Télen reggelire rántott leves, nyáron hideg tej 2 kros zsemlyével, $\frac{1}{2}$ 10 órakor egy darab kenyér, délben leves, jó darab marhahús mártással és „bőségesen főzelék“. Uzsonnára kenyér, vacsorára leves és főzelék. Ünne- és vasárnapokon sertéspecsenye egy vám font kenyérral. Kivánatosnak jelezte Zsigmondovits 1872-ben azt, is hogy a növendékek kevesebb hüvelyes főzelékkel, hanem inkább több táplálékkal bíró húsféle s az egészségre jobb hatással levő eledelekkel éljenek. Jelenleg ily étrend szerint étkeznek a növendékek:

Reggeli: tej zsemlyével.

Délben: Hetenként 3-szor húsleves, mindennap legalább 2-féle étel, 3-szor pedig 3-féle.

Vacsora: hetenként 4-szer hús, valamelyes melléklettel, 2 napon hüvelyes vetemény, egyszer pedig vaj stb.-féle hideg vacsora.

A növendékek ellátása.

A) Bennlakó növendékek.

Az intézet 24 növendékkal *internatusi* rendszer szerint nyílt meg. Az internatus költségeit úgy kezdetben, mint az egész 100 év során nagyjából azon *alapítványok* fedezték, melyeket az egyes emberbarátok tettek, vagy a magyar kormány létesített. Így tehát a növendékek nagyobb része kezdettől mostanig teljes ellátást kapott az intézettől, a mi lakás, ételmezés, fűtés, világítás, tisztogatás, ruházat, gyógyszer stb.-ből állott. Az alapítványi összeg kezdetben 2000 frt-ban állapított meg, mely összeg idővel feljebb emelkedett, a mint azt a pénzpiacz irányította. Ma 300 frtnak megfelelő tőke vétetik alapítványnak.

Azon alapítványokat, melyek nem a teljes összegben tétettek, az állam vagy kamatoztatta, a míg a kívánt tőkévé kinőtték magukat, vagy kipótoltatta idővel az alapítványtevővel, vagy elfogadta azokat egész alapítványnak s a hiányzó részt pótolta az állam, vagy pedig a törzstőkébe kebelezte s ennek kamataiból létesítette az u. n. országos alapítványokat.

E szerint kétféle alapítványról kell szólnunk: *egyes* és *országos* alapítványokról.

Az egyesek alapítványai (közül később felsoroltnak!) a fennebb említett okokból az 1901/902. tanév végéig csak 37 volt betöltve. A többi alapítvány részint elégtelensége miatt, részint más célú rendeltetése miatt nem szerepelt nyilvánosan, mint a növendékek ellátására szolgáló alapítvány. A század utolsó éveiben azonban a vallás- és közoktatásügyi kormány — úgy a mint hátrább olvasható — egybeállította az alapítványoknak nevezhető adományok jegyzékét és utasította az intézeti igazgatóságot, hogy a még hiányzó alapító okleveleket az adományozók végakarata értelmében állítsa ki, valamennyit tartsa nyilván és az alapító levél értelmében betöltésükre tegyen javaslatot.

a) Magánalapítványok.

Sor- szám	Az alapító neve	Alapítványi összeg		Bevéte- lezési idő	Jegyzet
		frt	kr.		
1	I. Ferencz Ő cs. és ap. kir. Felseége	5000 bankó- czédula	—	1801	Törzstökében
2	<i>Draveczy Ferencz</i> esztergomi kanonok	3000 bankó- czédula	—	1802	
3	Cházár András	1000 rhénes- forint	—	1803	Törzstökében
4	<i>Fuchs Xavér Ferencz</i> és <i>Vurum József</i> nyitrai püspökök	5000 váltó- forint	—	1803	
5	Kondé Miklós nagyváradi püspök	1000 bankó- czédula	—	1804	Törzstökében
6	Arady Nep. János esztergomi kanonok	8000 bankó- czédula	—	1805	Törzstökében
7	<i>Bärnkopf Ignác</i> esztergomi prépost- kanonok	2000 rhénes- forint	—	1805	
8	<i>Egri főkáptalan</i>	5000 bankó- czédula	—	1808	Az 1901 902 tanév végén az újonnan létesített egri s.-n.-iskolához tétetett át.
9	Berdevis Mihály lovasberényi plébános	6000 bankó- czédula	—	1811	Törzstökében
10	özv. <i>Csúzy Gáspárné</i> , szül. <i>Tallián Rozália</i>	10825 váltó- forint	—	1816 és 1834	
11	Marczibányi István	400 váltó- forint	—	1816	Az intézeti tanárok fi- zésének javadalmazására évi 400 váltó-forint.
12	<i>Zsolnay Dávid</i> veszprémi kanonok	6213 váltó- péNZ	46 ³ / ₄	1817	
13	Hölbling György pécsi gyógyszerész	2500 váltó- forint	—	1818	Törzstökében
14	<i>Erdélyi fejedelemiség</i>	6657 váltó- forint	—	1820	1889 évben a kolozsvári s.-n.-intézethez tétetett át
15	Zsembery Imre teszéri plébános	3420 váltó- forint	44 ² / ₄	1821	Törzstökében
16	Keresztszeghi gr. Csáky Miklós esztergomi kanonok	3000 váltó- forint	—	1824	Törzstökében
17	Stibor József kincstári számtanácsos	3750 váltó- forint	—	1825	Törzstökében
18	Paffán Ignác	1000 váltó- forint	—	1826	Törzstökében
19	<i>Kluch József</i> nyitrai püspök	2500 pengő- forint	—	1828	
20	Talabér Boldizsár esztergomi kanonok	6100 váltó- forint	—	1829	Törzstökében
21	<i>Gaspárik Kázmér</i> váci kanonok	2000 pengő- forint	—	1830	
22	Vajky György	3000 váltó- forint	—	1831	Törzstökében

Jegyzet. A dült betűkkel írottak betöltött alapítványok.

Sor- szám	Az alapító neve	Alapítványi összeg		Bevéte- lezési idő	Jegyzet
		frt	kr.		
23	gr. <i>Batthyány János</i> németújvári gróf	4000 pengő- forint	—	1831	
24	<i>Nagyvárad</i> lat. szert. káptalan	5000 váltó- forint	—	1834	
25	Schak József	1000 pengő- forint	—	1834	Törzstökében
26	Schierer Károly	40 pengő- forint	—	1834	40 pp. — 84 kor. vizsgai ajándék a növ.-nek.
27	Németh János	200 pengő- forint	—	1834	Törzstökében
28	Borsiczky Adalbert nagyprépost, vácz kanonok	200 pengő- forint	—	1835	200 pf. — 420 kor. az I. oszt. tanára részére.
29	Kritske József	500 váltó- forint	—	1837	Törzstökében
30	<i>Szab. kir. Pest város</i>	4000 pengő- forint	—	1840	2 alapítvány
31	Csupor Mihály, kalocsai egyházmegyei kanonok	1000 pengő- forint	—	1842	Törzstökében
32	<i>Király Antal</i> , a siketnémák vácz intézetének volt tanára	1500 pengő- forint	—	1843	
33	<i>Kolozsváry Sándor</i> , veszprémi kanonok	2317 pengő- pénz	39	1843	
34	Bogdányi Károly, veszprémi kanonok	1094 pengő- pénz	22	1843	
35	<i>Gróf Nádasdy Ferencz</i> , kalocsai érsek	2000 pengő- forint	—	1845	
36	<i>Ürményi János</i> , cs. kir. kamarás, tábornok	2000 pengő- forint	—	1845	
37	<i>Schlecht Magdolna</i> , előbb Jeszenovszky, később Joannovics özvegye	7127 váltó- forint	30	1848	
38	<i>Jankovich Márton</i> , jankováci plébános	2325 pengő- forint	—	1850	
39	Thezarovich Gábor, n.-várad kanonok	1000 pengő- forint	—	1851	Törzstökében
40	<i>Gróf Nádasdy Ferencz</i> , kalocsai érsek	4000 pengő- forint	—	1852	2 alapítvány
41	<i>Ébner József</i> , bánát-szt.-péteri plébános	2000 pengő- forint	—	1852	
42	özv. Strobl Mártonné, szül. Latainer Julianna	200 pengő- forint	—	1855	420 kor. egy intézeti tanár fizetésének megjavítására
43	<i>Mericzay Antal</i> , címzetes prépost, vácz egyházmegyei örkanonok	916 pengő- pénz	45	1856	
44	Ő cs. és apost. kir. Felsője I. Ferencz József	20.000 pengő- forint	—	1858	Törzstökében
45	<i>Olványi István</i> , csanád-egyházmegyei nagyprépost	2940 o. é.	—	1859	
46	Berzeviczy-Volstán Albert	100 pengő- forint	—	1859	Törzstökében

Sor- szám	Az alapító neve	Alapítványi összeg		Bevéte- lezési idő	Jegyzet
		frt	kr.		
47	Ferber József, Eszterházy herceg segédkönyvelője	400 pengő- forint	—	1859	Törzstökében
48	<i>Csausz Márton</i> , pesti egyetemi orvos- tanár	2940 o. é.	—	1860	
49	puchói és csókai Marczibányi Lajos	273 pengő- pézt	20	1861	Törzstökében
50	Majthényi, szül. Beniczky Mária	1000 pengő- forint	—	1862	Törzstökében
51	<i>Gróf Karácsonyi Guidó</i>	2950 pengő- forint	—	1862	
52	Schordann Zsigmond, pesti egyetemi orvostanár	4395 o. é.	77	1862	
53	<i>Nagy Márton</i>	2835 o. é.	—	1863	
54	tholdi Molnár Péter nagyvárad éneklo kanonok	105 o. é.	—	1863	Törzstökében
55	Popol Ágoston nagyvárad kanonok	{ 550 pengő frt. és 5000 o. é frt.	—	1864 1867}	
56	<i>Weisz Francziska</i>	1260 o. é.	—	1864	
57	Wenczel Miklós gyöngyösi gyógy- szerész	1797 o. é.	57	1864	Törzstökében
58	<i>Ágoston János</i> , nyugalmazott szt.- andrás plébános	{ 2522 o. frt. 2650 p. frt.	22	1866 1878}	
59	Hillrich János	590 o. é. frt.	73	1866	Törzstökében
60	István főherceg Ö Fensége	500 o. é. frt.	—	1867	Törzstökében
61	<i>Haynald Lajos dr.</i> kalocsai érsek	5250 p. frt.	—	1867	
62	<i>pálczi Horváth Mária</i>	4000 o. é.	—	1868	2 alapítvány
63	Boross Márton	6000 o. é.	—	1869	Törzstökében
64	Hertelendy György és neje Milkovics Mária	12675 o. é.	—	1869	Törzstökében
65	Bésán József	3000 o. é.	—	1875	Törzstökében
66	Tallián Pálné	4233 o. é.	30	1877	Törzstökében
67	almási Almay Rezső	2000 o. é.	—	1879	Törzstökében
68	Báró Trauttenberg Frigyesné, szül. gr. Festetich Krisztina és özv. Ludvigs- dorff Károlyné, szül. gr. Festetich Gizella által <i>gróf Festetich Géza</i> néven tett alapítvány	2000 o. é.	—	1879	
69	<i>almási Almay József</i>	5103 o. é.	84	1881	

Sor- szám	Az alapító neve	Alapítványi összeg		Bevéte- lezési idő	Jegyzet
		frt	kr.		
70	gr. Zichy Domokos, rozsnyói püspök	2000 o. é.	—	1881	Törzstökében
71	Névtelennek maradni akaró által a boldogságos Szűz nevérol tett „Mária-alapítvány.”	10000 o. é.	—	1882	2 alapítvány
72	Posch Francziska	2000 o. é.	—	1882	Törzstökében
73	Kisteleki Léway Henrik, az első Magyar Általános Biztosító-Társaság igazgatója	10000 o. é.	—	1883	Az intézetből kilépettek segélyezésére.
74	Gr. <i>Wenckheim Frigyesné</i> , szül. gr. Wenckheim Krisztina	4000 o. é.	—	1885	
75	<i>Rökk Szilárd</i>	8113 o. é.	—	1889	2 alapítvány
76	rasztinai <i>br. Rédl Imre</i> és neje temerini gr. Szécsen Malvina	4000 o. é.	—	1890	
77	Bonnáz Sándor csanádi püspök	2000 o. é.	—	1890	Törzstökében
78	Krunchichné, szül. Schubert Julia	800 o. é.	—	1892	Az intézetből kilépettek segélyezésére
79	Ivanits Elizeus	1200 o. é.	—	1894	
80	Gr. Batthyány Károly	2150 o. é.	—	1895	
81	Schmidt Pál nagy-besztróváni plébános	550 o. é.	—	1895	Az intézetből kilépettek ipari segélyezésére
82	alsókáldi Káldy Miklós	4300 o. é.	—	1895	
83	Eiben József és Terézia	1000 o. é.	—	1895	Az intézetből kilépettek segélyezésére
84	idb. Tragor Ignác	1000 o. é.	—	1895	Az intézetből kilépettek segélyezésére
85	<i>Budapest székes-főváros</i>	évi 2400 o. é.	—	1891	12 alapítvány
86	Piti Mihály által gr. Zichy Hippolyt pápai praelatus sümegi apát emlékére tett alapítvány	5000 o. é.	—	1898	
87	<i>Benedek Ferencz</i> székesfehérvári prépost kanonok	400 kor.	—	1900	bejáró növendék részére
88	<i>Kiss Gábor</i> eösküi plébános	21300 kor.	—	1901	3 alapítvány bejáró növendékek részére
89	szobi Luczenbacher Pál	10000 kor.	—	1901	

b) Országos alapítványok.

Az országos alapítványok alapját azon 50,000 frt vetette meg, melyet Cházár András az intézet részére összegyűjtött. Ez összeghez járultak mindjárt kezdetben I. Ferencz cs. és kir. Felségének 5000 frt adománya, továbbá a 100 év alatt tett *kisebb adományok és hagyományok*, melyeknek összege 1901-ben 298,427 kor. volt*) Ez önkénytes adományok és hagyományok esetről-esetre beküldtven a budai főpénztárba, később a központi állampénztárba, ott kezeltettek és kezeltetnek. Ez összegeknek kamatjára rendelte volt el már 1800. szept. 19.-én a legfelsőbb királyi elhatározás, hogy egy létesítendő alapból 60 növendék vétessék fel az intézetbe. Egyelőre azonban, míg a szükséges alap meg lesz, a 60-as szám 30-ra szállítottatott le. Ily czélból van többek között I. Ferencz Ő felségétől adományozott 5000 bankó czédula is a törzstökébe kebelezve és ezért van több más *nagyobb összegű adomány és hagyomány* is odacsatolva, a melyeknek önálló alapítványként való gondozására az igazgatóság újabban felterjesztést tett.

Az országos alapítványok száma 1802-ben 30 volt — 20 fiú, 10 leány — 1829-ben Schwarczerig. a folyamodók nagy számára tekintettel ajánlja, hogy 140 frttal még 12 alapítványi hely létesíttessék. 1846-ban Kollonits az alapítványok számát 60-ra kívánja felemeltetni. 1852-ben 10 új alapítvány létesíttetett. 1853-ban 43-ról tétetik említés, 1862-ben kísérlet tétetett, hogy a meidlingi siketnéma iskolának adott 100,000 frt tőke jövedelméből izraelita gyermekek részére a váczai intézetnél 20 alapítványi hely létesíttessék. A tanári testület véleménye helyeslő volt, de hangsúlyozták, hogy szertartásaik megtartásáról az illetők gondoskodjanak. 1891-ben Budapest székes-főváros 12 budapesti illetőségű siketnéma növendék részére évenként fizetendő 2400 frtot ajánlott fel, hogy ezen 12 növendék Váczott bennlakással tanulhasson. Ma is így van. 1898-ban az 1895. és 1896. évi kisebb adományokból és hagyományokból egy újabb országos alapítvány létesíttetett, mely azonban még tőkésítés alatt áll.

Jelenleg 42 országos alapítványi helyünk van. Ennek magyarázata az, hogy a rozsnyói ág. h. ev. főesperesség, mint a Cházár András könyvtárának letéteményese a váczai intézet igazgatóságának

*) Egy 1846-ban kiadott királyi patens különös figyelmébe ajánlotta a róm. kath. klerusnak a siketnéma váczai intézetét, hogy végrendeleteikben lehetőleg emlékezzenek meg a 'siketnéma'król.

közvetett kérésére késznek nyilatkozott, hogy e könyvtárt a Cházár András alapította intézet 100 éves fennállásának örömmünnepén ide ajándékozza. A vallás- és közokt. minister úr pedig viszonzás-kép egy országos alapítványi helyet olykép ajánlott fel a nevezett főesperességnek, hogy ez egy siketnéma gyermeket a *jolsvai*, illetőleg a *váczi* siketnéma intézetbe ingyenes helyre ajánlhasson. (L. bővebben a *Könyvtár* fejezetnél.)

c) Önköltséges növendékek.

Ily növendékek is voltak kezdettől fogva az intézetben. Hogy lehessenek, gondoskodott a legfelsőbb kir. útasítás : (4. §. — 101. l.) Az ilyeneknek az intézetben való neveltetésére évi 100 frt kellett a szülőknek fizetniök; és ha az intézeti étellemezéssel nem voltak megelégedve, jogukban állott még 100 frt ráfizetés mellett különleges ellátást is biztosítani gyermekeiknek; sőt az is megengedettett, hogy gyermekeik mellett inast is tartsanak, a kiért 50 frt volt fizetendő az intézeti pénztárba.

1805-ben a fizető növendékek eltartási díja 150 frtra, 1815-ben pedig 300 frtra emeltetett. — Ma is ennyit kell az önköltséges növendékeknek fizetniök, ha az intézeti teljes ellátást kívánják élvezni.

B) Bejáró növendékek.

A legfelsőbb kir. utasítás oly növendékeket is felvett az intézetbe, a kik a tanításon kívül egyebet nem kaptak az intézettől. Ily bejáró növendék 1815-ben jelentkezik először. Azóta 1—2 ily növendék mindig szerepel, a kik többnyire helyben lakó szülők gyermekei. Nagyobb számban — 9 — 1874-ben mutatkoznak e növendékek, midőn az intézet 6 osztályúvá lett. E 9 növendék 1892-ben 35-re emelkedett. E körülmény és az, hogy az összes tanulók száma ekkor már 131 volt, arra indította *Pivár* Ignác akkori igazgatót, hogy az épületet egy új szárnyal — többek között 5 tanteremmel — kibővítse. Viszont azonban e kibővítés a növendékek számának még további megnagyobbítását indokolta. Ez okok hatottak együtt *Pivár*ra, hogy a bejáró gyermekek számára *segélyadományokat* gyűjtsön.

A tőle kezdeményezett s végzett segélygyűjtés 1—2—5 stb. kros gyűjtéseken alapult. Az eszmét, noha a kiviteli módozat nem volt eléggé czélszerű, méltányoljuk, mert egy jobbnak szolgált kezdetül. 1896-ban ugyanis Roboz József a tantestülettel együtt azon tapasztalatra jött, hogy a szelvényes gyűjtés kevésbé ellenőrizhető, a közönséget pedig eléggé nem indokolhatóan nyugtalanítja: Tehát kéréselevekkel gyűjtőíves gyűjtést indítottak meg.*) Az első ily gyűjtőív 1896. febr. 1-én adatott ki s még e tanévben június végéig 4000 küldetett szét.

Annak daczára azonban, hogy az évenként így kibocsájtott gyűjtőívek száma 8—10 ezer között volt, a begyűlt adományok hovatovább kevesbedtek, úgy, hogy a segélyezés czímén nagyobb számmal jelentkező és már fel is vett növendékek további segélyezésére elegendő bevétel nem folyt be. Ő Excellentiája tehát 1897-ben biztos fedezetül 4000 frtot illesztett be az állami költségvetésbe e tanulók segélyezésére; viszont azonban kötelezte az intézetet, hogy ez a begyűlt segélyeket az állampénztárba szállítsa be.

A gyűjtésnek e módja kisebb változtatásokkal 1901/902. tanév végéig maradt érvényben.

Ekkor ugyanis az intézeti igazgatóság a tantestület és segélyző-bizottság véleménye abban nyert kifejezést, hogy miután a Vácra felvehető szegénysorsú tanulók segélyezése, az államköltségvetésileg szereplő 4000 frttal úgyis biztosítva van, másrészt pedig a váci kir. országos intézet nevéhez kevésbé illik e kéregetés, és a közönség áldozatkészsége inkább a vidéki társadalmi siketnéma-intézetek számára volna helyes, hogy fennhagyassék, mint a melyek erre inkább reászorultak: a segélyző-bizottság ily alakú működésének feloszlataására tett javaslatot.

Ezek alapján Ő Excellentiája 1902. évi 4789. sz. rendeletével a segélyző-bizottságot feloszlatta és a segélygyűjtést kizárólag az önkénytesen adományozók ajándékaira szorította. Az intézet igazgatósága viszont tervbe vette, hogy ez önkéntes adományokból egy oly segélyalapot létesít, mely az intézetből kikerült ifjak ipari megélhetését megkönnyíteni van hivatva.

*) A segélyző-bizottság szabályzata a 164. lapon.

*A szelvényes és gyűjtőíves segélygyűjtés eredménye
1892—1902. június végéig.*

1892—1893. május 31.-ig	} szelvény- nyel	{	1838 frt 26 kr.
1893. máj. 31—1894. jun. 8.-ig			3542 frt 45 kr.
1894. jun. 8—1895. jun. 13.-ig			2484 frt 75 kr.
1895. jun. 15—1896. jun. 30.-ig	} névreszóló gyűjtő- ívvel	{	5229 frt 21 kr.
1896. jul. 1—1897. jun. 30.-ig			5033 frt 77 kr.
1897. jul. 1—1898. jun. 30.-ig			1247 frt 60 kr.
1898. jul. 1—1899. május végéig			1511 frt 54 kr.
1899. jun. 1—1900. május végéig			2074 frt 42½ kr.
1900. jun. 1—1901. jun. végéig			2022 frt 25 kr.
1901. jul. 1—1902. jun. végéig			1314 frt 03 kr.
1892—1902. jun. végéig			26298 frt 28 ½ kr.

A segélyző-bizottság 10 évi működése a fennebbi összeg gyűjtésén kívül az volt, hogy a rendelkezésre állott összeget a folyamodó szülők vagyoni állapotához mérten arányosan felosztotta. A legkisebb segély, melyet nyújtott, évenként 40 korona, a legtöbb 240 korona. Ez utóbbi összegért az illető növendékek a város jó nevű polgárainál helyeztettek el, kapván ott lakást, élelmezést, fűtést, világítást és mosást. A ruházatot a szülők fedezték, az orvosi gyógykezeltetés költségeit pedig szintén a segélyző-bizottság fedezte. A segélyző-bizottságnak a segélygyűjtésre vonatkozó munkássága az 1902/903. tanév elejével megszűnt ugyan, mindazáltal az államtól nyerendő 8000 korona segély felett ezután is rendelkezik, a növendékeket ezután is ugyanoly mérvben segélyezi, mint eddig, és a szállásadókat jövőre is látogatja mint eddig, havonként legalább egyszer.

Az intézet 1901/1902. évi növendékeinek a fennebbi szempontok szerinti kimutatása a következő:

		Fiúk	Leányok	Összesen
Bennlakók	Országos alapítványon	34	9	43
	Magán alapítványon	18	16	34
	Budapest költségén ú. n. fizetők	5	6	11
	Más fizetők	—	1	1
	Számfeletti bennlakó	1	—	1
Bejárók	Teljesen segélyezetttek	13	3	16
	Részben segélyezetttek	13	8	21
	Önköltségükön levők	15	9	24
Összesen ...				151

Száz év statisztikája.

Intézetünk alapításának 100-dik évfordulóján egy tekintetvetni a múltra kedves kötelességünk, hogy örvendjünk száz évnek elmúlásán, azaz egy 100 éves intézménynek fennállásán, meg erősödésén és felvirágzásán. E napra örömmel hordtuk egybe a múltnak emlékeit, számbeli adatait, hogy összehasonlítván azokat a jelennel: okuljunk a múltból, vagy jóleső érzés támadjon lelkünkben a haladás láttára.

Intézetünk 100 év leforgása alatt nem egy érdekes és tanulságos, szomorú és örvendetes változáson ment át, melyet épen az alábbi számbeli adatok fognak megvilágítani. Így csakhogy egy futólagos összevetést tegyünk: 1802-ben, midőn intézetünk megnyílt, a növendékek száma volt 20, — mely az év végéig 24-re szaporodott, — ma pedig részesülnek oktatásban 151-en; a növendékeket tanították akkor *jelölni* 4-en, ma tanítjuk őket *beszélni* 20-an. Az oktatás első tizedeiben a növendékek 3 osztályban: német és magyar csoportban tanították 6 évig, ma 8 osztályban. 14 csoportban csak magyarul is 8 évig tanítjuk őket.

1855-ben a 3 osztályból 4 lett, 1874-ben a 4 osztály 6-ra emeltetett, 1878-ban pedig szerveztetett ideiglenesen a 7. és 8. osztály azon jobb eredménnyel végzett növendékek számára, kik reményt nyújtottak arra, hogy a beszéd elsajátításában fokozottabb eléhaladást tesznek még 2 év alatt,*) Kezdetben s még 1837-ben tanított 1—1 tanár naponként 2, tehát összesen 12 órát hetenként. Ma a heti órák száma 24. Akkor annyira új és szokatlan volt e beszédfigyafogatókosok tanításának eszméje, hogy az intézet megnyitására idegenből: Bécsből kellett hozni siketnémát, most évenként 200-nál is többre megy azon szerencsétlen szülők száma, kik gyermekeik részére alapítványért, vagy bármely anyagi támogatásért sokszor hiába esdenek, minthogy elegendő alapítványunk nincs, segélyforrásunk is csekély.

A különbség, mely a kezdet és jelen idő között talán feltünő

*) 1859-ben kivételes kegyelemből 8 évig maradhattak az intézetben.

arányban mutatkozik, a közbeeső évek beleszámításával lassú fokozatosságba megy át, mely emelkedés egyszersmind a következetes fejlődés jeleit is mutatja.

Az intézet működését különösen a növendékek számviszonyai szerint tanulmányozván, vizsgálódásomat azok *felvételére, nemére, életkorára, nemzetiségére, vallására, iparos foglalkozására, a szülők állására, a siketség eredetére, a betegségekre*, illetőleg *halálzásokra*, a növendékeknek *megyék* szerinti széteszlására és a *tanárok fizetésére* terjesztettem ki. Végül az intézetben működött és jelenleg szolgáló tanszemélyzet és a gondnokok névsorát is csatoltam, mint a kik a növendékeknek érdekében alkalmaztattak s a kiknek száma a növendékeknek számarányával okvetlenül szoros összefüggésben kell, hogy legyen.

I. Felvétel.

100 év alatt felvett az intézet 1410 új növendéket. Így tehát, — ha jogosult az átlagos számítás, — egy évre 14 újonnan felvett növendék esik. Az első év végéig (1802-ben) felvett növendékek száma (24) egyenlő egyszersmind az összes növendékek létszámával is, kik közül 8-at Bécsből hoztak, 16-ot pedig a folyamodók közül szemeltek ki. A következő években a felvétel 8, 5, 3, 7, stb. arányában van képviselve. Legtöbb új növendék vétetett fel 1894—95-ben: 53, 93/94-ben: 33. a mikor is *Pivár* Ignác igazg., hogy minél több siketnéma részesüljön oktatásban, segélygyűjtést kezdeményezett s így lehetővé vált neki, hogy az előző évi felvett növendékek számát majdnem megkészserezze. Legkevesebb növendék vétetett fel az 1805/6., 1808/9., 1823/24. években 3—3, 1813/14-ben, 1827/28-ban 2—2, 1853/54-ben 1. Az utóbbi csekély szám (1) magyarázatát abban találhatni, hogy az előző 51. és 52. években szokatlanul nagyobb számú felvételek (34 és 25) történtek. 1810-ben egy növendék sem vétetett fel, mivel az osztrák-francia haború hullámai a némák békés intézeti életét is megrázkódtatták, a menyiben katonai kórodává alakították át intézetünket.

A felvételt a *nem* szerint is osztályozván, a felvett 1410 növ. közül fiú volt 882, leány 525, azaz százalékokban: 62 és 38. A legfelsőbb utasítás az első év növendékeinek arányát így állapítja meg: 20 fiú, 10 leány. Az első évben amazok mégis 75% ezek 25%-ban szerepeltek. Az 1901—1902. tanévben szintén csak az újonnan felvetteket véve alapul, a fiúk 72%-ával szemben a leányok csak 28%-ot tesznek ki.

A felvételnél tehát csak nagyjából volt irányadó a *nem* szerinti osztályozás, a mit a százalékok nagymérvű változása is igazol. Míg az összes növendékeket véve tekintetbe, a *fiúk* mindig nagyobb százalékkal szerepeltek a leányok fölött, addig, hacsak az újonnan felvettek számát vizsgáljuk, a leányok nem egy ízben túlhaladják a fiúk számát. (1803., 1812., 1816., 1833., 1836., 1858., 1869., 1887., 1892., 1893.) Ha az összes növendékeket vesszük alapul, ily arányok mutatkoznak:

1803-ban	65 ⁰ / ₀	fiú,	35 ⁰ / ₀	leány,	összesen	31	növ.
1823	„ 66 ⁰ / ₀	„	34 ⁰ / ₀	„	„	42	„
1833	„ 61 ⁰ / ₀	„	39 ⁰ / ₀	„	„	44	„
1843	„ 66 ⁰ / ₀	„	34 ⁰ / ₀	„	„	45	„
1856	„ 63 ⁰ / ₀	„	37 ⁰ / ₀	„	„	86	„
1866	„ 63 ⁰ / ₀	„	37 ⁰ / ₀	„	„	80	„
1875	„ 62 ⁰ / ₀	„	38 ⁰ / ₀	„	„	92	„
1885	„ 64 ⁰ / ₀	„	36 ⁰ / ₀	„	„	93	„
1895	„ 55 ⁰ / ₀	„	45 ⁰ / ₀	„	„	171	„
1902	„ 72 ⁰ / ₀	„	28 ⁰ / ₀	„	„	151	„
Átlag:	63·7 ⁰ / ₀	„	36·3 ⁰ / ₀	„	„	84	„

A fiúknak 1895. évi százalék-esését, illetőleg a leányokénak emelkedését a nagyszámban levő *bejáró* növendékek teszik, kikkel szemben egészen közönyös az intézetre, hogy vajjon mily számban szerepel a két nem, minthogy az intézetet a *nem* szerinti felvételnél csupán az alapítványi helyek és a lakhelyiség irányíthatják.

Az újonnan felvetteknek *életkorát* vizsgálva, azon eredményre jutunk, hogy még az 1871/2. tanévtől is, tehát midőn a kiválóbb paedagogiai érzékkel bíró *Fekete* Károly vette át az intézet vezetését, az 1890/1. tanévig az *újonnan* felvetteknek csak 42 százaléka esett a 6—10 évig terjedő életkorba, a többi: 58⁰/₀ pedig már 10—15 évig terjedő életidejű volt. Ennek okát abban találhatni, hogy 1811 az 1879/80. tanévig azon felvételi szabályzat volt irányadó, hogy a siketnéma-iskola I. osztályába csak 9—14 évig terjedő életidejű növendék vehető fel.

E viszony a megelőző éveket vizsgálva még kedvezőtlenebb, úgy, hogy átlag csak 30⁰/₀-ra tehető az első osztályosoknak 6—10 évig terjedő életkora. 1824/5-ben 5 új növendék között egy sem 11 éven aluli. Ebben látjuk tehát okát annak, hogy bárha a tanfolyam 1878-ig csak 6 éves volt, 18 éven felüli növendék mindig volt, sőt feltűnő arányban is szerepeltek.

Jelenleg, mivel 1880-ban kimondatott, hogy csak 10 éven

aluli növendékek vehetők fel, az első éves növendékeknek 79·2%-a 6—10 éves, s csak 20·8% esik a 10—15 évig terjedő életkorba; 18 éven felüli pedig — annak daczára, hogy most 8 éves a tanfolyam, — az egész intézetben egy sincs.

A felvétel ideje sem volt mindig egyforma. A tanév az 1810-es években november hóban kezdődött s aug. hó végén záródott be. A felvétel, annak daczára, hogy 1837-ben elrendeltetett, hogy új növendékek csakis szeptemberben vehetők fel, kivételesen évközben is történt, sőt még a 80-as években is voltak ily időközi felvételek. 1853-ban a tanév októberben vette kezdetét s július hóban nyert befejezést. Ma egy hónappal még előbb kezdődik s záródik be a tanév.

Azon szám, mely a felvételt mutatja, egyszersmint arra is kulcsul szolgál, hogy a kiképzetten elbocsátottak felől tájékozást nyerjünk.

Felvétetett ugyanis 1410 új növendék. Ebből leszámítva körülbelül 20 százalékkal azon egyeseket, kik *képezhatlenségük*, vagy *betegség* és *halál* miatt, vagy *időközi eltávozás* folytán nem részesültek teljes kiképzésben, az esedékesség kitesz 283-at, melyet, ha a főösszezből levonunk, mintegy 1100-ra — évenként 14-re — tehetni azon siketnémák számát, kik ez intézettől szellemi és anyagi (ipari) kiképzést nyervén, emberekké formálódtak, s a társadalom pedig 1000-nél több oly munkás kézzel gyarapodott, mely előbb még csak kérni tudott.

A növendékek felvételi számával kapcsolatosan említem meg azon néhány adatot is, mely az alapítványért folyamodók számát mutatja. Így a folyamodók száma:

1843.	15	1863.	45	1877.	169
1845.	19	1865.	33	1878.	200
1846.	20	1868.	55	1896.	201
1851.	29	1869.	79	1897.	186
1855.	35	1873.	155	1898.	144
1856.	17	1874.	192	1899.	149
1860.	33	1875.	200	1900.	128
1861.	41	1876.	210	1901.	154

E számok azonban legtöbbször nem csupán csak az új folyamodókat foglalják magukban, hanem egyszersmint a már az intézetben levő és önköltségükön tanulókat is, a mint pl. az utolsó évben a 154-ből csak 139 az új folyamodó, 15 pedig már intézetbe járó, s mint ilyenek folyamodnak alapítványért. Az utóbbi

évek folyamódványainak apadását abból lehet megérteni, hogy évről-évre több-több intézet létesül, s a folyamodók megoszlanak.

II. Nemzetiség (nyelv).

Minthogy a nemzetiség megállapításánál a nyelv vétetik kiinduló pontul; a gyermek pedig, rendesen szülőinek nyelvét beszéli, s mint ilyenek, míg önállóvá nem lesz, az *anyanyelve* határozza meg nemzetiségét is: a hallók között majdnem 100 százalékban a szülők nyelve szabja meg egyszersmint a gyermek nemzetiségét is. A siketnémánál azonban nem így van ez, mert lehet a szülő német, tót, oláh, szerb stb. de a tanuló azon nemzetiséghez számíttatik, melynek nyelvét valamely iskola, vagy intézet anyanyelvévé teszi neki.

Minthogy intézetünkben kezdettől fogva 1873-ig két nyelvre tanítottak a növendékek, illetőleg tetszés szerint választhattak a szülők a *magyar és német* között: csak e két nemzetiség számára nyitunk rovatot mi is.

1873-ig tanult összesen 794 növendék, még pedig 444 *magyarul*, 350 pedig *németül*. Százalékban amaz 56%, ez pedig 44%. 1873-tól napjainkig tanult és tanul 616 új növendék, kiknek mindnyája magyar. Összegezve az 1873. előtti és utáni tanulókat, kitesznek 1410-et. Ebből magyar nyelven oktattatott 1060, németül pedig 350, a mi százalékokban 75·2 és 24·8.

Feltűnő jelenség, hogy 1802-ben — holott csak 8 növendéket hoztak Bécsből — a 24 növendékből csak 9 tanult magyarul, míg a többség: 15 a németet választotta. Ennek magyarázatát abban találjuk, hogy az akkori iparos mesterek német nyelvűek lévén, szivesebben fogadták el ipari kiképzésre az ily nyelvű siketnémákat. Meglátszik továbbá a számok vibrálásán a 48-as eseményeket előidéző nemzeti érzés, gondolkodás is, a mennyiben az 1844., 45., 46., és 47. években alig 1—1 növendék tanult németül, míg az 51. és következő években a németül tanulók száma vagy meghaladja, vagy legalább is eléri a magyarul tanulókat.

Az 1849/50. évben egy növendék mind a két nyelven tanult, a mi a szó való értelmében vett *siketnémánál*, ha éppen nem lehetetlen is, azon következtetésre jogosít fel, hogy az illető valamelyik nyelvnek egy bizonyos maradványával lépett már az intézetbe.

III. Vallás.

A váci siketnéma-intézet *egyese*k áldozatkészségéből és a királyi kegy hozzájárulásával alapított s előbb a *m. kir. helytartó-tanács*, közben a *cs. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium*, utóbb a *magyar kormány* folytonos támogatásával és felügyelete alatt fejlődött azzá, a mi. Minthogy azonban úgy a kisebb adakozók, mint a nagyobb magánalapítványokat tevők között a *kath. egyház* a nagyobb kiterjedtség arányában több egyénnel van képviselve, mint a más vallásfelekezetek; s minthogy továbbá az intézet egy *kath. püspöki városban* létesített és ugyancsak itt élte le 100 évnek küzdelmeit, mely idő alatt az egyházi hatóságnak jó indulatát, sőt anyagi támogatását is nem egyszer élvezte: az intézetnek bizonyos ki nem fejezett, de mindig észrevehető felekezeti jellege volt, mely egyebek mellett kitészik abból is, hogy az intézetnek eddig három egyházi rendü igazgatója volt s a r. *kath.* növendékek mindig aránytalan nagy százalékokkal szerepeltek. 1860-ban egy intézeti alkalmazott még tiszti eskűjét is a püspök kezébe tette le; ez azonban inkább politikai, mint felekezeti okokra vezethető vissza.

Az 1410 növendék között r. *kath.* volt 1045, másfelekezetü pedig 365, a mi százalékokban kifejezve 74⁰/₀ és 26⁰/₀, holott a magyarországi összes népességnek a katolikusok csak 48⁰/₀-át teszik. A nem katolikusok között szám szerint első helyen vannak az *ev. reformátusok* 132-vel 9·4⁰/₀ (holott az összes népességnek 14·5⁰/₀ teszik), továbbá az *ágostaiak* 105-el 7·5⁰/₀ (az összes népességnek 7·8⁰/₀), a *zsidók* 73-mal 5·2⁰/₀ (az összes népességnek 4·6⁰/₀), *gör. kath.* 24-el 1·8⁰/₀ (összes népességnek 11⁰/₀), *gör. kel.* 21-el 1·5⁰/₀ (összes népességnek 13·6⁰/₀), *unitáriusok* 3-al 0·24⁰/₀ (összes népességnek 0·41⁰/₀).

A mint kiténik tehát: az összes népesség arányszámán felül a *róm. kath.* és *zsidó* vallás van képviselve; az arányszámot megközelítik az *ágostaiak*, míg a *reformátusok*, *unitáriusok*, de legkivált a *gör. katolikusok* és *gör. keletiek* jóval alul maradnak az általános arányszámon. Ennek okát a r. *kath.* vallásra nézve a fentiekben találjuk meg, a zsidó vallás nagyobb számának okát az ők általánosan ismert élelmességükben és abban találjuk meg, hogy a legszegényebb zsidó is taníttatja gyermekét; míg az ágostaiknál a földrajzi elhelyezkedést kell tekintetbe vennünk, a kik ugyanis nagyobb tömegben éppen azon megyékben laknak, melyek az inté-

zethez közel, illetőleg attól nem távol vannak. (V. ö. *megyék szerinti elterjedés*). Úgyszintén az unitáriusoknál is a távolságot (Erdély) kell annak okául betudnunk, hogy ők az összes arányszámon alul majdnem 50%-al maradnak el. A reformátusoknál a nagyobbára földművesi osztály értelmiségi fokában, a g. kath.-nál és g. keletiek-nél pedig (oláhok, szerbek, ruthének stb). az általános intelligencia megfelelő fokában véljük a kisebb arányszám okát feltalálni.

IV. A növendékek iparos foglalkozása.

Az intézet alapításától 1895/96. tanév végéig mindig iparosképzéssel volt a tanfolyam egybekötve. A leányok tekintet nélkül a korra, női kézimunkával foglalatostkódtak, a fiúk közül pedig a fejlettebbek egy 1808. évi feljegyzés szerint reggelizés után azon mesterség tanulására mentek, melyre hajlamuk volt. Az intézetben még csak két műhely volt akkor: *szabó* és *csizmadia*; de hogy a növendékek e két iparágon kívül más mesterségre is oktattattak, kiteszik *Schwarczer* igazgatónak az 1810. évben egyik tanári értekezleten tett nyilatkozatából is, a midőn „*minthogy a siketnémák többnyire az intézeten kívül oktattatnak a mesterektől*“ rendeli, hogy a tanárok látogassák meg gyakorta a tanítványt és mesterét. Az ő igazgatása idejétől megszűnt a d. e. 10—12 való iparos tanulás, s úgy intézkedett, hogy d. e. szellemi, és d. u. ipari foglalkozás legyen. A szabó és csizmadia iparon kívül 1802-ben volt rajzolás, nyomdászat és esztergályosság-tanulás is, melyekhez 1804-ben *Arady* Nep. János esztergomi kanonok költségén berendezett nemeskő csiszoló műhely járult. Ez ipart azonban a feljegyzések szerint mindössze két fiú tanulta, egyik 1804—1812-ig a másik 1824—27-ig. E műhelyt 1830-ban beszüntették.

Az 1895/96. tanévben az intézetben *asztalos*-, *czipész*-, *szabó*-, *könyvkötő*- és *esztergályos* műhelyek voltak. A következő tanév elején azonban e műhelyek megszüntettek s helyükbe az agyag, papír és famunkák körében *kézügyességi oktatás* hozatott be, melyet szakképzett kézügyességi tanítók és tanárok tanítottak. A czipész-műhely mellett, mely a házi szükséglet kielégítésére jelenleg is fenn van tartva, e kézügyességi ágak vannak meg ez idő szerint is.

Az 1802—1895/96-ig űzött egyes iparágak a fiu-növendékek részéről így vannak képviselve:

	1802.	1812.	1822.	1832.	1842.	1852.	1862.	1873.	1883.	1890.	1895.	Átlag :
szabó	30 ⁰ / ₀	35	32	46	42	18	59	42	58	35	25	38 ⁰ / ₀
csizm.	20	40	31	38	26	37	14	20	24	13	17	25 „
nyomd.	20	10	—	—	—	6	—	14	—	3	—	5 „
könyvk.	—	—	5	—	5	3	—	12	6	8	15	5 „
rajzoló	20	10	22	7	26	27	—	—	—	—	—	10 „
eszterg.	10	5	5	7	—	3	3	—	—	13	26	5 „
asztalos	—	—	—	—	—	—	—	3	12	27	37	7 „
szűcs	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	0·5 „
szíjgy.	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	0·3 „
gomb.	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—	—	1·6 „
kőfarag.	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	0·8 „

E felsorolt iparágakon kívül elenyésző csekély százalékban szerepel még a *harisnya-szövés*, *szappanosság*, *szítás* és *kefe*-ipar nyilván oly gyermekeknél, kiknek szülői hasonló ipart folytattak. Érdekes jelenség, hogy a *gombkötő* ipar, mely sem előbb, sem később nem szerepel a növendékek foglalkozása gyanánt, 1860-ban a nemzeti viselet feltünése idején szintén képviselve van. A növendékek iparos foglalkozásának megállapításánál első sorban az orvosi vélemény, majd a szülői akarat és paedagogiai tekintet volt az irányadó; mindazonáltal — különösen a múltban — nem egyszer történt, hogy növendékeink nem mindnyájan azon iparban találták fel kenyérkereseti pályájukat, melyet az első alkalommal választottak, minthogy nem egy esetben a szülői beavatkozás, vagy a növendékek állhatatlansága más pályára terelte az illető ifjakat. A mennyire azonban személyes ismeretségünk az intézetből kikerült s még most is élő, Budapesten tartózkodó siketnémákra s azok foglalkozás-módjára kiterjedhet, kielégítő szép sorozatát közölhetjük ifjaink iparos kiképzettségének. A csak futólag és nagyjából összeállított képből kitünik, hogy az *intézetünkből* kikerült növendékek között van jelenleg díjnok 4, betűszedő 16, asztalos, műasztalos 9, szabó, szabó-mester 17, czipész-mester 9, könyvkötő 5, gombkötő 1, mézeskalácsos 2, szobrász 11, fametsző, fafaragó 2, kömetsző 6. Vannak továbbá bőrmetszők, fényképészek, szíjgyártók, kárpitosok, praeparatorok, esztergályosok, bodnárok, gazdászok, kertészek, építési rajzoló, vasalónők stb. Ezek között van olyan is, ki sorstársai segítségével lapot is szerkesztett. 1841-ben *Balassa Ferencz*, ki szintén ez intézet tanítványa volt, mint „jeles pictor“ szolgálatát felajánlván a siketnémák javára, a helytartó-tanács őt az intézet rajztanári székére alkalmazta is, melytől azonban családi körül-

ményei miatt már a tanév végén megvált. *Vaszary* László pedig a szobrászművészetben annyira vitte, hogy az intézet, a 100 éves ünnepélyre vele csináltatta meg Ferencz király és Cházár András mellszobrait.

V. Szülők foglalkozása.

Egyebek mellett a szülők foglalkozását is kikeresnem, megtudnom kettős ok vezetett. Egyik az, hogy vajjon melyik foglalkozás az, melyet több esetből levonva, a vele született siketnémaság egyik okául lehetne kimutatni? A másik indító ok pedig az, hogy mennyiben lehet igaz az, hogy a siketnémaság inkább az *alsó* néposztály gyermekeinél fordul elé?

Minthogy azonban a szülők foglalkozás-módja egy magában véve csak egy ok, melyet a vele született siketség megközelítő okának megállapításánál még *okvetlen számba veendő más tényezőknek* (szülők közötti vérrokonság, házaselek életidejének nagy különbsége, családi betegség, a szülők egyikének, másikának, kicsapongó életmódja, a szülőföld, tartózkodási hely természeti fekvése: hegy, völgy, lapály, mocsaras vidék stb.) akármelyike is megdönthet; s minthogy továbbá a siketnémaság eredetére vonatkozó adatok (született siketnéma és nem született siketnéma) különösen a régebbi időkből egyáltalán meg nem bízhatók: tartózkodunk mi is csupán egyedül e foglalkozás-módból vonni le a siketség okát. Annyit azonban mind a magunk vizsgálódása alapján, mind pedig más szakértők után kijelenthetünk, hogy az oly foglalkozás, mely a természet-kijelölte életrenddel ellentétben van, mely a nappalt éjjellé, az éjjelt nappallá változtatja, mely a napsugárt a sötétséggel cseréli fel, mely idegrázó lármás munkával jár, s mely végre a testi táplálkozás kívánalmait nem képes kellőleg kielégíteni: az a foglalkozás és életmód igen sok esetben magában hordja már a születendő gyermek siketnémaságának csíráját. Így, hogy egyebet ne említsünk, csak a *molnárok, csaplárosok, vasutasok, bányászok* és *szolgák* rovatára utalunk, a hol a siketnémák feltűnő arányszámmal vannak képviselve.

Az 1410 növendéknek szülői a foglalkozás szerint így oszlanak meg:

1. Őstermelő osztályból	314	22.27%
2. Értelmiségi osztályból	256	18.16%
3. Iparos osztályból, (asztalos, szabó, esztergályos, csizmadia, kőműves, kalapos, ács, kovács, lakatos, kádár, kezyús, nyerges, kerékgyártó, takács, timár, nyomdász, betűöntő, gépész, vasöntő, szobafestő, kéményseprő, fazekas, üveges, gombkötő, borbély, fénymázoló, pék, mészáros)	271	19.22%
4. Szolga (béres, kocsis, hajdu, hivat. szolga, nőcseléd) napszámos féle foglalkozásból	158	11.27%
5. Kereskedői osztályból	79	5.6 %
6. Csaplárosok közül	28	2.0 %
7. Molnárokból	23	1.63%
8. Bányász, vasutas foglalkozásból	28	2.0 %
9. Katona állású szülőktől	8	
10. Zenészek közül	4	
11. Ismeretlen állásuakból	241	17%
	1410	

Ez osztályozásra nézve megjegyezzük, hogy az u. n. ismeretlenek között nagy számmal szerepelnek az *özvegyek* és *árvák*, akiknek 50%-át bátran átvihetni az őstermelők rovatába, a mikor is az őstermelők szerepelnének 434-gyel, 30.8%-kal, az ismeretlenek rovatában pedig maradna 120, mely 8.54% tesz ki. Az iparos foglalkozást illetőleg pedig, hogy ha a kereskedő, molnár, csapláros a szó tág értelmében iparos is, mégis külön választandóknak véltem őket, minthogy az elsőt nagyobb intelligenciája, az utóbbi kettőt pedig éji foglalkozása választja el a többitől. Az iparosok rovatában az egyes iparágak képviselőit szigorúan megkülönböztetnem nem sikerült, minthogy a legtöbb esetben csak a *kézműves* általános fogalma alatt szerepelnek a különböző iparosok. Úgy látszik azonban, hogy első helyen mégis a csizmadia, illetőleg varga mesterség áll 20%-kal, mely után a szabó- és asztalosipar következik 13, illetőleg 9%-kal.

VI. A siketség oka.

E szempontot is vizsgálódás tárgyává tettem; sajnos azonban, hogy megbízható adatokra nem találtam. A siketségnek u. i. csak e két okát találhattam meg, hogy t. i. *született s. n.* az illető, vagy

később *betegség folytán* lett azzá. Még az újabb időbeli adataink sem következetesek, a mennyiben sem a felvételnél nem történt egyforma kikérdezés, bejegyzés az illető tanár részéről, sem a szülők nem tudtak igazi adatokat bediktálni. Így hát csak az említett két szempont szerint csoportosíthatjuk mi is a növendékeket. 1326 eset közül (4 év adatát nem találtam meg) a feljegyzések azt igazolják, hogy 688 növendék (51·9%) siketen született, 638 pedig (48·1%) *betegség folytán* lett később azzá. E számok azonban nem megbízhatók, különösen a múltra nézve, a mikor a siketség okával, keletkezésével, gyógyíthatási módjával, egyszerűen egész mivoltával kevésbé voltak ismerősök a szülők, mint most. Még a jelen idő is igazolja akárhányszor, hogy a gyermek $\frac{1}{2}$, 1, vagy $1\frac{1}{2}$ éves korában minden különösebben észlelhető külső jel nélkül elveszítvén hallását, a szülő nem képes az okot megtalálni, vagy nem egy esetben nem bírván a gondatlanság szülte önvád nehéz terhét elviselni, könnyedén oda nyilatkozik, hogy bizonyosan siketen kellett a gyermeknek születnie. Az utóbbi időbeli gondosabb utánjárás ugyanis a mi feltevésünk mellett nyilatkozik, ha tekintetbe vesszük, hogy pl. 1875-től kezdve csak három esetben múlja fölül a siketen születettek bediktált növendékek száma a többiekét, máskor jelentékenyen alatta marad ennek. Így, hogy számokkal igazoljuk, az *újonnan* felvetteket véve alapul, volt:

	1875-ben	1876-ban	1886-ban	1893-ban	1895-ben	1901-ben
s. sz.	40%	34·5%	28%	24%	25%	65·5%
n. s. sz.	60%	65·5%	72%	76%	75%	34·5%

(Tehát ez 5 év adatát, mint legmegbízhatóbbat összehasonlítva, kitűnik, hogy körülbelül 36%-kal szerepelnek a siketen születettek, míg a később megsiketültek százalékát 64-re 60-ra tehetni.)

A veleszületett siketnémaság esetei között nem érdektelen egy pillanatot vetni azon siketnémákra is, kik a családban harmad, sőt negyed-magukkal is szenvednek e fogyatkozásban. Habár nincs is teljesen kizárva a lehetőség, hogy valamely siketen született gyermeknek egy másik, harmadik testvére valamely véletlen eset folytán, később lesz siketté s majd némává is: mindazáltal ezeknek százaléka oly csekély, hogy a megemlítésre is alig méltó: ellenben azt tartózkodás nélkül kimondhatjuk, hogy a mely családban a siketnémaságnak 2—3 esete mutatkozik, ott az ok a *családi élet* különféle körülményeire vezethető vissza. Nem célunk ezúttal, hogy a siketnémaság okairól *tüzetesen* szóljunk, csupán

a 100 évnek felelhető adatait kívántuk feltüntetni. Minthogy azonban a *veleszületett siketnémaságnak* okát keresvén, azt legtöbb esetben látszólag hiában kutatjuk, mert a szülők foglalkozása, anyagi és erkölcsi életmódja a legcsekélyebb következtetésre sem jogosít fel: ily esetben vessünk egy tekintetet a közvetett elődökre, mert erre is szól a szent könyv: „*Megbüntetem az atyáknak vétkeit az ő fiaikban harmad-, negyed- és tizediziglen*“.

1822-től napjainkig részint a folyamodványokban, részint a felvett növendékekről vezetett jegyzékekben (anélkül, hogy a teljességért felelősséget vállalhatnák), a *családbeli 3-as, 4-es siketnémaságra* a következő adatokat találtam:*)

Évszám	Siketnémák száma a családban	Szülők lakhelye és foglalkozása
1846-ban	3 s. n. testvér	Mosonyban <i>kőmives.</i>
" "	4 " "	Pozsonyban <i>hajós.</i>
1852-ben	3 " "	Káránsebesen <i>üveges.</i>
1856-ban	4 " "	Nyitra. <i>szabó.</i>
1865-ben	3 " " (6 testv.)	Zirczen <i>földmives.</i>
1866-ban	3 " "	Temesvárt ?
1869-ben	3 " "	Csikjenőfalván <i>földmives.</i>
1870-ben	3 " " (6 testv.)	Makón <i>ref. pap özvegye</i>
1874-ben	4 " " (8 testv.)	Révkomárom <i>hajógyári ács.</i>
1878-ban	3 " " (5 testv.)	Debreczenben <i>mosónő.</i>
" "	3 " " (4 testv.)	Mokrinban <i>napszámosnő.</i>
" "	3 " " (6 testv.)	(zsidó) Lugoson ?
" "	3 " " (6 testv.)	Tóth-Komlóson <i>hentes.</i>
" "	3 " " (8 testv.)	Kalocsán ?
" "	3 " "	Bokodon ?
1889-ben	3 " " (3 testv.)	Bpsten <i>postatiszt.</i>
1891-ben	3 " "	Komáromin. <i>jegyző.</i>
1893-ban	3 " "	Váczott <i>vasuti ör.</i>
1895-ben	3 " "	Pécsent <i>muzsikus cigány.</i>
" "	3 " "	Szathmárt <i>gazdálkodó.</i>
" "	3 " "	Bozsok (Vasm.) <i>cseléd.</i>
" "	2 " " (2 testv.)	Csáktornán <i>bádogos.</i>
" "	3 " " (6 testv.)*	Ligvándon <i>juhász.</i>
1896-ban	3 " " (3 testv.)	Csurgón <i>zenész.</i>
" "	3 " " (6 testv.)	N. Kátán <i>földmives.</i>
" "	2 " " (11 testv.)	Herincsen <i>g. kath. pap.</i>
1898-ban	3 " " (4 testv.)	M. Mindszenten <i>vasuti tiszt.</i>
" "	3 " " (6 testv.)	N. Atádon <i>korcsmáros.</i>
1899-ben	2 " 1 " hülye (8 testv.)	Ligvándon <i>juhász.</i>
1902-ben	3 " " (7 testv.)	N. Keresztúron <i>földmtes.</i>
" "	4 " „szül.” (4 testv.)	Bpsten ?
" "	3 " " (9 testv.)	Veszprémben <i>czipész.</i>
" "	3 " " (8 testv.)	Sopronban <i>szabó.</i>

*) A 2-es számmal szereplő siketnémaságot sokaságuk s helyszüke miatt mellözöm.

A mint nyilvánvaló, e fenti 33 esettel az alsó- és közép-osztály van képviselve. Hogy ennél magasabb társadalmi állású családok nem szerepelnek, az még nem jogosít fel azon következtetésre, mintha ott egyáltalában nem fordulnának elé ily többszörös siketnémasági esetek, legfennebb csak azon feltevés nyerhet megerősítést, hogy a jobb anyagi mód mellett inkább takargathatni azt az *álszégységet*, melyet a szegény ember terhes életgondja között kénytelen nyilvánosságra hozni; vagy pedig elég indokolatlanul külföldre viszik őket.

A *születés után*, betegség folytán beállott siketnémaság okait vizsgálván, szükséges kijelentenünk, hogy a talált adatokat itt sem tarthatjuk teljesen megbízhatóknak. A szülő ugyanis sokkal inkább el van foglalva a csecsemő kisdede feletti örömtől, hogy sem már kezdetben azon rettenetes gondolattal foglalkozhatnék, hogy az ő gyermeke még siketen is születhetett. Ily gondolat az ezredik szülőnek sem fordul meg agyában, sőt jó reménységgel lesi, várja kisdedének első gagyogását. És eljön az idő, midőn a szülő azon kérlelhetlen ténynyel áll szemben, hogy gyermeke nem beszél, mert siket. Ennek okát azonban — részint jóhiszeműségénél, részint azon álszégényérzeténél fogva, hogy az ő gyermeke siketen született — nem hajlandó távolabbi tényekben, a házasi élet titkaiban keresni s a születésig visszavezetni, hanem legtöbb esetben azon időpontot jelöli meg a siketség beálltának, melyben ő a siketséget tényleg észrevette. Innen van aztán, hogy nem egy siketen született gyermek úgy van bejegyezve, mint a ki $\frac{1}{2}$, stb. éves korában siketült meg.

A születés után beállt siketség leggyakoribb az 1—3 éves korban, ezentúl azonban az évek szaporodtának arányában csökkennek a megsiketülési esetek. A régebbi írásokban leginkább *esés*, *agyrázkodás*, *agylob*, *forró nyavalya*, *fülfolyás*, *himlő*, *rossz orvosi kezelés* stb. említetnek a születés utáni siketség okaiul. Az 1895/6. évben 108 nem siketen született növendék siketségének leggyakoribb oka az *agyhártyalob*, *agylob*, *típhus*, *hagymáz*, *esés*, *vörheny*, *kanyaró* stb. A siketnémaság okának biztosabb megállapíthatása és a nyerendő adatoknak tudományos szempontu feldolgozhatása végett az 1901—1902 tanévtől kezdve egy, lehetőleg minden szempontra kiterjedő orvosi anyakönyvet vezetünk, melynek mintája az intézet *szervezete* cz. fejezet végén látható. (168. l.)

VIII. Betegségi és halálozási esetek.

Intézetünkben 100 év lefolyása alatt a meglevő adatok szerint volt 72 halálozási eset, (5 $\frac{1}{10}$ %) még pedig 32 fiúnál és 40 leánynál ;

így tehát átlag minden 3 évben meghalt 2 növendék. Valószínű azonban, hogy miután némely évről hiányzanak az adatok, átlag minden évre esik egy halálozás. Feltűnő, hogy míg a leányok az összes intézeti növendékeknek átlag csak 37%-ig emelkedtek, addig a halálozási esetekben 55%-kal fordulnak elé. Ennek okát körülbelül abban találjuk meg, hogy az egészség fenntartására annyira szükséges mozgásoktól a múlt idők elfogult szelleme meglehetősen elzárta e növendékeket, leányhoz nem illőnek jelentvén ki a szabadban való játékot s pajkosságnak nevezvén a szaladgálást, gyermekí ugrándoazást. Legtöbb növendék halt meg 1831/32-ben és 1857/58-ban 5—5, 1863/64-ben 4 és 1900/901-ben 4. A 72 eset közül csak 31 esetben van a halálhozó betegség neve megnevezve, de e kevés szám is elegendő annak jelzésére, hogy melyik az a betegség, mely iránt a siketnéma több hajlandósággal bír, tehát, hogy az internatusi nevelés melyik betegség ellen tegye meg jó előre az óvóintézkedéseket. A 31 tudott eset közül ugyanis *asz-kórban és sorvadásban* halt meg 17, *kolerában, görvélykórban, mell-vízkórban, szívbajban* 2—2, *tüdőgyuladásban, idegbajban, hagymázban és gutaütés* folytán 1—1.

Járványos betegségekről alig található adatokat. Így mindössze csak két évről van rövid feljegyzésünk arra, hogy 1865/6-ban a szembajok gyakoribbak voltak, mint egyébként lenni szokott és 1874/5-ben a téli hónapok alatt az összes leány-növendékek s a fiúknak nagy része ragályos szemgyuladásban szenvedtek. Még a híres 1831-iki koleravésznek sem volt az *intézeti* növendékekre hatása, mert míg város- és országszerte dühöngött a kolera és szedte áldozatait, az intézetben lakó növendékek közül egy sem esett annak áldozatul. Azon két izr. növendékről is, kik az 1831-iki kolerában meghaltak, egyidejű feljegyzésünk az igazolás felismerhető érzetével jelenti ki, hogy nem az intézetben, hanem a városban egy izr. családnál laktak. Úgyszintén nincs tudomásunk arról sem, hogy akár az 1839-iki, vagy 54-iki, 66-iki, akár a 73-iki és 86-iki koleravész pusztított volna siketnémáink között, sőt az öregebb siketnémák határozottan állítják is, hogy pl. Budapesten a 66., 73. és 86. években egyetlen siketnéma sem halt meg kolerában, pedig majdnem 400 siketnéma tartózkodott akkor ott.

A múlt időkbeli kisebb betegségekről feljegyzések hiányában nem számolhatunk be. A folyó 1901—1902. tanévről azonban, mikor is az intézeti orvos naponkint tett feljegyzéseket a növendékek betegségi eseteiről, az alábbi adatok szolgálnak tájékozásul:

Mandulalob volt ... 10 esetben	Mirigylob ... 2 esetben
Kötőhártyalob ... 5 „	Fültő mirigy ... 2 „
Zúzódás ... 8 „	Tüdőlob ... 1 „
Hörghurut ... 6 „	Szívdobogás ... 1 „
Gyomorhurut ... 5 „	Agyhártyalob ... 1 „
Tüdőhurut ... 4 „	Sz.-Vid-táncz ... 1 „
Orbáncz ... 4 „	

VIII. A növendékeknek megyék szerinti eloszlása.

M e g y e	Összes si- ketnémák 1900-ban	Ebből		Intézeti növendék száma 1802-1902
		minden- nap	ismétő	
1. Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye	1786	353	194	279
2. Pozsony m.	660	86	60	49
3. Komárom m.	272	47	26	45
4. Bács-Bodrog m.	704	83	40	41
5. Bihar m.	647	94	61	38
6. Hont m.	178	29	21	34
7. Horváth-Szlavonországok (Dráván alul)	3319	790		32
8. Veszprém m.	306	62	34	34
9. Vas m.	457	75	41	30
10. Nógrád m.	240	32	15	32
11. Fejér m.	265	29	27	39
12. Abauj-Torna m.	289	26	21	28
13. Torontál m.	562	84	46	28
14. Nyitra m.	550	93	38	34
15. Csongrád megye	278	38	21	27
16. Sopron m.	328	48	34	27
17. Szepes m.	258	30	18	25
18. Zala m.	840	157	86	28
19. Zemplén m.	592	90	47	24
20. Heves m.	262	33	24	27
21. Győr m.	219	31	25	27
22. Békés m.	265	38	12	23
23. Baranya m.	317	48	19	24
24. Temes m.	508	58	49	20
25. Jász-Nagykun-Szolnok m.	320	42	16	23
26. Gömör és Kis-Hont m.	229	24	9	23
27. Borsód m.	282	39	24	22
28. Tolna m.	251	35	12	19
29. Szatmár m.	388	57	40	22
30. Moson m.	194	27	16	18
31. Trencsén m.	686	139	93	17
32. Esztergom m.	155	16	17	24
33. Bars m.	173	18	17	20
34. Somogy m.	379	81	32	18
35. Máramaros m.	423	62	41	16
36. Arad m.	498	72	53	15
37. Külföld (Oláhország, Csehorsz., Mor- vaország, Galiczia, Ausztria)	—	—	—	15
38. Szabolcs m.	350	47	27	15
39. Bereg m.	327	71	31	11

M e g y e	Összes si- ketnémák 1900-ban	Ebből		Intézeti növendék száma 1802-1902
		minden- nap iskolaköteles	ismétlő	
40. Krassó-Szörény m.	668	79	69	10
41. Zólyom m.	234	30	17	15
42. Sáros m.	265	38	22	9
43. Hajdu m.	215	31	14	8
44. Ung m.	375	70	42	7
45. Liptó m.	114	14	8	9
46. Csanád m.	121	19	13	8
47. Árva m.	378	82	62	4
48. Kolozs m.	265	44	38	4
49. Maros-Torda m.	312	45	29	4
50. Ugocsa m.	81	20	8	3
51. Szeben m.	291	32	19	3
52. Nagy-Küküllő m.	232	26	21	3
53. Háromszék m.	259	31	17	3
54. Csík m.	214	34	21	3
55. Brassó m.	81	7	6	3
56. Alsó-Fehér m.	350	40	30	2
57. Besztercze-Naszód m.	212	23	16	2
58. Fogaras m.	220	26	23	2
59. Turócz m.	102	15	13	2
60. Szolnok-Doboka m.	296	24	22	2
61. Torda-Aranyos m.	174	24	21	2
62. Udvarhely m.	186	31	20	1
63. Szilágy m.	209	44	18	1
64. Hunyad m.	709	87	59	1
65. Kis-Küküllő m.	102	12	6	—
66. Ismeretlen				41
Összesen	25.422	6.133		1410

E kimutatás szerint nyilvánvaló, hogy az intézethez közelebb levő megyék a szám nagyobb arányában vannak képviselve, mint a távolabbiak. Így pl. az erdélyi megyék (15) sem egyenként, sem összeségükben nem küldöttek annyi növendéket intézetünkbe, mint a mily arányban viszonylik népességük az ország lakosságához. Az erdélyi megyék lakossága ugyanis az országnak 14·8%-át teszi, az onnan kapott növendékek azonban (35) az intézeti tanulóknak csak 2·5%-áig mennek.

Viszonyba hozva néhány megye lakosságát az összes népességgel s viszont az azon megyéből kapott növendékeket az intézeti összes tanulókkal, ily képet nyerünk:

Távolabbi megyék:

Sáros megye	lakossága	1%,	intézetünkben tanult fiai	0·7%
Szathmár m.	„	2·1%,	„	1·4%
Kolozs m.	„	1·4%,	„	0·3%

Arad m.	lakossága	2·2 ⁰ / ₀ ,	intézetünkben tanult fiai	1 ⁰ / ₀
Krassó-Sz. m.	„	2·6 ⁰ / ₀ ,	„	„
Somogy m.	„	2·1 ⁰ / ₀ ,	„	„

Ellenben :

Komárom m.	lakossága	1·4 ⁰ / ₀ ,	intézetünkben tanult fiai	3·2 ⁰ / ₀
Hont m.	„	0·8 ⁰ / ₀ ,	„	„
Nógrád m.	„	1·4 ⁰ / ₀ ,	„	„
Esztergom m.	„	0·5 ⁰ / ₀ ,	„	„
Veszprém m.	„	1·4 ⁰ / ₀ ,	„	„
Pozsony m.	„	2·1 ⁰ / ₀ ,	„	„
Pest-P.-S.-K.-K. m.	„	11·0 ⁰ / ₀ ,	„	„

E különbségek konstatálásánál azonban nem vagyunk *ezúttal* arra is feljogosítva, hogy az intézetünkben nagyobb százalékkal szereplő megyéknek egyszersmint több siketnémát is tulajdonítsunk. Ezt csak egy másik szempontból való vizsgálódás alapján tehetnők meg, a melyhez azonban a kellő adatok még most nem állnak rendelkezésünkre. Ez alkalommal csak az intézettől való távolság arányában kell a tanulók több, vagy kevesebb voltának okát keresnünk, a mi szorosan összefügg egyrészt az intézmény ismeretével, vagy az ügy felőli tájékozatlansággal s a többnyire szegény osztály utazási nehézségeivel. Ha ehhez hozzá vesszük, hogy azon megyék, melyek összes népességükhöz mért nagyobb arányban küldöttek növendékeket, egyszersmint alapítványtevők is: megtaláljuk az okot, hogy némely megyék miért szerepelnek intézetünknel nagyobb számmal, mint a többiek.

Ugyancsak e szempontból ítélendők meg az egyes nagyobb városok is, melyek növendékeikkel ily számmal vannak intézetünknel képviselve:

	Lakosságának arányszáma 1890-ben	Int. növend. száma 1802-től 1902-ig	Intézeti növendékek arányszáma
Budapest	3·2 ⁰ / ₀	123	9·3 ⁰ / ₀
Vác	0·09 ⁰ / ₀	21	1·4 ⁰ / ₀
Pozsony	0·3 ⁰ / ₀	13	1·0 ⁰ / ₀
Veszprém	0·08 ⁰ / ₀	11	0·9 ⁰ / ₀
Nagy-Várad	0·2 ⁰ / ₀	9	0·8 ⁰ / ₀
Komárom	0·08 ⁰ / ₀	10	0·8 ⁰ / ₀
Temesvár	0·2 ⁰ / ₀	8	0·6 ⁰ / ₀
Arad	0·3 ⁰ / ₀	7	0·5 ⁰ / ₀
Szeged	0·5 ⁰ / ₀	7	0·5 ⁰ / ₀
Kassa	0·17 ⁰ / ₀	6	0·3 ⁰ / ₀

	Lakosságának arányszáma 1890-ben	Int. növend. száma 1802-től 1902-ig	Intézeti növendékek arány- száma
Pécs	0·2 ⁰ / ₀	5	0·3 ⁰ / ₀
Debreczen	0·3 ⁰ / ₀	4	0·3 ⁰ / ₀
Esztergom	0·08 ⁰ / ₀	3	0·25 ⁰ / ₀
Győr	0·1 ⁰ / ₀	4	0·25 ⁰ / ₀

IX. Tanszemélyzet.

A növendékekre vonatkozó számadatokkal kapcsolatban nem lesz érdektelen azon személyzet csoportosítása még, mely ugyan-csak a növendékeknek tanítása és nevelése érdekében, az intézet alapításától kezdve ezzel szolgálati viszonyban állott és áll.

Így a tanszemélyzetben megkülönböztetve az igazgatókat, tanárokat, hitoktatókat és rajztanárokat, ezeknek névsorát és szolgálati idejét a következőkben tüntetjük fel:

A) Igazgatók.

1. Strommer János, ki a bécsi siketnéma-intézettől kinevezetett ugyan igazgatónak, de — mert sem magyarul, sem latinul nem tudott — az igazgatói állást nem fogadta el.

2. Simon Antal 1802—1808. aug. 30. †.

3. Schwarczer Antal 1808. szept. — 1834. decz. 29. †.

4. Nagy Lipót (intézeti hitoktató is) 1835. április 11. — 1845. decz. 24.

5. Kollonits Antal 1845. decz. 24. — 1855.

6. Zsigmondovits Mihály 1855—1873.

7. Fekete Károly 1873. jul. 8. — 1888. jan. 11. †.

8. Krenedits Ferencz 1888—1891. jul. 7. †.

9. Vida Vilmos ideiglenesen 1891. jul. 7. — 1892. aug.

10. Pivár Ignác int. hitoktató is 1892. aug. — 1895. okt. 22.

11. Roboz József 1895. okt. 22. — 1899. jun. 13.

12. *Borbély Sándor* 1899. szept. 1. —

B) *Tanárok, gyakornokok és tanfolyam-hallgatók.* *)

1. Schwartzter Antal (I. ig.) 1802—1834. decz. 29. †.

2. Kapuváry Sámuel 1802—1805. jun. 23. †.

3. Molnár János 1805—1836. márczius 28. †.

4. Schönbauer Vincze 1805. okt. 31. — 1830. okt. 8. †.

5. Király Antal 1808. decz. — 1841. † 1852. ápr. 1.

*) A dűlt betűvel írottak ma is az intézetnél vannak.

6. Kollonits Antal (I. ig.) 1834—1855. nov. 21. †.
7. Morlin János 1836. május 17. — 1859. (?) †.
8. Zsigmondovits Mihály (I. ig.) 1837. febr. 7. — 1873. május 19.
9. Schwartzter Ferencz 1830—1834.
10. Schwartzter (Fekete) Károly (I. ig.) 1842. febr. 1. — 1888. jan. 11. †.
11. Krenedits Ferencz (I. ig.) 1853—1891. július 7. †.
12. Vida Vilmos (I. ig.) 1859. ápr. 9. — 1892. aug. (Jelenleg nyugalomban.)
13. Taritzky Ferencz 1869. nov. 3. — 1894. aug. 28. (Jelenleg a kolozsvári s. n. intézet igazgatója.)
14. *Pertik* Gyula 1869. nov. 3.
15. Prohászka (Olgyai) János 1876. febr. 28. — 1888-ig, és 1894. szept. — 1898. okt. 1.-ig. Közben a kolozsvári intézet igazgató-tanára.
16. Bogányi Gyula 1876. aug. 22. — 1901. július 31.-ig. (Jelenleg nyugalomban.)
17. Ulrich Géza 1877—1889-ig. Ez időtől mostanig a kolozsvári intézetnél.
18. Együd Lajos 1881. okt. — 1899. szept. 1.-ig. Ez időtől mostanig a siketnémák budapesti állami iskolájának igazgató-tanára.
19. Scherer István 1881. okt. — 1891. nov. 2.-ig. Ez időszerint a képezhető hülyék és gyengeelméjűek budapesti orsz. intézetében.
20. Berinza János 1885. decz. 10. — 1897. aug. 12.-ig. Ez időtől mostanig a képezhető hülyék és gyengeelméjűek budapesti orsz. intézetének igazgatója.
21. Kaán János 1885. decz. 10. — 1890. szept. E pályáról lelépett.
22. Klinda Kálmán 1888. szept. 23. — 1897. május 8.-ig. Ez időtől a kaposvári s. n. intézet igazgató-tanára.
23. Krebek Arnold 1888. szept. 23.-án kineveztetett ugyan, de állását nem foglalta el.
24. Nécsey János 1888. okt. 12. — 1901. jun. 24.-ig. Ez időtől a jolsvai s. n. isk. igazgató-tanára.
25. Balázs Józsa 1888—1890. jun. E pályáról lelépett.
26. Gogola Margit 1888—1890. jun. E pályáról lelépett.
27. *Borbély* Sándor (I. ig.) 1890. okt. 8. — 1897. jan. 26.-ig és 1899. szept. 1.-től mostanig. Közben a siketnémák budapesti állami iskolájának vezető-tanára.

28. Stantzel János 1890. okt. 8. — 1891. okt. 24.-ig. Jelenleg a temesvári s. n. iskolánál.

29. Paul István 1891. okt. 24. — 1889. szept. 1.-ig. Ez időtől mostanig a kolozsvári s. n. intézetnél.

30. *Moussong* Pál 1892. okt. 19.

31. Németh László 1893. jun. — 1897. május 10.-ig. Ettől 1900. aug. 3.-ig a siketnémák budapesti állami iskolájánál tanár, 1900. aug. 3. óta pedig a siketnémák és vakok kecskeméti intézetének igazgató-tanára.

32. Gárdonyi Emil 1893. szept. — 1893. okt. E pályáról lelépett.

33. Kurczbeck Károly 1893. okt. 21. — 1894. jun. E pályáról lelépett.

34. Nagy Ede 1893. okt. 21. — 1894. nov. 1. E pályáról lelépett.

35. Herodek Károly 1894. szept. 16. — 1898. jul. 25. és 1899. jul. 6. — 1900. jul. Közben a kolozsvári intézetnél. 1900. jul. — A vakok budapesti orsz. int. h. igazgatója.

36. *Szotfrid* József 1894. szept. 16.

37. Mlinkó István 1895. jun. 1. — 1901. jul. 3. Ez időtől az egri s. n. iskola igazgató-tanára.

38. Jankovits Ernő 1895. — 1896. november 1. E pályáról lelépett.

39. Korilly Géza 1895. december — 1896. febr. E pályáról lelépett.

40. *Bihari* Károly 1895. decz. 16.

41. *Válek* János 1896. márcz. 1.

42. Hercsuth Kálmán 1897. jan. 1. — 1899. július 6.-ig. Ez időtől a siketnémák budapesti iskolájánál.

43. *Zádor* Endre (Budapestről áthelyezve) 1897. május 10. — 1897. aug. 4.-ig és 1899. jul. 6. — mostanig. Közben Temesvárra.

44. *Klís* Lajos (Temesvárról áthelyezve) 1897. aug. 4.

45. *Gácsér* József (Kolozsvárról áthelyezve) 1897. aug. 4.

46. Hobler Rezső 1897. okt. 7. — 1899. jul. 6. Temesvárott.

47. Palatinus Károly 1897. október 7. — 1899. július 6. Kaposvárra.

48. Völker József 1897. okt. 7. — 1899. jul. 6. Temesvárra, majd Kecskemétre.

49. Schnellbach Ferencz 1898. okt. 7. — 1900. szept. 1. Aradra.

50. Ifju Sebestyén 1898. okt. 7. — 1899. szept. 24.
 51. Hertilla Szilárd (Temesvárról áthelyezve) 1899. okt. 13. —
 1900. szept. 1.-ig. Temesvárra vissza.
 52. *Deschensky* Ferencz 1899. okt. 16.
 53. *Kegler* Ferencz " " "
 54. *Markovits* Árpád " " "
 55. Szabady Géza " " " 1900. auguszt. 14.-ig.
 Budapestre.
 56. Szabados Ödön " " " " " "
 Kaposvárra.
 57. Kabán József " " " " " "
 Aradra.
 58. *Kondra* Mihály 1900. szept. 10.
 59. Tulcsik Endre " " " — jul. 1.-ig. E pályá-
 ról lelépett.
 60. Horváth Pál " " " — 1901. szeptemb. 1.-ig.
 Kaposvárra.
 61. Czirfusz Vincze 1900. okt. 10. — 1901. február 15.-ig.
 E pályáról lelépett.
 62. Kleitsch János 1900. október 10. — 1901. szept. 1.-ig.
 Budapestre a vakok orsz. intézetéhez.
 63. Ehling Jakab 1900. okt. 10. — 1901. szept. 1.-ig. Buda-
 pestre a siketnémák iskolájához, majd Aradra.
 64. Varga Lajos 1900. szept. 10. — 1900. okt. 9.-ig. Lelépett.
 65. Greiner László 1901. febr. 16. — 1901. szept. 1.-ig.
 Kecskemétre, majd Egerbe.
 66. *Vatter* Ferencz 1901. szept. 1.
 67. Govrik Béla " " " Kaposvárott.
 68. Sándor Lajos " " " Bpesten a vakoknál.
 69. Scholtz Lajos " " " Jolsván.
 70. Gönczy Gyula " " " Kecskeméten.
 71. Erdős István " " " Kecskeméten.
 72. *Hövényes* Antal " " "

Az intézetben működött eddig részben alkalmazva van ma is összesen 49 oly egyén, ki egyszersmint osztályt is tanított. A többi 23 részben egy pár hónapi próbálkozás után eltávozott, részben csak tanfolyamhallgatói minőségben szerepelvén, nem tanítással, hanem csak tanulással foglalkozott. A tanítással foglalkozók között előképzettségüket tekintve voltak joghallgatók és jogászok, orvosnövendékek és orvosok, papnövendékek és felszentelt papok s csak utóbbi

időben jöttek e pályára okleveles tanárok és tanítók. Legtöbb ideig a nagymíveltségű *Fekete Károly* működött: 46 évig aztán *Krenedits Ferencz* 38, *Nagy Lipót* 37, *Zsigmondovits Mihály* 36, *Király Antal* és *Pertik Gyula* 33, *Schwartzter Antal* és *Vida Vilmos* 32, *Molnár János* 31, *Schönbauer Vincze* 29 és *Gaál Miklós* 24 évig.

Általában az első idők emberei sokkal huzamosabb időig szolgáltak, mint az újabbkoruak, minek magyarázatát abban találhatjuk, hogy azok a versenynélküli időben egy pár *hónapi* kísérletezés után mindjárt azonnal rendes tanári állásba és fizetésbe jutottak, melytől megválniok már kevésbbé volt volna indokolt, míg mostan, a pályák előzőnlése idején behozatott a gyakornoki tanfolyam, mely a próba idejét évekre terjesztette ki; a pályázók pedig, mielőtt itt óhajtott céljukat elérhették volna, más, nekik inkább megfelelő életexistenciát választottak. Vegyük még hozzá, hogy a múltban csak egy, a váczi siketnéma-intézet állott fenn, most azonban 11 siketnéma-intézethez szolgáltatja a tanerőket ez anyaintézmény. Különösen a 90-es évektől kezdve megy aránylag igen sokra azon ifjak száma, kik alig 1—2 évi működés után elhagyták az intézetet. 1890-ig ugyanis, 88 év alatt működött 26 rendes tanár, 7 r. kath. és 5 protestans hitoktató; 1890-től pedig napjainkig, azaz 12 év lefolyása alatt volt és van 56 tanár és gyakornok, 8 r. kath., 6 protestans és 2 izr. hitoktató.

Az egyes időszakokban a tanerők és tanulók számát az alábbi adatok tüntetik fel:

1802-ben működ.	összesen	3 tanerő *)	az összes tanulók sz.	24
1820-ban	"	4	" " " " "	45
1830-ban	"	4	" " " " "	44
1840-ben	"	5	" " " " "	44
1851-ben	"	5	" " " " "	68
1860-ban	"	4	" " " " "	81
1870-ben	"	6	" " " " "	89
1880-ban	"	8	" " " " "	98
1890-ben	"	13	" " " " "	125
1895-ben	"	15	" " " " "	169
1901-ben	"	<u>15</u>	" " " " "	<u>151</u>
Összesen:		82		938

Ez adatok szerint a tanerők és tanulók számadatai úgy viszonylanak egymáshoz, hogy 1802-ben 1 tanerőre esett 8 növen-

*) Beleszámítva az igazgatót, de ide nem értve a hitoktatókat, rajztanárokat, valamint a kézimunka tanítónőket.

dék, 1820-ban 11, 1830-ban 11, 1840-ben 9, 1851-ben 13, 1860-ban 20, 1870-ben 15, 1880-ban 12, 1890-ben 10, 1895-ben 11, 1901-ben 10. Legkevesebb növendék esett egy tanerőre 1802-ben 7, legtöbb 1860-ban 20, amikor is a társadalom már annyira megismerkedett és megbarátkozott az intézménnyel, hogy a növendékek ellepték az intézetet; a fenntartó hatóság azonban még nem találta meg a módokat, hogy a felszaporodott növendékekkel szemben a tanítóképzés fontos ügyét megoldja.

A fentebb jelzett 11 évnek adatait egybevetve: 938 növendékkal szemben 82 tanerő áll; így tehát 1 tanerőre átlag 11—12 növendék esik, a mely viszony épen megfelel azon siketnéma-oktatási általános elvnek, mely szerint egy tanerő csak 10, legfennebb 12 növendéket oktathat sikeresen.

C) Hitoktatók.

a) róm. kath.

1. *Simon Antal* győregyházmegyei áld. pap (l. ig.) 1802—1808. augusztus 30. †

2. *Nagy Lipót* kegyestr. áld. pap (l. ig.) 1808. nov. — 1845. decz. 21.-ig. †

3. *Gaál Miklós* kegyestr. áld. pap 1845. deczember 24. — 1870. jul. 2.

4. *Málik Vincze* kegyestr. áld. pap 1870—73. aug. 15. †

5. *Vadkerti Ferencz* váczegyh. m. áld. pap 1873. okt. 17. — 1883. szept. †

6. *Palm Miklós* kegyestr. áld. pap 1882. okt. 25. *helyettes.*

7. *Pivár Ignác* kegyestr. áld. pap (l. ig.) 1883—1895. szept.

8. *Roch Gyula* *) kegyestr. áld. pap 1892. szept. — 1896.

9. *Joó Antal* *) sz. ferenczr. áld. pap 1896. szept. 26. — 1899. jun. 23.

10. *Kokovay János* 1899. szept. 1.—1899. nov. 18.-ig ideiglenesen.

11. *Sáfrány Károly és* } 1899. nov. 18.—1901. jun.
12. *Varju János* }

Szotffrid József és } 1901. szept. 1.
Válek János }

*) A r. kath. növendékek hitoktatását a növendékek nagy létszáma folytán 1892. szept. óta 2 hitoktató végzi. Az ev. ref. és ágostai vallású növendékek hitoktatását pedig mindig a helybeli illető lelkészek teljesítették, még pedig úgy, hogy 1854-ig a növendékek jártak el az illető lelkészekhez; 1854 óta azonban az illető lelkészek járnak be s rendes hittani órákat tartanak. Az izraelita növendékek az izraelita hitközség tanítójától részesültek vallásbeli oktatásban.

b) ev. ref.

1. *Szilvássy Gábor* 1812—1818.*)
2. *Kallós Mózes* 1818—1849.
3. *Együd István* 1849—1877.
4. *Vörös Károly* 1877—1898. okt. 1.-ig.
5. *Szeless József* 1898. okt. 1901. febr. 2.-ig.
6. *Sáfár Béla* 1901. febr. 1901. május 15.-ig.
7. *Mocsy Mihály* 1901. május 15. 1901. szept. 1.-ig.
Sáfár Béla 1901. szept. 1. 1901. nov. 2.-ig
Szeless József 1901. nov.

c) ág. hitv. ev.

1. *Tornyos Pál* 1858—1900. szept.
2. *Sommer Gyula* 1900. szept.

d) izr.

1. *Kramer Miksa* 1887—1901. jun.
2. *Pollák Fülöp* 1901. szept.

A róm. kath. hitoktatók egész 1870-ig, a midőn *Gaal Miklós* nyugdíjaztatott, rendes tanári állást töltöttek be, fizetésük is ugyanannyi volt, de heti óráiknak száma csak 6 volt és pedig:

Vasárnap 8—10-ig,

Kedden 8—10-ig,

Csütörtökön 8—10-ig.

Az utána következett r. k. hitoktatók csak tiszteletdíjban részesültek és nyugdíjra sem voltak jogosítva. A protestáns és izr. hitoktatók kezdettől fogva csak tiszteletdíjat kaptak.

D) *Rajztanárok.*

1. *Fáy Károly* (s. néma) 1802—1805. május 3. †
2. *Schönbauer Vincze* (l. tanárok) 1805. okt. 31.—1834. (?)**)
3. *Balassa Ferencz* (s. n.) 1841. nov. 30.—1842. jun.**)
4. *Krenedits Ferencz* (l. tan.) 1853. január 23. 1859.
5. *Vida Vilmos* (l. tan.) 1859. aug. 31. 1860.
6. *Domineus Ignác* 1860. okt. 20. — 1862. aug.

*) 1811-ben megengedték a hitfelekezeteknek, hogy a vallástanításról gondoskodjanak a maguk költségére.

***) 1834—1841-ig és 1842—1853-ig, hogy kik tanították a rajzot, a hiányzó adatok miatt nem sikerült megtudnom. Valószínű azonban, hogy nem volt betöltve az állás és az intézeti tanárok egyike, vagy másika végezte e tisztelet, a mint erre példa úgy az előbbi, mint a későbbi időkben van is. A segéd- és rajztanári állás 1854-ben szerveztette t.

7. *Karvasy Lajos* 1863—1868. okt.
8. *Vida Vilmos* 1868—1875.
9. *Hoppe Lipót* 1875. okt. 8.
10. *Dömötör László* 1875. decz. 19. — 1876.
11. *Verdenstetter (Várdai) Szilárd* 1876—1878.
12. *Szinte Gábor* 1878. okt. 25. — 1883. szept.
13. *Ruby Mirosláv* 1883. szept. 27. — 1886.
14. *Kaán János* ideiglenesen (I. tan.) 1886.
15. *Bartók Lajos* 1889. okt. 13.

E) *Kézimunka tanítónők.*

A leány-növendékek az intézet alapításától kezdve egész 1878-ig mindig az idő szerinti felügyelőnőtől tanultak kötni, varrni, foltozni és himezni. E tarthatatlan állapotot szüntette meg azon intézkedés, a mely a felügyeletet a kézimunka-tanítástól elválasztá.

Felügyelőnök és kézimunka tanítónők tudomásom szerint a következők voltak :

- Özv. *Janisch Jánosné* ?—1841.
 Özv. *Schuberth Jánosné* 1841—1852.
 Özv. *Hoffer Aloizia* 1852—1871.
Fülöp Jozefin 1871—1874.
 Özv. *Márton Vinczéné* 1874—1876.
 Özv. *Kruncsics Julia* 1876—1878.

Kézimunka tanítónők.

- Olgyai Julia* 1878—1888.
Veizer Adél 1889. nov. 12.
Pápay Mária 1897. május 2.

F) *Pénztárnokok, számadók, gazdák és gondnokok.*

Az anyagiak gondozására hivatott egyének, kiket előbb *pénztárnokoknak, majd számadóknak, gazdáknak* és végre *gondnokoknak* neveztek, kevésbé tartoznak ugyan a tanügyhez, de mert az intézet érdekében alkalmaztattak ők is, a személyi kimutatás teljessége kedvéért, álljon itt a sorozatjuk.

1. *Csury Ferencz* pénztárnok és gazda 1802—1806. szept. †
2. *Gyöngyösi István* pénztárnok és gazda 1806—1810.
3. *Markos Péter* pénztárnok és gazda 1810. május 1823. — november 14.
4. *Hoitsy Lajos* 1823. decz. 2. —1828.

5. *Czollner* László számvevő gondnok 1829—1845. okt. 8. †
6. *Morlin* János (I. tan.) számvevő*) 1845—1859. †
7. *Fekete* Károly számadó (I. tan.) 1858—1873. — *Krenedits* Ferencz gazda (I. tan.) 1859—1873. †
8. *Krenedits* Ferencz számadó 1873—1878. — *Vida* Vilmos gazda (I. tan.) 1873—1878.
9. *Toszt* Ignác gondnok 1878—1882.
10. *Kormuth* Gyula gondnok 1882. jan. 19. — 1882. febr. 5. †
11. *Prohászka* (Olgyai) János ideiglenesen (I. tan.) 1882. febr. — 1882. jul. 4.
12. *Gerzselyi* Vilmos gondnok 1882. jul. 4. — 1889. †
13. *Gerzselyi* Gyula 1889—1890. okt.
14. *Kraker* Kálmán 1890.

X. Az igazgatók, tanárok stb. fizetése.

A legfelsőbb utasítás szerint az intézet megnyitása idején — 1802-ben — az igazgatónak 800, az első tanárnak 450, a második tanárnak, hitoktatónak és számadó gazdának 400—400, a segédtanárnak pedig 200 frt volt a pénzbeli fizetése, azonkívül az igazgatónak, számadó gazdának és az összes nőtelen tanároknak szabadlakás, tűzifa használat és kertrész, a segédtanárnak pedig teljes ellátás volt a javadalma.

Hogy e javadalom ma mily értéknek felel meg, egész pontosan nem tudjuk kimutatni. Némely adatból azonban lehet reá következtetni. Így 1802-ben egy öl tűzifa 5 frt, annak felvágatása pedig 20 kr. volt. Ma e czímen 3-szoros, 5-szörös kiadásaink vannak. Egy 1813-beli rangsor kimutatás szerint — a mikor is a magyar tisztviselők XII. rangosztályba soroztattak — az intézet igazgatója a gymnasiumi igazgatókkal egy sorban, a IX. osztályban, a tanárok pedig mint a gymnasiumi tanárok a XI. fizetési osztályban foglaltak helyet.

1810-ben a tanárok fizetése 100—100 frttal megjavíttatott; 1811-ben pedig 5-szörös fizetés utalványoztatott számukra (devaluatio). 1847-ben Havas József királyi biztos a tanároknak 25%-nyi drágaság-pótlékot engedélyezett, míg fizetésük rendezve nem lesz.

*) *Czollner* halála után a tanárok folyamodást adtak be a httó-tanáchoz, hogy az intézetben az önálló pénztárnoki és gazdasági hivatal végkép megszüntetessék, melyek is a tanárok egyikére lennének bízandók. Így lett aztán *Morlin* tanár egyszersmind számvevő is, mely állapot 1878-ig tartott.

1852-ben az igazgató 1000, második tanár 800, harmadik, negyedik tanár 600—600, lelkész 500 frtot kapott.

1863-ban a fizetések 3 évre a következőleg állapították meg: Igazgató: 1300, második tanár 950, harmadik tanár 850, negyedik tanár 700, hitoktató 600, rajztanár 400, orvos 120 frtot élvez.

1865-ben e felemelt fizetések további 3 évre meghosszabbították.

1868-ban rendezték a fizetéseket: az igazgató kapott 1000 frt fizetést és 400 frt igazgatói pótlékot, a rendes tanárok 800 frt fizetést és 200 frt tizedéves pótlékot, a segédtanárok 450 frt fizetést és 100 frt pótlékot.

1870-ben a tizedéves pótlék ötödéves pótlékká változtatott át.

1880-ban a fizetések így módosultak: igazgató 1200, a tanárok 1000, segédtanárok 800 frtot kaptak.

A *rajztanár* fizetése 1863-ban 400 frt, 1876-ban 500 frt és 100 frt lakáspénz; 1880-ban 600 frt; 1881-ben 800 frt és 100 frt lakbér.

A *hitoktató* tiszteletdíja. 1802-ben 400 frt és szabad lakás stb. (Ekkor egyszersmint rendes tanár is volt a hitoktató) 1852-ben 500, 1863-ban 600, 1873-ban 700 frt volt.

Az *orvos* tiszteletdíja 1802-ben az irgalmasrendűek háza minden növendék után 2 frtot kapott, melyért gyógyszerrel és orvosi segélyvel látta el a reászorulókat, 1839-ben 100, 1863-ban 120, 1872-ben 200 frt volt.

A *tornaoktatásért* 1870-ben 100, 1877-ben 150, 1880—1896-ig 180 frtot fizettek.

A *felügyelő* fizetése 1802-ben 50 frt és teljes ellátás ruhával együtt, 1845-ben 72, 1866-ban 80, 1867—1895-ig 120 frt volt.

A *felügyelőnő* fizetése, ki 1878-ig betegápoló és női kézimunka-tanítónő is volt, 1802-ben 50 frt és ruhanélkül teljes ellátás, 1867-ben 150 frt, 1868-ban 300 frt, 1901-ben csupán a felügyeletért ruhán kívül 144 frt.

A *kézimunka tanítónő* 1889-ben teljes ellátás és évi 500 frt, azóta felemelkedett 700 frtra.

A mesteremberek díjazása 1802-ben szabadlakás, failletmény. 1878-ban 60 frt, 1879-ben 100 frt volt.

A *gyakornokok*, kik kezdetben *segédtanárnak*, *tanársegédnek*, legújában pedig *tanfolyamhallgatóknak* neveztetnek, 1802-ben 200 frt fizetés és teljes ellátás élvezetében részesültek. 1869-től 1888-ig 450 frt és teljes ellátás; 1888—1895-ig 300 frt és teljes

ellátás; 1895—1899-ig 150 frt és teljes ellátás; 1899-től jelen időig 240 frt és teljes ellátás volt javadalmuk.

Az intézet tisztviselőinek fizetése 1897-ben akként rendeztetett, hogy a legalsóbb fizetés — a gyakornokokat nem számítva — 500 frtban és megfelelő lakáspénzben állapított meg; a legmagasabb fizetés pedig 1300 frt lett. E két szám között váltakozik a rendes- és segédtanárok és tanítók, valamint a gondnok fizetése is. A gondnok és a kézimunkatanítónők bennlakók, a többiek szálláspénzt kapnak. Az igazgató szintén szabad lakás, fa és világítás birtoklása mellett az 1400—1800 frtos VIII. fizetési fokozatban van.

A kötelező 24 órán felüli tanítás óratöbbleti díjjal honoráltatik, mely összeg óránként és évenként 60 korona. A hitoktatás, ha lelkész végzi ezt, képesítés esetén óránként évi 100 kor., más-különben évi 50 kor. Jelenleg óratöbbleti díjjal világiak végzik e tiszteket.

XI. 100 év költsége.

Az intézet bevételeit az állampénztártól kapott javadalmak, továbbá az adományok, a fizető növendékek befizetése, perselyjövödelmek és rendkívüli bevételek tették. Kiadásai voltak: élelmezésre, ruházatra, butorzatra, házi eszközökre, irodai- és iskolai eszközökre, fűtésre, világításra, gyógyszerekre és épületfenntartásra kezdettől mostanig. 1851—52. év végéig a segéd- és szolgáloményzetet s a tanárokat is az intézet pénztára fizette, 1888-tól mostanig a gyakornokokat, 1857-től 1897-ig a mesterembereket, 1886-tól a Lévay-féle alapítványt szintén a házi pénztár adta ki.

1852—53. végéig *váltó* stb. féle frt értendő, ettől kezdve pedig *o. é. frt*. Annak daczára, hogy e fennebbi észrevételeink az egy alapon teendő számítást megrontják és a bejáró növendékek a bennlakók eltartási díját lejobb szállítják; mégis megkíséreljük kiszámítani, hogy bizonyos időközönként *mibe került 1—1 növendék* évi nevelése és eltartása.

1803-ban	31 növ. = 162	} váltó frt, a tanárok fizetése is benne van	1853-ban	78 növ. = 116
1813-ban	39 „ = 271		1863-ban	83 „ = 175
1823-ban	42 „ = 340		1876-ban	97 „ = 262
1833-ban	44 „ = 403		1883-ban	93 „ = 221
1843-ban	45 „ = 426		1893-ban	145 „ = 196
1852-ben	76 „ = 272		1894-ben	169 „ = 147
			1901-ben	164 „ = 178

Átlag 1 növendék 244 frtba került.

XII. Részletes statisztikai kimutatás az intézet növendékeiről 1802/3—1901/2. év végéig.

Évszám	Hány új növ. vétetett fel?		magyar	német	r. kath.	g. kath.	g. keleti	ev. keleti	ágotstai	unitárius	zsidó	más vall.	össz. növ. sz.	szül. siketn.	nem szül. sn.	alapítványos	fizető	bejáró	meghalt	Az intézet évi kiadásai forintokban
	fiú	leány																		
1802/3.*	18	6	9	15	23	—	—	1	—	—	—	—	24	20	4	23	1	—	—	867
1803/4.	3	5	6	2	7	—	—	—	1	—	—	—	31	7	1	28	3	—	—	5028
1804/5.	4	1	4	1	4	—	—	1	—	—	—	—	33	3	2	28	4	—	—	7166
1805/6.	1	2	2	1	3	—	—	—	—	—	—	—	33	3	—	30	3	—	—	6681
1806/7.**	5	2	3	4	7	—	—	—	—	—	—	—	37	5	2	33	4	1	—	10681
1807/8.	3	2	2	3	5	—	—	—	—	—	—	—	40	4	1	35	5	—	1	10804
1808/9.	1	2	1	2	3	—	—	—	—	—	—	—	38	2	1	34	4	2	—	10379
1809/10.	6	—	3	3	5	—	—	1	—	—	—	—	39	3	3	32	7	—	—	7441
1810/11.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	—	33	3	—	—	3200
1811/12.	3	2	4	1	4	—	—	—	1	—	—	—	36	4	1	32	4	—	—	10877
1812/13.	3	4	3	4	6	—	—	—	1	—	—	—	38	7	—	34	4	—	—	10850
1813/14.	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	39	2	—	33	6	—	—	10701
1814/15.	7	3	7	3	8	—	—	2	—	—	—	—	41	9	1	34	7	—	—	18224
1815/16.	6	1	4	3	6	—	—	—	1	—	—	—	38	5	2	33	5	—	1	25136
1816/17.	2	4	3	3	4	—	—	1	—	—	1	—	36	3	3	32	3	1	1	26671
1817/18.	4	2	3	3	6	—	—	—	—	—	—	—	36	5	1	33	2	1	1	20910
1818/19.	6	2	3	5	8	—	—	—	—	—	—	—	36	6	2	33	2	1	1	18711
1819/20.	4	1	1	4	5	—	—	—	—	—	—	—	37	1	4	34	2	1	—	18337
1820/21.	5	2	4	3	6	—	—	1	—	—	—	—	45	3	4	37	2	1	—	16458
1821/22.	7	4	5	6	8	1	—	1	1	—	—	—	45	6	5	39	2	1	1	6592
1822/23.	4	1	3	2	5	—	—	—	—	—	—	—	43	3	2	35	6	2	—	10348
1823/24.	3	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	42	2	1	31	10	1	—	14255
1824/25.	3	2	1	4	5	—	—	—	—	—	—	—	44	4	1	37	6	1	—	14101
1825/26.	3	3	1	5	5	—	—	1	—	—	—	—	46	4	2	36	9	1	—	15476
1826/27.	4	3	3	4	7	—	—	—	—	—	—	—	41	5	2	36	5	—	—	14102
1827/28.	—	2	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	41	1	1	36	5	—	—	16273
1828/29.	4	—	1	3	4	—	—	—	—	—	—	—	41	4	—	36	5	—	—	15596
1829/30.	8	1	2	7	6	—	—	—	—	—	3	—	45	8	1	36	6	3	1	15985
1830/31.	3	2	2	3	3	—	—	1	1	—	—	—	44	3	2	36	5	3	5	15085
1831/32.	9	5	5	9	13	1	—	—	—	—	—	—	43	11	3	37	6	—	2	19358
1832/33.	4	4	4	4	6	—	—	1	—	—	1	—	39	6	2	31	7	1	2	17490
1833/34.	6	8	6	8	11	—	—	2	1	—	—	—	44	12	2	32	10	2	1	17732
1834/35.	5	2	3	4	7	—	—	—	—	—	—	—	49	6	1	35	10	4	1	15683
1835/36.	15	7	12	10	15	1	—	2	—	—	4	—	58	21	1	40	12	6	1	18325
1836/37.	3	4	2	5	5	—	—	2	—	—	—	—	58	4	3	40	12	6	3	16212
1837/38.	2	2	3	1	4	—	—	—	—	—	—	—	52	1	3	39	10	3	—	18412
1838/39.	7	1	4	4	5	—	—	—	3	—	—	—	45	6	2	37	8	—	2	19716
1839/40.	8	5	8	5	10	—	—	—	3	—	—	—	44	8	5	37	7	—	—	19875
1840/41.	4	4	4	4	6	—	—	1	—	—	—	—	44	3	5	35	9	—	1	19401
1841/42.	9	4	8	5	9	—	—	1	1	—	1	—	44	8	5	34	9	1	2	20528
1842/43.	5	2	2	5	6	—	—	—	1	—	—	—	45	1	6	36	8	1	—	19879
1843/44.	5	3	5	3	5	—	—	1	—	—	2	—	45	5	3	36	7	2	—	19191
1844/45.	5	2	6	1	4	—	—	2	1	—	—	—	46	3	4	37	7	2	—	19126
1845/46.	7	2	8	1	6	1	—	2	—	—	—	—	45	3	6	37	6	2	2	20531
1846/47.	8	4	12	—	10	—	—	—	1	—	1	—	47	7	5	39	6	2	—	19890
1847/48.	10	6	15	1	13	—	—	2	—	—	1	—	51	12	4	43	5	3	—	22359
1848/49.	15	5	12	8	18	—	—	2	—	—	—	—	51	14	6	44	6	1	—	21709
1849/50.	7	5	6	6	8	—	—	1	—	2	—	1	49	11	1	43	5	1	—	27449
1850/51.	11	9	8	12	12	—	—	2	1	—	—	5	62	15	5	51	8	3	—	27189
1851/52.	17	14	13	18	22	—	—	3	1	1	—	4	68	28	3	48	15	5	—	27279
1852/53.	18	7	15	10	20	2	1	2	—	—	—	—	76	22	3	55	15	6	2	20692
1853/54.	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	78	1	—	58	14	6	1	9114

*) 1802-től 1806-ig polgári évre szólnak a számadások.

**) 1806-től 1866-ig tanévre szólnak a számadások.

Évszám	Hány új növ. vé- tetett fel?		magyar	német	r. kath.	g. kath.	g. keleti	ev. keleti	ágotai	unitárius	zsidó	más vall.	össz. növ. sz.	szül. siketn.	nem szül. sn.	atapítványos	fizető	bejáró	meghalt	Az intézet évi kiadásai forin- tokban	
	fiú	leány																			
1854/55.	25	9	18	16	26	—	2	4	1	—	1	—	89	21	13	65	18	6	1	9201	
1855/56.	6	5	6	5	7	—	1	1	2	—	—	—	88	5	6	62	20	6	—	9281	
1856/57.	6	5	5	6	10	—	—	—	1	—	—	—	86	6	5	62	21	3	3	10493	
1857/58.	8	3	5	6	9	—	—	1	—	—	1	—	76	2	9	55	18	3	4	11390	
1858/59.	10	11	11	10	14	—	1	2	2	1	1	—	80	12	9	62	13	5	—	13663	
1859/60.	12	6	11	7	17	—	1	—	—	—	—	—	77	12	6	62	10	5	—	9891	
1860/61.	5	2	3	4	6	—	1	—	—	—	—	—	81	5	2	65	13	3	—	—	
1861/62.	9	5	11	3	10	—	—	1	1	—	2	—	86	5	9	65	16	5	2	12539	
1862/63.	12	7	13	6	12	1	—	4	—	—	2	—	88	10	9	64	17	7	3	13245	
1863/64.	10	8	12	6	13	—	—	2	3	—	—	—	83	9	9	64	14	5	4	14566	
1864/65.	15	10	11	14	19	2	—	—	1	1	2	—	79	14	11	63	9	7	1	—	
1865/66.	12	8	11	9	15	—	—	3	1	—	1	—	85	10	10	65	10	8	—	13021	
1866/67**	6	3	6	3	8	—	—	—	1	—	—	—	80	5	4	64	9	7	—	14113	
1867/68.	14	5	12	7	14	—	—	2	1	1	1	—	83	8	11	65	10	8	4	15089	
1868/69.	16	7	15	8	14	—	3	4	1	—	1	—	84	5	18	65	13	6	—	12995	
1869/70.	10	11	15	6	13	1	—	1	4	—	2	—	85	11	10	62	19	4	—	19708	
1870/71.	10	5	9	6	10	—	—	1	4	—	—	—	89	7	8	69	16	4	—	32856	
1871/72.	8	6	11	3	7	1	—	3	—	—	3	—	79	3	11	—	—	—	—	—	
1872/73.	12	5	15	2	11	1	1	1	3	—	—	—	—	4	13	—	—	—	—	24104	
1873/74.	17	8	25	—	20	—	1	2	1	—	—	1	88	15	10	68	14	6	—	—	
1874/75.	13	11	24	—	17	—	2	—	3	—	2	—	95	13	11	67	19	9	1	23823	
1875/76.	7	3	10	—	7	—	—	1	—	—	2	—	92	4	6	68	14	10	2	—	
1876/77.	14	12	26	—	16	1	—	4	3	—	2	—	97	9	17	71	18	8	—	25405	
1877/78.	11	5	16	—	12	—	—	1	3	—	—	—	101	1	15	71	16	14	—	21997	
1878/79.	11	5	16	—	12	2	—	1	1	—	—	—	104	1	15	71	15	18	—	—	
1879/80.	9	6	15	—	10	—	—	1	1	—	1	2	104	5	10	72	14	18	—	22051	
1880/81.	7	5	12	—	10	—	—	1	—	—	1	—	98	5	7	73	12	13	—	23535	
1881/82.	12	9	21	—	14	—	—	3	2	—	2	—	100	5	16	72	9	19	—	25505	
1882/83.	14	10	24	—	19	1	—	1	2	—	1	—	96	7	17	74	4	18	—	26768	
1883/84.	12	5	17	—	12	—	—	4	1	—	—	—	93	5	12	74	4	15	1	20575	
1884/85.	8	3	11	—	8	—	—	3	—	—	—	—	93	1	10	76	3	14	—	20653	
1885/86.	12	4	16	—	9	1	—	2	3	—	1	—	93	4	12	78	1	14	1	21587	
1886/87.	9	5	14	—	7	1	—	4	—	—	2	—	100	4	10	79	1	20	1	21569	
1887/88.	4	9	13	—	8	1	—	—	2	—	2	—	101	9	4	79	—	22	—	20431	
1888/89.	14	4	18	—	12	1	—	2	1	—	2	—	102	—	—	74	—	28	—	23621	
1889/90.	17	13	30	—	22	—	—	3	3	—	2	—	119	—	—	79*	13	25	—	26421	
1890/91.	13	7	20	—	17	1	—	1	1	—	—	—	125	—	—	79*	13	30	—	27308	
1891/92.	9	7	16	—	11	—	—	4	1	—	—	—	125	—	—	81*	14	27	1	26013	
1892/93.	11	12	23	—	18	—	—	2	2	—	1	—	131	9	14	80*	15	35	—	30565	
1893/94.	12	21	33	—	24	—	—	3	5	—	1	—	145	8	25	80	16	49	—	28518	
1894/95.	34	19	53	—	40	1	—	4	4	—	2	2	169	18	35	80*	13	75	1	24861	
1895/96.	12	12	24	—	17	—	—	4	2	—	1	—	171	6	18	80*	13	74	1	27993	
1896/97.	9	7	16	—	10	1	—	2	3	—	—	—	165	5	11	80	11	74	—	29796	
1897/98.	12	5	17	—	15	—	—	1	1	—	—	—	155	10	7	79	7	69	—	36808	
1898/99.	14	9	23	—	16	—	—	2	3	—	2	—	156	11	12	77	13	66	1	32025	
1899/900.	16	7	23	—	14	1	—	3	4	—	1	—	166	6	17	79	13	74	1	29070	
1900/901.	19	12	31	—	19	—	—	8	2	—	2	—	164	14	17	78	13	73	4	29234	
1901/902.	21	8	29	—	20	—	—	3	4	—	2	—	151	19	10	79	12	60	—	29556	
1802—																					
1901/902.																					
végéig:	882	528	1060	350	1045	24	21	132	105	3	73	7	688	638	—	—	—	—	—	72	

*) A *-gal jelzett számokhoz 1—4 százeletről növendék adandó.

**) 1866-tól 1902-ig ismét polgári évre szól a számadás.

Az intézet épületének története.

Házunk történetével ez alkalomból már csak azért is érdemes foglalkozni, mert mint a történelmi adatok minden kétséget kizárólag mutatják, ez Vác városának legrégebbi épülete.

Azon 144 esztendőök alatt, míg Vác török kézen volt, helyén, vagy telkén, mint egykorú képek és egyéb történelmi adatok mutatják, török mecset állott.

Mikor a törököket Vácra sikerült kiverni, (1684. jun. 27.) gr. Kéry János, akkori püspök beköltözött Vácra, hogy egyházmegyéjét ősi székhelyéről igazgassa. Legelső gondja volt, hogy a rozzant állapotban levő templomokat néminemüleg kijavítsa, s hogy magának a sanyarú viszonyokhoz mért lakást készíttessen. Intézetünknek a nagyrépost lakása mellett levő szárnya akkor már valamilyen lakható állapotban levő ház lehetett. Ebbe húzódott meg egy időre a püspök, gondolván, hogy majd idővel alkalmasabb épületet emelhet. Azonban a törökök rövid idejű távollét után ismét visszatértek, a várost az őrségnek gyáva viselkedése miatt csakhamar hatalmukba kerítették, mit a püspök be nem várva, a töröknek hírére elfutott s rövid idő múltán egy kolostorban meghalt. De a törökök visszatértük után nem sok ideig örülhettek olcsó diadaluknak, itten való hatalmuknak végórája ütött, Vác pár hónap múlva megint csak a magyaroké lett. 1685-ben *Balogh* Miklós neveztetvén ki Vácra püspöknek, már háborítatlanabbul foghatott a város felépítéséhez. Egyebek között lakóházát is megnagyobbította, építvén hozzá 1688-ban az utcára néző résznek földszintjét. Ekkép az épület L alakúvá lett. Majd az utánna következő püspök, a horvát eredetű Dvornikovich Mihály, (1689—1703.) jobb oldali szárnyával toldotta meg s így nyerte intézetünk mostani alakját. Hogy tényleg ilyen részletekben építették már az alapját is, mutatja az épület két különböző felének egyenlőtlen volta.

1731. évben Vácson nagy tűzvész pusztított, mely a püspök

lakásának födelét is elhamvasztotta volt. Az akkori püspök gr. *Althán Mihály Frigyes* újból lakhatóvá tette az épületet, egyzersmint azonban ugyanezen évben már új püspöki palota építésére is gondolt, amint ezt a mostani rezidenciának általa megkezdett alapozása mutatja.

E püspök alatt készült Vác város belterületéről egy telekkönyv és térkép, *) mely azt mutatja, hogy a régi püspöki palota kerterülete ugyanakkora volt akkor is, mint most. A teret, mely előtte van *Úri-utcának* nevezték akkor. Ennek 262. száma alatt feküdt az épület. Az egész teleknek a mostani Konstantin-térre néző része 37, jobboldala 51, baloldala 57, s az Eötvös-tér felőli része 41 öl hosszúságú volt. A jobb oldalán levő telek, melyen jelenleg kanonoki lakás van, egész hosszában, az Eötvös-térig a piaristáké volt akkor.

Gr. *Althán Mihály Frigyes* unokaöcscse, *Károly*, ki őt a püspöki székből követte, *Karcsú Antal Arzén* „Vác város története“ című műve **) szerint újjáteremtője volt az épületnek, amennyiben hozzá új szárnyat, reá pedig második emeletet rakatott. Úgy látszik, hogy *Karcsú* történetírásában itt téved, amennyiben az épületnek *Károly* püspök idejében, mint fentebb láttuk, már megvolt a jobbszárnya. Valószínűbb, hogy *Károly* püspök, a még akkor egyemeletes házat kétemeletessé tette, hogy így püspöki palotának alkalmasabb legyen. Gr. *Althán Mihály Károly* után következő püspökök már mind inkább foglalkozván azon tervvel, hogy új székesegyházzal egyetemben új püspöki palotára is szükség van, kevés gondot fordítottak a réginek csinosítására.

Mikor azonban gr. *Migazzi Kristóf* bibornok alatt hire kelt, hogy *Mária Terézia* az uralkodóháznak több tagjával egyetemben Vácot meglátogatni készül s itt tartózkodása idején a bibornoknak vendége leend, lázas szorgalommal igyekezett a bibornok palotáját rendbe hozatni, belső falait finom kelmékkel bevonni és a legdrágább új butorokkal ellátni, hogy a felséges vendégek semmiben hiányt ne szenvedjenek.

1764. aug. 27.-én este 1/29 órakor hat remekül díszített hajón érkezett *Mária Terézia* a pozsonyi országgyűlésből férje és gyermekei: *II. József* római király, *Lipót* főherceg és *Mária Anna* és *Krisztinia* főhercegnők kíséretében Vácra, hol az ünnepélyes fogadtatás után kedves bibornokának palotájában szállt meg. Hat napot

*) A telekkönyv a váci egyházmegyei könyvtárban van.

**) Adataimnak egy részét ez idézett műből veszem.

töltött ekkor Mária Terézia kíséretével együtt Váczon. Innen rándult le Budára is az ujonnan épült királyi palotának megtekintésére. E házban fogadták akkor a felséges vendégek az eléjük bocsátott küldöttségeket, valamint e háznak ablakaiból szemlélték a gazdag ebédek elköltése után az előtte levő térségen lefolyt mulatságos népiünnepélyeket is. A püspöki palotának ekkép szerzett történeti nevezetességét az erkélyére illesztett emléktábla a következő szavakkal örökíti meg:

*„Has aedes, quas Michael Cardinalis ab Althán ac eius ex fratre nepos Carolus pontifex Vaciensis fundamentis erexerunt, Christophoro Cardinale a Migazzi hanc ecclesiam secundum gubernante, Franciscus imperator, Maria Theresia imperatrix et Regina apostolica, Josephus Romanorum Rex, Leopoldus, Maria et Maria Christina archiduces anno MDCCLXIV. sex dies majestate bearunt sua, augusta Maria Theresia insigni in Deum O. M. pietate, in regnum ac gentem amore, religioni et bonis artibus perenne constitiuti monumentum. Anno MDCCLXVII.“ *)*

Két év múlva, t. i. 1766. aug. 20.-án szintén igen előkelő lakói voltak intézetünk régi épületének. Ugyanis ez alkalommal látogatták meg Albert lengyel királyi és szász-tescheni herceg, valamint neje Krisztina főhercegnő Vácot, szálláson két napra a Migazzi püspöki palotájában voltak.

Migazzi bibornok Mária Teréziánál kieszközölte, hogy a bécsi Teresianum mintájára Váczon is katonai nevelő-intézet **) legyen s e célra, míg alkalmasabb épület állíthatatnék, saját püspöki lakást által engedte volt, maga pedig, mivelhogy az új püspöki palota akkor még nem volt készen, zsellérházba költözött. 1768 május 12.-én reggel 8 órakor avatták fel ünnepélyesen az e célra berendezett épületet. Hogy meddig laktak az intézetnek nemesi ifjából álló növendékei e házban, a hiányos kútfőkből nem lehet meg-

*) Magyarúl: „Ezen épületet, melyet Althán Mihály bibornok és onokaöccse Károly, váci püspökök építettek, és akkor, mikor Migazzi Kristóf bibornok emez egyházat másodízben kormányozta, Ferencz császár, Mária Terézia császárnő és apostoli királyné, József római király, Lipót főherceg, Mária és Mária Kristina főhercegnők 1764. évben hat napi jelenlétükkel boldogítottak; Mária Terézia ő felsége, aki a mindenható Isten iránti kiváló kegyeletéről, az ország és nemzet iránti szeretetéről híres, a vallásnak és hasznos művészeteknek örök emlékiül rendelte az 1767. esztendőben“.

**) Ez intézet később II. Ferencz királynak nejeről Ludovica academiának nevezett el s 1825-ben Pestre tételt át.

állapítani. Hosszú ideig nem lakhattak benne, mert Migazzi már 1776-ban, vagy 1777-ben az angol kisasszonyokat telepítette palotájába, hogy a nőnevelésnek a városban és a vidéken úttörői legyenek.

II. József császár 1784. okt. 16.-án váratlanul Vácra jött s egyebek mellett az angol kisasszonyok zárdáját is meglátogatta két püspök kíséretében. Nemsokára e látogatás után József császár az angol kisasszonyokat Pestre rendelte az általa eltörölt hitszónok rendiek kolostorába, hol azok máig is vannak. Ekkép a régi püspöki palota a tanulmányi alapra szállott s egészen az 1802. évig hol kaszárnyaúl szolgált, hol pedig bérlők laktak benne.

Megemlítésre méltó, hogy midőn a vácziai meghallották hírét, hogy Pestről az egyetemet más városba tennék által, 1794-ben folyamodtak I. Ferencz királyhoz, hogy az áthelyezés alkalmával kegyesen Vácra gondolni méltóztatnék, mivelhogy e város egészséges helyen fekszik, benne az élet olcsó, azonkívül van néhány üresen álló épülete, egyebek között az angol kisasszonyok volt zárdája is, melyekben az egyetem pompásan elhelyezhető volna. Nagyobb bizonyosság okáért folyamodványukhoz mellékelték az angol kisasszonyok volt zárdájának alaprajzait is, melyekből kitűnt, hogy legalsó részében van: 15 szoba, 2 konyha, ezekhez kapcsolt 3 kamara és 1 kápolna; az első emeleten nagyobb szoba van 17; a második emeleten pedig nagyobb szoba 15, nagy terem 1 és egy másik, melyben a könyvtár tartatott. Van továbbá benne a tető alatt készített 4 szoba, s két nagy pincze, udvarán két kút. A kert és az épület közt levő terület 360 □ ölnyi, az ezzel érintkező s fallal körülvevett kert pedig 2636 □ ölre terjed.

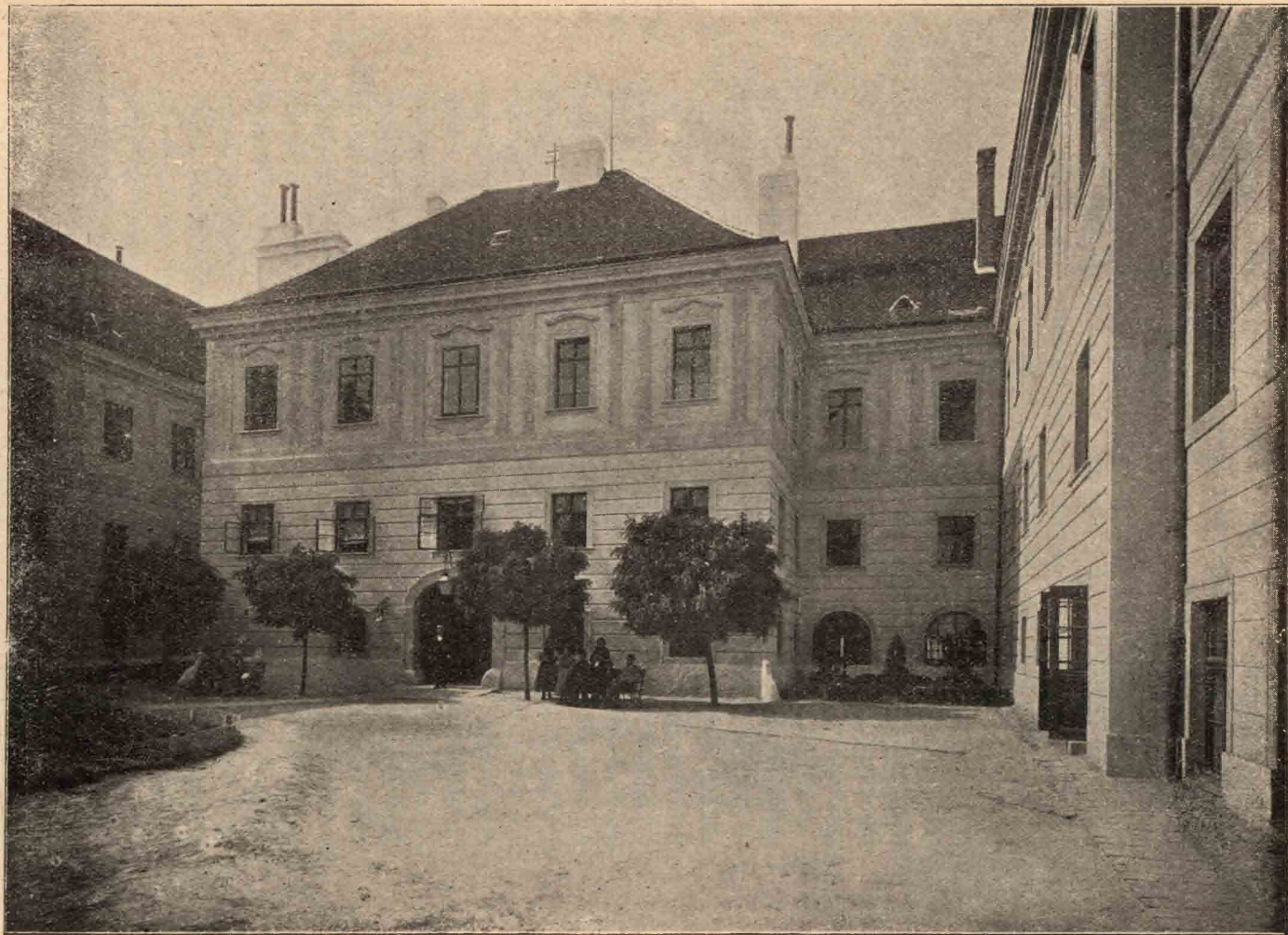
Valószínűleg a vácziai magisztratus kérvényezése szolgáltatta az impulzust arra nézve, hogy midőn 1800-ban a létesítendő siketnéma-intézetnek hajlékot kerestek, az udvari kancellária az üresen álló vácziai püspöki palotára gondolt s I. Ferencz király az aulának nov. 4.-én kelt 11060. sz. rendeletével ez épületet rendelte az intézet céljaira.

Azonban az épület hosszabb ideig gondozatlanul állván, megrongálódott s különben is nem nevelőháznak épülvén, belső be- és elrendezésén szükséges volt változtatni; e végből Almásy Antal helytartósági titkárnak jó idejében megbízást adtak arra nézve, hogy gondoskodjék az épületnek jó karba helyezéséről, s a mennyire lehetséges alakítsa át, hogy a benne elhelyezendő intézet céljaira alkalmas legyen. A különböző munkálatok teljesítésére 2000 frtot utalványoztak kezeihez, ez azonban nem lévén elegendő, a hiányzó összeget a sajátjából fedezte.

Hogy minél sikeresebben oldhassa meg feladatát, a belső elrendezésre vonatkozólag kikérte May Józsefnek, a siketnémák bécsi intézete igazgatójának szakvéleményét, s ennek alapján az épület egyes helyiségeinek a következő rendeltetést adta: a földszinten a bejáratától jobbra levő két mostani szoba nem volt fallal elkülönítve egymástól, hanem egy volt, ez a növendékek étterméül szolgált, e szárnynak többi helyisége a számadó-gazdának lakása s mint most is, intézeti konyha volt. A földszint baloldali részén a kapusnak, szabónak, cipésznek és házi szolganak lakásai voltak. A lépcsőháznak megfelelő, illetőleg vele szemben levő helyiség akkor is éléskamra volt. Az első emeleten a kapu fölött levő s ettől jobbra eső helyiségek közül kettő (leányok hálóterme) közös vizsga termül, a többi (leányok lakosztálya) mind az igazgató lakásául szolgált. A baloldali részen, mindjárt a vizsga-terem mellett levő mostani iroda és az igazgatói lakásnak nagy szalonja akkor egy terem lévén, a leányok dolgozószobája volt. A többi, az első emelet baloldalán levő szobák, a sarokszoba kivételével, — mely a felügyelő lakásául szolgált, — a leányok hálószobái voltak. A lépcsőház mellett, az első emeleten a nagyobbik szoba (kis iroda) a leányok betegszobája, a kisebbik pedig vendégszoba volt. A második emelet közepén, a mostani hálóteremnek körülbelül egy harmadrésnyi helyén volt a fiúk hálóterme, ettől jobbra a fiúk munkaterme, a sarokszobában a felügyelő lakása, a szárnyi rész elején a jó módu s előkelő származású növendékek inasainak szobája, tovább a katecheta (vagy egyik tanár) lakása. A fiúk hálószobájának baloldalán volt a közös iskola, mellette a segéd-tanár szobája, az a mellett levő sarokszoba, valamint a szárnyi részen levő helyiségek két tanárnak szolgáltak lakásul.

A leányok betegszobája fölött a fiúk betegszobája s a vendégszoba fölött szintén vendégszoba volt (most kápolna).

Az egyes helyiségeknek ekkép való elrendezése az idők folyamán természetesen sokat változott. Részint a czélszerűség, részint pedig egyéb okok tették szükségessé a változtatásokat. A „legfelsőbb útasításnak“ abbéli rendelkezését, hogy a tanárok, ha megnőszülnek, tartoznak az intézet épületéből kiköltözni, eleinte megtartották s a nős tanárokat elvesztett kedvezményük fejében 100 frtokkal kárpótolták, de 1811-ben Tarrody biztosnak jelentése alapján az üresen álló szobák 3000 frt költséggel lakásokká alakították át s azokat a tanárok családjaikkal együtt el is foglalták. Később azonban, mikor az intézet nyolcz osztályúvá fejlesztetett ki

A régi intézet udvarfelőli része.

(1878) s növendékeinek száma is tetemesen megszorodott, szűk-sége lett az intézetnek összes helyiségeire s így a tanároknak ismét ki kellett költözködniök s azóta az intézetben csak az igazgató, gondnok, tanítónők és gyakornokok laknak.

1804-ben Simon igazgató gyűjtést rendezett oly célból, hogy az intézet épületében kápolnát állítson. A legelső, ki erre a célra 100 frtot adott *Buday* Ágoston prépost praelatus volt. A kápolnát a következő évben az intézet második emeletén a fiúk betegszobája és a vendégszoba helyén állították fel.

A szerencsétlen kimenetelű francia háború 1809-ben nagyon sok kellemetlenséget okozott az intézetnek. Ugyanis a sebesült katonák száma annyira felszorodott, hogy azok a rendes kórházakban nem férhettek el s ezért a középületeket kellett ilyenekké átalakítani.

A helytartó-tanácsnak júl. 26.-án kelt 14149. sz. rendelete, melyet Budáról egy lovas stafeta hozott, az intézet épületét szintén kórháznak szánta s meghagyta az igazgatónak, hogy haladéktalanul költözködjék át a *piáristák kollegiumába*. Mikor azonban az igazgató a piárista kollegium igazgatójával közölte e rendeletet, az úgy nyilatkozott, hogy csak három terem van e célra a kollegium épületében s azt is csak nagy bajosan s nem szívesen engednék által. Az igazgató tehát Budára szaladt jelentést tenni a tanácsnak, mire a helytartó-tanács úgy intézkedett, hogy a *dominikanusok egykori kolostorát* rendezzék be katonakórháznak s az intézet maradjon meg helyén; a rendelet végrehajtásával Almásy Antal tanácsost bízták meg. Azonban közben *Kámánházy* László püspök, *Lafrai* ezredes és *Schwarczner* igazgató tanácskozást tartván ez ügyben, Schwarcznernek minden ellenzése daczára is azt határozták, hogy az intézet késedelem nélkül, aug. 11.-én költözzék át a *városi szállásházba*. Almásy Antal a várossal aug. 11.-én meg is kötötte a szerződést, mely szerint a szállásházat 700 frt haszonbérért egy esztendőre a siketnémák institutuma számára kibéri. *) De nem sokáig volt nyugalma e házban sem az intézetnek. A beteg katonák száma folyton nőtt, úgy hogy kórháznak a piáristák kollegiumát és a szent Ferenczrendiek kolostorát is lefoglalták, sőt a városi szállásházra is szükség volt, hogy benne az átvonuló beteg katonák megpihenjenek. *Berzevitz* tanácsos adta ezt tudtul az igazgatónak, kijelolvén az intézetnek szállásul a dominikánusok temploma

*) Átköltözködési költségek czimén Kámánházy László fizetett az intézetnek 300 frtot.

közeliében levő 2 kanonoki lakást. Okt. 16.-án és 17.-én tehát újra felszedte sátorfáját az intézet s alighogy elvitték az utolsó bútordarabot, 17.-én este már megérkeztek a beteg katonák. Nagy nehézséget támasztott ekkor még ama körülmény is, hogy az egyik kanonoki lakást egy élelmezési tiszt előzőleg lefoglalván, abból nem akart kiköltözködni. Schwarczer igazgatónak sokszoros sürgetésére aztán végre a katonai parancsnokság kitelepítette az élelmezési tiszteket a másik kanonoki lakásból, s így az intézet azt is elfoglalhatta s a nehéz viszonyokhoz mérten télire elég jól elhelyezkedhetett.

Nem sok idő telt így el nyugalomban, mert a két üresen levő kanonoki széket időközben betöltötték, s a kinevezett kanonokok lakásaikba akarván költözködni, sürgették, hogy az intézet minél előbb költözködjék ki belőlük. Hogy kívánságuk hamarabb teljesezésbe menjen, fel-felírtak a helytartó-tanácsnak, hogy meggyógyultak már a beteg katonák s az intézet ismét elfoglalhatja régi helyét. A helytartó-tanács kiküldte hát biztosként *Laczkovics* György tanácsost, alsó pestmegyei alispánt, hogy intézkedjék, de az czélt nem érven, utánna *Tarrody* István érkezett, akinek nagynehezen sikerült az intézetből a beteg katonákat eltávolítani. A költözködésnek a kinevezett kanonokok részéről való sűrű sürgetése azonban nem engedett időt arra, hogy a mindenféle ragályos nyavalyákkal beszennyezett intézeti épületet alkalmasan kitisztíthassák, és hogy a további kellemetlenségeknek elejét vegyék, úgy, ahogy volt, husvét előtt beköltöztek.

Rengeteg sok baja támadt az igazgatónak a sok ide-oda való hurczolkodás közben. A mellett, hogy az intézet érdekeinek védelmében egyik-másik hatalmassal kellett szembeszállnia, — miáltal azokat ellenségeivé tette, — még az is megesett rajta, hogy bevádolták a nádornál, mert nem tartotta be az intézet részére adott „legfelsőbb útasításokat“; mintha bizony a rendkívüli alkalmak nem kényszerítenék az embert arra, hogy a rendes viszonyokhoz mért szabályoktól eltérőleg cselekedjék. Keservesen panasolja el mindezt Schwarczer Antal az intézetről általa írt históriában.

Szintén nehéz napokat élt az intézet az 1848—49-iki szabadságharcz idejében is. A szabadságharcz kitörésekor az intézet minden tagjának megparancsoltattott, hogy helyét ne merészelje elhagyni. Engedelmeskedtek a parancsnak és tanítottak úgy, ahogy azokban a válságos időkben lehetett.

Tudvalevő dolog, hogy akkoriban hol a magyarok, hol pedig a németek vonultak végig a városon, vagy tartózkodtak itt hosz-

szabb-rövidebb ideig. A lakosság, hogy bántódása ne legyen, ehhez képest egyszer magyar, máskor német érzelműnek mutatta magát. Az intézet sem tett másként: ha a magyarok jövetelének hírét hallotta, kitzúzte sietve a magyar zászlót, ha pedig a németek közeledtek, nem késtek kitenni az intézet homlokzatára azt a kékfejű sást, mely az intézet múzeumában ma is megvan. Egyszer mégis megtörtént, hogy Kollonics akkori igazgatót, aki a szállást kereső magyar huszároknak szállást adni nem akart, durván bántalmazták, s talán meg is ölték volna, ha a németnek hitt igazgató védelmére nem kel valaki, erősen bizonyítván, hogy az igazgató magyar érzelmű. Ez időben a Collorádó-ezred irodája itt volt elhelyezve az intézetben s honvéd tisztek is voltak beszállásolva nem csekély kárára az igazgatónak és a tanároknak.

Buda ostroma alatt a vakok intézetének növendékei a váci intézetben kerestek és találtak menedéket, nehogy Pesten bajuk essék. 1849-ben, mikor a közeledő orosz sereg Vácot keményen bombázta, az intézet egész személyzete és növendék-serege biztonság okáért a mélyen fekvő intézeti konyhába vonult és ott várta a történendőket.

Mikor pedig az orosz sereg Vácot elfoglalta s hogy megbüntesse a lakosságot, a várost kiraboltatni és felgyújtatni volt szándékában: Kollonics igazgató nem törődve a veszéllyel, elment Paskievits orosz herceghez, ki a püspöki palotában volt szállva, hogy kegyelmet könyörögjön az intézet számára, mely semmibe be nem ártotta magát. A városi lakosság is, bízván abban, hogy legalább az intézetnek semmi bántódása nem lesz, értékes holmijait annak területén rejtegette el.

A szabadságharcz leveretése után az intézet tanárainak bizonyító írás adatott, hogy nincs viselkedésük ellen panasz.

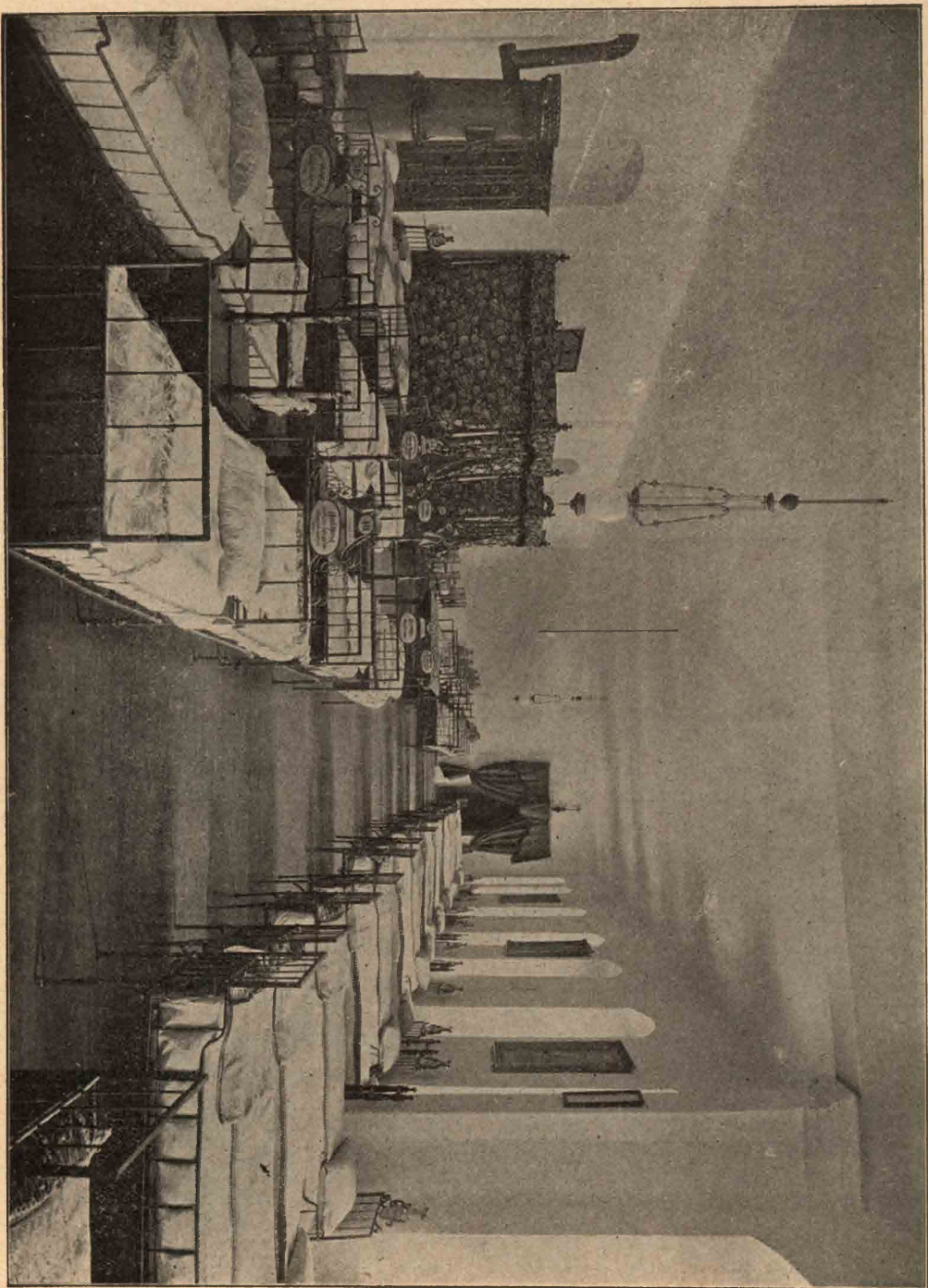
Érdekes jelenség az intézet történetében, hogy igazgatói és tanárai sehogysz sem voltak megalégedve azzal, hogy Váczon és nem Pesten van az intézet. Minden igazgató idejében találunk adatot arra, hogy az intézetnek Pestre való áthelyezését kérelmezték. Legelsőbben 1807-ben jutottak erre a gondolatra, a mikor is a királyhoz benyújtott folyamodványukat azzal indokolták meg, hogy Pesten inkább szem előtt lenne az intézet s így többen adakoznának céljaira, továbbá, hogy ott a növendékeket az egyes mesterségekben inkább kiképezhetnék s tanulmányaik végeztével jobban elhelyezhetnék. Nem mulasztották el megemlíteni azt sem, hogy a külföldön is mindenütt nagyobb városokban vannak a siketnémák

intézetei. Egy későbbi (1844.) kérelmében az igazgató a vakok pesti intézetével való cserét hozza fel, mert hiszen a vakoknak úgy is mindegy, akárhol van az intézetük.

Az intézeti épületnek olyaténképen való beosztását, hogy az összes, különböző osztályú növendékek egy teremben taníttassanak, a tanári testület 1814. okt. 31.-én tartott értekezletén kifogásolta, mert így a tanárok egymást tanítás közben zavarják, ezért az határozottatott, hogy az egyes osztályok külön termekben helyeztessenek el. Kár, hogy ez a czélszerű intézkedés csak kevés ideig volt életben, mert a későbbi időkben, egészen a múlt század kilenczvenes éveinek közepéig ismét csak egy teremben folyt a tanítás, vagy legalább divatban volt az, hogy egy teremben többen is tanítottak.

Ugyancsak az előbb említett gyűlésen javasolta a tanári testület azt is, hogy az épület egyes helyiségeinek ajtai fölé jelző táblák tétessenek, melyek az idegent is tájékoztatják arra nézve, hogy mi az egyes helyiségeknek rendeltetése. Hogy pedig az utcán járó-kelő idegenek is tájékozottak legyenek a felől, hogy miféle intézet legyen e házban, a tanári testület az épület homlokzatán márványba vésésre már 1812-ben ajánlott egy felíratot, de azt a helytartó-tanács nem fogadta el, hanem 1813. decz. 28.-án kelt 31324. sz. intézkedésével ezt rendelte oda írni: „*Fovendis Instituentisque Surdumutis Franciscus Imperator Augustus et Rex Apostolicus Anno MDCCCII*. Ma is ez a felírat az intézet homlokzatán; nem márványba van ugyan vésve, hanem czinkbádogra festve s ez takarja azt a régi emléktáblát, melyről fentebb már megemlékeztünk.

Az intézet épülete, eltekintve a kisebb-nagyobb belső átalakításoktól, alapjában egészen 1876-ig változatlanul állott; ekkor azonban részint az eredményesebb oktathatás céljából, részint pedig, hogy minél több siketnéma részesülhessen benne oktatásban, szükségessé vált annak kibővítése; s építették jobb szárnyához azt a toldalékot, mely a mostani ebédlőt, fölötté a leányok nappali szobáját és e fölött a fiúk játszótermét foglalja magában. Ugyanekkor az egész épületet új tetőzettel látták el. Az egész építkezés közel 33 ezer frtba került. De már 1881-ben ismét szűknek bizonyult az intézet épülete, a mennyiben nem volt torna-, női kézimunka és rajzterme. A már megkezdett szárnyat tovább építették tehát s a következő évben a szükséges helyiségek rendelkezésre állottak. 12 esztendőig nem volt szükség újabb építkezésekre, 1892. után azonban oly igen megszorodtak az intézet

Fülké hálóterme a régi intézetben.

növendékei, hogy ismét csak újabb építéssel vált lehetővé azoknak befogadása és tanítása. Körülbelül a jobb szárnynak megfelelő terjedelemben, 29000 frt költséggel 1893-ban kiépített az épület balszárnya is. E szárnyban 3 műhelyt és mosókonyhát, 5 tantermet, 1 nagy játszótermet és megfelelő korszobákat nyert az intézet.

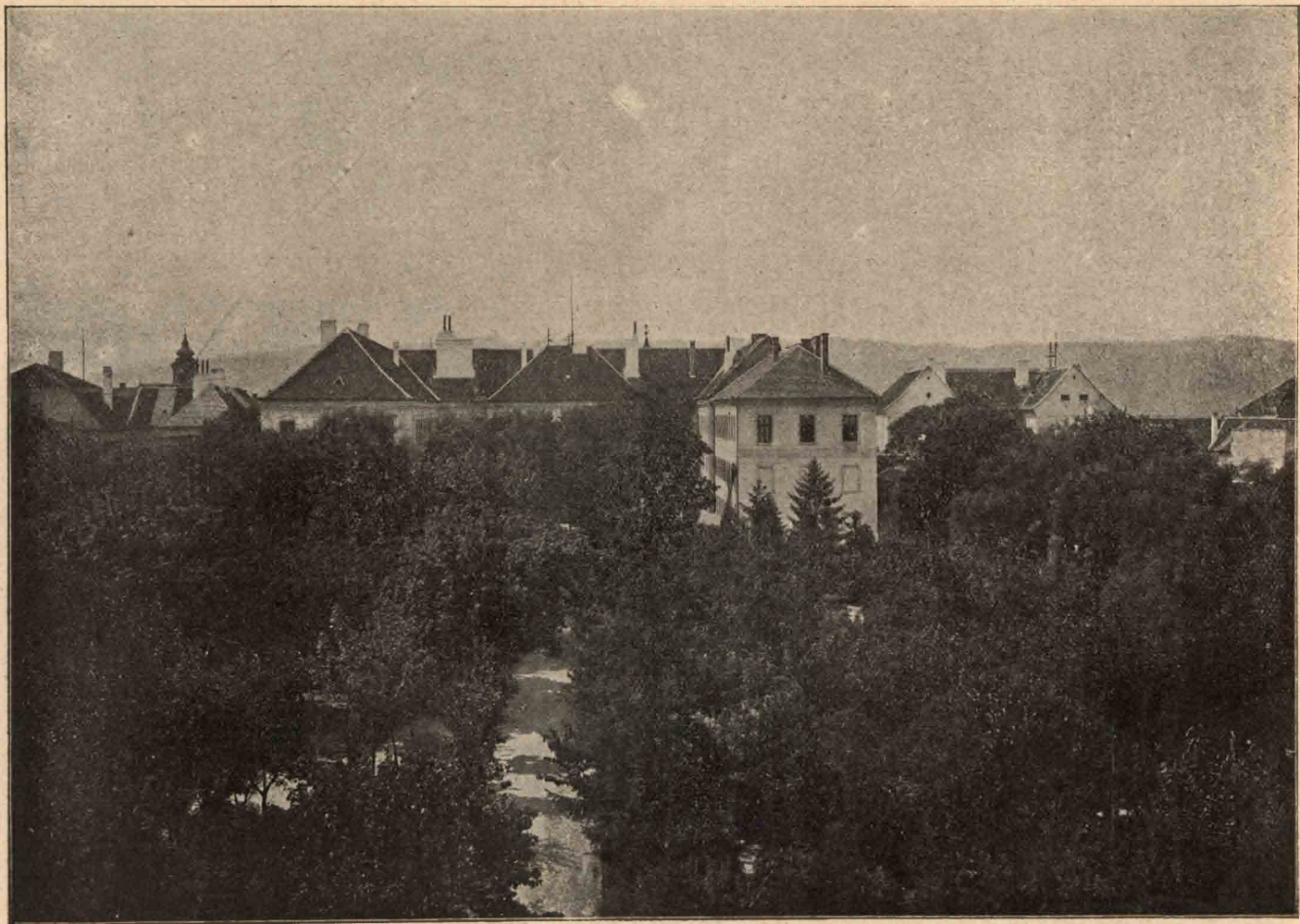
Azonban a haladó kornak követelményei, s azon körülmény, hogy a régi épületben levő termék az oktatás céljaira nem voltak eléggé világosak, valamint hogy az intézetnek száz éves fennállását ünneplő jubileuma alkalmára nem volt alkalmas díszterme, arra indították a jelenlegi magas kormányt, hogy a jubileum idejére e szükségek pótlásáról gondoskodják. A tanári testület határozatára s az igazgatóság indokolt fölterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi ministerium az 1901. évi költségvetésbe felvett 100 ezer koronát e célra s ez összesen épült 1901. szeptemberétől kezdve 1902. nyaráig az intézet területének Eötvös-térre néző részén az a pompás palota, mely tágasságánál és czélszerű berendezésénél fogva bizonyára hosszú ideig nélkülözhetővé teszi azt, hogy az intézet bővítették.

E helyütt emlékezünk meg még egynémely látogatásról is, mely intézetünkben a száz év folyamán történt. Terünk szük volta nem engedi meg azt, hogy minden látogató vendégünket és látogatásának körülményeit felemlítsük, azért csak a legfontosabbakra szorítkoznak.

Legelsőbben említjük fel **I. Ferencz József dicsőségesen uralkodó királyunkat**, aki legmagasabb megjelenésével két ízben tüntette ki intézetünket.

Először 1852. év jul. 6.-án, amikor Bécs felől hajón jöve, Váczon egy órányi időre kiszállt hajójából s Albrecht főherczeg társaságában megtekintette intézetünket s legmagasabb nevét a kísérő főherczeggel együtt a vendégkönyvbe beírta.

Másodszor pedig 1857. május 20.-án. Ez utóbbi nevezetes alkalmat, hogy illő módon várhassa az intézet a Felséges urat, a helytartó-tanács már két nappal előbb jelezte az intézet igazgatóságának. A Felséges úr a mondott napon nagy kísérettel d. e. 9 órakor indult el különvonatán Pestről. Ideérkezve, szemlét tartott a tiszteletére kirendelt vadász-század fölött, azután a fegyházhoz, innét pedig a siketnémák intézete elé hajtattott. Itt, a vizsgateremben elsőbben *Lipóczy* József siketnéma növendék üdvözölte, majd *Zsigmondovits* igazgató fejezte ki ékes szavakban abbeli nagy

Régi intézet a kertből nézve.

Új intézet a kertből nézve.

örömét, hogy a Felséges Urat az intézet falai között láthatja, az intézet munkásságának dokumentumaként átadván az utolsó iskolai évről szóló selyembe kötött írott értesítőt. Ezek után a növendékekkel valóságos kis vizsgálatot tartottak, mely a legnagyobb mértékben lekötötte az uralkodó figyelmét. A siketnémák értelmes feleletei annyira meghatották szívét s annyira megnyerték tetszését, hogy nem késett a bámulást érdemlő előmenetelért legmagasabb meglegedésének kifejezést adni, *minthogy az eredmény várakozását felülmúlta*. Az intézet helyiségei, valamint berendezésük mintaszerűnek találtattak az uralkodó részéről. Távoztában szárnysegéde által az igazgatónak 200 frtot adatott át a növendékek multságára.

Nemsokára e látogatás után, t. i. jún. 1.-én Zsigmondovits igazgató kitüntetésképen megkapta a koronás arany érdemkeresztet, s a helytartó-tanácsnak jún. 5.-én kelt rendeletében értesítettett az igazgatóság, **hogy Ő felsége az intézet céljaira 20,000 frtot adományozott.**

1804. augusztus havában Almásy Antal egy Gastberg nevű dán orvostudort vezetett az intézetbe, aki Koppenhágából királyi költségen utazva, tanulmányozta Európa nevezetesebb intézeteit, részint hogy orvosi tapasztalatokat gyűjtsön, részint pedig, hogy hazatérve hazájában siketnéma-intézetet szervezhessen. Mielőtt hozzánk jött volna, már bejárta Németország intézeteit, valamint látta a bécsit is, melynek mintájára a mienket felállították. Mindazonáltal a váczi intézet legjobban megnyerte tetszését s a benne tapasztaltaktól annyira el volt ragadtatva, hogy lemásoltatta az intézet szervezeti szabályzatát, mert otthon hasznát kívánta venni. Innen Milanó, Páris és London felé véve útját, az ottani intézeteket látogatta meg.

A francia háborúk miatt a bécsi udvar székhelyén nem érezvén magát teljes biztonságban, onnan elszélyedt s így Mária Terézia fia, az egykori milanói uralkodó, *Ferdinánd* főherceg, családjával együtt 1805. nov. 12.-én Vácra jött lakni a püspöki palotába. Mielőtt innét eltávozott volna, felesége, két fia, Ferencz és Ambrus Károly főherczegek, valamint leánya Mária Ludovika főherczegnő társaságában — ki később I. Ferencz király oldalán Magyarország királynéja lett — 1806. jan. havában meglátogatta az intézetet. Az itt tapasztaltak annyira megtetszettek neki, hogy különbnek ítélte a váczi intézetet a bécsinél. Mikor az intézetből távozott, a növendékeket fejedelmi módon megajándékozta.

Díszterem az új épületben.

Ferdinánd főherceg legkisebbik fia Ambrus Károly, mint a váci püspökségnek adminisztrátora több ízben meglátogatta az intézetet az 1807. év folyamán. Itt tartózkodásának idejében mindazokat, akik vendégei voltak, vagy akik nála tisztelegtek, elvezette az intézetbe. Ugyanez év július 20.-án *József Nádor* is, Grassalkovics herceghez Gödöllőre vadászatra menendő, vendége volt a főherceg-adminisztrátornak, a ki is magasrangú vendégét a siketnémák intézetébe vezette, hol a nádor mindent apróra meg szemlélvén, mikor Budára visszatért, nem feledkezett meg az intézet szükségéről s az uralkodónál az épület helyreállítására csaknem 4000 frtot, évi magasabb dotációképen pedig 2000 frtot eszközölt ki számára. József nádor különben 1822. aug. 13.-án Berkes, Cziráky és Migazzy grófok kíséretében újból meglátogatta az intézetet.

Végezetül még *Trefort Ágoston* vallás- és közoktatásügyi ministert említjük meg, akinek 1878. év okt. 8.-án történt látogatása az intézetre nézve új korszakot jelentett.

Könyvtár.

Intézetünk könyvtáráról kevés a mondani valónk. Az kétségtelennek látszik, hogy az intézet tulajdonában mindjárt létesítése után volt egynéhány szakbeli könyv, de e néhány könyv, bár feltételezhető, hogy idő közben gyarapodott, könyvtárnak mégsem volt nevezhető. A legelső adatot, mely újabb könyvek beszedésére és a könyvtár alapítására vonatkozik az 1855. évi iratok között találjuk, amikor is május 12.-én a tanári testület könyvtár alapítását határozta el. A következő évben pedig az intézetnek két tanára, Fekete K. és Kredits F. némi pénzbeli adományukkal is siettették, hogy az intézetnek minél hamarabb rendes könyvtára legyen. Mindaddig azonban nem sikerült a dolog, migsem a helytartó-tanács 1857. évben egyik rendeletével a tanári testületnek erre vonatkozó határozatát jóváhagyólag tudomásul nem vette — s a mi valószínű — a maga részéről is hozzá nem járult ahhoz, hogy az intézetnek ebbeli szükséglete is mihamarább pótoltsék. Ez időtől fogva azután egy bizonyos összeg, — hol több, hol kevesebb, — könyvek beszerzésére minden évben fordított, úgy, hogy ma már, — tekintve speciális jellegét, — az intézet elég tekintélyes könyvtárral rendelkezik. Az 1901. év végén lezárt könyvtári alpleltár szerint van 2965 kötet könyve 5380.22 K értékben.

A jubileumi ünnepek előkészületei közben azonban, előre nem is sejtve, nagy szerencse érte az intézetet azzal, hogy nagynevű alapítójának, jólétszi Cházár Andrásnak értékes, nagy könyvtára birtokába került.

Története van a könyvtárnak is s annak is, hogy mikép került az intézet tulajdonába; röviden mindkettőt elmondjuk.

Hogy Cházár András teljes életében tudományokkal foglalkozó, könyvkedvelő s író ember vala, az e könyvben közölt életrajzából is kitűnik. Tudták ezt az akkori könyvkereskedők is s nem is késték könyvjegyzékeiket időnkint neki megküldeni.

Cházár András azonban nemcsak ezektől vásárolta könyveit, hanem gyakori útazásai közben mindazoktól, akiknek eladó régi könyveik voltak. Ha pedig arról értesült, hogy haláleset miatt valahol nagyobb mennyiségű könyv kerülne kótyavetyére, azonnal ott termelt, nehogy szalonna-takaró legyen a becses régi könyvek leveleiből. Valószínű illetéknéppen gyarapította könyvtárát 1813-ban, az 1810-ben elhunyt Czirbesz András iglói ágostai hitvallású esperesnek, politikai és egyháztörténelmi munkákban és ilynemű kéziratokban gazdag könyveinek megszerzésével is, melyet 2000 frton vásárolt.

Így összegyűjtött könyveit a jólézi parnasszusban épített nyári lakásában tartotta, mely ő neki legkedvesebb tartózkodási helye volt.

Könyvtárszobáját ez ismeretes felirással látta el:

„E nuce fit corilus, ex glande ardua quercus

Exiguum nihil esse putes, quod crescere possit.“

Mikor életének végét közeledni érezte, 1815 tavaszhoz 6.-án megírta vagyonáról szóló végrendeletét s ehhez mellékelte könyvtára iránti intézkedését is. Szerzett vagyonának legnagyobb részét, leszámítva néhány közelebbi rokonának hagyományozott pénzbeli összegeket s egyéb ingóságokat, könyvtárának gyarapítására, könyvtárát pedig a rozsnói ág. hitv. ev. főesperességnek hagyta oly kikötéssel, hogy mindenki, a ki emberi névvel jő olvasására, annak tárva légyen.

Azon esetre, ha rokonai ösiségi jogon megtámadnák végrendeletét, úgy intézkedett, hogy a könyvtár a parnasszális épületekből helyeztessék át Rozsnyóra, rokonai pedig a könyvtár céljaira fizessék le azon összeget, melybe az ottani építkezései kerültek. Még életében történt, hogy rokonai neki küldött leveleikben helytelenítették intézkedéseit, mire Cházár András ezt a választ adta: „Ego librarium meam rem neque Cephae, neque Paulo, neque Protestanti, non Socino, non Muftio, non Graeca, neque Hebraco, verum humanitati dicavi“.

A könyvtár gondozójának és kezelőjének rozsnói házat lakásul, a letett 2000 frtnak kamatát pedig némi díjúl rendelé.

A mindezekről szóló alapítványi levél ünnepélyes átadása 1815. évi ápr. 6.-án történt Rozsnyón, amikor is a főesperességet egy deputáció képviselte, melynek élén Szontágh János és Bartolomaeidesz Consenior állottak. Első könyvtárosa volt az így adományozott könyvtárnak Carlovszky József ág. ev. gymnasiumi tanár.

Cházár András rokonai tényleg megtámadták végrendeletét

s ekkép a könyvtár Rozsnyóra az ág. ev. gymnasium épületébe helyeztetett által. 1824-ben készítették róla az első cathalogust, mely szakok szerint 12 főcsoportba s ennek keretében 26 alcsoportba osztotta be műveit, külön csoportba foglalván a kéziratokat. E cathalogusból kitűnik, hogy az adományozott könyvtár, a kéziratokon kívül 2240 műből állott, s hogy az idő múltával Cházár András menyének, Cházár Gábornének (1831.) és másoknak adományával s egyesektől való vétel által tetemesen meggyarapodott.

Mintegy 5000 kötetre lehet tenni ez idő szerint a könyvtárt. Van benne néhány ritka könyv és becses kézirat. A XVI. században megjelent könyvekből nagyon sok található benne s ezeket értékesekké teszi a sok egykorú bejegyzés, mely a legtöbben tisztán olvasható.

Valódi értékét majd csak a legközelebbi könyvészeti vizsgálat fogja megállapíthatni.

Mikor az intézet jubileumának előkészületeivel foglalkozott, s tervbe vette, hogy Cházár Andrásnak, mint az intézet kezdeményezőjének életrajzát behatóan fogja ismertetni, 1900-ban kiküldte ezen sorok íróját Rozsnyóra, hogy ott, Cházár András könyvtárában, kézíratai között reá vonatkozó életrajzi adatokat gyűjtsön. Éppen vakáció lévén akkor, a könyvtárnok távol és a könyvtár zárva volt. Mindazonáltal a könyvtár külső szemlélete, valamint a róla hallott hírek elég bizonyítékot nyújtottak arra nézve, hogy benne Cházár András életrajzához a hiányzó adatok feltalálhatók lesznek. A következő évben azután, mikor a Cházár András nevééről elnevezett jolsvai siketnéma-iskola létesítése Borbély Sándor intézeti igazgatót Gömör-megyébe szólította, — vele menvén e sorok írója is, — alkalom nyílt arra, hogy Cházár András szülőföldjét megtekintsék, s könyvtárát az említett célból tanulmányozzák. Terray Gyula főesperes, aki a könyvtárnak felügyelője volt, szives előzékenységgel nyitatta fel ekkor a könyvtár szekrényeit. Az adatok gyűjtése közben Terray főesperes felemlítette, hogy a gymnasium épületének renoválása céljából a könyvtárt az épületből, — melynek nagytermében volt elhelyezve, — el kell szállítani, ami nagy nehézségekkel jár. Szó szót ért, s a beszélgetésnek az lett az eredménye, hogy, ha a minister úr, főképpen a váczai intézet jubileumára való tekintettel, kérné a főesperességtől a könyvtár átengedését, talán nem is lenne meddő a kérelme.

Nagy lett az öröme Borbély igazgatónak e nem remélt eshetőségre, s amint hazaérkezett nem is késett jelentést tenni a minis-

ter úrnak, hogy micsoda nagy szerencse érhetné a vácsi intézetet, — ahol Cházár Andrásnak eleddig még egy betűvonását sem látta senki, — ha kegyes lenne a minister úr nagy tekintélyű kérésváival a könyvtár és a kézirat-gyűjtemény átengedését kieszközölni.

A minister úr írt is a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület püspöki hivatalához e tárgyban, mely leíratot a gömöri ág. hitv. ev. ker. egyházmegye Csetneken 1901. évi július hó 30.-iki közgyűlésén tárgyalta s rávonatközölgag ezt határozta: „az egyházmegyei közgyűlés határozatilag kimondja, hogy ámbátor jöltevői és alapítói emlékét s azok rendelkezéseit saját részéről a legnagyobb tiszteletben tartja, mégis tekintve a humanus nemes czélt s a könyvtár nagynevű adományozója emlékének országos megörökítését a hagyományozó szellemében kíván eljárni, midőn az esperesség kezelésében álló jóléshi Cházár András-féle könyvtárt a vallás- és közoktatásügyi m. kir. kormánynak rendelkezésére bocsátja azon kikötéssel, hogy a könyvtár örök letétképen a Jolsván felállítandó országos siketnéma-intézetben helyeztessék el.“

E jegyzőkönyvi kivonat véleményes jelentéstétel végett közöltetett a vácsi intézet igazgatóságával s ennek kapcsán írta Borbély igazgató a következő fölterjesztést:

Nagyméltóságú Minister Úr!

Kegyelmes Uram!

Hivatkozással Excellentiádnak folyó évi 60171. számú magas rendeletére, az alábbi tiszteletteljes véleményyt vagyok bátor nyilvánítni.

A vácsi siketnéma-intézet azon alkalomból, hogy a közel jövőben alapításának százados évfordulóját kívánja megünnepelni, az alapítók iránti tisztelet, kegyelet és hála érzelmeitől indítatva mindent elkövet, hogy az alapítók méltó megemlékezésben részesüljenek. Így egyik alapítónak Cházár Andrásnak összes életrajzait felkutattuk, a rája vonatkozó szétszórt adatokat egybegyűjtöttük, hogy egy teljes kimerítő életrajzzal méltathassuk érdemeit. Szülőházát jóléshi Parnassusát, rozsnjóhi házát lefényképeztettük, hogy jubileumi könyvünkben megörökíthessük. Teljes erővel közremunkáltunk azon, hogy Cházár András emlékének megtiszteltetése végett Jolsván, Gömör-megyében egy siketnéma-iskola létesüljön. Meleg szeretettel írtunk egy felhívást a tanult siketnémákhoz, hogy filléreiket összerakván szobrot emeljünk az intézet alapítóinak s így Cházár András-

nak is. És e gyűjtéshez szerény mértékben bár, de mi is hozzájárultunk s az összeg ma már együtt van, melyen Ferencz királynak és Cházár Andrásnak egy siketnéma szobrásztól készített szobrai szintén elkészültek már.

Szívvvel és lélekkel munkáltunk tehát azon, hogy Cházár András, az egykor nagy hírű, de már elfeledett gömörmegyei táblabíró Gömör-megye számára újra felfedeztessék, az egykor nagy érdemeket szerzett, de érdemeiből kinullázott intézet-alapító, méltó világításban jelenjék meg 100 év múltán, a méltányos utókor előtt. Mert a mi mozgalmunk megindítása előtt, Gömör-megyében homályos hallomásból is csak igen kevesen tudtak valamit Cházár Andrásról, a kik pedig tudtak valamit felőle, nem vették maguknak azt a fáradságot, hogy emlékezetét a tárgyilagos utánjárás fénye mellett, a reátapadt gyanúsításoktól megtisztítsák. A jó szándék és az elért eredmény tehát a váczi intézetet illeti, mint a mely nem kiméli fáradságot, hogy emlékét megvilágítsa és a méltatlan ráfogásoktól megoltalmazza.

Ily előmunkálatok közepette kereste fel a váczi intézet igazgatója és egyik tanára két ízben is a rozsnyói ág. hitv. ev. főesperességet, hogy ennek gondozására bízott Cházár-féle könyvtárt tanulmányozza.

És itt indította meg azon mozgalmat, hogy a Cházár András-féle könyvtár a jubileum alkalmából, a váczi intézet tulajdonába kerüljön. És hogy ez eszme nem volt kivihetetlen, mutatja az, hogy az igazgatóság folyó évi 85. j. szám alatt felküldött kérelmére Excellentiád leírt a rozsnyói ág. hitv. ev. főesperességnek, a ki folyó évi 2810. számú felterjesztésében ki is jelenti, hogy a Cházár András könyvtárát igenis átengedi — a jolsvai iskolának.

Tiszteletben tartva az adományozónak jogát, a gömörmegyei ág. hitv. ev. kerületi egyházmegye 1901. évi júl. hó 30.-diki e nemü végzését, tudomásul vesszük. A mennyiben azonban a nevezett egyházmegyei közgyűlés a Cházár-féle könyvtárt a vallás- és közoktatásügyi m. kir. kormánynak rendelkezésére bocsátja s Excellentiád folyó évi 60171. számú rendeletével véleményes jelentést kíván az igazgatóságtól: tisztelettel bátorodom véleményezni, hogy Excellentiád rendelkezhetésén belül a Cházár könyvtár első sorban a váczi intézetet illetheti méltán.

1. Minthogy a könyvtár megszerzésére vonatkozólag az eszmét a váczi intézet adta.
2. A megszerzés módzatait a váczi intézet kereste meg.

3. Cházár András emlékét az elfelejtés és gyanúsítás homályából a váczi intézet emelte ki.

4. Emlékét pedig a váczi intézet örökítette meg ércszoborban. Ezek az alanyi okaink. De tárgyi okaink szintén oly erősek, mint a mily méltányosak az előbbiek.

5. Így: a jolsvai iskola nem országos intézet, miként a főesperesség felirata mondja; Cházár András pedig országos mozgalmat indított meg s egy országos intézetnek vetette meg alapját. Az ő tettehez és nevéhez a váczi országos intézetnek neve, hire és dicsősége illik inkább.

6. A jolsvai iskolának, mint kezdő intézménynek nem ily szellemi erőre van szüksége, mint a melyet rejt magában e könyvtár is, hanem anyagi eszközökre, segélyforrásra.

A váczi intézet készséggel meghozná az anyagi áldozatot, — a melyre Jolsvának inkább szüksége lehet — azon szellemi tökéért, a melylyel Jolsva úgy sem tudhatná, hogy mit csináljon, a mely azonban Váczott koronája lehetne a Cházár András korszakos kezdeményezésének.

7. Jolsva nem csak kicsiny város — 2500 lakosságú — hanem elrejtett hely is, hol e könyvtár holt töke lenne, melyet sem a város, sem a siketnéma-oktatás méltatói nem használhatnának ki; ellenben Vác nagyobb város, — 16,000 lakosságú, — az országnak közép-pontján, Budapesthez közel van, a legnagyobb siketnéma-intézetnek a helye, a hol nemcsak számtalan idegen és minden hazai siketnéma oktatásügyi férfi megfordul, de állandóan 30, siketnémák oktatásával foglalkozó tanár és tanító tartózkodik itt, kiknek szellemi táplálékot nyújtana e könyvtár.

8. Végül: Cházár András azon végrendeletében, melylyel könyvtárát a rozsnyói ág. hitv. ev. egyháznak hagyta, kikötötte, hogy könyvgyűjteménye közkönyvtár legyen, melyhez mindenki, a ki csak kívánja, hozzá férhessen.

Mindez érveknek tiszteletteljes hangoztatása után alázattal kérem Excellentiádat, hogy a már ekként Excellentiád rendelkezésére bocsájtott könyvtár sorsa felett akként méltóztassék dönten, hogy az a 100 éves ünnepélyünkre a váczi intézet gondozásába kerüljön. Ezért magunk részéről ildomosnak, a rozsnyói főesperesség ajándékához mérten illőnek, a jolsvai iskolát tekintve pedig méltányosnak tartjuk, hogy — miként azt folyó évi 85. j. számú alázatos felterjesztésünkben is említettük — e szép ajándékért Excellentiád kegyeskedjék a jolsvai iskola javára egy névtelen országos alapítványunkat

Cházár András alapítványa czimen átvinni s azt örök időkre a rozsnyói főesperességnek mint kegyúrnak átadni, hogy a Cházár András emlékezetét tovább is őrzendő, egy-egy siketnémát jelölhessen a jolsvai iskolához.

*Excellentiádnak kegyes figyelmébe ajánlva tiszteletteljes érve-
léseinket és alázatos kérésünket, vagyok Nagyméltóságodnak, Kegyel-
mes Uramnak mély tisztelettel*

Váczott, 1901. szept. 17.-én

legalázatosabb szolgálja

Borbély Sándor,
igazgató.

E felterjesztésre érkezett azután az igazgatósághoz, 1902. év márcz. 17.-én a következő magas ministeri rendelet:

19734. sz. A tiszamelléki ev. püspök úrnak, a f. évi márczius hó 13.-án 826. sz. a. kelt felterjesztése szerint, a gömöri ág. h. evangélikus főesperesség néhai jólései Cházár András könyvtárát, a siketnémák váczsi orsz. intézetének rendelkezésére adta úgy; hogy az az 1901. évi július hó 30.-án, Csetneken tartott közgyűlésük határozatához képest a gömöri ág. hitv. ev. egyházmegye örök letétjeként, a m. é. 67164. sz. rendeletben foglalt azon ígéretnek feltétele mellett, hogy egy ingyenes hely betöltésénél a kijelölés joga, a nevezett főesperességet illesse, Váczott elhelyeztessék. Erről az igazgatóságot tudomása végett oly felhívással értesitem, hogy a Cházár András emlékére nevelendő egy növendék ellátására szükséges összeget további intézkedésig a jövő tanévtől kezdve minden tanévre, évnegyedes részletekben küldjön meg a jolsvai intézet egyidejűleg útasított igazgatóságának. Tájékoztatása végett egyúttal megjegyzem: miszerint ez ügyben hozott elhatározásomat a nevezett esperességnek azzal hoztam tudomására, hogy fenti adomány bejelentése alkalmával kifejezett hajlandóságomnak megfelelőleg pedig úgy intézkedtem, miszerint a váczsi intézet javadalmának egyik alapítványszertileg felhasználtatni szokott részlete „Cházár András“ emlékére egyelőre a siketnémák jolsvai intézeténél használtassék fel, egy siketnéma neveltetésére; a kire nézve a kijelölés joga, a fent nevezett esperességet illesse.

Fenntartom azonban magamnak a jogot, hogy ezen összeg felhasználását, amennyiben az áll. költségvetési hitel felhasználására vonatkozó szabályok úgy kívánják, az esperesség fent említett jogának épségben tartása mellett, esetleg a váczsi intézethez visszakap-

csolhassam. Mivel pedig a főesperesség jelentése szerint azon terem, melyben a könyvtár jelenleg el van helyezve; építkezés miatt még e hó folyamán kiürítendő: a könyvtár átvétele és elvitele iránt az igazgatóság haladéktalanul intézkedjék.

Budapest, 1902. márczius hó 19.-én

A minister helyett:

Zsilinszky s. k.
államtitkár.

Bár éppen husvét előtt, nagyhét volt akkor, az igazgatóság mégis e rendelethez híven, azonnal intézkedett, hogy a becses kincset minél előbb Vácra szállíthassa. A rendelet érkezésének napján a kellő felhatalmazásokkal ellátva útnak indította e sorok íróját és az intézetnek egy másik tanárát, hogy a könyvtár átvételét és Vácra való szállítását sürgősen eszközöljék. 57 ládába csomagolva meg is érkezett a könyvtár Vácra s itt az intézet újonnan épített palotájában, egy földszinti tágas teremben f. évi szeptember hónap folyamán, arra készült állványokon el is helyeztetett.

Részünkről, akik Cházár András emlékezetének hivatott ápolói vagyunk, elismerés és hála illeti első sorban a rozsnói főesperességet, hogy Cházár András könyvtárának és kéziratgyűjteményének őrzését nagylelkűen reánk bízta, másodsorban pedig kegyelmes ministerünket, aki kérelmünk méltánylásával e könyvtárat a mi intézetünk számára megszerezni s ezáltal Cházár András iránt érzett kegyeletünk fokozására nekünk sűrű alkalmat adni kegyes és kész volt.

Tanerőképzésünk.

A siketnémák első nevelői és tanítói a szó teljes értelmében autodidaktikusok voltak, a kik hosszas kísérletek után tapasztalati úton fedezték fel a siketnémák oktatásának többé-kevésbé helyes módszerét. Még az első intézetek alapítói, a francia *De l'Épée* Mihály és a német *Heinicke* Samu is — miként ők maguk bevallják: tanítási kísérleteik kezdetén mit sem tudtak arról, hogy előttük mások is foglalkoztak volna siketnémák oktatásával, s csak később ismerték meg Bonnet, Wallis, Helmont, Amman és Raphel erre vonatkozó könyveit; de annak már egyik sem lehetett tanúja, hogy a másik milyen gyakorlati eljárást követett a tanításnál. S ime! az ügyszeretet és lelkesedés mégis mindegyiket a siketnéma-oktatás mesterévé, apostolává avatta. Helyesen mondja tehát Scherer, hogy az akkori idők siketnéma-tanítói nem képeztek, hanem *születtek* s az úgynevezett szakképzettség hiányát pótolta náluk az ügyszeretet és a gyakorlat. A siketnéma-oktatás imént említett, 2 nagymesterének már voltak tanítványaik, a kik a gyakorlati tanítást közvetlenül a helyszínén szemlélhették s a látott példán felbuzdulva ép oly ügybuzgó hívei és követelői lettek a siketnéma-oktatás-ügynek, mint mestereik.

Abban az időben, midőn első hazai intézetünk létesült, az egész földön mindössze csak 9 intézetük volt még a siketnémáknak.*) A meglevő intézetek a fejlődés követelte szükségletnek megfelelően szaporították a tanerőket, gyakorlati úton avatva őket a különleges tanítási-mód titkaiba. Az idősebb és tapasztaltabb mester példájával az ifjabbnak, a kezdőnek volt tanítója. Rendszeres tanerőképzésről azonban akkor sehohsem álmodtak még; nem is volt még erre szükség!

A tulajdonképeni tanerőképzés 1811-ben a berlini kir. inté-

*) Az intézetek keletkezésének sorrendje: Páris (1770.) Lipcse (1778.) Bécs (1779.) Róma (1784.) Bordeaux (1786.) Prága (1786.) Schleschwig (1787.) Berlin (1788.) Genua (1800.) Vác (1802.)

zetben vette kezdetét, a mit indokoltta tett az a körülmény, hogy a németországi intézetek száma ekkor már szaporodni kezdett, (11 intézet volt már akkor) a módszer fejlődésnek indult és a közönség várakozása is fokozódott a felmutatott tanítási eredményekkel szemben. De különösen szükségessé tette a tanításhoz érték számának szaporítását az a körülmény, hogy abban az időben már elő kellett készíteni a siketnéma-oktatás általánosításának kérdését, melynek a szakképesítéssel bíró férfiak voltak legmunkásabb előharczosai. A berlini intézetben 1828-ban lépett életbe a siketnéma-tanítók képesítésének szabályzata, tehát jóformán csak ettől az időtől kezdve lehet szó ott is a rendszeres tanerőképzésről.

Nálunk 1889-ig a siketnémák oktatására képesítő első tanfolyam életbeléptetéseig, illetve az első előadó tanárok kinevezéseig nem lehet szó rendszeres tanerőképzésről. Addig ugyanis a különféle rendelkezésekkel úgyszólván csak alkalmat adtak arra, hogy az oktatáshoz megkívántató elméleti ismereteket és gyakorlati ügyességet a hivatottak különféle módon megszerezzék maguknak, de nem vezették be őket rendszeresen a szükséges ismeretek birtokába. 1889-től kezdve azonban szakképzésünk gyors fejlődésnek indult s olyan színvonalra emelkedett, hogy e tekintetben — elfogulatlanul mondhatjuk — túlszárnyaltuk Németországot is.

Tanerőképzésünk fejlődésének történetében 3 időszakot különböztethetünk meg. Az első időszak intézetünk létesítésétől 1879-ig terjed; *ez a szórványos tanerőképzés időszaka*. A második időszak 1879-től 1889-ig terjed; *ez az átmeneti időszak a rendszeres tanerőképzéshez*. A harmadik időszak, mely 1889-től napjainkig terjed, *a rendszeres tanerőképzés időszaka*. Ez utóbbi időszak keretében ismét 4 phasis különböztethető meg, ú. m.: 1. Siketnémák oktatására képesítő tanfolyamok. 2. Előadó tanárok képesítése. 3. Gyógy-paedagogiai (siketnémák, vakok, hülyék, gyengeteghetségűek és beszédhibákban szenvedők) oktatására képesítő tanfolyam. 4. Siketnémák hitoktatóinak képesítése.

Első időszak.

Szórványos tanerőképzés.

Hazánk földrajzi fekvése, politikai viszonyai és főleg az a körülmény, hogy a váci intézet létesítése és szervezése May Józsefnek, a bécsi cs. kir. intézet igazgatójának javaslatai és terve-

Hány idő-
szakra oszt-
ható fel hazai
tanerőképzé-
sünk törté-
nete?

zetei szerint történtek, szinte természetessé tették, hogy az intézet legelső tanárai a bécsi cs. kir. siketnéma-intézetben szerezzék meg az oktatáshoz szükséges tudnivalókat.

Így is történt. A helytartó-tanács 1801. márczius 17.-én May József véleménye alapján, 5837. számú körrendeletében a Váczon létesítendő siketnéma-intézet tanári állásainak betölthetése végett a következő pályázati hirdetményt tette közzé:

„Főméltóságú, Főtisztelendő, Tekintetes és Nagyságos, jeles Első pályázati hirdetmény a tanári állásokra.

és kegyes, általunk tisztelt Urak!

Arról, hogy Ő Szent Felsőge veleszületett kegyelmessége és gondosságánál fogva, melylyel hű alattvalóinak minden osztálya iránt legkegyelmesebben viseltetik, az által, hogy Váczon a siketnémák számára intézetet állít fel, gondoskodni kíván azon szerencsétlenek sorsáról is, a kiktől a természet a hallás és beszéd érzékeit megtagadta, fenncímzett Uraságaitok már bővebben értesültek az 1800. évi október 27.-én 24112. szám alatt kibocsátott körrendeletből.

Ennélfogva tehát, hogy az említett legmagasabb királyi akaráthoz képest a szerencsétlen emberek említett osztályán mielőbb segítve legyen, a siketnémák intézetének legelsőbben arra van szüksége, hogy azok, a kik ezen intézetben tanárok vagy hitoktatókként kívánnak működni, a siketnémáknak fél év alatt megkezdendő tanítására szükséges ismereteket mielőbb behatólag sajátítsák el, e célból Bécsbe küldessenek, megszerezvén maguknak az említett tanítási mód ismeretét (a miután teljesen alkalmazkodva a váczi intézethez) ugyanott azonnal tanárokként működhessenek Ő Felsőge által rövid idő alatt kegyesen meghatározandó fizetés és ingyen lakás élvezete mellett. Hogy pedig addig is, míg e tanítók a kérdéses tanítási módra alkalmassá válni fognak, ellátásukról gondoskodva legyen, ezen királyi helytartó-tanács ugyanazon tanárjelöltek részére a következő javadalmazásokat igéri és pedig azon czímen, hogy Bécsbe kell utazniok, mindeniknek előlegesen 30 frt a mindjárt folyósítandó utazási költségekre, a Bécsben tartózkodás költségeire pedig, míg a tanulás céljából ott tartózkodni fognak, mindeniknek 2 frt 30 kr. napidíj engedélyeztetik.

Mínthogy pedig a siketnémák tanítási módszerének alapos megtanulására és előadására főleg a logika, psychologia és nyelvtan tudása szükséges, és különösen megkívántatik az is, hogy az így tanárként működni kívánó, kitünő és nagyon szelid magaviseletű legyen, a szerencsétlen siketnémák iránt őszinte szeretettel visel-

tessék: ezen helytartó-tanács kimondandónak találta, hogy a váczai intézetbe tanárul csak olyant lehet jelölni, ki a fennrészletezett tudományok által történt gondos művelését a megfelelő legfelsőbb tanulmányi igazgatóság hiteles bizonyítványával és a megkívánt erkölcsi minősültséget azon polgári hatóságnak, melynek területén lakott, minden kifogás nélkül való bizonyítványával igazolja.

Végül megkívántatik, hogy bárki is, ki az intézetben tanár, vagy hitoktatóként működik, illetve működni akar, a fennelírott kellékeken kívül a német és magyar nyelveket is ne csak bírja, hanem a nyelveket nyelvtanilag tanítani is képes legyen.

Fenncímzett Uraságaitok az előadottakat saját hivatali körükben úgy hirdessék ki, hogy mindenki, ki a váczai intézetben tanári állást nyerni óhajt, az előadottakhoz alkalmazkodva, azoknak eleget tévén, jelöltetése végett a megjelölt bizonyítványokkal felszerelt kérelmével ide fordulhasson“.

E felhívásra több pályázó jelentkezett. Ezek közül az előírt előzetes vizsga sikeres kiállása után *Simon Antal*, széplaki káplán, kinek költségeit 7 hónapon át *Fengler József* győri püspök fedezte, továbbá *Schwarczner Antal*, *Molnár János* és *Sánta János* küldettek fel Bécsbe, a kikhez utólag még *Kapuvári Sámuel* is csatlakozott.

Nevezettek a bécsi cs. kir. intézetben *May József* igazgató vezetése mellett 6 hónap alatt, 1801. szept. 1.-től 1802. márczius 1.-ig elsajátították a siketnémák oktatására vonatkozó tudnivalókat, mely idő elteltével az összes kiküldöttek eredménynyel állották ki a szakvizsgálatot.

Arra nézve nincsenek adataink, hogy miként történt a nevezettek kiképeztetése és hogy a szakvizsgálat micsoda tantárgyakra terjeszkedett ki. Bizonyos azonban, hogy rendszeres elméleti előadásokat hallgatni nem volt alkalmuk, mert ily célra a bécsi intézet sohasem volt berendezve, hanem valószínű, hogy *May József* kijelölte számukra a szakirodalom akkori néhány ismeretebb termékét, a melyekből aztán a jelöltek magánszorgalommal sajátították el az elméleti ismereteket. A gyakorlati ügyességek megszerzése céljából egész idő alatt hospitáltak a tanítási órákon, sőt a szakvizsgálat letevésének idejétől 1802. aug. 9.-éig, a váczai intézetbe történt kinevezetésükig önállóan tanítottak a bécsi intézetben.

Ez időtől kezdve egészen 1836-ig, ha szüksége volt az intézetnek új tanerőre, rendszerint pályázatot hirdettek s a legjobb előképzettséggel bíró egyént minden előzetes vizsga nélkül azonnal kine-

vezték az intézethez. Az alkalmaztatás akkori módjáról fogalmat szerezhetünk, ha figyelembe vesszük, hogy az igazgatóság 1808-ban 28. sz. a. Nagy Lipótnak bizonyítványt adott arról, hogy nevezett az intézet tanítási óráin gyakran megjelent s így a siketnémák tanításmódját elsajátítván, tanári állásra alkalmas.

Noha a legtöbb külföldi intézetben már csak paedagogiai képzettséggel bíró egyének alkalmaztattak ez időtájt, nálunk egyáltalán nem követeltek ilyen előképzettséget, hanem csak arra voltak tekintettel, vajjon eléggé jártas-e a pályázó a magyar nyelv mellett a német és latin nyelvekben. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy ily viszonyok között a 70-es évekig intézetünk tanárai között leginkább jogászokat és papokat találunk, mint a kiknek legtöbb jártasságuk volt a latin nyelvben.

1836-tól kezdve a pályázóknak tanári alkalmaztatásuk előtt külön vizsgálaton kellett beigazolniok, hogy értenek a siketnémák oktatásához, de az ily vizsgálatoknál követendő eljárás 1879-ig nem volt szabályozva.

Az első ilyen vizsgálatot 1836. június havában tartották meg az intézetben az igazgató, a tanárok és a számvevő jelenlétében. E vizsgálat, melyen 5 pályázó vett részt, a következő módon folyt le: Az igazgató az iskolai könyvből egyes szöveget jelölt ki, a melyeket a pályázónak jelekkel és taglejtésekkel kellett az egyenként felszólított növendékeknek lediktálni és megmagyarázni, még pedig 3 gyermeknek magyarul, 3-nak pedig németül. Végül 3, a kiejtésben még járatlan növendékekkel be kellett bizonyítania, hogy mi módon sajátítható el minden egyes hangnak a kiejtése. Hasonló vizsgát tettek 1837. jan. 19.-én és 20.-án a negyedik tanári állásra pályázók is, még pedig a váci püspök jelenlétében olyanformán, hogy az első napon reggeltől estig írásbeli dolgozatot készítettek, másnap pedig a szóbeli- és gyakorlati vizsgálatot állották ki.

Később is tartottak hasonló vizsgálatokat, de egyikről sem maradtak fenn körülményesebb leírások s így nem állapítható meg biztosan sem a vizsgálat anyaga, sem pedig az az eljárás, melynek alapján a jelöltek a vizsgálaton beigazolt szakismereteiket elsajátították.

Az 1848-diki tanügyi kongressus a siketnémák oktatásának általánosítása érdekében javaslatot dolgozott ki, melynek 3. pontjában a következők foglaltatnak: „A siketnéma-oktatás minta iskolájául a váci siketnéma-intézet szolgáljon, a melyben *arról is kell gondoskodni, hogy azok a tanítók, a kik egészen a siketnéma-ügy*

Javaslatok a tanerők szak-szerű kiképzetése tárgyában.

szolgálatába kívánnak lépni, a lehető legtökéletesebb szakszerű kiképzetésben részesülhessenek“.

Ez volt az első kísérlet, mely tanerőképzésünk szabályozását czélozta.

Hasonló kísérlet történt 1853-ban is. Ekkor ugyanis a pozsonyi siketnéma-iskola életre keltése céljából *Kollonits* igazgató bemutatta a helytartó-tanácsnak a váczi intézet szervezeti szabályzatát s egyúttal ajánlotta, hogy a nevezett iskolában alkalmazandó tanerők Váczon képeztessenek ki, de hogy K. miként óhajtotta a tanerőképzést megoldani, arra nézve már nincsenek adataink.

Az alkalmaz-
tás feltéte-
lei 1857-ben.

A fenti javaslatoktól eltekintve 1857-ig nyomát se találjuk annak a törekvésnek, hogy a tanári alkalmazás feltételei hivatalosan körülírtak volna s hogy a szakvizsgára bocsátandó pályázóknak előbb alkalom adatott volna a módszer alapos elsajátítására.

Zsigmondovits Mihály igazgató 1857. január 1.-én kelt 2. számú felterjesztésében abból az alkalomból, hogy az egyik üresedésben levő tanári állás betöltése szükségessé vált, a következőleg ír:

„A siketnémák váczi cs. kir. intézetében alkalmazandó tanártól megkívántató képzettségek és tulajdonságok.

Ama tulajdonságok és képességek, a melyekre a helybeli siketnéma-intézet tanárának szüksége van általánosoknak és különöseknek tekinthetők.

1. Ezen képességeket és tulajdonságokat általánosan véve, a siketnémák tanítása kevésbé kíván tudós, illetve tudományosan képzett tanárt, — mert a tanulók tudása és tehetsége sokkal szűkebb keretben mozog, semhogy itten tudományról eshetnék szó, — mint inkább sokoldalú szellemi képességekkel megáldott embert. E szerint a következőket lehet megkívánni: szellemi életrealóságot és mozgékonyt, ezzel kapcsolatban könnyebb közlékenységet, vagyis kitünő *mimikai ügyességet*, továbbá határozott és biztos tapintattal párosult, finom lélektani megfigyelőképességet; nem kevésbé a gyermekek iránti benső szeretetet, a gyermeki természetnek megfelelő szelid gondolkozást, atyai jóindulatot, benső vallásosságot, tettetés nélküli istenfélelmet.

A siketnémák tanárjának nem szabad semminemű áldozattól sem visszariadnia, ha szerencsétlen felebarátja javának előmozdításáról van szó. Kell, hogy sziklára épített türelme legyen, a melyet a gyermek oly sok, szinte legyőzhetetlennek tetsző gyengeségei se mérítsenek ki soha. Legyen vaskitartása, a mely állandó és fárad-

hatatlan buzgalommal párosúlva a kitűzött cél elérésében segítse őt. Legyen leereszkedő, hogy a szegény gyermekeknek a tanulásbeli nehézségeket megkönnyíteni tudja. Legyen jámbor kedélyű, nehogy a harag heve magával ragadja őt. Legyen nyájas, szives, áldozatra kész és elnéző, de szükség esetén komoly és szigorú is, nehogy a gyermekek szeszélye fölötte uralkodjék. Tudja a gyermekeket erős akaratral és példás cselekedettel jótékonyan befolyásolni. Legyen végül jogos és igazságos, tántoríthatlanul becsületes és mindenek felett tiszta jellemű.

A siketnéma-tanár hivatása teljesen különleges. E hivatással átvesszük az emberszeretet szerepét. Az a tudat, hogy a szerencsétlenek szerencsésjén munkálkodhatunk: aczélozza meg erőnket, melegíti fel szívünket, nemesíti meg gondolkozásunkat, teszi szellemünket termékenynyé és találékonnyá. A hivatásszeretet minden fáradtságot és megerőltetést megédesít és a világ félreismerését és hálátlanságát elviselhetővé teszi. A maga nemében egyedül álló ezen hivatalnak nehézségeit csakis így lehet leküzdeni és csakis így lehet kedvező eredményeket elérni.

Ne merészeljen tehát senki a legkomolyabb és legérettebb megfontolás nélkül e tiszteletreméltó hivatáshoz nyulni. A ki életét és erejét az ilyen szerencsétleneknek akarja áldozni, az intézzen előbb kérdést a szívéhez, hogy vajjon megvan-e benne a tanítói képesség s bizik-e magában, hogy saját benső ösztönéből kifolyólag magasztos és nehéz hivatását kellőképpen be fogja tölteni, és vajjon képes lesz-e mindvégig hasonló ügybuzgalommal és lelkiismeretességgel kitarítani?!

2. Ezen általános képességeken és tulajdonságokon kívül, tekintettel az intézet szervezetére, a siketnéma-tanárnak még a következő különös képzettségekre van szüksége:

Ismernie kell a német és magyar nyelvet tökéletesen, mint-hogy a gyermekek kiképzése — s így a tanítás — a legfelsőbb útásítás és az intézet belső szervezetének megfelelőleg, valamint az ország érdekei miatt is e két nyelven történik olyformán, hogy a tanítási nyelv megválasztása teljesen a szülők tetszésére van bízva. Ez elengedhetlen nyelvismeret nélkül az intézet végcéljának elérése tehát lehetetlen s így a tanártól ezen képzettség feltétlenül megkövetelendő.

Ezeken kívül a tanárjelölt a még nem tanított, vagy a képzés elején álló siketnémák tanításánál az egyedül érvényesíthető jelnyelvet, mint egyetlen megértetési eszközt sajátítsa el tökéletesen,

továbbá az intézetben való több évi gyakorlat alapján tegye magáévá a tanítás nehéz módszerét is, amely nélkül csak sötétségben bolyongana.

A helybeli intézetben csak az ilyen képzettséggel és tulajdon-ságokkal felszerelt tanár alkalmazható a nélkül, hogy a tanításra hátránynyal lenne . . .“ (Fordítás német eredetiből).

Ime! Ez az első adat, mely az alkalmazhatóság feltételeit világosan meghatározza. Ez különösen három dologra nézve tájékoztat bennünket, ú. m. 1857-ben még nem kívánták meg az alkalmazandó tanártól a paedagogiai előképzettséget: a jelnyelv és a módszer ismeretének elsajátítását az intézetben való több évi gyakorlat alapján vélték megadhatni; különleges elméleti ismeretek nyújtásáról és arról, hogy a jelöltől rendszeres szakvizsgálat ki-vántatnék, szó sem volt még akkor.

1859-ben találjuk először halvány nyomát annak a törekvés-nek, mely a tanári állásokat elnyerni óhajtó jelölteknek előzetes kiképzetésére és szakvizsgálatára vonatkozik. Az igazgatóság ugyanis 1859. évi február 27.-én 41. szám alatt javaslatot intézett a cs. kir. helytartó-tanács-hoz, melyben bő indokolással azt ajánlja, hogy az intézettel kapcsolatban tanárképző tanfolyam szerveztessék s erre 2-féle hallgatók vétessenek fel, ú. m. tiszteletdíjasok és olyanok, a kik saját költségükön végeznék az előírt tanulmányokat. A tanulmányi időt egy évben állapítja meg a javaslat és rendszeres szakvizsgálatot kíván, melynek anyagát is meghatározza általánosságban.

Valóban sajnálni lehet, hogy e javaslatot, mely csupa reform-terveket vet felszínre, illetékes helyen nem fogadták el.

Annyi eredménye azonban mégis volt az imént jelzett felte-
jesztésnek, hogy a helytartó-tanács végre belátta annak szükséges-ségét, hogy az intézet fejlesztése és a siketnéma-oktatásügy álta-lánosítása céljából elegendő számú szakképesítéssel bíró egyénről kell gondoskodni. Ámde ennek megvalósításával nem a váczi intézet tanárait, vagy igazgatóját bízta meg, hanem 1859. évi nov. 5.-én kelt, 52472. sz. leírata értelmében azoknak teljes mellőzé-sével Venus Sándort, a siketnémák bécsi cs. kir. intézetének igaz-gatóját rendelte ki a pesti tanítóképezdéhez azzal az útasítással, hogy ott a váczi intézet részére alkalmas tanárjelölteket képezzen.

Nincs okunk büszkén hivatkozni e rendelkezésre, mely által oly szégyenletes mellőzés érte intézetünk akkori igazgatóját és tanárait, de az elfogultságot levetközve szakszempontról határo-zottan üdvözlünk kell e rendeletben azt a belátást, hogy *csakis*

Javalt az al-kalmazandó tanárok elő-zetes kikép-zése és szak-vizsgálata tárgyában.

Venus Sándor budapesti tanfolyama.

paedagogiai előképzettséggel bíró egyének alkalmasak arra, hogy siketnéma-tanárokká képeztesse ki.

Venus e rendeletben kijelölt időre (november 3.) intézetének 2 növendékével lejött Pestre és a képezde utolsó évfolyambeli (II. éves) hallgatóinak elméleti és gyakorlati előadásokat tartott a siketnéma-oktatásra vonatkozó tudnivalókból. Az előadásokon résztvettek a II. évfolyam összes hallgatói, számszerint 35-en.

Az elméleti előadás kiterjeszkedett a siketnéma-oktatás történetére, módszertanára, a siketnémák test- és élettanára, a hangbeszéd tanítására és a methodikai jelek ismertetésére. A gyakorlati tanítás az egyik első osztályos növendékekkel az artikulációra, a másik, hatod osztályos növendékekkel pedig a beszéd- és reáliák tanítására szorítkozott.

A szakképesítő vizsgálat 1860. február 10.-én tartatott meg, mely alkalommal mind a 35 jelölt eredményesen állván ki a vizsgálatot, siketnémák oktatására képesítettet.

A képesítettek közül egyedül *Schäffer* Károly, a siketnémák temesvári intézetének ez időszertinti igazgatója lett a siketnéma-oktatás apostolává. (Lásd bővebben a „Siketnémák temesvári intézete“ cím alatt!)

Domineus Vincze, a ki szintén ekkor szerzett szakképesítést, 2 éven át a váci intézetben működött.

A többiekéről nem tudjuk, hogy foglalkoztak volna siketnéma-oktatással.

A Venus tanfolyamához kötött vérmes remények, a mint az előadottakból is eléggé kiviláglik, nem teljesültek oly mértékben, a mennyit attól az illetékes körök vártak.

Ettől kezdve az alkotmányos kornak beköszöntéseig a tanerőképzést illetőleg semmi sem történt. A magyar kormány azonban felvén programjába a siketnémák oktatásának általánosítását is, mindenekelőtt gondoskodni kívánt arról, hogy elegendő számú képzett tanerő álljon rendelkezésre. E végből a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1867. évi apr. 15.-én kelt, 1605. számú rendeletével *Fekete* Károly tanárt a pesti kath. tanítóképezdebe küldötte ki azzal az útasítással, hogy vigyen magával 2 intézeti növendéket (magyar és német) és a tanítójelölteknek a siketnémák tanítási rendszeréből 2 hónapon át előadásokat tartson. Ugyanazon évi május 20.-án kelt, 3409. számú rendelete értelmében pedig *Gaál* Miklós intézeti hitoktatót azzal bízta meg, hogy a pesti központi papneveldeben tartson hasonló előadásokat. A jelzett előadá-

Fekete Károly és Gaál Miklós pesti tanfolyama.

sokat Gaál 1867. október 1-én, *Fekete* pedig a következő évi ápr. 18.-án kezdte meg.

Ösztöndíjas
tanárjelölti
állások szer-
vezése
1868-ban.

A minister 1868. aug. 3.-án 713. eln. sz. alatt a következő rendeletet intézte intézetünk igazgatóságához:

A papok szakszerű kiképzését a hitoktatás kedvéért rendelték el, míg a tanítóképzőben tartott előadásoktól a vácsi intézetnek paedagogiai előképzettséggel bíró tanerőkkel leendő ellátását és új iskolák létesítését várták. Hogy a tanerőképzésnek illetően módját maga a minister is csak *részlegesnek* tekintette, az eléggé kiviláglik az alább ismertetendő, 1868. évi 713. és a 1869. évi 19382. sz. rendeletekből. *Zsigmondovits* Mihály igazgató pedig határozottan cél-tévesztettnek és egyoldalúnak mondja a tanerőképzésnek illetően módját. 1872. évi ápr. 30.-án 72. szám alatt kelt felterjesztésében ugyanis összefoglalván az intézet történetét, ebben a Fekete-féle tanfolyamról szösz szerint ezeket írja: „Fekete Károly intézeti tanár . . . a pesti tanítóképzőben a siketnémák tanítási rendszeréből 2 havi előadásokat tartott, melyekből — közbenvetőleg legyen mondva — a hallgatók legalább azt tanulhatták meg, *hogyan nem kell siket-némákat a nyelv ismeretére oktatni*, a mennyiben azokat a nyelvtani ismeretekbe nem azáltal vezetjük be, hogy általok kész mondatokat leíratunk, hanem azáltal, ha őket a mondatok szerkesztésében önállólag folytonosan gyakoroljuk“. Tovább azt írja az igazgató, hogy a Fekete-féle tanfolyamot végzettek közül *Tariczky* Ferencz és *Pertik* Gyula mint tanár-gyakornokok alkalmaztatván az intézetnél „*azok a második évben az előkészítő osztályban használtathattak*“.

„Szándékom ezen intézetnél 2—3 ösztöndíjjal ellátandó tanár jelölti állomást szervezni azon célból, hogy *ma-holnap a prae-parandiáknál is eszközöltethessék a siketnémáknak legszükségesebb elemi oktatása*, másfelől azért is, hogy idővel az intézetnek nagyobb mérvbeni szervezése s országosításakor újabb kiképzett magyar tanárok és ifjú erők álljanak rendelkezésre.

Felszólítom ennél fogva az igazgatóságot, hogy ezen ügyet a tanári karral egyetemben beható s tüzetes tárgyalás alá vegye s véleményes jelentését, mely a kérdés minden oldalait foglalja magában, mielőbb terjeszse fel.“

Ez nagy horderejű lépés volt egy jobb jövő felé.

A tanári testület u. a. évi aug. 22.-én vette tárgyalás alá e rendeletet s a tanárjelöltek kiképzettése és azoknak díjazása, valamint a siketnémák tanítási rendszerének az országban leendő terjeszthetése felett tanácskozáván, határozatait jegyzőkönyvbe foglalta

és ebben többek között azt ajánlotta, *hogy a pesti k. tanítóképezdében a siketnémák tanítási rendszeréről tartandó előadások már a legközelebbi tanév folyamában újra megindíttassanak és jövőre állandósíttassanak.* Zsigmondovits igazgató azonban a tanerőképzésnek ily módon való megoldását — tekintettel arra, hogy a képezdei hallgatók a növendékek tanítását nem láthatják abban a terjedelemben, a mint az a helyszínén látható — ellenezte s azt javasolta, hogy a vácsi intézetben tanár-gyakornoki állások szerveztessenek.

A minster osztván az igazgató aggályait, a pesti előadások folytatását nem is rendelte el, ellenben 1896. november 3.-án kelt, 19382. szám alatt a következő leíratot intézte az igazgatóságához:

„Oly célból, hogy a *siketnémák oktatására alkalmas új tanerők kiképzetéséről gondoskodva legyen,* indítva éreztem magam ifj. *Tariczky Ferencz és Pertik Gyula* segédtanároknak két évre évi 450 frt ösztöndíjt engedélyezni olyképen, hogy a *fenti irányba kiképzetésük végett a vácsi orsz. siketnémák intézeténél tanárgyakornokként működni tartozzanak.*

Elvárom egyúttal az igazgatóság buzgalmától, miszerint nevezetteknek *minél teljesebb kiképzetésökre szükséges útmutatást adni nem késendik“.*

A minster 1870. évi febr. 23.-án kelt, 3896. számú rendeletével a siketnémák vácsi kir. intézetében alkalmazott tanár-gyakornokok részére a következő útasítást adta ki:

„1. A gyakornokok az igazgató irányában kellő tisztelettel és hivatalos ügyekben feltétlen engedelmességgel, a tanárok irányában illő tisztelettel viseltetni tartoznak.

2. Feddhetlen, erkölcsös életmód és vallásos józan magaviselet által példa gyanánt szolgáljanak a növendékeknek; óvakodjanak állomásaik elvesztésének terhe alatt olyasmit elkövetni, mi akár a növendékeknek, akár pedig a helybeli közönségnek botrányra alkalmat nyújtana.

3. A növendékek irányában rokonszenvet tanúsítsanak, azok tanításánál kifogástalan türelemmel legyenek; ha fáradozásuk kívánt eredményre azonnal nem vezetne is, magukat mindazáltal indulatos fellebbanásokra elragadtatni semmi szín alatt ne engedjék, ellenkezőleg a gyermekek bizalmát és szeretetét szelid és nyájas bánásmód által megnyerni igyekezzenek, mert a kitűzött cél, mely különben is sok fáradságot és önfeláldozást követel, csak így közelíthető meg.

4. A gyakornokok kötelesek mindenkor azon osztálynak, me-

A tanárgyakornokok részére 1870-ben kiadott utasítás.

lyet az igazgató részükre kijelölt, tanórái alatt a tanodában pontosan megjelenni.

5. *A kijelölt osztály tanítási óráiban minden igyekezetüket odafordítsák, hogy mind a jelölésben, mind a siketnémák tanrendszerében a nyelv és egyéb tantárgyakat illetőleg a szükséges ismereteket minél alaposabban megszerezzék.*

6. Különös gonddal ápolják a kimondást is, azaz igyekezzenek e részben annyi képességet elsajátítani, hogy a növendékeket nemcsak egyes betűk és szavak érthető kimondására, de folyékony és érthető olvasásra is oktathassák.

7. Hasonló gond fordítandó azon ügyesség megszerzésére, melynél fogva a növendékeket képesekké tehessék nemcsak egyes betűket és szavakat, de egész tételeket is az ajakról gyorsan leolvasni; ezen, leginkább gyakorlaton alapuló jártasság csak úgy érhető el, ha a tan.-jelöltek a növendékekkel minél többet érintkeznek; e végből tartoznak a gyakornokok az estvéli ismétlési órában felváltva, azaz egyik estve az egyik, másik estve a másik a tanodában megjelenni, itt arra, hogy a növendékek idejüket kizárólag tanulással töltsék, ügyelni és magokat azon öregebb növendékekkel, kik feladványaikat már betanulták: a jelölésben, kimondásban és az ajakról való leolvasásban gyakorolni.

8. Ünne- és vasárnapon az intézet mindkét nembeli összes növendékei a hittanban ugyanazon időben két tanodára elosztva nyervén oktatást, a felügyelés ilyenkor a gyermekek nagyobb száma miatt jóval terhesebb, mint máskor; ennél fogva tartoznak a gyakornokok a mondott napokon délelőtt 9 órától egész 11-ig a tanodában szintén felváltva megjelenni és a gyermekek feletti felügyeletben, valamint tőlük kitelhetőleg a tanításban is a hitoktató mellett annyival inkább segédkezni, mert a siketnémák tanrendszerében ezáltal is terjedtebb képzettséget nyernek.

9. Ha a rendes tanárok valamelyike betegség, vagy más elháríthatlan oknál fogva a kítűzött tanítási órákban meg nem jelenhetne: tartozik az igazgató útasítására a gyakornokok közül az, kit a sor ér, az akadályozva levő rendes tanárt a tanításban kellő felügyelet mellett helyettesíteni.

10. Ha az igazgató a gyakornokok közül valamelyiket hivatalos fogalmazások, vagy az intézetet érdeklő egyéb iratok letisztázására felszólítaná, a felszólított ezt teljesíteni tartozik; magától értetődően egyébiránt, hogy az igazgató e célra csak a tanodai foglalatosságokon kívüli időt fogja igénybe vehetni.“

A tanár-gyakornokok ekkor is még kizárólag önképzés útján szerezték meg a tanításhoz szükséges tudnivalókat.

1871-ben történt, hogy a már gyakornokká kinevezett Kiss Rezső ó-budai néptanító nem akarván 600 firtos tanítói állását elhagyni, a tanár-gyakornokságot nem fogadta el.

Ebből az esetből kifolyólag az igazgató azt javasolta Ő Excellentiájának, hogy bizonyos kedvezményeket biztosítson a tanár-gyakornokok részére, mert csak ily módon sikerül alkalmas egyéneket nyerni e pályára.

A minister az igazgató ezen javaslatát u. a. évi nov. 20.-án kelt, 25062. számú rendeletével elfogadta, kijelentvén a következőket: „... hajlandó vagyok a vácsi siketnéma-intézetnél tanár-gyakornoki minőségben működő tanárjelöltek részére kedvezmény gyanánt kilátásba helyezni, hogy ha két évi gyakorlat után a vácsi siketnéma-intézetben azonnal alkalmazást nem nyernének: *esetleg valamely állami népiskolánál, vagy képezdénél való alkalmazásra nézve hasonló minőséggel bíró egyének között elsőbbséggel fognának birni.*“

Ennek az intézkedésnek az lett az eredménye, hogy ez időtől kezdve a gyakornoki állásokra tömegesebben pályáztak a paedagogusok.

Az 1877. évi nov. 27.-én 30624. sz. a. kelt ministeri rendelettel minden áll. tanító- és tanítónőképezde igazgató-tanácsa felhívatott, hogy terjeszsenek véleményt elő arra, *mi módon lehetne a képezdek növendékeit bár részben, mint leendő népiskolai tanítókat és tanítónőket egyszersmint a siketnémák s vakok oktatási módjába bevezetni?* Erre a képezdek igazgató-tanácsai fel is terjesztették véleményes nyilatkozataikat, melyek ugyan igen eltérők egymástól, azonban a fentebbi czélnak bár részben való megoldhatását nem zárják ki.

Ez a rendelet a vácsi intézet igazgatóságának is megküldetvén véleményezésre, az igazgatóság a következőkben válaszolt reá: „Tekintve a siketnémák oktatásának nehézségeit, az erre vonatkozó *tanmód csak több évi tanulmányozás s gyakorlat által sajátítható el alaposan.* Ez okból rövid határidejű póttanfolyamok nem célra-vezetők. Sikeresen csak úgy nyerhet elterjedést a siketnémák oktatása, ha a *vácsi intézet egyuttal képezde gyanánt is használtatnék,* hol a jó eredménnyel képezdét végzett fiatal emberek két évig elméletileg s gyakorlatilag tanulmányozván a tanmódot, közülök a legkitünőbbek az ország bizonyos körökre osztandó részeiben a

A tanár-gyakornokok részére néptanítói állások elnyerésénél előny biztosítatik.

A tanítóképezdei növendékeknek a siketnéma-oktatás módjával való megismertetése.

már létező s központok gyanánt kijelölendő *nehány tanítóképzésben, külön tanszék felállítása által* útmutatásokat adhatnának arra nézve: mikép taníttassanak a siketnémák a népiskolában?“

Siketnéma-
tanfolyam a
nagykörösi
és a pozsonyi
tanító-, illetve
tanítónőké-
pezdekben.

Azonban a viszonyok nem voltak eléggé kedvezők arra, hogy ez a javaslat végrehajthassék. Ezért a minister rendeletileg útasította Pest-Pilis-Solt-Kiskúnmegye tanfelügyelőjét, hogy a *nagykörösi tanítóképezdeből* egy tanárnak a siketnémák intézetébe leendő kiküldése végett magát az illető tanítóképezde igazgatójával és annak igazgató-tanácsával érintkezésbe tévén, odahasson, hogy a képezdei növendékek a siketnémák oktatási módszerében is útasítást nyerjenek, s e végből a módszer tanárát a siketnémák intézetébe a szükséges ismeretek megszerzése végett küldje ki, mely feladat teljesítésével *Losonczy László*, a nagykörösi tanítóképezde módszer-tanára bizatván meg, nevezett 1878. évi október és november havában államsegély mellett e részbeni feladatát a váczai intézetben egyéniségéhez mért értelemmel teljesítette is. Ugyan ily megbízatást kapott Könyökiné *Laczkovics* Ida, a pozsonyi áll. tanítónőképző-intézet segédtanítónője is, hasonlóképen államsegélylyel, ki 1878. évi november és deczember havában nagy ügyszeretettel és buzgalommal tanulmányozta Váczon a siketnémák oktatásának tanmódját.

Ezt az intézkedést az említett 2 képezdénél a minister egyelőre csak kísérletnek kívánta tekinteni, jelezvén, hogy az elérendő eredményhez képest fog később más képezdeknél is hasonló, vagy pedig a tapasztalás nyomán a cél előmozdítására szolgáló más intézkedéseket foganatosítani.

Fentnevezettek mindketten feljegyzésre méltó tevékenységet fejtettek ki a siketnéma-oktatásügy érdekében. Könyökiné *Laczkovics* Ida ez irányú működésére vonatkozólag közelebbi adatokat találunk *Vida Vilmos* váczai helyettes igazgató 1891. évi 386. sz. felterjesztésében. A minister ugyanis 1891—1891. számú rendeletével megbízta az igazgatóságot, hogy a *Laczkovics-féle* tanfolyamot vizsgálja meg s tapasztalatairól tegyen jelentést, mert a tanítás folytatásának engedélyezését az elért eredménytől szándékozik függővé tenni.

Vida jelentése szerint L. a váczai intézetben 1878. évi hospitálása folyamán szerzett ismereteit és tudását önképzés útján bizonyos fokig fejlesztvén, a pozsonyi tanítónőképző-intézet igazgatóságának beleegyezése és támogatása mellett az intézet III. és IV. éves növendékeinek a siketnémák oktatásának módszeréből hetenként 1 órában előadásokat tart s az elméleti-oktatást a gyakorlati tanítás

bemutatásával iparkodik kiegészíteni azáltal, hogy a város tanköteles korban levő siketnémái közül 3—4 gyermeket részesít oktatásban és foglalkoztat kézimunkával.

Vida, hogy a tanfolyam eredményeiről alapos meggyőződést szerezhessen, avégből 1891. okt. 19.-én elméleti vizsgát tartott az intézet 22. IV. éves növendékével, a kik az előző évben is foglalkoztak a sn. okt. tanmódjával. Véleményét következőkben foglalta össze: „Ámbár a tanfolyam, melynek vezetője maga sem rendelkezik azon alapos készülség és szakismeret fölött, mely egy tanfolyam vezetésének főkélléke és nem nevel oklevelet kiérdemlett szaktudósokat a siketnéma-oktatás céljaira, végeredményében mégis nyújt annyi tájékoztatást hallgatóinak, hogy azok egynémelyike a siketnéma-oktatás terén további tanulmány mellett talán hasznos szolgálatot is tehet“. Minthogy a tanfolyam beszüntetése a siketnémák oktatásügyére nézve Pozsonyban hátrányos következményű lehetne, Vida azt javasolta, hogy azon nem távol látszó időpontig, a midőn a siketnémák pozsonyi iskolája is megnyílhat, az ügy érdekében a jelzett tanfolyamon az előadások a következő tanévekben is engedélyeztessenek.

A tanfolyam időközben megszünt, de a pozsonyi siketnémaiskola még mindig nem létesült, noha a mint arról a „Hazai siketnéma-oktatásügyünk általánosítása“ című fejezetben említés tétetik, több ízben történt kísérlet annak életre keltése iránt.

Losonczy László tanítóképzőintézeti tanár működésére vonatkozólag a nagykőrösi ref. tanítóképezde igazgatósága volt szíves adatokkal szolgálni. E szerint a nevezett tanár, aki már előzőleg is gazdag tapasztalatokat szerzett Angliában a siketnémák oktatására vonatkozólag, miután 1878. okt. és nov. havában mintegy 6 hétig tanulmányozta Váczon a siketnéma-oktatás tanmódját, szerzett ismeretei és tanulmányai alapján nemcsak tüzetes értesítést terjesztett fel a ministeriumhoz, hanem mindjárt az 1878—79. tanévben több ívre terjedő vezérfonalat dolgozott ki oly célból, hogy annak alapján a képezde növendégeit a siketnéma-oktatás fogásaival, módszerével megismertesse. A siketnéma-oktatás rövid történetének előrebocsátása mellett a jelnyelv megismerésére és a hangbeszéd tanítása módszerének elsajátítására igyekezett a képezde másod- és harmadéves hallgatóit rávezetni. A többi rendes népiskolai tantárgyak módszerének megismertetésére előírt órákból hetenként 1—1 óra fordított a siketnéma-oktatásra szolgáló tudnivalók ismertetésére.

Mintegy másfél évtizeden keresztül buzgólkodott Losonczy László tanár ily módon a siketnémák oktatásügyeért s a tanítójelöltek némelyikét — bár ez különleges megterhelhetés volt részükre — annyira meg tudta nyerni a nemes célú ügynek, hogy kilépve az életbe többen minden hivatalos megbízás nélkül önként, készségesen vállalkoztak a községükbeli siketnéma gyermekek tanítására s akadt közöttük nem egy, a ki viszonylagosan elég jó eredményt tudott e tekintetben felmutatni. Mintegy 20 olyan tanítóról van a nevezett képezde igazgatóságának tudomása, a kik akkortáiban alkalomadtán igyekeztek a siketnémák oktatására vonatkozó ismereteiket hasznosítani.

Néhány év előtt be kellett szüntetni a nagykőrösi képezdében a siketnéma-oktatásmód előadását egyrészt azért, mivel a növendékek a rendes tantárgyak tanulásával nagyon el vannak foglalva, másrészt pedig azon oknál fogva, mert a közönség az illető tanítók jóakarátú buzgólkodását egyáltalán nem méltányolta; úgy, hogy még azok is, akik eleinte egy darabig kitarító igyekezettel cselekedtek, lassanként belefáradtak a méltányolatlan munkába.

Második időszak.

Átmenet a rendszeres tanerőképzéshez.

A szakvizsgálatot szabályozó 1879-diki „Ideiglenes útasítás“.

1879-ben *Nitsch* Károly csávai ev. lelkész iskolát akarván nyitni a siketnémák számára, kérelemmel járult a ministerhez, hogy engedessék meg neki a siketnémák oktatására képesítő szakvizsga letehetése. Ez az eset alkalmul szolgált egy rég érzett hiánynak a pótlására. Akkor ugyanis tanerőképzésünk még embryo-korát érte, a szakvizsgálat pedig egyáltalán nem volt szabályozva. Első sorban is gondoskodni kellett vizsga-szabályzatról, a melyet az igazgatóság javaslatára a következő szöveggel adott ki a minister.

A siketnémák oktatására szükséges tanképesítés beigazolása végett rendszerint a tanév elején és végén tartandó tanképesítési vizsgák körüli eljárást szabályozó ideiglenes útasítás. (1879. július 31., 19383.)

1. Vizsgát tehetnek lelkészek s oly egyének, kik a nevelés terén jártassággal bírnak s tanképességüket okmányilag igazolni tudják:

a) Ha mint tanárjelöltek a siketnémák intézetében legalább 2 évig a növendékek oktatásmódját tanulmányozták, avagy

b) gyakorlatilag bebizonyítani képesek, hogy intézeten kívül különös hivatásbeli hajlamból önképzés, magántanulmány útján esetleg már siketnémákat jó eredményyel képeztek.

2. A vizsgánál kiderítendő:

a) képes-e a megvizsgálandó siketnéma-gyermekeket minden kötelező tantárgyban s a képzettség bármely fokán eredményyel tanítani?

b) tanúsít-e jártasságot a tananyag elrendezése s kezelésére nézve minden tantárgyban?

c) ismeri-e a használható taneszközöket, céljukat s alkalmazásukat?

d) van-e alapos fogalma a siketnéma testi-lelki fogyatkozásairól s ezeknek befolyásáról egész lényükre?

e) képes-e a siketnémákat megérteni s magát velök megérteni?

f) tud-e a siketnéma szülőinek, vagy rokonainak czélszerű tanácsokat s utasításokat adni arra nézve: mily bánásmódban részesítsék hallástól megfosztott gyermekeiket?

g) ismeri-e a szakirodalom kiváló műveit s a siketnémák oktatásának fejlődését korszakonként?

h) bir-e elegendő ismeretekkel az élettan azon részeiből, melyek mint szakemberre különösen fontosak?

Ennek folytán kiterjesztendő a vizsga:

a) a siketnémák oktatásának tanmódjára általában,

b) a tanmenetre s az egyes tantárgyak kezelésének módszerére,

c) a siketnémák rendszeres oktatásának s nevelésének történelmi fejlődésére,

d) a szakirodalomra,

3. A vizsga e siketnémák váci kir. intézetében magyar nyelven végzendő s felosztatik:

a) elméletire, egyrészt írásbeli dolgozattal, másrészt szóbeli előadással,

b) gyakorlatira, melynél az, ki nem az intézetnél végzé — mint tanárjelölt — a gyakorlati tanfolyamot, tartozik magánosan képzett saját növendékét s általa tanításának eredményét bemutatni.

4. A vizsga bizottság előtt teendő le, melynek tagjai:

a) egy a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. min. kebeléből kiküldött ministeri biztos.

b) a siketnémák váci kir. intézetének igazgatója,

c) ugyanazon intézet rendes tanárai.

5. A vizsgáról jegyzőkönyv vezetendő, melynek eredménye, jeles, jó, elégséges, vagy elégtelen osztályzattal fejezendők ki, meghatározván általánosan: tanképes-e az illető, vagy nem?

6. A vizsga alapján oklevél állítandó ki, melyben a következők foglalandók: a megvizsgáltkak vezeték- s keresztnéve, vallása, életkora, eddigi szakmája, foglalkozása s a vizsgálat eredménye.

7. A vizsgálati jegyzőkönyv az írásbeli dolgozat s a bizonyítvány másolata felterjesztetik a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. ministeriumhoz.

8. A siketnémák oktatására megszerzendő tanképesítés s a leteendő vizsga határidejének kitűzése végett a nagyméltóságú ministerhez folyamodvány nyújtandó be, melyhez csatolandók:

a) a folyamodó keresztlevele;

b) életpályájának leírása;

c) bizonyítványok végzett tanulmányairól;

d) a már előbb nyert tanképesítési okmány;

e) bizonyítvány eddigi szakmabeli alkalmazásáról s külön

f) gyakorlati működéséről s ennek eredményéről a siketnémák oktatása terén;

g) orvosi bizonyítvány testi s egészségi állapotáról.

9. Kitzetvén a vizsga napja, erről folyamodó annak idejében a siketnémák váczí kir. intézetének igazgatója által értesítettik.

Ama szak-
könyvek kije-
lölése, me-
lyekből a ké-
pesítő vizsgá-
latra készülni
lehet.

Mielőtt e szabályzatot kiadta volna a minister, 6987—1880. sz. rendeletével utasította az igazgatóságot, hogy „*jelölje ki ama tan- és segédkönyveket, melyekből a néptanítók és lelkészek a siketnémák oktatásához szükséges tenképesítő vizsgára készülhetnek.*“

E célra az igazgatóság német szakmunkákat ajánlott.

Az ismertetett szabályzattal, noha abban a rendszeres elméleti és gyakorlati előadásokról nincs szó s ilyenek abban az időben még nem is tartattak intézetünkben, fontos lépés történt tanerő képzésünk rendszeresítése felé. E szabályzat értelmében mint elsőként le a szakképesítő vizsgálatot 1880. évi okt. 4.-én *Bogányi Gyula* és *Ulrich Géza* tanárjelöltek.

A tanár-jelöl-
tek rendsze-
res kiképzése
céljából elő-
adások tar-
tása javasol-
tatik.

1881. márcz. 2.-án kelt, 6317. sz. rendeletében felhívta a minister az igazgatóságot, hogy 2 ösztöndíjas tanárjelölti állás betöltése tárgyában tegyen javaslatot.

Az igazgatóság azt javasolta, hogy pályázat útján vétessenek fel a tanár-jelöltek és ezek *tanulmányaikat gyakorlat s elméleti előadások alapján szerezzék meg.*

Javasolta továbbá, hogy az *alaposabb kiképzés céljából heten-*

ként meghatározott órákban, a siketnémák oktatásának módszertanából, történelméből s irodalmából előadások tartassanak.

E felterjesztés különösen azért bír fontossággal, mert ebben veti fel az igazgatóság először annak a szükségességét, hogy a tanárjelölteknek hetenként meghatározandó órákban előadások tartassanak. Sajnos azonban, hogy a minister e javaslat legfontosabb részét figyelmen kívül hagyta és az előadások tartását nem rendelte el.

1885-ig a tanerőképzés ügyében feljegyzésre érdemes intézkedés nem történt. Ekkor azonban több néptanító szakvizsgát óhajtván tenni, azzal a kéréssel járult a ministerhez, hogy magyar nyelvű szakkönyveket bocsásson rendelkezésükre, a melyekből vizsgálatra készülhessenek.

Ennek a hatása alatt a minister 1885. január 20.-án kelt, 47296. sz. rendeletében felhívta *Fekete Károly* igazgatót, hogy tegyen javaslatot egy, a tanítási elveket és útmutatásokat magában foglaló magyar nyelvű vezérkönyv szerkesztése és kiadása tárgyában.

Az igazgató u. a. évi febr. 2.-án kelt, 59. sz. felterjesztésében jelenti, hogy a siketnéma-oktatás módjának elsajátítására szolgáló magyar nyelvű vezérkönyvet ez ideig azért nem szerkesztettek, mivel a siketnémák oktatása eddig még nem terjedt annyira, hogy ily könyv szükségesnek mutatkozott volna. Most azonban, miután e téren is örvendetes érdeklődést tanúsítanak a vidéki elemi néptanítók, kötelességének tartja, hogy az ügy érdekében a czélnak megfelelő szakkönyv szerkesztését magára vállalja.

Végül kilátásba helyezi, hogy addig is, míg e módszertani munkával elkészülne, átdolgozza a magyarországi néptanítók II-dik egyetemes gyűlésének értesítőjében megjelent: „A siketnémák oktatása a népiskolában“ című értekezését, mint a mely egyelőre megfelelné a czélnak.

Fekete ebbeli ígéretének csak egyik részét váltotta be, a mennyiben jelzett értekezését csakugyan átdolgozta. A módszertani munka írásához is hozzákezdett ugyan s abból egyes részleteket közzé is tett az intézet értesítőiben, de teljes munkát nem állított össze.

Az 1888. évről fontos eseményt jegyezhetünk fel, mint olyat, mely tanerőképzésünket egy lépéssel előbbre vitte. *Fekete* igazgató ugyanis 649. sz. felterjesztésében beszámolván a vidéki siketnéma-intézeteknél szerzett tapasztalatairól, rámutatott arra, hogy ez iskolák csak úgy fejlődhetnek, ha a felállítandó új osztályok számára

Módszertani
munka írása.

Javaslat, hogy
a váci intézet
egyszer-
smind tanító-
képezde is
legyen.

Vácra képzett tanerőket nyernek. Ebből kifolyólag ismét javasolja, hogy a *váci intézet tanítóképezdének tekintessék* s egyelőre legalább 4 gyakornok vétessék fel s képeztessék ki *szakavatottan* a vidéki intézetek számára.

E javaslat eredménye lőn, hogy 4 gyakornok, köztük 2 nő (első eset) vétetett fel az intézetbe.

Harmadik időszak.

Rendszeres tanerőképzés.

1. Siketnémák oktatására képesítő tanfolyamok.

A mint az előbbi tételből kiviláglik, Fekete Károly igazgató felterjesztéseiben több ízben javasolta, hogy a váci intézet képezdévét tétessék, a tanerőképzés rendszeresíttessék és a szaktudományok előadására tanszékek szerveztessenek, de csak annyit sikerült kivívnia, hogy időről-időre a szükséghez képest szervezett a miniszter néhány ösztöndíjas tanár-gyakornoki állást s hogy a gyakornokok 2—3 évi működés után szakvizsga letévése érdekében kényszerítették. 1889. jun. 11.-én bekövetkezett halála megakadályozta őt abban, hogy a miért annyit fáradozott, a rendszeres tanerőképzést megérhesse. Hivatali utódja, *Krenedics Ferencz* már szerencsésebb volt. Nevezett 1889. febr. 18.-án 125. szám alatt a következő felterjesztést intézte a közoktatásügyi kormányhoz:

„Igen korlátolt kiképzéstét nyer a siketnéma tanárjelölt akkor, ha az osztályokban csak a tanításnak gyakorlati módját sajátíthatja el és e téren csak kísérleteket tesz, de elméleti rendszeres előadásokat nem hallgat, hanem ez irányban jó akaratú útbaigazítás mellett német szakkönyvek tanulmányozására van utalva és az elméleti kiképzés, mely a gyakorlatnak alapja, kinek-kinek saját értelmi felfogására van hagyatva. Elkerülhetlenül szükséges tehát a hazai siketnémák tanítása szent ügyének érdekében, hogy a mi tanítójelöltjeink alaposabb kiképzést nyerjenek, mely csak úgy érhető el, hogyha a gyakorlati tanítás tanulmányozása mellett, szakok szerinti külön előadásokat is hallgatnak.

Ezen előadások tárgyait a következők képeznék:

1. „*Általános ismeretek*“, u. m.: a siketség, ennek okai és következményei. A siketnémák testi és szellemi állapota, nevelése és képzése.

2. „*A phonetika*“, u. m.: a szólószervek és ezeknek működése, a szóhangok képzése és a magyar artikuláció.

3. „A nyelvoktatás módszere“, különös tekintettel a magyar nyelv szellemére és a többi tantárgyak tanítására.

4. A siketnémák tanításának általános és hazai története, valamint irodalmának ismertetése.“

A minister u. a. évi márczius 6.-án kelt, 7859. sz. rendeletével a fenti javaslat értelmében életbeléptette a tanárgyakornokok részére a szakelőadásokat.*) Ez tanerőképzésünk történetében korszakalkotó fordulat volt.

Krenedics igazgató azonban nem tartotta elegendőnek, ha a tanerőképzés csupán a vácsi intézetre szorítkozik, hanem arra törekedett, hogy a siketnéma-oktatás általánosítása céljából a tanítóképezdékekben is nyitassanak siketnémák oktatására képesítő tanfolyamok.

A budai pædagogiummal kapcsolatos siketnéma-oktatásra képesítő tanfolyam.

E végből 1900. júl. 17.-én javaslatot intézett a közoktatási kormányhoz, melyben ajánlotta, hogy egyelőre a budapesti áll. elemi- és polgári tanítóképezdében nyitassék az utolsó 2 évfolyambeli tanítójelöltek számára 2 évre terjedő tanfolyam, mert úgymond: „Midőn e nehéz munka (t. i. a siketnéma-oktatásügy általánosítása) foganatosításának módozatait keresném, első sorban előáll a siketnéma-tanítók képzésének elodázhatlan kérdése, mert az, hogy intézetünkben kétévenként 3—4 gyakornok nyer képesítést, mint a tapasztalat mutatja csupán arra elég, hogy a jelen szükségletet fedezze, arról azonban, hogy a siketnémák oktatása kibővítsessék, e mellett szó sem lehet; e célra a tanítóképzésnek szélesebb alapon kell nyugodnia“.

E javaslathoz a minister 1900. szept. 19.-én kelt, 39724. sz. rendeletében elvileg hozzájárulván, megbízta Krenedicset, hogy a képezde igazgatójával egyetértőleg állapítsa meg a tervezett tanfolyam szabályszerű tantervét s egyúttal figyelmébe ajánlotta, hogy a megtartandó előadásokon az elemi tanítóképző-intézet növendékein kívül a polgári isk. tanítóképzőnek különösen nyelv- és tört. tud. szakcsoportját hallgató növendékei is részt vehetnének, a mi annyival is inkább kívánatos volna, mivel megfelelő továbbképzés mellett közülök, mint magasabb képzettségűek közül volnának az esetleg életbeléptetendő intézetek tanárai kiszemelendők.

Krenedics ebbeli megbízásában eljárván, megállapította a tanfolyam alább olvasható tantervét, melyet a minister u. a. évi okt. 27.-én 47200. sz. a. jóváhagyó záradékkal látott el:

*) Első előadók voltak: Krenedits, Vida, Taritzky, Pertik és Scherer.

„ . . . a budapesti állami polgári- és elemi tanítóképzésében a siketnéma-tanítóképzés érdekében tartandó szakelőadások rendszeresítése elrendel-tetvén, a követendő tanmenetre nézve a következők állapíthatnak meg :

1-ször. A tanfolyam két éves.

2-ször. Ezen szakelőadásokon a jelen megkezdő évben a képezde elemi csoportjának 3-ik osztálybeli, — a polgárinak pedig 2-ik osztálybeli növendékei, — míg a jövő és az ezt követő években az elemi csoport 3-ik és 4-ik, a polgárinak pedig 2-ik és 3-ik osztálybeli növendékei vehetnek részt.

3-szor. Ezen a rendkívüli tantárgyak közé tartozó szakelőadásokra a képezde fentebb elősorolt osztályainak növendékei önként vállalkoznak, a megtörtént beiratkozás részükre kötelező lévén.

4-szer. A tanfolyam növendékei minden tanév végén vizsgálatot tesznek, melyről a sikerrel vizsgázott első éveseknek bizonyítvány, a másod éveseknek pedig siketnéma-tanítói oklevél adatik.

5-ször. Az előadások hetenként kétszer, nevezetesen ez évben hétfőn és csütörtökön délután 3 órától 4-ig tartatnak.

6-szor. Az előadandó tantárgyak következők: *Egyik évben a) A siketnémák élet- és lélektana. b) A siketnéma-tanítás története és irodalma. — A másik évben c) A siketnéma tanítás módszere és d) A phonetika.* Ezen tananyag évről-évre — a tárgyak egymást kiegészítvén — váltakozik.

7-szer. A gyakorlati tanítás berendezése egyelőre függőben hagyatik.“

Az I. ker. állami tanítóképzővel kapcsolatosan így szervezett tanfolyam 1900. nov. 10.-én megnyílt *Scherer István* vezetése mellett. Az első tanévben (1900—1901.) 23 tanítójelölt (15 elemi és 8 polg. iskolai) iratkozott be, a kik az 1901. jún. 11.-én kiküldött vizsgálóbizottság előtt levizsgáztak. Az eredmény ugyan elismerésre méltó, de gyakorlati képzettség híján egyoldalú volt. E hiányosság megszüntetéséről kellett tehát gondoskodni és a székesfővárossal folytatott hosszas tárgyalások után az állam és a székesfőváros közös hozzájárulásával 1891. decz. 1.-én tényleg megnyílt „*A siketnémák oktatására képesítő tanfolyam gyakorló iskolája*“, melyből később a „Siketnémák budapesti m. k. állami iskolája“ fejlődött ki.

A tanfolyam szervezetének (tanterv) 4.-dik pontját, mely szerint a II. éves hallgatók a vizsga sikeres kiállása után siketnémák oktatására képesítő oklevelet nyernek, az intéző körök nem tartották be, mert belátták, hogy a paedagogiumi rendes tárgyakkal nagyon is elfoglalt jelöltek a siketnémák oktatásához megkívántató szakismeretekre legjobb akarat mellett sem tehetnek szert oly mértékben, hogy azokból oklevelet érdemelhetnének. A jelöltek csak bizonyítványt nyertek arról, hogy a tanfolyamot hallgatták és hogy mely tárgyakból vizsgáztak.

E tanfolyam a fentkörülírt módon az 1894—95. tanév végéig állott fenn. A következő tanévben ugyanis újjászerveztetett a váczai

intézetnél a szaktanítóképzés s így a budapesti tanfolyam feleslegessé válván, megszüntetett.

E tanfolyamnak öt évi fennállása alatt 84 hallgatója volt, (28 polgári és 56 elemi tanítóképezdei növendék), a kik 2—2 tárgyból vizsgáztak is. Ezek sorából ez ideig 9-en léptek a siketnématanítói pályára, kik közül 6-an, névszerint: *Gácsér József, Nagy Péter, Zádor Endre, Hertilla Szilárd, Szotfrid József* és *Szabady Géza* jelenleg is e pályán működnek.

Mint hogy a tanerőképzésnek 1889-ben történt rendszeresítése és az előadói tanszékek szervezése után is a szakképesítő vizsgálatokat illetőleg még mindig az 1879-diki ideiglenes útasítás volt érvényben, Scherer István 1892-ben felsőbb helyről történt buzdításra 2 javaslatot dolgozott ki és pedig egyiket a *siketnéma tanítói tanképesítés*, a másodikat pedig *siketnéma-intézeteknél alkalmazott igazgató-, illetőleg a vezető-tanárok tanképesítése* tárgyában. (Lásd a „Kalauz“-ban!)

Scherer István javaslatai a szakképesítés tárgyában és a tanerőképzés újjászervezése.

E javaslat ily alakban nem fogadtatott ugyan el, de felhasználtatott az 1885. évi aug. 8.-án 40295. sz. ministeri rendelettel kiadott szabályzat egybeállításánál.

E szabályzat szerint (megjelent az intézet 1895—96. tanévi értesítőjében) az eddigi tantárgyak mellé felvétellett a boncz- és élettan is. Ennek előadásával az intézeti orvos bízott meg. Tiszteletdíj azonban ez időben még nem adatott az előadóknak.

Tanerőképzésünket illetőleg e szabályzat volt érvényben az 1900—1901. tanév végéig; akkor tartatott ugyanis az utolsó szakképesítő vizsgálat, melyen csak siketnémák oktatására nyertek oklevelet a tanfolyamhallgatók.

Az előadó tanárok az 1897—98. tanévtől kezdve az órák száma arányában óratöbbletek címén tiszteletdíjat nyertek.

Az 1895-ben újjászervezett tanítóképző tanfolyam tananyagának tételei az intézet 1885—86. évi értesítőjének 111—116. lapjain olvashatók. E tananyag az 1899. évi decz. 20.-án kelt, 96647. sz. ministeri rendelet értelmében a következő tétélekkel egészített ki:

A tanítóképző tanfolyam tananyaga.

1. *Az élet-, lélek- és neveléstan*: „A némaság lényege, okai és nemei. Gondoskodás a kilépő növendékekről. Pályaválasztás.“

2. *A módszertan*: „A vallás-oktatás módszertana. A tanterv ismertetése.“

2. Előadó tanárok képzése.

A vácsi intézet tantestületének javaslataira 1898. óta többféle intézkedés történt arra nézve, hogy a tanítóképző tanfolyam előadóinak képzettsége előzetes bírálat tárgyává tétessék, s noha ez intézkedéseknek egy s más ok miatt érvény nem szereztetett, is, azokat történeti becsüknél fogva és a teljesség szempontjából az alábbiakban közöljük.

Ez úgy kialakulásának menetét megvilágítja a miniszternek a gyógypaedagogiai intézetek orsz. szaktanácsához intézett 1898. évi decz. 20.-án kelt, 81697. számú következő rendelete:

„A folyó évi aug. hó 8.-án 29340. sz. a. kelt rendeletben a siketnémák vácsi orsz. m. kir. nevelő- és tanképző-intézete tantestületének abbéli javaslata ellen, hogy a gyógypaedagogiai tanintézetekben rendszeresített tanítóképző tanfolyamokon az előadói jogosultság bizonyos képzettséghez legyen kötve s illetve a tanfolyam előadóinak képzettsége előleges bírálat tárgyává tétessék, elvben nem emelvén kifogást: elrendeltem, hogy jövőre az összes gyógypaedagogiai tanintézeteknél egyöntetű módon azok, kik a szaktanítóképző tanfolyamon előadói minőségben megbízatni óhajtanak, értekezést tartoznak kidolgozni a szakbeli oktatás köréből.

Ezen intézkedésnek, valamint a tanfolyamon előadandó tárgy köréből szabadon választandó tétel próbaelőadásának megbírálását a szaktanács illetékességi körébe utaltam.

Mivel ezen fontos kérdés tényleges életbeléptetését megelőzőleg a szaktanács véleményét is ismerni kívánom; felhívom, hogy a képzés módozataira vonatkozó észrevételeit és esetleges javaslatait hozzám terjessze föl, megjegyezvén, hogy részemről — tekintettel az elemi képzéstől a polgári képzéshez is kikötött gyakorlatra — a képzéshez való bocsájtást bizonyos számú éven át teljesített gyakorlati működéstől és a tantestület meghallgatásának feltételétől kívánnám függővé tenni.“

A szaktanács javaslatára a miniszter 1899. márczius 16.-án 11249. szám alatt a következő rendeletet bocsátotta ki:

„A képzésre való jelentkezésnek alapjául szolgál jövőre:

- a) 5 évi gyakorlati szolgálat;
- b) a német nyelv oly mérvű ismerete, hogy a szakbeli német munkákat a jelölt megértse;
- c) előzetes irodalmi tevékenység azon körben, melyre magát képesíttetni óhajtja.

A képzés áll:

a) egy szabadon választott általánós becsü szaktétel kidolgozásából tetszés szerinti terjedelemben ;

b) egy szaktételnek, mely a jelölttel egy nappal előbb közöltetik, a vizsgáló-bizottság (gyógypaedagogiai szaktanács) előtti szóbeli előadásából.

A képesítés megszerzésének előnyei: a IX. fizetési osztályba való kinevezetésnél és a tanítóképző-tanfolyamon a tanítással való megbizatásnál előnyben való részesülés, továbbá a tanfolyamon előadással megbízott rendes tanítók számára a szerv. szabályzat 41. §-ában biztosított tanári cím“.

E rendeletet azonban a minister 1899. évi decz. 20.-án kelt, 96647. számú rendelkezéssel hatályon kívül helyezte.

Egyidejüleg azonban kijelentette, hogy a tanfolyam akkori előadóit a siketnémák oktatása terén eddigi működésük által igazolt ismereteikre és gyakorlati tapasztalataikra, valamint a tanítóképző-tanfolyamon már előzőleg történt megbizatásukra tekintettel a tanítóképző-tanfolyamon való előadásra alkalmasnak találta.

Kijelentette továbbá, hogy *a tanítóképzőben való előadásra a 11249. sz. rendelet értelmében szereshető minősítés módozatai magának a tanítóképzésnek küszöbön levő újjászervezésével kapcsolatosan szintén változást szenvedvén, a minősítés megszerzésére vonatkozó esetleges jelentkezések további intézkedésig érdemlegesen nem tárgyalhatók.*

A tanítóképzés újjászervezése, illetve a gyógypaedagogiai tanítóképzés egyes ágainak egyesítése az 1900. évi április 5.-én kelt 24002. számú min. rendelet értelmében megtörtént, de akkor az előadó tanárok külön képesítésének szabályozásától eltekintett a minister és továbbra is bizalmi jellegű intézkedésnek kívánta fenntartani azt, hogy kiket tart alkalmasnak ilyenmü megbizatás teljesítésére.

3. Gyógypaedagogiai oktatásra képesítő tanfolyam.

Midőn 1895-ben a vácsi intézettel kapcsolatos siketnémák A gyógypaedagogiai tanítóképzés egyesítése. oktatására képesítő tanfolyam újjászerveztetett, ugyanakkor a képezhető hülyék és gyengeelmjűek, valamint a vakok budapesti orsz. intézetei mellett is létesített a közoktatási kormány egy-egy szaktanítóképző tanfolyamot. Ez utóbb említett 2 költséges tanfolyamnak a fenntartása azonban csak addig volt indokolt, mig a jelzett 2 országos intézetet szakképesítéssel bíró tanerőkkel látta el. Mint-hogy pedig hazánkban a hülyék, és a vakok oktatásának általáno-

sítására irányult törekvések egyelőre nem jártak oly eredménnyel, hogy ily intézmények számára újabb tanerők képzéséről kellett volna gondoskodni, az e célra szervezett szaktanítóképző-tanfolyamok feleslegessé váltak. Másfelől — eltekintve attól, hogy sem a hülyék, sem pedig a vakok oktatása nem kíván a tanerők részéről annyi különleges ismeretet, a mennyinek az elsajátítása 2 évi tanítóképző tanfolyamot tenne indokolttá —, a tapasztalás arról győzte meg az intéző köröket, hogy úgy a hülyék mint a vakok oktatásának általánosítása a jelenlegi viszonyok mellett olyformán indítható, illetve oldható meg legcélszerűbben, ha ily intézmények az újonnan létesítendő siketnéma-iskolákkal és intézetekkel kapcsolatban szerveztetnek. E végből gondoskodni kellett arról, hogy a siketnémák oktatására képezendő egyének a hülyék és vakok oktatásához szükséges ismereteket is elsajátítsák.

Így történt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter a gyógypaedagogiai intézetek orsz. szaktanácsának meghallgatásával 1900. április hó 5.-én 24002. szám alatt a következő rendeletet intézte a siketnémák váci kir. orsz. nevelő- és tanítóképző intézete igazgatóságához:

„A gyógypaedagogiai szaktanító-képzés egyszerűsítése céljából a siketnémák váci orsz. intézetével kapcsolatos tanítóképző-tanfolyamot olyképen találtam újjászervezendőnek, hogy annak anyaga a siketnémák oktatására szükséges tudnivalókon felül a vakok és hülyék oktatásának eddig külön-külön tanfolyamokon előadott, de e célra külön feldolgozandó anyagával megfelelően kibővítették. E célból tehát a váci tanfolyam anyaga a következőleg módosul, illetve bővül: Tárgyak: 1. A beszéd- és az összes érzékszervek boncz- és életana. 2. Tüzetes magyar nyelvtan, tekintettel a siketnémák gyakorlati beszéd-tanítására. 3. A siketnémák élet-, lélek- és neveléstana, vonatkozással a vakokra, képezhető hülyékre és gyenge-tehetségűekre. 4. A siketnémák oktatásának és irodalmának története, vonatkozással a vakok, képezhető hülyék és gyenge-tehetségűek oktatásának történeti fejlődésére. 5. A siketnémák, vakok, képezhető hülyék és gyenge-tehetségűek oktatásának módszertana. 6. Hangképzés és hangfejlesztés (phonetika), valamint az összes beszédhibák ismertetése és javítási módja. Az előadandó tananyag összeállítása az illető állami intézetek igazgatóinak s így az igazgatóságnak is, továbbá a többi előadónak u. m. Klis Lajos tanárnak és dr. Csáky Tivadar orvosnak feladatát fogja képezni.

Felhívom tehát az igazgatóságot, hogy a szakmájába vágó tárgyak anyagát, legkésőbb 1900. évi szept. 1-ig bocsássa a szaktanács előadójának rendelkezésére“.

E rendelet értelmében a részletes tananyag-kimutatás megállapíttatván, jóváhagyás után közzététetett az intézet 1900—1901. évi értesítőjében.

Az 1900. évi okt. 21.-én kelt 77357. számú min. rendelettel

az előadók számára heti egy óra után évi 100 K tiszteletdíj, a Budapesten lakó előadók részére a Vácra való utazás költségei címén ezen felül még 100—100 K általány engedélyeztetett.

Minthogy az 1901/2. tanév végén a tanfolyamhallgatóknak a fentebb közölt min. rendelet szerint már az egyesített gyógy-paedagogiai szakképesítést kellett kiállaniok, szükségessé vált egy megfelelő szabályzatnak kibocsájtása, melyet az előadók javaslata alapján az alábbiakban adott ki a minister:

Szabályzat.

Ez idő szerint a siketnémák vácsi kir. orsz. intézetéhez kapcsolt gyógypaedagogiai tanítóképző számára.

Jóváhagyatott a vall.- és közokt.-ügyi minister 1902. évi 28474. — módosított az 1902. évi 39246. sz. rendeletével.

1. §.

A siketnémák, vakok képezhető hülyék és gyengeelméjűek, gyengetehetségűek, továbbá a dadogók és egyéb beszédhibában szenvedők részére szaktanítók képzése céljából, a siketnémák vácsi kir. orsz. intézetével kapcsolatosan, gyógypaedagogiai tanítóképző áll fenn. A tanítóképző tanfolyam 2 évre terjed. A tanfolyamhallgatók az első évben főképen elméleti, — a másodikban pedig gyakorlati képzést nyernek.

2. §.

A tanfolyam hivatalos pecsétjének körirata: „Gyógypaedagogiai Tanítóképző-tanfolyam“ Vác.

3. §.

A tanfolyam előadóit a vallás- és közokt. minister bízza meg, tiszteletdíj mellett.

Az érzék- és beszédszervek boncz- és élettanát különleges képzettségű orvos adja elő.

4. §.

Az előadók a siketnémák vácsi. orsz. intézete igazgatójának elnöklete alatt, — ki a tanfolyam ügyeinek felelős intézője, — a szükséghez képest havonként egy, vagy több értekezletet tartanak, melyeken a tanfolyamnak és hallgatóinak ügyei tárgyaltnak.

5. §.

A gyógypaedagogiai tanítóképzőbe felvehetők 30. életévüket még be nem töltött, feddhetetlen előéletű, okleveles nép-, vagy polgári iskolai tanítók, okleveles középiskolai tanár-jelöltek és tanárok. Továbbá végzett theologusok és lelkészek is, ha paedagogiai képzettségüket megfelelőleg igazolják.

6. §.

A tanfolyam hallgatói az intézetben lakáson és ételmezésen kívül, évi 480 kor. díjat élveznek, mely összeg havonkénti utólagos részletekben fizettetik ki számukra.

7. §.

A tanítóképzőbe való felvétel tárgyában minden tanév végén szabályszerű pályázati felhívás tételük közzé.

A tanítóképzőbe való felvétel iránti és a vallás- és közokt. m. kir. ministerhez címzett kérvények a pályázók által személyesen nyújtandók be az intézet igazgatóságánál.

A felvételnél előnyben részesülnek az oly paedagogusok, a kik kitünő előképzettségük és sikeres gyakorlati működésük mellett igazolják, hogy a német nyelvben annyira jártasak, hogy ily nyelvű paedagogiai munkákat megérteni és kielégítően fordítani képesek.

A felvétel iránti kérvényekhez a következő okmányok csatolandók:

- a) születési anyakönyvi kivonat;
- b) a végzett tanulmányokról szóló összes bizonyítványok és oklevelek;
- c) kifogástalan gyakorlati működést igazoló összes bizonyítványok;
- d) az esetleges nyelvismeretekről szóló bizonyítványok és végül
- e) a testi- és szellemi épségről és egészségről szóló tisztí orvosi bizonyítvány.

8. §.

Azon hallgatók, a kik a tanítóképzőbe való felvételük előtt már tagjai voltak a tanítói nyugdíjintézetnek, előzőleg szerzett nyugdíjjogosultságukat nem veszítik el.

9. §.

A tanítóképzőn az elméleti oktatás tantárgyai a következők:

1. A beszédszervek és az összes érzékszervek boncz- és élettana. (Heti 2 órában.)
2. Phonetika. (Heti 2 órában.)
3. Tüzetes magyar nyelvtan. (Heti 1 órában.)
4. A siketnémák lélek- és neveléstana. (Heti 2 órában.)
5. A siketnémák oktatásának módszertana. (Heti 2 órában.)
6. A vakok lélek- és neveléstana és oktatásuk módszertana. (Heti 1 órában.)
7. A hülyék és gyengetehetségük lélek- és neveléstana és oktatásuk módszertana. (Heti 1 órában.)
8. A gyógypaedagogiai oktatás történelme és irodalma. (Heti 2 órában.)
9. A beszédhibák kezelése. (Heti 1 órában.)

10. §.

Az elméleti előadások a tanítóképző előadói által készített és a vallás- és közoktatásiügyi m. kir. minister által jóváhagyott tanterv alapján tartatnak.

11. §.

Az elméleti képzés kiegészítése céljából a tanítójelöltek 2 havonként írásbeli dolgozatot tartoznak készíteni, melyeknek tételeit a tanfolyam előadói a gyógypaedagogiai szakoktatás köréből jelölik ki.

Írásbeli tételekül szolgálhatnak szakkönyvek, vagy szakszerű folyóiratok ismertetései is. Ezen írásbeli dolgozatokat az előadók testülete felülbírálja és az adott érdemjegyeket a leczkekönyvbe beírja.

12. §.

Az első éves hallgatók az igazgató által megállapított sorrend szerint, naponként legalább 1—1 órán át hospitálnak a siketnémák váczí kir. orsz. intézetének egyes osztályaiban és hetenkint 2 órán át a dadogók és egyéb beszédhibában szenvedők gyakorlati tanfolyamán.

Ezenkívül havonként egy-egy egész napra terjedő hospitálás végett leküldetnek a vakok, hülyék és gyengetehetségük budapesti intézeteibe.

13. §.

Az első éves hallgatók a hospitálásaik közben szerzett tapasztalataikról részletes naplót tartoznak vezetni és azt az illető osztályfőnök aláírásával ellátva, kötelesek kívánatra az előadó tanároknak bemutatni.

14. §.

A másodéves hallgatók a második tanévre gyakorlati szolgálattételre valamely gyógypaedagogiai intézethez kirendelhetők, mely esetben az internatusokban megfelelő ellátást, externatusokban annak megfelelő méltányos pénzbeli ellenértéket nyernek.

15. §.

Az első éves hallgatók kötelesek magukat hetenkint 6 órán át az intézeti kézügyességi műhelyekben az e szakbeli oktatás valamennyi ágában gyakorolni. E nemben szerzett gyakorlati képességükről szakképesítő bizonyítványukban tanjegyet nyernek.

16. §.

Az első éves rendes hallgatók, a siketnémák testi és lelki sajátságainak, valamint nevelésük módjának beható gyakorlati tanulmányozása céljából — egymást meghatározott sorrendben felváltva — a növendékek oktatás-időn kívül való felügyeletét teljesítik és résztvesznek a növendékek sétáin és tanulmányi kirándulásain. Az ösztöndíjas hallgatók együtt étkeznek a növendékekkel és az éjjeli felügyelet céljából — egymást felváltva — 2-en-2-en a növendékek hálótermében alusznak.

Egyebekben az összes hallgatók az intézet igazgatójának valamennyi, az elődóknak pedig szakmájukba vágó rendelkezéseit követni tartoznak.

A gyakorlati szolgálattételre kirendelt másodéves hallgatók szintén kötelesek az illető intézetnél, melyhez beosztattak, a növendékek nappali, internatusokban az éjjeli felügyeletet is teljesíteni és egyebekben az intézeti igazgató rendelkezéseinek magukat alávetni.

17. §.

Az első éves hallgatók a tanév végén a 9. §.-ban előírt tantárgyakból colloquiumot tesznek, melynek idejéről az igazgatóság által előre értesíttetnek. A colloquium az igazgató elnöklete alatt

az előadók jelenlétében tartatik meg. A colloquium eredménye a tanfolyam-hallgatók leczkekönyvébe vezetetik, melyben a rendes hallgatók erkölcsi magaviselete, szorgalmi és tanulásbeli előmenetele is osztályoztatik.

A magaviselet jelzésére szolgálnak: 1 = példás, 2 = dicséretes, 3 = jó, 4 = tűrhető.

A szorgalom jelzésére szolgálnak: 1 = ernyedetlen, 2 = kitartó, 3 = változó, 4 = hanyag.

Az előmenetel jelzésére szolgálnak: 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen.

18. §.

Azon tanfolyamhallgató, a ki a colloquiumon 1, vagy 2 tárgyból elégtelen osztályzatot kapott, a következő tanév elején, a vizsgáló-bizottság által kitűzött időben, e tárgyból újra colloquálhat. Ha az első colloquiumon több, mint 2 tantárgyból, az utóbbin 1 elégtelen osztályzatot nyer: ösztöndíját feltétlenül elveszíti, és a gyógypaed. oktatáshoz szükséges képesség hiányában, a tanfolyam hallgatója lenni megszűnik.

19. §.

A tanfolyam hallgatói fegyelmi szempontból a váczi intézet igazgatójának, illetve az előadóknak vannak alárendelve. Ezeknek értekezlete képezi az elsőfokú fegyelmi hatóságukat.

20. §.

Fegyelmi eljárás alá esnek a tanfolyam hallgatói a következő okok miatt:

a) tanulásbeli hanyagság, igazolatlan óra, vagy egyéb kötelességmulasztás,

b) a tantestület tagjai irányában tanúsított tiszteletlenség és függelemsértés,

c) egymásnak súlyos megsértése, vagy megkárosítása,

d) a növendékekkel szemben tanúsított rossz bánásmód és az ebből következtethető hivatásbéli hiány miatt, és végül:

e) a szorosabb értelemben vett erkölcsi kihágások miatt.

21. §.

A büntetések nemei:

a) az igazgató-, illetve a tanfolyam előadói által való négy szemközti megintés és rendreutasítás;

b) a tanítóképző előadóinak értekezlete elé való idézés és ott nyilvánosan történő megintés, rosszalás, vagy dorgálás;

c) az ösztöndíj, esetleg más kedvezmények megvonása (a ministerium jóváhagyásától feltételezetten) és végül

d) a tanfolyamról való kizárás.

22. §.

A másodéves hallgatók a második tanév végén ezen szabályzat 23—28. §.-aiban megjelölt módon, gyógypaedagogiai képesítő vizsgálatra bocsáttatnak.

23. §.

Gyógypaedagogiai oktatásra képesítő szakvizsgálat évenként rendszerint egyszer, és pedig a tanév végén a siketnémák váci kir. orsz. intézetében tartatik a vallás- és közokt. ministerium által kifizűzött időben.

24. §.

Gyógypaedagogiai oktatásra képesítő vizsgálatot tehetnek oly okleveles nép- vagy polgári iskolai tanítók és tanítónők, továbbá középiskolai tanárjelöltek és tanárok, valamint végzett theologusok és lelkészek, a kik:

a) a gyógypaedagogiai tanítóképző-tanfolyamot, mint rendes tanfolyam-hallgatók megszakítás nélkül hallgatták, a colloquiumot sikerrel kiállották és a második tanévben valamely gyógypaedagogiai intézetnél kielégítő gyakorlati működést fejtettek ki, s egyebekben pedig megfeleltek az e szabályzatban előírt követelményeknek.

b) a kik bár körülményeiknél fogva rendszeresen nem hallgathatták ugyan a tanítóképző tanfolyam előadásait; de magánúton, önképzés alapján megszerezték a szükséges elméleti ismereteket. Az ilyenek az intézet igazgatója- és a tanfolyam előadói előtt, paedagogiai készütségüket személyesen tartoznak bemutatni; valamint a gyógypaedagogiai oktatás valamennyi ágában szerzett gyakorlati tevékenységüket igazolni.

Ily képesítéssel bírók azonban csak akkor nyerhetnek alkalmazást, ha a rendes képesített tanfolyamhallgatók elhelyezése után, állás betöltése még szükséges.

Gyógypaedagogiai oktatásra képesítő vizsgálatra nem bocsáttatnak, habár egyébként minden kelléssel bírnának is:

a) a kik bűnvádi kereset folytán vizsgálat alatt állanak, vagy bíróilag elítéltettek;

25. §.

b) a kiket valamely állásból, vagy a tanfolyamról fegyelmi úton mozdítottak el;

c) a kik valamely testi fogyatékoság, vagy hivatásbeli hiány miatt gyógypaedagogiai tanítói állásra alkalmatlanok;

d) a kik a képesítő vizsgálatot egy ízben már eredmény nélkül ismételték.

26. §.

A képesítő vizsgálat letehetését kérelmező folyamodványok az intézet igazgatóságánál, a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi ministerhez címezve, a második tanév végén legkésőbb április hó 15.-éig nyújtandók be. Az igazgatóság az ily kérelmeket a maga és az előadók testülete véleményének hozzácsatolásával az engedély megadása végett ugyan e hó végéig illetékes helyre felterjeszti.

E kérelemhez csatolandók a tanítóképző-tanfolyam első tanévi osztályvizsgálatáról szóló bizonyítvány, továbbá az illető igazgatóságtól nyert bizonyítvány, a hol a tanfolyam-hallgató a második tanévben gyakorlatilag működött.

27. §.

A gyógypaedagogiai oktatásra képesítő vizsgálat végrehajtásával felruházott vizsgáló-bizottság a kiküldött ministeri biztos elnöklete alatt, a tanítóképző-tanfolyam előadóiból és a dadogók és egyéb beszédhibákban szenvedők budapesti áll. tanfolyamának vezetőjéből áll.

28. §.

A képesítő vizsgálat, mely csakis magyar nyelven tehető le, elméleti- és gyakorlati részből áll. Az elméleti vizsgálat írásbeli és szóbeli. A vizsgálat valamely része, vagy tárgya alól csak az menthető fel, a ki az eddig érvényben állott szabályzatok értelmében a gyógypaedagogiai oktatás valamelyik ágára már képesítést nyert és erre vonatkozó oklevelét bemutatja.

29. §.

Az írásbeli vizsgán kidolgozandó tétel megállapíthatása végett, a tanfolyam előadóinak értekezletén hozott határozat alapján szerkesztett és a gyógypaedagogiai szakoktatás köréből merített 6 tétel

a vallás- és közokt. m. kir. ministerhez terjesztendő fel; melyek közül a minister három tételt kiválasztván, pecsét alatt leküldi az intézet igazgatójának s abból a jelöltek egy tételt, tetszés szerint dolgoznak ki. A képesítő vizsgálat ezen írásbeli tétel kidolgozásával kezdődik és zárt ajtónál folyik.

Az írásbeli vizsgálaton a vizsgáló-bizottság tagjai közül csak az előadók vannak jelen.

Az intézet igazgatója az írásbeli vizsgálat napjának reggelén a kidolgozandó tételt tartalmazó lepecsételt levelet a jelöltek előtt felbontja és a tételt kihirdeti.

A jelöltek azonnal megkezdik munkájukat, s azt ugyanaz nap esti 6 óráig befejezni kötelesek. A jelöltek az írásbeli vizsgálat megkezdésétől annak befejeztéig a vizsgáló-bizottság egy-egy tagja által felváltva folytonosan ellenőriztetnek.

A jelöltek az írásbeli vizsgára csupán írószereket vihetnek és munkaközben mással, mint az ellenőrző előadóval nem érintkezhetnek. A ki e szabályt netán áthágná, szóbeli vizsgálatra nem bocsáttatik.

A ki írásbeli dolgozatával elkészült, az munkáját a felügyeletet teljesítő előadónak átadja, a ki a benyújtás idejének pontos megjelölésével (napszak, óra, percz) ezt vezeti rá: „Átvettem N. N. a vizsgáló-bizottság tagja“.

30. §.

Az írásbeli dolgozatokat a vizsgáló-bizottság minden tagja köteles átolvasni és e jelzéssel: „láttam“ aláírni.

A jelöltek írásbeli dolgozatát a bizottság zárt értekezleten osztályozza. Az osztályozásnál az érdemjegyek ugyanazok, mint a colloquiumon.

A ki az írásbeli vizsgálaton elégtelen osztályzatot kap, az szóbeli és gyakorlati vizsgálatra nem bocsáttatik, hanem egészen új vizsgálatétel czéljából egy évre visszavetetik.

A ki a képesítő vizsgálaton egy- vagy két tárgyból elégtelen osztályzatot kap, a legközelebbi pótvizsgálatig visszavetetik; a pótvizsgálaton azonban csak ezen 1- vagy 2 tárgyból vizsgáltatik újra.

Ha azonban a jelölt 3- vagy 4 tárgyból kap elégtelen osztályzatot, akkor csak a tantestület javaslatára bocsátható esetleg egy év mulva újból vizsgálatra; mely esetben az egész vizsgálatot ismétli. Egyszernél többször, egyik esetben sem ismételtető a vizsgálat.

31. §.

A szóbeli vizsgálat, mely az írásbeli vizsgálatot követő 8 napon belül tartatik és a 7. §-ban körülírt valamennyi tantárgyra kiterjed, a vizsgáló-bizottság valamennyi tagjának jelenlétében folyik le és nyilvános.

A tanfolyam igazgatója a vizsgálandók névsorát a vizsgáló-bizottság valamennyi tagja számára az érdemjegyek bejegyzése végett összeállítja. Ezenkívül minden előadó kiírja a maga tantárgyából a fontosabb tételeket, s azokat a vizsgáló-bizottság elnökének átadja.

A jelöltet az elnök szólítja fel felelés céljából, és a kérdéseket is elsősorban ő, másodsorban pedig a vizsgáló-bizottság többi tagjai intézik hozzá. A feltett kérdést az illető szakelőadója fejtegeteti, a kinek tantárgyához tartozik a kérdés. Egy tantárgyból a jelölt legkevesebb 5, és legfeljebb 15 perczig felelhet. Ha az első kérdésre nem tudna kielégítően felelni, más kérdés intézendő a jelölthöz. Ha a második kérdésre sem tudna kielégítően felelni, a bizottság elnöke feladhat még egy harmadik kérdést is. Háromnál több főkérdés eredménytelensége esetén azonban egy tárgyból több kérdés a jelölthöz nem intézendő.

32. §.

A gyakorlati vizsgálat a vizsgázók számához képest közvetlenül a szóbeli vizsgálat után, vagy az ezt követő napokon tartatik meg. E vizsgálat tárgyát, mely főképen a siketnémák oktatására vonatkozik, de a vakok, hülyék, gyenge tehetségűek és beszédhibában szenvedők tanítására is kiterjeszhető, a vizsgáló-bizottság határozza meg.

A jelöltek tanításaik tervezetét szóbelileg adják elő. A jelölt a siketnémák és beszédhibában szenvedők valamelyik csoportját a tanításra kitűzött tárgyakból a vizsgáló-bizottság elnökének útastásához képest tanítja.

33. §.

A teljes vizsgálat befejeztével a vizsgáló-bizottság zárt értekezletet tart, melyen a bizottsági tagok feljegyzéseiket összehasonlítván, megállapítják minden jelöltnek végleges osztályzatát.

34. §.

A vizsgáló-bizottság egész eljárásáról jegyzőkönyvet vezet, melyet a bizottság minden tagja aláír. E jegyzőkönyvet a tanfolyam igazgatósága az összes írásbeli dolgozatok csatolásával jóváhagyás végett a vallás- és közokt. m. kir. ministerhez felterjeszti.

35. §.

A vizsgálati jegyzőkönyv jóváhagyása után nyert érdemjegyek a képesítő vizsgálat anyakönyvébe bevezettetnek, melyet a tanfolyam igazgatója aláír és lepecsétel.

36. §.

A képesíthetőnek talált jelölt gyógypaedagogiai oktatásra képesítő oklevelet nyer, mely az anyakönyvben foglalt érdemjegyek alapján állíttatik ki. Az oklevél szövege a következő:

Anyakönyvi szám . . .

Képesítő-oklevél.

(2 kor. bélyeg). N. N. okl. . . . úr, a ki született . . . évi . . . hó . . . n . . . vallású, az 1902. évi 28474. sz. vallás- és közokt. ministeri rendelettel kiadott szabályzat értelmében a gyógypaedagogiai oktatásra képesítő vizsgálatra bocsájtatván, alulírott vizsgáló-bizottság által következőleg minősítettet:

- I. Írásbeli vizsgálatának eredménye . . .
- II. Szóbeli vizsgálatának eredménye;
 1. A beszédszervek és az összes érzékszervek boncz- és élettanából . . .
 2. A phonetikából . . .
 3. A tüzetes magyar nyelvtanból . . .
 4. A siketnémák neveléstanából . . .
 5. A siketnémák oktatásának módszertanából . . .
 6. A vakok neveléstanából és oktatásuk módszertanából . . .
 7. A hülyék és gyengetehetségűek neveléstanából és oktatásuk módszertanából . . .
 8. A gyógypaedagogiai oktatás történelméből és irodalmából . . .
 9. A beszédhibák kezeléséből . . .

III. Gyakorlati vizsgálatának eredménye : . . .

Minélfogva fentnevezett a siketnémák, vakok, hülyék, gyenge-
tehetségűek oktatására és hibásbeszédűek kezelésére képesítettnek
nyilvánítatik.

Kelt Váczon . . . évi . . . hó . . . n . . .

A vizsgáló-bizottság tagjai :

37. §.

A gyógypaedagogiai szakképesítő-tanfolyamot végzett és gyógy-
paedagogiai oktatásra képesítő oklevelet nyert egyéneknek gyógy-
paedagogiai intézetben való alkalmazására nézve az állam nem vállal
kötelezettséget; valamely más államilag szervezett állás betöltése
esetén azonban lehetőleg előnyben részesül oly folyamodók fölött,
a kik a gyógypaedagogiai tanítói oklevéllel nem bírnak.

Az így kinevezett egyének, ha később esetleg valamely gyógy-
paedagogiai intézethez kinevezetnének, más nyilvános tanintézetnél
töltött szolgálati éveik gyógypaedagogiai intézetben töltött évek gya-
nánt tekintetnek.

38. §.

Jelen szabályzat kibocsátásával a gyógypaedagogiai oktatás
egyes ágaira való képzés tárgyában eddig érvényben volt szabály-
zatok hatályon kívül helyeztetnek.

Az 1902. évi május 5.-én kelt, 28474. sz. min. rendeletben
meghagyatott az igazgatóságnak, hogy a tanfolyam részletes tan-
anyagát (jegyzeteket) elbírálás végett mielőbb terjeszse fel. Az
igazgatóság ebbeli megbízásában eljár, amennyiben u. a. évi
jún. 22.-én kelt, 14. t. sz. alatt felterjesztette az előadók által össze-
állított és gépírással sokszorosított következő tananyagot:

1. Bezető jegyzetek a módszertanhoz és tantervhez. Össze-
állította Borbély Sándor.

2. Siketnémák élet-, lélek- és neveléstana. Összeállította
Klis Lajos.

3. Siketnémák és vakok oktatásának és irodalmának története.
Összeállította Klis Lajos.

4. Hülyék neveléstana; módszertan, szerveztan és okt. törté-
nelem. Összeállította Berinza János.

5. Boncztan. Összeállította Dr. Csáky Tivadar.

6. Beszédgyógyítástan. Összeállította Gácsér József.

Az említett felterjesztésben megjegyzi az igazgatóság, hogy a

Az előadó
tanárok
jegyzetei.

phonetikai ismeretek közlésére a *Balassa József-féle „Phonetika elemei“* című könyv, a nyelvtani tudnivalókra pedig segédeszközül a *Király Pál-féle „Rendszeres nyelvtan“* és az *Ihász Gábor-féle „Nyelvtan“* használtatik, mely segédkönyvek mellett még külön jegyzeteket is készítenek a hallgatók. A dadogás gyógyítására vonatkozó ismeretek előadásánál megfelelő módosítással Roboz Józsefnek „A dadogás gyógyítása“ című könyve használtatik. A vakok élet-, lélek- és neveléstanát, valamint oktatásuk módszertanát Herodek Károly előadó az idő rövidsége miatt még nem állíthatta egybe, de a jövő évben az erre vonatkozó jegyzetek is elkészülnek, addig pedig a Herodek-féle „Közérdekű tudnivalók a vakokról“ című füzet szolgál tankönyvül.

Gyógypaedagogiai kiegészítő vizsgálat.

A minister 1902. febr. 17.-én 11660. sz. alatt elrendelte, hogy: Tanári állásra ezentul csak az tarthat számot, a ki a gyógypaedagogiai tanítóképző-tanfolyam összes tárgyaira képesítést szerz. Ezenfelül köteles az illető a tanítóképző-tanfolyam előadói részére az 1898. évi 29340. számú elvi elhatározásában megállapított képesítést megszerezni. Az utóbbi képesítőre a tanerők csupán az áll. költségvetésben rendszeresített új tanári állások számának arányában bocsájtanak. A vizsgálatra bocsájtandókat illetőleg a szolgálati idő, a minősítési táblázat, irodalmi működés, és az ügy fejlesztése érdekében szerzett egyéb érdemek alapján, a szaktanács tesz javaslatot.

A minister u. a. évi 29206. és 22950. számú rendeletei értelmében hatályon kívül helyezvén az előadó-tanári képesítésre vonatkozó útasítását, az előbbi rendeletnek csupán a gyógypaedagogiai kiegészítő vizsgálatra vonatkozó része maradt érvényben. Ebben az értelemben már többen tettek vizsgálatot. (L. „5. Szakvizsgálatok C.“)

4. Siketnémák hitoktatóinak képesítése.

E tárgyban az 1901. évi 694. számú ministeri rendelet intézkedik, melynek szövegéből a következő sorokat közöljük, mint a melyek teljes tájékoztatást nyújtanak ez ügyben :

„A gyógypaedagogiai szaktanács m. é. decz. hó 27.-én tartott üléséből 7. sz. a. kelt felterjesztésére a siketnémák hitoktatásának rendezése tárgyában a következő útasításokat adom: Minthogy a siketnémák eredményes hitoktatásához nem csupán hittani, de általános paedagogiai és a siketnémák különleges oktatási módszerének ismerete feltétlenül szükséges ; ennélfogva a siketnémák iskolái-

ban és intézeteiben hitoktatási minőségben is első sorban oly egyének alkalmazandók, kik siketnémák oktatására képesítve vannak.

A mennyiben egyházi egyén mutat fel ily képesítést, melyet működése helyén az illető iskola igazgatójának útmutatása mellett önképzés útján is megszerezhet, — feltétlenül ily egyházi férfiú részesítendő első sorban hitoktatói megbízatásban. *Tartozik azonban az illető tényleges alkalmaztatását megelőzőleg az intézet, vagy iskola vezetőjéből és legidősebb tanárából, vagy tanítójából álló bizottság, valamint az általam e célra kiküldendő biztos előtt, siketnémák oktatására való képességéről, illetve phonetikai, a siketnémák neveléstani és módszertani ismereteiről, valamint gyakorlati tanításbeli ügyességéről tanúságot tenni.* Ezen bizottság jelen rendeletemre való hivatkozással részére bizonyítványt állít ki, melynek alapján az illető hitoktató képesítettnek nyilvánítatik siketnémák iskoláiban vagy intézeteiben való hitoktatói működésre.

A siketnémák hitoktatására képesítő vizsgálat tételeit, valamint a vizsgázottak részére kiállítandó bizonyítvány szövegét 1901. évi júl. 24.-én 49987. számú rendelettel hagyta jóvá a minister.

Ebben az értelemben az intézetnél működő hitoktatók közül már többen tettek szakvizsgálatot. (L. „5. Szakvizsgálatok. D.“)

5. Szakvizsgálatok.

A) Siketnémák oktatására képesítő szakvizsgálatot tettek :

a) az 1879. évi 19383. sz. rendelettel kiadott szabályzat értelmében :

1880. okt. 4.-én.

1. Bogányi Gyula, 6 éven át tanárjelölt, 2. Ulrich Géza, 2 éven át díjtalan gyakornok, 2 éven át pedig tanárjelölt.

1883. jún. 27.-én.

3. Együd Lajos, 4. Scherer István, másodéves tanárjelöltek.

1885. nov. 14.-én.

5. Berencz Mihály, az újfuttaki siketnéma-tanfolyam vezetője.

1886. jún. 28.-án.

6. Rosenberg (Roboz) József, a siketnémák aradi iskolájának vezetője.

1888. febr. 4.-én.

7. Berinza János, 8. Kaán János, másodéves tanárjelöltek.

1890. jún. 16.-án.

9. Klinda Kálmán, 10. Nécsey János, 11. Balázs Józsa, 12. Gogola Margit, másodéves gyakornokok, 13. Frimm Antal, budapesti magán siketnéma-iskola tulajdonos.

1891. jún. 13.-án.

14. Elias Jakab, a siketnémák temesvári iskolájának tanítója.

1892. jún. 22.-én.

15. Paull István, váczyi egyintézeti tanító, 16. Borbély Sándor, másodéves gyakornok.

1893. jún. 24.-én.

17. Moussong Pál, másodéves gyakornok.

1893. decz. 21.-én.

18. Lustig Emma, az izr. siketnémák budapesti orsz. intézetének tanítónője.

1894. jún. 20.-án.

19. Gácsér József, a siketnémák kolozsvári intézetének másodéves gyakornoka, 20. Klis Lajos, a siketnémák temesvári intézetének tanítója, 21. Nagy Péter, a siketnémák kolozsvári intézetének másodéves gyakornoka, 22. Spuler (Zádor) András, a budapesti paedagogiummal kapcsolatos siketnéma gyakorló-iskola másodéves gyakornoka, 23. Stanczel János, a siketnémák temesvári intézetének gyakornoka.

- b) Az 1895. évi 40295. számú ministeri rendelettel kiadott szabályzat értelmében :

1895. jún. 15.-én.

24. Hertilla Szilárd, a siketnémák temesvári intézetének másodéves gyakornoka, 25. Németh László, harmadéves gyakornok.

1896. jún. 13.-án.

26. Mlinkó István, 27. Herodek Károly, 28. Szoffrid József, másodéves gyakornokok, 29. Váradi Zsigmond, a budapesti izr. hitközségi elemi iskola óraadó tanítója, 30. Wentzel József, temesvári közs. tanító.

1896. okt. 13.-án.

31. Medved József, 32. Susnic József, a zágrábi siketnéma-intézet tanítói.

1897. május 29.-én.

33. Bihari Károly, 34. Válek János, tanfolyam-hallgatók, 35. Ország Ferencz, a hülyék budapesti intézetének tanítója.

1898. jún. 11.-én

36. Hercsuth Kálmán, másodéves tanfolyam-hallgató, 37. Klug Péter, temesvári közs. tanító.

1899. jún. 24.-én.

38. Palatinus Károly, 39. Höbler Rezső, 40. Völker József, másodéves tanfolyam-hallgatók.

1900. jún. 28.-án.

41. Schnellbach Ferencz, másodéves tanfolyam-hallgató.

1901. jún. 25.-én.

42. Deschenszky Ferencz, 43. Kabán József, 44. Kegler Ferencz, 45. Markovics Árpád, 46. Szabados Ödön, 47. Szabady Géza, másodéves tanfolyam-hallgatók.

B) Gyógypaedagógiai oktatásra képesítő szakvizsgálatot tettek az 1902. évi 28474. sz. rendelettel kiadott szabályzat értelmében:

1902. jún. 27.-én.

48. Kleits János, 49. Horváth Pál, 50. Kondra Mihály, 51. Ehling Jakab, másodéves tanfolyam-hallgatók. 52. Medgyessy János, a siketnémák budapesti áll. iskolájának tanítója, rendkívüli tanfolyam-hallgató.

C) Az 1902. évi 11660. sz. ministeri rendelet értelmében a gyógy-paedagogiai kiegészítő vizsgálatot letették:

1902. jún. 27.-én.

53. Caprariu György, 54. Ellenbach Mátyás, a képezhető hülyék és gyengeelméjűek budapesti m. kir. intézetének tanítói, 55. Klug Péter, a siketnémák szegedi intézetének vezetője.

1902. szept. 9.-én.

56. Markovics Árpád, 57. Palatinus Károly. 58. Stantzel János, 59. Zádor Endre, 60. Völker József, 61. Wentzel József.

1902. szept. 11.-én.

62. Bihari Károly, 63. Hercsuth Kálmán, 64. Kegler Ferencz,

D) Az 1901. évi 694., illetve a 49987. sz. ministeri rendelet értelmében hitoktatói szakképesítő vizsgálatot tettek:

Vácson, 1901. jún. 25.-én.

65. Sommer Gyula, váczi ág. h. ev. lelkész, intézeti hitoktató.

Vácson, 1902. jún. 27.-én.

66. Kontur László, róm. kath. lelkész.

Temesvárott, 1902. jún. 21.-én.

67. Eckstein Mór, aradi izr., 68. Görlich Flóris, temesvári r. kath., 69. Lövinger Miksa, temesvári izr., 70. Uray Sándor, aradi ref. hitoktatók.

6. Előadók.

A tanítóképző-tanfolyam egyes tantárgyainak előadói időközben következőleg változtak:

Phonetika: Krenedits Ferencz 1889—1891. — Együd Lajos 1891—1899. — Borbély Sándor 1899 óta.

Siketnémák élet-, lélek- és neveléstana: Vida Vilmos 1889—1892. — Pivár Ignác 1892—1895. — Roboz József 1895—1897. — Klis Lajos 1897. óta.

Siketnémák oktatásának módszertana: Taritzky Ferencz 1889—1895. — Borbély Sándor 1895—1897. — Roboz József 1897—1899. — Borbély Sándor 1899. óta.

Siketnéma-oktatás történelme és irodalma:)* Scherer István 1889—1892. — Berinza János 1892—1897. — Moussong Pál 1897—1898. — Roboz József 1898—1899. — Klis Lajos 1899. óta.

Boncztan: Dr. Csáky Tivadar 1895. óta.

Tüzetes magyar nyelvtan: Borbély Sándor 1900. óta.

Dadogók és egyéb beszédhibákban szenvedők oktatásának tanmódja: Gácsér József 1900. óta.**)

Vakok élet-, lélek- és neveléstana, valamint oktatásuk módszertana: Pivár Ignác 1900—1902. — Herodek Károly 1902. óta.

*Képezhető hülyék és gyengeelméjűek, továbbá a gyengeetehetsé-
güek élet-, lélek- és neveléstana, valamint e fogyatékosok oktatásá-
nak módszertana:* Berinza János 1900. óta.

*) 1900. óta e tárgy így egészítettett ki: „tekintettel a képezhető hülyék és gyengeelmé-
jűek, valamint a gyengeetehetségűek és vakok oktatásának és irodalmának történeti fejlődésére.“

**) Az 1901. szept. 26-án kelt, 67163. sz. min. rendelet értelmében köteleztetett G., hogy
tananyagát a dadogók és egyéb beszédhibákban szenvedők áll. tanfolyamának tananyagához alkal-
mazza, mert csak ez esetben jogosíthatnak a gyógypaedagogiai képezítő oklevelek dadogók és
egyéb beszédhibákban szenvedők gyógyító tanfolyamainak tartására.

Hazai siketnéma-oktatásügyünk általánosítása.

1. Az általánosítást célzó javaslatok és intézkedések 1802-től 1898-ig.

Számos adat igazolja, hogy szakembereink az első hazai siketnéma-intézet létesítése óta egészen napjainkig mindenkor elengedhetetlen kötelességüknek tartották arra törekedni, hogy a társadalom és az illetékes hatóságok figyelme a magyar siketnémák elhagyatott ügyére tereltesse, s számukra elegendő intézet állíttassék fel.

Noha e tekintetben kézzelfogható eredményeket úgyszólván csak az alkotmányos korszak visszaállítása utáni időkben találunk — a midőn a magyar közoktatási kormány célszerű intézkedései és hathatós támogatása mellett kezdtek a siketnéma-iskolák és intézetek szaporodni — mindamellett történeti szempontból nem érdektelen legalább főbb vonásokban megismerni a régebbi idők e nemű törekvéseit, illetve az általánosítás történeti fejlődését.

1805-ben az igazgatóság 28. sz. alatt folyamodványt intézett Ő Felségéhez, melyben kéri az intézetnek Váczról Budára, vagy Pestre történő áthelyezését, mert szerinte: „Pest és Buda központi helyek lévén, ott sok idegen megfordul, tudomást vesz az intézet létezéséről *s ha ezektől segítséget várni nem is lehet, de hírét viszik az intézetnek, a mi buzdítólag hat*“. Ugyanez a kérelem 1807-ben megújított.

Midőn Schwarczer Antal igazgató 1826. szept. 10.-én a helytartó-tanácshoz intézett felterjesztésében bemutatta „Lehrmethode“ című művének kéziratát és azt kinyomatásra ajánlotta, javaslatát azzal indokolta, hogy „*ez a mű esetleg új intézet felállítására ösztönöz, a mi nagy haszon*“.

A „Lehrmethode“ 1828. aug. 31.-én a siketnémák oktatásügyének általánosítása és legalább az előképzettség megszerzése czéljából a kerületi igazgatóknak ajánljatik.

Az intézetnek Pestre helyezése javasoltatik.

A Schwarczer-féle Lehrmethode az általánosítás szolgálatában.

A múlt század 30-as éveiben Ausztriában Czech Ferenc Hermann, a bécsi cs. kir. intézet hitoktatója fejtett ki nagy tevékenységet a siketnémák oktatásának általánosítása terén. Nézete az volt, hogy a papokat és tanítókat a központi intézetekben tartandó nyári tanfolyamokon meg kell ismertetni a siketnéma-oktatás módszerével. Az így kiképzettek vezetése mellett minden nagyobb körületben úgynevezett pótló iskolák (eszternatusok) állítandók a környékbeli siketnémák számára. A kik pedig ily módon siketnémák oktatásával foglalkoznak, azok állami jutalmat nyerjenek. Hogy az általánosítás ezen módja még inkább elterjedjen, a követendő módszert leírta e czímen: „*Versinnlichte Denk- und Sprachlehre mit Anwendung auf die Religions- und Sittenlehre und auf das Leben. Wien, 1836*“. Czech e gazdagon illusztrált 3 kötetes munkáját Európa valamennyi államának megküldötte. Így került a jelzett mű 1840-ben a magy tud. akadémiához is azzal az ajánlattal, hogy a képek részablái ingyen átengedtetnek, ha az magyarra lefordíttatnék. Az akadémia e művet az ajánlattal együtt kiadta véleményezésre Nagy Lipótnak, a váci intézet akkori igazgatójának és felhívta őt, hogy különösen arra nézve nyilatkozzék, vajjon e mű lefordítása és kiadása megkönnyítené-e a siketnéma-oktatás terjesztését? Nagy Lipót az internatusi nevelés híve lévén, a siketnéma-oktatásnak a Czech-féle tervezet szerinti általánosítását nem helyeselte s e helyett rendes intézetek létesítését ajánlotta, melyeknek tanerői a váci intézetben képeztetnének ki. Így elmaradt a Czech-féle módszertan lefordítása.

Czech munkájának magyarra fordítása.

Abban az időben a váci intézettől függetlenül 5 kisebb magán-iskola keletkezett a siketnémák számára és pedig *Liptószentmiklóson, Fehértemplomban, Pozsonyban, Erzsébetvárosban és Budapesten*. (Lásd bővebben „**Szórványos siketnéma-oktatási kísérletek**“ cím alatt!)

5 új iskola.

A cs. udvari tanulmányi bizottságnak az általánosítás érdekében az ausztriai tartományok fővárosaihoz intézett 1842. évi jún. hó 14.-én kelt, 3771/1041. számú rendeletét a helytartó-tanács 1846-ban közölte a váci intézet igazgatóságával. E rendelet német eredeti után fordítva a következőleg szól:

A helytartó-tanács rendelete az általánosítás tárgyában.

„Ő felsége folyó évi június hó 11.-iki legfelsőbb elhatározásával megengedni kegyeskedett, hogy az Alsó-Ausztriát illető intézkedések a többi tartományokban is alkalmaztassanak.

Ennek folytán a következő legfelsőbb rendelkezések pontos megtartása kívántatik.

1. Mint a siketnémák bécsi intézetében gyakorlatban van, úgy a siket-

némák összes többi intézeteiben is tartassanak előadások a siketnémák oktatásáról, mely előadásokon minden theologusnak és tanítójelöltnek szabadságában állandó részt venni oly célból, hogy magát siketnéma-tanítóvá kiképezhesse. Az intézet igazgatója és katechetája köteles minden jelentkező egyénnek teljes buzgósággal kellő felvilágosítást nyújtani.

2. Tekintettel azon helyeken levő theologiai tanintézetekre, hol siketnémák számára intézetek nincsenek, felszólítandók az ordinariatusok, hogy oly papi tanítókat, kik előzetesen, valamely jól szervezett siketnéma intézetnél a siketnémák oktatásának tudományát elméletileg és gyakorlatilag megszerezték, bizzanak meg azzal, hogy ezek illő remunerációért, az önkénytelenül jelentkező theologusoknak és tanítójelölteknek előadásokat tartsanak.

3. Miután a siketnémák oktatására irányuló ezen előadásoknál a hallgatók gyakorlati kiképzésére szükséges leendő siketnéma iskolákat is felállítani; azért a magánjótékonyok igénybevételével kell az ilyenmű kis iskolák létesítéséről gondoskodni; a kivétel módja a tartományi főváros részéről alapos megfontolás tárgyává teendő.

4. A papság felkérendő, hogy nyilatkozzék az iránt, vajjon közülök egyik, vagy másik nem talál-e útát, módot arra, hogy a siketnémák részére kis iskolák alapíttassanak és tartassanak fenn.

5. A vidéki egyházközségek papsága és a falusi tanítók rendeltetileg felhívandók, hogy a képezhető, de intézetbe, vagy szakiskolába fel nem vett siketnémák szellemi kiképzését tehetségük szerint maguk végezzék. E végből az iskolakerületi felügyelők útásítatnak, hogy látogatási jelentéseikben pontos adatokat szolgáltatassanak a kerületeikben levő siketnémák számáról, képezhetőségéről és azok tényleges kiképzéséről, melyekből a további szükséges intézkedések, dicséretes, jutalmak foganatosítására, stb.-re tájékozódás legyen nyerhető.

6. Azon tanítók részére, kik különös gondot és fáradságot fordítanak a siketnéma gyermekek oktatására és magukat szorgalmuk és ügyességük által kiűntetik, a körülményekhez képest elismerés nyújtandó, vagy jutalom ajánlandó fel az iskolaalapról.

Az intézet akkori igazgatója *Kollonits* Antal a Czech-féle javaslatok alapján készült ezen rendeletet alkalmul használta arra, hogy az intézetnek Pestre leendő áthelyezését újból kérelmezze, mert ugymond: „*csak ott lehetne a kívánt előadásokat megtartani.*“ Ebbeli kérelmével azonban ő nem járt szerencsésebben, mint elődje.

Kollonitsnak a siketnéma-oktatásügy általánosítását célzó ebbeli javaslatához az 1848-diki tanügyi kongresszus is hozzájárult, a mit az alábbi közlemény bizonyít:

1. A siketnéma gyermekek nevelésének is az lévén a célja, hogy e szerencsétlen növényekből erkölcsös, értelmes és vallásos embereket képezzünk, gondoskodnunk kell: 1-ször arról, hogy a siketnémák szellemi erői felébresztessenek és minél inkább kiképeztesse- nek; másodszer pedig arról, hogy még a legszegényebb sorsú siket-

Az 1848. tan-
ügyi kon-
gresszus. Az
intézet Pestre
helyezése ne-
gyedszer ja-
vasoltatik.

némák is elsajátíthassanak valamely olyan ügyességet, mesterséget, avagy művészetet, még pedig testi épségüknek és egészségüknek megóvása mellett, a mely biztosíthatja jövőjüket és képesítheti őket honpolgári kötelességeik teljesítésére. Eme nemzeti és emberbaráti feladatok megoldása érdekében szükséges :

a) Hogy az ide s tova félszázad óta szép sikerrel működő vácsi siketnéma intézet iránt való érdeklődés minél szélesebb körben felébresztessék és hogy ezen intézet működésével a néptanítók minél alaposabban megismerkedjenek.

b) Hogy a kiseddóvó- és tanítóképző intézetek növendékeiket a siketnéma-oktatás módszerének lényegébe beavassák, hogy így azok az életbe kilépve képesek legyenek a velük egy helységben lakozó siketnéma-gyermekek ébredező szellemét addig is észszerűen gondozni, mígnem őket valamely rendszeresen vezetett siketnéma nevelő-intézetbe el lehet helyezni.

2. Óhajtandó, hogy az oly városokban, a melyekben kiseddóvó, avagy tanítóképző intézetek léteznek s esetleg létesülni fognak, siketnéma-iskolák is szerveztessenek, hogy így a kiseddóvó- és tanítóképző-intézetek növendékei magukat a siketnémák oktatásmódjában gyakorlatilag is kiképezhessék.

3. A siketnéma-oktatás mintaiskolájául a vácsi siketnéma-intézet szolgáljon, a melyben arról is kell gondoskodni, hogy azok a tanítók, akik egészen a siketnéma-ügy szolgálatába kívánnak lépni, a lehető legtökéletesebb szakszerű kiképzetésben részesülhessenek.

4. A siketnéma-ügy érdekében kívánatos, hogy a siketnéma-intézet Váczról—Budapestre helyeztessék át; mert itt könnyebb szerrel lehet arról gondoskodni, hogy az intézet növendékei a nekik megfelelő iparágokban és művészetekben kiképeztessenek. Ezenkívül az áthelyezés mellett szól először az, hogy a fővárosban az egyetem orvos-tanári kara is könnyebben megadhatja az egyes nehezebb esetekben a szükséges felvilágosításokat és útmutatásokat az intézeti oktatóknak, nevelőknek; másodsor pedig az, hogy van már is a fővárosban a papnevelő intézeten kívül tanító- és kiseddóvó-képző-intézet is és így ott sokkal több oly, a nevelésre és tanításra hivatott egyén ismerkedhetnének meg könnyű szerrel a siketnéma nevelés-ügy lényegével, mint Váczot.

5. Miután e hazában 8000 siketnémánál is több található, szükséges, hogy az Országgyűlés törvényhozás útján rendezze a siketnémák nevelésügyét.

Ezt a javaslatot a vakok nevelésére vonatkozóval együtt 1848 június 23-án tárgyalta és fogadta el a kongresszus. Beterjesztették pedig Hoványi János és Kolonics Antal, mint a jótékonyági intézetek ügyében fáradozó albizottság tagjai.

Ezen javaslatok azonban az akkori politikai viszonyok miatt eredménynyel nem jártak. Nemcsak hogy új intézetek nem létesültek, de sőt a váci intézet kivételével a fentebb említett 5 magániskola is megszűnt.

1853. évi decz. 6.-án kelt, 136. számú felterjesztésében az igazgatóság ismét megkísérelte az intézetnek Pestre való áthelyezését javasolni. Erre a helytartó-tanács 1854. márcz. 2.-án kelt, 23303. számú leiratában azt felelte, hogy a mennyiben az intézet reorganisatiója csak rövid idővel azelőtt ejtetett meg,*) mely alkalommal a fenti kérdés is tárgyalatott, a javaslat jelenleg nem teljesíthető.

Előadások a siketnémákról a pesti képezdében és papnevelésében.

Ez időtől kezdve az általánosításra irányult törekvések természetesen többnyire összesnek a szaktanörképzésre vonatkozó intézkedésekkel.

Így 1859-ben *Venus* Sándor, a bécsi cs. kir. siketnéma-intézet igazgatója rendeltetett Pestre a tanítóképző-intézethez, hogy ott a tanító-jelölteknek előadásokat tartson a siketnémák oktatásáról. Hasonló célzattal tartottak előadásokat az 1867—68. tanév folyamán *Gaál* Miklós intézeti hitoktató a pesti központi papnevelésben, *Fekete* Károly tanár pedig a pesti kath. tanítóképezdében. (L. Taneröképzésünk cz. alatt!)

Javaslat a Nagyváradon létesítendő fiók-iskola tárgyában.

Zsigmondovits Mihály igazgató 1872. évi 224. számú felterjesztésében részletes javaslatot mutatott be a siketnéma-oktatás tárgyában. Ebben azt ajánlja, hogy addig is, míg az ország több részén rendes intézetek volnának felállíthatók, egyelőre kísérletképen a nagyváradai tanítóképezdével kapcsolatban fiók-iskola létesítendő 10 siketnéma növendékkel. Ebben az iskolában a képezdei növendékek megismerkedhetnek a sajtyszerű tanmóddal s annak idején, mint állomást nyert tanítók a népiskolában előkészítő-oktatást nyújthatnának a községükbeli siketnémáknak. Az oktatás egyöntetűsége céljából tovább azt javasolja, hogy a fiók-iskola a váci intézet felügyelete alá helyeztessék s innen küldessék ki a tanerő, a ki a siketnémák oktatása mellett a módszerből előadásokat tartana a képezdei növendékeknek. Végül a létesítendő fiók-iskola részletes

*) Kovács Pál 1851-ben megbízott az intézet reorganisálásával, miről részletes jelentést terjesztett a helytartó-tanács elé.

költségvetését mutatja be, melyszerint annak felszerelése 200 frtba, évi fenntartása pedig a növendékek eltartási díját, a tanerő fizetését és az iskolai helyiség bérösszegét is beleszámítva 2800 frtba kerülne.

E felterjesztésnek foganatja csak 1887-ben kezdett lenni, a mikor e tárgyban a közoktatásügyi kormány véleményes javaslat-tételre szólította fel a tanító- és tanítónő-képezdek igazgató-tanácsait és intézetünk igazgatóságát is.

Fekete Károly akkori igazgatónak erre vonatkozó javaslata így hangzik: „Tekintve a siketnémák oktatásának nehézségeit, az erre vonatkozó tanmód csak több évi tanulmányozás s gyakorlat által sajátítható el alaposan. Ez okból rövid határidejű póttanfolyamok nem célravezetőek. Sikeresen csak úgy nyerhet elterjedést a siketnémák oktatása, ha a váczi intézet egyúttal képezde gyanánt is használnák, hol jó eredménnyel képezdeket végzett fiatal emberek két évig elméletileg s gyakorlatilag tanulmányozván a tanmódot, közülök a legkitünőbbek az országban, annak bizonyos körökre osztandó részeiben már létező s központok gyanánt kijelölendő néhány tanító-képezdekben, külön tanszék felállítása által útmutatásokat adhatnának a képezdei tanulóknak arra nézve: mikép taníttassanak a siketnémák a népiskolákban. Ehhez megkívántatnék még az is, hogy környékbeli siketnémákat is oktassanak, miáltal kezdetét vehetné egyúttal a siketnémák iskoláinak az intézeteknél célszerűbb és sokkal olcsóbb felállítása úgy, mint ez most általában Nemetországban történik. Ezáltal legsikeresebben elérnének azon cél is, hogy a siketnémák oktatása a népiskolákra is kiterjesztessék. Nagy előrehaladást tanúsítana az, ha ily rendszer által — két év elteltével — egyelőre legalább *Kolozsvárott, Kassán, Sopronban, Pécsen s Aradon, vagy Temesvárott* a tanítóképezdekben előadások tartatnának. Így hazánk bizonyos zónákra arányosan felosztva, külön területeken központokkal bírna, hol a siketnémák oktatása gyökereket verne, honnan az illető környékre elágaznék s évről-évre nagyobb tért foglalna“.

A miniszter azonban a váczi intézet igazgatóságának javaslatától eltekintve a képezdei igazgató-tanácsok abbéli véleményét fogadta el, hogy egyelőre kísérletképen egy-két tanító-képezdei tanár küldendő néhány hétre Vácra a módszernek elsajátítása céljából oly útasítással, hogy az illetők azután állomáshelyeiken a képezdei növendékeknek e tárgyból előadásokat tartsanak.

Ily alapon egyelőre a *pozsonyi* állami tanítónő-képezdekben és a *nagykőrösi* ref. tanító-képezdekben történtek kísérletek. Az előbbiből

Könyökiné, Latzkovits Ida tanítónő, az utóbbiból pedig *Losonczy László* tanár küldetvén Vácra a siketnémák oktatásához szükséges tudnivalók elsajátíthatása céljából.

Minthogy oktatásügyünk illetén módon való népszerűsítése nem járt a remélt sikerrel, más képezdében nem is történt hasonló kísérletezés.

Új iskolák ke-
letkezése.

A mint az előadottakból láthatjuk, a 70-es években az általánosításra irányult törekvések nem mutatnak fel kellő eredményeket. Ez időben csak egy új intézet keletkezett, t. i. az *izr. siketnémák budapesti intézete*. Csakhogy az említett intézet létesítésében a fent ismertetett mozgalmaknak legfeljebb annyi részük lehetett, hogy ezen intézet alapítójának, Fochs Antalnak figyelmét általában a siketnémák oktatásügyére terelték.

Kézzel fogható eredményeket csak a 80-as években találunk. Ekkor keletkeztek ugyanis a *temesvári, aradi, kaposvári* és *kolozsvári* siketnéma-intézetek; továbbá az *újfuttaki* és *budapesti* magániskolák.

Ezeket az eredményeket főképen az 1879. évi 19383. számú ministeri rendelettel kibocsátott „Ideiglenes útasítás“-nak és Fekete Károly igazgató buzgólkodásának, különösen pedig a kormány újabb intézkedéseinek tulajdoníthatjuk.

Fekete Károly javaslata az általánosítást illetőleg.

Fekete Károly igazgató a siketnémák oktatásának általánosítása tárgyában az intézet 1881—82. évi értesítőjében figyelemre méltó indokolással hosszabb tervezetet tett közzé, melyből kivonatossan ezeket közöljük:

1. Ne nagyszabású intézetek, vagy iskolák állíttassanak fel. Elegendő, ha kezdetben egyelőre 8—10 növendék foglal bennök helyet.

2. Egy tanító választandó s díjazandó, ki tanképesítő oklevéllel ellátva, a *siketnémák kir. intézetében Váczon két évi tanfolyam alatt, a siketnémák oktatásának tanmódját s módszerét elméletileg, valamint gyakorlatilag is tanulmányozván: ezekből sikeresen szabályszerű vizsgát letenni*, s ennek alapján oklevéllel ellátva, midőn az illető intézetben, vagy iskolában alkalmazást nyer, feladatának kellően megfelelni képes legyen.

3. Szükséges egy helyiség tanteremmel s lakással a tanár részére, ha iskola állíttatnék fel bejáró tanulók használatára; ha pedig bennlakó növendékek részére szerveztetnék egy intézet, ez egy háló- s egy étkezési szobával lenne kibővíthető.

Mindez nem kerül felette nagy költségbe!

Ahol csak iskola van : ott a tanulók egyes családoknál helyeztetnek el, épen úgy, mint az ötérezékü gyermekek.

Ahol intézet állíttatik fel bennlakó növendékekkel : ott ezek vagy mérsékelt évi fizetésért, vagy ingyen alapítványi helyre vétetnek fel.

A szükséges költségek fedezése e célra alakítandó egyletek útján : adakozások, évi járulékok, jóczélú előadások s ünnepélyek rendezése, alapítványok, hagyományok s több efféle jövedelmi források által eszközölthetnének. A kezdeményezést egyházi, vagy világi főurak, törvényhatósági főnökök, tanfelügyelők, városok polgármesterei, pénzügyintézetek, vagy más jövedelmező vállalatok elnökei, részvényesei; társulatok, vagyonos egyének stb. vehetnék kezeikbe. Szerinte intézetek volnának létesítendőek egyelőre legalább Erdélyben s az ország négy kerületében a *legkiválóbb központot képező nevezetesebb városokban, különösen ott, hol képezdek vannak, hol egyes szorgalmasabb tanulók, kik hivatást s hajlamot éreznek magukban a siketnémák oktatása iránt, a megkivántató tanmódot csak szabad óráikban, de nem mint kötelezett tantárgyat, tanulmányozzák s ha népiskolákban alkalmazást nyernek, az esetleg tartózkodásuk helyén található siketnémákat képezhetnék, vagy legalább az intézetbeni felvételre előkészíthetnék*; de már mint képezdei tanulók is, amennyiben netalán tehetik, ügyszeretettől serkentve szabad óráikban — megfelelő díjazás, vagy ellátás fejében — segítkezhetnének is az intézetben, vagy iskolában a családiás nevelésben.

Fekete Károly 1869. aug. 28.-án még mint tanár felvetette volt a váci intézet decentralisálásának kérdését s azóta mint igazgató is sokat foglalkozott e terv kivitelével, mert az volt a meggyőződése, hogy ez úton sikerül legkönnyebben új intézeteket létesíteni. Legutóbb 1881-ben is javaslatot nyújtott be e tárgyban a kormányhoz, melyre hosszabb czáfolat kíséretében azt a választ nyerte, hogy érvei erőltetettek, s hogy nem gondolkozott komolyan a tárgy felett. Erre Fekete újabb részletesen indokolt felterjesztésben védelmezte meg álláspontját s végül így nyilatkozik :

„Hazánk mostani pénzvizonyai közt az intézet decentralisatióját csak azért pendítettem meg, mert költségkiméléssel s legcsekélyebb pénzáldozat nélkül leghamarabb véltem kivihetőnek azt, hogy nálunk egyelőre legalább 4 intézet legrövidebb idő alatt felállíttathassék.

Egyébiránt a decentralisált váci intézet pár év lefolyása alatt

Az intézet decentralisatiója javasoltatik.

így is elérné ismét a növendékek mostani létszámát, mert évről-évre szaporodik azon szülők száma, kik örömet fizesik siketnéma gyermekeikért a táp-, vagy tandíjat; de ezek be nem fogadhatók, mert felvételüket meg nem engedi az egyes osztályokban tanítható növendékek korlátozott száma“.

„A siket-
némák okta-
tása a nép-
iskolában“
címmű füzet
kinyomatása.

Nagyban hozzájárult a siketnéma-oktatásügy népszerűsítéséhez az a körülmény, hogy *Fekete Károly* igazgató a magyarországi néptanítók II. egyetemes gyűléséről kiadott értesítőben megjelent értekezését átdolgozta, mely „*A siketnémák oktatása a népiskolában*“ cím alatt áll. költségen kinyomattatván a néptanítók között ingyen terjesztetett. (Megjelent a vácsi intézet 1884—85. tanévi értesítőjében is). E mű ugyanis útmutatást nyújt arra nézve, hogy a néptanítók az érzékűek tanításával kapcsolatban s azon kívül magánúton mit tehetnek a siketnémák nevelése és oktatása érdekében?

A „Kalauz“
cz. szaklap az
általánosítás
szolgálatá-
ban.

1887. aug. 1.-én indult meg *Scherer Istvánnak*, a vácsi siketnéma-intézet tanárának szerkesztésében a „*Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén*“ című havi folyóirat. Ez volt az első magyar nyelvű szaklapunk, mely jelentékeny tényezőnek bizonyult siketnéma-oktatásügyünk fejlesztését és népszerűsítését illetőleg. A minister 1890. évi okt. 8.-án kelt 43078. sz. a. elrendelte, hogy e szaklap az összes hazai tanító- és tanítónőképezdeknek ingyen küldessék meg. Ezzel a fontos intézkedéssel eléretett az a cél, hogy összes néptanítóink figyelme oktatásügyünkre tereltetvén, a siketnémák oktatásának szükségessége a tanítók közvetítésével a társadalom minden rétegében terjedni kezdett.

Figyelemre méltók azok a tervezetek és javaslatok, a melyek a siketnéma-oktatásügy általánosítása érdekében néptanítóink tollából a „Kalauz“-ban megjelentek.

A Scherer-
Berinza-féle
felhívás.

1889. évi április havában *Scherer István* és *Berinza János* siketnéma-intézeti tanárok „*Felhívás*“-t intéztek Magyarország püspökeihez, törvényhatóságaihoz, szab. kir. városaihoz és jótékony emberbarátaikhoz siketnéma-iskolák létesítése érdekében. E felhívás szerint:

„Minden érseki, illetve püspöki székvárosban felállítható siketnéma-iskola a következő módon:

Az egyházmegyei tanítók közül kijelöltetik egy fiatal ember, a ki már néhány év óta a népiskolánál eredménynyel működött és az illető segélylyel felküldetik a vácsi kir. intézetbe.

Egy évi időre terjedne kiképeztetésének tartama, mely idő alatt a püspöki egyházmegyében összeíratatnának a tanköteles siketnémák.

A rendes iskolaév kezdetén a siketnéma-iskola is megnyílnék, még pedig olyanformán, hogy a siketnéma gyermekek tanulni bejárának (externatus), mint a hallók.

A tanító díjazása lenne: 1000—1200 frt évi fizetés és szabad lakás.

Az iskola felszerelési költségei kitennének átlag 100 frtot.

A gyermekek ingyen részesülnének tanításban s ingyen kapnák a csekély tanszereket, melyekre szükségük van. Ez az évi felszerelési költségből kikerül.

Kihagyva a kihagyandókat tovább így szól a felhívás:

„De nemcsak főpapjaink, hanem a megyék s testületek is sokat tehetnének védeczeink érdekében. Állíthatnak fel ők is iskolákat egyes helyeken.

Egy megyei siketnéma iskolának felállítási módja pl. a következő lenne:

1. Bizottság küldetik ki, mely a siketnémák számát összeírva javaslatot terjeszszzen elő, hogy a megyének mely pontján volna felállítandó az iskola, hogy lehetőleg hozzáférhető legyen.

2. A megye népességéhez s vagyonához képest megállapítja: hány % megyei adó vetendő ki, hogy az iskola fenntartási költségei fedezve legyenek.

3. A szorgalmas és vállalkozó néptanítók közül kijelöl egyet, a ki a módszer elsajátítása végett egy évre államsegélylyel (lakás és ellátás) a váczai intézetbe küldetnék, s kit egy év után — a szakvizsgálatot sikeresen kiállva — az iskola vezetésével bízna meg.

Idővel aztán — mint fentebb is említünk — ha az iskola intézetté nőné ki magát, a már fennálló iskolában is el lehetne sajátítani e szakmára hivatott ügybuzgó tanítóknak a gyakorlati s szorgalmuk után az elméleti ismereteket is úgy, hogy annak idején az intézetben sikeresen működhetnének“.

A következő évben 1900-ban jelent meg *Schäffer* Károly igazgató tollából „A siketnémák temesvár-városi iskolájának története tekintettel a siketnémák ügyére Magyarországon“ című könyv, melyben Sch. „5. A siketnémák oktatásának általánosítása és ennek keresztülviteli módozatai“ cím alatt hosszabb és részletesen indokolt tervezetet nyújt a siketnéma-iskolák mikénti felállítására vonatkozólag.

1891-ben kísérlet tétellett a pozsonyi intézet életre keltése iránt. A minister ugyanis 1891. okt. 10.-én kelt, 19917. sz. a. rendeletében így ír igazgatóságunknak: „Értésemre esvén, hogy Po-

Kísérlet a pozsonyi iskola életre keltése tárgyában.

zsony városánál a siketnéma-oktatás céljaira tekintélyes összeg áll rendelkezésre, felhívom az igazgatóságot, tegye tanácskozás tárgyává azon kérdést, mikép volna a siketnéma-oktatás ügye ennek alapján — az állam lehetőleg csekély megterheltetése mellett — Pozsonyban felkarolható . . . s egyáltalán tudja meg, mennyi a rendelkezésre álló összeg, mi annak a rendeltetése s mily célja van vele a városnak?”

Vida Vilmos, a vácsi intézet akkori ideiglenes igazgatója a megindított tárgyalás eredményéről ezeket jelentette: A pozsonyi siketnéma-alap, mely a pozsonyi polgárok adományaiból keletkezett, 1900. decz. végén 21703 frt 84 krt tett ki. Az alap célja tekintetében a város képviselő-testületében két párt igyekszik saját eszméjét megvalósítani; ezek egyike tisztán pozsonyvárosi siketnéma-iskolát akar, míg a másik, kisebb rész a megyével egyesülten intézetet óhajt létesíteni. Az alap kamataiból a város törvényhatósági bizottsága évenként 1—2 pozsonyi s. n. gyermeket taníttat a bécsi intézetben. A város th. bizottsága hajlandó bizonyos feltételek mellett az alapot egy iskola felállításának céljaira átengedni, ha az állami segély biztosíttatik. Ezek előrebocsátása után javaslatát a következőkben foglalja össze *Vida*:

„Méltóztassék Pozsony sz. k. város törvényhatóságának közgyűlését fölhívni, hogy a város kezelése alatt levő, 21703 frt 84 kr. alapot egy siketnéma-iskola létesítése céljából bocsássa rendelkezésre a következő módozatok mellett:

1. A pozsonyi áll. tanítóképző-intézettel kapcsolatosan egy iskola rendeztetik be.

2. A pozsonyi illetőségű siketnéma gyermekek, mint bejáró, esetleg félkosztos növendékek az iskolában ingyenes oktatásban részesülnek.

3. A pozsonymegyei illetőségű szegénysorsú siketnéma gyermekek élelmezési segély címén 60—80 frt ösztöndíjat nyerhetnek.

4. A nem pozsonymegyei illetőségű siketnémák elhelyezéséről a szülők tartoznak gondoskodni“.

Ezután kimutatja *Vida* az így létesítendő iskola költségvetését, mely az alap évi 1085 frt kamatjából és évi 1415 frt áll. segélyből volna fedezhető. — Ez iskola máig sem létesült.

1893-ban *Pivár* Ignác, a vácsi intézet akkori igazgatója az általánosítás tárgyában memorandumot dolgozott ki, melyben azt ajánlotta, hogy legolcsóbban úgy oldható meg a siketnémák oktatásának országosítása, ha kis iskolákat létesítene az állam, melyekben a tanítást

csekély díjazásért a Szent Ferencz-rend szerzetesei és a Szent Vinczéről nevezett apácák végeznék.

1896-ban Roboz József Fekete Károly nyomdokain haladva az intézet decentralizálását ajánlotta.

A minister a beadványban felhozott érveket teljesen méltányolta ugyan, de szerinte, minthogy úgy a tanerők fizetésére, mint a növendékek segélyezésére előirányzott költségvetési tételek mindaddig, amíg azok a váci orsz. intézet címén szerepelnek, más iskola céljaira fel nem használhatók: a tervezett kitelepítés megvalósítása csakis valamely törvényhatósággal történt végleges megállapodás és állami költségvetés megfelelő megváltoztatásának a törvényhozás által történt végleges elfogadása után eszközölhető. Ennélfogva az áttelepítésnek az 1896—97. tanévre tervezett megvalósítása iránt ez idő szerint nem intézkedhetett. Felhívta azonban az igazgatót, hogy a siketnémák számarányának az ország különböző vidékei szerint való mérlegetése alapján olyan városokban, a melyekben ily iskola létesítése szükségesnek és megvalósíthatónak látszik, az érdekelt városok által elvállalendő hozzájárulás mérvéről kimerítő tájékozódást szerezzen s az eredményről a tárgyalások hivatalból való megindíthatása és a költségvetésben eszközözendő módosítások, valamint az iskola felállítása érdekében szükséges intézkedések foganatosíthatása céljából tegyen annak idején kimerítő jelentést.

Roboz e megbízás alapján írásbeli tárgyalásba bocsátkozott *Pozsony*, *Kassa* és *Debreczen* városok polgármestereivel és főispánjaival avégből, hogy az illető városokban siketnéma-iskolák állíttassanak.

Pozsonyból az a válasz érkezett, hogy amennyiben a kormány hajlandó lenne ott internatusos intézetet létesíteni, az esetben a város törvényhatósága az akkor 24504 frtot kitevő siketnéma-alapnak kamatait e célra átengedi oly feltétel alatt, hogy a pozsonyvárosi szegénysorsú siketnémák az intézetben ingyenes oktatást és teljes ellátást is nyerjenek.

Kassa város főispánja azt felelte, hogy a város a siketnéma-intézet felállítását kész felkarolni és azt anyagi támogatásban is részesíteni, de az állam által kívánt hozzájárulást túlzottnak tartja s egyéb terhek miatt ily hozzájárulást kilátásba nem helyezhet. Egyébként is a Kassán levő siketnémák száma oly jelentéktelen, hogy a város ezekkel szemben emberbaráti hivatásának másutt való neveltetés által kisebb áldozatkészséggel is eleget tehet. Minthogy

Az intézeti párhuzamos osztályok kitelepítése iránti javaslat.

Kisérletek Pozsonyban, Kassán és Debreczenben felállítandó siketnéma-iskolák ügyében.

pedig a tervezett kerületi iskolába a szomszéd törvényhatóságok siketnémái is felvételt nyerne, ezeknek közreműködése és áldozatkészsége is igénybe veendő.

Debreczen átirata szerint a város törvényhatósági bizottsága óhajta egy áll. siketnéma-intézetnek a városban leendő felállítását s e célra a városnak rendelkezésére álló telkei közül egyet — mely későbbi tárgyalás folyamán lesz kijelölendő — felajánl. Épület emelését, annak felszerelését, az intézet évi fenntartási költségeinek viselését azonban a közgyűlés — egyéb nagyfontosságú helyi intézmények közel jövőben leendő s nagy költséget igénylő létesíthetésére tekintettel — el nem vállalhatja.

Ezekről az igazgató 1897. márcz. 25.-én kelt, 99. számú felterjesztésében jelentést tett a miniszternek s egyúttal felhatalmazást kért, hogy a nevezett városokba utazhasson s ott a helyszínén személyesen végezhesse a tárgyalásokat. Ez a miniszter hozzájárulással meg is történt, de eredménytelenül.

Szaklapok.

1898-ban indult meg Roboz szerkesztésében a „*Magyar Gyógypaedagogia*“, mely u. a. év végével megszűnván, hogy oktatásügyünk szaklap nélkül ne maradjon, *Németh* László és *Váradi* Zsigmond 1899. jan. 1.-én „*Gyógypaedagogiai Szemle*“ cím alatt havonként megjelenő szakközlönyt indított meg, mely lap ma is fennáll s egyéb haszna mellett jó szolgáltatokat tesz gyógypaedagogiai oktatásügyünk népszerűsítése és általánosítása terén is.

Dr. *Nárai Szabó* Sándor min. osztálytanácsos a „*Magyar Gyógypaedagogia*“ első számában „*Néhány szó a fogyatékosok oktatásügyéről*“ című dolgozatában körülményes indokolás kapcsán kifejti, hogy a fogyatékosok oktatása terén a közel jövőben csak a következő tényezők segítségével érhető el nagyobb eredmény:

1. „Ha a fogyatékosok száma megfelelő prophylaktikus intézkedések segítségével apasztatnék.

2. Ha a siketnémák, vakok, hülyék és gyengeelméjük szüleit (gyámjait) törvény köteleznél arra, hogy vagyonuk (az adókulcs) arányában bizonyos évi neveltetési összeget tartozzanak áldozni fogyatékos gyermeküknek valamely intézetben való elhelyeztetésére. (Az árvák és teljesen vagyontalanok oktatásának költségei társadalmi úton volnának előteremtendők.)

3. Ha az egyes törvényhatóságok, melyeknek területén a statisztika adatai szerint a legtöbb fogyatékos érzékű gyermek található, feladatukká tennék e szerencsétlenek sorsáról való gondoskodást

Néhány szó a
fogyatékosok
oktatásügyé-
ről.

és számukra iskolák felállítását, s az ezek fenntartásához való aránylagos hozzájárulást elvileg kimondanák.

4. Ha a szomszédos törvényhatóságok kölcsönösen megállapítanak s kijelölnék az iskola felállítására legalkalmasabb központot.

5. Ha a törvényhatóságok, városok, községek vagyonuk arányában az iskolák fenntartására és a gyermekek ellátási költségeire évi költségvetéseikben bizonyos összeget előirányoznának.

6. Ha a közjótékonyági és pénzüzetek is bizonyos évi járulékkal segítenék elő az ügy megoldását.

7. Ha az állam — mint eddig is — fizetné a tanerőket s ezenfelül a jótékonycélú állami sorsjáték tiszta jövedelméből, valamint a kezelése alatt álló s külön rendeltetéssel nem bíró alapokból szintén juttatna bizonyos összeget e célra.

8. Ha a clérus, mely az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásában jó példával elől jár, egy régebbi királyi rendelet értelmében is nagyobb hagyományokat juttatna a fogyatékosok oktatásának céljaira és alapítványok által is elősegítené az ügyet“.

1899. szept. 15.-én a Budapesten tartott II. nemzetközi gyermekvédő-kongresszus emberbaráti szakosztályában *Borbély Sándor* igazgató „*A siketnéma-gyermekek védelme*“ czímen hosszabb értekezést olvasott fel (megjelent nyomtatásban a „Gyógypaedagogiai Szemle“ I. évf. 10. számában), melyből kifolyólag a következő határozati javaslatokat terjesztette a kongresszus elé:

A siketnéma-gyermekek védelme.

1. „A siketnéma gyermekek védelme első sorban a tanultságban és munkaképességben van, — azért mondassék ki védelmükre az *általános tankötelezettség*. — Addig is, míg számukra kellő számú szakiskola nincs, oly országokban, mint pl. Magyarország, hol a kisedővódai és népiskolai törvény őket az általános tanításból nem zárja ki, e törvény hatálya alatt az érzékűek kisedővódáiba és népiskoláiba járjanak.

2. A siketnémák tanítása nem csupán állami, de társadalmi, egyéni és helyi érdek is lévén, ott, hol kellő számú szakiskola nincs, állam és társadalom együttes közreműködésével állíttassanak fel számukra iskolák. — Magyarországon alapúl véve a közoktatásügyi kormány azon kijelentését, hogy a felállítandó iskolák részére a tanerőket meg fogja adni, az iskolák felállítását pedig megkönnyíti azzal, hogy a kevésbé költséges externatust elébe helyezi a drágább internatusnak s bármelyiket engedélyezi 6 évfolyammal is: indíttassék meg társadalmi mozgalom arra, hogy 10 év leforgása alatt átlag minden 2 megye teremtsen meg egy

siketnéma-iskola felállításához az egyszersmindenkorra szóló anyagi állapot.

3. A siketnéma, még viszonylagos kitaníttatása után sincs azon a fokon, hogy a jót magának a jónak erkölcsi értékeért követni s a rosszat önmagáért elvetni képes legyen: azért a *hit-és erkölcsbeli oktatás* eredménye legyen a siketnéma-gyermek legkita-
 ritóbb önvédelmi pajzsa.

A hitoktatók nemcsak a hit ágazatait ismerjék, hanem egyszersmint azon adatokat és módokat is, melyeken a siketnéma lelkéhez és szívéhez eredményesen hozzáférhetnek, azaz: legyenek szakképzett siketnéma-tanítók.

4. A családi nevelődés, még esetleges ferdeségeivel és hiányai-
 val sem oly rossz, hogy azt az idegen ház, vagy internatus feltét-
 lenül jobban helyettesíthetné; azért: az externatus jobb az inter-
 natusnál; annál jobb a családi nevelés. Csak a legritkább esetek-
 ben engedhető meg, hogy a szülői házból kiragadtassék a gyer-
 mek, t. i. ha annak egészségi állapota feltétlenül s erkölcsi élete
 valójában veszélyeztetve lenne. Az árva gyermek is közkölségen
 inkább rokonnál, vagy más kipróbált családnál helyezendő el első
 sorban. Az internatus csak végső menedék legyen.

5. A siketnéma szülőktől származó gyermekek a teljes árvák-
 kal egy tekintet alá esenek.

6. Az ember legbiztosabb önvédelmi szere a munka lévén, a
 siketnéma — ki az életben úgy is csak keze munkájára van utalva
 — már az iskolában is legyen gyakorlati munkával elfoglalva.

7. A felnőtt siketnémák érdekeinek megvédésére s hatóságok-
 kal szemben való képviseltetésére értelmezőként minden esetben
 szakférfiak alkalmazandók.

8. A születés után betegség folytán beállott siketség szakértő
 orvosoktól állapíttassék meg; a siketség mérve felől a szülők halo-
 gatás nélkül kellőleg világosíttassanak fel, s az illető siketnéma a
 szükséghez képest útasíttassék szakiskolába.

9. Az orvos minden tanév elején vizsgálja meg az iskolának
 összes, de különösen új növendékeit s a szükséghez képest teendő
 intézkedések fogatosíttassanak.

10. A részleges hallással bírók s legalább 6 éves korban meg-
 siketültek és még beszélni tudók külön csoportban taníttassanak.

11. Az öröklött és szerzett siketség okának lehető teljes fel-
 tüntetésére egy tudományosan megírt, de népszerű munka kibocsá-
 tása kívánatos“.

2. A gyógypaedagogiai intézetek orsz. szaktanácsának működése és sikerei a siketnéma-oktatásügy általánosítása terén.

A hazai gyógypaedagogiai intézetekben a szakszerű ellenőrzést 1895-ig a minister rendszerint a vácsi intézet igazgatói által gyakorolta. Ez időben ideiglenes szakfelügyelőre bízott e teendő.

Az 1898. évi júl. 30.-án kelt, 52270. számú rendelettel a minister életbeléptette a gyógypaedagogiai intézetek országos szaktanácsát.

Ez időtől kezdve egész sorozatát találjuk az oly ministeri rendeleteknek és intézkedéseknek, a melyek többnyire a szaktanács javaslatai alapján születtek meg és a siketnéma-oktatásügy általánosításának megkönnyítését célozták. Ezek közül helyszűke miatt csak a fontosabbakat közöljük, a melyek t. i. a fejlemények megértésére elegendők.

Így 1899. évi 32868. sz. a. a következő min. rendelet adta ki: „Tekintve az oktatásra szorulóknak nagy számát s ezzel szemben a rendelkezésre álló intézmények alig számbavehető voltát; figyelembe véve továbbá a siketnémáknak az oktatásra való egyenlő jogosultságát; végül mérlegelve a 8 évi oktatás eredményeit és az ezen idő elteltével életpályát kereső ifjaknak aránylag magas életkorát; a míg egyrészt a tanidőnek 6 évben való megállapításával eredmény tekintetében ez idő szerint kockázatról alig lehet szó; addig másrészt a *rövidebb tanidő, az oktatás általánosítása szempontjából föltétlen előnyökkel kecsegtet.* — A fentelődottak alapján tehát a következő rendelkezésre éreztem magamat indítva: Tisztán szakszempontról fenntartva a 8 évi képzés kívánatos, sőt szükséges voltát: *a siketnémák számára újonnan felállítandó iskolák tanidejét egyelőre általában 6 évben állapítom meg.* — E tekintetben kivételes kedvezmények megadását indokolt esetekben magamnak tartom fenn. Kivételt képeznek olyan, a siketnémák oktatásával foglalkozó intézmények, melyekben az iskolafenntartók óhaja a tanidőnek 8 évben való megállapítását illetőleg határozott kifejezést nyer, és ha az illető intézmény emellett egyébként is megvalósítja a rendeltetéséhez kötött célját, hogy a reá utalt összes siketnémák tanításáról ily szervezet mellett is képes gondoskodni. A mely fennálló, de teljesen ki nem fejlesztett intézetek és iskolák tanideje már 8 évben volt megállapítva: azoknak 6-, vagy 8 évre való kifejlesztését az iskolafenntartók elhatározására bízom, illetve attól teszem függővé, hajlandó-e a fenntartó az iskolát 8 évfolyamra kifejlesztetni,

A képzési idő
redukálása.

s ily szervezet mellett képes-e megvalósítani a reá utalt környékbeli siketnémák oktatását? — A váltakozó osztályokkal működő iskolák tanideje azonban csak az esetben szállítható le, ha a 6 osztály teljes kifejlesztése véteik foganatba. — Új iskolák azonban 6 váltakozó osztálylyal is felállíthatók. — *Azon reménynek adok kifejezést, hogy jelen intézkedésem a törvényhatóságok és vármegyék közönségére, siketnémák részére újabb iskolák létesítése szempontjából buzdító hatással leend.*“

Felhívás és tervezetsiket-néma-iskolák létesítése tárgyában.

A szaktanács 1900-ban javaslatot terjesztett fel a ministerhez siketnémák és vakok intézeteinek létesítése tárgyában, egyszersmint pedig „*Felhívást és tervezetet*“ mutatott be azzal a kéréssel, hogy annak sokszorosítása és terjesztése megengedtetessék.

A minister ehhez 1900. ápr. 14.-én kelt, 22930. sz. rendeletével hozzájárulván, megengedte azt is, hogy a szaktanács előadója oly helyekre, hol az esetleges szóbeli tárgyalás eredménnyel kecsegtet, elutazhassék és az illető hatóságokkal szóbeli tárgyalásokba bocsátkozzék.

Tájékozásul megjegyezte a minister, hogy *első sorban oly helyeken lesznek ily új intézmények létesítendők, a hol azok tényleges szükségét képeznek, s oly vidékeken, melyek ilyenmü intézektől távolabb esnek, s hogy egyebütt a tárgyalások csak a fentemlített helyeken történt eredménytelen kísérletek után indítandók.*

Ez alapon a szaktanács több törvényhatósággal közelebbi tárgyalásokba bocsátkozván, hosszabb-rövidebb ideig tartó kölcsönös felvilágosítások után végre a közoktatásügyi kormánylyal is meg egyezésre jutottak egyes törvényhatóságok. Így jöttek létre 1900-ban a siketnémák és vakok *kecskeméti*, 1901-ben a siketnémák és vakok *szegedi*, továbbá a siketnémák és vakok *jolsvai* és a siketnémák *egri* intézetei.

A gyógypaedagogiai tanerőket az állam fizeti.

Nagyban elősegítette az iskoláknak ily gyors szaporodását a minister 1898. évi költségvetésének indokolásában foglalt abbeli kijelentése, hogy *a törvényhatóságok által létesítendő ily intézmények tanerőinek fizetését a törvényhozás által rendelkezésére bocsátandó födözet keretében tárczája terhére elvállalja.* Ez a kijelentés az 1901. évi 87418. számú min. rendelettel némi megszorítást szenvedett. Az említett rendeletnek erre vonatkozó része ugyanis így hangzik: „... *jövőre a gyógypaedagogiai intézeteknél és iskoláknál csak oly mérvben helyezem a tanerők díjazását kilátásba, amely mérvben az iskolafenntartók a kellő számú növendékek ellátására szükséges költségekről való gondoskodást előzetesen biztosítani képesek.*“

Jelenleg eredménnyel kecsegtető tárgyalások folynak az illetékes hatóságokkal oly célból, hogy újabb intézetek állíttassanak fel a következő városokban: Debreczen, Mármaros, Sárospatak, Sopron, Besztercebánya, Körmöczbánya, Liptószentmiklós, Szolnok, Pozsony és Székesfehérvár.

A szaktanács 1900. évi márcz. 14.-én tartott gyűlésében a gyógypaedagogiai oktatásügy népszerűsítése céljából azon határozati javaslatot hozta, hogy a hazai gyógypaedagogiai oktatásügy fejlesztésére irányult jelenlegi törekvések támogatása és a közönség érdeklődésének felkeltése szempontjából egy-egy tájékoztató és tanácsadó füzet bocsátandó ki abból a közelebbi célból, hogy a szülők papok és néptanítók addig is kellő útbaigazítást nyerjenek a siketnémák, vakok, hülyék és beszédhibákban szenvedők mikénti foglalkoztatásáról és a velük való helyes bánásmódról, míg az illető környéken megfelelő szakiskola, vagy tanfolyam létesül, melybe az ily fogyatkozásban szenvedők felvehetők lesznek. A minister e javaslatot elfogadván, megiratta a jelzett ismeretterjesztő füzeteket, a melyek a „Gyógypaedagogia ikönyvtár“ 1—4. számai alatt több ezer példányban adattak ki és a következő címeket viselik:

1. sz. Közérdekű tudnivalók a siketnémákról. Írta Klis Lajos.
2. sz. Népszerű útmutatás a beszédhibák felismerésére és elhárítására. Írta dr. Sarbó Artur.
3. sz. Közérdekű tudnivalók a vakokról. Írta Herodek Károly.
4. sz. Közérdekű tudnivalók a hülyékről. Írta Skultéthy Lajos.

E füzetekből a minister a szaktanács javaslata alapján 1901. évi 40144. számú rendeletével megfelelő számú példányokat bocsátott a kir. tanfelügyelőségek és egyházi főhatóságok rendelkezésére azzal a felhívással, hogy a hatáskörük alá tartozó néptanítókat siketnéma-tanfolyamok felállítására buzdítsák.

E rendelet eredményének tudható be, hogy az 1901—1902. tanév folyamán 2 ilyen tanfolyam létesült és pedig: egy *Székesfehérvárott Verger Tamás* vezetése mellett 10 növendékkel, egy pedig *Ungvárott Boros Mór* vezetése mellett szintén 10 növendékkel.

Az 1901. évi 88107. sz. ministeri rendelettel az ily tanfolyamok számára a következő szabályzat lépett életbe:

1. Addig is, míg a siketnémák és vakok oktatására elegendő számú szakiskola és szakképzett tanerő állana rendelkezésre a siketnémák és vakok oktatására, átmeneti intézkedésként, tanfolyamok rendeztetnek, melyeknek az a célja, hogy az elhagyatott siketnémák és vakok valamelyes tanításban s így nevelésben és gondo-

„Közérdekű
tudnivalók“
kiadása.

Siketnéma-
tanfolyamok
létesítése.

zásban részesüljenek: az ország törvényhatóságainak figyelme pedig részint e csoportosítások, részint az elérhető eredmény láttára irántuk felköltessék, az állam és társadalom együttes közreműködésével számukra megfelelő szakiskolák létesítenek. Az ily tanfolyamok czíme: Siketnémák (vakok) i tanfolyama.

2. Az ily tanfolyamok létesítése azon nép- és polgári iskolai tanítók, papok feladata, kik elsőrendü tanítói kötelezettségükből fennmaradó idővel még rendelkeznek; továbbá erre magukban erőt és hajlamot éreznek. Megkivántatik még, hogy a siketnémák és vakok oktatásához szükséges tudnivalókat, nemkülönben e fogyatékosok oktatásának tantervét ismerjék és a tanfolyamok megkezdése előtt legalább egy hétig valamelyik szakbeli intézetben hospitáltak legyen.

3. Minden ily tanfolyam legalább 4 növendék részére szerveztetik és 10 hónapig tart, szeptember 1-től június végéig, naponként legalább 1—1 órai tanítással. A több órán át való foglalkozás és más időleges tanfolyamok külön elbírálás alá esnek.

4. Ily tanfolyamokra felvehetők oly 7—20 éves mindkét nembeli siketnémák (vakok), kik ezen testi fogyatkozáson kívül más testi fogyatkozásban nem szenvednek. (Hülyék, elmebetegék, epileptusok stb. nem vehetők fel.)

5. Kivánatos és ajánlható, hogy a megfelelő korban levő növendékek az iskolai tanításon kívüli időben valamely iparosmesterhez adassanak munkára.

6. Egy-egy tanfolyam növendékeinek száma 4-nél kevesebb nem lehet s a 12-öt nem haladhatja meg. Egy-egy tanító, ha elegendő idővel rendelkezik, mindkét fogyatkozásbeliek részére szervezhet tanfolyamot.

7. Egy-egy tanfolyamért 10 hónapon át tartott napi egy óráért, 4—6 növendék után évi 200 kor., 7-en felüli növendék után évi 300 kor. jutalomdíj helyeztetik kilátásba; 4-nél kevesebb növendék tanítása után járó jutalomdíj nagysága esetről-esetre állapíttatik meg. A heti órák emelkedő számához képest a díjazás is emelkedik. Egy tanévnél kevesebb idei foglalkozásért jutalom csak abban az esetben adatik, ha a tanfolyam vezetője az egész tanévet valamely akadály folytán nem használhatta ugyan teljesen ki, de a tananyagot kifogástalanul feldolgozta.

8. A mely tanító ily tanfolyamot óhajt tartani, az e szabályzatra való hivatkozással jelentse be szándékát az engedély megadása iránti kérelem alakjában a gyógypaedagogiai orsz. szaktanács előadója útján (Vác) a vallás- és közokt. ministernek; csa-

tolja a kérvényhez a tanítandó gyermekekről szóló kimutatást, továbbá a községnek, vagy iskolahatóságnak azon írásbeli kijelentését, mely szerint e célra a szükséges tanhelyiséget átengedik.

9. Az ily tanfolyamok administratív és fegyelmi ügyekben azon hatóság alatt állanak, mely alá az illető tanfolyam vezetője máskülönben tartozik. Szakoktatás szempontjából az ellenőrzést a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minster gyakorolja a gyógy-paedagogiai orsz. szaktanács által. E végből a tanfolyam vezetője a szükséges nyomtatvány-mintákat és útasításokat is ezután nyerendi és jelentéseit is így teszi meg a vallás- és közoktatásügyi minsteriumhoz.

10. A mely tanfolyam-vezető 2 évi ily gyakorlat után szakképesítő vizsgát óhajt tenni, engedélyért a vallás- és közoktatásügyi minsteriumhoz folyamodhatik. A vizsga sikeres kiállása esetén valamely gyógy-paedagogiai intézetnél alkalmazást nyerhet.

11. A tanfolyam-vezetők jutalmazásán kívül az államkincstár más kiadást nem vállal. A dologi kiadások, valamint a növendékek ruházata, ellátása, taneszközei stb. a szülők, községek és a társadalom tiszte leend. (1898: XXI. t.-cz. 8. §-a *a—b* pontja; 51000/1899. B. M. szabályrendelet II. 14. 15. §-ai a törvény magyarázásáról, végrehajtásáról.)

12. A növendékektől szedett tandíj az illető iskolában szedett tandíjnál nagyobb nem lehet. Indokolt szegénység esetén a tandíj részben, vagy egészben az iskolafenntartó által el is engedhető. A befolyó tandíjakról felelősség mellett számadás vezetendő. A taneszközdíj külön évi 6 koronában állapíttatik meg. Ezen díjakból, valamint a tandíjakból a szegénysorsú növendékek taneszközei beszerezhetők. A megmaradt összeg az iskola igazgatója által a tanfolyam vagyonaként gyümölcsözőleg kezelendő.

Még egy fontos ministeri intézkedésről kell megemlékeznünk, mint a melynek végrehajtásától a siketnéma-oktatás általánosításának gyors fellendülését lehet reménylenünk.

A minster ugyanis 1901. évi 87414. szám alatt a szaktanács-hoz intézett rendeletében kívánatosnak jelezvén azt, hogy a siket-némákról különböző városokban ismeretterjesztő előadások tartásának, felhívta a szaktanácsot, hogy ily irányban tegyen megfelelő lépéseket s az eredményről annak idején terjeszsen fel jelentést. A szaktanács e megbízás értelmében u. a. évi 431. sz. alatt buzditó átiratot intézett az összes hazai siketnéma-intézetek tantestületeihez és az eredmény nem is maradt el.

Felolvasások
és előadások
a siket-
némákról.

Ez ideig ugyanis ismeretterjesztő felolvasásokat, szabad előadásokat és gyakorlati tanításokat tartottak a siketnémákról és a siketnémákkal: *Taritzky* Ferencz és *Nagy Péter* a kolozsmegyei tanítótestület 1901. évi okt. 24.-diki gyűlésén; *Wentzel* József 1902. febr. 16.-án *Szabadván*; *Gácsér* József és *Markovics* Árpád 1902. febr. 16.-án *Mármaros-Szigeten*, 19.-én pedig *Debreczenben*; *Váradi* Zsigmond 1902. márcz. 1.-én *Budapesten* a szabad lyceumban és a kelenföldi kaszinóban; *Klís* Lajos és *Gácsér* József 1902. máj. 8.-án *Sopronban*, 10.-én pedig *Székesfehérvárott*; *Hercsuth* Kálmán és *Váradi* Zsigmond 1902. jún. 17.-én *Besztercebányán*, 18.-án *Körmöczbányán*, 19.-én *Turócz-Szt.-Mártonban*; *Klug* Péter 1901. nov. 4.-én *Budapesten* a kath. kongressuson és 1902. évi április hóban *Szegeden* a felsőbb tanintézetekben.

Szórványos siketnéma-oktatási kísérletek, megszűnt iskolák és tanfolyamok.

1. Német János tanító működése.

Egyetlen adatunk van arra nézve, hogy már a 18. században akadt hazánkban olyan ember, a ki siketnéma-oktatással kísérletezett. A „*Merkur von Ungarn*“ című lap 1786. évfolyamának 5. füzetében a 49. lapon olvasható rövid feljegyzésből ugyanis kitűnik, hogy Német János pestmegyei jánoshidi tanító egy siketnéma leányt tanított az írás segélyével. Nevezettnek módszerét és felmutatott eredményeit azonban közelebbről nem ismerjük.

2. N. F. I. Okorághi Ref. Káplán kísérlete.

Erre vonatkozólag a következő közlemény nyújt felvilágosítást:

„A Siket-némákról, kik azért nem tanulhattak meg beszélni, mivel füldobjok (tympa-num auris) alkalmatlan a' rezgésre vagy hangrostálásra. *)

A' lélek' szüntelen tartó munkásságának, mint égi származásúnak tsalhatatlan tanúja az álom. A' lélek minémüségét, eleven, vagy bádjadozó érzeményit, előterjesztik, nem tsak fizikai, hanem pszichologiai tekintetben is, a tapasztalható következesek. A' mely ember, valamely érző tehetségére nézve tsonka, vetélkedve erőlködnek a' többek, az ennél fogva kárt vallott, munkálkodni szerető léleknek, segedelmet nyújtani, p. o. sok vakok, az illetés segítségével, megmondják a' dolgoknak színét, (de nem vakon születtek) s minémüségét. Az írni megtanított Siketnémák, lelkek' szüleményit a gondolatokat értésünkre adják, — nem tsak, hanem a szók'

*) Hasznos Mulatságok. 1830. Második félesztendő. 363. lap.

kimondására is megtaníttathatnak; de ezen tekintetben, majd tsupán csak a torok segítségével élvén, értelmesen nem szólhatnak.

Gyönyörűséggel eltelve, közlöttem ezelőtt néhány esztendőkkal, némely sorokat egy szirtes tájékkal, melly híven vissza adta nékem azokat, 's eszembe jutott a Siket-némák szerentsétlen sorsa, kik a nagy ügyel-bajjal megtanult szavaknak kedves hangzatot adni tehetetlenek. — Nékem ugyan soha sem lehetett szerentsém a' Siket-némák Intézetét látni; de bizonyos dátumból tudom, hogy tisztán beszélni nem képesek.

Alkalmatosságom esvén egykor, egy Siket-néma gyermekkel, 's annak szülőivel öszve jöni, midőn szemlélném annak ügyességét, arra a' gondolatra vetemedtem, hogy a nevezett gyermekkel szülői helybenhagyása után, egy olyan próbát tégyek, mellynélfogva a' gyermek, a' száj' mozdulatiból, megérthetvén a' vele közlendő dolgokat, értelmesen felelhessen; és ne az állati hanghoz hasonló, torok hangból áljon inkább ijesztő, s sajnálkozásra bíró hangejtése, hanem emberi és valóságos tiszta, kedves hangzatú lehessen. Éjjeli nappali ezen való tűnődéseimnek, csak ugyan az a' sikere lett, hogy kevés idő alatt, sok szavakat tisztán ki tudtam mondatni a' próba alá vett gyermekkel. A' mód, melly szerént bántam a' gyermekkel, ez: kezébe adtam egy tükröt, másikat magam eleibe vévén, olyan helyhezetbe, hogy az, az én tükrömbe esett száj' mozdulatait tisztán láthassa. Ekkor felvettem először két, az után három tagú szókat, tulajdon nyelvemnek a' kimondandó szó körül tejendő mozdulatit jól megjegyezvén, ha a' gyermek nem tudott követni a' hangejtésbe; a magam nyelvén mutattam meg, a' kimondandó szó körül véghez viendő hajlásokat, — 's így a' gyermek, a' kezébe lévő tükörbe nézve, ezt utánnam próbálgatván, én a' lágy hangúakra kézzel tsendes, a keményekre nézve lábbal erős tactus által adván jelt — szerentsésen kimondta a' felvett tárgyak neveit, és többé a' kimondott szót el sem felejtette; hanem szám' mozdulatit látván, értelmesen felelt p. o. hol a' kalapod? a' fejemen; — hol voltál? — oda haza 'sat.

Hogy pedig a szók kimondására 's az ékes beszéllésre, annál alkalmasabb lehessen a' nyelv, ha le van ragadva, fel kell met-szetni, azután *Electrica machina* segítségével annak módja szerént elkészítet (*conus ligneus*) tsigaforma szert vévén, a' gyermeknek nyelvét szükség *electrizálni*. Hogy ez a' tsigaforma gömbölyeg ék egyformán készíttethetik-e akármelly fából, azt az ahoz értőkre bízom; hanem az én próbám után azt tapasztaltam, hogy a' tiszta

fából készített tsiga legalkalmasabb ezen tekintetben, mivel a' más akármely fából készült ilyen szer által tett próbám a' gyermekre nézve fájdalmasan esett, amaz pedig használt.

N. F. I. Okorághi Ref. Káplán."

A mint Schwarczer Antal, a vácsi siketnéma-intézet akkori igazgatója tudomást szerzett a fenti közleményről azonnal felelt reá és hosszabb dolgozatban kimutatta az Okorághi tudósító tévedéseit. Így többek között kimutatja, hogy a siketség okait nem csupán csak a füldob hibás voltában kell keresni. Hivatkozván „Lehrmethode zum Unterrichte der Taubstummen für Lehrer“ című már régebben kiadott munkájára, szószerint a következőket írja Schwarczer: „Annak a munkámnak 90. lapján a 4. sorban szükségesnek lenni mondtam a tükört; hogy a siketnéma szóllóeszközeit a tanítóéval összehasonlíthassa és a nyelvnek s ajkognak külön-külön minden szótagotskának kimondására (articulatio) megkívántatott állását, hajlását és mozdulatát maga-magán láthassa. Sokat segít ugyan a tanulásban; de annak tsudálatos eszközlését, sok esztendőök olta minden törekedésem és nyomozásom mellett is még ekkorig nem tapasztaltam. Nem is tsoda: mert a kimondás érthetőségének, vagy érthetetlenségének okát nem olly annyira a szólló eszközökben, mint inkább a halló érzékben kell keresni“.

Kimutatja továbbá Schwarczer, hogy mily nehéz, sokoldalú és fáradságos munka árán vagyunk képesek az egyes hangok kiejtésére megtanítani a siketnémát s hogy a munka igazi nehézségei csak akkor következnek, a mikor a fogalmakat magyarázzuk s a nyelvtan ismeretére tanítjuk a siketnémát.

„Ezekből kitetszik“ mondja tovább Schwarczer „a munkának nehézsége, melly megkívántatik, hogy a pusztá elméjű siketnémának, ki a szót ugyancsak kimondani tudja, de nem érti, rendben minden szó, a mint a szókönyvben az *a* betűtől fogva a *z* betűig egymásután következik, annak mindenféle grammatikai változása, szerkesztése, a származtatások, sőt még az elvont képzeletek is megmagyaráztassanak; hogy a Tanító a siketnémát gondolkodni tanítsa, ez gondolatjait rendbe hozza. Tetézi a nehézséget, ha meggondoljuk, hogy mindezeket, a Tanító tsak a kézijelek által megmagyarázni kénytelenítettik. Ezen a ponton, tudniillik a kimondás tanítása után a Tanító tanítványaival együtt a logikai és pszichologiai mesterséges oktatásnak messze terjedő határára jut, melly tsakugyan az említett Tudósítónak tüköréből ki nem fénylik“.

„Az előrebotsájtottakbul magából meg lehet esmérni; az em-

lített Tudósító tanításának és tanácsának mivoltát. Ha tanítványa a tükörbe tekintvén, a szavakat olly értelmesen kimondani tanulta; tehát az a kérdés: *vallyon hallotta-e a Tükörből a hangot is, és annak a könnyű és értelmes kimondásra szükséges mérséklését? továbbá kilátszottak-e abból a kimondott szók által értetődött tárgyak, képzeletek, megfogások, egyszóval az egész nyelvtudomány; mivel a mint állítja, tanítványa mindjárt képes volt kérdéseire helyesen felelni? ha igaz, hogy annyi tehetséggel bírt: tehát vagy nem volt siketnéma, hanem csak nehezen halló és szólló, vagy pedig az a képtelenség jön ki belőle, hogy már azelőtt értette a nyelvet, minekelőtte megtanulta volna“.*

Kimutatja végül Schw., hogy a nyelvnek felmetszését és elektrizálását, ezt a veszedelmes mézárást és szerencsétlen tanácsot méltán lehet kárhoytatni.“

3. Liptószentmiklósi siketnéma-intézet.

Ez az intézet 1835-ben létesült és 1848-ig állott fenn. Alapítója és vezetője *Mauksch Móricz* volt, a ki Liptószentmiklóson született 1806-ban. Miután nevezett szülővárosának normal-iskoláit kijárta, a matematika, zene és idegen nyelvek tanulása végett Prágába költözött. Tanulmányainak befejezése után visszajött szülővárosába s pár évig gazdálkodással foglalkozott. Később anyagilag tönkremenvén, Eperjesen vállalt tanítói állást. Néhány év alatt eleendő gyakorlatot szerezvén a tanítás terén, szülővárosában magániskolát nyitott, hol a serdültebb ifjuságot a magasabb matematikai tudományokban gyakorolta. Ezen iskolába jártak M. sógorának ép-érzékű gyermekei is, a kiket 8 éves siketnéma öcscsük naponként elkisért az iskolába. M. ezt a szerencsétlen gyermeket naponként maga előtt látván, elhatározta, hogy megkisérlí, vajjon nem taníthatná-e meg őt mesterséges úton a beszédre? Rövid gondolkozás után hozzáfogott ebbeli fáradságos munkájához. Módszerét, melyet kizárólag a hangbeszéd tanítására alapított, az ő saját találmányának lehet mondani; a mennyiben egykori feljegyzések szerint M. annakelőtte siketnémák oktatására szolgáló intézetet nem látott és szakkönyvet sem olvasott, sőt ilyen létezéséről sem tudott. Csak évek multán szerezte meg *Groser* és *Amman* műveit s tökéletesítette ezek alapján módszerét.

Első siketnéma-tanítványát egy év alatt megtanította a hangok kimondására és a szájról való olvasásra, valamint az írás- és olvasás ismeretére. E meglepő eredmény arra indította M. sógorát, hogy

18 éves leányát, aki addig a pozsonyi siketnéma-intézetben volt elhelyezve szintén a M. kezére bizza. Miután 1835-ben M.-nak már 3 siketnéma tanítványa volt, magán-iskoláját feloszlatta és siketnéma-intézetet nyitott, mely évről-évre nagyobb látogatottságnak örvendett. M. az első nyilvános vizsgálatot 1840-ben tartotta a megyeházi gyűlésteremben. Ugyanakkor a megyei hatóság felbuzdulván a tapasztalt rendkívüli tanítási eredményektől, M.-ot dísz-oklevéllel tüntette ki.

Ettől az időtől kezdve M. minden évben tartott hasonló vizsgálatot. Az egyik ilyen vizsgálaton Szentiványi Adolf megyei főjegyzőt annyira elragadta a lelkesedés heve, hogy M. javára lemondott félévi fizetéséről.

M. hírneve a 40-es évek elején már oly nagy volt, hogy külföldről is kapott tanítványokat, a kiknek részére kis internátust rendezett be. 1842-ben bemutatta tanítványait a magyar orvosok és természettudósok besztercebányai gyűlésén s ott is a legnagyobb elismerésben részesült.

Intézetének felszerelése teljesen kimerítvén anyagi erejét, hogy a gondoktól szabaduljon egy ízben állásért folyamodott a váci intézethez, de sikertelenül.

Mint siketnéma-tanító 16 évig működvén, 1848-ban 40 éves korában meghalt. Sírkövére a zsolnárból vett következő idézet van vésvé: „*A kicsinyek szájából alapítottad meg hírnevedet*“.

Egykori feljegyzések szerint M. a siketnéma-oktatás körül szerzett tapasztalatait összegyűjtvén, terjedelmes kéziratot hagyott hátra, melyben módszere volt megírva. E kéziratot *Sámuel* nevű fia, ki neki a tanításban segédkezett volt, nyomtatás alá rendezte; de abbeli tervének kivitelében, hogy azt kinyomassa anyagi eszközök hiányában akadályozva lévén, később a kézirat elkallódott.

Utóbb nevezett *Mauksch* Sámuel atyja halála után átvette ugyan a lipótszentmiklósi intézet vezetését, de pártolás hiányában már 1849-ben beszüntette azt.

4. Siketnéma-oktatás Fehértemplomban.

„*Fehértemplom város tanügy története.* Írta Berecz Gyula“ című könyv 109. lapján a következő feljegyzés olvasható:

... „1836 elején a siketnémák tanítása is az iskolák feladata lett. Felszólították a működő tanítók, hogy ha hajlandóságot éreznek a siketnémák tanítási módszerének elsajátítására, jelentkezzenek és ez esetben a Bécsben megtartandó tanfolyamra fognak küldetni.

A városi tanácsnak pedig feladatává tétetett, hogy a város területén található 7—18 éves siketnémákat írja össze.

Tanítóink dicséretére legyen megemlítve, valamennyien jelentkeztek a tanfolyamra, az összeírás is megtörtént, de csak kettőt lehetett találni és valószínű, hogy ez volt az oka annak, hogy tanítóink közül egyik sem küldetett a bécsi tanfolyamra. A két siketnéma azonban Waszner tanítótól mégis nyert tanítást, még pedig oly eredménnyel, *hogy azoknak egyike, Simonovits később mint egyik helybeli építész munka-felügyelője sikerrel működhetett.* A siketnémák tanításánál a Zech-féle szemléltetési képek és kézikönyv használtatott. *)

Stitz **) főtanító nem elégedett meg avval, hogy a siketnémák tanítási módszerét csak a már működő tanítók hallgassák. Ő azt óhajtotta kimondatni, *hogy már a tanítóképző tanfolyamokon adassék elő a nevezett módszer, hogy így azután a tanítói pályára lépő ifjú a siketnémák tanításában is jártas legyen.* Stitznek ezen gyakorlati javaslata felterjesztetett a hadparancsnoksághoz, azonban sorsáról mit sem lehetett megtudni . . .“.

5. A pozsonyi, erzsébetvárosi és budapesti magániskolák.

A múlt század 30-as és 40-es éveiben keletkezett ugyan néhány magánjellegű siketnéma-iskola hazánkban, de egyik sem volt hosszú életű, a mit főleg annak lehet tulajdonítani, hogy azok vezetői, illetve tanítói nem készültek erre a pályára s kellő szakismeretek híján nem tudtak oly eredményeket felmutatni, a melyek iskoláik fenntartását és fejlesztését indokolttá tették volna. Ilyenek voltak a következők:

A *pozsonyi iskola*, a melynek tanítója állítólag a bécsi intézet nyugalmazott felügyelője volt.

Az *erzsébetvárosi iskola*, mely 1831—1846-ig létezett és egy *Bacsilla* nevű szabadságolt huszár vezetése alatt állott, a ki valamikor szolgálta volt a párisi siketnéma-intézetben.

Budapesten Kőszeghy Bálint orvos tanított magánúton néhány siketnémát, a kik közül egyet József nádornak is bemutatott.

*) „Versinnlichte Denk- und Sprachlehre mit Anwendung auf die Religions- und Sittenlehre und auf das Leben. Wien 1836“. Magában e könyvben található a szükséges szemléltető képek is.

**) Fehértemplomi főtanító.

6. Siketnéma-oktatás Nagyváradon.

A múlt század 50-es éveiben *Salamon* Ferencz nagynevű történetírónk *Nagyváradon* való nevelősködése idején siketnéma-tanítással is foglalkozott. Erről Eötvös Károly „Útazás a Balaton körül“ című munkájában megemlékezik, de tévesen azt írja, hogy a siketnémák hangos beszédre való tanítása magyar eredetű.

Eötvös említett feljegyzését érdekességénél fogva a következőkben szószerint közöljük:

„A siketnémát ötven év előtt is tanították már arra, hogy a gondolatot lehessen vele közölni s hogy ő is közölhesse mással. A kézfej öt ujjának változata képezte a huszonöt-harmincz betűt. A betűkből szavak s a szavakból beszéd és társalgás lett. De arra, hogy a siketnéma hangos beszédre legyen képes, még nem gondoltak. Lehetetlennek tartották.

Salamon Ferencz tündökölt: miért volna ez lehetetlen? Gégéje, hangizma, nyelve, szája, ajkai a siketnémának is olyanok, mint a beszélőnek. Tüdeje is rendesen fűjtat. Csak ki kell a módját a beszédnek találni.

Ő kitalálta.

A szegény fiú elé tartott egy botot. Úgy tartotta eléje, mintha mondta volna neki: ide nézz fiam, ez bot.

Akkor ujjával saját ajkára mutatott s kimondta a szót: „bot“.

Mikor az ember e szót kiejti: két ajkát erősen összeszorítja s aztán a levegő kirobbantása közben nagy hirtelen kinyitja, de úgy, hogy a két ajk közepén támadjon a nyílás, melyen a levegő kirohan.

Az élesen figyelő gyermek nézte az ajkak mozdulatát. S megkísérelte utánozni. Tíz, husz kísérlet után eltalálta. S mikor eltalálta: Salamon elismeréssel helyeselte s a fiú vállát megveregette, fejét megsimogatta.

A „bot“ után jött a „fa“, azután a „mama“, azután a „macska“, „kutya“, „szem“, „ág“, „nyelv“ s így tovább. Az első hónapban 14 szónak kiejtésére tanította meg.

Összesen ötszáz szóra törekedett megtanítani. Sikerült. A szavak a legközelebbi környezetre vonatkozó közhasználatú szavak voltak. Minek is több? Müller Miksa szerint a hegyi angol parasztnak, a ki falujából sohase lép ki, háromszáz szava van. Egy szegény siketnémának untig elég ennyi is.

A fiúból betűszedő lett s talán ma is él. De az egész Jakab

családban, de az egész Nagyváradon senki se tudja, minő híres és nagy ember lett abból a szegény bujdosóból, a ki azokat a zsidó gyerekeket oly nagy szeretettel tanította.

De másutt se tudják Salamon Ferencz találmányát.

Ma már száz intézet van a világon, a hol a siketnémákat így tanítják. De a tanítás története Salamon nevét nem ismeri“.

7. Siketnéma-tanfolyam a verseczi tanítóképezdében.

Schäffer Károly a siketnémák temesvári intézetének igazgatója közli, hogy 1863—1868-ig a verseczi tanítóképezde tanára, *Glausz J.* a tanítójelölteknek előadásokat tartott a siketnémák oktatásának tanmódjából és a siketnémák gyakorlati tanításából; sőt a vizsgázott jelölteknek siketnémák oktatására képesítő bizonyítványokat is adott.

Glausz J. miután néhány évig a siketnémák bécsi cs. kir. intézetében gyakornokoskodott, 1861-ben népiskolai tanító lett *Rékáson* (Temesm.) Egy év múlva Temesvárott nyert alkalmazást. Innen Bonnaz Sándor csanádegyházmegyei püspök őt a verseczi tanítóképezdéhez helyezte át, a hol 1868-ig működött s mint fent mondva van, siketnémák oktatásával is foglalkozott.

1868-ban a verseczi képezde a szegedivel egyesítettvén, Glausz J. a szegedi képezdéhez került, de hogy ott folytatta-e a siketnémák tanítását, arról nincsenek adataink.

8. A szegedi kath. tanítóképezdével kapcsolatos siketnéma-tanfolyam.

Szabó Mihály, a szegedi tanítóképezde igazgatója 1885-től a 90-es évek elejéig állandóan foglalkozott 1—2 siketnéma-gyermek tanításával. A vallás- és közoktatásügyi minister a közoktatás állapotról szóló tizenötödik jelentésében (1885—86.) így ír: „Újabban Szabó Mihály szegedi képezdei igazgató-tanár kezdte meg a siketnémák oktatását, kinek ezen ügy körüli buzgósága és sikeres működése teljes elismeréssel találkozott“.

Fekete Károly váczai siketnéma-intézeti igazgató 649—1888. számú felterjesztése szerint Szabó Mihály az 1887—88. tanévben 4 siketnéma-gyermeket részesített tanításban. A tanítás célja nem annyira a hangbeszéd elsajátítása volt, habár az sem lett szem elől tévesztve, hanem leginkább az, hogy a gyermekek munkakedvet nyerjenek az iparágakban való kiképzetésre s hogy a tanítóképző-intézet növendékeinek már az intézetben sziveikbe csepegtesse a szerencsétlen négyérvéküek iránti részvétet, megkedvel-

tetvén velük a humánus törekvést, hogy alkalmilag a siketnémák oktatását minél szélesebb körben fejleszteni segítsék. A siketnéma-gyermekek rendes képezdei tanórákon kívül a képezdei ifjúság jelenlétében nyertek oktatást.

Ezekén kívül még egy leány-növendék részesült Szegeden oktatásban, még pedig az apácák vezetése alatt álló leánynevelő-intézetben.

9. Siketnéma-tanfolyam a pozsonyi áll. tanítónő- és a nagykőrösi ref. tanítóképezdőben.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1877. évi nov. 27.-én kelt, 30624. sz. rendeletében felhívta az áll. tanító- és tanítónőképezdék igazgató-tanácsait, hogy adjanak véleményt arról, mi módon lehetne a képezdei növendékeket a siketnémák tanítási módjába bevezetni? Minthogy a beérkezett vélemények legtöbbszerint ezt a kérdést úgy kívánták megoldani, hogy a képezdekből egy-egy tanár Váczon sajátítsa el a szükséges tudnivalókat s azokból a képezdei növendékeknek előadásokat tartson: a pozsonyi tanítónőképezde tanítónője, *Könyökiné, Laczkovits Ida* a minister rendeletére 1878. nov. és decz. havában Váczon tanulmányozván a siketnémák oktatásának módszerét, állomáshelyén attól az időtől kezdve a 90-es évek elejéig rendes előadásokat tartott a tanítónőképző intézet II. és III. éves, illetve később a III. és IV. éves hallgatóinak, miért évi 200 frt tiszteletdíjat nyert. Hogy a siketnémák gyakorlati tanítását is bemutathassa hallgatóinak, e végből a pozsonyi siketnémák közül évenként 3—4 gyermeket tanított. (Lásd bővebben „Tanerőképzésünk. Első időszak. Szórványos tanerőképzés“ cím alatt!)

Ugyancsak a fenti czélból küldetett *Losonczy László*, a nagykőrösi ref. tanítóképezde tanára is Vácra hospitálás végett. Nevezett 1878. okt. és nov. havában mintegy 6 heti hospitálás alatt elsajátította a siketnémák oktatására szükséges tudnivalókat és ez időtől kezdve körülbelül másfélévtizeden keresztül rendszeres előadásokat tartott e tárgyról a képezdei növendékeknek. (Lásd bővebben „Tanerőképzésünk. Első időszak. Szórványos tanerőképzés“ cím alatt!)

10. Ujfuttaki siketnéma-tanfolyam.

Ez a tanfolyam 1884-ben létesült *Berencz Mihály* közs. isk. tanító kezdeményezése és vezetése, valamint Bende apát, volt

újvidéki plébános erkölcsi és anyagi támogatása mellett. Berencz mindjárt működése kezdetén komoly tanulmánya tárgyává tette a siketnéma-oktatás módszertanát és a váczi intézet igazgatójának útmutatásai nyomán készült a szakvizsgálatra. Az 1885. évi aug. 29.-én kelt, 32865. számú ministeri rendelet értelmében megengedett, hogy a Bende Imre apátplébános és orsz. gyűl. képviselő által kiküldendő Berencz M. a tanítási módszer megfigyelése céljából néhány hónapig lakást és ételmezést nyerjen a váczi intézetben. B. ezt az alkalmat felhasználva 1885. nov. 13.-án és 14.-én az 1879-diki ideiglenes útasítás alapján letette a siketnémák oktatására képesítő szakvizsgálatot, még pedig jeles eredménnyel.

B. az 1886—87. tanévtől kezdve évenként 3—4 siketnémát részesített oktatásban. Az oktatást az újfuttaki községi iskolában az éperzéküek rendes tanítása után tartott magánórak alatt végezte.

A közoktatás állapotáról szóló tizenkilencedik ministeri jelentés (1890.) szerint e tanfolyamnak az 1889—1890. tanévben 3 növendéke volt. Jelzi továbbá a jelentés, hogy B. 1890. aug. hóban Újvidékre el tanítónak választatván meg, Újfuttakról elköltözött és siketnéma-magániskoláját Újvidéken szándékozik folytatni.

Az 1891. évi ministeri jelentésben már nincs említés téve B. működéséről s így valószínű, hogy nevezett új állomáshelyén nem foglalkozott siketnéma-oktatással.

B. a „Kalauz“ című szaklap II. évfolyamában „Még egy szó a siketnémák oktatásügyének általánosítása érdekében“ cím alatt hosszabb cikket tett közzé, melyben a tanítóképezdek mellett felállítandó önálló siketnéma gyakorló-iskolák létesítésének fontosságát hangsúlyozza és kijelenti, hogy a népiskolákkal kapcsolatban nem lehet a siketnémák eredményes oktatását megoldani, mert egyszerre 2 úrnak szolgálni képtelenség.

11. Grünfeld Izsák budapesti magániskolája.

Grünfeld I. az izr. siketnémák budapesti orsz. intézetének létesítésétől fogva tanítója 1887. szept. havában megvált ettől az intézettől és ugyanakkor Budapesten 5 siketnémát növendékkel kis iskolát nyitott. Növendékeinek száma az 1889—1890. tanévben érte el a maximumot. Akkor ugyanis 8 növendéke volt az iskolának, de ettől kezdve folyton apadt a növendékek száma úgy, hogy Gr. az 1891—92. tanév végével részvét hiányában kénytelen volt magániskoláját beszüntetni.

12. Frimm Antal budapesti magániskolája.

Ez az iskola 1885. év őszén létesült és az 1896—97. tanév végéig állott fenn.

Az iskola tulajdonosa az első értesítőt az 1888—89. tanévről adta ki. Ekkor már 15 volt a növendékek száma, a kik 3 osztályba és egy előkészítőbe voltak sorozva. Abban az időben még nem tartott Frimm nyári szünidőt s így a növendékek egész éven át iskolába jártak. A tanítást mindvégig az iskola tulajdonosa végezte nejeinek közreműködésével.

Fr. 1891-ben folyamadott a nyilvánossági jog megadásáért. Ekkor a kormány részéről Krenedics Ferencz bízott meg azzal, hogy a helyszínén meggyőződést szerezve, tegyen véleményes jelentést arról, vajjon az iskola fel van-e szerelve minden szükségessel és a nyilván. jog megadható-e, vagy sem?

Krenedics véleménye alapján a minister az 1891—92. tanévtől kezdve egy-egy évre ideiglenesen megadta az iskolának a nyilván. jogot.

Hogy az iskola feladatának jobban megfelelhessen, a minister az 1891—92. tanévtől kezdve a Röck-Szilárd-féle alapítványból évi 200 frt állami segílyt engedélyezett az iskola javára.

A növendékek száma az 1895—96. tanévben érte el a maximumot. Ekkor 20 növendéke volt az iskolának, de ettől kezdve mind kevesebb lett a látogatottsága úgy, hogy az 1896—97. tanév folyamán be kellett szüntetni az iskolát.

13. Siketnémák oktatása Zalamegyében.

Fekete Károly váczi igazgató 707—1885. számú felterjesztése szerint 1885-ben a zalamegyei tanítók közül hárman foglalkoztak siketnéma-tanítással és pedig:

Bánfi Lajos csak igen csekély eredményt mutatott fel egy siketnéma leány tanításával.

Mendly Lajos már többre vitte, mint az előbbi, amennyiben pár hónapon keresztül egy felnőtt siketnémát tanított beszélni, a ki 2 hang kivételével egészen tisztán ki tudta ejteni a magyar nyelv összes hangjait.

Sáringner Károly 2 siket gyermeket oly eredménnyel oktatott, hogy az illetők a személyek és tárgyak neveit, valamint azok tulajdonságait és cselekvéseit szabályosan le tudták írni s az előttük leírtakat megértették.

14. Siketnéma-tanítás Kapuvárott, Székesfehérvárott és Ujpesten.

Fekete Károly váczi igazgató 649/1888. számú felterjesztése szerint az 1887—88. tanévben Kapuvárott *Szwarcz* Náthán tanító, a ki egy időben Bécsben a Deutsch-féle intézetben tanulmányozta a siketnémák oktatásmódját egy ugyancsak ezen intézetben németül képzett s. n. leánygyermeket tanított magyarul.

Az említetteken kívül a 90-es években *Klein* Gábor székesfehérvári és *Feldmann* Arnold ujpesti izr. tanítók létesítettek tartózkodási helyükön kisebb magániskolákat a siketnémák számára, de ezen iskolák csak rövid életűek voltak s igen csekély eredményt tudtak felmutatni.

A siketnémák váci orsz. kir. intézetének új épülete.

Meglevő siketnéma-intézeteink és iskoláink keletkezésének és fejlődésének vázlatos története.

1. Siketnémák váci orsz. kir. intézete. (Lásd az előbbi fejezeteket!)

2. Izr. siketnémák budapesti orsz. intézete.

Néhai *Fochs* Antal, a budapesti izr. hitközség tagja (meghalt 1874. május 31.-én). 1874. évi márczius 18.-án kelt végrendeletében úgy intézkedett, hogy vagyonának $\frac{5}{6}$ részéből, 400,000 frtból a szegénysorsú izr. vallású siketnémák részére intézet állíttassék fel és abba évenként 2 másfelekezetű siketnéma is felvétessék.

E végrendelet intenióinak végrehajtásával *Baumgarten* Ignác, *Deutsch* Sámuel, *Neuwelt* Ármin és *Deutsch* Sámuel bízták meg.

És *Fochs* helyesen választotta a férfiakat, kikre ezen nagy-lelkű utolsó akaratának végrehajtását bízta. Ők ugyanis a reájuk bízott nagy fáradtsággal és még nagyobb felelőséggel egybekötött feladat megoldásában ritka odaadással és buzgalommal jártak el. Előbb is külföldi tanulmányúton jártak, s miután megszemlélték a jelesebb intézeteket, visszajövet az építéssel *Freund* Vilmos kiváló műépítésszt bízták meg.

Az intézet alapköve 1876. év május havában tétetett le, s azután a munka oly serényen folyt, hogy a monumentális épület már 1877. november havában be volt fejezve.

A végrendelet végrehajtói még az építés befejezése előtt elhatározták, hogy a siketnémák tanításával kicsinyben kísérleteket tétetnek. E célból *Grünberger* Lipótot, a még most is működő igazgatót 1876. év őszén megbízták hét, többnyire budapesti születésű siketnéma tanításával, kiket egyelőre egy, a Városligethez közelfekvő nyári lakban helyeztek el. Ugyanazon év november havá-

ban még 22 növendéket vettek fel. E 29 növendéket 2 év multán az időközben teljesen felszerelt és a végrendelkezés értelmében a pesti izr. hitközségnek nyilvánosan átadott intézetben helyezték el. Ezen nyilvános ünnepély 1878. június 2. napján folyt le.

Azóta az intézet az 1901—1902. tanévig 27-szer vett fel új növendékeket. A jelzett évig összesen 387 siketnéma növendéke volt az intézetnek, a kik közül ez ideig 295 felnevelt és kiképzett embert bocsájtott el. A kiképzett növendékek többnyire visszatértek szülőhelyükre és hozzátartozóik felügyelete alatt elsajátították azt az iparágat, melyet tehetségük és hajlamuk figyelembe vételével az intézeti igazgatóság nekik ajánlott. Elárvult növendékeket, vagy olyanokat, kikről szülőik nem gondoskodhattak, az intézet saját költségén, mint az izr. kézmű- és földmívelési egyesület védenczeit képezte ki a kézmű-ipar különböző ágaiban. Az 1901—1902. tanév folyamán az intézet felügyelete és az izr. kézmű- és földmívelési egyesület pártfogása mellett 5 kiképzett növendék volt különböző iparműhelyekben inasként elhelyezve.

Az intézetben annak megnyitásától 1881-ig a növendékek száma évenként 30 és 50 között váltakozott, míg 1881—1886-ig 50 és 80 között, azóta 1898-ig 80 és 100 között. 1898. óta százon felül és 1901. óta megint 100-on alúl volt a növendékek száma.

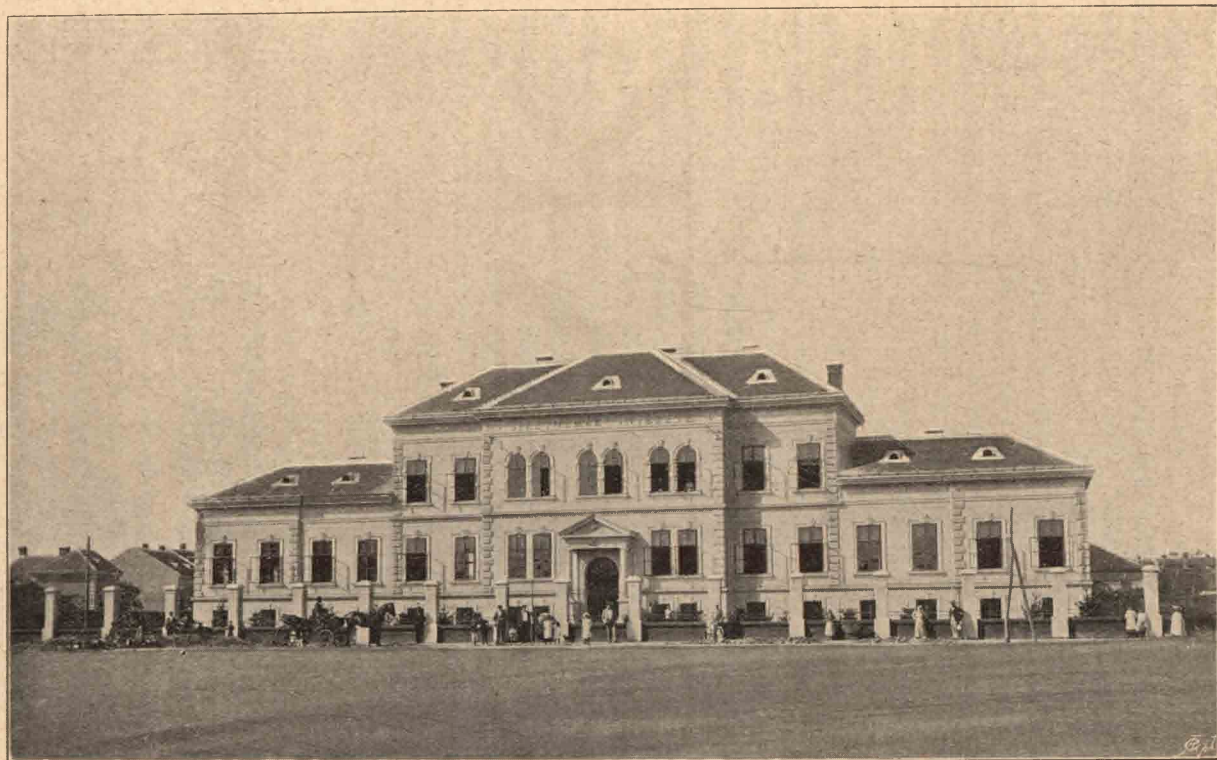
Az összes növendékek bennlakók.

A tantestület az 1901—1902. tanévben az igazgatón kívül 5 tanítóból és 3 tanítónőből állott, kik a növendékeket ezek érettségi foka szerint 8 csoportban oktatták. Az intézeti tanterv szerint egy-egy növendékre nézve a képzési idő 6 évre terjed, de szükség szerint az előljáróság egy hetediket is engedélyezhet.

A tanterv mindazokat a tantárgyakat felöleli, melyek a 7—15 év közt levő siketnéma gyermekek felfogásának megfelelnek és alkalmasak arra, hogy őket az ipari pályára előkészítsék.

Az oktatás az intézet alapítása óta kizárólag a hangbeszéd segélyével történik. Az intézet tannyelve a magyar, de a felsőbb osztályok tantárgyai között a német nyelv is szerepel.

Az intézetet annak alapítása óta *Grünberger* Lipót igazgatja. Gr. Vágújhelyen született 1840-ben. 13 éves koráig szülőhelye iskoláit látogatta. Azután tanulmányait Németországban folytatta és 1862-ben tanítói oklevelet szerzett. Ettől kezdve Németország több városában működött tanítói minőségben. Közben hospitált a jelesebb siketnéma-intézetekben; így Drezdában, Weisenfelsben, Rati-borban, stb. Néhány éven át a bécsi „Allgemeines isr. Landes-

Siketnémək temesvár-városi intézete.

Taubstummen-Institut“-ban volt alkalmazva. 1876-ban Budapestre jött és az izr. siketnémák orsz. intézetének igazgatója lett. Mint Hill Mór elveinek tántoríthatatlan híve a tiszta hangbeszédet honosította meg intézetében. 1888-ban a nyelvoktatás céljából vezérkönyvet írt e címen: „*A siketnéma beszéd- és értelemgyakorlata*“. A budapesti izr. siketnémák orsz. intézete tan- és olvasó-könyve“.

3. Siketnémák temesvári intézete.

A délmagyarországi siketnémák oktatásügyéről tulajdonképen 1863-tól kezdve lehet szó. Ekkor történt, hogy *Schäffer* Károly a siketnémák oktatására is képesített tanító a Temesvár-Józsefvárosban üresedésben levő néptanítói állást elfoglalta s ez időtől kezdve szabad idejében sporadikusan foglalkozott siketnémák oktatásával is. A délmagyarországi siketnéma-oktatásügy szorosan hozzá fűződik *Schäffer* Károly nevéhez, kinek rövid életrajzát a következőkben ismertetjük meg:

Schäffer szül. Új-Bessenyőn 1841-ben május 12.-én.

Végzett tanulmányai: a népiskolát Temesvárott 1856-ban, a reáliskolát Szegeden 1858-ban végezte; tanítói oklevelet nyert Pesten a kir. kath. tanítóképzőben 1860-ban s ugyanott hallgatta a Venus által tartott előadásokat, mely alapon siketnémák tanítására is képesített; 1862-ben a bécsi cs. és kir. műegyetemen az arithmetikát és géptant hallgatta.

Alkalmazva volt: 1860. aug. 23.-ától 1861. okt. 26.-ig a merczfalvi népiskolában, 1861-től 1862. szept. 28.-ig a bécsi cs. és kir. siketnéma-intézetben; ettől kezdve a temesvári felekezeti- és községi iskolánál működött tanítói minőségben 1876. nov. 30.-ig, mely napon községi iskolai igazgató lett Temesvárott. Ezen utóbbi állását 1893. aug. 30.-ig viselte. Ekkor az önállósított siketnéma-intézet igazgatója lett.

Irodalmi és egyéb munkássága. Nyomatásban megjelentek tőle a következő művek: „*Systematisch geordneter Turnunterricht*“ (1871). „*Temesvár sz. kir. város helyrajza*“ (1882). „*A siketnémák temesvári intézetének története*“ (1890). „*Temesvár sz. kir. város közs. elemi iskoláinak története*“ (1896). „*Emlékkönyv a siketnémák temesvári intézetéről*“ (1897). Szerkesztette a következő folyóiratokat: „*Jugendblätter*“, „*Délmagyarországi tanügyi lapok*“, „*Südungarische Schulzeitung*“. Czélszerű taneszközt állított össze e címen: „*Számológép a törtek szemléltetésére*“, mely népiskolai használatra engedélyeztetett. *Schäffer* 1900. évi nov. 3.-án töltötte

be tanügyi működésének 40. évfordulóját, mely alkalommal a siketnémák oktatása körül szerzett érdemeinek elismeréséül Ő-Felsége a koronás arany-éremkereszttel tüntette ki.

Sch. 1885-ig foglalkozott csendben egy-egy siketnéma gyermek tanításával. A jelzett időben 3 növendéke volt. Marx Antal, temes-megyei tanfelügyelő véletlenül megtudta Schäffer e nemű munkálkodását; érdeklődni kezdett a dolog iránt s ez időtől kezdve sűrűn vett részt az oktatási órákon és Schäffernek azt tanácsolta, hogy mutassa be növendékeit a nyilvánosságnak. A sok biztatásra Schäffer 1885. ápr. 2.-án nagy közönség és a városi előljáróság jelenlétében nyilvános vizsgálatot tartott növendékeivel. Ezen vizsgálat amellett, hogy első volt a maga nemében a délvidéken, különösen azért bírt jelentőséggel, mert ez képezte kiinduló pontját annak a mozgalomnak, melynek végeredményeképp ma virágzó nagy intézet áll Temesvárott a siketnémák számára.

Az említett vizsgálatról ugyanis Marx tanfelügyelő kimerítő jelentést tett a városi és megyei közigazgatási bizottságnak. Erre dr. *Telbisz Károly*, kir. tanácsos, polgármester vette kezébe a siketnémák ügyét és felszólította Schäffert, hogy a város költségén részesítse az összes temesvári siketnémákat magánoktatásban. Schäffer elfogadta az ajánlatot és 1885. okt. 1.-én 12 növendékkel megnyitotta a siketnémák temesvári magán-iskoláját. E magániskola szervezetéből a következőket említjük fel: Schäffer ekkor népiskolai igazgató-tanító lévén, a siketnémák tanóráit d. u. 4 órától este fél 8-ig tartotta. A tanítás nyelve a szülők kívánsága szerint magyar, vagy német volt 1893-ig, a mikortól kezdve ugyanis az intézet tanítási nyelve: kizárólag magyar. A tanév szept. 1.-től 11 hónapig tartott oly formán, hogy július hónapban egész napon át oktatásban részesültek a siketnémák. Ez az állapot 1893. évi szeptemberig tartott, a mikor is az intézet önállósítása, illetve a népiskolától való különválása után a tanév 10 hónapra redukáltatott. E magán-iskola a városi iskolaszék felügyelete alatt állott.

Temesvár közönsége 1886. nov. 3.-án *Bonnáz Sándor*, csanádi püspök 25 éves püspöki jubileuma alkalmával ezen magániskolát városi jelleggel ruháztatva fel, az iskola segélyezése czímén évi 500 frtot állított be állandó tételként a városi költségvetésbe. Ettől kezdve az intézmény a „Siketnémák Temesvár-városi iskolája“ czímet viselte 1893. szept.-ig. A képzési idő 8 évben állapítatott meg. Az iskola fenntartási költségei kezdetben a városi segélyből, tandíjából és a gyűjtött adományokból fedeztetek.

Minthogy a növendékek szaporodása szükségessé tette azt, hogy Schäffer igazgató segédtanerőkről is gondoskodjék, felhívta a vezetése alatt álló népiskola tanítóit, hogy hospitáljanak a siketnéma-iskolában és felajánlotta szolgálatait, hogy elméleti és gyakorlati útmutatást nyújt azoknak, a kik kedvet éreznek e pálya iránt. E felhívásnak meg is lett a kívánt eredménye. Az 1885—86. tanévben *Ottrubay* Ádám, az 1886—87. tanévben *Éliás* Jakab, a következő évben pedig *Klis* Lajos községi iskolai tanítók léptek be gyakor-nokoknak a siketnéma-iskolába. Nevezettek egy-egy évi hospitálás után, mely idő alatt szorgalmasan tanulmányozták a siketnémák oktatásának szakirodalmát is: önálló osztályvezetéssel bízták meg. Az 1888—89. tanévtől kezdve már külön kézimunka-tanítónő is alkalmaztatott az iskolánál. Időközben a kormány is érdeklődni kezdett a fejlődésnek indult iskola iránt s a vizsgálatokra több ízben küldött ki ministeri biztosokat. Ily minőségben szerepeltek 1889-ben *Fekete* Károly, 1890-ben *Krenedics* Ferencz, 1892-ben *Vida* Vilmos a siketnémák váczai intézetének igazgatói. 1891-ben *Csáky* Albin gróf, akkori vallás- és közoktatásügyi minister is meglátogatta az iskolát és több ízben volt ott *Szalay* Imre ministeri tanácsos, egy ízben pedig dr. *Berzeviczy* Albert államtitkár és *Szatmáry* Károly ministeri tanácsos is.

Ezen látogatásoknak az volt az eredményük, hogy a város törvényhatósági bizottsága mind nagyobb és nagyobb figyelmet fordított az iskola fejlesztésére. 1892. szept. 27.-én 14760. sz. határozatával ugyanis az iskola önállósítását, illetve intézet felállítását, a szerv. szabályzat kidolgozását és megfelelő épület emelését mon-dotta ki és a kérdések tanulmányozására jelentéstétel kötelezettsége mellett bizottságot küldött ki. A bizottság feladatának emberségesen megfelelt. Az általa készített szerv. szabályzatot az akkori köz-oktatásügyi minister, Csáky Albin gróf 1893. évi 61880. sz. rende-lettel jóváhagyta s ennek alapján 1893. évi szeptember 1.-én meg-nyílt a „*Siketnémák temesvári államilag segélyezett intézete*“, mely-ben a képzési idő 8 év. A város előzetesen, 1893. évi márczius 27.-én kelt 5367. sz. közgyűlési határozattal az évi segélyt 1000 frtra emelte fel s elhatározta, hogy a felállítandó intézeti épület telkét és építési költségeit részben sajátjából fedezi. Az intézet egyelőre a temesvár-józsefvárosi népiskola épületében helyeztetett el. A tanerők fizetését az áll. segélyből a város fedezte 1897. május haváig, a mikor is az összes tanerők áll. szolgálatba vétet-tek át. Az emelendő új intézeti épület ügyében a város és a kor-

mány között megindult tárgyalások szerencsés megoldást nyertek olyformán, hogy az 54415—1895. sz. min. rendelet értelmében a város e célra a váci intézet pénzalapjából 30,000 frt kölcsönt vett fel 37 és félévi tőke- és kamattörlesztésre. A törlesztési összegből a kormány évenként 500 frtot fedez, a többit pedig a város törleszti. Ez alapon a temesvár-erzsébet-külvárosi Dózsa-utczában egy közel 3000 négyzetméternyi telken a paedagogiai és higiéniai követelményeknek minden tekintetben megfelelő egyemeletes épület emeltetett, mely 1897. szept. 19.-én ünnepélyesen átadatott rendeltetésének. 1901-ben a város újabb anyagi áldozatot hozott, a menyben 60,000 K költséggel 4 új tanteremmel kibővítette az intézeti épületet és az intézet telkén különálló internátusi épületet emeltetett a vidéki gyermekek számára, kik eddig bérházban (asylum) laktak nem szerint elválasztva, 2 ápolónő felügyelete alatt.

Teljesség okáért meg kell még említenünk, hogy az állam az 1889—90. tanévtől kezdve 1893. szeptember haváig felváltva évenként 300—400, sőt 500 frttal segélyezte az iskolát. Ettől kezdve az állami segély is növekedett: így az 1893—94. tanévben 2500, 1894—95-ben 3500, 1895—1896-ban 4100 frtot tett ki. 1894-ben az intézet felügyelő-bizottsága gyűjtések útján létesítendő segélyalap megteremtését határozta el, amely alap azóta évről-évre gyarapszik.

Az intézetnek ez ideig legnagyobb jótévője *Bonnaz Sándor* csanádi püspök volt, ki 1889. aug. 9.-én halt meg. Nevezett 1888. ápr. 5.-én kelt végrendeletében 20,000 frtot hagyományozott az intézetnek s azonkívül egy más tetemes összegnek (100,000 frt) 30 éven belül felszaporodó kamatait is e célra helyezte kilátásba.

Az említett végrendeletnek a siketnéma-intézetre vonatkozó pontjai a következők:

„IV. a) (ceteris exmissis.) Az ifjúságnak a katolikus vallás szellemében való művelését kívánatosnak és szükségesnek látván, ezennel elrendelem, hogy az egyház igazgatása és fennhatósága alatt állandó „katolikus tudományos egyetem“ állítandó fel, mely célból a létesítendő alap számára hagyományozok 100,000 (száz-ezer) forintot készpénzben, illetőleg a „Temesvári első takarékpénztár“-i könyvecskében. Ezen alap pedig, addig míg a katolikus tudományos egyetem felállítatik, a főtisztelendő csanádi püspöki káptalan által kezelendő, a ki is azt gyümölcsöztesse s annak kamatait levonván, a kezelési költségeket évenként csatolja a tőkéhez. Hogy ha pedig ezen rendelkezésem, hogy katolikus tudomá-

nyos egyetem felállíttassék, felette nagy akadályokba ütköznék, avagy igen hosszú idő lefolyása alatt annak keresztülvitele nem volna lehetséges, úgy elrendelem, hogy az szándékomnak megfelelőleg fordíttassék nyilvános jótékonycélú intézmények előmozdítására, és pedig :

a) Ha elhalálozásom utáni harmincz év leforgása alatt ezen katolikus tudományos egyetem felállíttatik, úgy ezen hagyatékomat gyümölcseivel együtt teljesen ezen intézetnek céljaira rendelem fordíttatni.

b) Ha azonban a kitűzött határidőn belül ezen katolikus tudományos egyetem nem létesíttetnék, úgy elrendelem, hogy ezen hagyatéki 100,000 frtnyi tőkeösszeg, katolikus nevelő-intézetek, avagy bármiféle más, azonban magyar kath. püspökök által alapított intézetek javára engedessék át; azonban *a harmincz évi felszaporodott kamatok egy felállítandó siketnéma-intézet megalapítására fordítandók*. Ezen a szerencsétlen siketnémák javára annak idejében felállítandó intézetnek a csanádi egyházmegye kerületén belül kell létesíttetnie; a felállítás módzatait az annak idejében uralkodó csanádi püspök a főtisztelendő csanádi püspöki káptalannal, illetőleg azon város törvényhatóságával, melynek kebelében ezen intézet felállíttatik, egyetértőleg állapítsa meg“.

„IV. 2. A siketnémák oktatásának előmozdítására hagyok 20,000 frtot, azaz huszezer frtot. Ezen összeg a főtisztelendő csanádi káptalan által kezeltessék és a kezelési illetékek levonása után fennmaradandó kamatok fele évenként a Temesvárott jelenleg létező, magánjellegű iskolába járó, oktatásra képes szükölködő siketnémák segélyezésére, a másik fele pedig a tőke növelésére fordíttassék mindaddig, míg ezen iskola nyilvánossági jelleggel véglegesen szerveztetik; mely esetben ezen alapnak összes kamatja segélykép ezen iskola szükségleteire lesz fordítandó. Ha azonban Temesvárott öt év alatt a siketnémák részére nyilvános jellegű iskola nem állíttatnék: ezen alapítvány egyesíttessék azon alappal, mely fentebb a IV. a) pont alatt alapított tőkének kamataiból keletkezik és esetleg siketnémák intézetének felállítására lesz fordítandó“.

A temesvári intézetben a növendékek száma az 1901—1902. tanévben 6 elemi- és 1 iparostanoncz osztályba sorozva 58 volt.

4. Siketnémák aradi iskolája.

Ezen iskola 1885. okt. 1.-én nyílt meg. Keletkezésének történetéből a következőket jegyezhetjük fel: *Roboz József*, aradi nép-

iskolai tanító üres óráiban már az 1884—85. tanévben foglalkozott 8 aradi siketnéma gyermek tanításával. Nevezett 1885. ápr. elején néhány napon át hospitált a siketnémák váczai és az izr. siketnémák budapesti intézeteiben, a hol többek között tájékozást nyert az iránt, hogy a siketnémák oktatásánál mily taneszközökre van szüksége és hogy ő maga mily könyvekből szerezheti meg a szükséges elméleti ismereteket? R.-nak — ezen tanulmányútjából hazatérve — első dolga volt kérelmet intézni *Varjassy* Árpád akkori aradvármegyei kir. tanfelügyelőhöz az iránt, hogy legyen segítségére egy, a siketnémák oktatására szolgáló iskola létesítésének munkájában és eszközölje ki a közoktatásügyi kormánynál, hogy a létesítendő iskola áll. költségen felszereltesék a szükséges taneszközökkel. *Varjassy* melegen pártolta az eszmét és a szükséges taneszközöket a kormánytól megszerezte. Az iskola létesítésének munkájában az említett tanfelügyelőnek támogatói voltak *Máday* Mátyás leányiskolai igazgató és *Árkay* Kálmán ügyvéd. Ők gondoskodtak arról, hogy a helyi lapokban felhívják a közönség figyelmét a siketnéma-oktatásügyre; és hogy az érdeklődés ébren tartassék: 184 drb gyűjtőívet bocsátottak szét és személyesen házról-házra járva gyűjtötték az adományokat a létesítendő iskola javára. Mindjárt kezdetben felügyelő-bizottságot alakítottak, melynek hatásköre ugyanaz volt a siketnéma-iskolára vonatkozólag, mint az iskolaszéké a népiskolát tekintve. Kidolgozták a szervezeti szabályzatot, mely szerint a siketnémák képzési idejét 8 évben állapították meg s a feldolgozandó tananyag terjedelmét a váczai intézet tanterve alapján határozták meg. A felügyelő-bizottság *Salacz* Gyula aradi polgármester közvetítésével kieszközölte a várostól, hogy az iskola céljaira helyiséget és fűtést szavazzon meg. A kibocsátott felhívásnak is eredménye volt, mert már az első tanévben 1680 frt gyűlt össze. Az iskola ily alapon okt. 1.-én megnyílt s annak vezetésével *Roboz* József bízott meg, évi fizetése 800 frtban állapítván meg, mely az 1886—87. tanévben már 1000 frtra emeltetett fel. Már az első tanévtől kezdve bejáró kézimunkatanítónő is alkalmaztatott az iskolában, a ki a fiúkat is foglalkoztatta, még pedig szönyegképzéssel. Tervbe vétetett, hogy a fiúk a képzés 5. évében szabad idejükben különböző iparosoknál helyeztessenek el mesteriségek elsajátítása céljából. Az iskola tannyelve elejétől fogva a magyar volt. A növendékek száma az első tanévben 13, a másodikban 14, a 3.-ban 13 volt. Ez a szám a legújabb ideig nem igen szaporodott.

Siketnémák aradi iskolája.

Az 5 éven át közjótékonyaságból fenntartott ezen iskolát Arad város közönsége 1890. febr. 12.-én kelt, 2527. sz. közgyűlési határozatával egyelőre átvette és közs. intézetté avatta. Ugyanakkor Roboz is mint siketnéma-iskolai igazgató addigi javadalmazása mellett a város szolgálatába lépett.

Ez időtől kezdve a kormány is évről-évre segélyezte az iskolát. A város bejáró rajztanítót és tornatanítót is alkalmazott az iskolánál. Ez időben kísérlet tétetett az iránt is, hogy a nagyobb fiúnövendékek iparosokhoz járjanak ki a délutáni órákban, de mint-hogy a kísérlet nem járt a kívánt eredménnyel, elhatározta a felügyelő-bizottság, hogy az ipari képzés teljesen az iskolai oktatás befejezése utáni időre halasztassék.

Mint a fentiekből kitetszik, az iskola — bár kis keretben — teljesen szakszerűen volt szervezve és így fennállása és fejlődése biztosítva volt.

1894—95. tanévtől kezdve az iskolát Éliás Jakab vezeti, a ki 1891-ben megszerezte a siketnémák oktatására képesítő oklevelet és a ki az 1886—87. tanévtől kezdve az 1894—95. tanévig a siketnémák temesvári iskolájában volt alkalmazva.

1897-ben új földszintes épület emeltetett az iskola czéljaira 2 tanteremmel és igazgatói lakással. Ez épület 1901-ben kibővített, illetve pótépítkezéssel egy emeletessé tétetett. A felügyelő-bizottság ugyanis — élén Salacz Gyula polgármesterrel — látva az iskola gyors fejlődését elhatározta, hogy az iskolát teljes, illetve 8 osztályúvá fogja fejleszteni.

A felügyelő-bizottság javaslatára a város közönsége 1901. évi márcz. hóban tartott ülésből kifolyólag megtette az intézkedéseket arra nézve, hogy az immár szűknek bizonyult 4 éves épületre emelet állíttassék. Ez az 1901. év nyarán tényleg meg is történt. Az emeleten nyert 4 tanteremmel, 1 rajzteremmel és tanári szobával együtt az iskola most hat tanteremmel, 1 rajzteremmel, 1 igazgatói irodával, 1 tanári szobával, 1 munkateremmel, 1 igazgatói lakással, 1 szolgai lakással és megfelelő mellékhelyiségekkel bír, melyek a modern paedagogiai, egészségügyi és építészeti követelményeknek teljesen megfelelnek. Megjegyzendő, hogy a vízvezeték, csatornázás és légszuszvillágítás is be van vezetve az épületbe. Két egyelőre még használaton kívül álló tanterem kivételével, a többi helyiségek czélszerű butorzattal is be vannak rendezve.

Arad város közönsége a legutóbbi rövid 4 év alatt mintegy 40,000 K-át áldozott erre az iskolára, mely tulajdonképen csak

csekély mértékben szolgálja a város érdekeit, a mennyiben a jelenlegi négy osztály növendékei közül csak mintegy negyedrés aradi illetőségű, a többi ellenben vidéki.

Hogy az iskola az utóbbi években oly gyors fejlődésnek indult, az főleg *Salacz* Gyula polgármester, mint felügyelő-bizottsági elnök fáradhatatlan buzgóságának köszönhető és a jelenlegi igazgató érdeméül tudható be.

Az 1901—1902. tanévben ez intézetben a növendékek száma I., II., III., IV. és VI. osztályba sorozottan 36 volt.

5. Siketnémák kaposvári intézete.

Ez intézet 1897. őszén nyílt meg. Az intézet alapját tulajdonképpen az a magán-iskola képezte, melyet Milankovits Mihály úrnok, Somogy megye és Kaposvár város támogatásával létesített 1885-ben. Nevezett 1869-től 1888-ig úrnoki, 1888-tól 1893-ig telekkönyvvezetői minőségben volt alkalmazva Kaposvárott. Az 1886—87. tanévben M. már 8 siketnémát tanított az elemi iskolában. Naponta 4 órát szentelt a siketnémák tanítására s e mellett felesége a női kézimunkát tanította naponként 2 órán át. M. 1888. év elején Tabra helyeztetett át, de a somogy megyei főispán és a közoktatásügyi kormány indokolt felterjesztése, illetve közbelépése alapján — nehogy az iskola fennállása veszélyeztessék — nemsokára ismét visszahelyeztetett Kaposvárra. Ekkor az iskola pénzalapja a gyűjtésekből már 2961 frt 15 kr.-t tett ki. M. 1890-ben Váczon szakvizsgára jelentkezett, de oklevelet nem sikerült szereznie. Az iskola évről-évre szépen fejlődött, úgy, hogy 1891-ben a növendékek száma már megközelítette a 30-at.

Az 1891—92. tanévben már 31 növendéke volt az iskolának, a kik 5 osztályba sorozva a szellemi oktatáson kívül még kosárfonás, lombfűrészelés és női kézimunkákban képeztettek. A tanerők száma 6 volt, u. m. a vezető-tanító és 5 óraadó. Ekkor a Röck-Szilárd-alapból 300 frt áll. segílyt kapott az iskola.

1892-ben névtelen feljelentés alapján vizsgálat indítottat M. ellen. Időközben olyan szabálytalanságok fedeztetek fel, a melyek szükségessé tették az iskola ideiglenes beszüntetését. Ez 1895. május végén meg is történt és M. egyidejűleg eltiltatott a gyűjtések eszközésétől is. A főispán felterjesztésére a közoktatásügyi kormány 500 frtot engedélyezett az iskola újonnan alkalmazandó tanítója részére és egyszersmind kilátásba helyezte, hogy e czímen 1896-tól kezdve 1000 frtot fog folyósítani.

Siketnémák kaposvári intézete.

Az 1896—97. tanévben igazgató-tanács alakult Somogy-vármegye vezető férfiaiból, mely czélul tűzte ki, hogy a Kaposvárott létesítendő siketnémá-intézet szervezési munkálatait megkezdje. *Tallián* Gyula főispánnak, mint az ig.-tanács elnökének felhívására Kaposvár város tanácsa a felállítandó intézet számára 3 évre helyiséget és az emelendő intézeti épület czéljaira 1000 négyzetöl telket ajánlott fel. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister a maga részéről kirendelte a szervezés munkálataihoz *Klinda* Kálmánt, a siketnémák váczai intézetének tanárát. Ekkor a szervezés munkálatai tovább folytak. A város által felajánlott és kitatarozott épület 1 helyisége tanteremmé rendeztetett be. A dunántúli törvényhatóságokhoz felhívás intéztetett, hogy a megyéjükbeli szegénysorsú siketnémák részére alapítványokat létesítsenek. 10 növendék felvételére pályázat hirdettetett stb. Ily előzmények után 1897. őszén megnyilt az intézet, melynek vezetője *Klinda* Kálmán lett.

Az intézet szükségleteinek fedezésére a gyűjtést az igazgató-tanács belügyministeri engedélyvel 1897. okt. 15.-én megkezdte. A *Milankovics* által gyűjtött összegből az intézet 3000 frtot vett át. A gyűjtött összeg, leszámítva belőle az igazgatói lakbért, a vármegyék segélyét, Somogy-megye 6000 K. alapítványát, a községek hozzájárulását és az áll. segélyeket is 1901. év végén tisztán 39,000 K.-t tett ki.

Ebből az összegből az igazgató-tanács az emelendő új intézeti épületnek mintegy 74,000 K.-nát kitevő költségeihez 26,000 koronával járul hozzá. A még hiányzó összeget az igazgató-tanács a váczai intézet pénz-alapjából veszi kölcsön, melynek törlesztésére a kormány évenként megfelelő összeggel segíyezi az intézetet. Ez alapon a város által ajándékozott telken az áll. főgymnasium és a m. áll. vasútasok internátusa közelében 1902. év május havában kezdetét vette az építkezés és 3 hó alatt befejezést nyert. Az épület egyemeletes souterrainnal. Beosztása a következő: a souterrainban van 3 slőjdt terem, fa-, szénkamra és szolgálakás; a földszinten van tornaterem, tanszertár, tanácsterem, igazgatói iroda és lakás; az emeleten vannak a tantermek, rajzterem, női kézimunka-terem stb. Az intézet elejétől fogva externátus volt s e jellegét az új épületben is megtartja. A folyó 1901—1902. tanévben 5 osztálya volt az intézetnek 4 tanerő vezetése mellett 43 növendékkel. Az 1902—1903. tanévre még egy új tanerőt kap az intézet.

6. Siketnémák kolozsvári orsz. intézete.

1887. április 14.-én Kolozsvárt a városház tanács-termében Szvacsina Géza tanácsos kezdeményezésére értekezlet tartott egy létesítendő siketnéma-intézet érdekében. Szvacsina ez ügyben indokolt előterjesztést tett és tudatta az értekezlettel, hogy Hegedüs Sándor országgyűlési képviselőtől azt az értesülést szerezte, hogy a közoktatásügyi kormány hajlandó tanerőt adni, ha a város a létesítendő intézet számára ideiglenes helyiségről és a felszerelésről gondoskodni fog. Az értekezlet egyhangúlag elfogadta az intézet létesítésének eszméjét és megbízta az előadó-tanácsost, hogy a szükséges adatokat szerezze be és az ügyet mindenképen előkészítvén, tegyen részletes javaslatot a tanácsnak. Az értekezlet határozatához rövid egymásutánban hozzájárultak a tanács, a szakbizottságok és a városi közgyűlés is. 1887. május 21.-től 1887. nov. 20.-ig, tehát 6 hónapig folyt az adatgyűjtés az ország keleti részében élő siketnémákról. A beszerzett adatokat Szvacsina statistikailag feldolgozta és közzétette a kolozsvári lapokban. A jelzett kimutatás meggyőzte a közvéleményt és a hatóságot a siketnéma-intézet felállításának szükséges és sürgős voltáról. Így az eszme napról-napra népszerűbbé lett Kolozsvárott. 1887. szeptember 22.-én Ö-Felsége *I. Ferencz József* király meglátogatván a várost, tudomást vett a fentjelzett mozgalomról s mint első alapító 300 frtot adományozott az eszme megvalósítására. A város kapott az alkalmon és az Ö-Felsége tiszteletére rendezett népünnep jövedelmét, 1522 frt, 50 kr.-t szintén a létesítendő intézet javára ajánlotta fel.

Szvacsina az adatgyűjtési előmunkálatokkal teljesen elkészülvén, 1887. nov. 20.-án részletes javaslatot terjesztett a városi tanácshoz, melynek alapján a város közönsége felterjesztést intézett a közoktatásügyi ministerhez, aki 1888. márczius 18.-án megleghangú leíratban válaszolt és tudatta a várossal, hogy az ajánlatot elfogadja és a létesítendő intézethez *Olgyai* János, váci tanárt rendeli ki szolgálattételre.

Olgyai János 1888. május 31.-én érkezett Kolozsvárra és a siketnéma-intézet szervezési munkáját Szvacsina előadóval megkezdette. A végrehajtó felügyelő-bizottság is megalakult időközben és 1888. jún. 11.-én megtartotta első gyűlését, melyen a többek között az országos gyűjtés megkezdése és az intézetnek 1888. szept. 1.-én való megnyitása határozottatott el. Az oktatás 1888. szept. 3.-án 8 siketnéma-gyermekkel csakugyan kezdetét is vette egy a Külmönostor-útcza 16. szám alatt kibérelt házban. Olgyai már

Siketnémák kolozsvári orsz. intézete.

5 és $\frac{1}{2}$ hónapig tartó tanítás után, 1889. február 17.-én nyilvános vizsgálatot tartott az iskola helyiségében, melyről a következő feljegyzést olvashatjuk az intézet értesítőjében: „Nem lehet azt az érdeklődést leírni, a mely Kolozsvár nemesszívű közönségében az általa teremtett siketnéma-iskola első vizsgája iránt nyilvánult. Az iskola minden helyisége, még Olgyai magánlakásának szobái is, sőt a vizsgateremhez vezető nyílt folyosó ablakai előtti tér is el volt foglalva annyira, hogy a téli idő daczára az ablakokat is ki kellett tární, hogy a künnlevők is hallhassanak valamit a vizsgából“.

A város fokozatosan minden évben emelte az intézet részére megszavazott segélyét, sőt 1893. óta, midőn az intézet háza felépült, 1600 frt évi állandó segélyt biztosított az intézetnek, mely később évi 2000 frtra emelkedett. Az orsz. gyűjtés is szép eredménnyel folyt s az áll. segély is évről-évre emeltetett. A minister felterjesztésére Ő-Felége megengedte 1889. jan. 27.-én kelt legfelsőbb elhatározásával, hogy az erdélyi siketnéma-alap fölös jövedelmeiből 2 alapítványi hely rendszeresíttessék az intézetnél s ezenfelül a vácsi intézetnél levő 2 másik erdélyi alapítvány is áttéssék Kolozsvárra. Ilyenformán az intézet fennállása és fejlődése kellően biztosított. A gyűjtés 1889. év végéig 11413 frttal növelte az intézet vagyonát. Az első évben csak bejáró növendékei voltak az intézetnek, de már a következő évben vidékiek is vétettek fel, a kik Olgyai vezető-tanárnál laktak az intézeti épület felavatásáig.

Az előadó 1890. ápr. 14.-én megvásárolta az intézeti épület számára alkalmas 8062 méternyi telket 6250 frtéért. 1891. nov. 28.-án kelt, 52058. sz. min. rendelettel Olgyai igazgató címmel ruháztatott fel. Időközben a tanerők, valamint a növendékek száma is folyton szaporodott. 1891. év végéig a kiadások levonásával 20971 frt 51 kr-ra növekedett az intézet vagyona. A míg az intézet a kormány támogatása mellett tanügyi tekintetben fokozatosan fejlődött, egyeseknek és a nagyközönségnek jótékonyágából vagyoniilag folyton gyarapodott: a felügyelő-bizottság gondoskodott arról, hogy az alapszabályok az internátusra berendezendő s már építés alatt álló intézetre való tekintettel megfelelőleg módosíttassanak. Az új alapszabályzat az 1893. évi április 7.-én kelt, 9089. sz. m. rendelettel megerősíttetett.

A felügyelő-bizottság 1891. május 19.-én arra kérte a ministeriumot, hogy egy korszerű intézeti épület emelésére 25,000 frtnyi kölcsönt engedélyezzen, mely kérelem kedvezőleg intéztetett el. Ez alapon az építés 1892. júl. 12.-én kezdetét vette és egy év alatt

az épület készen állt úgy, hogy 1893. szept. havában már az új épületben kezdődött meg a tanítás. Az emeletes épület teljes berendezéssel együtt 70078 frt 43 krba került, mely összeg a fent jelzett áll. kölcsönből és a gyűjtésekből fedeztetett. Az új épület 1893. okt. 29.-én nagy ünnepélyességgel avatott fel.

1894-ben Olgyai János igazgató saját kérelmére Vácra helyeztetett át és helyébe a kormány Vácról Taritzky Ferencz tanárt nevezte ki igazgatóvá.

1894. őszén az ipari képzés is meghonosított az intézetben, mely célból a nagyobb fiúk számára szabó- és czipész-műhely rendeztetett be.

A kolozsvári intézetet több ízben érte kitüntetés. Így 1895. szept. 22.-én meglátogatta *Ő-Felsége I. Ferencz József* király; nov. 4.-én pedig *Wlassics* Gyula kultuszminister és *Zsilinszky* Mihály államtitkár, stb.

Az intézetnek az 1901—1902. tanévben 40 növendéke volt, a kik közül 36 bennlakó és 4 bejáró volt.

7. Siketnémák budapesti áll. iskolája.

Ezen iskola keletkezésének történetét 1889-re lehet visszavinni. *Rémi* Róbert székesfővárosi tanácsos ugyanis a főváros azon évi febr. közgyűlésén a székesfővárosi elhagyatott siketnémák érdekében felemelvén szavát, indítványozta, hogy azok számára a főváros valamelyik iskolájánál egy tantermet rendezzen be, vagy ha ez nem kivihető, az esetben gondoskodjék, hogy a fővárosi siketnémák megfelelő alapítványok létesítésével már az 1889—90. tanévtől kezdve valamelyik s. n. intézetben oktatásban részesüljenek. A tanács azon véleményben volt, hogy a főváros külön iskola felállítására nem kötelezhető; a közgyűlés azonban kimondotta, hogy az 1889—90. iskolai év elején az összes fővárosi tanköteles korú siketnémák tanításáról gondoskodás történjék. Ugyanekkor történt, hogy *Deutsch* Sámuel a budapesti izr. hitközség elnöke és *Krenedics* Ferencz váci s. n. int. igazgató egy-egy javaslatot terjesztettek be arra nézve, hogy miként történjék gondoskodás a fővárosi elhagyatott siketnémákról. Az előbbi azt ajánlotta, hogy a budapesti izr. s. n. intézetben helyeztessenek el évi 250—250 frt költséggel, az utóbbi ellenben külön iskola felállítását javasolta. A közjótékonysági bizottság 1889. jún. 17.-én tartott gyűlésében a fentemlített közgyűlési határozatra támaszkodva tárgyalás alá vette a *Deutsch*- és *Krenedics*-féle javaslatokat s a többség határozatá-

val szemben az előbbiét ajánlotta elfogadásra. A tanács csak feltételesen járult hozzá e javaslatához és kérdést intézett a kormányhoz az iránt, hogy vajjon a váci intézetben ugyanazon költség mellett nem lehetne-e több siketnémát elhelyezni, mint a mennyit az izr. intézet befogadhatott volna? A kormány Krenedits véleményének meghallgatása után kedvező feleletet adott a tanácsnak. Így történt aztán, hogy a székesfőváros az 1890. évi tavaszi közgyűlésén 12 budapesti illetőségű siketnéma növendék részére évi 2400 frtot szavazott meg oly célból, hogy azok a váci intézetnél 8 éven át képeztessenek. Krenedits azonban nem hagyott fel azzal az eszméjével, hogy Budapesten az izr. intézetén kívül még egy iskola létesíttessék a s. n. számára és mindenképen törekedett ennek megvalósítására. Mindenek előtt a tanerők szaporításáról kellett gondoskodni, azért illetékes helyen javasolta, hogy a Paedagogium-beli tanítójelölteket alkalmas módon a siketnémák tanítására is ki kell képezni. Ennek folyamánakép 1900. nov. 10.-én meg is nyílt a budai Paedagogiumban a „*Siketnémák oktatására képesítő* (elméleti) *tanfolyam*“, melynek vezetője Scherer István váci s. n. int. tanár lett. Egy év múlva belátták az illetékes körök, hogy az egyoldalú elméleti képzéssel a tanfolyamnak nincs célja és azért a tanfolyam mellé egy siketnéma gyakorló-iskola állíttatott fel. E gyakorló-iskola, mely a siketnémák mostani budapesti áll. iskolájának az alapja, az állam és a székesfőváros közös hozzájárulásával internatusi jelleggel 1891. decz. 1.-én tényleg meg is kezdette működését e cím alatt: „*A siketnémák oktatására képesítő tanfolyam gyakorló-iskolája*“. Az iskola dologi ügyeinek vezetésére egyszersmint külön alapszabállyzattal felügyető-bizottság is küldetett ki és megállapíttatott az iskola és tanfolyam szervezeti szabállyzata is, mely nyomtatásban az iskola 1897—98. tanévi értesítőjében olvasható.

Miután az 1895—96. tanévben a váci intézetnél újjászerveztetett a tanítóképzés, a budai hasonló tanfolyam feleslegessé vált s így már egy évvel előbb beszünttetett.

Ezzel azonban a gyakorló-iskola nem szűnt meg, hanem mint önálló siketnéma-iskola tovább fejlődött. Az iskola 1896. őszén a pesti oldalra helyeztetett át. A fővárosi siketnémák segélyezésére alakult „*Szeretet*“ egyesület 1902-ben megszüntette az internatusi jellegű asylumot s az ott levő növendékeket magánházakban helyezte el. Tehát az iskola jelenleg tiszta externatus. Az iskola fenntartásához 1897-ig a főváros évi 4000-, az említett évtől kezdve

Siketnévák budapesti áll. iskolája.

pedig évi 5200 frttal járul hozzá; a többi kiadásokról az állami költségvetésben történik gondoskodás.

Az iskola vezetésében ez ideig két ízben történt személyváltás. A közoktatásügyi ministerium ugyanis 1897. jan. 26.-án az iskola eddigi vezetőjét *Scherer Istvánt* és *Borbély Sándort*, a siketnémák váczi intézetének tanárát kölcsönösen áthelyezte. Ez időtől kezdve az 1898—1899. tanév végéig *Borbély* igazgatta az iskolát; az 1899—1900. tanévtől pedig *Együd Lajos*, a váczi intézet tanára vette át az igazgatói teendőket.

Az iskola az 1901—1902. tanév végéig bérházban volt elhelyezve, de a következő tanévben már saját új otthonába költözik. Az állam és a székes-főváros között az építkezés ügyében történt tárgyalások eredménye ugyanis az lett, hogy a főváros a VIII. kerületben a Mosonyi- és Festetich-utcák sarkán lévő 255 négyszögölnyi házfelket az államnak átengedte, melyen az intézet palotaszzerű új épülete az 1901—1902. tanév folyamán teljesen elkészült. Ez épületben a siketnémák oktatására szolgáló 8 tantermen, az igazgatói lakáson és a szükséges többi helyiségeken kívül még az állami kisegítő-iskola és a dadogók és egyéb beszédhibákban szenvedők állami tanfolyama bír helyiséggel. Az 1901—1902. tanévben 6 osztálya és 67 növendéke volt az iskolának.

8. Siketnémák és vakok áll. segélyezett kecskeméti intézete.

A gyógypaedagogiai intézetek orsz. szaktanácsa 1900. év elején a siketnémák és vakok oktatásának általánosítása érdekében felhívást és tervezetet dolgozott ki, melyben a tanköteles korú siketnémák és vakok számbeli adatainak feltüntetése mellett megjelölte azokat a módozatokat, a melyek szerint megfelelő iskolák és intézetek a legkönnyebben és legczélszerűbben volnának felállíthatók. E felhívás megküldetett az összes hazai, városi és megyei törvényhatóságoknak, egyházi főhatóságoknak és hirlapoknak. E tervezet alapján *Kada Elek* kecskeméti polgármester javaslatot dolgozott ki egy Kecskeméten felállítandó intézet érdekében. A tanács a polgármester javaslatát elfogadván, azt a városi közgyűléshez terjesztette be. Kecskemét város törvényhatósági bizottsága 1900. júl. 7.-én tartott közgyűlésen vette tárgyalás alá a tanács 13965. sz. javaslatát és ahhoz hozzájárulván, kimondotta, hogy hajlandó a siketnémák és vakok számára intézetet állítani, illetve annak helyiségéről és fenntartásáról gondoskodni, ha az állam a kecskeméti és környékbeli 6—15 éves siketnémák tanításáról és ugyancsak a

kecskeméti és környékbeli vakok ipari foglalkoztatásáról a szükséges számú tanerők fizetésének elvállalása által gondoskodik. Egyúttal kimondotta a közgyűlés azt is, hogy az intézet egyelőre externatusi jelleggel már 1900—1901. tanévben megnyitja és az intézet fejlesztését 6 osztályig tervezi, de a fejlesztéshez szükséges segítséget, valamint a jelzett tanévre 2 tanerő kirendelését az államtól kéri. Kecskemét város törvényhatóságának jelzett tartalmú felterjesztését a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1900. aug. 3.-án kelt, 54119. sz. rendeletében elfogadta és a létesítendő intézethez *Németh Lászlót*, a siketnémák budapesti intézetének tanárát rendelte ki, megbízván őt egyszersmind a kettős célú intézmény szervezésével és a tanítási teendők végzésével is. Kijelentette egyúttal a minister, hogy a vakok iskolája részére iparos-mester kirendelése iránt a tanév elején, akkor fog intézkedni, ha az iskola szervezésének előkészítése befejeztetvén, eziránt hozzá jelentés tétetik. Kijelentette továbbá, hogy az iskola és a növendékek dologi szükségleteinek megszerzése társadalmi feladatnak tekintendő; az ez irányú mozgalom megindítása és fenntartása céljából tehát a már fennálló hasonló intézmények mintájára felügyelő-bizottság szervezendő.

Miután ilyen formán az intézet létesítését illetőleg az állam és a város között teljes megállapodás jött létre, az intézet 1900. szept. elsején *Németh László* vezetésével megnyílt.

Már az első tanévben annyi növendék jelentkezett felvételre, hogy egy második tanár kinevezése is szükségessé vált és e célból 1900. nov. 1.-én a siketnémák temesvári intézetétől *Völker József* rendeltetett az intézethez kiségitőül. Időközben a felügyelő-bizottság „siketnémák gyámolító-egyesülete“ létesítéséről is gondoskodott, mely a gyűjtéseket eszközli. A vakok mesterségre való oktatása 1901. jan. 15.-én kezdődött el *Székelyi Sándor* kosárfonómester vezetése mellett. Az intézetnek az 1901—1902. tanévben 3 siketnéma osztálya van és 31 növendéke. A vakok ipari foglalkoztatójába 11 vak egyén vétetett fel. Az 1902—1903. tanévben az intézeti tanerők száma 4-re emelkedett.

9. Siketnémák és vakok áll. segélyezett szegedi intézete.

Hogy ki vetette fel először egy Szegeden létesítendő intézet eszméjét, az nem állapítható meg egészen bizonyosan.

Valószínű, hogy *Glausz J.* képezdei tanár, a ki 1868-ban Verseczről Szegedre helyeztetett át s a ki Verseczen annak idején

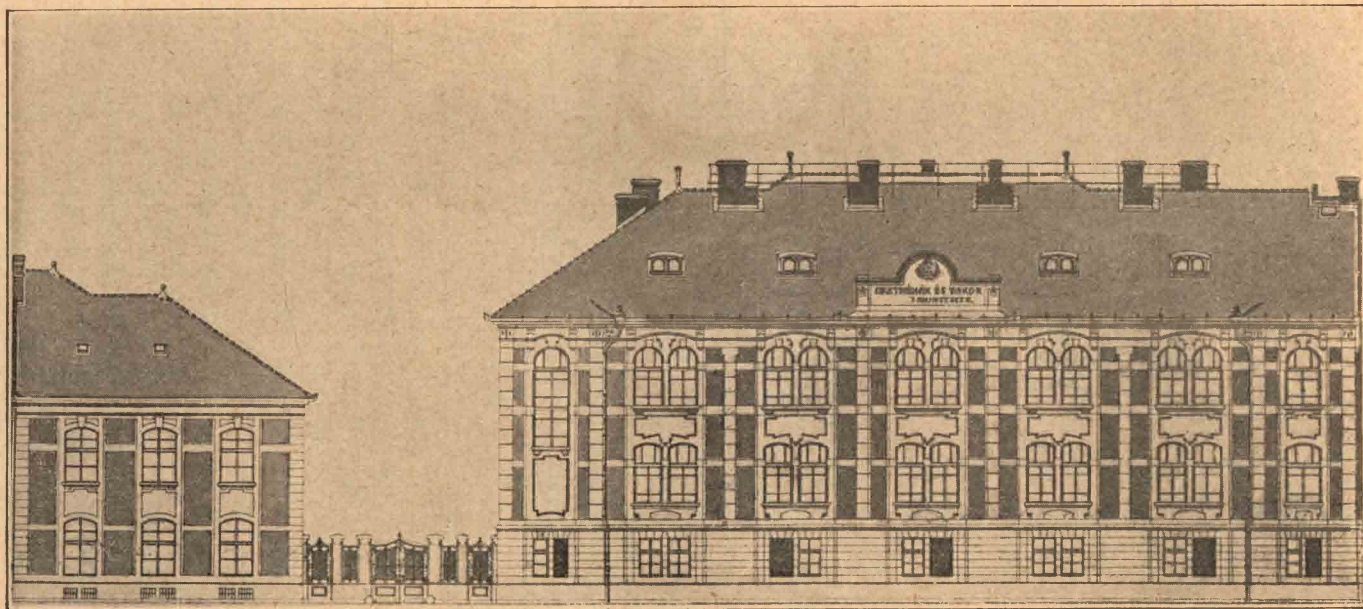
több éven át foglalkozott siketnémák tanításával: új működése helyén is igyekezett megnyerni az intéző köröket a siketnéma-oktatásügynek. (Lásd bővebben az előbbi fejezetben!)

A múlt század 80-as éveinek elején Fekete Károly, a vácsi intézet akkori igazgatójának javaslatára közoktatásügyi kormányunk nagyobb arányú mozgalmat indított meg a siketnémák oktatásának népszerűsítése és általánosítása érdekében. Bizonyára ennek tulajdonítható, hogy 1882. táján *Kovács* Albert szegedi gyógyszerész, a ki mint iskolaszéki elnök Szeged város tanügyének fejlesztése körül nagy érdemeket szerzett: küldöttséget vezetett az akkori közoktatásügyi ministerhez azzal a kérelemmel, hogy létesítsen a siketnémák számára Szegeden intézetet. Ez a kezdeményezés azonban nem járt eredménnyel.

A szegedi kath. tanítóképezde igazgatója *Szabó* Mihály 1885-től a 90-es évek közepéig foglalkozott 1—1 siketnéma tanításával, hogy megismertesse a képezdei növendékeket ez oktatási ággal, de nagyobb eredményeket nem tudott felmutatni. (Lásd bővebben az előbbi fejezetben!)

1886. táján *Lévay* Ferencz, csongrádmegyei tanfelügyelő kezdett foglalkozni, egy Szegeden létesítendő siketnéma-intézet eszméjével s ebben a tárgyban érintkezésbe is lépett a vácsi intézet akkori igazgatójával Fekete Károlylyal, a ki meg is adta neki a szükséges felvilágosításokat, sőt kijelentette, hogy szükség esetén Vácra „egy kiváló tanár rendelkezésre áll”. Az eredmény azonban ezúttal is elmaradt.

1889. szept. 29.-én *Roboz* József, az aradi siketnéma-iskola akkori igazgatója a „Csongrádmegyei Tanító-egyesület” Szegeden tartott gyűlésen előadás kíséretében bemutatta 6, ötödosztályos növendékét. Az előadás és gyakorlati tanítás olyan hatással volt a jelenlevő nagyszámú hallgatóságra, hogy azonnal gyűjtést indított egy Szegeden létesítendő siketnéma-intézet javára; az időközben is folytatott gyűjtés 1900-ig 15000 koronát eredményezett. Másnap, szeptember 30.-án a város törvényhatósági bizottsági közgyűlésen dr. *Polgár* Sándor indítványára a következő határozat hozott: „Azon sajnós jelenséget sem hagyván figyelmen kívül, hogy a tanköteles siketnéma gyermekek száma Szegeden 23-at tesz ki, kik túlnyomóan a legszegényebb néposztályhoz tartoznak, a mennyiben a város közönsége részéről iskoláztatás és istápolyban nem részesíttetnek, nemcsak a legszomorúbb sorsnak néznek eléje, hanem később úgyis a város terhére fognak lenni:

Siketnémák és vakok szegedi intézete.

a törvényhatósági bizottság készséggel járul hozzá a szerencsétlenek támogatásához és ehhez képest *már most 1000 frtnak előirányzását határozza el oly célból, hogy a mennyiben Szegeden a siketnémák oktatása és kiképzetése tekintetében bármi úton-módon intézkedés fog tétetni, ahhoz a város közönsége a saját részéről említett összeg erejéig hozzájárulhasson*“.

A mint az előadottakból kitűnik, az 1889-ben indított eme mozgalom tekinthető az első komoly lépésnek, mely hamarosan eredménnyel járt volna, ha a lelkesedés tüze a szegedi intéző körökben oly hamar ki nem alszik vala. A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett tizenkilencedik jelentésében (1900.) erre vonatkozólag ez olvasható: „Némileg elszomorítólag hat Szeged. Ott is volna már esetleg egy kis iskola, ha az intézők a megkezdett úton tovább haladtak volna. A ki Á-t mondott, attól a B-t is várják. A lelkesedés tüze ott hamar lelohadt“.

A 90-es évek közepe táján többen tettek kísérletet az iránt, hogy a szegedi siketnéma-intézet létesüljön. Így *Scherer István*, a budai paedagogiummal kapcsolatos siketnéma-gyakorlóiskola akkori vezetője és *Wentzel József* temesvári községi iskolai tanító rövid időközökben javaslatot nyújtottak be a városhoz e tárgyban és több ízben személyesen is megjelentek a helyszínén, hogy az intézőköröket eszméiknek megnyerjék, de kísérleteik eredménytelenek maradtak.

Azok a tárgyalások, a melyek végre a kívánt eredménnyel jártak *Klug Péter*nek, a budapesti áll. siketnéma-iskola akkori tanítójának 1900. febr. 5-én *Tóth Gyula* törvh. biz. tag útján dr. *László Gyula* h. polgármesterhez és febr. 25.-én dr. *Lázár György* orsz. gyűl. képviselő útján Szeged város tanácsához intézett memorandumával vették kezdetüket. Miután sikerült az ügynek megnyerni a helyi sajtót és a város befolyásosabb egyéneit, többek között dr. *Lázár Gyula* orsz. gyűl. képviselőt, dr. *Lázár György* helyettes polgármestert, dr. *Tóth Pál* főjegyzőt, dr. *Sziverry László* és *Tóth Gyula* törvh. bizotts. tagokat, valamint dr. *Tergina Gyula* tanfelügyelőt, a kik mindnyájan buzgón fáradoztak az intézet létesítésén: *Klug* a megindított mozgalomról jelentést tett a szaktanácsnak.

A szaktanács 1900. június hó folyamán megküldötte a városi előjáróságnak a minister 22930. számú rendeletével a gyógypaed. intézetek létesítése céljából kiadott felhívást és tervezetet, hogy az a további hivatalos eljárás kiinduló-pontját képezhesse.

A város rövid időközökben 2 ízben is küldött bizottságot a

vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz ez ügyben, mely bizottság dr. *Nárai Szabó Sándor* ministeri osztálytanácsossal — a ki az intézet létesíthetését elejétől fogva rendkívüli jóindulattal segítette elő — megegyezésre jutván, ez alapon a város közgyűlése 1901. évi jan. hó 17.-diki üléséből kifolyólag felírt a vallás- és közoktatásügyi ministerhez, kérvén, hogy létesítsen Szegeden intézetet a siketnémák és vakok részére, felajánlván a maga részéről:

1. 4 évre ideiglenes helyiséget;
2. az emelendő intézeti épület részére ingyen telket;
3. egyszersmindenkorra 16,000 koronát;
4. évi 1000 korona segélyt, ha viszont az állam gondoskodik a tanerőkről, épületről és annak felszereléséről.

A kormány elfogadván a város eme ajánlatát, 1901. ápr. 5.-én leküldötte dr. *Nárai Szabó Sándor* min. osztálytanácsost és *Borbély Sándor* szaktanácsi előadót, hogy a felajánlott telkeket tekintsek meg. Legczélszerűbbnek találtatván a Bécsi-körút 36., 38. és 40. számú egyesített telek, azt a város 1901. ápr. 20.-iki közgyűlésén át is engedte az intézet céljaira.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1901. jún. 18.-án értesítette a várost, hogy az intézet létesítését engedélyezi a város ajánlata szerint abban az értelemben, hogy az intézet fűtéséről, világításáról, tisztántartásáról s egyéb dologi kiadásáról a város tartozik gondoskodni; a növendékek eltartási költségei a város hozzájárulásából és társadalmi úton lesznek fedezendők. Egyben kiküldte a minister az intézet szervezésére és vezetésére *Klug Pétert*.

1901. júl. 25.-én megalakult a felügyelő-bizottság, mely az ügyeket annyira előkészítette, hogy 1901. szept. 1.-én egy osztálylyal és 13 növendékkal meg lehetett nyitni az intézetet. Az 1902—1903. tanévben 2 osztályban már 26 növendéke lesz az intézetnek, mely fokozatosan 8 osztályúvá fejlesztetik. 1903-ban a vakokat gyámolító orsz. egyesület támogatásával megnyílik a vakok foglalkoztatója is, melyben a növendékek kosárfonást, székfonást és kefekötést fognak tanulni és elméleti képzésben is fognak részesülni.

Az intézet jelenleg egy, a város tulajdonát képező iskola-épületben van elhelyezve, de már 1903-ra felépül az intézet állandó otthona, a mely 2 teljesen elkülönített épületből fog állani; egyik a siketnémák, másik a vakok részére szolgálván helyiségül.

10. Síketnémák és vakok jolsvai intézete.

Jolsva város képviselő testülete 1900. szeptember havában bizottságot küldött ki azzal a megbízáttal, hogy a szaktanácsnak már többször említett „Felhívás és tervezet“ című tájékoztató és buzdító iratát tanulmányozván, arról véleményes jelentést terjeszsen elő. Egyúttal pedig kijelentette a közgyűlés, hogy hajlandó gyógypaedagogiai célra egy 12000 K értékű épületet ingyen átengedni.

A szaktanács tudomást szerezvén erről, jelentést tett a közoktatási kormányknak, hogy Jolsván eredménynyel kecsegtető mozgalom indult meg oly célból, hogy ott a hazai siketnéma-oktatásügy 100. évfordulóján Cházár András emlékére siketnéma-intézet állíttassék fel.

A szaktanács felterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi minster 1900. évi nov. 26.-án kelt, 79880. számú rendeletében a következőleg intézkedett: „ . . . a szaktanács tájékoztatása végett megjegyzem, hogy a Jolsván létesítendő új intézet eszméjét a magam részéről helyesnek és Cházár András emléke iránti kegyeletből is megvalósíthatónak tartom. A Jolsva város által felajánlott épületben annak arányaihoz mérten esetleg kettős czéllal létesíthető intézmény ügyében lépjen az előadó *Groó* Vilmos tanfelügyelővel, mint az ottani viszonyok alapos ismerőjével érintkezésbe s a helyszíni tárgyalásokat az ő közbenjárásával kezdje meg. Megjegyzem, hogy a társadalmi actió már most megindítandó lenne, hogy a növendékek ellátására szükséges anyagi eszközök az iskola fejlődését annak idején ne akadályozzák . . . “

E rendelet vétele után *Borbély* Sándor, szaktanácsi előadó *Basilidesz* Gusztáv jolsvai polgármesterrel, *Groó* Vilmos kir. tanfelügyelővel, *Hámos* László gömörmezei főispánnal, *Kubinyi* Géza országgyűlési képviselővel és *Balthazár* János jolsvai ág. h. ev. lelkeszszel folytatott levélváltás és közös megegyezés alapján 1901. márcz. 4.-én megszemlélte a Jolsván felajánlott épületet és ugyanakkor az intézet létesítésének módozatait illetőleg részletesen tájékoztatta a képviselő-testület által kiküldött bizottságot.

Az említett bizottság ez alapon kimerítő javaslatot dolgozott ki, melyet a város 1901. márczius 16.-iki rendkívüli közgyűlésén vett tárgyalás alá és elhatározta, hogy Cházár András emlékére Jolsván intézetet létesít a siketnémák és vakok számára. E célra felajánlotta a város kellő közepén fekvő, volt honvédlaktanya tel-

Siketnémák és vakok jolsvai intézete.

két a rajta levő épülettel együtt és vállalkozott arra, hogy az épületet fokozatosan átalakítja a siketnéma-oktatás céljaira, valamint hogy hajlandó a vakok foglalkoztatására szükséges helyiségről és a kosárfonáshoz szükséges fűzfavesszők termeléséről gondoskodni. Kijelentette továbbá a közgyűlés, hogy az intézet helyiségeinek fűtését, világítását és tisztogatását saját költségén fogja eszközölni. A dologi kiadásokra az első hat évre évenként 1500, azontúl pedig évi 1000 K. segílyt szavazott meg és elhatározta, hogy az igazgatói lakbér ellenében az intézeti épületben megfelelő igazgatói lakásról is fog gondoskodni. Végül kimondatott, hogy a szegénysorsú tanulók segélyezésére a város és Gömör-Kis-Hont vármegye előkelő férfiából társadalmi bizottság fog szerveztetni.

Ez ajánlatok alapján kérelem intéztetett a közoktatásügyi kormányhoz, hogy a Jolsván létesítendő externatusos intézet szervezésére egy szakképzett egyént küldjön ki s az intézet megnyitását 1901. szeptemberre engedélyezze.

A minister a szaktanács javaslatára 1901. évi jún. 24.-én kelt, 33841. sz. rendelettel az intézet szervezésére és vezetésére *Nécsey Jánost*, a siketnémák váci intézetének tanárát küldötte ki, a ki az intézet szervező-bizottságával 3 és fél hó alatt kidolgozta az intézeti épület átalakítási tervzetét, megalakította a felügyelő-bizottságot, megkezdte az adománygyűjtést, kihirdette a felvételi pályázatot, felszerelte a szükséges tanhelyiséget stb. stb., szóval annyira előkészítette az ügyeket, hogy az intézetet 1901. okt. 15.-én 10 siketnéma növendékkel meg lehetett nyitni.

Azóta kidolgoztatott a felügyelő-bizottság szervezeti- és a segélyző-bizottság ügyviteli szabályzata is. Az 1902—1903. tanévben újra 10 siketnéma növendéket vesz fel az intézet s ezek tanítására új tanerőt nyer az államtól. A közel jövőben tervbe van véve a vakok foglalkoztató-műhelyének létesítése is.

A fentjelzett néhány adatról kitűnik, hogy az intézet fejlődése eléggé biztosítva van.

11. Siketnémák egri intézete.

Keletkezésének történetét a következő adatok világítják meg:

Skozza Dezső, hevesmegyei kir. tanfelügyelő 1900. január 20.-án 151. sz. alatt a gyógypaedagogiai intézetek orsz. szaktanácsa előadójához intézett hivatalos iratában abbéli nézetének adott kifejezést, hogy Gyöngyösön, az immár 31 tanítóval bíró áll. elemi

iskola kapcsán úgy a dadogók és hebegők, valamint a siketnémák oktatása is keresztülvihető lenne, amennyiben e célra volna tanhelyiség; tanítandó gyermek is elegendő jelentkeznek, csak szakemberre volna szükség. Egyben tájékoztatást kért a további teendőkre nézve.

Borbély Sándor szaktanácsi előadó részletes felvilágosítások kapcsán megküldötte a kir. tanfelügyelőnek a szaktanács által kiadott „Felhívás és tervezet siketnémák és vakok iskoláinak létesítésére” című iratot.

Az ez ügyben megindított hosszas levélváltás után 1901. jan. 19.-én többek között így ír a tanfelügyelő: „. . . szíves tájékoztatása alapján személyesen mentem át Gyöngyösre s megbeszéltem a dolgot a város uraival, de nem nyertem ott biztatást oly módon, amint arra szükségem volna . . . Egyelőre tehát el kellett ejtenem a gyöngyösi programot s átjöttem Egerbe, mint a hol az intézet létesítése talán indokoltabb is. Itt pedig hosszas előzetes tárgyalás után tüzetes és terjedelmes memorandumot intéztem a megye törvényhatóságához, kérvén, hogy adja át az intézet céljaira a betegápolási alapot (10—12 ezer korona) és a szegénysorsú siketnémák részére biztosítson ellátást az árvaszéki tartalékalapból. Ezt a javaslatot jól fogadták a megyei körökben s hiszem, hogy a közgyűlésen keresztül is megye s így az intézetnek azonnal tekintélyes alapítókéje lévén, azon megfelelő épület szerezhető . . . Írtam a városnak is, hogy adjon az intézetnek évenként 1000 korona subventiót . . . Én tehát ennyit végeztem, hogy azonban annak megfelelő sikere legyen, mindenesetre jónak vélném a személyes lejtvetelt (t. i. az előadó részéről) stb“.

Egy hóval később így ír a tanfelügyelő: „F. hó 6.-án 37. sz. alatti levelére csak annyit kívánok jelezni, hogy az Egerben létesítendő siketnéma-iskola ügye itt jó irányban halad a megoldás felé. A vármegye és a város egyaránt melegen fogadták az eszmét s így van remény, hogy a mit kértem, meg is adják . . . “

A szaktanácsi előadó 1901. március hó folyamán megjelenvén Egerben, személyesen ösztönözte a megyei és városi köröket az intézet létesítésére.

A megyei közgyűlés 1901. márcz. 19.-diki gyűlésén tárgyalta a tanfelügyelő memorandumát és kimondotta, hogy Egerben áll. segélyezett hevesvármegyei siketnéma-intézetet létesít s ezen határozat keresztülvitelét egy, dr. *Kállay* Zoltán főispán elnöklete alatt kiküldött bizottságra ruhazza át. A költségek fedezéséről következőképen történt gondoskodás: 1. A betegápolási alap 4010 K

49 fill. tőkée végleszámolás után a siketnéma-intézet céljaira fordítandó. 2. Az egri főképtalannak a váczi siketnéma-intézetnél levő alapítványa a hevesvármegyei intézet céljaira megszerzendő. 3. Az egri érsek által a kolerajárványban elhunytak árvái részére létesített segélyalpnak a megyei pénztárban kezelt és jelenleg 2338 K 88 fillért kitevő pénzmaradványa a siketnémák segélyezésére fordítandó. 4. A megyei törzsvagyon-alap kamatjövedelméből tizenöt évre évi 400 K. subventio biztosítatik. 5. Az 1898. évi XXI. t.-cz. 8. §-a, valamint az 51000—1898. sz. B. M. szabályrendelet 1. §-a alapján Heves-vármegye minden községe a lélekszám aránya szerint évi 5—50 K. hozzájárulásra köteleztetik, melynek ellenében azután a községek által eltartani kötelezett siketnémák díjtalanul lesznek a létesítendő intézetben — az alkotandó szabályok korlátai között — elhelyezve. 6. Megkerestetnek végül a szomszédos vármegyék, hogy siketnémáik neveltetése céljából alapítványokat létesítsenek.

A belügyminister a megye ezen határozatát jóváhagyta, csupán a községek hozzájárulására vonatkozó részt módosította olyképen, hogy a községek erre ne köteleztessenek, hanem csakis felhívás útján ösztönözendők valamelyes hozzájárulásra.

Eger város képviselő-testülete 1901. évi április 13.-án tartott gyűlésében tárgyalván a tanfelügyelő memorandumát, 1902-től kezdődőleg hat évre évi 800 K. segélyt szavazott meg az intézet javára.

Ilyenformán az intézet létesítésének mi sem állván útjában, a közoktatásügyi kormány a szaktanács javaslatára 1901. évi 42077. számú rendeletével *Mlinkó* Istvánt a váczi intézetből át-helyezvén, őt az egri intézet szervezésével és vezetésével megbízta.

A megyei törvényhatóság 1901. évi 219/IX. számú határozatával kiküldött bizottság 1901. aug. hó 14.-én tartott gyűlésében, melyben a közoktatásügyi kormány 50767/1901. számú rendelete értelmében *Borbély* Sándor szaktanácsi előadó és *Mlinkó* István is részt vettek; az intézet szervezetének részleteire nézve is megállapodott s a részben internatusra, részben externatusra tervezett intézetnek egyelőre bérházban leendő elhelyezéséről, az alapszabályzat kidolgozásáról, a növendékek felvételéről, stb. gondoskodott.

Ez alapon az intézet 1901. okt. 15.-én megnyílt. Növendékeinek száma az 1901—1902. tanévben 8 volt. A jövő, 1902—1903. tanévben új osztálylyal bővül és a tanerők száma egygyel fog szaporodni.

Z Á R S Z Ó.

Munkánk befejezése után kedves kötelességemnek tartom, hogy köszönetet mondjak mindazoknak, kik 100 éves múltunk felderítésében, e könyvünk megírásában részt vettek, vagy segédkezet nyújtottak. Nem szólva azokról, kiknek tevékenysége 1—1 önálló cikkel képviselve van már e könyvben, megemlékezem *Zádor* Endre, *Bihari* Károly, *Válek* János, *Deschenszky* Ferencz, *Kegler* Ferencz, *Markovits* Árpád, *Hertilla* Szilárd, *Szabady* Géza és *Szotfrid* József tanárokról, mint a kik az intézet 100 éves irattárát rendezték, arról igató-könyvet készítettek és lehetővé tették, hogy a szükséges adatokat könnyebben felhasználhassuk. E mellett *Szotfrid* József és *Bihari* Károly több-kevesebb részletnek feldolgozásával — melyek egyik-másik cikkbe beillesztettek — hasznos közreműködést fejtettek ki. — *Kraker* Kálmán int. gondnok pedig az intézet 100 éves költségvetésének összeállítását végezte. A mely adatok intézetünk irattárában fellelhetők nem voltak, azoknak készséges rendelkezésre bocsájtásával lekötelezték intézetünk igazgatóságát az *országos levéltár, az egyetemi könyvtár*, (Dr. Máté Sándor), *Terray* Gyula rozsnyói ág. h. ev. főesperes, ki az akkor még ott levő *Cházár*-könyvtárban fellelhető adatokat engedte át; *Scherer* István tanár pedig a már régebben összegyűjtött adatait; *Cházár* Károly a familia egyes okmányait bocsájtotta rendelkezésünkre szintén készséggel.

E nagyjából latin- és német szövegű iratoknak magyar nyelvre fordítása által különösen *Sebes Pál* Ő méltósága tett igen becses szolgálatot intézetünknek, ki minden egyes alkalommal — minden ellenszolgáltatás nélkül a legnagyobb készséggel tett eleget kéréseinknek. Ily nemű munkásságukkal támogattak továbbá: *Sáfrány Károly*, *Gál Miklós* és *Borbély György*. Az igazgatóknak e könyvben fellelhető arcképeit *Bartók Lajos* rajztanárunk volt szíves minden díjazás nélkül elkészíteni.

A jubileum érdekében tett más dolgainkról, az egyesek és testületetek részéről tapasztalt jóindulatról, közremunkálásról és áldozatkészségről, valamint az ünnepély lefolyásáról intézetünk 1902—903. tanévi értesítőjében lesz szó.

TARTALOM.

A) Szöveg.

	Lapszám.
1. Előszó (<i>Dr. Wlassics Gyula</i>)	5
2. Bevezető (<i>Nárai Szabó Sándor dr.</i>)	7
3. I. Ferencz	13
4. Jólétszi Cházár András (<i>Gácsér József</i>)	17
5. Az intézet keletkezése és megnyitási ünnepe (<i>Gácsér József</i>)	58
6. Az intézet szervezete keletkezésétől mostanig (<i>Gácsér József</i>)	95
7. A növendékek nevelése és oktatása :	
<i>a)</i> Tanítási módszer (<i>Zádor Endre</i>)	171
<i>b)</i> Módszeres hallási gyakorlatok (<i>Klís Lajos</i>)	207
<i>c)</i> Tanterv, tantárgyak, tananyag, órarend (<i>Sz. I.</i>)	210
<i>d)</i> Tankönyvek, taneszközök	213
<i>e)</i> Gyakorlati képzés (<i>Klís Lajos</i>)	215
<i>f)</i> Felügyelet, egészségügy	222
8. A növendékek ellátása	225
9. Száz év statisztikája (<i>B. S.</i>)	234
10. Az intézet épületének története (<i>Gácsér József</i>)	264
11. Könyvtár (<i>G. J.</i>)	281
12. Tanerőképzésünk (<i>Klís Lajos</i>)	289
13. Hazai siketnéma-oktatásügyünk általánosítása (<i>Klís Lajos</i>)	332
14. Szórványos siketnéma-oktatási kísérletek, megszünt iskolák és tanfolyamok (<i>Klís Lajos</i>)	353
15. Meglevő siketnéma-intézeteink és iskoláink keletkezésének és fejlődésének vázlatos története (<i>Klís Lajos</i>)	366
16. Zárzó (<i>B. S.</i>)	397

B) Képek.

1. Az intézet régi épületének homlokzata	3
2. I. Ferencz	11
3. Jólétszi Cházár András	16
4. Cházár András szülőháza Jólészen	21
5. Cházár András rozsnyói háza	62
6. Zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Antal	77

	Lapszám
7. Simon Antal	172
8. Schwarczer Antal	176
9. Siketnémák kézi ábéczéje	187
10. Nagy Lipót	194
11. Kollonits Antal	196
12. Zsigmondovits Mihály	197
13. Fekete Károly	200
14. Krenedits Ferencz	201
15. Pivár Ignác	202
16. A régi intézet udvarfelőli része	269
17. Fiúk hálóterme a régi intézetben	274
18. Régi intézet a kertből nézve	276
19. Új intézet a kertből nézve	277
20. Díszterem az új épületben	279
21. A siketnémák váci orsz. kir. intézetének új épülete	365
22. Siketnémák temesvár-városi intézete	368
23. Siketnémák aradi iskolája	375
24. Siketnémák kaposvári intézete	378
25. Siketnémák kolozsvári orsz. intézete	381
26. Siketnémák budapesti áll. iskolája	385
27. Siketnémák és vakok szegedi intézete	389
28. Siketnémák és vakok jolsvai intézete	393

C) Facsimilek.

1. Cházár András első levele, melynek a váci intézet keletkezését köszönheti 60–61. oldal között.
2. Az udvari cancellária első hivatalos irata a siketnémák érdekében 62–63. oldal között.

